

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Митко К. Арнаудов

СТРАТЕГИЈА СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ
РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ ОД 2006. ДО
2015. ГОДИНЕ

докторска дисертација

Београд, 2021.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Mitko K. Arnaudov

**FOREIGN AFFAIRS STRATEGY OF THE
REPUBLIC OF MACEDONIA FROM 2006 TO
2015**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2021.

Ментор:

др Драган Р. Симић, редовни професор, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Чланови комисије:

проф. др Драган Ђукановић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

др Миша Ђурковић, научни саветник Института за европске студије

Датум одбране: _____

СТРАТЕГИЈА СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ ОД 2006. ДО 2015. ГОДИНЕ

Сажетак

Стратегија спољне политике малих држава представља и даље отворени концепт којим се дуже од педесет година баве најистакнутији научници међународних односа како би пружили свеобухватан одговор на питања попут: Да ли мале државе имају капацитете да поседују стратегију спољне политике?; У којој мери мале државе у савременим међународним односима успевају да креирају стратегију спољне политике која је прилагођена њиховим сувереним капацитетима и ресурсима који им стоје на располагању као независним државама?; Колико су стратегије спољне политике малих држава детерминисане стратегијама спољне политике земаља које су у њиховом окружењу, као и регионалних и великих сила?; Да ли стратегија спољне политике малих држава превасходно зависи од регионалних и међународних околности, као и од међународних и регионалних актера или је могуће креирати такав документ и достићи пуну ефикасност у случају искључиве заснованости на националним интересима малих држава и њиховим ограниченим ресурсима?

У овом раду биће представљено теоријска дебата о концепту стратегије спољне политике малих држава, корелацији између националних интереса малих држава и њихове стратегије спољне политике, односу између стратегије спољне политике и стратегије националне безбедности, као и о војним, економским, политичким, дипломатским и реалним инструментима који стоје на располагању малим државама у процесу креирања документа стратегије спољне политике и њене реализације, односно њене спроводивости у дело. Такође, покушаћемо да одговоримо на питање да ли је тачна теза одређених теоретичара међународних односа о томе да само велике силе имају довољно ресурса на располагању да могу да креирају дугорочне стратегије спољне политике, те на тај начин и дугорочно стоје иза зацртаних националних интереса, док су, с друге стране, имајући у виду ограниченост ресурса у војном, економском, политичком, и дипломатском смислу, мале државе приморане да у континуитету прилагођавају своје стратегије спољне политике регионалним и међународним околностима, те да самим тим располажу искључиво краткорочним и средњорочним стратегијама спољне политике. Истовремено, биће представљена корелација између унутрашњих прилика у малим државама, конкретније прилика у Републици Македонији, и њене стратегије спољне политике, односно утицај унутрашњих детерминанти на процес реализације спољнополитичких циљева.

На примеру Републике Македоније, имајући у виду све параметре који сврставају ову земљу у ред малих субјеката међународних односа, покушаћемо да одговоримо на питање о неефективности њене стратегије спољне политике која, иначе, не постоји као формалноправни документ од стицања независности ове државе до данас. Случај Републике Македоније послужиће нам као емпиријски пример да сагледамо све предности и мане код малих држава у случају поседовања, односно недостатка стратегије спољне политике у савременим међународним односима. Анализирајући националне интересе и спољнополитичке циљеве Републике Македоније у контексту непостојања стратегије спољне политике као званичног документа ове државе, покушаћемо да представимо ниво неефикасности и неефективности спољнополитичког механизма, те да одговоримо на питање да ли је кључни узрочник неостваривања спољнополитичких циљева управо у пропуштању прилике државног руководства те земље да усвоји спољнополитички стратешки документ.

Напоследку, у овом раду, на емпиријском примеру Републике Македоније, приказаћемо свеобухватну анализу тога како мале државе функционишу на спољнополитичком плану у савременим међународним односима, као и које су кључне олакшавајуће, али отежавајуће околности како у процесу креирања и реализације спољнополитичке стратегије, тако и у могућностима реализације спољнополитичких циљева, а самим тим и задовољавања зацртаних националних интереса.

Кључне речи: стратегија спољне политике, спољнополитички циљеви, национални интерес, регионални и међународни фактори, унутрашњи изазови, Република Македонија

Научна област: политичке науке

Ужа научна област: међународне студије

УДК: 327(497.4/.7)"2006/2015"

FOREIGN AFFAIRS STRATEGY OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA FROM 2006 TO 2015

Summary

The foreign policy strategy of small states is still an open concept that has been practiced for more than fifty years by the most prominent scholars in the field of international relations in order to provide a comprehensive answer to questions such as: Do small states have the capacity to have a foreign policy strategy?; How do small states manage to create a foreign policy strategy that is adapted to their sovereign capacities and resources available to them as independent states in modern international relations?; To what extent are the foreign policy strategies of small states determined by the foreign policy strategies of the countries in their environment, as well as regional and large powers?; Does the foreign policy strategy of small states primarily depend on regional and international circumstances, as well as international and regional actors, or is it possible to create such a document and achieve full effectiveness in case based solely on the national interests of small states and their limited resources?

This paper will present a theoretical debate on the concept of foreign policy strategy of small states, the correlation between the national interests of small states and their foreign policy strategy, the relationship between foreign policy strategy and national security strategy, as well as military, economic, political, diplomatic and real instruments which are available to small states in the process of creating a foreign policy strategy document and its implementation in practice. We will also try to answer the question of whether the thesis of certain international relations theorists that only the great powers have sufficient resources to create long-term foreign policy strategies, and thus stand behind the set national interests in the long run, while on the other hand, given the limited resources in military, economic, political, and diplomatic terms, it forces small categories of countries to continuously adapt their foreign policy strategies to regional and international circumstances, and thus to be able to have at their disposal only short-term and medium-term foreign policy strategies. At the same time, the correlation between the internal situation in small countries, more specifically in the Republic of Macedonia, and its foreign policy strategy, respectively the influence of internal determinants on the process of realization of foreign policy goals, will be presented.

On the example of the Republic of Macedonia, taking into account all the parameters that classify this country as a small subject of international relations, we will try to answer the question of the ineffectiveness of its foreign policy strategy, which has not existed as a formal legal document since gaining independence. The case of the Republic of Macedonia will serve as an empirical example to see all the advantages and disadvantages of small countries in the case of possession of foreign policy strategy, or lack thereof, in modern international relations. Analyzing the national interests and foreign policy goals of the Republic of Macedonia in the context of the lack of foreign policy strategy as an official document of this country, we will try to present the level of inefficiency and ineffectiveness of the foreign policy mechanism and answer the question whether the key reason for not achieving foreign policy goals is precisely in missing the opportunity of the state leadership of that country to adopt a foreign policy strategic document.

Finally, in this paper, on the empirical example of the Republic of Macedonia, we will present a comprehensive analysis of how small countries function in foreign policy field in modern international relations, as well as which are key mitigating but aggravating circumstances in the process of creating and implementing foreign policy strategy, the possibilities of realizing foreign policy goals, and thus satisfying the set national interests.

Key words: foreign policy strategy, foreign policy goals, national interest, regional and international factors, internal challenges, Republic of Macedonia

Scientific Field: Political Science

Scientific Subfield: International Studies

UDC: 327(497.4/.7)"2006/2015"

САДРЖАЈ

1 УВОД.....	1
1.1 Предмет и циљ дисертације.....	4
1.2 Основне хипотезе.....	15
1.3 Опис садржаја дисертације.....	16
1.4 Методе истраживања.....	18
1.5 Очекивани резултати и научни допринос.....	19
2 СТРАТЕГИЈА СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ.....	21
2.1 Дефинисање стратегије спољне политике.....	21
2.2 Однос стратегије спољне политике и националног интереса.....	25
2.3 Однос стратегије спољне политике и стратегије националне безбедности.....	33
2.4 Како мале државе дефинишу и спроводе стратегију спољне политике.....	38
2.5 Могућности за дефинисање државних интереса.....	45
3 СТРАТЕГИЈА СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ ОД СТИЦАЊА НЕЗАВИСНОСТИ ДО 2006. ГОДИНЕ.....	48
3.1 Стратегија спољне политике Републике Македоније – документ који не постоји, а чији су циљеви дефинисани.....	48
3.2 Могућност спровођења спољнополитичких циљева Македоније без јасно дефинисане стратегије спољне политике.....	50
3.3 Случај Македоније: конзистентни спољнополитички интереси и супротстављени национални интереси.....	53
3.4 Процес стицања независности.....	57
3.5 Декларација о спољнополитичким циљевима.....	61
3.6 Стратегија о атлантској интеграцији.....	63
3.7 Потписивање Привременог споразума са Републиком Грчком 1995. године.....	66
3.8 Самит ЕУ у Загребу и потписивање Споразума о стабилизацији и придруживању.....	69
3.9 Сукоб 2001. и његова улога у одређивању спољнополитичке стратегије.....	72
3.10 Солунска агенда – дефинисање европске перспективе Македоније.....	78
3.11 Добијање статуса кандидата.....	81
4 РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА НА ПУТУ КА ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ ОД 2006. ДО 2015. ГОДИНЕ – ПРВИ СПОЉНОПОЛИТИЧКИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ.....	84
4.1 Промена власти у Македонији и улога ВМРО–ДПМНЕ у стратегије спољне политике	84
4.2 Од стицања статуса кандидата за чланство у ЕУ до Самита НАТО-а у Букурешту.....	87
4.3 Македонска држава од Самита у Букурешту до добијања условљене препоруке за учлањење у ЕУ.....	90
5 ПОКУШАЈИ РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ ДА ПОСТАНЕ ДЕО НАТО ОД 2006. ДО 2015. ГОДИНЕ – ДРУГИ СПОЉНОПОЛИТИЧКИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ.....	97
5.1 Напредак Македоније у оквиру тзв. јадранске тројке заједно са Хрватском и Албанијом.....	97
5.2 Период пре Самита НАТО-а и политички консензус око црвених линија у Букурешту	99
5.3 Стратегије грчке министарке спољних послова Доре Бакојани уочи Самита.....	103
5.4 Стратегије македонских функционера током Самита.....	107
5.5 Фијаско на Самиту у Букурешту.....	112
5.6 Почетак редефинисања стратегије спољне политике.....	115

6	ОТВОРЕНА РЕГИОНАЛНА ПИТАЊА КАО ЈЕДНА ОД КЉУЧНИХ ДЕТЕРМИНАНТИ У ПОСТАВЉАЊУ СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ ЦИЉЕВА МАКЕДОНИЈЕ, АЛИ И ЈЕДАН ОД НАЈЗНАЧАЈНИЈИХ ОМЕТАЈУЋИХ ЧИНИЛАЦА У ЊИХОВОМ ОСТВАРИВАЊУ	122
6.1.	Отворено питање са Републиком Грчком и његово перципирање као главне баријере у остваривању спољнополитичких интереса.....	122
6.2	Отворено питање са Републиком Бугарском – нова баријера у стратегији спољне политике	128
6.3	Питање Албанаца у Македонији – национални интереси и спољнополитички циљеви доминантне националне мањине.....	136
6.4	Демаркација граница Македоније – нове регионалне околности.....	144
7	МЕЂУНАРОДНИ КОНТЕКСТ У РЕАЛИЗАЦИЈИ СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ ЦИЉЕВА МАКЕДОНИЈЕ: ОЛАКШАВАЈУЋЕ И ОТЕЖАВАЈУЋЕ ОКОЛНОСТИ.....	148
7.1	Утицај светске економске кризе на стратегију спољне политике Републике Македоније	149
7.2	Мигрантска криза и значај реализације атлантских интеграција као императива у спољнополитичким циљевима.....	154
7.3	Финансијска криза у Грчкој и занемаривање регионалних спорова.....	160
7.4	Блиски исток и Арапско пролеће – нови фокус стратешких виђења у Бриселу.....	166
7.5	Случај Грузије и интервенција Руске Федерације – поновни почетак стратешког размимоилажења Брисела и Москве.....	171
7.6	Случај Украјине и однос Брисела према политици Источног партнерства.....	177
7.7	Криза политике проширења Европске уније – нови стратешки правци Брисела	183
8	УЛОГА УНУТРАШЊИХ ПОЛИТИЧКО-ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ ПРОБЛЕМА У СПРОВОЂЕЊУ СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ ЦИЉЕВА МАКЕДОНИЈЕ.....	189
8.1	Утицај редефинисања спољне политике на унутрашњеполитичке промене у Републици Македонији.....	189
8.2	Актуелизација идентитетских питања као нови приступ у стратегији спољне политике.....	195
8.3	Изборни процеси и актуелизација алтернативних путева у спољнополитичким циљевима.....	200
8.4	Институционална криза.....	206
8.5	Политичка криза.....	214
8.6	Поларизација друштва на политичком, социјалном и етничком нивоу.....	218
8.7	Идентитетска питања у сукобу са стратешким интересима Републике Македоније	223
8.8	Објављивање разговора прислушкиваних од стране македонске службе и њихова улога у реализацији спољнополитичких циљева.....	228
8.9	Обрачун са терористима у Куманову као стратешки сигнал дотадашње македонске власти.....	237
9	УКУПАН УТИЦАЈ СВИХ ОМЕТАЈУЋИХ ЧИНИЛАЦА НА СПОЉНОПОЛИТИЧКЕ ЦИЉЕВЕ РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ ОД 2006. ДО 2015. ГОДИНЕ.....	245
9.1	Утицај промена 2015. године на стратегију спољне политике.....	245
9.2	Унутрашњи изазови и њихове негативне консеквенце на спољнополитичку стратегију Македоније.....	250
9.3	Регионални изазови као основ за дефинисање и редефинисање спољнополитичке стратегије	254
9.4	Новонастале међународне околности и њихов утицај на покушаје за креирање нове спољнополитичке стратегије.....	259
10	ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	264

10.1 Разумевање спољнополитичких активности Македоније од 2006. до 2015. године, заснованих на спољнополитичким циљевима, али уз нова тактичка решења у пракси.....	264
10.2 Давање предлога и препорука актуелној влади и будућим владама Републике Северне Македоније са циљем превазилажења проблема неостваривања спољнополитичких циљева земље.....	267
10.3 Значај дефинисања средњорочне стратегије спољне политике Северне Македоније засноване на унутрашњим ресурсима, регионалним изазовима и међународним околностима.....	270
11 ПРИЛОЗИ.....	272
11.1 Интервју са др Наном Ружином.....	272
11.2 Интервју са др Ангелосом Касканисом.....	275
12 КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	277

1 УВОД

Концепт мале државе у политичким наукама је предмет расправе не само у кругу теоретичара међународних односа, већ и теоретичара из других научних области попут економије, географије, али и оних који се баве теоријом безбедности. Данас постоје различите класификације концепта мале државе. Посматрано из угла економске науке, под малим државама се подразумевају субјекти међународних односа који пре свега имају ограничене економске капацитете и ресурсе, а самим тим и ограничену улогу на глобалном економском тржишту. Када је реч о представницима географије, као посебне научне дисциплине, они кад говоре о малим државама посматрају величину субјеката међународних односа у физичком смислу, али и бројност, односно број становника тих држава. Ово је можда и најједноставнија и најопштија подела држава, на мале, средње и велике. Теоретичари из области безбедности као научне дисциплине под појмом мале државе подразумевају субјекте међународних односа који имају ограничену војну моћ или ограничене одбрамбене капацитете.

Теоретичари међународних односа приликом класификације држава на мале, средње, и велике најчешће узимају у обзир све претходно наведене параметре како би што прецизније установили, односно дефинисали концепт мале државе. Када је реч о представницима теорије реализма, они као кључни параметар за одређивање разлике између малих, средњих и великих држава узимају њихове капацитете моћи, те на основу тога дефинишу да ли је реч о великој сили или о малој држави. Посматрано из тог угла, у групу малих држава се пре свега сврставају они субјекти који имају ограничене капацитете војне моћи, али се не занемарују ни ограничени капацитети економске и политичке моћи, а самим тим ни моћи њихове дипломатије у међународним односима.

Посматрано из перспективе националних интереса, те самим тим процеса дефинисања националних интереса и њиховог остваривања, теоретичари међународних односа, а пре свих представници реалистичке теорије, сматрају да велике државе уживају компаративну предност у односу на мале државе. Њихово је полазиште да управо моћ коју велике државе уживају у различитим сегментима државног уређења њима омогућава не само да креирају националне интересе, већ да ти интереси буду дугорочно одрживи без обзира на нове и промењене околности у међународним односима. С друге стране, мале државе немају такозвани превелики маневарски простор када је реч о сувереном дефинисању националних интереса, те њихове дугорочне одрживости, што је последица управо њихове ограничене моћи. Самим тим и њихова позиција зависи од регионалних и великих сила, али и од новонасталих регионалних и међународних околности. Тако се отварају питања попут: Колико су национални интереси малих држава суверено одређена категорија, односно колико њихово дефинисање зависи искључиво од независног става малих држава?; Да ли мале државе у савременим међународним односима и у такозваној међузависности на различитим нивоима могу да самостално дефинишу дугорочно одрживе националне интересе?; Да ли је одрживост националних интереса малих држава у корелацији са националним интересима великих сила, односно у зависном положају у односу на њих?; У којој мери мале државе могу уопште да осигурају остваривање дефинисаних националних интереса у савременим међународним односима подложним континуираним променама и прилагођавањима?

На основу тога отвара се и кључно питање овог рада, односно: Да ли мале државе могу да креирају стратегију спољне политике засновану на националним интересима, која ће бити спроводива у пракси, а самим тим ефективна у међународним односима у смеру остваривања спољнополитичких циљева? Када је реч о стратегији спољне политике малих држава, између теоретичара међународних односа се такође отвара дебата о томе да ли

уопште мале државе треба да поседују стратегију спољне политике, а самим тим и питање колико та стратегија може да буде ефективна имајући у виду, како смо и претходно навели, ограничене капацитете којима располажу мале државе.

У овој дебати такође се појављује дихотомија у ставовима теоретичара, од оних који сматрају да стратегије спољне политике могу да имају, а самим тим и да их реализују, велике силе и моћне државе, док са друге стране постоје уверења да ће управо поседовање стратегије спољне политике од стране малих држава допринети „видљивости” ове категорије субјеката међународних односа на међународној позорници, а самим тим им омогућити да себи обезбеде одрживост, како на унутрашњем плану тако и на спољнополитичком нивоу. У овом раду прихватићемо схватање Дајане Панке, која наводи да „мале државе нису нужно и слабе државе”¹. „Њихово знање, дипломатске вештине, предлагање иницијатива, способности приоритизације питања, предводништво у појединим областима, грађење коалиција и стварање представе о себи”², како тврди Дашић, омогућавају им да у мултилатералној дипломатији заузму место које им по мереној „тврдој моћи”, по правилу, не би припадало.³

Представљајући однос између стратегије спољне политике и спољнополитичких циљева, са једне стране, и националних интереса, с друге стране, у овом раду ћемо покушати да одговоримо на питање колико су мале државе у савременим међународним односима у могућности да креирају одрживост и ефективност стратегије спољне политике, а притом да истовремено обезбеде како спроводивост спољнополитичких циљева, тако и дугорочно одрживост националних интереса. Како објашњава Андреја Милетић, за разлику од великих сила, чији су трајни интереси релативно стални, самостално и широко одређени, трајни интереси већег броја малих и средњих сила су очигледно ограничени, по обиму, а сведени на одржање независности, по садржају.⁴ Посматрано из тог угла, анализираћемо и корелацију односа у међународним односима, тј. у којој мери мале државе у процесу дефинисања стратегије спољне политике имају у виду регионалне и међународне околности, колико су стратегије спољне политике малих држава детерминисане или под посредним утицајем стратегија спољних политика регионалних и великих сила, да ли међународне организације утичу на процес дефинисања стратегија спољних политика у малим државама и у којој мери је стратегија спољне политике у малим државама документ који заправо данас захтева чешће редефинисање и прилагођавање. У том контексту, подсећа Милетић, „шта више, велике силе могу да нађу за сходно да саме одреде сталне интересе за мале земље, као што је то случај са стално неутралним земљама као што су Швајцарска и Белгија”⁵.

¹ Diana Panke, „Dwarfs in international negotiations: how small states make their voices heard”, p. 317. у Марко Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, докторска теза, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2020, стр. 84.

² Наведене особине/вештине су покушај синтезе стратегија преговарања малих држава у Савету безбедности УН. Наведено према: Baldur Thorhallsson, „Small States in the UN Security Council: Means of Influence”, *The Hague Journal of Diplomacy*, vol. 7, no. 2, 2012, pp. 135–160. у: Марко Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, op. cit., стр. 84

³ Ibidem

⁴ Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, Savremena administracija, Beograd, 1978, str. 154

⁵ Schwarzenberger Georg, op. cit., p. 18. Slično i: Morgenthau Hans, *The Restoration of American Politics*, p. 199. у: Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 154

Посебна пажња ће бити усмерена на то шта се догађа уколико мале државе не поседују стратегију спољне политике, те колико су у таквим околностима угрожени њихови спољнополитички циљеви, а самим тим и национални интереси. Да ли су у случају недостатка стратегија спољне политике код малих држава спољнополитички циљеви, а самим тим и национални интереси, предмет дневнополитичких дебата и у којој мери такве околности суштински доприносе удаљавању те државе од декларативно дефинисане спољнополитичке агенде.

Свепрожимајућа међузависност субјеката у међународним односима, како по хоризонтали тако и по вертикали, како на политичком и безбедносном тако и на економском и културном нивоу, води у смеру диверзификације ставова о питању да ли су само мале државе у зависном положају у односу на велике силе и у контексту међународних и регионалних околности. Ако изузмемо моћ као кључни детерминатор у остваривању националних интереса, а као предуслов за достизање спољнополитичких циљева и реализацију стратегије спољне политике, увидећемо да нису само стратегије спољне политике код малих држава детерминисане, односно условљене бројним спољним и унутрашњим факторима, већ су све чешће и стратегије спољне политике великих сила, односно њихова реализација, условљене бројним предусловима који превазилазе актуелну политичку, војну, економску моћ одређених субјеката у међународним односима. То никако не сме да води до закључка да су велике и мале државе у истој позицији када је реч о степену спроводивости националне стратегије спољне политике, али свакако може да послужи као добар пример у теорији о међународним односима када је реч о савременим изазовима са којима се суочавају субјекти у међународним односима, без обзира на њихову величину и моћ, у процесу дефинисања и реализације стратегије спољне политике. Стога, како објашњава Марко Дашић, досадашњи неделотворни покушаји правног обавезивања великих сила на одређено чињење или уздржавање од истог и остваривање начела једнакости, али никада у пракси равноправности, путем разноврсних механизма одлучивања, навели су мале државе да уз „мобилност, креативност и такмичење“⁶ оснују нове механизме сопственог утицаја на управљање међународним пословима.⁷

Емпиријски случај Републике Македоније и њене стратегије спољне политике, која заправо није дефинисана у смислу формалноправног документа, послужиће као студија случаја у овом истраживању како би се у пракси направила анализа предности и мана са којима се суочавају мале државе у случају непоседовања стратегије спољне политике, као и олакшавајућих фактора, али и оних који ометају остваривање спољнополитичких циљева, а самим тим и националних интереса. Случај Републике Македоније, њена непостојећа стратегија спољне политике као и јасно дефинисани спољнополитички циљеви посебно су занимљив пример у науци о међународним односима јер је реч о субјекту међународних односа који на унутрашњем плану ужива апсолутну сагласност око спољнополитичких циљева, али и апсолутну супротстављеност око дефинисања и реализације декларативне стратегије спољне политике.

⁶ Ревека Педи наводи неколико општих стратегија деловања малих држава у односу на велике силе. Мобилност (усаглашавање вредности и институција са референтним супериорним), креативност (покушај промене статуса доделом вишег) и такмичење (покушај да се надмаши или изједначи по једној од димензија са супериорнијом државом). Видети више у: Rebecca Pedi, Ilias Kouskouvelis, *Cyprus in the Eastern Mediterranean: A Small State Seeking for Status*, op. cit., pp. 151-167. у: Марко Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, op. cit., стр. 81

⁷ Ibidem

Заправо у овој студији случаја о стратегији спољне политике Републике Македоније имаћемо прилику да на емпиријском примеру покажемо све детерминанте које директно и посредно утичу на дефинисање националних интереса малих држава, а самим тим и на одређивање њихових спољнополитичких циљева. Оно што је најважније јесте да се установе све могућности које стоје на располагању малим државама приликом одређивања њихове стратегије спољне политике, те да се прецизније прикаже и однос који спољнополитички стратешки документ једне мале државе има са такозваним великим стратегијама великих сила, као и његов узрочно-последични однос са регионалним и међународним околностима.

Суштински, неопходно је одговорити на питање прецизности одређивања корелација између националних интереса мале државе и њене стратегије спољне политике и спољнополитичких циљева као основа за дефинисање тог документа. Односно, да ли су стратегије спољне политике и спољнополитички циљеви малих држава осмишљени тако да воде до реализације дефинисаних националних интереса или ће се, као у случају Републике Македоније, управо стратегија спољне политике и спољнополитички циљеви показати као неделотворни у остваривању националних интереса.

Емпиријски пример Републике Македоније доприноси доношењу два кључна закључка када је реч о стратегији спољне политике малих држава. Прво, да у савременим међународним односима мале државе не смеју себи да допусте непостојање стратегије спољне политике, без обзира на њихову политичку, безбедносну и економску моћ, као и на унутрашње токове у самој држави. Друго, мале државе и њихове политичке елите, услед недостатка прецизног разумевања унутрашњих, регионалних и међународних околности, могу да погрешно дефинишу спољнополитичке циљеве, а самим тим и стратегију спољне политике, без обзира на то да ли је реч о декларативном или формалноправном документу, а тако и да угрозе и националне интересе, што доводи и до питања одрживости одређене мале државе.

Управо су два претходно наведена закључка најпрецизније уочљива на емпиријском примеру стратегије спољне политике Републике Македоније и њених спољнополитичких циљева, који су се од стицања независности ове државе показали као неефективни, односно у супротстављеној позицији са дефинисаним националним интересима.

1.1 Предмет и циљ дисертације

Теоријско одређење предмета истраживања

Република Македонија је током распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије⁸ одлучила да организује референдум о независности. Од стицања независности, 8. септембра 1991. године⁹, до данас Македонија није усвојила документ о стратегији спољне политике. Наиме, документи који су током 29 година независности те земље усвајани, а који

⁸ Социјалистичка Федеративна Република Југославија је, под више назива, постојала од завршетка Другог светског рата до распада земље у крвавим ратовима деведесетих. Имала је једнопартијски делегатски систем. СФР Југославија се састојала од Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Србије, Црне Горе и Македоније. Премијер, па председник, од рата до своје смрти 1980. био је Јосип Броз Тито. Земља се одликовала самоуправним социјализмом и била је једна од водећих чланица Покрета несврстаних.

⁹ Референдум о независности Македоније одржан је 8. септембра 1991. године. Излазност је била 75,7%. Од 1.132.595 изашлих гласача, њих 96,4% било је за независност, а 3,6% против ње. Референдумско питање је гласило: Да ли сте за суверену и независну Македонију, с правом удруживања с независним државама Југославије? Македонија је убрзо након референдума постала суверена и независна држава.

се односе на спољнополитичке циљеве, дефинисани су као резолуције и декларације усвајане у македонском Собрању. Међутим, морамо да направимо разлику између докумената који се односе на учлањење у Европску унију и докумената који се односе на учлањење у НАТО.¹⁰

У децембру 1993. године, Собрање Републике Македоније усвојило је Резолуцију о приступању НАТО-у¹¹, а пет година касније, 17. октобра 1998. године, у Службеном листу објављена је Стратегија о интеграцији земље у НАТО.

У том документу се наводи да „у сложеним условима који су у том периоду били актуелни, Македонија се определила у смеру доследне и потпуне интеграције у колективни безбедносни систем, а за то питање постоји консензус свих политичких странака и грађана, односно њих 86 одсто”.¹² Такође, у Стратегији је наведено и да „процена ситуације јасно указује на осетљивост овог региона и на положај Македоније”.¹³

Стратегија о интеграцији Македоније у НАТО усвојена је у жеку рата на Косову и Метохији, уочи НАТО бомбардовања Савезне Републике Југославије, а годину и шест месеци пре отпочињања сукоба у северозападним деловима Македоније. На основу претходно изнетог види се да је атлантска интеграција Македоније, као један од њених спољнополитичких циљева, препозната као гарант очувања државности те земље.

Када је реч о европским интеграцијама и Европској унији¹⁴, тек је у „Службеном листу” од 10. фебруара 1998. године објављено да је Собрање 4. фебруара исте године усвојило Декларацију о развоју односа Републике Македоније са Европском унијом.¹⁵ И у тачки један овог документа се изричито наводи да је чланство у Европској унији стратешки циљ Републике Македоније.¹⁶

На основу ова три документа се може видети да Република Македонија до данас није креирала један унифицирани документ о стратегији спољне политике. Али та земља је кроз резолуцију усвојену у Собрању 1993. године о приступању НАТО-у, као и кроз стратегију коју је усвојила македонска влада на седници одржаној 5. октобра 1998. године, и кроз собрањску Декларацију о развоју односа Републике Македоније са ЕУ 4. фебруара 1998. године – одредила своје спољнополитичке циљеве.

¹⁰ Република Македонија је 1999. године постала део Акционог плана НАТО-а за учлањење (*Membership Action Plan*) и 2008. године је потврђена њена техничка спремност за учлањење у Алијансу.

¹¹ Таки Фити, Владо Камбовски, Фатмир Бесими, Драган Тилев, Леонид Грчев, Берtrand Милет, Мојмир Мрак, Михаел Самец, Војчек Порчек, *Република Македонија на патот кон Европската унија (2020) – Искуства, предизвици, перспективи*, Македонска академија на науките и уметностите, Влада на Република Македонија – Секретаријат за европски прашања, Скопје, 2006. година, стр. 68, Available from: http://manu.edu.mk/wp-content/uploads/2017/03/Publikacija-MANU-MKD_za_WEB.pdf (Accessed 11 September 2020)

¹² „Стратегија за интеграција на Република Македонија во НАТО”, *Службен весник на Република Македонија*, број 51, Год. LIV, Скопје, 1998, Available from:

<http://www.slvesnik.com.mk/Issues/D040C753379A40409C0342AA495F2D1D.pdf> (Accessed 8 September 2020)

¹³ Ibidem

¹⁴ У априлу 2001. године Република Македоније је постала прва држава у региону Западног Балкана која је потписала Споразум о стабилизацији и придруживању са Европском унијом. Споразум је ступио на снагу 2004. године. Формално је аплицирала за учлањење у ЕУ у марту 2004. године, а у децембру 2005. године Европски савет је званично доделио тој земљи статус кандидата за чланство у ЕУ.

¹⁵ „Декларација за развој за односите на Република Македонија со Европската унија”, *Службен весник на Република Македонија*, број 7, стр. 352, Скопје, 1998, Available from:

https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/Rezolucija%2004_02_2008%202.pdf (Accessed 5 September 2020)

¹⁶ Ibidem

Стратешки циљеви су остали исти. Међутим, и поред тога што је та земља у међувремену постала чланица НАТО-а, на сајту Владе Републике Македоније стоји да су „чланство у НАТО-у и ЕУ стратешка опредељења”.¹⁷ А када је реч о недостатку националне стратегије о спољној политици, на сајту македонске владе се наводи и то да ће „Влада Републике Македоније предложити Собрању Македоније Националну стратегију о спољној политици чији ће циљ бити обезбеђивање шире дебате и консензуалне подршке о крупним спољнополитичким темама”.¹⁸

Истовремено, подаци на сајту македонског Министарства спољних послова су ажурнији, те се наводи да је Република Македонија 27. марта 2020. године постала тридесета чланица НАТО-а и да је тиме реализовала један од три стратешка приоритета спољне политике земље, око чега је постигнут најшири политички консензус, праћен снажном подршком грађана.¹⁹

У овом раду одговорићемо на неколико кључних питања која се тичу развоја и одрживости Македоније. Прво, покушаћемо да сазнамо зашто та земља није усвојила документ о стратегији спољне политике, иако је, према свим постојећим документима од стицања независности до данас, било јасно да су спољнополитички циљеви учлањење у ЕУ и НАТО. Зар не би такав документ поједноставио активности македонских власти у смеру реализације спољнополитичких циљева? Друго, који су основни узроци који су допринели широком политичком и друштвеном консензусу у Македонији о учлањењу у ЕУ и НАТО? Треће, ко је утицао на одређивање спољнополитичких циљева? Четврто, да ли су спољнополитички циљеви били тачно одређени и да ли су они гарант независности и одрживости Македоније? Пето, које је све компромисе на унутрашњем нивоу чинила та земља како би остала на путу реализације стратешких циљева? Шесто, да ли су македонске власти имале „план Б” свих ових година? Седмо, шта је утицало на скретање са пута остваривања спољнополитичких циљева Македоније од 2006. до 2015. године?

Међутим, да бисмо подробно анализирали ову тему, потребно је прво да дефинишемо шта је национални интерес, шта је национална стратегија, да ли су национална и државна стратегија исто у савременим међународним односима, шта је спољнополитички циљ, шта је спољнополитичка стратегија и како се она дефинише.

Такође, треба и да разјаснимо да ли је у случају Македоније стратегија спољне политике, која заправо не постоји на званичном папиру, прилагођена спољнополитичким циљевима, да ли су спољнополитички циљеви те земље усклађени са националним интересима и да ли у македонском случају, имајући у виду националну структуру становништва, уопште може да се говори о постојању општеприхваћених националних интереса.

Пратећи континуитет у дефинисању стратешких спољнополитичких циљева Македоније, како су класификовани на официјелним електронским странама Владе Републике Македоније и Министарства спољних послова те земље, можда најбоље теоријско појашњење за њих даје управо дефиниција *Brookings Institution*²⁰.

¹⁷ *Стратешки приоритети на Владата на Република Северна Македонија*, Available from: <https://vlada.mk/node/18041> (Accessed 1 September 2020)

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ *НАТО членство*, официјален сајт на Министерството на надворешни работи на Република Северна Македонија, Available from: <https://www.mfa.gov.mk/mk/page/7/nato-chlenstvo> (Accessed 29 August 2020)

²⁰ Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 91

Национални интереси, као изрази општих и континуираних циљева спрам којих нација делује, обухватају потребу друштва за сигурношћу од агресије, за развојем вишег стандарда живота и за одржавањем услова националне и међународне стабилности.²¹ Како у својој књизи „Национални интерес у америчкој теорији међународних односа” наводи професор Андреја Милетић, из националних интереса, као општих и трајних интереса, изводе се непосредни циљеви, а они се даље конкретизују и остварују кроз конкретне спољнополитичке акције.²²

Показаћемо да се у периоду који је предмет овог истраживања непосредни циљеви Македоније не конкретизују и не остварују само кроз спољнополитичке активности, већ су детерминисани и унутрашњим институционално-политичким развојем догађаја. Када говоримо о овом начину дефинисања националних интереса, морамо подсетити на то да готово истоветан став заузимају и Рајцел, Каплан и Кобленц (*Reitzel, Kaplan* и *Coblentz*), који дефинишу национални интерес као општи и континуирани циљ са којим нација делује: да очува своју безбедност и унапреди благостање.²³ То је заправо и суштина спољнополитичких циљева Македоније – безбедност и економски развој. Кроз овај рад показаћемо да су циљеви делимично достигнути, али да истовремено ипак не гарантују економски развој и безбедност те земље, нити од 2006. до 2015, нити после тога.

Даље, када је реч о стратегији, која представља један од кључних појмова у овом раду, према класификацији професора Драгана Симића, по средствима која планирају да користе и циљевима којима теже, стратегије се деле на националне и велике, односно глобалне стратегије.²⁴

Како појашњава Симић, државе могу имати, наравно, националну стратегију, али само велике силе, чији се утицај и домашај политике протежу на читав свет, имају властиту националну стратегију која је истовремено и глобална стратегија.²⁵

У случају Македоније и њене стратегије спољне политике, која не постоји у једном унифицираном документу, спољнополитички циљеви земље су ипак јасно дефинисани кроз друге врсте докумената у правном систему земље. Занимљиво је узети у обзир и питање које поставља професор Симић, односно могу ли мале и средње државе, премда је просторни домашај њихове политике ограничен, имати велике стратегије?²⁶

Можда ће ово питање послужити као добра полазна тачка у проналажењу одговора на дилему ко одређује спољнополитичке циљеве Македоније. С друге стране, поставља се питање какве су реалне шансе за остваривање спољнополитичких циљева Македоније уколико та земља нема јасно дефинисану стратегију спољне политике која, према Роберту Озгуду, у општем смислу речи представља стратегија дефинисану као „ништа мање од

²¹ *Major problems of the US Foreign Policy 1950 – 1951*, Prepared by the Staff of the International Study Group of the Brookings Institution, Washington, D.C., 1950, p. 383. Slično i zvanična *The Administration of Foreign Affairs and Overseas Operations, A Report Prepared for the Bureau of the Budget Executive Office of the President*. The International Studies Group, Brookings Institution, Washington, June, 1951, p. 6. u Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 91

²² Ibidem

²³ Reitzel W., Kaplan M., Coblentz C., *United States Foreign Policy 1945 – 1955*, Washington, 1956, p. 9 i nešto razrađenije pp. 471–472. u: Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 92

²⁴ Драган Р. Симић, *Светска политика – међуржавни и међународни поредак, Светска политика, глобални односи...* Факултет политичких наука, Чигоја штампа, Београд, 2009.

²⁵ Ibidem, стр. 150

²⁶ Ibidem, стр. 151

целовитог плана за коришћење капацитета за војну принуду – у споју са економским, дипломатским и психолошким инструментима моћи – да најефикасније подржи спољну политику отвореним, скривеним и прећутним средствима”²⁷.

Такође, одсуство разумевања политичких токова на регионалном и међународном нивоу почетком деведесетих, као и нераздевање улоге коју су државе из непосредног окружења, попут Грчке и Бугарске, имале у међународним односима (а и њихове компаративне предности у смислу већ заокружене државности и чланства у међународним организацијама и институцијама) допринели су декларативном постављању стратешких циљева Македоније, али не и стварању јасне стратегије спољне политике која би сигурно допринела ефикасности и ефективности у реализацији постављених циљева.

Управо политичка елита Македоније, у периоду који се анализира у овој тези, није успела да препозна тај низ околности, пре свега на регионалном и европском нивоу, а такво нераздевање политичких одлучилаца довело је до неуспеха на спољнополитичком плану земље у одсуству јасно дефинисане стратегије спољне политике.

То је било пропраћено унутарполитичком фрустрацијом, што је за кратко време довело да ефективног, али не и формалног заокрета у дефинисању и реализацији спољнополитичких циљева. Тај заокрет је био нови модел спољнополитичког „кокетирања” тадашње македонске власти, што је у последњих пет година њиховог владања, услед јасног нераздевања актуелности на регионалном и међународном плану, довело до апсолутне блокаде у остваривању спољнополитичких циљева и директног унутарполитичког деловања у смеру регионалне и међународне изолованости те земље.

Последица таквог развоја догађаја била је изразита фрустрираност на унутрашњој политичкој сцени Македоније, што је у највећем броју случајева, резултирало институционалном нефункционалношћу, блокадом институционалног система, а последично и кашњењем и неправовременим разумевањем актуелних регионалних токова и међународног кретања.

То је директно утицало и на даљи развој Републике Македоније и остваривање њених стратешких циљева.

И поред све већих изазова на унутрашњем, регионалном и европском нивоу, власти у Скопљу нису схватиле да је потребно усвојити стратегију спољне политике, а можда у одређеном року и редефинисати спољнополитичке циљеве, што би на дужи период дало конкретније резултате од до тада постигнутих.

Период деведесетих година 20. века, који снажно детерминише даљи развој прилика у овој земљи, захтева да се у овом раду посветимо двострукој анализи. С једне стране, треба да одговоримо на питање како су регионална и међународна кретања утицала на дефинисање, постављање и остваривање стратешких циљева Македоније и зашто то није довело до стварања стратегије спољне политике, када већ постоје тврдње да постоји општи национални и политички консензус. С друге стране, тражимо одговор на питање како су унутрашњи институционални и политички проблеми допринели реализацији спољнополитичких циљева ове земље.

Будући да пажња овог рада неће бити усмерена само на процес стварања ефикасних институција, већ и на уклопљеност домаћих институција у међународни друштвени контекст, кључни аргументи којима ће бити поткрепљени закључци истраживања биће

²⁷ Ibidem, стр. 166

претежно институционалне природе. У објашњењу природе међународних односа, како наводе Димитријевић и Стојановић, одувек је било присутно мишљење да се они, за разлику од других друштвених односа, налазе у „природном стању”, док је, с друге стране, унутар једне државе понашање појединца регулисано низом правила иза којих стоје одговарајуће институције које обезбеђују поштовање ових правила.²⁸ Из овог угла, у раду ће бити анализирано како изричито непоштовање правила у уређеном систему Републике Македоније није као последицу изазвало кажњавање починилаца, са нагласком на политичку елиту која је свесно заобилазила правила и смернице које је формално прихватила у правцу остваривања стратешких циљева, те је на тај начин непосредно допринела занемаривању реализације тих циљева. Том приликом ће бити коришћен историјски, емпиријски и мрежни институционализам.

Коришћењем историјске методе институционализма биће сагледано како су, кроз историју, одлуке о формирању институционалног дизајна утицале на будуће ситуације и доношење одлука. Емпиријски институционализам биће узет у обзир у контексту анализе различитих институционалних модела и њихове функционалности и делотворности на конкретним примерима. Мрежни институционализам доћи ће до изражаја приликом анализе структурних правила, могућности и ограничења међународног поретка који имају утицај на конституисање и развој институција конкретне државе.²⁹

Имајући у виду комплексност предмета овог истраживања и велики број узрочно-последичних чинилаца који су утицали на развој стратешких циљева Македоније од 2006. до 2015. године, морамо напоменути да истраживање не би било довољно научно утемељено уколико би било постављено само на једном научном полазишту.

Поред реализма као основног теоријског полазишта, у овом раду ћемо користити и институционализам и неоинституционализам, али и научне приступе попут функционализма, рационализма, релационизма, социјалног конструктивизма, бихејвиорализма, теорије рационалног избора.

Сведоци смо тога да у међународним односима свака држава сарађује са осталима и активно учествује у раду међувладиних организација искључиво са циљем испуњавања често себичних стратешких националних интереса. Егоистични, а често и ирационални интереси одређених држава доприносе томе да друге државе буду суочене са изазовима и баријерама који се не могу превазићи рационалним деловањем и доношењем исправних одлука, већ путем игре у којој крајњи резултат претпоставља победника и поражену страну. У поменутом контексту, као приступ користимо реализам и теорију рационалног избора.

Државе у међународним односима – и поред постојеће институционалне инфраструктуре на међународном нивоу, као што су међународне организације које се баве питањима економије, политике, безбедности, људских права, чак се на неке од њих и преноси део државног суверенитета у одређеним сегментима – наступају самостално и теже остварењу својих државних интереса кроз сарадњу и координацију са осталим субјектима у

²⁸ Vojin Dimitrijević i Radoslav Stojanović, *Međunarodni odnosi*, Službeni list SRJ, Beograd, 1996, str. 44

²⁹ Државе утичу на међународне организације, већину њих су саме државе и основале, и обезбеђују буџете за њихово функционисање, али је ово двосмеран процес, па су националне институције обавезне да прихватају стандарде и принципе које установљују међународне организације. Dušan Proroković, Jelena Milićević-Proroković, „Теорија neoliberalnog institucionalizma na početku 21. veka: međunarodne institucije i globalna upravljanja, u Vladimir Bilanić i dr. (ur.), *Međunarodni problemi – International Problems*, 69, No 2-3, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2017. Доступно преко: https://www.diplomacy.bg.ac.rs/pdf/medj_problemi/2017/Medjunarodni_problemi_br.2-3_2017.pdf (Приступљено 15. септембра 2020), str. 247–261

оквиру међународног система. Постојеће институционалне инфраструктуре ЕУ и НАТО-а, као интегрални делови уређеног међународног система, допуштају да неке од њихових чланица користе механизме ових организација у циљу условљавања Македоније на путу ка учлањењу у исте те организације.

Одређене државе чланице ЕУ и НАТО-а у случају Македоније свесно заобилазе установљене критеријуме и услове за пријем. По мишљењу Кенета Волца, „важност недржавних актера и транснационалних активности је очигледна. Ипак, из тога не произилази закључак да је државноцентрични концепт међународне политике застарео”³⁰. Користећи аргументацију представника структуралног реализма, показаћемо како структура на основу које функционишу ЕУ и НАТО омогућава стварање блокаде на евроатлантском путу Македоније. На тај начин се њена одрживост у својству суверене државе доводи у питање, јер су, како ћемо у овом истраживању показати, евроатлантске интеграције једина интегративна компонента у македонском друштву, те се оне и користе као једини гарант одрживости ове земље, иако се у пракси у Македонији одвијају бројни процеси који је у многоме удаљавају од њене дефиниције државности из Устава из 1991. године.

Међутим, да се вратимо корак уназад. Концепт националног интереса веома је важан у реалистичким теоријама приликом креирања спољнополитичке стратегије државе. У „Енциклопедији међународних односа и глобалне политике” Весна Даниловић дефинише национални интерес као „идеју о преференцијама које се тичу најбоље политике за нацију или државу као целину”.³¹ Џејмс Розенау користи концепт националног интереса да „описе, објасни и процени спољну политику државе”³². Моргентау, као класични реалиста, истиче да „спољне политике суверених држава морају да имају у виду опстанак као минимални захтев, као и да државе по правилу штите свој физички, политички и културни идентитет од угрожавања других држава, те да се стога мора водити рачуна о националним интересима држава”.³³ Међутим, када је реч о Македонији, око концепта националног интереса не постоји консензус који постоји када говоримо о спољнополитичким циљевима, односно учлањењу у ЕУ и НАТО.

Национални интерес за политичку елиту из македонског етничког корпуса, као и за већину грађана македонске националности, јесте учвршћивање македонског идентитета, очување унитарног карактера македонске државности, као и противљење изменама оних чланова Устава по којима је само македонски народ државотворан народ ове земље. С друге стране, албанска доминантна мањина има потпуно другачије националне интересе, попут изједначавања Македонаца и Албанаца у Македонији на уставном нивоу, затим евроатлантске интеграције земље и региона зарад брисања граница између Албанаца у Македонији, Албанији и на КиМ и креирање бинационалног и у одређеној мери институционалног федералног карактера те земље.

Анализирано из овог угла, дефинисани спољнополитички циљеви Македоније, постављени на два дијаметрално супротстављена становишта, такође указују на то да је веома тешко успоставити узрочно-последичну везу између остваривања тих циљева и осигуравања одрживости земље.

³⁰ Кенет Волц, *Теорија међународне политике*, Александрија прес, Београд 2008. (1979), поглавље 6

³¹ Dragan Živojinović, „Razumevanje pojma nacionalni interes u realističkim teorijama”, u: Dejan Jović, *Prir. Teorije međunarodnih odnosa – Realizam*, Politička kultura, Zagreb, str. 250

³² Ibidem

³³ Ibidem, str. 253

Даље, посматрано из угла међународних односа, кроз структурални реализам ћемо анализирати утицај међународних институција и правила на основу којих су установљене те институције, како бисмо разумели и њихову улогу у реализацији циљева спољне политике Македоније.

Структуралистичка аргументација је погодна за ово истраживање јер полази од становишта да су међународни односи, као и регионални, уређени по анархичном моделу и да не постоји хијерархија, за разлику од устројености унутрашњих државних система.

На примеру Републике Македоније, актуелни начин функционисања међународних и регионалних односа показује се као неповољан за остваривање спољнополитичких опредељења ове државе.

Затим, са бихејвиоралистичког полазишта анализираћемо постојеће и пожељно понашање и деловање политичких елита у Републици Македонији. Прецизније, покушаћемо да дамо одговоре на питања да ли они раде на остварењу стратешких циљева државе, да ли имају разумевање за стратешке циљеве и усклађеност са националним интересима – ако се уопште може говорити о таквим интересима – или само користе ове циљеве као параван за остваривање личних или евентуално ускопартијских интереса.

Један од праваца мишљења у науци о међународним односима који ће у великој мери бити коришћен у овом раду јесте реализам. Он се може применити на тежњу Македоније да се интегрише у НАТО, узевши у обзир да реалистичка школа сматра да држава као рационални актер на међународној сцени тежи да оснажи своје војне капацитете и да то често чини стицањем моћних савезника.³⁴ Класични реалисти на државе као главне актере у међународној политици гледају као на рационалне чуваре својих националних интереса, а тиме и безбедности. У случају нашег истраживања, реч је о испуњењу стратешких циљева Републике Македоније, односно чланства у Европској унији и Северноатлантском савезу као инструмента за осигуравање одрживости те земље.

Такође, један део рада биће посвећен искуству из прошлости које би требало да помогне да се извуку одређени закључци и понуде смернице за будуће сличне ситуације.

Операционо одређење предмета истраживања

У овом раду, посебан сегмент анализе ће бити усредсређен и на начин функционисања институционалне и политичке инфраструктуре Републике Македоније у процесима утврђивања, усвајања и реализације, тј. спровођења спољнополитичких циљева. Али пре него што детаљније образложимо који су спољнополитички циљеви Македоније и како је њихова реализација у узрочно-последичном односу са одрживошћу те земље у политичком, безбедносном и економском смислу, прво морамо да дефинишемо шта су то спољнополитички циљеви.

Најпре, за разумевање ове тезе је веома важно да се зна, како наводе Димитријевић и Стојановић, да се циљ не може рационално одређивати без познавања средстава која субјекту међународних односа стоје на располагању.³⁵ У том контексту, кроз ово истраживање одговоримо не само на питање: Да ли су спољнополитички циљеви Македоније (који су од стицања независности те земље непромењени, макар на

³⁴ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, Službeni glasnik i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, 2012, str. 75

³⁵ Vojin Dimitrijević i Radoslav Stojanović, *Međunarodni odnosi*, op. cit., str. 245

декларативном политичком нивоу) добро постављени и одређени?; већ и на додатна два питања: Зашто је спољнополитички циљ евроатлантских интеграција Македоније од изузетне важности за одрживост земље?; али и: Којим се средствима спољне политике користила политичка елита у раздобљу које посматрамо како би допринела реализацији спољнополитичких циљева? У том контексту битно је навести опаску Димитријевића и Стојановића, који кажу да је „могуће одредити циљ без познавања средстава и изабрати средства без познавања циља, али да то није рационално, већ ирационално понашање”³⁶. С тим у вези, морамо навести да је ирационалност у одабирању средстава далеко учесталија, што ће бити веома битна тачка у овом истраживању. Такво је, на пример, поступање оних бирократа који на догађаје реагују само на уобичајене и устаљене начине, не знајући уопште шта постигну, односно немајући, у ствари, никакав циљ.³⁷

Када говоримо о средствима за остваривање спољнополитичких циљева у суштинском смислу, морамо навести да су то: убеђивање, обећање, претња, награда, казна, принуда, као и материјална добра.³⁸ Ово ће нам бити полазна тачка у разврставању и разумевању коришћења ових средстава од стране актера од којих је директно или посредно зависило остваривање спољнополитичких циљева Македоније, а то су: владајућа структура у Скопљу, Европска унија и НАТО, регионални актери попут Грчке и Бугарске, албански фактор унутар Македоније, Вашингтон и Москва...

Паралелно с тиме, биће евалуиран рад институција Европске уније и НАТО-а и начини на које ове организације доносе одлуке, односно да ли се установљени принципи и критеријуми за чланство у поменутиим организацијама спроводе доследно и конзистентно или током времена на својеврстан начин они добијају нову димензију, која је у складу са актуелним изазовима на међународном, регионалном и локалном нивоу.

Друго, анализираћемо да ли учлањење у ове организације пружа једнаку гаранцију за стабилност и одрживост једне земље у периоду пре тридесет година као и у периоду који је предмет истраживања, јер питање одрживости остаје актуелно и 25 година после стицања независности. То је добро приметио британски аналитичар Тимоти Лес, који у свом ауторском тексту о Македонији наводи следеће: „Мала земља на Балкану је у стању кризе. У Македонији ствари постају озбиљне. Ако земља настави да се креће према хаосу, а догађаји убрзано крену у том правцу, онда није угрожена само њена будућност као функционална демократија, већ је угрожен и сам интегритет државе.”³⁹

С друге стране, просторно одређење предмета истраживања ће бити територија Републике Македоније, као институционални оквир на који је усмерена ова теза; регион Западног Балкана, због географске припадности државе овом региону и непосредног и индиректног утицаја регионалних токова у креирању и спровођењу политике македонских власти; и одређене престонице Европске уније, попут Брисела, Берлина, Париза, Атине и Софије, где су такође, у периоду који је предмет ове дисертације, улога Македоније и њене евроатлантске аспирације биле у центру пажње политичких дискусија и одлука.

Најважнији субјекти који ће бити анализирани, односно на чије билатералне односе са Македонијом ће бити стављен посебан нагласак у овом раду јесу државе из непосредног

³⁶ Ibidem

³⁷ Ibidem

³⁸ Ibidem, str. 285–293

³⁹ Timothy Less, „Macedonia is reaching crisis point and the West is looking the other way”, *Independent*, 2nd June 2016, Available from: <https://www.independent.co.uk/voices/macedonia-reaching-crisis-point-west-looking-other-way-a7061541.html> (Accessed 20 September 2020)

окружења Републике Македоније (Србија, Бугарска, Грчка, Албанија), УНМИК – Косово⁴⁰, као и недржавни актери (Европска унија и НАТО), који су кључни делатници и који могу успоравати или поспешивати остваривање стратешких циљева ове државе. Анализа ће бити двострука јер ћемо анализирати и начин функционисања Македоније на унутрашњем институционалном нивоу.

Раздобље примене Охридског споразума у својству темеља мултиконфесионалне Републике Македоније биће предмет критичког осврта, односно како је македонска политичка елита овим споразумом успела да на својеврстан начин ревидира основна полазишта у разумевању националних интереса у савременој македонској држави и да креира *de facto* бинационални „гломазни” субјект у међународним односима. Тим поводом, за овај рад биће значајна и анализа садржаја најважнијих докумената у систему Републике Македоније јер, како наводе Димитријевић и Стојановић, анализа садржаја представља посебну форму квантитативне семантике која се мање односи на стил одређеног текста, а више на одређене мисли.⁴¹

Тако ћемо анализом одређених докумената – Устава Републике Македоније, потписаног Привременог споразума између Скопља и Атине 1995. године под покровитељством ОУН, Споразума о решавању политичке кризе, односно такозваних Пржинских споразума, Споразума о пријатељству, добросуседству и сарадњи између Републике Македоније и Републике Бугарске потписаног 2017. године, као и Коначног споразума о решавању разлика описаних у резолуцијама 817 (1993) и 845 (1993) Савета безбедности ОУН о престајању важења Привременог споразума из 1995. године и о успостављању стратешког партнерства између страна – покушати да продремо у стварни садржај дате поруке.

Кроз научно објашњење и анализу наведених проблема, питања и односа покушаћемо да одговоримо на питање зашто Република Македонија није успела да се до 2016. године позиционира у међународним односима и да реализује своје спољнополитичке циљеве и постане део ЕУ и НАТО-а.

Тражићемо и одговор на питања да ли је положај Македоније у периоду који је предмет анализе у међународним односима неповољан и да ли је као такав могао да допринесе безбедносној дестабилизацији ове државе на унутрашњем плану, дугорочно посматрано.

Период владавине ВМРО–ДПМНЕ од 2006. године до 2008. године биће посебан предмет анализе због изразитог померања у стратегији спољне политике земље у том периоду.

Од 2006. до 2015. године, конзервативна странка ВМРО–ДПМНЕ и њен лидер Никола Груевски доминирали су политиком у Македонији, што је изазвало узнемиреност НАТО савезника, који су били забринути због периода транзиције у земљи и подстицања етничких тензија које је владина политика само додатно провоцирала. У овом периоду, који представља и временски оквир наше анализе, владина закона, заштита људских права и

⁴⁰ Статус овог субјекта је регулисан Резолуцијом 1244 Савета безбедности Организације уједињених нација.

⁴¹ Vojin Dimitrijević i Radoslav Stojanović, *Međunarodni odnosi*, op. cit., str. 74

слобода медија погоршавале су се, док су, са друге стране, напредовали клијентелизам и корупција.⁴²

Од скоро извесног учлађења у НАТО, које је требало да се оствари током Самита НАТО-а 2008. године одржаног у Букурешту у Румунији, добијањем званичне позивнице заједно са Албанијом и Хрватском и почетком преговора за учлађење у ЕУ, Македонија је већ крајем 2009. године спала на последње место на агенди земаља из региона Западног Балкана на путу ка евроатлантским интеграцијама. Овде се поставља питање зашто, и поред шест безусловних и једног условног извештаја од стране Европске комисије за почетак преговора за учлађење Македоније, у периоду који је предмет анализе, представници држава чланица ЕУ и Европског савета нису успели да се договоре о датуму отпочињања преговора са овом државом.

У овом истраживању посебан нагласак ће бити стављен на унутрашњеполитичке токове, а с циљем приказивања, кроз компаративну анализу, унутарполитичких односа и сарадње странака и са македонским етничким предзнаком, али и оних из албанског блока.

На тај начин ћемо бити у могућности да урадимо евалуацију односа између грађана македонске и албанске националности у Македонији и одговоримо на питање како је могуће да су обе етничке заједнице једногласне у спољнополитичким интересима када су национални интереси једне и друге групе суштински супротстављени.

У овом контексту се отвара још једно питање: Да ли у случају Македоније можемо да говоримо о националним интересима (*nation-national*) или је реч о државним интересима (*state*), који и даље нису јасно дефинисани?

Суштински део овог истраживања ће бити да покажемо како је институционална нефункционалност, проузрокована некомплетном транзицијом у модерну, демократску и правну државу, допринела томе да Република Македонија нема јасно дефинисане државне интересе, док истовремено постоје национални интереси двеју доминантних етничких заједница, чију реализацију и Македонци и Албанци посматрају кроз спровођење спољнополитичких циљева.

Темељна анализа и објашњење претходно поменутих питања ће нам пружити могућност да потврдимо или оборимо хипотезе на којима се заснива овај рад. Ово су кључна питања у историји независне Македоније. Само кроз њихово разумевање можемо доћи до разумног и рационалног научног објашњења међународног положаја Македоније у наведеном периоду.

Истраживање обухвата период после добијања статуса кандидата за чланство у ЕУ, 2006. године, па све до објављивања такозване афере „Прислушкивање”, почетком јануара 2015. године, када је лидер тада највеће опозиционе странке на политичкој сцени Македоније Зоран Заев објавио видео-материјал који индицира криминалне финансијске делатности функционера владајуће странке ВМРО–ДПМНЕ и њених коалиционих партнера.

Истраживање је усмерено на регионалне односе и на релације у оквирима ЕУ и НАТО-а, па у том смислу није прецизно просторно одређено, али јесте детерминисано да се оно бави процесима који се дешавају на територији Македоније.

⁴² Ausrine Armonaite, *The Republic of North Macedonia: Political Change, NATO Accession and Economic Transition*, ECONOMICS AND SECURITY COMMITTEE (ESC) Sub-Committee on Transition and Development (ESCTD), Report, 12 October 2019, pp. 1–2

Посебна просторна концентрација истраживања ће бити у процесу анализирања појава које се дешавају у националним и државним институционалним оквирима и телима Македоније, као и у институцијама ЕУ и НАТО-а.

1.2 Основне хипотезе

Стратегија спољне политике Републике Македоније заснива се на покушају да се интеграцијом у међународне организације, пре свега у НАТО и ЕУ, очува територијални интегритет и суверенитет земље по унитарном моделу. Стратегија спољне политике Македоније од 2006. до 2015. године пролази кроз три фазе. У првој фази, у време прве владе Николе Груевског, она је представљала декларативни наставак циљева који су прокламовани после стицања независности. У другој фази, приметан је благи заокрет према национализму јер је потенцијално чланство у ЕУ и НАТО-у било на дугом штапу после Самита НАТО-а у Букурешту априла 2008. године и одлагања преговора. У трећој фази, после превремених избора 2011. године, Груевски се потпуно помера ка национализму и окреће се Кини и Русији.

Прва посебна хипотеза

Стратегија спољне политике повезује циљеве којима земља тежи са средствима и капацитетима којима она располаже. Добра стратегија увек прави равнотежу између жељеног и могућег.

Друга посебна хипотеза

Националне интересе у мултинационалним државама је веома тешко одредити јер се често не подударују са државним интересима.

Трећа посебна хипотеза

У државама у којима постоје две доминантне етничке групе, прокламовани спољнополитички циљеви не гарантују остваривање интереса државе као целине, већ интереса доминантних етничких група.

Четврта посебна хипотеза

После стицања независности, Република Македонија је своју стратегију спољне политике усмеравала пре свега на останак ван ратних дешавања на простору бивше Југославије.

Пета посебна хипотеза

Међуетнички сукоби у Македонији између македонских снага безбедности и албанских побуњеника представљали су вододелницу у стратешком поимању улоге спољне политике у остваривању њених интереса.

Шеста посебна хипотеза

Резултати сукоба у Македонији 2001. године представљају први пример погрешног дефинисања главног спољнополитичког циља, а то је било интегрисање у НАТО. НАТО није сачувао јединство и мир у Македонији.

Седма посебна хипотеза

Двоструки аршини Европске уније у третману учесника сукоба са стране македонских Албанаца допринели су паду поверења у европске интеграције и у оправданост европског пута Македоније.

Осма посебна хипотеза

Проблеми политичко-институционалне природе с којима се у овом периоду суочава Република Македоније доприносе редефинисању спољнополитичких циљева, занемаривању прва два дотадашња спољнополитичка циља, а то су улазак у НАТО и ЕУ.

Девета посебна хипотеза

Регионални спорови Македоније са Грчком и Бугарском нису преваходно утицали на дефинисање и реализацију спољнополитичких циљева те земље.

Десета посебна хипотеза

Измењени међународни контекст од 2006. до 2015. године допринео је промени стратегије спољне политике Републике Македоније.

1.3 Опис садржаја дисертације

У првом поглављу овог рада бавићемо се дефинисањем концепта спољнополитичких циљева малих држава на студији случаја Републике Македоније у временском оквиру краја 20. века и првих 15 година у 21. веку, што је и те како значајан период за анализу и разматрање спољнополитичких циљева из теоријског угла. Реч је о периоду од четврт века, у коме су околности на терену у међународној политици довеле до редефинисања спољнополитичких циљева великих, малих и микро држава. У том контексту биће анализирани и дефинисани и спољнополитички циљеви Македоније из угла савременог разумевања концепта националног интереса који је детерминисан не само унутрашњим уређењем једне државе – без обзира на то да ли говоримо о великим или малим државама, о економски моћним или slabим, о војно снажним или инфериорним – већ умногоме и регионалним, европским и глобалним политичким, економским и безбедносним токовима.

У другом поглављу рада фокус ће бити на историјском развоју спољнополитичких циљева Републике Македоније, на томе како су они настали, како су дефинисани, шта су били кључни разлози за то да спољнополитички циљеви буду управо ти који су дефинисани и како је политичка елита у тој земљи допринела реализацији спољнополитичких циљева Македоније.

У трећем поглављу анализираћемо развојни пут Македоније и њено стратешко опредељење за учлањење у Европску унију. Прво, презентоваћемо стратешке документе те државе у којима политичка елита једногласно одлучује о европским интеграцијама као јединственом путу за развој и одрживост земље. Друго, анализираћемо период који је предмет истраживања у овом раду како бисмо чињенично утврдили зашто је Македонија од најперспективније државе на Западном Балкану када је реч о европским интеграцијама дошла до регресије на том путу, па чак и до својеврсне европске изолације између 2011. и 2015. године. Суштина овог поглавља је да одговоримо на питање који су кључни узрочници

назадовања Македоније на путу ка ЕУ и довођења њене европске перспективе под велики знак питања.

Четврто поглавље ће бити посвећено разрађивању односа Македоније са Северноатлантском алијансом, као и постављању учлањења у НАТО за кључни безбедносно стратешки циљ који ће дугорочно осигурати безбедносну стабилност те земље и њену економску одрживост. У овом поглављу тражићемо одговоре на три суштинска питања: Колико је учлањење Македоније у НАТО важно за очување и одрживост безбедносне инфраструктуре те земље? Како је та земља пропустила прилику 2008. године да постане чланица НАТО-а, заједно са Хрватском и Албанијом? Зашто су северноатлантски савезници и протагонисти атлантске интеграције Македоније на Самиту НАТО-а у Букурешту ипак одустали од брзе интеграције те земље у НАТО и поред регионалних безбедносних изазова?

Пето поглавље у овом раду ће бити усмерено на утврђивање унутрашњих проблема у Македонији који су утицали на немогућност остваривања спољнополитичких циљева. Детаљно ће бити побројани унутрашњи изазови, а истовремено ће бити анализирани као реметилачки фактор у креирању спољне политике те земље, њеном прилагођавању регионалним и глобалним изазовима и у самом суштинском остваривању циљева.

Фокус наредног, шестог поглавља биће на регионалним актерима и непосредним суседима Македоније, као и на њиховој директној и посредној улози у процесу остваривања спољнополитичких циљева Скопља, уз посебан осврт на актуелне спорове које Скопље има са Атином, али и на све израженија историјско-идентитетска спорења између Скопља и Софије. Основна сврха овог поглавља је да се прикажу међудржавни спорови које Скопље има са Атином и Софијом и да се успостави један нови приступ у разумевању ових спорова и њиховог реалног утицаја на постављање и остваривање спољнополитичких циљева Македоније.

Седмо поглавље биће усмерено на анализу реметилачких фактора који су у периоду наведеног истраживања били актуелни на међународној политичкој сцени. Кроз њихово дефинисање истовремено ће бити извршен покушај да се одговори на питања како су они утицали на реализацију спољнополитичких циљева Македоније, да ли су они били један од суштинских узрочника ефективне евроатлантске изолације Скопља и у којој мери је политичка елита у Македонији успела да препозна та дешавања на глобалном нивоу и да захваљујући њима учврсти своју унутрашњу политичку позицију и злоупотреби је.

У осмом поглављу ће бити урађена компаративна анализа свих реметилачких фактора – унутрашњих, регионалних и међународних – који су допринели немогућности остваривања спољнополитичких циљева Македоније. Биће прецизно приказано како су реметилачки фактори прожимали једне друге, полако увлачили Македонију у дугорочне политичке и институционалне кризе и учвршћивали њену регионално и међународно изоловану позицију.

У последњем поглављу овог рада пружићемо одговор на питање како су ометајући чиниоци онемогућили остваривање стратешких циљева Македоније. Истовремено, биће дати предлози и препоруке о моделима и начинима остваривања спољнополитичких циљева малих држава на студији случаја Македоније.

1.4 Методе истраживања

Основне општенаучне методе које ће бити коришћене у овом истраживачком раду подразумевају следеће: анализу, синтезу, конкретизацију, апстракцију, спецификацију, генерализацију, дедукцију и индукцију. Истраживање ће се ослонити најпре на анализу, при чему ће бити примењене анализа садржаја, функционална анализа, компаративна анализа и структурално-функционална анализа. Такође, планирано је да се у раду користе и синтеза, апстракција, дедукција и индукција у комбинацији са техникама рационалног избора. Класификација ће бити коришћена приликом креирања типологије ефикасних и неефикасних државних стратегија у периоду који се посматра у истраживању, у складу са претходном анализом.

Када је реч о општенаучним методама, у овом раду ће бити заступљене хипотетичко-дедуктивна метода, хипотетичко-индуктивна метода, статистичка метода, метода моделовања и компаративна метода. Хипотетичко-дедуктивна метода перципира се као једна од најважнијих општенаучних метода за ово истраживање, из разлога што се темељи на одређеним политичким, друштвеним и структуралним претпоставкама о којима постоје извесна научнотеоријска сазнања. Поред тога, предвиђено је и коришћење методе моделовања, при чему је један од циљева формирање модела на основу претходних политичких структура, што ће бити детаљно појашњено у самом раду.

Имајући у виду да тема истраживања покрива спољнополитичко деловање државе која је део региона Западног Балкана, неће изостати ни употреба компаративне анализе. У раду је предвиђено и коришћење статистичке методе, при чему би се користили квантитативни показатељи релевантни за одређене феномене који су својствени периоду на који се односи истраживање. Компаративна метода која је најприменљивија за ово истраживање јесте *студија случаја*, којом ће бити анализирани спровођење и реализација спољнополитичких приоритета македонске државе од 2006. до 2015. године.

Када су у питању оперативне методе које су кључне за спровођење самог истраживања, издвајају се анализа садржаја докумената, као и квалитативна анализа садржаја, која би укључила анализе дискурса, интервјуе и усмерене оријентационе интервјуе. Стога је у раду планирано следеће: 1) конкретно дефинисати проблеме кроз изучавање политичких структура које су обликовале међуетничке односе у датом периоду, а истовремено утицале на процес доношења унутрашњих и спољнополитичких одлука; 2) указати на потенцијална решења формулисаног проблема. Како би се преиспитале и разоткриле слабости структура које су ограничавале деловање спољнополитичке агенде Републике Македоније од 2006. до 2015. године, потребно је истраживање ослонити на методологију анализе дискурса и анализе садржаја.

С тим у вези, предвиђено је следеће: 1) спровести интервјуе са представницима политичких елита који су били доносиоци одлука у Републици Македонији у посматраном периоду; 2) обавити интервјуе са доносиоцима политичких одлука на страни Европске уније и НАТО-а који су били директно укључени у процес доношења важних политичких одлука у поменутом периоду; 3) извршити анализу политика повезаних са унутрашњим питањима кључним за функционисање и одрживост Републике Македоније.

После детаљне анализе унутрашњих, регионалних и међународних токова, проналажење потенцијалних решења за формулисани проблем истраживања се може окренути нормативном изучавању тих практичних проблема и примени тих решења на конкретни случај, а затим давању одређених прогноза. Најпре је предвиђено детаљно упознавање са свим нормативним теоријама, које ће бити евалуиране. Следи испитивање

својстава теорије као и употреба нормативних закључака приликом закључних разматрања везаних за најефикаснија решења проблема. Истраживање ће се окренути креирању једног или више модела у складу са теоријом игара, при чему ће се политичке и унутрашње структуре користити приликом конструисања правила игре којих ће рационални актери укључени у игру морати да се придржавају. Са друге стране, структурална теорија објашњава да су спољашње структуре узрочници отежаног делања унутрашњих политичких структура. Такође, теорија рационалног избора, која се ослања на структуралну теоријску парадигму, а користи се приликом дефинисања понашања актера у оквиру теорије игре, истиче да интереси рационалних актера не морају бити егоистични.⁴³

Након што модел буде конструисан, предвиђено је спровођење и метода апстракције, синтезе, као и дедукције, при чему је циљ проналажење најефикаснијег решења за поменути проблем. Важност примене структуралне теорије огледа се у томе што не дозвољава рационалним актерима да стварају нове структуре, већ их приморава да решење налазе у оквиру већ постојећих правила. Овакав поступак доводи до избегавања нормативних решења која су идеална, али неприменљива у стварном свету, а реалне актере подстиче да обраћају пажњу на друштвени и политички контекст који је био на снази у изучаваном временском периоду.

1.5 Очекивани резултати и научни допринос

Имајући у виду да ћемо у овом истраживању направити осврт на функционисање Македоније на спољнополитичком плану и одсуство стратегије спољне политике као званичног документа од 2006. до 2015. године, са посебним нагласком на период од априла 2008. године до јануара 2015. године, затим на процесе вођења њене спољне политике и на основу њеног позиционирања у међународним односима, сматрамо да постоји јасна научна оправданост овог истраживања.

Научни значај овог истраживања на плану верификације би се огледао у представљању, анализи и упоређивању постојећих анализа, научних радова и стручних монографија. У овом случају, то је обарање већ усвојених теза на основу којих актуелна позиција Македоније на путу ка ЕУ и НАТО-у представља директни производ њене спољне политике и билатералних односа са државама из непосредног окружења.

На хеуристичком плану, значај овог истраживања се огледа у намери да се дају нова сазнања и да се усвоји нови закључак који би потврдио тезу да Република Грчка и Република Бугарска, са политиком коју воде у односу на Македонију, не представљају кључну препреку на путу Македоније ка ЕУ и НАТО-у.

Како се наводи у неким истраживањима која се баве евроатлантским перспективама Македоније, иако је Европска комисија стално препоручивала да започну приступни преговори ЕУ са овом земљом од 2009. године, било је потребно више од десет година да Европски савет постигне једногласну одлуку о отпочињању преговора због вета Грчке као

⁴³ „In his 1989 book *International Institutions and State Power*, Robert Keohane accepts Waltz’s emphasis on system-level theory and his general assumption that states are self-interested actors that rationally pursue their goals. However, by employing game theory he shows that states can widen the perception of their self-interest through economic cooperation and involvement in international institutions.” „Political Realism in International Relations”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Available from: https://plato.stanford.edu/entries/realism-intl-relations/?utm_source=AOL&utm_medium=readMore&utm_campaign=partner (Accessed 15 September 2020)

последнице спора око уставног имена између Скопља и Атине.⁴⁴ То не значи да је спор око имена са Грчком био занемарљиво питање на путу евроатлантских интеграција Македоније, али је свакако био добар повод властима у Атини да у континуитету скрећу међународној јавности пажњу на мањкавости на унутрашњем плану са којима се суочава Македонија. Те мањкавости можда не би биле толико уочљиве за грчку политичку елиту да није постојао спор око имена.

У прилог томе говори следећа констатација: „Како је спор решен усвајањем Преспанског споразума 2018. године, Грчка је повукла вето и омогућила Македонији да започне преговоре о приступању са ЕУ у марту 2020. године”.⁴⁵ И даље се у бројним извештајима Европске уније и релевантних међународних организација не наводи да је Македонија успела да превазиђе све проблеме, попут слободе медија, владавине права, корупције. О томе сведочи и додатно противљење чланица ЕУ – Француске, Норвешке и Данске – да се отворе приступни преговори са Македонијом након решавања спора са Грчком, што је затим неколико пута одлагано све до марта 2020. године, када је донета одлука о почетку приступних преговора, али не и о тачном датуму њиховог отварања. Међутим, оно што је приметно јесте да власти у Атини више нису замерале властима у Македонији због постојећих проблема. Како је решавање спора са Грчком добијало све већу међународну пажњу, Грчка је трпела све јачи притисак да подржи интегративни процес Македоније.

Поред чињенице да су Република Бугарска и Република Грчка, у периоду који смо узели као оквир истраживања, све више наглашавале да би спор са Македонијом могао да представља препреку на македонском путу ка ЕУ и НАТО-у, нове околности на политичкој и институционалној равни Македоније, које су и даље актуелне, имају све значајнију улогу, односно генеришу даљи ток у остваривању, односно неостваривању стратешких циљева ове државе.

⁴⁴ Damiën Johannes Hut, *Pursuing domestic policy preferences under EU conditionality Reflecting on the Europeanisation process in Serbia and North Macedonia*, Submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Science, programme European Studies, University of Twente; for the degree of Master of Arts, programme Comparative Public Governance, University of Münster. 23 June 2020, pp. 31

⁴⁵ Ibidem, p. 31

2 СТРАТЕГИЈА СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ

2.1 Дефинисање стратегије спољне политике

Разумевање стратегије спољне политике првенствено захтева разумевање тога за шта служи стратегија као једна шира целина у деловању и функционисању једне државе. Тачније, стратегија је план или примена ресурса за постизање циљева, те је стога она неодвојив део односа између идеја и деловања, између средстава и циљева, ресурса и циљева, моћи и сврхе, те способности и намера у било којој сфери људског деловања.⁴⁶ Како објашњава професор Драган Р. Симић, стратегија је по степену општости у односу на политику заправо тактика; налазећи расположиве начине и средства да оствари циљеве политике, стратегија повратно ограничава њена стремљења свдећи је и враћајући у оквиру реалног.⁴⁷ „Појам стратегија у том контексту има уже и шире схватање. Уско се може разумети као позивање на планове или правце деловања које прописују одређени циљеви, као и на инструменте потребне за њихово остваривање и начине на које ће се ти инструменти примењивати, остављајући изван те стратегије у разматрање све факторе који стоје иза избора тих циљева, као и средстава. Или, у ширем поимању, стратегија се може тумачити тако да укључује интересе и претње који оправдавају циљеве, моћ и утицај који их подржавају и спољне факторе, попут међународног и домаћег контекста у оквирима којих стратешки план мора да функционише.”⁴⁸

За разлику од краја 19. и почетка 20. века, када је у фокусу државника била одбрамбена, односно војна стратегија, чији је основни циљ био заштитити суверена права и територијални интегритет једне државе, данас је та стратегија само део једне шире конципиране националне стратегије безбедности једне државе, која се не бави само питањем одбране суверених права и територијалне целовитости једне земље, већ и очувањем и одбраном других државних капацитета, како на домаћем тако и на међународном плану, попут економских интереса, ресурсних интереса, интереса у контексту регионалне и међународне позиционираниости, али и унутрашње друштвене стабилности, од одређених фактора који могу да детерминишу унутрашњу дестабилизацију једне земље, а нису директно повезани са војним или одбрамбеним питањима. Отуда се данас, како објашњава Драган Р. Симић, све чешће говори о полистратегiji која, поред војне стране у ужем смислу, обухвата и остале димензије као што су политичка, економска, дипломатска... Другим речима, овако проширена стратегија се прожима са спољном политиком и као таква је незаобилазна и у изучавању међународних односа.⁴⁹ У том контексту, шири појам од савремене стратегије националне безбедности представља стратегија спољне политике државе или национална стратегија спољне политике која обухвата све чиниоце и механизме који утичу на реализацију спољне политике једне државе, односно конкретније на реализацију државних спољнополитичких циљева. Један од водећих америчких теоретичара реализма након Другог светског рата Ханс Моргентау наводи да је за стицање моћи државе у миру вођење спољне политике државе од стране њених дипломата оно што су војна

⁴⁶ In *Strategies of Containment*, historian John Lewis Gaddis describes it as „the process by which ends are related to means, intentions to capabilities, objectives to resources.” (New York: Oxford University Press, 1982], p. viii. u: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, Cambridge University Press, 2007, p. 4

⁴⁷ Драган Р. Симић, *Светска политика – међудржавни и међународни поредак, Светска политика, глобални односи...*, op. cit., стр. 150

⁴⁸ Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 4

⁴⁹ Драган Р. Симић, *Светска политика – међудржавни и међународни поредак, Светска политика, глобални односи...* op. cit., стр. 152

стратегија и тактике њених војних лидера за моћ државе у рату. Истиче да је реч о уметности коришћења различитих елемената државне моћи који би требало да имају највећи учинак на оним тачкама у међународној ситуацији које се најдиректније тичу националног интереса.⁵⁰ Јасно је да је Моргентхау проширио постојећи концепт стратегије националне безбедности у шири концепт који ћемо назвати стратегијом спољне политике, те уместо да се појам национална безбедност прошири изнад свог традиционалног значења, односно заштите од војног напада, овај концепт стратегије спољне политике удовољава било којем циљу, без обзира на то да ли је реч о безбедности или не, а који истовремено служи националним интересима у спољним пословима.⁵¹

Заправо, мало је захтевније дефинисати разлику између националне стратегије једне државе, стратегије националне безбедности и стратегије спољне политике јер се ова три концепта, посматрано из угла стратегије и стратешког мишљења, на неки начин прожимају, док се, посматрано из угла историјског контекста, етапно, односно временски допуњавају, с обзиром на чињеницу да су се неки од њих касније појавили. У сваком случају, једно је засад сигурно, а то је да је стратегија спољне политике много шири и свеобухватнији концепт у односу на концепт стратегије националне безбедности, који је приликом свог настанка имао веома уже, војно поимање, да би потом, а у складу са савременијим и новијим изазовима, добијао квалитативније поимање, односно разумевање из више углова. С друге стране, у неком ужем поимању, стратегија спољне политике се може дефинисати као писани или ментални план који је у сталном развоју за координисану употребу свих инструмената државне власти за постизање циљева који штите и промовишу национални интерес.⁵²

Међутим, ова дефиниција у савременим међународним односима оставља широк простор за дебату и прецизно разумевање, односно за пружање одговора на питање употребе свих инструмената државне власти за достизање националних интереса, јер се у свему томе намеће суштинско питање: да ли то укључује и употребу војне силе као једног од инструмената у рукама државних власти, а самим тим и да ли стратегија спољне политике може да буде супротстављена постојећим међународним принципима и стандардима? С друге стране битно је истаћи да се стратешка ширина не односи само на циљеве, већ и на временске токове. Стратегија покушава да гледа ка будућности, те да на тај начин преусмери доносиоце одлуке са онога што је хитно на оно што је важно. Заправо, успешне стратегије спољне политике би требало да буду усмерене ка будућности пет, десет, петнаест, двадесет и више година.⁵³ Саветник за националну безбедност бивших америчких председника, Ричарда Никсона и Џералда Форда, Хенри Кисинџер упозорио је да у спољној политици најзначајније иницијативе захтевају најмукотрпнију припрему, те да су потребни месеци или године како

⁵⁰ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, 5th ed., Rev. (New York: Alfred A. Knopf, 1973).p. 146., in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 9

⁵¹ Although he defines the term strategy as if he meant military strategy - „as a plan for using military means to achieve political ends” - Richard K. Betts also makes clear that the term can have wider application: „strategies are chains of relationships among means and ends that span several levels of analysis, from the maneuvers of units in specific engagements through larger campaigns, whole wars, grand strategies, and foreign policies.... the logic at each level is supposed to govern the one below and serve the one above.”, „Is Strategy an Illusion?” *International Security* 25 (Fall2000): 6. in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 9

⁵² This definition is very close to some given for grand strategy. Which Paul Kennedy defines as "the capacity of the nation's leaders to bring together all of the elements, both military and nonmilitary. for the preservation and enhancement of the nation's long-term (that is, In wartime and peacetime) best Interests." *Grand Strategies in War and Peace*, p. 5., in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit.,p. 10

⁵³ Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 14

би се дошло до резултата.⁵⁴ Ово нам заправо сведочи да је стратегија спољне политике један дугорочан концепт чија успешност и спроводивост у дело захтевају много дубље и темељније стратешко поимање, размишљање, а самим тим и деловање, за разлику од савремене политичке динамике у модерним државама, односно у модерним политичким системима. У том контексту је битно рећи да политика треба да одражава стратегију, што наравно често није тако, или само половично делује тако. Па када ствари пођу по злу у спољној политици, увек се поставља питање да ли кривица лежи у лоше осмишљеној стратегији или у њеној примени на политичком нивоу.⁵⁵ Али, за разлику од пословице „шта је старије – кокошка или јаје”, битно је имати у виду да је стратегија увек на првом месту, те на сваком нивоу, а поготово у највишим нивоима власти.⁵⁶ У овом смислу имамо јаснију слику када је реч о стратегији спољне политике, односно да је реч о концепту ширег разумевања, који не укључује само уско одређену групу националних интереса, те такође да је реч о дугорочном концепту који захтева свеобухватнију и детаљнију анализу како би се креирао један одржив и у пракси спроводив план, односно механизам.

Стратегије спољне политике су свеобухватне, дубинске, детерминисане средствима неопходним за њихову реализацију, сврсисходне, интерно координисане и кохерентне, али и интерактивне. То је документ који покушава да сагледа целу слику, да буде инклузиван уместо искључив, структуриран и систематичан уместо случајан, епизодан или парцијалан у приступу.⁵⁷ Заправо, стратегијом спољне политике се чини свестан напор да се размотри читав низ питања у спољним односима једне државе, попут оних која се тичу функционалних проблема, као што су становништво, животна средина, фрагментација или трговина, али и оних која се односе на све регионе и земље света.⁵⁸ Разумевање концепта стратегије спољне политике у таквом широком облику заправо нам сведочи да је стратегија спољне политике један од основних докумената, односно инструмената модерне државе без којег не би могла да функционише ниједна савремена власт како на регионалном и међународном нивоу, а самим тим ни на унутрашњем, јер се без доброг разумевања кретања на регионалном и међународном нивоу не могу дефинисати политички правци развоја на унутрашњем нивоу у свим сегментима једног друштва.

То би могло да значи да је заправо стратегија спољне политике кроз историју и у савременим међународним околностима заменила појам одбрамбене или војне стратегије, јер уколико је највећа претња кроз историју била како очувати државни суверенитет и територију, данас је, у савременом поимању државе, највећи изазов остварити националне интересе, а самим тим и спољнополитичке интересе, који, према модерном схватању међудржавних односа, подразумевају и креирање одрживости за једну земљу. Односно како

⁵⁴ White House Years (Boston: Little Brown. 1979), p. 130. in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 14

⁵⁵ Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 12

⁵⁶ As Gregory Foster notes. „The natural inclination is to view strategy as supporting policy rather than the reverse... But strategy is more than this: it is the grand design, the overall mosaic into which the pieces of specific policy fit. It provides the key ingredients of clarity, coherence and consistency over time.” Gregory D. Foster. "Missing and Wanted: A U. S. Grand Strategy: Strategic Review 13 (Fall 1985): 14, in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 12

⁵⁷ Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 13

⁵⁸ John Gaddis's list of grand strategy's characteristics begins with breadth: it requires taking information from a lot of different fields. evaluating it intuitively rather than systematically. and then acting: in the process tolerating „a certain shallowness” in the effort to remain broad. „The Past and Future of American Grand Strategy: Charles S. Grant Lecture.” Middlebury College (April 21, 2005), in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 13

је Тери Дајбел (*Terry Deibel*) дефинисао у својој анализи, „стратегија спољне политике је чак 'већа' од велике стратегије, јер она покушава да усмери сву јавну политику која се односи на спољне односе, не само оне аспекте који имају везе са ратом и безбедношћу”⁵⁹, те је објаснио да „уколико жели да буде ефикасна, она мора да буде на највишем нивоу, тако контролишући све политике које имају везе са спољним односима државе, укључујући све политике и стратегије које се налазе испод ње.”⁶⁰

Концептуализација стратегије спољне политике као дугорочног и свеобухватног документа који у свом поимању обухвата све аспекте јавне, унутрашње и спољне политике једне земље указује нам да је потребан и много детаљнији, а истовремено свеобухватнији приступ припремању једног таквог документа који превазилази само политичке оквири. Стратегија спољне политике као документ који треба да представља својеврсну водилу политичким одлукама, односно спровођењима политике, не може истовремено бити концепт који се припрема у оквирима само актуелне, бивше или будуће политичке инфраструктуре. Јер широко и дугорочно поимање стратегије спољне политике као такве не препознаје краткорочне моделе за њену израду. Самим тим је потребно и много шире разумевање, у односу на политичко, у оквирима једне државе како би се предложила, обликовала, припремила и реализовала стратегија спољне политике која ће првенствено имати у виду све ресурсе који јој стоје на располагању, као и њихов легитимитет на унутрашњем, регионалном и међународном нивоу, а потом и методе које ће се примењивати како би се сама стратегија, као документ, дефинисала као одржива и усмерена државним интересима једне земље, а истовремено усклађена са свим детерминантама на политичком, социјалном, економском и друштвеном нивоу које би могле краткорочно или дугорочно да доведу у питање њен легитимитет, а самим тим и одрживост. Координација и интеграција инструмената од стране државног руководства стога морају започети са интелектуалном координацијом и интеграцијом концепата, уз логичку кохерентност. Морају се имати у виду и примењивати усклађени односи између интереса и претњи, циљева и средстава, као и између трошкова и ризика, односно мора се уклопити читав стратешки концепт.⁶¹ Међутим, битно је нагласити да, иако је континуитет кључан за стратегију, способност промене курса када за то постоји потреба такође је од виталног значаја, како политика не би подлегла, односно доживела својеврсно пузање, те на крају и масовно застаревање које је било типично за такозвани Источни блок током Хладног рата.⁶²

Да бисмо боље разумели чему служи стратегија спољне политике, за разлику од војних или одбрамбених стратегија које су постојале кроз историју, битно је нагласити да се тим документом регулишу и односи са савезничким или партнерским државама, те да није реч само о концепту такмичарског духа, када се две или више државе „боре” око сличних или заједничких интереса и циљева, већ о инструменту који омогућава, односно даје предлоге и сугестије и за развој односа са другим државама, суседним или осталим субјектима међународног права. Обично је то оно што политиколози називају „игром мешовитих мотива” у којој играчи имају заједничке циљеве, али и сукобе. Као пример тога

⁵⁹ Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 14

⁶⁰ Ibidem

⁶¹ Grand strategy represents a road map delineating our most important foreign policy goals and the most effective instruments and policies for achieving those goals. It contains a vision for America's role in the world based in part on America's domestic needs and in part on the international challenges the country faces. It thus establishes priorities and gives focus to an otherwise volatile foreign policy making process Sherie R. Schwenninger, "Revamping American Grand Strategy," *World Policy Journal* 20 (Fall 2003): 25. in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 20

⁶² Ibidem, p. 15

се наводе односи између САД и Европе, које су безбедносни партнери, али и економски конкуренти, те је у економским оквирима могуће приметити њихов висок ниво сарадње у појединим заједничким предузећима, али истовремено остварују и врло конфликте односе, када је реч о такмичењу на високотехнолошком нивоу или у трговинским преговорима.⁶³

Заправо, потребно је веома широко и свеобухватно разумевање функционисања једног државног система, али и регионалних и међународних односа, како би се креирала стратегија спољне политике која ће, с једне стране, бити прилагођена националним интересима једне земље и истовремено усклађена с националним ресурсима и реалним могућностима, док, с друге стране, мора бити усклађена са актуелним околностима на регионалном и међународном нивоу у политичком, безбедносном и историјском контексту, због реалног утицаја појединих историјских збивања на савремене и актуелне односе држава у међународним односима. Као таква, стратегија спољне политике је заправо концепт који би требало да прати државне токове једног субјекта у међународним односима, од стицања независности, па све до савремених и модерних кретања, те да се на тај начин изнедри спољнополитички стратешки инструмент који ће истовремено задовољити вишеструке критеријуме који се прожимају како би постао ефективан и применљив у пракси, док ће, с друге стране, анализирати и претпоставити потенцијални развој средњорочних и дугорочних токова како би креирао одрживост постигнутих националних интереса у новим околностима и поставио темеље за дефинисање нових спољнополитичких циљева као одговора на новонастале и надолazeће изазове.

2.2 Однос стратегије спољне политике и националног интереса

Стратегија мора бити покренута са сврхом, док сврха стратегије спољне политике почива на концепту националног интереса.⁶⁴ Тако Тери Дајбел објашњава однос између стратегије спољне политике и националних интереса у својој монографији *Foreign Affairs Strategy – Logic for American Statecraft*.⁶⁵ Конкретнију дефиницију односно разумевање односа између стратегије спољне политике и националних интереса пружа Фред А. Сондерман (*Fred A. Sonderman*), који истиче да је улога националног интереса у стратешкој логици да оправда поступке једне државе и да успостави образац на основу којег се могу поставити циљеви, односно то је, како он тврди, покушај да се опише основно образложење о понашању држава и државника у претећем међународном окружењу.⁶⁶

Да бисмо прецизније разумели однос између стратегије спољне политике и националног интереса, првенствено морамо да имамо јасно теоријско разумевање тога шта је национални интерес и чему он служи у савременим међународним односима. Као што је то Џејмс Розенау исправно приметио, концепт националног интереса се употребљава у два основна смисла, односно прво као средство политичке акције и, друго, као средство политичке анализе.⁶⁷ Андреја Милетић у свом делу „Национални интерес у америчкој

⁶³ Terry L. Deibel, *Foreign Affairs Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 22

⁶⁴ Ibidem, p. 123

⁶⁵ Ibidem

⁶⁶ Fred A. Sonderman, „The Concept of the National Interest: Orbis 22” (Spring 1977): 122. Italics added., In: Terry L. Deibel, *Foreign Affairs Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 123

⁶⁷ Rosenau James, *The Scientific Study of Foreign Policy*, The Free Press, New York, 1971, p. 139. Sličnu, iako ne istovetnu, upotrebu koncepta nacionalnog interesa navodi i Frankel u svom delu National Interest. op. cit., razlikujući,

теорији међународних односа” двоструки смисао концепта националног интереса Розенауа у првом случају објашњава као оруђе учесника политичке борбе које је служило и служи за оправдавање или оспоравање одређене спољне политике, за одбрану старе или предлагање нове спољнополитичке оријентације и акције, док је, у другом случају, концепт националног интереса, према Милетићевим речима, „послужио као окосница за изградњу теорије која управо у одбрани или остваривању националног интереса види суштину спољне политике, па је, према томе, полазни основ за њену научну анализу и објашњење и основни критеријум за њену оцену”⁶⁸. Национални интерес у реалистичком схватању, у делима професора Ханса Моргентауа, представља концепт који одређује политичку акцију у одређеном историјском раздобљу, те „зависи од политичког и културног контекста у коме је формулисана спољна политика и може обухватати читаву скалу циљева које је икада следила или ће следити било која нација у својој спољној политици”⁶⁹. Међутим, објашњава Милетић, „по мишљењу Моргентауа, поред променљивог, од утицаја личности, јавног мњења, посебних интереса, партијске политике, политичких и моралних обичаја зависног елемента, национални интерес има и једно битно значење својствено самом концепту, које је логички неопходно и представља, према томе, нужни елемент концепта националног интереса, његово чврсто или рационално језгро”⁷⁰. Реч је, прецизира Милетић, о суштинском елементу националног интереса који је релативно сталан, а који произилази из три чиниоца: прво, „из природе интереса које треба штитити, а који су по свом трајању релативно стални, а по важности битни интереси нације, попут заштите њеног физичког, политичког и културног идентитета од посезања других, или како то Моргентау на другом месту формулише, као заштиту интегритета националне територије, њених политичких институција и њене културе”⁷¹; „други чинилац релативне трајности овог битног елемента националног интереса, сведеног на заштиту националног територијалног интегритета, политичких институција и културе, јесте, по мишљењу Моргентауа, чињеница да природа претњи и опасности којима је нација изложена остаје подједнако стална током дугих раздобља историје”⁷². На крају, наводи Милетић, „на релативну стабилност чврстог језгра националног интереса утиче и стварна непроменљивост са којом људски разум трансформише апстрактни концепт националног интереса у практичну спољну политику, односно, све владе, без обзира на њихову политичку мудрост у избору политике за заштиту националног идентитета и на њихову успешност у спровођењу те политике, нису могле да избегну рационалну нужност прибегавања једном од ограниченог броја основних политика, као што су трка у наоружању, равнотежа снага, савези и субверзија помоћу којих су силу своје нације употребљавали према сили других нација у корист националног интереса”⁷³. Тако се, тврди Милетић, „национални интерес јавља као нешто објективно, независно од воље и жеље државника, којима се заштита и унапређење тог интереса намећу и приморава их да мисле и делују на одређени начин, чак и против њихових убеђења”⁷⁴.

tri »nivoa« (levels): (1) aspiracioni, (2) operativni i (3) objašnjavajući i polemički. u: Andrija Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 17.

⁶⁸ Ibidem, str. 17

⁶⁹ Morgenthau Hans, *Politics Among Nations*, 1967, pp. 8–9. u: Andrija Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 42

⁷⁰ Ibidem, str. 43

⁷¹ Morgenthau Hans, *Dilemmas of Politics*, pp. 65–69. u: Милетић, *Andrija Miletić, Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 43

⁷² Andrija Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 43

⁷³ Ibidem

⁷⁴ Ibidem, str. 44

С друге стране, системска теорија одређује национални интерес у координатама система.⁷⁵ Како објашњава Мортон Каплан у свом класичном делу *System and Process in International Politics*, објављеном давне 1957. године, „национални интерес зависи од два основна чиниоца, или групе чинилаца: прво, од природе, или рецимо: модела међународног система у коме се један национални актер налази и, друго, од природе, односно врсте самог националног актера”⁷⁶. Према Милетићевим речима, ланац Каплановог размишљања је следећи: „Сваки систем има своје потребе. Те потребе проистичу из структуре система, односно одређене су њиме. Потребне система, са своје стране, одређују циљеве система. Циљеви система су вредности за систем. Циљеви који стварно задовољавају потребе система су вредни за тај систем, док циљеви који изгледају да задовољавају те потребе су вредновани”⁷⁷. Према томе, прецизира Милетић, „Каплан националне интересе везује за задовољавање националних потреба и, у крајњој линији, изједначавање потребе са интересима”⁷⁸. Управо зато, објашњава Милетић, према системској теорији, „потребе националног система, чије задовољавање представља национални интерес, проистичу из два извора: један је сам национални систем, а други средина у којој се он налази, или Каплановим речником изражено, међународни систем”⁷⁹.

Стратешки смисао националног интереса заправо пружа одговор на питање: Зашто то радимо? Иако сам по себи не може да пружи потпун одговор на то питање, национални интерес пружа први рез пожељности било које дате политике, неопходан, ако не и довољан услов за постизање циља.⁸⁰ Однос стратегије спољне политике и националног интереса је заправо узрочно-последичан, али у обрнутом смеру, односно прво се дефинишу национални, односно државни интереси, а потом, на основу тих националних интереса, дефинише се и стратегија спољне политике. Према речима Јуте Велдес (*Jutta Weldes*), важност националног интереса за међународну политику је двострука: као прво, помоћу њега политички одлучиоци схватају циљеве које треба да следе у спољној политици држава; као друго, он функционише као реторичко средство помоћу ког се стварају легитимност и политичка подршка за деловање које државе предузимају.⁸¹ У суштини, то би значило да нема добро дефинисане стратегије спољне политике уколико се претходно не дефинишу прецизно национални интереси. Како је политиколог са Харварда Стенли Хофман истакао, „национални интерес није сам по себи водич, већ конструкт”⁸², односно својеврстан нацрт. У том контексту национални интерес није сам по себи конкретан циљ једне државне политике, односно државе, већ својеврсна основа на којој се постављају и дефинишу циљеви који се реализују или достижу захваљујући механизму тј. стратегији спољне политике одређене државе. „За класичне реалисте национални интерес је основни водич одговорне спољне политике: то је морална идеја коју државни лидери морају бранити и унапређивати”⁸³. За Валца (*Waltz*), међутим, национални интерес изгледа да функционише као аутоматски сигнал

⁷⁵ Ibidem, str. 54

⁷⁶ Ibidem, str. 58

⁷⁷ Ibidem

⁷⁸ Ibidem

⁷⁹ Ibidem

⁸⁰ Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 123

⁸¹ Велдес, 2011, стр 316, у: Dejan Jović, *Prir. Teorije međunarodnih odnosa – Realizam*, op. cit., str. 250

⁸² Stanley Hoffmann, „In Defense of Mother Teresa”, *Foreign Affairs* 75 (March-April 1996): 172. in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 125

⁸³ Jackson i Sorensen, 2003, 87-8, navedeno prema: Burschill, 2005, 43, у: Dejan Jović, *Prir. Teorije međunarodnih odnosa – Realizam*, op. cit., str. 256

који наређује државним вођама када и где да се крећу.⁸⁴ Разлика је овде у следећем: Моргентау верује да су државне вође у обавези да своје спољне политике воде имајући у виду национални интерес и да могу доживети критичке осуде уколико не успеју у томе. Хипотеза Валцове неореалистичке теорије је да ће они то увек чинити мање или више аутоматски.⁸⁵ Моргентау пак види државе као организације које воде лидери чије су спољне политике успешне или неуспешне у зависности од мудрости и лукавства њихових одлука. Валц види државе као структуре које одговарају на ограничења и диктате које долазе од стране међународног система и које не зависе од конкретних личности.⁸⁶ Битно је истаћи да више држава може да има сличне, па чак и исте националне интересе, што се кроз историју међународних односа показало као тачно, али да њихови спољнополитички циљеви, дефинисани на основу изграђених националних интереса, буду различити, па врло могуће и супротстављени, а самим тим и стратегије спољне политике. Јер сличан или исти национални интерес двеју или више држава по аутоматизму не значи и тежњу истом циљу. Дobar пример за то у међународним односима представљају актуелна спорења између Грчке и Кипра с једне стране и Турске са друге стране око природног гаса у Источном Медитерану. У овом случају све три земље имају исти национални интерес, односно обезбеђивање дугорочне енергетске безбедности, али су им истовремено циљеви различити јер Грчка и Кипар сматрају да је природни гас у Ексклузивној економској зони у Источном Медитерану њихов аутентични циљ, те да само оне имају суверена права да користе тај природни ресурс, док Турска сматра да је реч о природном ресурсу на који истовремено и Анкара полаже права, те захтева да и она користи количине природног гаса у том делу Медитерана. Међутим, битно је прво навести, како је Тери Дајбел навео, категорије интереса, те их је поделио на физичку безбедност, економски просперитет, очување унутрашњих вредности једне државе, као и пројекцију вредности у иностранству.⁸⁷

Када је реч о физичкој безбедности као једној од категорија интереса, пре свега се мисли на очување територијалног интегритета и политичког суверенитета једне земље од евентуалног напада споља, а који би могао да угрози не само физичку безбедност једне земље, већ и њен систем функционисања, односно државно устројство на свим нивоима. Друга широка категорија националног интереса представља економско благостање, односно просперитет. Већина владиних активности на промоцији економске добробити одвија се на домаћем терену, у оквиру ширих националних стратегија, али глобализација америчке економије значи да просперитет мора да промовише и стратегију спољне политике.⁸⁸ Овде је као пример Тери Дајбел истакао Сједињене Америчке Државе, имајући у виду савремени начин функционисања економија, заснованих на глобалним постулатима, да просперитет као део једног државног националног интереса у савременим међународним односима представља интегрисано поглавље у стратегијама спољне политике не само развијених и великих држава, већ и малих земаља, као и оних које су дефинисане као земље у развоју, имајући у виду њихову међузависност са економијама других држава, те самим тим и са међународним економским токовима. Треће, када је реч о категорији очувања унутрашњих вредности једне државе, заправо је циљ овог националног интереса првенствено очување унутрашње инфраструктуре функционисања једне државе, те очување свих нивоа институционалног система једне суверене државе. И четврто, у ширем контексту

⁸⁴ Ibidem

⁸⁵ Ibidem

⁸⁶ Ibidem

⁸⁷ Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 126

⁸⁸ Ibidem

категорисања националног интереса јесте пројектовање националних вредности у иностранству, што је, посматрано из савремене перспективе, модел, односно интерес који у највећем делу у својим спољнополитичким стратегијама користе развијене и богате државе. Заправо, реч је о моделу националног интереса који захтева и огромне материјалне издатке у циљу његовог искоришћавања на пољу дефинисања спољнополитичких циљева из тог конкретног националног интереса. Из различитих разлога, велике државе, па чак и недржавни актери, понекад осећају потребу да имају јединствену мисију у свету, односно дужност да шире своју визију друштва у друге земље, чак и да свет обликују онако како су га они замислили.⁸⁹ У суштини, реч је о ширим, односно општијим категоријама у разумевању националног интереса, из кога проистичу, у свакој држави понаособ, конкретни спољнополитички циљеви због којих се креира стратегија спољне политике као механизам за реализацију утврђених спољнополитичких циљева, дефинисаних од стране државне политичке елите на основу стратешки осмишљених националних интереса једне државе.

С друге стране, када говоримо о дефинисању интереса, битно је нагласити да постоји више модела за њихово разврставање, али суштина је у томе да се они, најједноставније речено, разврставају од најважнијих па све до најмање важних националних интереса једне државе. Андреја Милетић у свом делу „Национални интерес у америчкој теорији међународних односа” наводи „три битна и најчешће употребљавана основа за разврставање националних интереса, од којих полазе, на пример, Робинсон и Франкел: (1) значај интереса, (2) њихово трајање и (3) обим, односно степен општости интереса”⁹⁰.

Табела 1: Приказ поделе националних интереса према Андреји Милетићу⁹¹

⁸⁹ Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 127

⁹⁰ Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 132

⁹¹ Ibidem, str. 132–169

ТАБЕЛАРНИ ПРИКАЗ ПОДЕЛЕ НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА ПРЕМА АНДРЕЈИ МИЛЕТИЋУ			
ЗНАЧАЈ ИНТЕРЕСА	ТРАЈАЊЕ ИНТЕРЕСА	ОБИМ, ОДНОСНО СТЕПЕН ОПШТОСТИ ИНТЕРЕСА	ОСТАЛЕ ПОДЕЛЕ НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА
МАЊЕ ВАЖНИ НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕСИ	ТРАЈНИ ОДНОСНО СТАЛНИ НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС	ВРЕМЕНСКО ТРАЈАЊЕ	Национални интереси по садржини, односно предмету
НАЈВАЖНИЈИ НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕСИ			Национални интереси на аспирационом, оперативном и полемичком нивоу
			Интереси-циљеви и интереси средства
			Статички и динамички циљеви
Национални опстанак и национална безбедност	ДУГОРОЧНИ, СРЕДЊОРОЧНИ И КРАТКОРОЧНИ НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС	ГЕОГРАФСКО ПРОСТИРАЊЕ	Компетитивни и апсолутни циљеви
			Изражени циљеви и стварни циљеви
Животни интереси			САДРЖИНСКИ ПОГЛЕД
	Себични, посвећени и национални интереси		

У овом делу ћемо урадити подробнију анализу разврставања концепта националног интереса на основу поделе коју смо истакли у претходној табели. Како објашњава Милетић, када је реч о поткатегији најважнијих националних интереса, у подели националних интереса према значају, Моргентау за означавање најважнијих националних интереса употребљава, као синониме, пет термина: примарни, витални, легитимни, нужни и интереси чврстог језгра.⁹² У америчкој теорији међународних односа и спољне политике, управо се национални опстанак и национална безбедност најчешће наводе као најважнији национални интереси.⁹³ Друга категорија, према Милетићевој класификацији најважнијих националних интереса, јесу животни интереси који су, како он објашњава, веома често употребљавани и

⁹² Robinson Thomas, loc. cit., u: Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 133.

⁹³ Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 133

злоупотребљавани, нарочито у практично-политичке сврхе, као говорничка фраза и полемичко средство, али и као аналитичко-теоријски концепт немалог броја аутора.⁹⁴ „У животне интересе се ставља такво разнолико мноштво ствари, да сам појам постаје потпуно неодређен”⁹⁵, тврди Милетић. С друге стране, када је реч о мање важним националним интересима, или другостепеним интересима, као поткатоорија у класификацији националних интереса према значају, они се најопштије могу одредити једино на негативан начин, односно то су сви они национални интереси који не потпадају под најважније интересе.⁹⁶

Када је реч о класификацији националних интереса по трајању, Милетић тврди да најелементарнију поделу дају Кук и Мас (*Cook* и *Maas*)⁹⁷ који наводе краткорочно и дугорочно формулисање националног интереса као два супротна приступа концепту националних интереса, од којих „први би био прагматичан и еластичан, заснован на одлучивању од случаја до случаја, док би други, насупрот, био израз тежње да се национални интерес дефинише на принципијелан и дугорочан начин. У контексту разврставања националних интереса по трајању на: 1) трајни, односно стални национални интерес; и 2) дугорочни, средњорочни и краткорочни национални интерес, занимљиво је приметити наводе Милетића, који каже „да за разлику од великих сила, чији су трајни интереси релативно стални, самостално и широко одређени, трајни интереси већег броја малих и средњих сила су очигледно ограничени, по обиму, а сведени на одржање независности, по садржају”⁹⁸. За разлику од трајних, објашњава Милетић, „проблем утврђивања граница између краткорочних, средњорочних и дугорочних интереса, па, према томе, њиховог прецизног временског разграничења, остаје отворен и нико се у њега не упушта, чак и онда када се констатује његово постојање.”⁹⁹

Разврставање националних интереса по обиму Милетић посматра у три основна аспекта: временском трајању, географском простирању и у садржинским погледу, због чега он истиче да се они могу међусобно поклапати – потпуно или делимично, али и да се могу разликовати.¹⁰⁰ Када је реч о просторном одређењу америчког националног интереса кроз његову двестогодишњу историју, који Милетић наводи у свом делу као пример, може се запазити неколико типова просторног одређења националног интереса: „национални интерес одређен у терминима територијалне експанзије, било континенталне или шире, регионално одређен национални интерес, као и изолационизам и глобализам”¹⁰¹.

Како истиче Милетић, „три претходно размотрене поделе националних интереса ни издалека не исцрпљују класификације националних интереса по разним критеријумима, већ само представљају основне поделе јер полазе од неизбежних елемената сваког интереса – његовог трајања и простирања, као и од његовог значаја за субјекта, носиоца интереса”, док, с друге стране, у четврту класификацију у „остале поделе националних интереса”, објашњава

⁹⁴ Ibidem, str. 144

⁹⁵ Ibidem, str. 148

⁹⁶ Ibidem

⁹⁷ Cook Thomas, Maas Malcolm, op. cit., pp. 28–29. u: Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 153

⁹⁸ Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 154

⁹⁹ V. npr. Brower Michael, op. cit., p. 5., u: Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 156

¹⁰⁰ Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 157

¹⁰¹ Ibidem, str. 160

Милетић, „улазе оне који се најчешће срећу у литератури која се бави проблемом националног интереса”¹⁰².

Стратези обично од категорија интереса као што су безбедност, просперитет, очување вредности и пројекције вредности креирају специфичније интересе примењиве на различите регионе, земље и функционална питања јер заиста постоји потреба да се глобални интереси „преведу” на конкретни локални ниво и проблеме како би се разјаснило њихово стратешко значење. Како интереси постају специфичнији, они су самим тим мање универзални, те док свака земља има интерес, рецимо за просперитет, садржај тог интереса ће се разликовати од земље до земље, као и од времена.¹⁰³ Тако на пример, док за Савезну Републику Немачку национални интерес просперитета подразумева и стабилну монетарну политику у оквирима еврозоне, за Републику Албанију, која из угла економских параметара спада у групу држава у развоју, национални интерес просперитета дефинисан је развојем албанске туристичке привреде, на чијим основама је заснована економија те земље. Али, да се вратимо на разврставање националних интереса на основу критеријума приоритета. У том контексту нуклеарни стратег Бернард Броди дефинисао је виталне интересе за које је спреман да се бори, што, како наводи Тери Дајбел, јесте добра дефиниција за све, осим за стратега. Проблем је управо у томе да се одлучи за које се интересе вреди борити. Броди је дао одговор на то питање, тврдећи да се треба борити само за она питања која утичу на безбедност нације кад је посредни напад, што заправо спада у прву категорију националних интереса које смо претходно навели. Анализирајући такво дефинисање виталног интереса, Тери Дајбел каже да „иако физичка безбедност може бити *primus inter pares* за било коју земљу, чини се неразумним претпостављати да ниједан економски интерес никада не може бити од виталног значаја, или да су интереси као што су очување и пројекције системске вредности увек другоразредни на лествици важности националних интереса”¹⁰⁴. Заправо, суштина је да је, за разлику од опште категоризације националних интереса, када је реч о конкретном разврставању националних интереса у свакој држави понаособ, тешко установити општеприхваћену лествицу, имајући у виду комплексност региона и околности са којима се данас суочавају субјекти међународног права. На пример, док је за државу Израел очување територијалног интегритета и физичке безбедности у нестабилном окружењу у коме се налази та земља кључни витални интерес, за Холандију је примарни витални интерес одржавање нивоа мора, имајући у виду да је реч о држави у којој њена одрживост зависи од климатских изазова, те ниво мора директно утиче на њену територијалну целовитост, односно ниво мора директно физички угрожава становништво те земље, а самим тим и начин на који она функционише.

Али можда је, према нашем сагледавању, најсвеобухватнију шему о разврставању националних интереса креирао Доналд Нојхтерлајн (*Donald Nuechterlein*), који је са приоритетне тачке гледишта поделио националне интересе на четири нивоа: преживљавајуће, виталне, главне и периферне националне интересе. Када је реч о националним интересима који се тичу преживљавања, како објашњава Нојхтерлајн, они су толико важни да би било који компромис на њихов рачун био катастрофалан, те да захтевају хитно остваривање. За Нојхтерлајна су то интереси који су у претходној касификацији Бернарда Бродија били витални интереси, односно реч је о физичкој безбедности. На другом

¹⁰² Ibidem, str. 161–169.

¹⁰³ Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p.

¹⁰⁴ Hans J. Morgenthau, Another 'Great Debate': The National Interest of the United States: *American Political Science Review* (December 1952): 973. Osgood, *Ideals and Self-Interest*. p. 5. See also Sonderman, "The Concept of the National Interest: p. 125, in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 139

нивоу, Нојхтерлајн поставља виталне интересе који би могли да се односе на просперитет или економско благостање, као и на заштиту вредности, па и њихову пројекцију изван граница земље. Трећеразредне националне интересе Нојхтерлајн је дефинисао као главне интересе који су, како он објашњава, важни, али не и пресудни за нацију. И на дну његове шеме националних интереса налазе се такозвани периферни интереси који, како је објаснио на примеру Сједињених Америчких Држава, нису важни за добробит САД у целости, иако могу да буду од интереса појединаца или група, те који не захтевају приоритетну пажњу.¹⁰⁵

У суштини, битно је разумети да су национални интереси својеврстан предуслов за креирање стратегије спољне политике, односно они су постављени као темељ за израду стратешког спољнополитичког документа. Међутим, битно је такође нагласити да национални интереси једне државе нису циљеви сами по себи, већ својеврсна база вредности и начела на основу које се формирају и на којој почивају спољнополитички и стратешки циљеви једне земље. У том контексту, просперитет као национални интерес сам по себи ништа не значи ако није прво прецизније дефинисан према околностима, унутрашњим и спољнополитичким, у којима се налази једна држава, док с друге стране, ако из њега није проистекао конкретан спољнополитички циљ од чијег остварења зависи достизање жељеног просперитета. А да би дошло до реализације националног интереса, потребно је претходно остварење спољнополитичког циља које иначе директно зависи од стратегије спољне политике, те њене утемељености на постојећим националним ресурсима и капацитетима, али и реалистичне заснованости актуелним околностима.

У савременим међународним односима, прожетим сталним прилагођавањима и новим околностима, национални интерес доживљава и своје редефинисање када је реч о томе да ли су дугорочни национални интереси сами по себи и реалнији за остваривање. У суштини, динамика која је наметнута савременим системима функционисања унутрашњих и међународних политичких система наметнула је и својеврсну потребу за континуираним прилагођавањем уских државних националних интереса, те се широка, општа категоризација можда није много променила кроз историју. Међутим, када је реч о конкретнијем дефинисању и разврставању националних интереса, они су данас заправо постали такозвани средњорочни концепт који чешће доживљава модификацију, а самим тим захтева и модификацију саме стратегије спољне политике, која је заправо у модерним државама концепт који је у константном процесу прилагођавања и редефинисања са циљем пружања одговора у процесу реализације спољнополитичких циљева као етапе у реализацији дефинисаних националних интереса.

2.3 Однос стратегије спољне политике и стратегије националне безбедности

У савременим међународним односима у пракси, али и у самој науци о међународним односима, веома је тешко направити јасну дихотомију између стратегије националне безбедности и стратегије спољне политике једне суверене државе. У суштини, сва стратешка документа једне државе су у међузависном положају, односно прожимају се, тако да и када је реч о стратегији спољне политике с једне стране и стратегији националне безбедности с друге стране, потребно је бити веома прецизан да би се утврдила јасна „граница” између ова два концепта, која су истовремено веома слична по садржају, али и веома различита у својој спроводивости у пракси. Да бисмо боље разумели наведене

¹⁰⁵ Nuechterlein, *America Overcommitted*, pp. 9–10. in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 140

стратешке концепте, важно је да се подсетимо на то какво објашњење о стратегијама даје професор Драган Р. Симић, истичући како се „све мање говори само о војном чиниоцу и војној моћи, него се у остваривању укупних постављених циљева националне политике, па следствено томе и безбедности и одбране, ослонац и средства траже и налазе у укупној моћи друштва, материјалним и нематеријалним капацитетима, моралној снази, идејама и уверењима, те да по оваквим схватањима стратегија обухвата знатно шире подручје, него што је то само изучавање ратова и војних подухвата”¹⁰⁶.

Брајан Шмит истиче да је национална безбедност централни концепт у анализи спољне политике, те да то једнако важи и за владине званичнике који су одговорни за формулисање и спровођење спољне политике своје земље.¹⁰⁷ Када говоримо конкретније о стратегији националне безбедности, занимљиво је истаћи да је током Хладног рата национална безбедност доминирала на дневном реду високе политике. Питања рата и мира, нуклеарног одвраћања и управљања кризама, те дипломатија на врху, као и контрола наоружања и савезничка политика заокупљале су појединце који су се из професионалног или личног интереса бавили светском политиком или војном стратегијом.¹⁰⁸ На то подсећа и професор Филип Ејдус, који наводи да за „разлику од мање важних проблема, национална безбедност се, по правилу, налази на врху дневног реда оних који доносе одлуке у име државе”¹⁰⁹. „Током 19. века национална безбедност односила се не само на војне изазове, већ и на економску и социјалну стабилност државе. То економско значење националне безбедности посебно је дошло до изражаја у међуратном периоду због краха берзе 1929. године и велике економске кризе. Али након завршетка Другог светског рата појам национална безбедност добија много уже значење. Она се тада тицала пре свега способности државе да избегне рат у коме не може да победи, као и да победи у рату уколико не може да га избегне”¹¹⁰, објашњава Ејдус. Додаје и да је са завршетком Хладног рата, температура у међународној политици поново опала, а дискусија о националној безбедности опет се односила не само на војне већ и на економске, политичке, а све више и на еколошке проблеме.¹¹¹ Да бисмо стекли боље разумевање стратегије националне безбедности, треба такође навести да је појам националне безбедности неодвојив од националног интереса, те да је с једне стране, кључни национални интерес сваке политичке заједнице – опстанак, дакле физичка безбедност, док је с друге стране суштина политике националне безбедности – заштита националних интереса.¹¹² Ово је, подсећа Ејдус, истакнуто и у Стратегији националне безбедности Републике Србије, у којој пише да овај документ „представља најважнији стратешки документ којим се утврђују основе политике безбедности у заштити националних интереса”.¹¹³

¹⁰⁶ Драган Р. Симић, *Светска политика – међудржавни и међународни поредак, Светска политика, глобални односи...* op. cit., стр. 177

¹⁰⁷ The primacy of national security, Brian Schmidt, str. 207, u: *Foreign policy: theories, actors and Cases*, Oxford University Press, 2016.

¹⁰⁸ John Baylis, James Wirtz, Eliot Cohen, Colin S. Grey, *Strategy in the Contemporary World – An Introduction to Strategic Studies*, Oxford University Press, New York, 2002, p. 324

¹⁰⁹ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, op. cit., str. 230

¹¹⁰ Ibidem

¹¹¹ Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, op. cit., str. 230

¹¹² Ibidem, str. 234

¹¹³ Стратегија националне безбедности Републике Србије (април 2009), стр. 2 у: Filip Ejodus, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, op. cit., str. 234

Стратегија националне безбедности у модерном контексту разумевања јесте много шири и свеобухватнији појам у односу на такозване традиционалне стратегије националне безбедности које су се пре свега односиле на физичку заштиту, односно физичку безбедност једног субјекта међународних односа, попут територијалног суверенитета једне државе, одвраћања од спољних напада, као и очувања политичке независности. Данас, разумевање овог појма подразумева много шири контекст од физичке безбедности једне земље, односно дефиницију која у појам стратегија спољне политике укључује много више фактора који могу да угрозе националну безбедност као целину, те је самим тим физичка безбедност само један део свеобухватнијег разумевања овог појма. Почевши од касних осамдесетих година 20. века, поједини научници су веровали да је хијерархија између високе и ниске политике већ обрнута, те су предложили да се и нетрадиционална питања ставе на врх агенде националне безбедности.¹¹⁴ Таква размишљања су заправо изискивала и много шири угао анализирања безбедносних токова у једном друштву, једној држави, региону и међународним односима како би се креирала ваљана стратегија националне безбедности која ће пружити одговоре и механизме на све потенцијалне или већ постојеће ризике по националну безбедност. Реалисти, на пример, могли би сугерисати да се, како је свеобухватна заокупљеност Хладним ратом испарила, могло очекивати да ће питања која су се некада сматрала „мање важним претњама” изгледати важније.¹¹⁵ У суштини, то је оно што чини савремену стратегију националне безбедности обимнијим појмом чак и од саме стратегије спољне политике, јер док је стратегија спољне политике фокусирана на остваривање спољнополитичких циљева, дефинисаних на основама успостављених националних интереса, савремена стратегија националне безбедности, осим што је *de facto* задужена да пружа одговор и механизам како очувати националне интересе, мора истовремено да пружа и детаљно разврставање шта све произлази из једног ширег појма, на пример, националног просперитета, те који су све сегменти битни у једном државном систему да би се пружила свеобухватна заштита тог конкретног националног интереса. Зато су у савременим стратегијама спољне политике садржани и одговори, односно предлози за решавање актуелних и надолazeћих проблема попут заштите природне средине, пада броја становништва на локалном или глобалном нивоу, односно демографске тенденције, болести, заштите здравог ваздуха, потенцијалне рањивости споља, али и предлози решења за традиционалне изазове по националну безбедност, попут физичке заштите границе, односно државне територије, борбе против тероризма, борбе против радикалних организација, искорењивања екстремизма на локалном, регионалном и глобалном плану. Када је реч о спољној рањивости, чини се да је посредни читав низ проблематичних области које производе сложени глобални системи, те је занимљиво подсетити се на економску кризу из 2008. године која је потресла глобална тржишта кредита и капитала, јер су у том тренутку креатори политике и инвеститори касно препознали „ризике” који су били дубоко закопани у њиховим портфељима.¹¹⁶

У том контексту, стратегија националне безбедности је документ који не треба само да анализира, разрађује, предвиђа и пружа одговоре на питања посматрано искључиво из националног односно државног контекста, већ је неопходна једна свепрожимајућа анализа, која ће истовремено имати у виду сва регионална и међународна кретања. Као пример тога могу да се наведу еколошки проблеми са којима се суочава данас Руска Федерација, а који су

¹¹⁴ John Baylis, James Wirtz, Eliot Cohen, Colin S. Grey, *Strategy in the Contemporary World – An Introduction to Strategic Studies*, op. cit., p. 324

¹¹⁵ Ibidem, p. 324

¹¹⁶ John Baylis, James Wirtz, Eliot Cohen, Colin S. Grey, *Strategy in the Contemporary World – An Introduction to Strategic Studies*, op. cit., p. 338

такође озбиљни, попут десет старих подморница на нуклеарни погон које рђају на својим везовима широм руског севера и крајњег истока, док су истовремено руска складишта истрошеног горива готово пуна.¹¹⁷ Ово наводимо да бисмо показали колико једна стратегија националне безбедности утиче и на друге чиниоце у међународним односима, те да као таква може да проузрукује последице, али и контрареакције у тим односима. У том контексту, битно је навести да пример са руским старим нуклеарним подморницама сведочи о томе да одређено војно наоружање може потенцијално да проузрукује катастрофалну штету по животну средину, као и веома велике здравствене ризике, чак и ако се не користи као оперативно наоружање.¹¹⁸

За разлику од стратегије спољне политике, која дефинише методе и механизме деловања политичке елите једне државе у циљу реализације спољнополитичких циљева, када је реч о стратегији националне безбедности, у питању су пре свега унутрашњи циљеви одређене државе, односно деловање политичких елита на унутрашњем нивоу како би заштитиле дефинисане националне интересе, као својеврсну највишу вредност на којој се заснивају и једна и друга стратегија. Данашњи резултат је разумевање „велике стратегије” или стратегије националне безбедности на један веома широк начин. Као што је крајем осамдесетих година 20. века написао председник највећег вашингтонског тинк-тенка за спољне послове *Center for Strategic and International Studies* (CSIS) Дејвид Манкер Абшир: „Данас је безбедност више него икад и војна и економска, и ова два нивоа морају бити међусобно повезана у великој стратегији”¹¹⁹. Западњачка велика стратегија, међутим, како објашњава Абшир, мора да уради још више.¹²⁰ „Она мора да обухвати и политичке и дипломатске, технолошке па чак и културне и моралне факторе. То мора да представља свеобухватан начин за управљање са свим елементима националне моћи, као и подударане између циљева и средстава, њихово повезивање са залагањима и дипломатијом, али и осигуравање да они функционишу усклађено”¹²¹, наводи он. Добар пример тога у пракси јесте када је администрација бившег америчког председника Била Клинтона учинила тржишну демократију једним од три кључна стуба своје стратегије националне безбедности, тврдећи да демократске државе нису само мирољубиве, већ су и бољи партнери у трговинским односима, као и на пољу заштите животне средине.¹²²

Тако посматрана, стратегија националне безбедности има свој јасан уплив и у спољне послове једне државе, односно у стратегију спољне политике, те је некада могуће идентификовати понављање одређених спољнополитичких циљева у оба наведена стратешка документа. То се управо види на примеру Клинтонове администрације, јер да би дошло до такозваног ширења тржишно-демократских система на светском нивоу, потребно је тај интерес уврстити као циљ у стратегију спољне политике која треба да понуди механизме и одговоре о најефикаснијем и најефективнијем начину реализације, тј. достизања тог циља.

¹¹⁷ Ibidem

¹¹⁸ Ibidem, p. 332

¹¹⁹ David M. Abshire, *Preventing World War III: A Realistic Grand Strategy* (New York: Harper and Row, 1988), p. 13., in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 8

¹²⁰ Ibidem

¹²¹ Ibidem

¹²² „The successor to a doctrine of containment must be a strategy of enlargement of the world's free community of market democracies.” Anthony Lake, "From Containment to Enlargement.” Speech at the School of Advanced international Studies, Washington, DC, September 21, 1993. See also A National Security Strategy of Engagement and Enlargement (Washington, DC: The White House, February 1995) and Douglas Brinkley, "Democratic Enlargement: The Clinton Doctrine: Foreign Policy 106 (Spring 1997): 111-127. in: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, op. cit., p. 70

О прожетости циљева и интереса између стратегије спољне политике и стратегије националне безбедности сведочи и одељак о спољној политици Стратегије националне безбедности Републике Србије, донете у октобру 2009. године, у коме се наводи да је „стратешки приоритет Републике Србије убрзавање процеса придруживања и приступања Европској унији, те се истиче да ће Република Србија наставити са интензивним остваривањем политичких и економских реформи друштва и њиховим усклађивањем са европским стандардима, као и са испуњавањем других потребних услова на путу европских интеграција.”¹²³ Такође додаје се да је основа активности интеграције Републике Србије у ЕУ Национални програм за интеграцију.¹²⁴ У поменутој Стратегији националне безбедности не само што је наведен један од кључних, односно приоритетних спољнополитичких циљева Републике Србије, већ је наведено и који ће механизми, као и смернице бити коришћени у смеру реализације тог спољнополитичког циља, односно, како је наведено у том документу, стратешког приоритета.

Суштински, заједничко стратегији спољне политике и стратегији националне безбедности јесте то што се оба стратешка документа дефинишу на основама националних интереса у ширем савременом схватању, које не укључују само физичку безбедност, већ и просперитет, благостање, очување државног система функционисања, као и промовисање националних вредности. За разлику од стратегије спољне политике, која на основама постављених спољнополитичких циљева разрађује механизам како остварити, односно реализовати те циљеве, с друге стране, стратегија националне безбедности укључује шири контекст активности, те се заснива на конкретно разрађеним националним интересима за одређену државу, из којих у самој стратегији проистичу потенцијалне претње које угрожавају поменуте интересе, фактори који утичу на појављивања или нестанак претњи, предлози одговора и решења за превазилажење тих претњи, као и механизми који указују на то како најбрже и најефективније отклонити претње или их, у најбољем случају, превенирати.

Иако се и стратегија спољне политике и стратегија националне безбедности заснивају на истим постулатима, односно на креирању одрживости једне државе у физичком, економском, инфраструктурном и вредносном смислу, док је, чини се, спољнополитичка стратегија уже формулисана и усмерена на спољнополитичко деловање једне политичке елите, пре свега кроз дипломатске механизме, чини се да стратегија националне безбедности, бар у савременим међународним односима, пружа један шири опсег како отворених изазова и питања са којима се суочава једна држава, тако и ширу палету могућих одговора и механизма у којима се истовремено прожимају војни, економски, политички, културолошки, али и дипломатски инструменти, а у смеру реализације националних интереса. Међутим, са том констатацијом се не би сложио Тери Дајбел, који пружа хијерархију националних стратегија, у којој наглашава да се стратегија спољне политике бави свим оним што се односи на спољну политику, док се истовремено национална стратегија безбедности бави такође спољном политиком, али само из делокруга интереса безбедности.

¹²³ „Стратегија националне безбедности Републике Србије”, Београд, 2009, Доступно преко: http://mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/strategije/Strategija%20nacionalne%20bezbednosti%20Republike%20Srbije.pdf#:~:text=%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%BB%D0%BD%D0%B5%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%20,%20%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD (Приступљено 14. јуна 2021), стр. 19

¹²⁴ Ibidem

Табела 2: Хијерархија стратегија према Terry L. Deibel

Национална стратегија	Унутрашња, као и спољна питања
Стратегија спољне политике	Све што се односи на спољну политику
Национална стратегија безбедности	Спољна политика, али само из домена интереса безбедности
Велика стратегија	Вођење рата у најширем смислу са свим инструментима
Војна стратегија	Употреба само војних инструмената

Извор: Terry L. Deibel, *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, p. 9

Управо због тога, односно због тенденције преклапања у прецизном дефинисању и разврставању стратегија, професор Драган Р. Симић сматра да је „можда поновно изоштравање предметног и значењског језгра стратегије неопходно највише због тога, што се често не прави ваљано разликовање и хијерархизација између, примера ради:

- укупне стратегије друштвеног развоја/или развоја једног друштва
- спољнополитичке стратегије
- стратегије националне безбедности и
- стратегије националне одбране”¹²⁵.

2.4 Како мале државе дефинишу и спровode стратегије спољне политике

За разлику од јасно утврђених критеријума који се узимају у обзир током дефинисања великих држава, односно сила, у теорији о међународним односима не постоји општеприхваћена дефиниција којом се одређују мале или средње државе.¹²⁶ Петар Куречић у свом истраживању „Проблематика у дефинисању малих држава” наводи следеће: „У литератури посвећеној малим државама, која је у политичкој географији много више изузетак него правило, постоје различити критеријуми за њихово дефинисање. При том, политичка географија, као научна дисциплина у науци о географији, често узима у обзир величину државе. Дисциплине других наука осим географије, које се баве том проблематиком, као што су међународни односи или међународна економија, као критеријум

¹²⁵ Драган Р. Симић, *Светска политика – међудржавни и међународни поредак, Светска политика, глобални односи...*, op. cit., стр. 164

¹²⁶ Данчо Марковски, *Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија*, Friedrich Ebert Stiftung, Скопје 2017. Available at: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/14052.pdf> (Accessed 20. 5. 2021), стр. 72

према коме држава би могла да се сматра малом узимају број становништва. Мале државе које се као такве дефинишу на основу броја становништва су део проучавања у политичкој и економској литератури, али и интерес међународних организација и интеграција. Тако на пример Британска заједница народа (*The Commonwealth*) званично као мале државе сматра оне које имају мање од 1,5 милиона становника, без обзира на њихову површину.”¹²⁷ Куречић сматра да се концепт малих држава често напада у науци због неприхватања могућности класификације карактеристика динамичног света, па и државе, у категоријама. „Различитост примењених квантитативних и квалитативних критеријума за дефинисање малих држава омогућава комбиновање два или више критеријума, притом пружајући различите дефиниције о малим државама”¹²⁸, објашњава он.

Када је реч о стратегији спољне политике малих држава, занимљиво је питање које поставља професор Драган Р. Симић: „Овде се очигледно појављује нејасноћа која се тиче одговора на питање: Могу ли мале и средње државе да, премда је просторни домашај њихове политике ограничен, имају велике стратегије, тј. да се баве укупном моћи властитог друштва и планирају циљеве иза хоризонта рата?”¹²⁹ Премда, објашњава Симић, такве државе не задовољавају сва мерила која је у свом одређењу велике стратегије поставио Базил Лидел Харт, „наше мишљење је да свака држава, као и сваки народ, има право да, и онда када нема одговарајуће изворе моћи, планира свој положај и покуша да оствари циљеве у глобалној будућности”.¹³⁰ У том контексту можемо установити да и мале државе у савременим међународним односима треба да имају стратегију спољне политике уколико намеравају да плански, организовано и дугорочно раде на остваривању својих спољнополитичких циљева детерминисаних националним интересима. Тешко је упоређивати стратегију спољне политике малих и великих држава, али када је реч о државама са ограниченим ресурсима, логички посматрано, изгледа много оправданије да поседују и дугорочну и краткорочну стратегију државне спољне политике како би тиме усагласиле ресурсе који им стоје на располагању, а који су иначе ограничени, и сам процес реализације спољнополитичких циљева. Јер, како наводи Симић, најопштије, стратегија треба да одговори на питање „Како нешто да се уради?”. Другим речима, она је нека врста упутства за делотворно испуњавање постављених циљева. Може се сматрати успешном само онда када су њени главни циљеви остварљиви и остварени: овако широко одређена стратегија и стратешко мишљење се односе на готово све врсте појединачног и колективног делања.¹³¹ Успех стратегије спољне политике саздан је на примереној „рачуници и координацији средстава и циљева”.¹³² Како објашњава Марко Дашић, „циљеви пројектовани стратегијом јесу политички, али средства њиховог достизања не могу бити на исти начин једнодимензионална”¹³³. Додаје и да се она

¹²⁷ Kurečić Petar, „Problematika definiranja malih država”, HRVATSKI GEOGRAFSKI GLASNIK 74/2, 2012, str. 90 у: Данчо Марковски, *Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија*, оп. cit., стр. 73

¹²⁸ Ibidem

¹²⁹ Драган Р. Симић, *Светска политика – међудржавни и међународни поредак, Светска политика, глобални односи...*, оп. cit. 151

¹³⁰ Ibidem

¹³¹ Ibidem, стр. 163

¹³² В. Н. Liddell Hart, *Strategy*, оп. cit., р. 322, у: Марко Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, оп. cit., стр. 52

¹³³ Ibidem, стр. 52

не смеју, у складу са склоностима теоретичара стратегије, свести искључиво на војна. „Када говоримо о малим државама, овај став постаје још смисленији”¹³⁴, прецизира Дашић.

Имајући у виду међузависност коју на спољнополитичком плану имају мале државе, како на политичком, тако и на економском и безбедносном нивоу, неопходност поседовања стратегије спољне политике код таквих држава можда је од круцијалне важности и на плану дефинисања спољнополитичких циљева и успостављања механизма за остваривање тих циљева. Наиме, у савременим међународним односима веома је тешко претпоставити самостално деловање малих држава, у буквалном смислу те речи, и самим тим би добро дефинисана и разрађена стратегија спољне политике умногоме допринела остваривању њихових спољнополитичких циљева. Суштинска питања о спољној политици малих држава остају иста као она која је предложио Џејмс Розенау. У којој мери су мале државе изманипулисане од стране светских система и поступцима других, односно да ли лидери малих држава имају луксуз да спроводе политику онако како њима одговара, јер се на њих не гледа са важношћу или као на претњу другим државама?¹³⁵ Заправо, таква теза, односно питање, имала је смисао у међународним односима 20. века, који нису били детерминисани свепрожимајућом повезаношћу великих и малих држава, као и вишекратном међузависношћу између ова два модела субјеката у међународном праву. Луша и Мијић истичу ставове теоретичара о спољној политици малих држава попут Витал, Кеохане и Ист (*Vital, Keohane, East*), повезане питањем да ли су мале државе, имајући у виду њихове објективне показатеље из економске, политичке и војне димензије, способне да развију и спроводе посебну спољнополитичку стратегију или њихово деловање у међународној заједници зависи од процеса повезивања у савезе, регионалног интегрисања и егзистенције у сенци спољнополитичког деловања великих сила.¹³⁶

Данас су мале државе, са својим спољнополитичким деловањем, такође веома важан чинилац у међународним односима, имајући у виду чињеницу да је врло чест случај да такозване велике стратегије „великих светских играча”, односно њихово спровођење, зависи од улоге малих држава, које *de facto* можда и не могу да зауставе одређене процесе, али свакако могу да блокирају одређене етапе или планове на међународном нивоу. Потврду ове тезе дају Војин Димитријевић и Радослав Стојановић, који на примеру сировина, које су најчешће од виталног интереса за развијене земље, указују колико данас велике државе у одређеним случајевима зависе од малих држава. „Те сировине су растурене у малим количинама по разним земљама света, тако да на том пољу условљавају глобалну међузависност, која произлази из савремене технологије производње наоружања. Посед и набавка тих сировина су увек озбиљан посао за једну велику силу, те се често догађа да нека суперсила зависи на том пољу од неке сасвим мале земље.”¹³⁷

Посматрано из угла „личне” неопходности поседовања стратегије спољне политике малих држава, веома је битно истаћи да је реч о веома сложеним документима који морају да имају много више избалансираности између спољних и унутрашњих фактора, за разлику од

¹³⁴ Ibidem

¹³⁵ Jeanne A. K. Hey (ed.), *Small States in World Politics*, Linne Rienner Publishers, London, 2003, Available from: https://books.google.rs/books?hl=sr&lr=&id=Wp1_k2RGoMC&oi=fnd&pg=PP11&dq=foreign+policy+strategy+small+states&ots=QEeI4gmODu&sig=6-SNbVEUFziKT41SajAp5J89MWO&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Accessed 5 June 2021), p. 9

¹³⁶ Đana Luša i Petra Mijić, *Vanjska politika malih država – normativna moć kao faktor utjecaja u međunarodnim odnosima*, pregledni članak, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, u: Данчо Марковски, *Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија*, op. cit., str. 80

¹³⁷ Vojin Dimitrijević i Radoslav Stojanović, *Međunarodni odnosi*, op. cit., str. 180

случаја када велике државе раде на својим спољнополитичким стратешким документима. Иако није имао у виду спољну политику малих држава, Вилкокс је умногоме у праву када каже да „уколико заиста желите да разумете међународну политику, прво морате разумети ограничења, па тек онда капацитете”¹³⁸. Заправо, мале државе, поред прецизне процене својих ресурса, на политичком, економском и безбедносном нивоу, морају имати и веома јасну слику о регионалним околностима и кретањима, као и о међународним, да би успеле да дефинишу стратегију спољне политике која ће истовремено бити спроводива, а неће у непосредном суседству или у неком ширем међународном оквиру представљати, као таква, потенцијалну претњу за поједине међународне субјекте, без обзира на то да ли је реч о другим државама или међународним организацијама и институцијама. Зато је државном руководству малих држава потребно много више разумевања за спољнополитичке токове и врлине у разумевању развоја догађаја, како би заједно са својим стратешким мислиоцима припремили спољнополитички стратешки документ који ће бити реалан – у складу са постојећим ресурсима; одржив – који неће представљати претњу за неког другог; и спроводив у пракси – осмишљен с јасним разумевањем локалних, регионалних и међународних интереса.

С друге стране, искуство и пракса у међународним односима показали су да је пожељније да мале државе имају краткорочне стратегије спољне политике, дефинисане за период не дужи од пет година, јер се савремени међународни токови одвијају и мењају толико брзо да би државе са ограниченим ресурсима и капацитетима веома тешко успеле да остану „до краја” доследне својим дугорочним спољнополитичким стратегијама. Управо су европске интеграције Републике Македоније, али и осталих земаља који су део такозваног региона Западног Балкана, добар пример неопходности креирања краткорочне стратегије спољне политике, пре свега у континуитету редефинисане актуелним околностима. Зашто је пример европских интеграција земаља региона релевантан у овом објашњењу? Зато што смо последњих скоро десет година сведоци тога како процес европских интеграција Западног Балкана није у фокусу Брисела, док истовремено политичка елита у земљама региона тврди да је управо учлањење у ЕУ кључни основ за просперитет региона. Посматрано из тог угла, занемарујући неконзистентност у стратегијама спољне политике земаља региона са актуелним стањем на пољу европских интеграција, локални политичари самим тим доводе у питање будућу одрживост земаља у региону, ако се истовремено стратегије спољне политике утемељују на убрзаној европској интеграцији, док с друге стране, Брисел шаље јасне сигнале да је тај процес на такозваном стенд-бају. У том контексту, велике државе имају својеврсну релаксирану позицију, јер поједини спољнополитички циљеви у одређеним околностима можда изискују више ресурсних издатака него што је првобитно било планирано, али управо обим ресурса које уживају велике и развијене државе њима омогућава да се доследније држе својих дугорочних стратегија спољне политике, односно да их спроводе. Богате државе имају интересе који се простиру далеко ван њихових граница и по правилу имају и могућности да их реализују и заштите.¹³⁹ А када је реч о малим државама, промене појединих околност, чак и на регионалном нивоу, могу да доведу до знатне промене у капацитетима тих држава, те да тако директно и негативно утичу и на дефинисане капацитете у циљу реализације стратегије спољне политике. Велике силе користе стање у малим државама и њихов зависни положај на глобалној сцени међународних односа, а све у циљу лакшег и ефикаснијег манипулисања њима ради властите користи и властитог циља. То

¹³⁸ Цитат наведен према: Ulf Lindell and Stefan Persson, „The Paradox of Weak States Power: A Research and Literature Overview”, *op. cit.*, p. 92. у: Марко Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, *op. cit.*, стр. 57

¹³⁹ Čarls V. Kegli Jr., *Judžin R. Vitkof, Svetska politika – trend i transformacija*, Prometej, Beograd, 2006, str. 128

је заправо адут захваљујући којем мале државе покушавају или успевају да надопуне своју спољнополитичку немоћ. Али на то рачунају и велике силе, што по правилу олакшава њихово манипулисање малим државама.¹⁴⁰ Како објашњава професор Денко Малевски, лидери малих земаља морају да познају светске процесе, али и да знају која је политика најприкладнија, оно што је људима најпотребније, а то су безбедност и благостање.¹⁴¹

Али то не поставља тезу да мале државе истовремено треба да често рedefинишу и своје спољнополитичке циљеве, већ само стратегију своје спољне политике, која ће омогућити предвидљивији и реалнији механизам у реализацији спољнополитичких циљева. У том контексту је битно направити поделу између стратегија спољне политике у малим, ауторитарнијим државама, као и у онима са развијеним демократским институцијама. Када је реч о малим државама са ауторитарнијим институционалним уређењем спољне политике, стратегија спољне политике је подвргнута неколицини појединаца са политичког врха или једном лидеру који заузима водећу политичку улогу у тим друштвима, без обзира на то да ли је реч о председничком или парламентарном политичком устројству. То значи да у таквим системима стратегија спољне политике може представљати и механизам за манипулацију грађанима те мале државе, а истовремено и да не буде усаглашена са националним интересима, нити подвргнута у свом деловању спољнополитичким циљевима. Ова теза није усвојено правило у историји међународних односа, али су постојали бројни примери о томе како ауторитарни лидери злоупотребљавају своју апсолутну моћ, те самим тим и стратегију спољне политике, усмеравајући је у правцу који не води ка реализацији спољнополитичких циљева, а самим тим угрожавајући и националне интересе одређене земље. Ни у демократским (некада названим „отвореним“) ни у аутократским („затвореним“) политичким системима, политичке вође не могу дуго опстати без подршке организованих домаћих политичких интереса, а некада и грађанских маса. Али у демократским системима, ти интереси су по правилу политички моћни, простиру се ван саме владе и активни су у свом притиску на владу да доноси политичке одлуке које им иду наруку. Јавно мњење, интересне групе и средства јавног информисања су видљиви део процеса доношења политичких одлука у демократским системима.¹⁴²

Заступник системске теорије националног интереса Каплан такође посвећује пажњу проблему сагласности доносилаца одлука и националног интереса.¹⁴³ Овај проблем треба, међутим, како објашњава Милетић, ставити у један шири контекст, тј. треба указати на Капланов став да интереси разних нивоа, као што су појединачни, поднационални, национални, наднационални или интереси међународног система, аналитички гледано, имају подједнаку вредност, тј. међу њима нема неког инхерентног приоритета.¹⁴⁴ У том контексту, тврди Милетић, очигледно да се Каплан битно разликује од Моргентхауа и осталих реалиста, који национални интерес стављају изнад свих осталих.¹⁴⁵ Посматрано у том склопу, наводи Милетић, Каплану изгледа нормално што и доносиоци одлука у оквиру националног система

¹⁴⁰ Данчо Марковски, *Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија*, op. cit., стр. 79

¹⁴¹ Напис во Нова Македонија под наслов „Малите земји се на дневен ред само ако се во неволја“ од 26. 9. 2013. <http://novamakedonija.com.mk/>, у: Данчо Марковски, *Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија*, op. cit., стр. 79

¹⁴² Čarls V. Kegli Jr., *Judžin R. Vitkof, Svetska politika – trend i transformacija*, op. cit., str. 130

¹⁴³ Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 59

¹⁴⁴ Ibidem

¹⁴⁵ Ibidem

имају обзира према својим сопственим, појединачним интересима, као и према интересима подсистема коме припадају, било по рођењу, било по избору.¹⁴⁶

С друге стране, мале државе са демократским устројством стратегију спољне политике креирају на основама друштвеног консензуса, из чега произлазе и спољнополитички циљеви дефинисани на темељима националних интереса који уважавају пре свега интересе грађана, као кључног чиниоца за постојање и одрживост једне мале државе. Наиме, у савременим међународним односима један од кључних проблема малих држава јесте и опадање броја становника, што дугорочно такође представља безбедносни изазов за одрживост тих земаља.

Оно што је најзначајније за стратегију јесте њено доследно поштовање од стране политичких субјеката (усаглашеност политичких странака из власти и опозиције о најзначајнијим питањима), и њено практично спровођење од стране надлежних органа. Свако одступање, непромишљен потез, односно калкулисање са разним партијским или другим врстама интереса од стране владајуће политичке структуре указује на то да у тој држави постоје само декларативно изражена залагања, што негативно утиче и на њен међународни углед.¹⁴⁷

Међутим, економски системи малих држава су можда један од најзначајнијих фактора у дефинисању стратегије спољне политике тих држава. У савременим међународним односима смо сведоци тога да економски интереси појединих малих држава нису усклађени са спољнополитичким циљевима, те да то представља додатни изазов за политичку елиту. Као један од можда најсавременијих примера тога можемо навести стратегију спољне политике Републике Грузије, која се залаже за интеграцију те земље у Европску унију и НАТО, док истовремено њена национална економија у највећем делу зависи од Руске Федерације, која се отворено противи проширењу евро-атлантске заједнице до њених државних граница, што је у првој и другој деценији 21. века показала и на примеру Грузије, као и на примеру Украјине. Зато је од кључне важности за политичку елиту у малим државама, као и за представнике академске заједнице и стратега у таквим земљама, да првобитно дефинишу стратегију спољне политике усаглашену са постојећим ресурсима и економским, политичким и безбедносним детерминантама на унутрашњем, регионалном и међународном нивоу, а потом и да објасне својим грађанима зашто је управо тај стратешки документ најбољи правац кретања за државу, те да ће он бити од највеће користи за државу и њене грађане док, с друге стране, неће представљати потенцијалну претњу у регионалном и међународном контексту, мислећи на позицију земаља у региону и конзистентности или супростављености стратегије спољне политике са стратегијама спољне политике земаља у одређеном региону.

У суштини, три су кључна фактора која захтевају сложенију и свеобухватнију анализу у процесу креирања стратегије спољне политике код малих држава. Први фактор је ограниченост ресурса и капацитета, те су на основу тога мале државе принуђене да креирају својеврсну ограничену стратегију спољне политике која ће бити усаглашена са постојећим ресурсима јер у супротном, уколико она буде превазилазила постојеће капацитете, велике су шансе да она буде нереална, а самим тим и тешка за реализовање. Зато, за разлику од великих и развијених држава, које врло често уживају и неограничене ресурсе у политичком, економском и безбедносном смислу, мале државе морају у складу са својим могућности да

¹⁴⁶ Ibidem

¹⁴⁷ Данчо Марковски, *Современи дипломатски методи и њивната примена во македонската дипломатија*, op. cit., стр. 87

креирају спољнополитички стратешки документ који неће изазвати диспаритет између онога чему мале државе теже и њихових реалних могућности за реализацију спољнополитичких циљева.

Други фактор јесте регионално и међународно окружење, те политичка, безбедносна и економска међузависност малих држава са субјектима међународног права у њиховом окружењу, али и шире, на глобалној равни. У том контексту потребно је да мале државе, приликом припремања стратегије спољне политике, узму у обзир све потенцијалне регионалне и међународне детерминанте, те њихову регионалну и међународну позиционираност, како би креирале стратегију спољне политике која би одговорила на потребе њихових спољнополитичких циљева, а самим тим и на потребе реализације националних интереса, а да истовремено не угрозе своју позицију, нити усвоје спољнополитички стратешки документ који ће потенцијално одређеним „играчима” на међународном плану представљати претњу, а самим тим довести у питање нечије стране интересе.

Трећи фактор јесу међународне организације и институције у којима су мале државе већ пуноправне чланице или теже да постану пуноправни део тих субјеката међународних односа. У овом контексту, стратегија спољне политике малих држава би требало да буде усклађена и са принципима и стандардима поменутих институција и организација, јер, у супротном, мале државе би себе довеле у позицију да буду критиковане, а у зависности од начина функционисања тих институција, чак у одређеним околностима и суспендоване. Велике и развијене државе, за разлику од малих, врло често могу да усвоје стратегију спољне политике која није у свему усклађена са појединим принципима међународних организација и институција, али због њихове фактичке моћи, веома је тешко да се такве државе дословно казне од стране одређене организације, а што није случај када је реч о малим државама.

Заправо, у савременим међународним односима, за мале државе је можда од виталног значаја да поседују стратегију спољне политике, и то документ који ће средњорочно бити предмет редефинисања, како би мале државе, ограничених капацитета и могућности, увек биле спремне за надоласке и потенцијалне изазове. Међутим, у овом контексту занимљиво је навести констатацију Марка Дашића, који наводи да су „мале државе, историјски, константно показивале склоност ка везивању својих интереса, вредности и спољнополитичких циљева уз неку од постојећих великих сила”.¹⁴⁸ Стога, објашњава он, мале државе су често, или својевољно или примораванем, биле у ситуацији да одаберу стратегију потраге за заштитником.¹⁴⁹ „Он би им пружао својеврсно уточиште када је реч о претњама које долазе са нивоа међународног система, или их испоручује нека од суседних сила. За то време, мала држава би могла своје, ионако већ ограниченог обима, ресурсе да користи за унутрашње благостање нације, наместо трошкова за остварење војне безбедности”¹⁵⁰, прецизира Дашић.

Мале државе, за разлику од великих, не могу увек очекивати реализацију спољнополитичких циљева у потпуности, те онако како је дефинисано у њиховим самостално усвојеним стратегијама спољне политике, али јесте веома важно да увек имају „ажурирани” стратешки документ спољне политике како би могле макар да остваре основне

¹⁴⁸ Марко Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, op. cit., стр. 62

¹⁴⁹ Ibidem

¹⁵⁰ Ibidem

постулате своје спољне политике, а самим тим и квалитативно допринесу реализацији националних интереса.

2.5 Могућности за дефинисање државних интереса

Имајући у виду језичку дистинкцију у разумевању појма национални интерес на српском језику и *national interest* на енглеском језику, који пре свега означава државни интерес, а поред успостављене праксе, у овом поглављу на случају Републике Македоније покушаћемо да објаснимо зашто је боље користити термин државни интерес, те зашто тај термин пре свега предвиђа интересе једне државе, без обзира на националну структуру њених грађана. Коришћењем термина државни интерес заправо ћемо и најпрецизније говорити о интересима Републике Македоније, која је и према највишем правном акту у тој земљи, али и према структури становништва, мултиетничка држава са доминантним заједницама – македонском и албанском, посматрано из статистичког угла. Како смо навели у претходном поглављу, национални интерес у мултиетничким државама пре свега се поистовећује са интересом једне националне, односно етничке заједнице која је интегрални део те земље, али не даје ширу слику о државном интересу, који би требало да представља јединствени компромис између свих грађана у одређеној држави како на политичком, тако и на друштвеном нивоу.

О томе да у Републици Македонији постоје одвојени национални интереси, пре свега између македонске и албанске етничке заједнице, сведочи то што су Албанци још у процесу стицања независности те земље одлучили да бојкотују референдум о независности и тиме да искажу незадовољство тиме што у преамбули македонског устава нису државотворан народ, као њихови суграђани – Македонци. Потом је та дистинкција у националним интересима била видљива пре свега у македонском образовном систему, јер је македонска заједница инсистирала да се настава одвија искључиво на македонском језику, док су Албанци захтевали да могу да се школују и на свом матерњем језику – албанском. С треће стране, неконзистентност између македонских и албанских националних интереса у Републици Македонији је била видљива и на институционалном и на политичком нивоу, те су албански политичари захтевали веће учешће у органима власти, као и већу заступљеност грађана албанске етничке припадности у јавним институцијама. Док је, истовремено, то код грађана македонске националности, али и код више десно оријентисаних политичара, било протумачено као покушај албанске заједнице у Републици Македонији да буде доминантна, те да „одузме Македонцима државу за коју су се борили кроз векове”. Међутим, реалност у Републици Македонији у последњих 30 година је била таква да су се национални интереси Македонаца и Албанаца више искоришћавали у политичке сврхе и за политички маркетинг, него што је то био реалан проблем у пракси са којим су се суочавали на дневном нивоу грађани македонске и албанске националности.

У Националној концепцији за безбедност и одбрану Републике Македоније, усвојеној у македонском Собрању 11. јуна 2003. године, та земља дефинише своје кључне државне интересе у три подгрупе: **трајни интерес, витални интереси и важни интереси.** Као **трајан интерес Републике Македоније** наводи се очување и унапређивање њеног

државног идентитета, уз слободно изражавање етничког идентитета свих грађана Републике Македоније, као и заштита независности и територијалног интегритета.¹⁵¹

У подгрупу **виталних интереса Републике Македоније** спадају:¹⁵²

- „заштита и унапређење мира и безбедности, живота, здравља, имовине и личне безбедности грађана Републике Македоније;
- развој мултиетничког друштва заснован на међусобном поверењу, заједничким напорима и тежњи свих етничких заједница за стабилност и свеобухватан напредак државе;
- економски развој заснован на принципима тржишне економије, приватног власништва, сталног унапређења животног стандарда и квалитета живота, као и заштита виталне инфраструктуре и ресурса Републике Македоније;
- заштита и унапређивање демократских основа правне државе – политички плурализам, парламентарна демократија, подела власти и демократски и фер избори, владавина права, доследно поштовање људских права и слобода, као и права и слобода грађана који припадају свим заједницама и стално одржавање и унапређивање укупне унутрашње безбедности друштва и државе;
- политичко-одбрамбена интеграција у НАТО, политичка, економска и безбедносна интеграција у ЕУ, као и у другим системима колективне безбедности”¹⁵³.

У подгрупу **важних интереса Републике Македоније** спадају:¹⁵⁴

1. „изградња и развој свих форми суседске сарадње, а у интересу мира, безбедности и развоја Републике Македоније и њених суседа;
2. лични допринос у очувању и унапређивању мира и стабилности у Југоисточној Европи због јачања зоне демократије, безбедности и просперитета свих земаља региона;
3. учешће у изградњи мира и стабилности у региону, Европи и свету, као и превенција и изградња инструмената за рано упозорење на евентуалне тензије и кризе, а у циљу благовременог и ефикасног решења мирним путем;
4. очување и напредак међународног поретка заснованог на праведности, узајамно поштовање међународног поретка утемељеног у међународном праву, као и политичке и економске равноправности држава;
5. обезбеђивање услова за унапређење унутрашњеполитичке стабилности и могућности за једнако право учешћа које у себи треба да садржи и општеприхваћени консензус у вези са питањима од трајног, виталног и важног интереса земље;

¹⁵¹ „Национална концепција за безбедност и одбрана”, Собрание на Република Македонија, Скопје, 2003. Доступно преко: <http://www.mod.gov.mk/wp-content/uploads/2017/11/nacionalna-koncepcija-za-bezbednost-i-odbrana.pdf> (Приступљено 5. јуна 2021), стр. 2

¹⁵² Ibidem

¹⁵³ Ibidem

¹⁵⁴ Ibidem

6. креирање услова за унапређивање безбедносне културе;
7. изградња праведне, социјалне државе која пружа једнаке могућности свим грађанима без обзира на њихову полну, расну, верску, политичку, социјалну, културну и другу припадност;
8. креирање услова за изградњу друштва уз комуникације и односе који ће допринети развоју заједничких вредности и културе живота, поготово код младих генерација, у духу толеранције, поштовања демократских вредности и поштовања личног интегритета, утемељених у европској традицији, без обзира на етничку, верску или другу припадност;
9. очување и заштита животне средине у држави и сарадња са ширим окружењем”¹⁵⁵.

Заправо су Република Македонија и њена политичка елита успеле да веома одмерено, прагматично и у складу са етничком структуром, ресурсима, економским капацитетима, као и са приликама у регионалном окружењу, дефинишу државне интересе, али је њихова реализација у пракси била увек под великим изазовом и унутрашњеполитичким притиском. Суштина проблема је заправо настала и опстала на политичком нивоу, те се у одређеним моментима преливала и у македонско друштво. Државни интереси као такви, како су таксативно наведени, представљају реалност за ту малу, економски слабу и мултиетничку земљу, али проблем није само у дефинисању државних интереса, у чему је Република Македонија била успешна, већ и у утврђивању смерница, механизма и активности у смеру њихове реализације. То је заправо оно што је Република Македонија пропустила током 30 година независности, што је последица недостатка реалних стратешких докумената који ће не само дефинисати и разрадити државне интересе, као и интересе спољне политике, већ и пружити јасне смернице за политичко деловање чији би циљ био првенствено реализација спољнополитичких циљева, а потом и државних интереса.

¹⁵⁵ Ibidem

3 СТРАТЕГИЈА СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ ОД СТИЦАЊА НЕЗАВИСНОСТИ ДО 2006. ГОДИНЕ

3.1 Стратегија спољне политике Републике Македоније – документ који не постоји, а чији су циљеви дефинисани

Република Македонија, од проглашења независности, у септембру 1991. године, до данас нема усвојен јединствени документ стратегије спољне политике у коме би јасно били дефинисани спољнополитички циљеви те земље, као ни механизам тога на који начин би се радило на реализацији, односно остваривању спољнополитичких циљева. Како објашњава професор Нано Ружин, „Скопље због бројних кадровских промена у министарству спољних послова није успело не само да усвоји такав документ, већ није успело ни да усвоји нови Закон о регулисању односа у Министарству спољних послова”¹⁵⁶. Ружин истиче да су такве „аномалије” последица тога што је спољна политика потцењена у Републици Македонији, како због финансијских тако и због кадровских проблема, док, с друге стране, он истиче да је економска дипломатија и даље велика непознаница у македонској дипломатији, те додаје да су последица тога лоша искуства из времена владавине Николе Груевског, када су били назначени економски представници те државе који су, како тврди он, више радили за себе и одређене македонске лоби групе, а мање за интересе државе.

Такође, објашњава Ружин, последице непостојања стратегије спољне политике Републике Македоније поред претходно наведених су и:

1. „потцењеност аналитичког капацитета код експерата из домена међународних односа, јер су главни стубови спољне политике те земље евроатлантске интеграције;
2. креирања импресије да је дужина трајања спора око имена са Атином детерминатор и код осталих тема које се односе на напредак Републике Македоније ка ЕУ и НАТО, али и у односима са САД и регионалним односима, те да ништа друго није било важно;
3. успостављене и проширене праксе у медијској сфери, где се 95 одсто дебата односило на унутрашњу политику или на актуелне проблеме, попут спора са званичном Софијом”¹⁵⁷.

Када је реч о атлантским интеграција, односно учлањењу у НАТО, Република Македонија је 23. децембра 1993. године у Собрању једногласно усвојила декларацију о интеграцији у НАТО¹⁵⁸, али је реч о документу који не налаже конкретне смернице и механизме за остваривање тог спољнополитичког циља, већ само, као што се и сам документ назива, декларативно изражава усмереност Републике Македоније ка атлантским интеграцијама.¹⁵⁹ Касније, односно 17. октобра 1998. године, тадашња македонска влада усваја Стратегију о интеграцији Републике Македоније у НАТО, али и овај документ не

¹⁵⁶ Прилог 1 – Интервју са Наном Ружином

¹⁵⁷ Прилог 1 – Интервју са Наном Ружином

¹⁵⁸ Међународни односи - надворешна политика - Интеграцијата во евро-атлантските структури е приоритет на Македонија, Available from: <http://bn.mk.org/mk/content/%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.html> (Accessed 12 June 2021)

¹⁵⁹ „Одлука за стапувања на Република Македонија во члнество во Северно-Атлантската договорна организација НАТО”, *Службен весник на Република Македонија*, Број 78, Год. XLIX, Скопје, 1993, Available from: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/91d136c2e341423f8ddd9b6d71d24cca.pdf> (Accessed 6 June 2021) p. 1867

испуњава основне критеријуме који су неопходни како би се један документ назвао стратегијом јер у њему нису садржани нити безбедносни изазови о томе зашто је учлањење у НАТО један од главних спољнополитичких циљева, нити институционални и структурални оквир који би пружили одговор на питање како ће се та земља кретати ка чланству у НАТО-у, те које ће кораке предузети македонско политичко руководство и ресорно министарству у том смеру.

С друге стране, када је реч о европским интеграцијама, односно о учлањењу Републике Македоније у ЕУ, та земља је 2004. године усвојила Националну стратегију Републике Македоније о учлањењу у ЕУ¹⁶⁰, али овај документ, иако је знатно конкретнији и свеобухватнији у односу на онај посвећен НАТО-у, поново занемарује бројне чиниоце који су од огромног значаја за земљу у процесу реализације тог спољнополитичког циља. Као кључни фактори, односно оправдања за учлањење Републике Македоније у ЕУ у том документу се наводе:

- „да је реч о европској држави, која историјски, културно и цивилизацијски припада Европи;
- да ће се учлањењем у ЕУ допринети ширењу простора мира и стабилности на континенту;
- да ће са њеним успостављеним системом демократских вредности поштовати систем вредности на којим се заснива Европска унија;
- те да огромна већина македонских грађана подржава приступање Републике Македоније у ЕУ, о чему постоји и политички консензус.”¹⁶¹

Заправо реч је о документу који је углавном посвећен унутрашњим реформама које су неопходне на путу ка учлањењу у ЕУ, попут прилагођавања националног законодавства европским правним тековинама, економским и социјалним критеријумима, реформи јавне администрације, а изостаје део који се односи директно на спољнополитичко деловање те земље на путу ка ЕУ, као и део у коме би се разрадили регионални и међународни изазови са којима би могла да се суочи та земља на европском путу, што се у пракси показало као веома битно, имајући у виду значај испуњења такозваних политичких критеријума у том процесу.

Посматрано из данашње перспективе, можемо утврдити да је Република Македонија од стицања своје независности имала јасно и консензуално дефинисане кључне спољнополитичке циљеве, односно учлањење у ЕУ и НАТО, али је пропуштена политичка прилика да се истовремено дефинише, односно креира свеобухватна стратегија спољне политике у којој ће, осим државних интереса и спољнополитичких циљева, бити наведени и сви узроци и детерминанте спољнополитичких опредељења те земље, али и капацитети, механизми и инструменти који јој стоје на располагању и које ће применити у смеру реализације тих циљева.

То је, у контексту политичког руководства те државе, оставило велики маневарски простор за политичке елите да позиционирају спољну политику Републике Македоније и управљају њоме према сопственом, партијском или личном нахођењу, без шире демократске дебате и стратешко-академског става о томе шта је најпрагматичније и најрационалније учинити, а и како деловати у остваривању спољнополитичких циљева. Недостатак стратегије

¹⁶⁰ „Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во Европската унија”, Влада на Република Македонија, Скопје 2004, Available from:

https://www.sobranie.mk/wbstorage/files/nacionalna_strategija%2006.09.04.PDF (Accessed 6 June 2021)

¹⁶¹ Ibidem, стр. 5

спољне политике као званичног документа који би био својеврсна водилја политичком руководству, без обзира на партијску припадност, довео је до тога да македонским политичарима врло често недостаје јасно разумевање регионалних и европских, па и међународних токова, те тога како они утичу на реализацију спољнополитичких циљева Републике Македоније. Заправо, та земља је у једном веома изазовном периоду, како у регионалним, тако и у европским оквирима, допустила својеврсно неодговорно понашање када је реч о реализацији спољнополитичких циљева, које је у више наврата утицало на то да Скопље пропусти прилику да оствари напредак и када је реч о учлањењу у НАТО и када је реч о интеграцији у ЕУ. Како истиче бивши македонски дипломата Виктор Габер, о стању у спољној политици Републике Македоније сведочи и изјава бившег шефа македонског дипломате Николе Поповског, који је у интервјуу за македонску телевизију Телма 18. фебруара 2016. године рекао да та земља нема спољну политику.¹⁶²

Посматрано из угла савремених међународних односа, то је за Републику Македонију представљало својеврстан луксуз који је политичка елита у тој земљи себи допустила, али који је истовремено веома негативно утицао на њену спољну политику, а самим тим и на кључне спољнополитичке циљеве. Тако је та држава, иако је средином деведесетих важила за најсветлији пример на путу евроатлантских интеграција, дошла до нивоа да не само да заостаје на путу ка ЕУ и НАТО у односу на друге државе из непосредног суседства или окружења, већ да су њене евроатлантске интеграције, као целина, доведене у питање због евидентних погрешних политика државног руководства које су се одвијале на унутрашњем плану, али које су истовремено креирале директне последице по спољну политику те земље.

Најбољи пример за то, у случају спољне политике Северне Македоније, јесте период од 2006. до 2015. године, када је Република Македонија, услед погрешних политика, пропустила прилику да добије позивницу за НАТО 2008. године, а и да започне приступне преговоре о пуноправном учлањењу са Европском унијом, и поред више позитивних препорука Европске комисије. Заправо Скопље је у том периоду спољну политику државе поставило „у други план”, занемарујући спољнополитичку делатност као један од кључних домена у функционисању и развоју једне државе у савременим међународним односима. Недостатак стратегије спољне политике није само узрок назадовања те земље, већ и својеврстан детерминатор погрешних политика у пракси које су довеле до потпуног занемаривања реализације кључних спољнополитичких циљева те земље.

3.2 Могућност спровођења спољнополитичких циљева Македоније без јасно дефинисане стратегије спољне политике

Стратегија спољне политике, према оцени бројних експерата из области међународне политике, јесте документ чија је ефикасност спровођења највише приметна код великих и развијених држава, међутим, како објашњава професор Драган Р. Симић, „свака држава и сваки народ имају право, и онда када немају одговарајуће изворе моћи, да планирају свој положај и покушају да остваре циљеве у глобалној будућности”¹⁶³. У том контексту, а имајући истовремено у виду да Република Македонија спада у ред малих

¹⁶² Виктор Габер, *Од објект до субјект – Македонија во меѓународните односи*, Фондација „Фридрих Еберт”, Скопје, 2017, Available from: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/14053.pdf> (Accessed 4 June 2021), p. 242

¹⁶³ Драган Р. Симић, *Светска политика – меѓудржавни и меѓународни поредак*, *Светска политика, глобални односи...*, op. cit., стр. 151

држава, морамо истаћи да је реч о субјекту међународних односа који нема званично дефинисану стратегију државне спољне политике. Иако ће та држава ове године у септембру обележити 30 година од стицања државности, односно независности, до сада ниједна политичка елита, без обзира на то ком делу политичког спектра припада, није нашла за сходно да у сарадњи са припадницима експертске, академске и дипломатске заједнице припреми документ, односно званичну стратегију спољне политике која ће представљати својеврстан путоказ тој земљи у реализацији спољнополитичких циљева.

У околностима недостатка стратегије спољне политике, досадашње искуство те земље на плану реализације спољнополитичких циљева сведочи да је политичка елита веома често деловала *ad hoc*, односно „од случаја до случаја”, уз недостатак јасног разумевања потенцијалних импликација као последица једног таквог некоординисаног деловања, поготово у домену спољне политике. Постојећи консензус око спољнополитичких циљева на друштвеном и политичком нивоу није довољан фактор који у случају Републике Македоније може по аутоматизму да детерминише активности те земље на спољнополитичком плану, јер су циљеви спољне политике једне државе у савременим међународним односима умногоме детерминисани, односно на неки начин условљени како регионалним, тако и међународним токовима. И баш зато је стратегија спољне политике документ од изузетног значаја за Скопље, јер би пружила јасне смернице политичким функционерима како да делују у смеру реализације спољнополитичких циљева, а да те активности истовремено буду прагматичне, рационалне и прилагођене актуелним токовима. Стратегија спољне политике данас не представља „луксуз” који себи могу да приуште само богате, велике или развијене државе, већ својеврсну потребу, поготово за мале државе, које намеравају у потпуности да остваре своју улогу у међународним односима, те да реализују своје спољнополитичке циљеве, у свом пуном капацитету, односно у складу са расположивим државним ресурсима. Колики је значај стратегије спољне политике, објашњава Марко Дашић, који каже да „пажљиво планирање циљева спољне политике нужно уважава и ограничења и капацитете дате државе, мерљиве и оне који то нису, односно способност и могућности њиховог ангажовања и претакања у практична спољнополитичка средства”¹⁶⁴.

Три су кључна периода која су довела до несагледивих последица по националне интересе Републике Македоније, а самим тим по реализацију њених спољнополитичких циљева, услед непостојања јасно дефинисане стратегије спољне политике: први, од стицања независности до 1995. године, када је потписан Привремени споразум са Републиком Грчком; други, од 2006. до 2008. године, када је Република Македонија на Самиту НАТО-а у Риги била промовисана као кандидат за добијање позива за учлањење на наредном самиту Алијансе у Букурешту; и трећи од 2011. до 2015. године, када је Европска унија била суочена са бројним унутрашњим и међународним изазовима, те је европска интеграција Републике Македоније остала на маргинама агенде Брисела.

У првом раздобљу, од 1991. до 1995. године, власти у Скопљу су пропустиле прилику да убеди међународну заједницу у то да су стабилност и одрживост Републике Македоније детерминисане евроатлантским интеграцијама, те су истовремено допустиле да се спор око имена са Републиком Грчком наметне дугорочно као кључна баријера те земље у реализацији њених спољнополитичких циљева. Поред бројних безбедносних импликација у том периоду на Балкану, Скопље је имало прилику да се позиционира као важан и кључан партнер у региону за евроатлантску заједницу, те уз постојања јединственог унутрашњег

¹⁶⁴ Марко Дашић, *Међународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2000. до 2018. године*, *op. cit.*, стр. 57

консензуса када је реч о учлађењу у НАТО и ЕУ, докаже државама чланицама НАТО-а и ЕУ колико је важна интеграција те земље у евроатлантске структуре и колико ће она допринети даљој стабилизацији региона. Уместо тога, Скопље је индиректно прихватило грчку тезу, те је ушло у један зачарани круг спорења око имена државе, што је у потпуности маргинализовало спољнополитичке тежње те земље, а спор са именом наметнуло као „једину игру у граду” у спољнополитичким активностима.

Друго раздобље се односи на период од доласка на власт Николе Груевског, у јуну 2006. године, па све до Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године. Ово је период у коме се вероватније најјасније виде последице недостатка стратегије спољне политике јер, иако се чинило да је Република Македонија толико близу реализације свог најважнијег спољнополитичког циља, дошло је до тога да његово остваривање изостане, а да се у наредном периоду та земља додатно удаљава од својих спољнополитичких циљева. Требало је да стратегија спољне политике буде путоказ који ће указати тадашњим македонским властима колико је Атина била важна у том тренутку како би Скопље добило позивницу за НАТО, али и који ће приказати тадашње стање у регионалним и европским околностима, те упозорити македонске власти на то да ли, и зашто, постоји шанса да савезници НАТО-а прихвате грчке аргументе. Државно руководство Републике Македоније у том тренутку је играло искључиво „на карту” подршке Вашингтона, притом занемарујући чињеницу да постоји могућност да Скопље не буде једино спорно питање на Самиту НАТО-а у Букурешту, а самим тим и да можда интеграција Републике Македоније у НАТО не буде од виталног интереса за тадашњу америчку администрацију. Што се заправо на крају и обистинило. Наиме, одлазећи амерички председник Џорџ Вокер Буш био је много више заинтересован за питање интеграција Украјине и Грузије, те враћања Француске у војну команду НАТО-а, него за спор између Скопља и Атине, а самим тим и одлуку савезника по питању интеграције Републике Македоније. У том контексту свакако треба поменути и одређене унутарполитичке одлуке тадашњих македонских власти, које су ишле директно на штету односа са Атином, а истовремено никако нису доприносиле нити националним интересима Републике Македоније, нити њеним спољнополитичким циљевима.

Треће раздобље је од 2011. до 2015. године, када се Република Македонија на унутрашњеполитичком плану, предвођена владајућом странком ВМРО–ДПМНЕ, у потпуности окреће у супротном смеру од процеса реализације спољнополитичких циљева. Преговори око имена са Републиком Грчком су *de facto* блокирани, питање учлађења у НАТО је замрзнуто, док је, када је реч о европској интеграцији, од стране власти промовисана нова теза која је почивала на тврдњи да је европска интеграција Скопља условљена одустајањем од македонског идентитета, историје и језика. Заправо, реч је о тези која је умногоме допринела учвршћивању власти од стране тадашње владајуће елите, али која је истовремено поставила спољнополитичке циљеве у један нереалан контекст који се могао тумачити из угла да ће Европска унија и НАТО прихватити учлађење Скопља у тренутку када грађани те земље одустану од онога што заправо јесу. Међутим та теза је добила огромну подршку у политичком маркетингу тадашње владајуће елите, док је истовремено спор са Грчком постављен на један нови ниво, у коме отворено питање није било само уставно име Републике Македоније, већ и питања историје, културе и језика која су, посматрано из данашње перспективе, заправо саме себи наметнуле тадашње македонске власти.

Случај Републике Македоније је можда један од интересантнијих примера у науци о међународним односима, а у оквиру ње и у стратешким студијама, о томе какве су последице тога уколико у савременим међудржавним односима, прожетим свеобухватном међузависношћу, мале државе немају дефинисану стратегију државне спољне политике.

Спољнополитички циљеви у том контексту немају никаквог значаја јер би у основи њихове реализације требало да буде управо стратегија спољне политике која би јасно приказала постојеће ресурсе и капацитете и пружила све смернице за реализацију усклађену са постојећим могућностима. Република Македонија је у својој 30-годишњој историји независности пропустила не само прилику, већ и обавезу да креира стратегију спољне политике, те је последично угрозила не само реализацију својих спољнополитичких циљева, већ и националних односно државних интереса, а самим тим и своју одрживост као крајњи и највиталнији циљ сваког субјекта међународног права.

3.3 Случај Македоније: конзистентни спољнополитички интереси и супротстављени национални интереси

У случају Републике Македоније, када се говори о националним интересима, пре свега се мисли на интересе двеју доминантних етничких заједница у тој земљи, односно македонске и албанске етничке заједнице. За разлику од хомогених, једнонационалних држава, Република Македоније је званично мултиетничка држава са доминантном македонском (64,11%) и албанском етничком групом (25,17%), али и другим мањим етничким заједницама попут Рома, Срба, Турака, Бошњака и Влаха.¹⁶⁵ Управо је због тога у случају те земље прихватљивије и примереније говорити о државним интересима, који су подржани од стране свих грађана, без обзира на њихову етничку или религијску припадност, него о националним интересима, који најчешће креирају забуну о томе да ли је реч о интересима само једне етничке заједнице или о интересима целе државе. На основу тога битно је нагласити да у Републици Македонији постоји једногласни политички и друштвени консензус о спољнополитичким циљевима те земље, односно о њеним евроатлантским интеграцијама, те врло често могу да се чују констатације македонских експерата који тврде да су управо учлањење у ЕУ и НАТО најмањи заједнички именилац између две доминантне етничке групе у тој држави. У том контексту, и универзитетски професор Филип Ејдус у свом делу „Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои” наводи постојање семантичке конфузије око државног и националног, те напомиње да „ће се у наредном делу текста користити термини национална безбедност и национални интерес у смислу државне безбедности и државних интереса”¹⁶⁶. Под изразом нација и Моргентау је подразумевао државу, те је тврдио да је „држава заиста постала смртни бог, те да у време које више не верује у бесмртног бога, држава је постала једини бог”.¹⁶⁷

Међутим, конкретније, у овом поглављу ми ћемо посматрати националне интересе не као државне интересе, односно у овом случају државне интересе Републике Македоније, већ као националне интересе доминантних етничких заједница у тој земљи, те ћемо покушати да установимо да ли те две етничке групе, поред сагласности о спољнополитичким циљевима, имају различиту визију својих националних, или можда боље речено, етничких интереса. Македонци и Албанци имају снажну традицију супарништва на политичком плану, прекиданог извесним нивоом сарадње од стицања независности Републике Македоније до данас. Карактер македонске државности је снажно оспораван од стране албанских

¹⁶⁵ Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија 2002, Државен завод за статистика, Република Македонија, Скопје 2005, Available from: <https://www.stat.gov.mk/publikacii/knigaxiii.pdf> (Accessed 15. June 2021), p. 35

¹⁶⁶ Filip Ejdus, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori i nivoi*, op. cit., str. 234

¹⁶⁷ Andreja Miletić, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, op. cit., str. 47

политичких елита и становништва током деведесетих, при чему је албанска заједница стално истицала захтеве за своју дубљу укљученост на симболичком нивоу као конститутивног елемента државе, те за добијање ширег оквира права у службеној употреби албанског језика, коришћење албанског језика у образовању, као и коришћење албанске заставе.¹⁶⁸

С друге стране, етнички Македонци такве националне, односно етничке захтеве Албанаца у земљи доживљавају као безбедносну претњу, односно као захтев Албанаца за одвајање територија на којима су они већинско становништво. Док, с једне стране, албанска политичка елита промовише права албанске заједнице у тој земљи, попут права на коришћење језика, промовисање албанске културе, традиције и историје, с друге стране, поједини македонски политичари такве активности албанских политичара представљају као провокативне активности усмерене против македонске заједнице и македонске државности. Неповерење између две највеће етничке заједнице у Републици Македонији доживело је кулминацију 2001. године, када се та земља суочила са оружаним сукобом између македонских безбедносних снага и албанских паравојних формација Ослободилачке народне армије.¹⁶⁹ Међутим, у том конфликту није дошло до грађанског сукоба на територији Републике Македоније, јер је веома мали број Албанаца рођених на територији те земље учествовао у том конфликту, док је истовремено већина Македонаца доживела конфликтна дејства као чин организован споља, иако је постојало уверење у македонском друштву да је њихов крајњи циљ одвајање делова македонске територије и њихово припајање Албанији или територији КиМ. У истраживању спроведеном од стране Македонског центра за међународну сарадњу 2011. године, десет година након конфликта у северозападним деловима Македоније, али и десет година након усвајања Охридског оквирног споразума, 45 одсто анкетираних етничких Македонаца је изјавило да има највеће неповерење према Албанцима, док је истовремено 43 одсто испитаних Албанаца такође највеће неповерење изразило према етничким Македонцима.¹⁷⁰ У истом истраживању, 55 одсто испитаника албанске националности је оценило да је државна дискриминација по етничкој линији најважнији разлог из ког се етничке невећинске заједнице налазе у подређеном положају, док је исто мишљење делило само 18 одсто испитаника македонске националности.¹⁷¹ Како објашњава Јован Близнаковски са Института за социолошка и политичко-правна истраживања на Универзитету „Ћирило и Методије” у Скопљу, вероватно је најосновнија политичка симболичка подела између Македонаца и Албанаца (посматрано из перспективе Македонца) она која поставља Македонце као „власнике” македонске државе, а Албанци за њихове „подстанаре”, без могућности за заједничко власништво.¹⁷²

У суштини, основни сукоб, односно неразумевање између Македонаца и Албанаца у Републици Македонији постоји на политичком и симболичком нивоу, јер се у пракси обе

¹⁶⁸ Јован Близнаковски, „’Наша, но не и ваша држава’: Симболички поделби меѓу Македонците и Албанците во македонската политика”, у: Јован Близнаковски, Петар Тодоров (ed.), *Ние Наспроти Другите - Симболички поделби во Северна Македонија*, Центар за истражување на национализмот и културата, Скопје 2020, Available from:

https://pure.uva.nl/ws/files/52630902/Bliznakovski_Todorov_Nie_nasproti_drugite.pdf (Accessed 15. June 2021), p. 119–120

¹⁶⁹ Ibidem, p. 125

¹⁷⁰ Клековски, Сашо. 2011. *Меѓуетничките односи во Македонија. Скопје: Македонски центар за меѓународна соработка*. <https://mcms.mk/images/docs/2011/megjuetnickite-odnosi-vo-makedonija.pdf>, стр. 7 и 10, in: Јован Близнаковски, „’Наша, но не и ваша држава’: Симболички поделби меѓу Македонците и Албанците во македонската политика”, op. cit., p. 127

¹⁷¹ Ibidem

¹⁷² Ibidem, p. 128

етничке заједнице суочавају са сличним и истим изазовима, те имају сличне или исте аспирације. Међутим, о крхким односима прожетим неповерењем између Македонаца и Албанаца у тој земљи, а пре свега подстакнутим политичком реториком, сведочи усвајање такозване Тиранске платформе¹⁷³ у јануару 2017. године која је требала да буде основ за преговарачки оквир албанским странкама у Републици Македонији приликом формирања нове владе након ванредних избора одржаних у децембру 2016. године. Та платформа је изазвала огромна негодовања у македонској јавности, као и у медијима у Републици Македонији и у региону, а њен основни проблем је био што су је усвојили лидери албанских политичких странака из Македоније заједно са албанским премијером Едијом Рамом у Тирани. Начин на који је усвојена та платформа, без обзира на њен садржај, сведочи о том симболичком неслагању, али и о злоупотреби националног симболизма у политичке сврхе, што умногоме утиче на повећање неповерења између македонске и албанске етничке заједнице у Републици Македонији. Иако је сама платформа протумачена као документ за дезинтеграцију Македоније, занимљиво је навести да се у самој преамбули тог документа наводи да су потписници „привржени напретку и дугорочној стабилности Македоније”, те да су „одлучни, без алтернативе, за интеграцију у НАТО и ЕУ”. Ипак, спорно у том документу јесте то што су лидери албанских политичких странака тражили „постизање пуне језичке једнакости, употребу албанског језика на свим нивоима власти и гаранције о употреби тог језика као основног уставног права, те да Устав Републике Македоније дефинише да су македонски језик и његово ћирилично писмо и албански језик и његово писмо званични језици Републике Македоније. С друге стране, највеће реакције у региону, поготово у Србији, изазвала је тачка Тиранске платформе која се односила на „усвајање резолуције у

¹⁷³ Представници албанских политичких партија у Републици Македонији 7. јануара 2017. године су у заједничкој изјави изразили своју посвећеност ка остваривању националних права у наредном мандату македонске владе, уз међународну подршку, а у складу са Охридским оквирним споразумом и Уставом Републике Македоније. Албанске странке Демократска унија за интеграцију, предвођена Алијем Ахметијем, покрет Беса, предвођен Биљаљом Касамијем, и Алијанса за Албанце, предвођена Зијадином Селом, како су саопштили, усвојили су усаглашену заједничку платформу која ће бити њихов основ у преговорима за креирање нове владе. У заједничкој изјави ових трију албанских парламентарних странака у Републици Македонији наглашава се слободна и демократска воља албанских гласача изражена на превременим парламентарним изборима одржаним 11. децембра 2016. године, у духу Охридског оквирног споразума, као и просперитет и стабилност Македоније и остваривање одређења без алтернативе о интеграцији у НАТО и ЕУ. Заједничка политичка агенда овиј трију странака предвиђа реализацију више циљева у наредном владином мандату или, како наводе, у сваком даљем мандату, међу којима су достизање равноправности у складу са Охридским споразумом и Уставом, потпуну језичку једнакост, употребу албанског језика на свим нивоима власти заједно са македонским језиком као официјелним језиком у Републици Македонији, достизање економске равноправности преко равноправног регионалног развоја, као и решавање спора око имена, у складу са европским вредностима и принципима међународног права уз укључење Албанаца у радне групе за директне преговоре са Грчком. У платформи се такође захтева креирање новог механизма у форми Државне комисије за финансирање општина, за усвајање одлука са правом за владине грантове у корист општина, као и успостављање Министарства за политички систем и односе међу заједницама, као надлежног органа за поштовање права заједница и подстицање економског и социјалног развоја у неразвијеним подручјима. У одредбама ове изјаве наводи се и остваривање правичне заступљености у органима безбедности, војске, обавештајних служби и правде, на свим нивоима централне власти, као и у јавним службама или предузећима или компанијама у јавном власништву. Такође захтева се ојачање принципа владавине права, као и подршка у непристрасном раду Специјалног тужилаштва, али и добри односи са суседима и брза интеграција у НАТО и ЕУ. Како се наводи, остваривање ових тачака ће деблокирати пут Македоније ка потпуној интеграцији у НАТО и отворити преговоре о учлањењу у ЕУ. Једна од занимљивих тачака која се наводи у овој изјави јесте и усвајање резолуције у македонском Собрању у којој ће се, како наводе, осудити геноцид над Албанцима у Македонији у периоду од 1912. до 1952. године.

Парламенту Републике Македоније којом би се осудио геноцид над албанским народом у Македонији од 1912. до 1952. године”¹⁷⁴.

Тиранска платформа је изазвала огромне реакције, те је тадашњи лидер владајућег ВМРО–ДПМНЕ Никола Груевски рекао да прихватање платформе створене у другој држави и на иницијативу стране владе није у складу са нормалним токовима политике у било којој земљи на свету, док је, с друге стране, тадашњи лидер опозиционог СДСМ Зоран Заев изјавио да нема проблема да албански језик и његово писмо прогласе за службени државни језик и писмо, уз македонски и ћирилицу, а нема ни проблема да се промене новчанице, униформе, натписи и све остало.¹⁷⁵ Након тога су уследили протести организовани од стране грађанске иницијативе „За заједничку Македонију”, чији је циљ био очување унитарности земље и одбацивање Тиранске платформе, док је истовремено опозициони Социјалдемократски савез, који се већ договорио о владајућој коалицији са албанским странкама ДУИ, БЕСА и Алијанса за Албанце, саопштио да је договорена шира употреба албанског језика, али, како су навели, у оквирима Устава Македоније.¹⁷⁶ Међутим, тадашњи председник Републике Македоније Ђорђе Иванов одлучио је да додели мандат за састав нове владе лидеру Социјалдемократског савеза Македоније Зорану Заеву, након што добије његове гаранције о јачању унитарности те државе, а уз констатацију да остаје при ставу да такозвана Тиранска платформа, као и било који други документ или деловање супротно Уставу, не може да буде услов, нити основа за формирање и рад владе Македоније.¹⁷⁷ Иванов је чак и на састанку са тадашњим замеником помоћника државног секретара САД за европска и евроазијска питања Хојтом Брајаном Јијем затражио гаранције од Заева „о јачању унитарности државе”, те рекао да ће му након тога доделити мандат у складу са Уставом Републике Македоније.¹⁷⁸ Приликом свечане доделе мандата за састав нове македонске владе у председништву Македоније, нови мандатар Зоран Заев је подсетио да је послато писмо кабинету македонског председника у форми гаранције, те је истовремено нагласио „да гарантују заштиту унитарности, суверенитета, територијалног интегритета, мултиетничности и уставног поретка државе, као и очување државних интереса”. Такође, истакао је да „гарантују да ће процес доношења одлуке бити у складу са владавином права, не доводећи Републику Македонију у потчињену позицију у односу на друге земље, те да ниједан документ, декларација, платформа неће бити услов, нити основ за деловање владе Македоније”¹⁷⁹.

¹⁷⁴ „Ова е Тиранската платформа”, *Нет прес*, 17. март 2017, Available from: <https://netpress.com.mk/ova-e-tiranskata-platforma/> (Accessed 15 June 2021)

¹⁷⁵ Gruевски: Nećemo platforme stvorene u drugoj državi, *Al Jazeera*, 6. mart 2017, Dostupno preko: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2017/3/5/gruevski-necemo-platforme-stvorene-u-drugoj-drzavi> (Pristupljeno 3. juna 2021)

¹⁷⁶ „Novi protesti širom Makedonije”, *Al Jazeera*, 15. mart 2017, Dostupno preko: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2017/3/15/novi-protesti-sirom-makedonije> (Pristupljeno 15. juna 2021)

¹⁷⁷ „Ivanov ponovio da od Zaeva oćekuје garancije za unitarnost Makedonije”, *Insajder*, 10. 5. 2017. Dostupno preko: <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/4604/> (Pristupljeno 2. juna 2021)

¹⁷⁸ „Иванов му го додели мандатот на Заев”, *Призма*, 17. 5. 2017, Доступно преко: <https://prizma.mk/ivanov-mu-go-dodeli-mandatot-na-zaev/> (Пристапљено 3. јуна 2021)

¹⁷⁹ „Заев го доби мандатот за состав на влада од Иванов”, *Deutsche Welle*, 17. 5. 2017, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D0%B2-%D0%B3%D0%BE-%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B8-%D0%BC%D0%B0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%BE%D0%B4-%D0%B8%D0%B2%D0%B0%BD%D0%BE%D0%B2/a-38869705> (Accessed 28 May 2021)

Заправо нам гаранције Зорана Заева за добијање мандата за састав нове владе у 2017. години пружају две кључне занимљивости у анализи овог питања: прво, у тексту се наводе државни интереси, уместо национални интереси, те се јасно тиме ставља до знања да се у Републици Македонији поставља јасна дистинкција између државних и националних интереса, те да су државни интереси заправо императивни витални интереси те земље, док је, с друге стране, ово први пут од стицања независности те земље да један политичар, који је успео да направи већину за формирање владе, буде приморан да даје гаранције тог типа, те се тиме може утврдити колико је изражен ниво неповерења у Републици Македонији између две доминантне етничке заједнице, као и колико су национални интереси једне заједнице супротстављени интересима друге националне заједнице, у овом случају пре свега између Македонаца и Албанаца.

Усвајање такозване Тиранске платформе, у чијем садржају се не могу установити било какви предлози о редефинисању уставног уређења Републике Македоније, а чије су одредбе пре свега усмерене на права Албанаца у тој земљи, сведочи о израженом јазу, бар на симболичком и политичком нивоу, између македонске и албанске етничке заједнице у тој земљи. Иако је начин усвајања саме платформе био супротан обичајном праву, те је у симболичком смислу остављао утисак о мешању у унутрашње послове туђе земље, у овом случају мешања албанског премијера Едија Раме у питања која су искључиво унутрашња политичка ствар Републике Македоније, сама платформа, посматрано из квалитативног угла, није могла ни на који начин да утиче на уставну уређеност Републике Македоније, а то се доказало и на делу, јер је одређени део њених одредаба реализован на законском нивоу, што сведочи да није реч о документу који је био у супротности са македонским уставом.

С друге стране, ако се изузму неслагања и супротстављени интереси Македонаца и Албанаца у Републици Македонији, пре свега на политичком и симболичком нивоу, постоји апсолутна сагласност између обе етничке заједнице о спољнополитичким циљевима те земље, односно о њеним евроатлантским интеграцијама. Иако је проценат подршке евроатлантским интеграцијама код етничких Македонаца у одређеним тренуцима бележио падове, пре свега током интервенције НАТО-а на СР Југославију 1999. године и током конфликта у северозападним деловима Републике Македоније 2001. године, битно је нагласити да се у великој већини испитаници из обе етничке заједнице слажу да су учлањење у ЕУ и НАТО од највећег спољнополитичког интереса Републике Македоније, те да ће тиме та земља успети да реализује и своје државне интересе, односно стабилност, безбедност, економски просперитет и одрживост.

3.4 Процес стицања независности

Република Македонија, као једна од шест република у оквиру Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (у даљем тексту СФРЈ), ушла је у процес стицања независности и осамостаљивања од југословенске федерације прилично касно. Такозвани рат на подручју данашње Републике Словеније је већ био завршен, док су се на подручју данашње Босне и Херцеговине (БиХ) и Хрватске одвијала ратна дејства. На референдуму одржаном 8. септембра 1991. године грађани Републике Македоније, са скоро 98 одсто, више него убедљиво су потврдили жељу за осамостаљивањем и независношћу њихове државе након распада Југославије, а политика и друштво су били, и до данас остали, јединствени у томе да је главни циљ чланство у Европској унији и НАТО-у.¹⁸⁰ Како наводи Драган

¹⁸⁰ Zoran Jovanovski, „20 godina nezavisnosti Makedonije”, *Deutsche Welle*, 8. 9. 2011, Dostupno preko:

Ђукановић, „када је реч о спољној политици, државе које су настале након распада СФРЈ у току првих година своје независности приметно су почеле да се дистанцирају у односу на спољну политику која је била вођена у периоду од 1945. до 1990. године, те су у том смислу напуштени принципи политике несврстаног покрета”¹⁸¹.

Само проглашење независности бивше југословенске републике Македоније је „готово по аутоматизму довело до њеног сукоба са Грчком”¹⁸². Већ по доношењу Устава Републике Македоније 17. новембра 1991. године, грчка дипломатија је 30. новембра „оптужила Македонију да својим Уставом није отклонила могућност изражавања територијалних претензија према суседима”¹⁸³. Представник за штампу министарства спољних послова Грчке Емануел Каламадис изјавио је да поједини чланови Устава омогућавају промену граница ове југословенске републике. Како је казао, чланови 68 и 74 Устава омогућавају промену граница двотрећинском одлуком Собрања, а члан 73 предвиђа референдум који може да затражи 150.000 грађана и на коме питање граница може бити постављено. Критиковао је и члан Устава који налаже властима у Македонији да брину о националној мањини у суседним земљама.¹⁸⁴

Тадашњи грчки премијер Константин Мицотакис упутио је државама потписницама споразума из Букурешта из 1913. године писмо у коме захтева организовање балканске конференције на којој би се расправљало о македонском питању, односно где би се оно решавало.¹⁸⁵ Бивши председник Републике Македоније Киро Глигоров потврђује да је то била иницијатива Мицотакиса коју је тадашњи председник Србије Слободан Милошевић подржао.¹⁸⁶ Ту тезу потврђује и бивши шеф македонске дипломатије Денко Малески, који каже: „На једном ручку у Бриселу то ми је рекао преговарач Европске уније, иначе португалски дипломата, Жозе Кутиљеро, односно рекао ми да је Слободан Милошевић понудио Мицотакису да поделе Македонију. И тако смо ми сазнали о тој идеји о подели.”¹⁸⁷ То потврђују и бивши председник Бугарске Жељу Желев, бивши премијер Бугарске Димитар Попов, као и бивши премијер Румуније Петар Роман, који су на састанцима са тадашњим македонским премијером Николом Кљусевим закључили да се не сме одржати таква конференција.¹⁸⁸ Према сведочењима Блажета Ристевског, који је у то време био заменик премијера Републике Македоније, та идеја Мицотакиса и Милошевића била је осујећена након састанака између македонског руководства са политичким челницима у Бугарској и Румунији.¹⁸⁹ О идеји о подели Републике Македоније између Грчке и тадашње СР Југославије пише и угледни амерички лист „Њујорк тајмс” (*The New York Times*), наводећи да је тадашњи грчки премијер Константин Мицотакис одбио такву понуду Слободана

<https://www.dw.com/sr/20-godina-nezavisnosti-makedonije/a-15371575> (Pristupljeno 15. 6. 2021)

¹⁸¹ Ђукановић, Dragan SPOLJNOPOLITIČKE ORIJENTACIJE DRŽAVA ZAPADNOG BALKANA: UPOREDNA ANALIZA, FPN | Godišnjak 2010 | III DEO: Međunarodna politika i međunarodni odnosi. у: Данчо Марковски, *Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија*, ор. cit., стр. 143

¹⁸² Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, Београд, 2012, стр. 12

¹⁸³ Изјава Емануела Каламадиса, „Споран македонски устав”, *Политика*, 1. 12. 1991. стр. 2. у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, ор. cit., стр. 12

¹⁸⁴ Ibidem

¹⁸⁵ Васко Ефтов, *Во центар – Како Македонија стана независна држава*, Продукција Ефтов, 2014, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=dpC3SOLiMIs> (Accessed 15 June 2021)

¹⁸⁶ Ibidem

¹⁸⁷ Ibidem

¹⁸⁸ Ibidem

¹⁸⁹ Ibidem

Милошевића.¹⁹⁰ Занимљиво је навести и то да угледни британски лист „Фајнаншел тајмс” (*Financial Times*) у чланку поводом смрти бившег грчког премијера Константина Мицотакиса, 31. маја 2017. године, наводи да је управо Мицотакис „1992. године одбио предлог српског моћника Слободана Милошевића да Србија и Грчка поделе између себе најмању бившу југословенску републику Македонију”¹⁹¹.

Иначе, претходно је била формирана такозвана Бадинтерова комисија поводом Конференције о бившој Југославији у Хагу 1991. године, чији је председавајући био Роберт Бадинтер, а њена арбитража у том тренутку је имала снагу међународне пресуде.¹⁹² Чланови Бадинтерове комисије су били сви представници уставних судова држава чланица оснивача Европске уније.

Бадинтерова комисија је у свом шестом мишљењу, од 11. јануара 1992. године, констатовала да Република Македонија задовољава услове предвиђене смерницама које се односе на признавање нових држава у Источној Европи и Совјетском Савезу, као и Декларацијом о Југославији¹⁹³ коју је Министарски савет Европске заједнице усвојио 16. децембра 1991. године.¹⁹⁴

Уз то, у мишљењу Бадинтерове комисије се наводи:

- „да је Република Македонија одустала од било каквих територијалних претензија у декларацијама које су недвосмислене и обавезујуће на плану међународног права. Да самим тим, употреба имена ’Македонија’ не би требало да подразумева никакве територијалне претензије на рачун неке друге државе.
- да се, с друге стране Република Македонија званично у складу са међународним правом обавезала да ће се уздржавати, уопште, а нарочито примењујући члан 49 свог Устава, од сваке непријатељске пропаганде уперене против друге државе: то проистиче из изјаве министра иностраних послова Републике Македоније Денка Малеског из 11. јануара 1992. године и која је Арбитражној комисији дата на њен захтев у циљу тумачења амандмана 2. од 6. јануара 1992. Устава”.¹⁹⁵

Међутим, Република Македонија, и поред позитивног мишљења Бадинтерове комисије, није успела да заједно са Хрватском и Словенијом добије признавање од међународне заједнице, а пре свега од земаља чланица Европске заједнице, а самим тим и учлањење у Организацију уједињених нација.

Тадашња немачка савезна влада је, 23. 12. 1991. године, позивајући се на право народа на самоопредељење, признала Словенију и Хрватску, иако те две републике нису

¹⁹⁰ Leslie H. Gelb, „Foreign Affairs: ’Macedonia’ for Greece”, *The New York Times*, 12 June 1992, Available from: <https://www.nytimes.com/1992/06/12/opinion/foreign-affairs-macedonia-for-greece.html> (Accessed 15 June 2021)

¹⁹¹ „Constantine Mitsotakis, former prime minister of Greece, dies aged 98”, *Financial Times*, Available from: <https://www.ft.com/content/89878e00-4627-11e7-8d27-59b4dd6296b8> (Accessed 5 June 2021)

¹⁹² „10 mišljenja Badinterove komisije”, *Peščanik*, 18. 11. 2008, Dostupno preko: <https://pescanik.net/10-misljenja-badinterove-komisije/> (Pristupljeno 6. juna 2021)

¹⁹³ На Конференцији о Европској безбедности и сарадњи (КЕБС) у Хелсинкију усвојена је Декларација о Југославији, којом се оштро осуђује Србија, српске паравојне снаге и ЈНА, као виновници кризе у БиХ. Влади Србије, и ЈНА је постављен ултиматум да до 29. априла обуздају или повуку снаге које се налазе под њиховом контролом у БиХ. У супротном Србији прети да буде искључена из КЕБС.

¹⁹⁴ „10 mišljenja Badinterove komisije”, op. cit.

¹⁹⁵ Izvor: Rezolucije Saveta bezbednosti UN o krizi u bivšoj Jugoslaviji (i drugi dokumenti), „Međunarodna politika”, Pravni fakultet i Fakultet političkih nauka, Beograd 1994. u: „10 mišljenja Badinterove komisije”, op. cit.

испуниле неке важне услове постављене од стране Европске заједнице¹⁹⁶, док Република Македонија, иако је испуњавала услове према мишљењу Бадинтерове комисије, није добила признавање од једне од најутицајнијих земаља у тадашњој Европској заједници.

Тадашњи министар спољних послова Републике Македоније Денко Малески каже да је Македонија од старта морала да научи лекцију да у Унији не владају механизми права, већ политичких интереса појединих земаља.¹⁹⁷

„У тренутку када је била саопштена одлука Бадинтерове комисије о признању Словеније и Македоније, док су остале републике бивше Југославије морале да сачекају, буквално већ наредног дана Немачка је признала Словенију и Хрватску”¹⁹⁸, казао је Малески.

На састанку држава чланица Европске заједнице у Гимарашу 1. и 2. маја 1992. године усвојена је Декларација о Бившој Југословенској Републици Македонији, те је тада и први пут употребљена формулација БЈРМ. Државе чланице тадашње Европске заједнице изразиле су спремност да признају Републику Македонију као независну и суверену земљу, у оквирима њених постојећих граница, али под именом које би било прихватљиво за све заинтересоване стране.¹⁹⁹

Међутим, усвајањем такозване Лисабонске декларације 27. јуна 1992. године, показана је „истинска спремност за признавање у којој је био потврђен став земаља чланица са састанка у Гимарашу допуњен условом – под називом који неће садржати термин Македонија”.²⁰⁰

„Европски савет понавља став који су заузеле Заједница и њене државе чланице у Гимарашу на захтев бивше југословенске републике Македоније да буде призната као независна држава. Изражава спремност да призна независност те републике у њеним постојећим границама у складу са њеном декларацијом из 16. децембра 1991. године под именом који не укључује појам Македонија. Надаље, границе ове републике сматра неповредивим и загарантованим у складу са принципима Повеље ОУН и Париске повеље.”²⁰¹

Македонски новинар Горан Михајловски, који је био један од неколико новинара који су директно пратили процес осамостаљивања Републике Македоније, каже да је Велика Британија у том периоду одиграла кључну улогу у пребацивању проблема око признавања Македоније са тадашње Европске заједнице у Организацију уједињених нација.²⁰²

¹⁹⁶ Среќко Матиќ, Зоран Јордановски, „Хронологија на распадот на СФРЈ”, *Deutsche Welle*, 31. 8. 2010, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D1%85%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%84%D1%80%D1%98/a-5873024-0> (Accessed 5 June 2021)

¹⁹⁷ „Патот на Македонија”, *BBC*, 23. 3. 2007, Available from:

http://www.bbc.co.uk/macedonian/news/story/2007/03/printable/070323_maceu23.shtml (Accessed 4 June 2021)

¹⁹⁸ Ibidem

¹⁹⁹ „Conclusions of the Presidency”, European Council in Lisbon, 26/27 June 1992, Available from: https://www.consilium.europa.eu/media/20510/1992_june_-_lisbon_eng.pdf (Accessed 4 June 2021), p. 47

²⁰⁰ Ljubica Jančeva, „Konstituisanje nezavisne i suverene Republike Makedonije (1990–1992)”, *Yu historija*, Dostupno preko: https://yuhistorija.com/serbian/jug_druga_txt01c5.html (Pristupljeno 3. juna 2021)

²⁰¹ „Conclusions of the Presidency”, op. cit., p. 47

²⁰² „Британија ја извлече Македонија од заложништвото на Брисел и ја пресели во Њујорк”, British Embassy Skopje, 19 March 2018, Available from:

<https://blogs.fcdo.gov.uk/ukinnorthmacedonia/2018/03/19/%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%98%D0%B0->

„Велика Британија тада је поставила амбасадора Робина О’Нила за представника задуженог за Македонију. Британска дипломатија је успела на Самиту Европске заједнице у Единбургу у децембру 1992. године да поништи Лисабонску декларацију и да питање око признавања Македоније пресели у Њујорку у ОУН. Сећам се да сам неколико дана пре тог самита имао интервју са амбасадором О’Нилом у канцеларији у Форин офису где ме је дочекао са малом заставом Македонијом и отворено говорио, понављајући намерно реч Македонија. Потом сам био у Единбургу, где је нама Македонцима било лакше јер је Британија успела да нас прогура ка ОУН, а да не држи спор заглављен у Европској заједници. То је био одличан потез који је само четири месеца касније довео до пријема Македоније у ОУН.”²⁰³

Република Македонија је 8. априла 1993. године постала пуноправна чланица ОУН на основу резолуције Савета безбедности ОУН од 7. априла 1993. године, уз препоруку да се привремено држава ословљава референцом „Бивша Југословенска Република Македонија”, све до коначног решавања разлика око имена.²⁰⁴

3.5 Декларација о спољнополитичким циљевима

Република Македонија је усвајањем Декларације о независности, након одржавања референдума на коме се велика већина грађана те земље изјаснила за независност, у том документу навела да је „витално” заинтересована за евроатлантске интеграције. У члану три Декларације о независности Републике Македоније, која је усвојена 17. септембра 1991. године, девет дана након одржаног референдума, наводи се да је „Република Македонија опредељена за свестрани развој добросуседских односа и сарадње са свим својим суседима, као и за развој и сарадњу са свим европским и другим земљама, међународним организацијама и групацијама. У том смислу Република Македонија је витално заинтересована за отпочињање интеграционих процеса у Европи као и за повећано учешће у билатералним и мултилатералним облицима сарадње у региону, који ће, под утицајем савремених токова, бити све афирмисанији у интересу свих земаља и народа који живе на овом простору”.²⁰⁵

Овом констатацијом је Република Македонија скоро две године пре официјелног признавања и пријема у ОУН ставила до знања и субјектима у међународним односима и државама у региону да се опредељује за евроатлантске интеграције и да, користећи термин „витални”, види ту интеграцију као суштинску за даљи развој и одрживост те земље.

Када је реч о евроатлантским интеграцијама те земље, од чина стицања независности постојао је апсолутни политички и међуетнички консензус по том питању. Након проглашења независности у септембру 1991. године, Република Македонија је истакла учлањење у Европску унију као један од својих стратешких интереса. Остварујући ово опредељење, Република Македонија се легитимише као партнер од поверења и савезник

[%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D1%87%D0%B5-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BE%D0%B4-%D0%B7%D0%B0/](#) (Accessed 3 June 2021)

²⁰³ Ibidem

²⁰⁴ „Обединети нации”, Министарство за надворешни работи, Република Северна Македонија, Available from: <https://www.mfa.gov.mk/mk/page/428/obedineti-nacii> (Accessed 3 June 2021)

²⁰⁵ „Декларација”, *Службен весник на Република Македонија*, Број 42, Год. XLVII, Скопје 1991, Available from: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/C9B84AE4F4E14F568645C6F88960B9C5.pdf> (Accessed 5 June 2021)

Европске уније, који је прошао бројне етапе у односима, приближавању и интегрисању са ЕУ.²⁰⁶ О томе сведочи и изјава првог македонског председника Кира Глигорова, који је испред македонских посланика у Собрању Републике Македоније рекао да су „НАТО и ЕУ трајно политичко одређење Републике Македоније”.²⁰⁷

Иако још без официјелног међународног признавања, односно без добијања чланства у ОУН, Република Македонија је у октобру 1992. године именовала свог представника у Бриселу.²⁰⁸ То је био корак тадашњег македонског руководства који је требало да пошаље поруку европским државама да је Република Македонија у целости посвећена остваривању својих спољнополитичких циљева, односно интеграцији у ЕУ и НАТО.

Тадашњи председник Републике Македоније Киро Глигоров у свом обраћању на 40. седници Парламента Западноевропске уније истакао је да је његова земља на спољнополитичком плану у потпуности одређена за европску опцију интеграције и сарадње. „Дугорочни циљ и основна политичка филозофија моје земље је да се придружи Европској унији, НАТО-у и осталим европским удружењима и институцијама. Уверени смо да је то једина животворна опција и за цео балкански регион. Једини начин да се заштити достојанство независних земаља и народа, а границе између њих да постану формалне – отворене за слободан проток људи, роба и идеја”²⁰⁹, апострофирао је Глигоров.

Када је реч о усвајању формалних докумената, како на унутрашњем плану тако и на плану међусобних односа између Скопља и Брисела, треба нагласити да су 22. децембра 1995. године успостављени дипломатски односи између ЕУ и Републике Македоније, када је ЕУ и отворила преговоре са Скопљем у смеру постизања споразума о сарадњи у областима трговине, финансијских операција и транспорта. Само три месеца касније, односно 10. марта 1996. године, Република Македонија је постала пуноправни партнер програма PHARE²¹⁰, док су 20. јуна 1996. године у Бриселу потписани Споразум о сарадњи између ЕУ и Републике Македоније, као и Споразум о транспорту.²¹¹

²⁰⁶ „МЕЃУНАРОДНА СОРАБОТКА”, СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА, Available from: <https://www.sobranie.mk/r-makedonija-na-pat-kon-eu.nspk> (Accessed 6 June 2021)

²⁰⁷ „Годишно излагање на претседателот на Република Македонија Киро Глигоров пред пратениците во Собранието на Република Македонија”, 24 декември 1996 година, архива на Собранието на Република Македонија. у: Васко Наумовски, Александар Спасеновски, Јован Андоновски, *Република Македонија и Сојузна Република Германија – 25 година дипломатски односи*, Фондацијата Конрад Аденауер, Скопје, 2018, Available from: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=8b031647-ee8e-b0a9-a68d-7744e54960eb&groupId=252038 (Accessed 6 June 2021), p. 8

²⁰⁸ „Хронологија на односите со ЕУ”, Секретаријат за европска прашања, Влада на Република Северна Македонија, Available from: <https://www.sep.gov.mk/post/?id=8#.YEyHf51KhpZ> (Accessed 7 June 2021)

²⁰⁹ Киро Глигоров, *Виорни времиња Република Македонија – реалност на Балканот*, Култура, Скопје, 2004, стр. 247

²¹⁰ The PHARE Programme - The European Union member states and the countries of Central and Eastern Europe share the same ideal and vision of their common future: seizing the historic opportunity for building a larger democratic family of European nations. In order to achieve this goal, a policy of closer political, economic and cultural integration needs to be pursued by the European Union and its Eastern European partners. In the aftermath of the 1989 events, the latter expressed their desire to rebuild their economies in order to catch up with the changes that have taken place in western Europe after the Second World War. The PHARE Programme is the European Union's initiative which provides grant finance to support its partner countries to the stage where they are ready to assume the obligations of membership of the European Union. More from: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a1_en.htm (Accessed 25 June 2021)

²¹¹ „Хронологија на односите со ЕУ”, op. cit.

На унутрашњем плану, македонско Собрање 10. фебруара 1998. године усваја Декларацију о развоју односа Републике Македоније са Европском унијом²¹². У тој декларацији Собрање истиче „да је учлањење у ЕУ стратешки циљ Републике Македоније, наглашава спремност за подизање нивоа односа Републике Македоније са ЕУ преко потписивања Европског споразума за придружено чланство, а на основама свеобухватног спровођења критеријума које је усвојио Европски савет у Копенхагену 1993. године”.²¹³

Само месец дана касније, односно 21. и 22. марта 1998. године, у Скопљу је одржан први заједнички састанак Савета за сарадњу са ЕУ, који је формиран у циљу праћења реализације Споразума о сарадњи, достизања и развоја структурних реформи, као и у циљу пружања сугестије и смерница у вези са појединим специфичним питањима.²¹⁴

Ово су прве фазе развоја односа између Скопља и Брисела, који су се у каснијем периоду развијали великом динамиком, што је Републику Македонију довело и до позиције државе-лидера када је реч о европским интеграцијама на Западном Балкану. Међутим, каснији изазови са којима се суочавала та земља, пре свега на унутрашњеполитичком нивоу, али и неразумевање тежине појединих спорова са суседима у њеним виталним процесима европског интегрисања, довели су до тога да је Република Македонија и даље изван оквира Европске уније, те да још није ни започела преговоре о пуноправном чланству.

Међутим, битно је нагласити да је званично декларисана, такозвана твининг стратегија о придруживању у НАТО и ЕУ имала, трајну подршку у оквирима македонског становништва између 70 и 90 одсто, са кратким падом током 2001. године, када је код етничких Македонаца преовлађивало неповерење у НАТО, јер су веровали у широко распрострањени наратив о међународној завери²¹⁵, када је реч о оружаном конфликту у северозападним деловима те земље.

3.6 Стратегија о атлантској интеграцији

Руководство Републике Македоније непосредно након стицања независности било је свесно да је безбедносна одрживост те земље у узрочно-последичном односу са интеграцијом у НАТО. Због тога је тадашња политичка структура инсистирала да је учлањење у НАТО императив на спољнополитичком плану Републике Македоније, и краткорочно и дугорочно.

Тим поводом је македонско Собрање 23. децембра 1993. године усвојило једногласну²¹⁶ Одлуку о приступању Републике Македоније НАТО-у²¹⁷. Како се наводи у одредбама те одлуке, „Собрање Републике Македоније је одлучило да Република Македонија приступи у чланство Северноатлантске уговорне организације, да ће македонски председник

²¹² „Декларација за развој на односите на Република Македонија со Европска унија”, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 7, Скопје 1998. Available from: https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/Rezolucija%2004_02_2008%202.pdf (Accessed 7 June 2021)

²¹³ Ibidem

²¹⁴ „Хронологија на односите со ЕУ”, *op. cit.*

²¹⁵ Stevo Pendarovski, *Macedonian foreign policy 1991-2011 Aspects of internal and international legitimacy*, Magor LDT & University American College, Skopje, 2012, стр. 62

²¹⁶ „Меѓународни односи - надворешна политика - Интеграцијата во евро-атлантските структури е приоритет на Македонија”, *op. cit.*

²¹⁷ „Одлука за стапувања на Република Македонија во члнство во Северно-Атлантската договорна организација НАТО”, *op. cit.*, стр. 1867

поднети захтев о приступању и да ова одлука ступа на снагу након њеног објављивања у Службеном листу Републике Македоније”.²¹⁸ Овом одлуком Република Македонија усвојила је званични документ о својим аспирацијама према атлантским интеграцијама. Како се наводи на званичном сајту македонског Министарства одбране, усвајањем тог документа је започета и сарадња те земље са НАТО-ом.²¹⁹ Према наводима првог цивилног министра одбране у независној и самосталној Републици Македонији и једног од директних креатора система одбране и Војске Републике Македоније Трајана Гоцевског, систем одбране те земље је био утемељен на принципима: 1) оружане одбране уз ангажовање свих ресурса којима располаже држава; 2) директне заштите и гаранција безбедносних интереса Републике Македоније у оквирима НАТО-а, односно интегрисање те земље у Алијансу.²²⁰

Битно је нагласити да је Република Македонија у новембру 1995. године постала прва држава која је постала чланица НАТО програма „Партнерство за мир”, док је већ у јуну 1996. године отворена Канцеларија за везе Републике Македоније у седишту НАТО-а.²²¹ Имајући у виду безбедносне последице у којима се налазио регион Балкана у том периоду, интеграција Републике Македоније у НАТО била је једина опција која је „била на столу” тадашње македонске политичке елите у циљу креирања политичке и одбрамбене одрживости те земље.

Истовремено треба подсетити да су Хрватска, Македонија, Словенија, Албанија, Румунија и Бугарска од самог оснивања „Партнерства за мир” биле укључене у њега.²²²

Иначе, „Партнерство за мир” је процес који удружује НАТО-ове савезнике и партнере у широки програм заједничке одбране и одбрамбених активности, почевши од чисто војне сарадње до одбрамбене сарадње у различитим пољима, као што су превенција конфликта, програми за цивилну помоћ, руковођење ваздушним саобраћајем или сарадња у наоружању. „Партнерство за мир” је отворен и транспарентан програм и активности овог програма су отворене за све савезнике и партнере. Програм је успостављен у јануару 1994. године у циљу повећања стабилности и безбедности свуда у Европи, а основни циљеви овог програма су побољшање транспарентности националног одбрамбеног програма и војног буџета, обезбеђивање демократске контроле над националним оружаним снагама и дугорочни развој националних снага партнера који могу једноставније да постану интероперативни са снагама чланицама НАТО-а.²²³

Већ у априлу 1997. године Република Македонија постаје део Процеса планирања и прегледа НАТО-а, а у новембру исте године отворена је и прва Мисија Републике Македоније у НАТО-у у Бриселу.²²⁴ Само годину дана касније, односно 17. октобра 1998. године, тадашње македонско руководство на седници Владе усваја Стратегију о интеграцији

²¹⁸ „Одлука на Собрание за стапување на Република Македонија во членство во НАТО”, Скопје 1993. Available from: http://morm.gov.mk/wp-content/uploads/nacionalni_dokumenti_odluka_za_clenstvo.pdf (Accessed 18 June 2021)

²¹⁹ „Патот до НАТО”, Министерство за одбрана, Република Северна Македонија, Available from: http://www.mod.gov.mk/?page_id=1960&lang=mk (Accessed 10 June 2021)

²²⁰ Трајан Гоцевски, *Македонската визија за НАТО*, дел 2 „Република Македонија и Евроатлантските интеграции” во Форум „Македонија во НАТО“, Министерство за одбрана, Скопје, 2002, стр. 30

²²¹ „Патот до НАТО”, op. cit.

²²² Ђукановић Драган, *Балкан на постхладноратовском раскришћу* (1989–2020), Институт за меѓународну политику и привреду и Службени гласник, Београд, 2020, стр. 91

²²³ „Партнерство за мир”, Министерство за одбрана, Република Северна Македонија, Available from: http://morm.gov.mk/?page_id=5083 (Accessed 4 June 2021)

²²⁴ „Патот до НАТО”, op. cit.

Републике Македоније у НАТО.²²⁵ У предговору ове стратегије се наводи да је „Стратегија за интеграцију Републике Македоније у НАТО документ који одражава погледе и ставове Републике Македоније који имају за циљ да обезбеде оптималан начин за приближавање те земље ка евроатлантским интеграцијама, укључујући и интегрисање у НАТО као крајњи циљ”.²²⁶ У овом документу се наводи и изјава председника Кира Глигорова, који је на Самиту НАТО-а у Мадриду 9. јула 1997. године, када је проширење НАТО-а постало отворен процес, рекао да је „за Републику Македонију било веома лако да заузме позитиван став према Студији о проширењу НАТО-а и да је то последица чињенице што су циљеви и принципи проширења НАТО-а у потпуности усаглашени са основним елементима унутрашње и спољне политике Републике Македоније, те да на прихватање основних принципа Повеље ОУН гледају као основ за прави развој једног историјског процеса као што је проширење НАТО-а”.²²⁷ У истом стратешком документу наведена је и изјава тадашњег македонског премијера Бранка Црвенковског, који је навео „да су очекивања државног руководства Републике Македоније да ће та земља наставити да се креће у правцу фактора безбедности Југоисточне Европе, чиме би и приступање у НАТО било у функцији јачања Алијансе у целини”.²²⁸

Заправо, из садржаја стратегије уочљиво је да је приступ Републике Македоније учлањењу у НАТО, у стратешком смислу, занемарио све битне чињенице за интеграцију те земље у Алијансу. Односно, руководство Републике Македоније ја пропустило прилику да у такозвани стратешки документ о интеграцији у НАТО уврсти све детерминанте које утичу, и које би евентуално имале утицај, на учлањење ове земље у атлантску заједницу, као што су унутрашње прилике земље, те постојање друштвеног консензуса око тог спољнополитичког циља, регионалне околности, односи са суседима и њихова улога у процесима атлантске интеграције Републике Македоније, као и међународне околности и њихов допринос у реализацији овог спољнополитичког циља. У том документу не постоје правци кретања ка квалитативној и суштинској интеграцији, већ опште изјаве највиших македонских државника, као и навођење усвојених легислативних законских оквира, као и међународних стандарда чије је испуњење од значаја за учлањење у НАТО. Али, ни у једном делу наведеног документа се не може утврдити како ће се Република Македонија поступно кретати ка потпуној атлантској интеграцији, како је наведено и у самој стратегији и шта ће та држава предузети на легислативном и практичном нивоу како би што пре или у догледно време испунила пре свега услове за статус кандидата, а потом и за преговоре о учлањењу.

Међутим, основни недостатак наведене стратегије јесте одсуство ваљане политичке и безбедносне аргументације зашто та земља треба да буде део НАТО-а, који су изазови и ризици са којима се суочава, на унутрашњем, регионалном и међународном плану, како ти изазови и ризици угрожавају, непосредно или посредно, чланице НАТО-а и зашто је то могуће превазићи једино кроз потпуну атлантску интеграцију.

Тадашње власти Републике Македоније усвојиле су, у суштини, једну стратегију декларативног карактера која ни на који начин није могла да убеди атлантске савезнике зашто је неопходна интеграција Републике Македоније у НАТО, краткорочно посматрано.

²²⁵ „Стратегија за интеграција на Република Македонија во НАТО”, *Службен весник на Република Македонија*, број 51, Год. LIV, Скопје, 1998, Available from:

<https://www.slvesnik.com.mk/Issues/D040C753379A40409C0342AA495F2D1D.pdf> (Accessed 5 June 2021)

²²⁶ Ibidem

²²⁷ Ibidem

²²⁸ Ibidem

Без обзира на чињеницу да је балкански регион у стратешком интересу атлантских савезника, учлањење нових држава би требало да буде један узрочно-последичан процес. Процес у коме ће држава аспирант показати кључне узроке због којих је потребно да управо она буде део атлантских структура, а да истовремено покаже спремност на квалитативном, безбедносном, одбрамбеном и политичком нивоу за свеобухватну реформу која ће, с једне стране, показати да је тој држави од кључног интереса да буде део Алијансе и самим тим да превазиђе постојеће ризике и претње, док, с друге стране, да формалноправно испунити све предуслове које НАТО као организација, али и њене државе-чланице, буду поставили на путу интегрисања.

Чини се да тадашње македонско руководство није јасно разумело начин функционисања и интересе НАТО-а као међународне безбедносно-политичке организације. Власти у Скопљу у том тренутку нису схватиле да у, како наводе, кључном стратешком документу о НАТО интеграцији, нису навели ваљане разлоге о значају интеграције Републике Македоније, што би требало да буде подједнако у интересу НАТО-а и његових чланица, као и потенцијално нове чланице, у овом случају Македоније.

3.7 Потписивање Привременог споразума са Републиком Грчком 1995. године

Република Македонија је са Републиком Грчком од стицања независности до 2006. године потписала само два међународна споразума, односно Привремени споразум закључен у Њујорку 13. септембра 1995. године²²⁹ и, након четири године, билатерални споразум о изградњи и управљању нафтоводом, 27. септембра 1999. године²³⁰.

Спор око уставног имена Републике Македоније појављује се након стицања независности те државе која је била део југословенске федерације, односно Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, као једна од шест република. Грчка се супротставила употреби термина Македонија од стране Републике Македоније, позивајући се на историјске и идентитетске разлоге и тврдећи да Грчка има ексклузивно право на употребу тог имена за своју истоимену северну провинцију чији је центар град Солун²³¹.

Иако је Арбитражна комисија о бившој Југославији донела закључак да је Република Македонија, заједно у том тренутку са Републиком Словенијом, испунила услове за признавање независности, Грчка је блокирала признавање од стране Европске уније (тадашње Европске економске заједнице), али и пријем у Организацију уједињених нација. Као последица такве политике Атине, која је такође била и чланица Европске уније, Унија је 27. јуна 1992. године усвојила Лисабонску декларацију којом је понудила властима у Скопљу

²²⁹ Илија Милчевски, Фани Коровешовска, *Билатералните односи меѓу Република Македонија и државите од Југоисточна Европа - преглед на ратификуваните билатерални договори*, Парламентарен институт, Собрание на Република Македонија, Скопје 2007, Available from:

<https://www.sobranie.mk/content/pi/4.%20%D0%91%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%20%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%84%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8.pdf> (Accessed 6 June 2021), pp. 12–13

²³⁰ Ibidem

²³¹ Philip Chrostopoulos, *When Greeks Rallied Against FYROM Name in 1992*, Greek Reporter, January 22 2018, Available from: <https://greekreporter.com/2018/01/22/when-greeks-rallied-against-fyrom-name-in-1992/> (Accessed 15 June 2021)

признавање независности Републике Македоније под именом које неће садржати именицу Македонија.²³²

Грчка је тада тврдила да чланови 3 и 49 Устава Републике Македоније (члан 3: „Територија Републике Македоније је недељива и неотуђива. Постојеће границе Републике Македоније су неповредиве. Граница Републике Македоније може да се мења само у складу са Уставом”;²³³ члан 49: „Република брине о положају и правима припадника македонског народа у суседним земљама и дијаспори из Македоније, помаже њихов културни развој и унапређује везе са њима. Република брине о културним, економским и социјалним правима грађана Републике у иностранству”²³⁴).

Због тога је македонско Собрање 6. јануара 1992. године усвојило амандмане 1 и 2 којима се допуњују и мењају чланови 3 и 49 Устава (Амандман 1 на члан 3 Устава Републике Македоније: „Република Македонија нема територијалне претензије ка суседним државама. Границе Републике Македоније могу да се мењају у складу са Уставом, а на основу принципа добровољности и у складу са опште прихваћеним међународним нормама”. Тачком један овог амандмана допуњује се члан 3, док се тачком 2 мења став 3 из члана 3 Устава Републике Македоније;²³⁵ Амандман 2 на члан 49 Устава Републике Македоније: „Република притом неће да се меша у суверена права других држава и у њихове унутрашње послове”. Овим амандманом се допуњује став 1 из члана 49 Устава Републике Македоније²³⁶).

На основу тих измена у Уставу Републике Македоније Савет безбедности ОУН је 7. априла 1993. године усвојио Резолуцију 817, којом је одобрен пријем Републике Македоније у ОУН²³⁷, уз препоруку да се користи привремена референца „Бивша Југословенска Република Македонија” у свим комуникацијама у оквирима ОУН, све до решавања разлика око имена које постоје између Скопља и Атине. Република Македонија је 8. априла 1993. године на основу Резолуције 225 Генералне скупштине ОУН постала 181. пуноправна чланица те организације.

Међутим, убрзо након тога, односно 18. јуна 1993. године Савет безбедности ОУН је усвојио Резолуцију 845, којом захтева убрзање у решавању разлика око уставног имена Републике Македоније између Скопља и Атине, а тадашњи генерални секретар ОУН је именован Сајрус Венс за специјалног изасланика у решавању овог спора.²³⁸

Привремени споразум између Републике Македоније и Републике Грчке потписан је 13. септембра 1995. године у Њујорку²³⁹, а потписници овог споразума су тадашњи министри спољних послова Македоније и Грчке Стево Црвенковски и Каролос Папуљас. Имајући у

²³² Сашо Клековски, *Спорот за името Македонија – ставови на јавност*, Македонски центар за меѓународна соработка – Институт за демократија Социетас цивилис, Скопје 2011, Available from: <https://idsos.org.mk/wp-content/uploads/2009/08/spotot-za-imeto-makedonija-2011.pdf> (Accessed 15 June 2021), p. 7

²³³ „Одлука за прогласување на Уставот на Република Македонија”, Собрание на Република Македонија, Скопје 1991, Available from: <https://www.sobranie.mk/content/odluki%20ustav/ustavsrm.pdf> (Accessed 15 June 2021), p. 2

²³⁴ Ibidem, p. 9

²³⁵ Ibidem, p. 25

²³⁶ Ibidem

²³⁷ Ibidem, p. 7

²³⁸ „Resolution 845 (1993)“, Security Council, United Nations, 1993, Available from: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/845> (Accessed 15 June 2021)

²³⁹ „Greece and the Former Yugoslav Republic of Macedonia”, Interim Accord, New York, 1995, Available from: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/mk_950913_interim%20accord%20between%20the%20hellenic%20republic%20and%20the%20from.pdf (Accessed 15 June 2021)

виду да Атина и Скопље нису успели да постигну споразумно решење око уставног имена Републике Македоније, одлучено је да се у привременом споразуму обе земље наводе као прва страна, односно Грчка, и друга страна, односно Македонија.

Кључне тачке овог привременог споразума између Атине и Скопља су чланови 1, 2, 4, 5 и 11. У члану 1 се наводи „да ће прва страна, односно Грчка, ступањем на снагу овог споразума признати другу страну, односно Македонију, као независну и суверену под привременом референцом, те да ће обе стране у кратком року успоставити дипломатске односе у смеру достизања коначног циља – успостављање односа на амбасадорском нивоу”,²⁴⁰.

У другом члану се наводи да обе стране потврђују своје постојеће границе као трајне и неповредиве међународне границе, док се у члану четири тог привременог споразума Република Македонија и Република Грчка обавезују на уздржаност од претње употребом силе, укључујући и претње или употребе силе усмерене ка повреди постојећих граница, те изражавају сагласност да ниједна страна неће подржати захтеве за било који део територије друге стране, нити захтеве за промену постојећих граница.²⁴¹

Обе стране у члану 5 изражавају сагласност да на основама резолуција 817 и 845 Савета безбедности ОУН наставе преговоре под покровитељством генералног секретара ОУН како би се постигао договор око разлика које постоје због уставног имена Републике Македоније.²⁴²

Члан 11 Привременог споразума је посебно битан за Републику Македонију јер се њиме прва страна, односно Република Грчка, обавезује да не приговара другој страни, односно Републици Македонији, у пријавама за учлањење у међународне, мултилатералне и регионалне институције и организације у којима је Грчка већ пуноправна чланица, али она задржава право да приговара у случају ако се друга страна – Република Македонија, обраћа другачије у односу на то како је наведено у Резолуцији 817 Савета безбедности ОУН, односно као Бивша Југословенска Република Македонија.²⁴³

Потписивањем Привременог споразума између Скопља и Атине отворена је нова етапа у односима између ових двеју земаља, те је од стране Грчке прихваћена чињеница да на њеним северним границама постоји нова суверена и независна држава изван оквира бивше југословенске федерације. Међутим, спор око имена је наставио да буде предмет спотицања између две стране, као и изразитог неповерења које је у великој мери утицало пре свега на развој добрих дипломатских и политичких односа између ова два суседна међународна субјекта током наредне две деценије.

Иако су економски и трговински односи бележили успон у наредном периоду, пре свега због великог интересовања грчких компанија за инвестирање у Републику Македонију, међудржавни односи на дипломатском и политичком нивоу одражавали су сталне манифестације провокација на нивоу етничких и историјских питања, што је доста утицало и

²⁴⁰ Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, ЈП *Службен весник на РМ*, Скопје, 2008, Available from: <https://eprints.ugd.edu.mk/1015/1/%d0%a1%d0%9f%d0%9e%d0%a0%d0%9e%d0%a2%20%d0%97%d0%90%20%d0%98%d0%9c%d0%95%d0%a2%d0%9e%20-%d0%93%d1%80%d1%86%d0%b8%d1%98%d0%b0%20%d0%b8%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d0%b4%d0%be%d0%bd%d0%b8%d1%98%d0%b0.pdf> (Accessed 15 June 2021), pp. 529–536

²⁴¹ Ibidem

²⁴² Ibidem

²⁴³ Ibidem

на решавање самог спора око имена услед ниског нивоа поверења у политичким круговима како у Скопљу, тако и у Атини.

3.8 Самит ЕУ у Загребу и потписивање Споразума о стабилизацији и придруживању

Чинило се да ће Република Македонија, после Словеније, почетком 2000. године бити прва држава која ће испунити услове за пуноправно учлањење у Европску унију. На првом самиту између шефова држава и влада Европске уније и шефова држава и влада земаља на Западном Балкану, одржаном у Загребу 24. новембра 2000. године, Република Македонија ја била прва земља у региону са којом је потписан Споразум о стабилизацији и придруживању.²⁴⁴ У финалној декларацији са тог самита се наводи „да је ЕУ са Бившом Југословенском Републиком Македонијом парафирала први Споразум о стабилизацији и придруживању, који означава важну фазу у спровођењу реформи. Унија позива лидере земаља региона да наставе реформски процес у складу са одредбама овог споразума”²⁴⁵. Тако је Република Македонија у том тренутку, поред Албаније, БиХ, Хрватске и СР Југославије, била лидер на путу европских интеграција. Овај споразум, који је парафиран на загребачком самиту, потписан је у априлу 2001. године.²⁴⁶

Саставни део преговора о Споразуму о стабилизацији и придруживању били су и трговински аранжмани и концесије који су парафирани као Привремени споразум о трговини и трговинским односима 16. априла 2001. године.²⁴⁷ Иначе, Споразум о стабилизацији и придруживању Републике Македоније и ЕУ ратификован је у македонском Собрању 12. априла, док је тај исти споразум ступио на снагу код свих земаља ЕУ, након ратификације у Европском парламенту, 1. априла 2004. године.

На сајту македонског Министарства спољних послова и данас стоји да је пуноправно чланство у Европској унији и даље стратешки циљ те земље, те да је кључни приоритет почетак приступних преговора са ЕУ, што је могуће пре, а на основама постигнутог нивоа економске интеграције, прилагођавања правног система и институција, изградње добросуседских односа и доприноса у регионалној сарадњи.²⁴⁸

Међутим, у периоду између фебруара и августа 2001. године Република Македонија се суочила са унутрашњом политичко-безбедносном кризом међуетничког карактера²⁴⁹, која је директно утицала на дефокусирање македонских политичких и друштвених капацитета и скретања са пута европских интеграција, који се, бар до тог тренутка, чинио изразито

²⁴⁴ „Република Македонија на патото кон ЕУ”, Меѓународна соработка, Собрание на Република Северна Македонија. Available from: <https://www.sobranie.mk/r-makedonija-na-pat-kon-eu.nsp> (Accessed 15 June 2021)

²⁴⁵ „Final Declaration”, Zagreb Summit, 24 November 2000, Available from: http://www.europa.rs/upload/documents/key_documents/2000/Zagreb%20Summit%2024%20Nov%202000%20Final%20Declaration.pdf (Accessed 15 June 2021)

²⁴⁶ „Република Македонија на патото кон ЕУ”, op. cit.

²⁴⁷ „Vremena spogodba za trgovija i trgovinski prasaма меѓу Republika Makedonija i Evropskite zajednici”, Available from: [https://www.sep.gov.mk/data/file/Kon-pregovori/Hronologija/Vremena_spogodba_za_trgovija_i_trgovski_prasanja_megju_Republika_Makedonija_i_Evropskite_zaednici\(1\).PDF](https://www.sep.gov.mk/data/file/Kon-pregovori/Hronologija/Vremena_spogodba_za_trgovija_i_trgovski_prasanja_megju_Republika_Makedonija_i_Evropskite_zaednici(1).PDF) (Accessed 15 June 2021)

²⁴⁸ „Пристапување на Република Северна Македонија кон Европската Унија”, Министерство за надворешни работи, Република Северна Македонија, Available from: <https://www.mfa.gov.mk/mk/page/6/eu-chlenstvo> (Accessed 15 June 2021)

²⁴⁹ Таки Фити, Владо Камбовски, Фатмир Бесими, Драган Тилев, Леонид Грчев, Берtrand Милет, Мојмир Мрак, Михаел Самец, Војчек Порчек (ed.), *Република Македонија на патот кон Европската унија (2020)*, op. cit., p. 32

успешним и предвидивим. Након окончања унутрашње безбедносне кризе, уз посредништво ЕУ, НАТО и САД, и усвајања Охридског оквирног споразума, као и његове имплементације у македонски устав, поново су креирани услови за усмеравање политичке енергије ка перспективама ЕУ и ка процесу реформе.²⁵⁰

Међутим, Република Македонија је ушла у нову фазу развоја односа са ЕУ, односно након политичко-безбедносне кризе тој земљи су наметнути нови политички критеријуми на унутрашњем плану, који су заправо представљали услове на путу ка европским интеграцијама. Спровођење одредаба Охридског оквирног споразума наметнуло се као императив за тадашњу политичку елиту у реформском процесу.

О узрочно-последичној корелацији између Охридског оквирног споразума и европских интеграција Републике Македоније сведочи и бивши председник те државе Ђорђе Иванов, који каже да је његова земља спровела тај споразум, али да је и даље у чекаоници за ЕУ и НАТО. „У Македонији општа оцена је да смо у протеклим годинама, испуњавајући оно што је наведено у Охридском оквирном споразуму, испунили критеријуме за чланство у НАТО и за почетак приступних преговора са ЕУ“²⁵¹, навео је Иванов и додао „да македонски грађани с правом очекују вредновање тога што је испуњено“²⁵².

Само три године након Самита у Загребу, одржан је и Самит лидера ЕУ са лидерима земаља у региону у Солуну 2003. године, на коме је усвојена такозвана Солунска агенда. Усвајање те агенде је био додатни подстрек за регионалне политичаре, али и уверавања локалног становништва да је европска перспектива региона реална и циљ који је у стратешком смислу видљив. Залагања ЕУ за успех у проширењу у Југоисточној Европи су настављена усвајањем закључака Европског савета и такозване Солунске агенде у јуну 2003. године, током грчког председавања Унији. Позитивна енергија је била видљива кроз ојачани политички дијалог (започети су састанци на највишем нивоу између ЕУ и држава региона које су биле део Програма о стабилизацији и придруживању) и кроз дефинисања конкретних путоказа у оквирима европских партнерстава, што је касније за неке државе трансформисано у приступна партнерства.²⁵³

Република Македонија, као релативно успешна прича у том периоду, а у контексту регионалних прилика и превазилажења последица оружаног конфликта из 2001. године, након усвајања Декларације у Собрању Републике Македоније²⁵⁴, 22. марта 2004. на Савету ЕУ у Даблину официјелно је поднела захтев за учлањење у ЕУ.²⁵⁵ Тиме је Република Македонија ушла у нови процес односа са Европском унијом, чији је циљ био потпуна

²⁵⁰ Ibidem, p. 32

²⁵¹ Милчо Јованоски, „Иванов: И по Рамловниот договор, чеканата на ЕУ“, *Deutsche Welle*, 12. 8. 2011, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2-%D0%B8-%D0%BF%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80-%D0%B2%D0%BE-%D1%87%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D1%83/a-15313649> (Accessed 15 June 2021)

²⁵² Ibidem

²⁵³ Таки Фити, Владо Камбовски, Фатмир Бесими, Драган Тилев, Леонид Грчев, Берtrand Милет, Мојмир Мрак, Михаел Самец, Војчек Порчек (ed.), *Република Македонија на патот кон Европската унија (2020)*, op. cit., p. 32

²⁵⁴ Дана 13. фебруара 2004. године Собрање Републике Македоније је усвојило Декларацију о подношењу захтева за учлањење Републике Македоније у ЕУ, након чега је у априлу исте године дошло до официјелног подношења захтева за учлањење Републике Македоније у ЕУ.

²⁵⁵ Таки Фити, Владо Камбовски, Фатмир Бесими, Драган Тилев, Леонид Грчев, Берtrand Милет, Мојмир Мрак, Михаел Самец, Војчек Порчек (ed.), *Република Македонија на патот кон Европската унија (2020)*, op. cit., p. 32

интеграција, за разлику од претходних односа који су се базирали на међусобном партнерству, са тенденцијама ка евентуалном кандидатском статусу. У том тренутку деловало је да регионални, односно билатерални спор са Грчком није у фокусу европских интеграција те земље, јер су очи Брисела биле усмерене ка унутрашњем процесу реформисања, пре свега у областима спровођења одредаба Охридског оквирног споразума и креирања основе за функционалне демократске институције у друштву Републике Македоније – које представља мултинационално друштво са две доминантне етничке групе – у чијим оквирима је постојао консензус о евроатлантским интеграцијама земље као најмањем заједничком имениоцу, али не и прецизна одређеност правца кретања ка реализацији такозваног евроатлантског сна. Те исте године усвојена је и Национална стратегија Републике Македоније о учлањењу у ЕУ, у којој се, између осталог, наводи да је циљ те земље на краткорочном плану да добије статус кандидата за учлањење и да отпочне преговоре о чланству.²⁵⁶ Овај циљ, посматрано из данашње перспективе, 17 година након усвајања те стратегије, делимично је остварен јер је Република Македонија заиста брзо добила статус кандидата, али још није започела преговоре о приступању са ЕУ. Иако је у чак у марту 2020. година добила „зелено светло” европских лидера за почетак приступних преговора, датум о првој међувладиној конференцији још није одређен.

Када је реч о добијању статуса кандидата, након што је македонска влада попунила свеобухватни Упитник о оцени спремности земље за добијање статуса кандидата за чланство и доставила га Европској комисији у фебруару 2005. године, Европски савет је за време председавања Велике Британије Унији, односно 16. децембра те исте године, донео позитивну одлуку, те је Република Македонија постала држава са статусом кандидата за чланство, али без датума, као што је и претходно поменуто о почетку приступних преговора.²⁵⁷ „Македонија је постигла значајне резултате у испуњавању политичких и економских критеријума”, наводи се у завршном документу са Самита ЕУ у Бриселу. „Европски лидери су дискутовали до јутарњих сати, када су на конференцији за медије објављени закључци са Самита, при чему је британски премијер и председавајући Унији Тони Блер потврдио и одлуку о Македонији.²⁵⁸

О лидерској позицији Републике Македоније на путу ка ЕУ пише и Драган Ђукановић са Факултета политичких наука у Београду, који истиче да је Македонија својевремено, још половином деведесетих година прошлог века, убрзала ток интеграција и крајем 2005. године стекла статус кандидата за чланство у Унији.²⁵⁹ Међутим, додаје он, у овом се потом није много одмакла захваљујући упорности суседне Грчке везаној за непризнавање уставног имена њеног северозападног суседа.²⁶⁰

Република Македонија је у 2004. и 2005. години успела да постигне највећи дипломатски и унутрашњеполитички напредак који се јасно одразио и у процесу остваривања спољнополитичких циљева апликације о учлањењу у Европску унију поднете

²⁵⁶ „Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во Европската унија”, op. cit.

²⁵⁷ Таки Фити, Владо Камбовски, Фатмир Бесими, Драган Тилев, Леонид Грчев, Берtrand Милет, Мојмир Мрак, Михаел Самец, Војчек Порчек (ed.), *Република Македонија на патот кон Европската унија (2020)*, op. cit., p. 32

²⁵⁸ Елена Петреска, „Македонија доби кандидатски статус“, *Deutsche Welle*, 17. 12. 2005, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B8-%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81/a-2529998> (Accessed 16 June 2021)

²⁵⁹ Драган Ђукановић, *Балкан на постхладноратовском раскршићу* (1989–2016), op. cit., стр. 61

²⁶⁰ Ibidem

од стране тадашњег руководства у Македонији, само 30 месеци након унутрашњег конфликта, а што је било изненађење за бирократију у Бриселу.²⁶¹ Спровођење одредаба из Охридског оквирног споразума, усвајање новог Закона о унутрашњој децентрализацији, признавање уставног имена земље од стране Сједињених Америчких Држава и добијање кандидатског статуса за чланство у ЕУ представљају политичка и дипломатска достигнућа те земље која се, ако посматрамо из угла међународне заједнице, нису поновила у наредних 13 година, односно све до решавања спора око уставног имена са Грчком.

3.9 Сукоб 2001. и његова улога у одређивању спољнополитичке стратегије

Сукоб у Републици Македонији још није добио јасну дефиницију, односно да ли је реч о рату за отцепљење државне територије, у овом случају македонске, о грађанском рату између македонских Албанаца и припадника безбедносних снага Републике Македоније или о изолованом сукобу са различитим мотивима код такозваних албанских терориста.

Евидентно је то да је у 2001. на простору Републике Македоније било оружаног насиља и оружаног сукоба, али да би он постао рат, потребно је, како је наглашено у међународном јавном праву, да се поделе стране у сукобу, и то, у најмању руку, да су две државе, или бар две легитимно признате оружане снаге.²⁶² Према речима универзитетског професора Љубомира Данаиловог Фрчкоског, дефиниција рата у међународном праву представља „оружани сукоб између две или више држава, или између држава и међународне организације (принуђене акције ОУН за очување или обезбеђивање мира и безбедности у свету)“.²⁶³

У случају Републике Македоније, с једне стране имамо државу – безбедносне снаге Републике Македоније, али друга страна апсолутно не може да се одреди као држава јер, у почетку, њу је представљала група оружаних Албанаца са простора Косова и Метохије који ће се инфилтрирати на простору Републике Македоније, у селу Танушевци и у неким другим селима на северној граници, с циљем да запоседну делове територије Републике Македоније и да их ставе у функцију својих иредентистичких и сепаратистичких интереса.²⁶⁴ Неки аутори који су анализирали сукоб из 2001. године у Републици Македонији, попут бившег

²⁶¹ Stevo Pendarovski, *Macedonian foreign policy 1991–2011 Aspects of internal and international legitimacy*, op. cit., str. 63

²⁶² Johan M.G. van der Dennen, „On War: Concepts, Definitions, Research Data - a short literature review and bibliography”, *UNESCO Yearbook on Peace and Conflict Studies 1980*, Westport CT: Greenwood Press, 1981, pp. 128-189, Available from: <https://core.ac.uk/download/pdf/12857871.pdf> (Accessed 15 June 2021), p. 3

²⁶³ Фрчковски, Љ., Тупурковски, В., Ортаковски, В., *Међународно јавно право*, Скопје, 1955, стр. 3-24, у: Даскаловски Сениша, „Кризата во Македонија 2001- Внатрешен вооружен конфликт или војна?“, *Годишен зборник*, Филозофски факултет Скопје, 2005, 551–568 Available from: [http://periodica.fzf.ukim.edu.mk/godzb/GZ58\(2005\)/GZ58.37.%20%D0%94%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8.%20%D0%A1.%20-%20%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D0%BE%20%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0%202001%20-%20%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%20%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%BD%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%82%20%D0%B8%D0%BB%D0%B8%20%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%BD%D0%B0.pdf](http://periodica.fzf.ukim.edu.mk/godzb/GZ58(2005)/GZ58.37.%20%D0%94%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8.%20%D0%A1.%20-%20%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D0%BE%20%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0%202001%20-%20%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%20%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%BD%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%82%20%D0%B8%D0%BB%D0%B8%20%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%BD%D0%B0.pdf) (Accessed 15 June 2021), p. 552

²⁶⁴ Ibidem

амбасадора Канаде у Југославији Џејмса Бисета, ОНА изједначавају са ОВК (Ослободилачком војском Косова).²⁶⁵

Сукоб је почео у фебруару 2001. године у селу Теарцу, када је нападнута полицијска станица Македоније у којој је погинуо и један припадник македонске полиције. У фебруару 2001. године ветерани косовске ОВК који су долазили у Македонију основали су властиту варијанту Народне ослободилачке армије са истим почетним словима, а с циљем да изнуде федерализацију Македоније.²⁶⁶ Бивши министар унутрашњих послова Македоније Слободан Чокревски каже да је држава имала сазнања да се припрема сукоб и да су велике количине наоружања пребачене из Албаније у Македонију.²⁶⁷ Такође, бивши министар унутрашњих послова Републике Македоније Љубе Бошковски, који је био и на челу македонске полиције током оружане кризе у тој земљи, каже да су прва сазнања о деловању терористичких група са територија Косова и Метохије у Републици Македонији имали још за време избегличке кризе 1999. године²⁶⁸, када је више од 360.000 косовских Албанаца дошло на македонску територију.

Само две године касније, крајем фебруара 2001. године, на састанку македонског и српског премијера Љубча Георгиевског и Зорана Ђинђића, Ђинђић је рекао македонском колеги Георгиевском, како наводе медији, да се у Републици Македонији припрема конфликт у околини македонског села Танушевци.²⁶⁹ Те наводе касније потврђује и Георгиевски, који наводи да се тај сусрет догодио само десет дана пре првог напада албанских побуњеника у Танушевцима, док бивши македонски шеф дипломатије Срђан Керим, који је такође присуствовао састанку Ђинђић-Георгиевски, каже да је био шокиран чињеницом да су српске власти у том тренутку имале више информација о дешавањима у Републици Македонији у односу на македонске власти.²⁷⁰ Тадашњи блиски сарадник српског премијера Зорана Ђинђића и министар унутрашњих послова СР Југославије, а касније и премијер Србије након убиства Зорана Ђинђића, Зоран Живковић потврдио је да је била реч о хибридном сазнањима српске полиције, војске и обавештајних служби која су била пренета тадашњем македонском премијеру Георгиевском током његове посете у Београду, а која су, како он тврди, представљала својеврстан сценарио реализације конфликта, од тога у којим македонским селима су били смештени терористи до тога на којим локацијама су се налазила складишта наоружања.²⁷¹ Бивши шеф македонске државне безбедности Слободан Богоевски такође је касније изјавио да је цео потез око села Танушевци током октобра 2000. године био претворен у камп за обуке.²⁷²

Љубчо Георгиевски, који је био македонски премијер за време конфликта, каже да је циљ сукоба био да се освоји што више територије, а да након тога на територију Македоније

²⁶⁵ Анализа бившег канадског амбасадора у Југославији Џејмса Бисета под насловом „Направили смо чудовиште које сада уништава Македонију”, *Дневник*, 6. август, 2001. године, у: Даскаловски Сениша, „Кризата во Македонија 2001 - Внатрешен вооружен конфликт или војна?”, *op. cit.*, p. 553

²⁶⁶ Ivo Bonas, *Istorijski koreni, „Frankfurter Rundschau” op. cit.: Tanjug Press, br. 149, 6. avgusta 2001, str. 6. у: Бранко Косте Павлица, Македонија у балканским односима, op. cit., 83*

²⁶⁷ Васко Ефтов, *Во центар – Војната во 2000*, Продукција Ефтов, 2014, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=jfYK8SI7oO8> (Accessed 15 June 2021)

²⁶⁸ *Ibidem*

²⁶⁹ *Ibidem*

²⁷⁰ *Ibidem*

²⁷¹ Васко Ефтов, *Во центар – Куманово како ново Арациново*, Продукција Ефтов, 2015, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=DtTHDkEsuRc> (Accessed 15 June 2021)

²⁷² Васко Ефтов, *Во центар – Војната во 2000*, *op. cit.*

дођу такозвани плави шлемови ОУН, како би разграничили ту територију.²⁷³ Сличну тезу наводи и тадашњи лидер најутицајније албанске странке у Републици Македонији, Демократске партије Албанаца, Арбен Џафери, који каже да је почетак конфликта у тој земљи био један велики апсурд јер, како наводи, ратови се не почињу због политичких или грађанских права.²⁷⁴ Сличну тезу заступа и Љубчо Георгиевски, који тврди да су „етнички Албанци у Македонији имали своје политичке партије, да је Демократска партија Албанаца била део власти, док је Партија демократског просперитета била у опозицији, те да ниједна од њих није заступала радикалну политику и опредељење да се проблеми решавају војним средствима”²⁷⁵. Конкретнији у промовисању те тезе је био бивши министар спољних послова Македоније Слободан Чашуле, који је био на челу македонске дипломатије од 30. новембра 2001. до 1. новембра 2002. године, који је рекао да је у конфликту у Републици Македонији учествовао велики број грађана са Косова и Метохије.²⁷⁶ Додаје и да у том конфликту није учествовао кичевски регион, регион Зајаса и истиче да би био заиста забринут уколико би се у конфликт укључили Албанци из региона Зајаса, из струшког региона и гостиварског региона, у коме иначе живе Албанци староседеоци.²⁷⁷ Исту тврдњу износи и тадашњи најближи сарадник бившег македонског председника Бориса Трајковског Златко Кесковски, који 15 година након конфликта каже да њега у Македонији нису изазвали македонски Албанци, већ Албанци са територије Косова и Метохије.²⁷⁸ Он такође тврди да је у том периоду међународна заједница дала одрешене руке македонским безбедносним снагама да разреше оружану кризу.²⁷⁹ Као пример наводи тадашњу изјаву генералног секретара НАТО-а Џорџа Робертсона, који је током македонске безбедносне кризе казао да потиче из полицијске породице, те да су му отац, брат и син од брата полицајци и да управо због тога разуме позицију македонских безбедносних снага и потребу да се македонска држава обрачуна са терористима у северозападним деловима Македоније.²⁸⁰

С друге стране, истраживач са београдског Института за међународну политику и привреду Бранко Павлица сматра да су наоружани Албанци, почев од упада у Танушевце и још нека села на македонској северној граници, потом окупиравши део македонске територије, у околини Тетова и Куманова, остварили крајње политички циљ, односно етнички чисте територије.²⁸¹

Бивша министарка унутрашњих послова Републике Македоније Доста Димовска каже да су оружане групације које су у том периоду деловале на македонској територији биле састављене од бивших припадника ОВК, али и припадника Косовског заштитног корпуса, међутим да то никада није било јавно признато.²⁸² Чак је и Питер Фејт, који је у том периоду био специјални преговарач НАТО-а са ОНА, изјавио да су те оружане групе долазиле са територије Косова и Метохије.²⁸³ Истовремено, тадашњи заменик председника

²⁷³ Ibidem

²⁷⁴ Ibidem

²⁷⁵ Љубчо Георгиевски, *Мојата македонска приказна – Каде одиш, Македонијо?*, Ѓурѓа, Скопје, 2018, стр. 168

²⁷⁶ Васко Ефтов, *Во центар – Војната во 2000*, op. cit.

²⁷⁷ Ibidem

²⁷⁸ Васко Ефтов, *Во центар – Војната во 2000*, Продукција Ефтов, 2016, Available from:

<https://www.youtube.com/watch?v=IS6cBkNijqQ> (Accessed 16 June 2021)

²⁷⁹ Ibidem

²⁸⁰ Ibidem

²⁸¹ Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, op. cit., стр. 84

²⁸² Васко Ефтов, *Во центар – Војната во 2000*, 2016, op. cit.

²⁸³ Ibidem

највеће албанске странке у Републици Македонији, Демократске партије Албанаца, Мендух Тачи изјавио је да је оптимиста око решавања оружане кризе у тој земљи, те да постоје две опције – прво да се искористе сви политички механизми и могућности, а друга, како је казао, свака држава и свака влада мора да покаже власт на својој територији.²⁸⁴

У 2001. години у Републици Македонији, прво се појавио тероризам²⁸⁵, који укључује једну или више организација које су се оружаном супротставиле држави²⁸⁶, а потом је тероризам прерастао у унутрашњи оружани сукоб који се одвијао између безбедносних снага Републике Македоније и организованих група ОНА, који ће успети у једном тренутку да успоставе контролу на делу суверене територије Републике Македоније.

Оно што је карактеристично за сукоб у Македонији који је трајао од фебруара до новембра 2001. године јесте да то што 20 година касније још нису познати јасни разлози, односно циљеви отпочињања једног таквог конфликта. С једне стране тврди се да су циљеви били сепаратистички, односно заузимање северозападних делова Македоније и њихово припајање територији Косова и Метохије, те да се од тога одустало након недостатка међународне подршке и након одговора македонских безбедносних снага. С друге стране, пре свега албанска политичка и интелектуална елита сматра да је конфликт био искључиво борба за људска права, односно за грађанска и политичка права Албанаца који живе у Републици Македонији. Без обзира на то да ли је мотив за овај конфликт био један или други, потписивање Охридског оквирног споразума у августу 2001. године сведочи да је конфликт завршен уз споразум који гарантује посебна права Албанцима у тој земљи, у односу на друге мањине. Усвојен је званични документ, односно Охридски оквирни споразум, 13. августа 2001. године, који су потписали тадашњи председник Републике Македоније Борис Трајковски, председник Демократске партије Албанаца у тој земљи Арбен Цафери, председник албанске странке Партије за демократски просперитет Имер Имери, председник ВМРО–ДПМНЕ и тадашњи премијер Македоније Љубчо Георгиевски, тадашњи председник Социјалдемократског савеза Македоније Бранко Црвенковски, као и посредници у конфликту из Европске уније и Сједињених Америчких Држава Франсоа Леотар и Џејмс Перду. Без сумње, ово је велики успех међународне заједнице и, посебно САД, које су оцениле да су „зауставили избијање грађанског рата”.²⁸⁷ Иначе, Охридски оквирни споразум је касније постао интегрални део македонског устава.²⁸⁸

Треба истаћи да су САД имале значајан утицај на то да се у Македонији умање и прекину сукоби. У том контексту оне су, поред Европске уније, иницирале и потписивање Охридског споразума којим је заправо обустављен сукоб у најјужнијој републици бивше

²⁸⁴ Ibidem

²⁸⁵ „Терористите не треба да останат во Македонија и не треба да продолжатсо насилство”, изјава на шведската министарка за надворешни работи Ана Линд, во мај 2001. година, „Дневник”, четврток, 17 мај 2001, стр. 2. у: Даскаловски Сениша, „Кризата во Македонија 2001 - Внатрешен вооружен конфликт или војна?”, op. cit., p. 554

²⁸⁶ The Military Balance 1999-2000, London, 1999: The IISS, у: Даскаловски Сениша, „Кризата во Македонија 2001 - Внатрешен вооружен конфликт или војна?”, op. cit., p. 554

²⁸⁷ Сениша Даскаловски, „Кризата во Македонија 2001 - Внатрешен вооружен конфликт или војна?”, op. cit., p. 562

²⁸⁸ На основу члана 131 став 4 Устава Републике Македоније, Собрање Републике Македоније на седници одржаној 16. новембра 2001. године донео је Одлуку о проглашењу амандмана 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 и 18 Устава Републике Македоније, чиме су одредбе Охридског оквирног споразума потписаног 13. августа 2001. године постале интегрални део у највишем правном акту Републике Македоније.

Југославије.²⁸⁹ Ојачани утицај САД остао је у Македонији до данас, иако се чини да тамошње власти покушавају да периодично снаже односе са Немачком, Турском или Русијом.²⁹⁰ Како наводи Драган Ђукановић, нова, ојачана улога САД постала је евидентна када су оне зауставиле политичку кризу у Северној Македонији у мају 2017. и када су се власти у Скопљу договориле о промени имена са суседном Грчком у јуну 2018. године.²⁹¹

Али, треба напоменути и да је Европска унија била укључена у закључење Охридског споразума у августу 2001. године, којим су окончани сукоби између македонских централних власти и албанских радикалних побуњеника.²⁹² Но, и у овом случају доминацију су недвосмислено имале Сједињене Америчке Државе.²⁹³

Након активне улоге САД и ЕУ у решавању конфликта, наступио је НАТО, који је био веома значајан у акцији „Суштинска жетва”, која је требало да разоружа такозвану Албанску националну армију у околини Тетова и града Куманова на граници са Косовом и Метохијом, која је постојала нешто дуже од месец дана.²⁹⁴ Ову операцију је заменила наредна под називом „Ћилибарска лисица”, која се одвијала од краја септембра 2001. све до краја наредне године²⁹⁵, а њен основни задатак било је надгледање спровођења мировног споразума у Републици Македонији.²⁹⁶

Последице сукоба такозване ОНА на Републику Македонију, према речима Улфа Бранбауера, јесу 70 погинулих македонских полицајаца и војника, стотине рањених, више од 100.000 интерно расељених лица, хиљаде албанских породица је напустило подручја захваћена борбом, односно отишло на територију КиМ, око 70.000 етничких Македонаца је расељено, око 300 милиона долара је потрошено на ратовање, око 400.000 милиона долара је износила причињена материјална штета и привремена окупација дела државне територије Републике Македоније.²⁹⁷

Директор европског Етнобарометра и коаутор извештаја „Криза у Македонији”, презентованог у Бриселу, Александро Сиљи констатује да су у конфликту из 2001. у Македонији обе зараћене стране победници јер су Албанци, захваљујући међународној заједници, добили права која захтевају, а Македонци, зато што Албанци убудуће неће више моћи да презентују територијалне захтеве.²⁹⁸

²⁸⁹ „Framework Agreement”, Ohrid, August 13, 2001, Available from: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/framework_agreement_ohrid_13080_1_en.pdf (Accessed 22 June 2021), у: Драган Ђукановић, *Балкан на постхладноратовском раскрићу* (1989–2016), op. cit., стр. 41

²⁹⁰ Ibidem, стр. 42

²⁹¹ Ibidem, стр. 44

²⁹² Ibidem, стр. 64

²⁹³ Ibidem

²⁹⁴ „Operation Essential Harvest (Task Force Harvest)”, Available from: <http://www.nato.int/fyrom/tfh/home.htm> (Accessed 22 June 2021), у: Ђукановић Драган, *Балкан на постхладноратовском раскрићу* (1989–2020), Институт за међународну политику и привреду и Службени гласник, Београд, 2020, стр. 95

²⁹⁵ „Operation Amber Fox (Task Force Fox)”, Available from: <http://www.nato.int/fyrom/tff/home.htm> (Accessed 22 June 2021), у: Ђукановић Драган, *Балкан на постхладноратовском раскрићу* (1989–2020), op. cit., стр. 95

²⁹⁶ Ibidem

²⁹⁷ Ulf Brunnbauer, *Doch ein historischer Kompromiss? Perspektiven und Probleme der Verfassungsreform in Makedonien, Sudossteuropa*, 2001, 7-9, s. 348-349, у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, op. cit., стр. 84

²⁹⁸ „Дневник”, 4. март 2002, стр. 2., у: Синиша Даскаловски, *Кризата во Македонија 2001 - Внатрешен вооружен конфликт или војна?*, op. cit., p. 560

Заправо, прави победник су међународни актери који су посредовали у решавању конфликта, односно САД, које су смириле и неутрализовале конфликт и које су експериментисале са конфликтом, притом усавршавајући механизме за суочавање са кризама у новим ситуацијама, различитим од претходних. Чини се да је више добила страна која је започела конфликт, у смислу интензивирања формализације већине њихових захтева. За Републику Македонију главни добитак је очување и признавање суверенитета, територијалног интегритета и унитарног карактера државе, као и креирање коначних, унутрашњих услова за мир и стабилност.²⁹⁹

Ипак, на плану реализације спољнополитичких циљева, односно учлађења у Европску унију и НАТО, Република Македонија је знатно назадовала током и након овог конфликта. Иако је била прва земља у региону Западног Балкана која је у новембру 2000. године потписала Споразум о стабилизацији и придруживању са Европском унијом, конфликт током 2001. године, решавање конфликтне кризе, а након тога и период транзиције и помирења, уставних и законских прилагођавања, довели су до дефокусирања македонске државе са остваривања спољнополитичких циљева. То више није била такозвана земља – оаза мира на Балкану, како су је називали током деведесетих, већ мултиетничка средина са крхким миром који је под контролом држало више хиљада војника НАТО-а.

С друге стране, сукоб који је постојао између македонских власти и политичких и војних структура Албанаца, након конфликта, све више се појављивао и као анимозитет између македонске и албанске етничке групе. Ратна дејства, жртве на македонској и албанској страни, као и медијски дискурс о борби против албанских терориста, креирали су додатни, израженији ниво неповерења између обичних грађана македонске и албанске националности који није постојао у периоду пре конфликта. Додатно је на све то утицало и усвајање Закона о амнестији 7. марта 2002. године³⁰⁰, који у свом првом члану предвиђа да се овим законом ослобађају гоњења сви грађани Републике Македоније, грађани са легалним боравком као и лица која у Републици Македонији поседују имовину или породицу и против којих постоји основана сумња да су припремали и починили кривична дела која су у вези са конфликтом 2001. године, закључно са 26. септембром 2001. године, и против њих ће се обуставити кривични поступци и они ће у целости бити ослобођени издржавања затворске казне.

Заправо, овим конфликтом у Републици Македонији, кад се посматра из угла стратегије спољне политике те земље, сви су губитници. Прво, сама држава и њени грађани, без обзира на то да ли је реч о Македонцима или Албанцима, јер је *de facto* и ефективно успорен и на одређено време замрзнут процес евроатлантских интеграција Републике Македоније, док је истовремено губитник и међународна заједница, која је у случају ове земље пропустила прилику да заустави конфликт на самом почетку 2001. године, а да такође очува такозвану оазу мира на Балкану, да убрзано интегрише Македонију у евроатлантске структуре и на тај начин обезбеди успешну причу на Балканском полуострву, уместо наставка и преливања сукоба са простора бивше СФРЈ и територије КиМ.

²⁹⁹ Ibidem, p. 561

³⁰⁰ „Указ за прогласување на Законот на амнестија“, *Службен весник на Република Македонија*, Број 18, Год. LVIII, Скопје 2002. Available from: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/BB86A2DBCEAD05499D6985A903CE0446.pdf> (Accessed 15 June 2021)

3.10 Солунска агенда – дефинисање европске перспективе Републике Македоније

Каријерни дипломата и експерт за међународне односе Душко Лопандић каже да је 2003. године било мало међународних догађаја који су изазвали толику пажњу и очекивања у јавности земаља Балкана колико најави и одржавање другог самита шефова држава или влада земаља чланица ЕУ и пет земаља такозваног Западног Балкана, односно Албаније, Босне и Херцеговине, Србије, Црне Горе, Хрватске и Македоније, у Солуну.³⁰¹

Те 2003. године Република Грчка је преузела председавање Европској унији и објавила је посебан документ о приоритетима за Западни Балкан, који је садржао шест приоритетних праваца активности, односно мир, стабилност и демократски развој; наставак процеса стабилизације и придруживања са пет земаља региона; развијање Процеса стабилизације и придруживања и његово прилагођавање новом окружењу након проширења ЕУ; покретање Европског интеграционог процеса за Западни Балкан – такозвани Загребачки процес; фокусирање на специфична питања од значаја за ЕУ и за регион; унапређење регионалне сарадње и иницијатива у Југоисточној Европи.³⁰²

Врата ЕУ за земље Западног Балкана на Самиту у Солуну 2003. године су отворена јер је порука коју је ЕУ послала на том самиту била да је то први пут да су европски званичници јавно обећали да све земље региона, након деценију грађанских ратова, имају европску перспективу.³⁰³

Грчка је тим поводом предложила да се у европским институцијама повећа подршка земљама Западног Балкана за 300 милиона евра годишње, а поред тога предложено је и јачање других облика сарадње ЕУ са земљама Западног Балкана у областима унутрашњих послова, правосуђа, али и у другим областима, као и још већа подршка Брисела у такозваној хоризонталној, односно регионалној сарадњи између земаља на Балкану.³⁰⁴

У том процесу свој допринос је дала и Европска комисија, која је поднела документ под називом „Западни Балкан и европске интеграције” којим је добрим делом олакшан положај Грчке као главног и повремено изолованог носиоца иницијативе. Тако је Европска комисија указала да је интеграција Западног Балкана један од приоритета Уније, предложила је покретање процеса Партнерства за европску интеграцију, укључивање земаља Западног Балкана у неке процедуре Заједничке спољне и безбедносне политике, увођење економског и политичког дијалога са Западним Балканом, примену неких комунитарних програма, као и програме који су важили за земље кандидате за чланство у ЕУ.³⁰⁵

Како објашњава Лопандић, у суштини, Грчка је предложила јачање билатералних односа ЕУ са сваком од земаља Западног Балкана појединачно, али и развој политичког дијалога на мултилатералном нивоу, уношење елемената претприступне стратегије у процес стабилизације и придруживања, као и повећање предвиђене финансијске помоћи CARDS,

³⁰¹ Duško Lopandić, „Pre i nakon Soluna – Rezultati Samita Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana“, Duško Lopandić (ur.), *EU i Balkan – šta posle Soluna?*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2003, Dostupno preko: <http://emins.rs/sr/aktivnosti/konferencije/solun/pdf/radovi/lopandic.pdf> (Pristupljeno 15. septembra 2020)

³⁰² Ibidem

³⁰³ Filip Lukić, „Solunsko obećanje – 14 godina kasnije”, *European Western Balkans*, 21. 6. 2017. Available from: <https://europeanwesternbalkans.rs/solunsko-obecanje-14-godina-kasnije/> (Accessed 16 June 2021)

³⁰⁴ Duško Lopandić, „Pre i nakon Soluna – Rezultati Samita Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana”, op. cit.

³⁰⁵ Ibidem

укључујући и додатна средства која би у буџету ЕУ преостала за припрему земаља кандидата за чланству у ЕУ.³⁰⁶

Иначе, на скупу у Солуну усвојена су два документа која су, како наводи Лопандић, од кључног значаја за даљи развој односа између ЕУ и региона, а реч је о Заједничкој декларацији и Солунској агенди за Западни Балкан.³⁰⁷

У декларацији се наглашава да је „будућност Балкана унутар ЕУ”, али се подвлачи да брзина процеса интеграције зависи првенствено од земаља на Западном Балкану.³⁰⁸ Такође, указује се да је Солунска агенда за Западни Балкан „нови значајан корак у привилегованим односима Европске уније и Западног Балкана”. Истиче се и да ће Процес о стабилизацији и придруживању остати оквир за интеграцију земаља на Западном Балкану све до пуноправног чланства.³⁰⁹ Иначе, приоритетан циљ Процеса о стабилизацији и придруживању је био да се у региону успостави безбедносна, политичка, али и економска стабилност, а потом да се постепено учвршћују везе држава региона Западног Балкана индивидуално са Европском унијом са циљем остваривања пуноправног чланства.³¹⁰

С друге стране, земље Западног Балкана се обавезују да ће радити на испуњењу стандарда ЕУ, укључујући и испуњење свих препорука које је Европска комисија дала у свом годишњем извештају о Процесу о стабилизацији и придруживању за 2003. годину.³¹¹

Када је реч о случају Републике Македоније на путу ка ЕУ, чак и актуелни министар спољних послова Грчке Никос Дендијас каже да, након Солунске агенде, Грчка чврсто подржава европску перспективу Балканског полуострва и свакако Западног Балкана, а поготово Северне Македоније и Албаније.³¹² Међутим, то сведочи и о томе да Република Македонија, ни 18 година након Самита у Солуну, није постала чланица Европске уније, као ни остале земље које су биле учеснице тог самита осим Хрватске, која је постала пуноправна чланица ЕУ 2013. године.

Тим поводом је бивши министар спољних послова Републике Македоније Никола Поповски на конференцији одржаној у Даблину „10 година након Солуна: Оцена ЕУ о перспективама и изазовима на Западном Балкану”, рекао да су обећања дата у Солуну у случају Македоније била више пута прекршена од стране Атине и додао да је изузетно важно да се очува кредибилитет Солунске агенде, те да она не остане само на речима, већ да буде преточена у дела.³¹³

³⁰⁶ Ibidem

³⁰⁷ Giorgos Papandreou, *General Affairs and External Relations*, 2518th Council meeting, Luxemburg, 2003, Available from: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/76201.pdf (Accessed 15 June 2021), p. 10

³⁰⁸ „Declaration”, EU – Western Balkan Summit, Thessaloniki, 21 June 2003, Available from: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/76291.pdf (Accessed 15 June 2021), p. 2

³⁰⁹ Duško Lopandić, „Pre i nakon Soluna – Rezultati Samita Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana”, op. cit.

³¹⁰ Videti: „EU – Enlargement – Stabilization and Association Process”, Internet: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/glossary/terms/sap_en.htm, у: Драган Ђукановић, *Балкан на постхладноратовском раскршћу* (1989-2016), op. cit., стр. 65

³¹¹ Duško Lopandić, „Pre i nakon Soluna – Rezultati Samita Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana”, op. cit.

³¹² „Дендиас: Ке се обидеме да го олеснине решавањето на разликите меѓу Скопје и Спфија”, *A1on.mk*, 28. 1. 2021, Available from: <https://a1on.mk/macedonia/dendias-kje-se-obideme-da-go-olesnime-reshavanjeto-na-razlikite-megju-skopje-i-sofija/> (Accessed 14 June 2021)

³¹³ „Попоски: Солунската агенда да се преточи во дела”, *Vlada na Republika Severna Makedonija*, Available from: <https://vlada.mk/node/6581?ln=sq> (Accessed 15 June 2021)

Ипак су изгледи за будуће чланство у Европској унији на основама Солунске агенде имали дубок трансформативни утицај на земље на Западном Балкану. На основама Процеса о стабилизацији и придруживању, Хрватска, БиХ, Србија, Црна Гора, Македонија и Албанија предузеле су значајне напоре у реформисању државних институција, економија, правних система, свака земља појединачно напредовала је различитим темпом ка циљевима Европске уније, а да је све то засновано на европским споразумима.³¹⁴

Пре самита у Солуну, Република Македонија је 9. априла 2001. године потписала Споразум о стабилизацији и придруживању, док је након самита, односно 22. марта 2004. године, поднела захтев за учлањење, те је Европска комисија 9. новембра 2005. године препоручила да се Републици Македонији додели статус земље кандидата и омогући почетак преговора када постигне довољан степен усклађености са критеријумима за приступање.³¹⁵

Међутим, билатерални спор између Скопља и Атине око уставног имена Републике Македоније негативно утиче на европску перспективу те земље, скрећући пажњу са стварних реформских недостатака и трошећи превише енергије која би могла бити кориснија на другом месту. Досадашњи неуспех у решавању овог билатералног спора подстакао је незадовољство у јавности, те је виђен као недостатак правичности и двоструких стандарда Европске уније и неких земаља чланица ЕУ.³¹⁶

Република Македонија се до 2015. године, иако је кандидат за учлањење у ЕУ од 2005. године, због спора са Грчком око њеног уставног имена суочавала са блокадом Атине кад је реч о почетку преговарачког процеса о придруживању у ЕУ³¹⁷, а касније и због унутрашњих институционалних и политичких проблема и изазова, за које иначе бројни познаваоци прилика у тој земљи сматрају да су последица управо двоструких аршина Европске уније када је реч о процесу европских интеграција Македоније. У анализи немачког медија Дојче веле (*Deutsche Welle*) објављеној 2014. године наводи се „уколико се анализира шта се све догађало у региону (Западног Балкана) у последњих десет година, након обећања о европској будућности или Агенди из Солуна (јун 2003), чињеница је да је постигнути ниво приближавања Унији код појединих држава различит, те чини се да је Македонија од свих земаља у региону највише корачала упразно”.³¹⁸

³¹⁴ On the implementation of the SAP, see the Annual Reports by the European Commission: ‘The Stabilisation and Association Process for South East Europe’, First and Second Annual Reports, Brussels 2002 and 2003. in: Marie-Janine Calic, *The Western Balkans on the Road Towards European Integration*, Friedrich Ebert Stiftung, 2005, Available from: <http://library.fes.de/pdf-files/id/03273.pdf> (Accessed 15 June 2021), p. 3

³¹⁵ European Commission, Opinion on the application from the former Yugoslav Republic of Macedonia for membership of the European Union, Brussels, 9.11.2005 (COM 2005) 562, p. 7. in: Marie-Janine Calic, *The Western Balkans on the Road Towards European Integration*, op. cit., p. 3

³¹⁶ Erwan Fouéré, *Thessaloniki ten years on: Injecting momentum into the enlargement process for the Western Balkans*, Ceps Commentary, 2013, Available from: http://aei.pitt.edu/42204/1/Fou%C3%83%C2%A9%C3%83%C2%A9_Thessaloniki_%2B_10.pdf (Accessed 15 June 2021) p. 2

³¹⁷ Lucia Vesnic-Alujevic, *European Integration of Western Balkans: From Reconciliation To European Future*, Centre for European Studies, Brussels, 2012, Available from: <https://www.martenscentre.eu/wp-content/uploads/2020/07/european-integration-western-balkans.pdf> str. 21 (Accessed 14 June 2021)

³¹⁸ Силвера Падори-Кленке, „Балканот одново во германскиот политички фокус?“, *Deutsche Welle*, 11. 6. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%82-%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%B2%D0%BE-%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D1%84%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%81/a-17695682> (Accessed 15 June 2021)

3.11 Добијање статуса кандидата

Република Македонија је прва држава са Западног Балкана која је потписала Споразум о стабилизацији и придруживању са Европском унијом, који је ступио на снагу у априлу 2004. године. Мешовит парламентарни комитет између ЕУ и Бивше Југословенске Републике Македоније успостављен је 2004. године, док је тој земљи додељен статус кандидата за учлањење у ЕУ у децембру 2005. године.³¹⁹ Може се установити да је Република Македонија у том периоду била лидер у региону у европским интеграцијама, имајући у виду и чињеницу да је та земља пре само 30 месеци била суочена са конфликтом у северозападним деловима земље због кога је постојао страх да може да се претвори у грађански рат на етничкој основи.

У фебруару 2004. године, за време председавања Ирске Европској унији, пропао је први официјелни покушај те земље за чланство у ЕУ, јер се званична делегација Републике Македоније хитно вратила из Даблина због трагичне несреће, пада авиона у Босни и Херцеговини у којој је био и тадашњи македонски председник Борис Трајковски. Писмо, захтев Републике Македоније за учлањење у ЕУ, претходног дана је било потписано од стране трагично погинулог председника Трајковског и тадашњег македонског премијера Бранка Црвенковског. Иначе, политички односи на линији власт–опозиција у том тренутку у Републици Македонији су били веома стабилни. Иако је тада била на снази такозвана политичка кохабитација, односно председник државе је био из редова опозиције, постојао је истовремено чврст политички консензус око спољнополитичких опредељења Републике Македоније и начина њихове реализације. Како тврди актуелни председник Северне Македоније Стево Пендаровски, свеукупна кохабитација забележена у периоду 2002–2004. између два највиша званичника у вези са стратешким циљевима земље није се подударала ни са једним паром политичара тог ранга пре или после.³²⁰ У истој години, месец дана касније, Република Македонија је као потврду своје стратешке оријентације, а у складу са чланом 49 из Споразума о оснивању ЕУ и након усвојене Декларације у македонском Собрању, 22. марта 2004. године у Даблину поднела официјелни захтев за учлањење у ЕУ.³²¹

Већ у септембру, Влада Републике Македоније је усвојила и Националну стратегију о интеграцији Републике Македоније у Европску унију.³²² У том документу се наводи да се Националном стратегијом о интеграцији Републике Македоније у ЕУ дефинишу основни концептуални оквир и приоритети у процесу приступања те земље у ЕУ. Такође, наглашава се да се овом стратегијом настоји утврдити специфичан приступ Републике Македоније

³¹⁹ „Република Северна Македонија и ЕУ”, Делегација на Европската Унија во Република Северна Македонија, Available from:

https://eeas.europa.eu/delegations/republic-north-macedonia/14257/%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B8-%D0%B5%D1%83_mk (Accessed 15 June 2021)

³²⁰ Stevo Pendarovski, *Macedonian foreign policy 1991-2011 Aspects of internal and international legitimacy*, op. cit., стр. 64

³²¹ Таки Фити, Владо Камбовски, Фатмир Бесими, Драган Тилев, Леонид Грчев, Берtrand Милет, Мојмир Мрак, Михаел Самец, Војчек Порчек, *Република Македонија на патот кон Европската унија (2020) – Искуства, предизвици, перспективи*, op. cit.

³²² „Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во Европската унија”, op. cit.

њеној интеграцији у ЕУ, а у складу са околностима и условима у којима ће се одвијати процес приступања.³²³

Посматрано из угла временског оквира, ова стратегија македонске владе заснивала се на три етапе у процесу реализације тог документа.³²⁴

„Прво, у стратегији се пружа резиме о актуелном стању у Републици Македонији, када је реч о спровођењу одређених елемената из законодавства ЕУ и усвајања уобичајене праксе која се примењује у ЕУ;

Друго, наводе се обавезе које произлазе из Споразума о стабилизацији и придруживању, притом описујући како Република Македонија планира њих да испуни и на који ће начин оне конкретно допринети остваривању циљева о потпуној интеграцији Републике Македоније у политички и економски живот Европе;

Треће, описује се перспектива о приступању Републике Македоније ЕУ. Како се наводи у стратегији, то би значило не само усаглашеност и спровођење политике у једном много ширем окружењу од оног дефинисаног у Споразуму о стабилизацији и придруживању, већ и трансформацију неких од постојећих елемената тог споразума, у једну дубљу форму интеграције. Из тог угла, како се додаје, Споразум о стабилизацији и придруживању није само циљ сам по себи, већ једна 'станица' на путу ка пуноправном чланству."³²⁵

У том документу македонске владе такође се апострофира „да ће се чином приступања Републике Македоније ЕУ, стратегија сматрати успешно спроведеном”³²⁶.

Тадашњи председник Европске комисије Романо Проди, који је био на тој позицији од 1999. до 2004. године, током своје официјелне посете Скопљу 1. октобра 2004. године, предао је македонским властима свеобухватни Упитник о оцени припремљености земље за добијање статуса кандидата.³²⁷ И у том тренутку је деловало да се све одвија веома брзо јер је тадашња македонска влада већ у фебруару 2005. године доставила одговоре Европској комисији. Европска комисија потом је припремила мишљење и детаљну оцену о Републици Македонији и предала их Савету ЕУ за коначну одлуку.

Република Македонија, у складу са закључцима Европског савета, у децембру 2005. године на Самиту ЕУ у Бриселу добила је статус кандидата за учлањење у Европску унију. Тим поводом тадашњи македонски председник Бранко Црвенковски рекао је да је „та одлука огроман успех за Републику Македонију и њен народ”³²⁸. Тадашњи премијер Републике Македоније Владо Бучковски добијање кандидатског статуса окарактерисао је као историјски чин за Републику Македонију и апострофирао да је Македонија коначно напустила „балканску калдрму” и прикључила се „ауто-путу који води ка Европи”.³²⁹

„Добијање кандидатског статуса на Самиту европских лидера у Бриселу било је неизвесно до самог краја Самита, јер је Француска изразила резервисаност према

³²³ Ibidem

³²⁴ Ibidem

³²⁵ Ibidem

³²⁶ Ibidem

³²⁷ „Прашалникот од Европската комисија на Премиерот на Владата на Република Македонија”, Секретаријат за европски прањања, Влада на Република Северна Македонија, 2004. Available from: <https://eu.org.mk/strategi%D1%98a-za-integraczi%D1%98a/> (Accessed 15 June 2021)

³²⁸ „Македонија и ЕУ во 2005”, *BBCMacedonian.com*, 29. Декември 2005, Available from: http://www.bbc.co.uk/macedonian/news/story/2005/12/printable/051229_macedonia_eu.shtml (Accessed 15 June 2021)

³²⁹ Ibidem

могућностима проширења Уније новим државама, без дефинисаног буџета саме Уније, и без широке дебате о томе како ће се процес проширења даље одвијати”,³³⁰ рекао је Бучковски. У том контексту, битно је навести и поруку коју је официјелни Брисел послао македонским властима, заједно са кандидатским статусом, у којој се наводи да „Брисел најављује да стандарди које очекује од Македоније постају све виши, те да парламентарни избори 2006. године треба да се реализују без икакве мрље, а реформе да се убрзају уколико Македонија жели да убрзо започне преговоре”.³³¹

Тим поводом, немачки Дојче веле подсећа да је Македонија у пролеће 2004. године поднела захтев за учлањење, што није изазвало одушевљење у седишту ЕУ, али наглашава да су се македонски политичари доста трудили како би се реформе брзо спроводиле и како би Европска комисија дала добре оцене, те да је самим тим добијање статуса кандидата заслужено.³³²

Међутим, овај утицајни немачки медиј такође додаје да добијање статуса кандидата не значи да ће се чаробним штапићем све одједном средити, те да је потребно много реформи. Апострофира и да корупција и криминал у Републици Македонији забрињавају ЕУ, али да је ипак Македонија, која је прогласила независност 1991. године, данас, колико-толико стабилна земља.³³³

Чином стицања кандидатског статуса на неки начин се окончава једно и отвара ново поглавље у односима између Скопља и Брисела. У том тренутку, и поред нејасноће у оквирима ЕУ о томе како ће изгледати и функционисати политика проширења ЕУ, делује да је Република Македонија на добром путу, како на унутрашњеполитичком тако и на спољнополитичком плану. Наиме, коначно је унутрашњи политички, друштвени и безбедносни оквир у неку руку стабилизован, усвојена су најизазовнија законска решења која произлазе из обавеза Охридског оквирног споразума, а постоји макар прећутни свеобухватни политички консензус у томе. С друге стране, на спољнополитичком плану, односи са суседима су релативно стабилни, Атина не инсистира на убрзаном решавању билатералног спора око имена, иако је свесна да Скопље полако али сигурно прави кораке ка евроатлантским структурама. Заправо, реч је о периоду такозваних златних година за Републику Македонију, који ће се, с једне стране услед унутрашњих неприлика, с друге стране услед међународних, а пре свега европске маргинализације у наредних десет година претворити у период апсолутне неизвесности када је реч о спољнополитичким циљевима и одрживости те земље.

³³⁰ Ibidem

³³¹ Ibidem

³³² „Makedonija dobila status kandidata za EU”, *Deutsche Welle*, 17. 12. 2005, Available from: <https://www.dw.com/sr/makedonija-dobila-status-kandidata-za-eu/a-2654148> (Accessed 15 June 2021)

³³³ Ibidem

4 РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА НА ПУТУ КА ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ ОД 2006. ДО 2015. ГОДИНЕ – ПРВИ СПОЉНОПОЛИТИЧКИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ

4.1 Промена власти у Македонији 2006. године и улога ВМРО–ДПМНЕ у стратегији спољне политике

У августу 2006. године изабрана је прва влада Николе Груевског, који је тада већ три године био на челу ВМРО–ДПМНЕ. Влада Груевског је изгласана у македонском Собрању са 68 гласова „за” од укупно 120 посланичких места у законодавном дому Републике Македоније.³³⁴

Груевски је рекао да то што га називају политичким технократом за њега представља комплимент, те да намерава да управља новом владом са менаџерским умећем, у чијем епицентру ће бити економски проблеми, попут превазилажења сиромаштва и борбе против криминала, али и учлањење Македоније у НАТО на Самиту 2008. године, а већ 2007. је најавио почетак приступних преговора са ЕУ.³³⁵ Међутим, ситуација на спољнополитичком плану није се одвијала тако како је замислио Груевски, лидер странке десног центра која је била и чланица Европске народне партије. Како наводи Дојче веле, млади премијер је у првим годинама свог владања уживао велику подршку у међународној заједници, а посебно од стране сестринских странака у Европи. У прилог томе, овај утицајан немачки медиј наводи и то да је Груевски већ у октобру 2006. године, само три месеца након изборне победе, био у званичној посети Немачкој, где га је немачка канцеларка Ангела Меркел дочекала уз војне почасте. Западни политичари су, додаје овај немачки медиј, у њему видели наду за земљу и регион и преокрет са дотадашње националистичке политике.³³⁶

„Чињеница је да је тренутно стање у односу на проширење ЕУ у критичној фази, а да су највиши функционери ЕУ под притиском својих главних градова и мишљења јавности, те захтевају одређено успоравање и подизање стандарда. То је ствар са којом се морамо суочити и значи да ми као влада морамо да радимо на реформама, а током посете Берлину да успоставимо добру комуникацију са немачким канцеларом и да представимо наше планове и затражимо, након што се они испуне, разумевање да у Македонији постоји напредак и да ћемо на основу тога тражити и напредак ка ЕУ”³³⁷, изјавио је Груевски два дана уочи своје прве званичне посете Берлину.

³³⁴ Александар Чомовски, „Избрана новата македонска влада”, *Deutsche Welle*, 27. 6. 2006, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0/a-2529584> (Accessed 15 June 2021)

³³⁵ Ibidem

³³⁶ „Никола Груевски: како реформаторот стана бегалец”, *Deutsche Welle*, 14. 11. 2018, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D0%B0%D0%BA%D0%BE-%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%86/a-46290450> (Accessed 16 June 2021)

³³⁷ „ЕУ треба да има слух за успехот на реформите во Македонија”, *Deutsche Welle*, 12. 10. 2006, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%B5%D1%83-%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D0%B8%D0%BC%D0%B0-%D1%81%D0%BB%D1%83%D1%85-%D0%B7%D0%B0-%D1%83%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%85%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE->

Меѓутим, поверење које су Груевски и владајући ВМРО–ДПМНЕ уживали у Бриселу и Берлину није дуго трајало, јер је након две године, а након такозваног фијаска на Самиту НАТО-а у Букурешту, када Република Македонија није добила позив за приступање, Груевски променио своју дотадашњу реторику и поново на политички сто вратио старе националистичке теме које су биле у центру пажње током деведесетих, попут македонског идентитета, уставног имена Републике Македоније, али и македонске историје, за коју је тврдио да је угрожена од стране суседних земаља, пре свега мислећи на Грчку и Бугарску.

Груевски је на превременим парламентарним изборима у Републици Македонији 2008. године добио огромну већину, пре свега захваљујући националистичкој кампањи која је у први план ставила фијаско на Самиту НАТО-а у Букурешту и пароли „Име не дајемо”.³³⁸

Годину дана након Самита НАТО-а у Букурешту, Република Македонија није успела да превазиђе баријере на путу ка НАТО-у, већ се десило управо супротно, односно земља је забележила назадовање на том путу.³³⁹ Албански аналитичар Петрит Халити каже да политика заоштравања и креирања политичких, историјских и дипломатских провокација, коју је влада премијера Николе Груевског изабрала да примењује током целе ове атлантске године, од самита у Букурешту па све до самита у Стразбуру, не може а да не води до убеђења да власти у Скољу на савестан начин не само што се нису приближиле компромису око имена са Грчком, већ су га пропустиле.³⁴⁰

Спољна политика Републике Македоније, која представља битну област за стабилно етаблирање државе као субјекта у меѓународним односима, постала је непредвидива категорија³⁴¹, како за сваког грађанина те земље тако и за страни фактор, без обзира на његов политички, економски или други интерес за сарадњу са Републиком Македонијом.³⁴² Такво стање је, према речима каријерног македонског дипломате Виктора Габера, „довело ту земљу до сталног несигурног кретања у усвајању тактичких корака у реализацији општеприхваћених стратешких циљева, односно чланства у НАТО-у и ЕУ на спољнополитичком плану”³⁴³.

Немачки Дојче веле пише да је Република Македонија у време Груевског, за кога се веровало да је реформатор који улива наду, па је преко коруптираног аутократе постао бегунац од правде, била земља злоупотребе и криминала, те да се за време његове владавине

[%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-2529506](#)

(Accessed 16 June 2021)

³³⁸ „Никола Груевски: како реформаторот стана бегалец”, *op. cit.*

³³⁹ Албулена Халили, Фатмир Афири, „Македонија помеѓу интеграцијата во евро-атлантските структури и балканската геополитика”, *Евро-Атлантските Перспективи на Република Македонија: проблеми, предизвици и политичка реалност по неуспехот на Самитот на НАТО во Букурешт 2008*, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, Република Македонија, 2009, 115–131, Available from: <https://www.seeu.edu.mk/files/research/NATO-mk.pdf> (Accessed 16 June 2021) p. 128

³⁴⁰ Petrit Haliti, „I munguari me dashje i samitit të NATO-s”, 06/04/2009. <http://balkanweb.com/sitev4/lajme.php?id=36042>. In: Албулена Халили, Фатмир Афири, „Македонија помеѓу интеграцијата во евро-атлантските структури и балканската геополитика“, p. 128

³⁴¹ Термин за окарактеризување на надворешната политика на Република Македонија исфрлен во анализата на новинарката на скопскиот „Утрински весник“, Слободанка Јовановска, на 4.2.2014 („Македонија ќе оди кон изолација или пресврт?“). In: Виктор Габер, *Од објект до субјект – Македонија во меѓународните односи*, *op. cit.* p. 238

³⁴² *Ibidem*

³⁴³ *Ibidem*, p. 237

та земља суочила са изолацијом и била предмет жестоких критика и подсмеха у демократском свету.³⁴⁴

Тако је Груевски од великог еврофанатика и младог премијера који је изазвао велика очекивања у државама-чланицама ЕУ, али и код других партнера евроатлантске заједнице, постао национални лидер Републике Македоније задужен за доказивање коренâ македонског идентитета и историје и чувара македонске нације, језика и државности. Тако су случајно, или уз јасну партијску стратегију ВМРО–ДПМНЕ и спољнополитички циљеви Републике Македоније, односно учлањење у ЕУ и НАТО, постали својеврстан талац политике Груевског. Он је декларативно наставио да се снажно залаже за европске и евроатлантске интеграције Републике Македоније, али су извештаји Европске комисије о испуњавању стандарда и такозваних Копенхагенских критеријума сведочили сасвим супротно. Република Македонија је након 2008. године бележила континуирано назадовање на путу ка ЕУ и НАТО-у и све израженије неслагање са суседним земљама, Грчком и Бугарском, које су чланице ЕУ.

Груевски не само што се окренуо од својих првобитних циљева убрзане интеграције Републике Македоније у ЕУ и НАТО, већ је почео и отворено да криви европске званичнике и саму Унију за двоструке аршине и неиспуњена обећања када је реч о интеграцији Македоније, те је на тај начин ушао и у директну конфронтацију са политичким Западом.

Бивши немачки амбасадор у Скопљу Клаус Шрамајер такође је ситуацију у Републици Македонији за време владавине Николе Груевског оценио као безнадежну, али је такође навео да је Запад пропустио прилику да подржи Скопље, да је Македонија од почетка потцењивана, те да је дата предност Атини, те је, према његовом мишљењу, можда управо такав став Запада навео Груевског да се из очаја окрене ка фаталној националистичкој политици.³⁴⁵

У том периоду су и односи са Вашингтоном на неки начин стагнирали. За разлику од епохе Џорџа Вокера Буша, током администрације Барака Обаме ниједан значајнији функционер Стејт департмента од 2009. до 2015. године, осим Викторије Нуланд, није посетио Скопље. За време посете Балкану и Сарајеву, тадашња државна секретарка САД Хилари Клинтон не само да је избегла да посети Скопље, већ македонско питање у НАТО и ЕУ није било ни поменуто.³⁴⁶ Како објашњава Нано Ружин, чињеница је да Стејт департамент није био задовољан понашањем тадашње власти у Републици Македонији, која је, према његовим речима, популистичка и којој се приписује недостатак демократичности, сростање државног са партијским апаратом, проблематична независност судства и Уставног суда, избацивање полицијском интервенцијом посланика из парламента, проблематична слобода медија, хапшења припадника опозиције, корупција, непоштовање Охридског договора и неговање међуетничких односа, претерано задуживање у циљу непрофитабилних инвестиција, одсуство добре воље да се нађе компромисно решење са Атином о имену државе.³⁴⁷

³⁴⁴ „Никола Груевски: како реформаторот стана бегалец”, *op. cit.*

³⁴⁵ Zoran Arbutina, „Gruevski ruši sve mostove za sobom”, *Deutsche Welle*, 15. 4. 2016, Available from: <https://www.dw.com/bs/gruevski-ru%C5%A1i-sve-mostove-za-sobom/a-19190951> (Accessed 16 June 2021)

³⁴⁶ Нано Ружин, „Односи Сједињених Америчких држава и Републике Македоније”, Драган Симић, Драган Живојиновић (ур.), *Политика Сједињених Америчких Држава према региону Западног Балкана и Републици Србији*, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Београд, 2015, стр. 168

³⁴⁷ *Ibidem*

Заправо, Груевски је, пре свега, *de facto* имао стратегију спољне политике која је била нереална, јер није као озбиљно питање у остваривању спољнополитичких циљева Републике Македоније узела спор око уставног имена са Грчком, нити актуелне регионалне и европске околности које су умногоме утицале на процес реализације спољнополитичких циљева Републике Македоније. У његовом мандату Република Македонија је од стране Европске комисије у више наврата добила позитивну препоруку за почетак приступних преговора, али је након Самита НАТО-а у Букурешту Груевски променио не само спољнополитичко понашање своје владе, већ и унутрашње управљање државом, што је довело до тога да спор око уставног имена са Грчком буде у великој мери маргинална ствар на европском и евроатлантском путу Републике Македоније. Заправо, након превремених парламентарних избора 2011. године Груевски се више није бавио спољном политиком и спољнополитичком стратегијом своје земље, јер је у међувремену успео да убеди македонске грађане да је Грчка одговорна за то што Македонија назадује на путу ка ЕУ и НАТО-у, а као алиби је имао управо блокаду из Букурешта, док је истовремено пласирао тезу да је својеврсна цена европског и евроатлантског интегрисања одустајање од македонског идентитета, језика и историје. Тако је он успео да опстане скоро 11 година на власти, а да пуних осам година спроводи свепрожимајућу политичку кампању у Републици Македонији, која је код велике већине грађана те земље утицала на то да верују у његове тврдње да су идентитетска питања македонског народа кључна баријера на путу Републике Македоније ка ЕУ и НАТО-у, а да је управо он тај који стоји на бранику свега што је македонско.

4.2 Од стицања статуса кандидата за чланство у ЕУ до Самита НАТО-а у Букурешту

Од стицања статуса кандидата за чланство у ЕУ у децембру 2005. године па све до Самита НАТО-а у Букурешту у априлу 2008. године Република Македонија се суочила са два велика унутрашњеполитичка изазова: први, у јуну 2006. године, када су одржани редовни парламентарни избори на којима је победила до тада опозициона странка ВМРО–ДПМНЕ, предвођена Николом Груевским; и други, улазак у трогодишњи период кохабитације између тадашњег председника Бранка Црвенковског и новоизабраног премијера Николе Груевског. Иако је тадашња политичка инфраструктура у Републици Македонији изгледала стабилно и усаглашено око спољнополитичких циљева те земље, ипак су поједине одлуке, не од суштинског значаја када се посматрају из угла испуњавања услова за интеграцију у евроатлантске структуре, утицале на то да Македонија назадује, а самим тим и да не добије очекивани позив за чланство у НАТО.

Дугогодишња посланица немачке Хришћанско-демократске уније у Европском парламенту Дорис Пак каже да се Република Македонија суочава и са другим факторима који су довели до тога да ова земља не добије позив за учлањење у НАТО, те наглашава да спор око имена са Грчком није једина баријера.³⁴⁸ С друге стране, представници албанске академске заједнице у Републици Македонији Албулена Халили и Фатмир Арифи кажу да се и осам година након усвајања Охридског оквирног споразума Албанци у тој земљи третирају као грађани другог реда, иако њихова етничка заједница представља преко 25 одсто укупног становништва.³⁴⁹ Према њиховим тврдњама, то је такође један од узрока назадовања

³⁴⁸ „Doris Pack: Uncertain EU future for Macedonia without name compromise”, Macedonian Information Agency, April 5, 2008. In: Албулена Халили, Фатмир Афири, „Македонија помеѓу интеграцијата во евро-атлантските структури и балканската геополитика”, *op. cit.*, p. 122

³⁴⁹ Iako so posledniot popis vo 2002 godina беше registriran edna brojka od 25%, albanskata populacija pretstavuva 33% od celokupniot broj na naselenie vo Makedonija. Rahim Veliu: "Geographical span and the Albanian population

Републике Македоније на путу ка ЕУ и НАТО-у у периоду од 2005. до 2008. године, а у контексту НАТО-а, један од узрока недобијања позива за учлањење.³⁵⁰

Али, како бисмо имали прецизнију слику о развоју догађаја у Републици Македонији у периоду од 2005. па све до Самита НАТО-а у Букурешту, направили смо анализу извештаја Европске комисије за 2006. и 2007. годину, што је у суштини квалитетан репер за добро разумевање унутрашњих прилика у тој земљи. Имајући у виду да су стандарди за учлањење у ЕУ и НАТО умногоме синхронизовани, ако изузмемо питања из области одбране, овај преглед извештаја ће нам бити добар показатељ стања унутрашњих токова у Републици Македонији током две године пре одржавања букурештанског НАТО самита.

Један од већих изазова је било свакако одржавање фер и поштених парламентарних избора у јулу 2006. године, на чему је инсистирао и официјелни Брисел када је одлучио да додели Републици Македонији статус кандидата³⁵¹. У извештају за 2006. годину, када је реч о изборном процесу, наводи се да су направљени значајни напори како би се унапредио изборни систем у периоду пре одржавања избора, те да је у марту те године усвојена свеобухватна реформа Изборног закона са широким консензусом, што је допринело и великој подршци професионалној Државној изборној комисији.³⁵² Такође, Европска комисија наглашава и да је Кривични законик промењен како би повећао степен кажњивости везан за кривична дела која произлазе из изборног процеса.³⁵³

С друге стране, када је реч о самом изборном дану, у извештају се наводе велике нерегуларности, попут пуњења кутија, породичног гласања, застрашивања и других врста превара. Такође, додаје се да су регистровани насилни инциденти уочи избора у које су углавном биле умешане две највеће албанске странке у Републици Македонији. Када је реч о формирању парламентарне већине у македонском Собрању, у извештају Европске комисије се апострофира да је албанска коалиција предвођена странкама ДУИ и ПДП бојкотовала рад парламента од прве постизборне седнице због тога што нису били позвани да буду део нове владајуће већине, иако, како су навели, освојили су највише, односно 60 одсто гласова у албанским срединама.³⁵⁴

Када је реч о питањима институционалне ефикасности, у овом извештају се наводи да је корупција у Републици Македонији остала широко распрострањена, те да је она утицала на назадовање у економском развоју, али и на слабљење друштвене кохезије.³⁵⁵ Апострофира се и да се прислушкивање телекомуникација наставља услед недостатка одговарајућег законског оквира, те се подсећа да Закон о пресретању комуникација није донет и, како се наглашава у извештају, то је нешто што мора да се реши без даљег одлагања.

У извештају Европске комисије за 2007. годину, наводи се инцидент који се догодио 25. септембра 2007. године у македонском Собрању, где је дошло и до физичког насиља

movement in Macedonia" Tetovë, 2002. p. 40 In: Албулена Халили, Фатмир Афири, „Македонија помеѓу интеграцијата во евро-атлантските структури и балканската геополитика”, p. 123

³⁵⁰ Ibidem

³⁵¹ „Commission Staff Working Document The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2006 Progress Report”, Commission Of The European Communities Brussels, 2006, Available from: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2006/nov/fyrom_sec_1387_en.pdf (Accessed 16 June 2021)

³⁵² Ibidem

³⁵³ Ibidem

³⁵⁴ Ibidem

³⁵⁵ Ibidem

између албанских партија.³⁵⁶ Како се наводи, физичко насиље између посланика из редова албанских ДУИ, ПДП и ДПА избило је током дебате о амандманима на Закон о изборима и додаје се да је било и других повређених, као и повређених представника медија.³⁵⁷

С друге стране, у овом извештају, објављеном тачно пет месеци пре одржавања Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године, Европска комисија наглашава да је рад македонске владе фокусиран на процес европских интеграција и приступања у НАТО, као и на спровођење Охридског оквирног споразума.³⁵⁸ Наводи се и да је македонска влада усвојила Национални план за прилагођавање националног са европским законодавством, који је накнадно одобрио и парламентарни одбор за питања ЕУ.³⁵⁹

Апострофиран је напредак, односно реформе у области одбране, као део припреме за учлањење у НАТО, те да је општи ниво безбедности задовољавајући, а да су истовремено полицијске снаге унапредиле своје капацитете у патролама и истрагама.³⁶⁰ Међутим, додаје се да правосуђе и даље пати од озбиљних недостатака, посебно због недостатка независности и због ниског нивоа ефикасности.

Када је реч о односима са суседима, конкретније о односима са Републиком Грчком, поздравља се то што је македонска влада донела одлуку да омогући грађанима Грчке да улазе на територију Републике Македоније са личном картом у циљу промовисања и унапређивања међуграничних путовања.³⁶¹ Ипак, додаје се да односи између Скопља и Атине остају под утицајем спора око имена, те да није постигнут никакав напредак у том контексту, док је преименовање скопског аеродрома у „Александар Велики” апострофирано као провокација упућена Грчкој, супротно одредбама Привременог споразума између ове две земље из 1995. године.³⁶² Додаје се да је неопходно да се избегавају активности које ће негативно утицати на суседске односе, али и да се обнове напори и успостави конструктиван приступ како би се решио спор око имена који би био прихватљив за обе стране.³⁶³

Посматрано из овог угла, односно анализе извештаја Европске комисије о напретку Републике Македоније, чини се да Република Македонија није била ништа боља, нити гора, у односу на остале две државе из такозване јадранске тројке, односно Албаније и Хрватске. Проблеми са којима се суочавала Република Македонија на унутрашњеполитичком и институционалном нивоу нису били ништа ново, нити изненадно у том тренутку. Међуетнички односи, само неколико година након конфликта, били су стабилни, док су политичка неслагања била на одрживом нивоу. У том контексту, чини се као да је Грчка заиста искористила своју максималну дипломатску моћ да убеди своје атлантске партнере да зауставе приступање Републике Македоније НАТО-у све до решења спора око имена, јер заиста је тешко поверовати да су унутрашњеполитичка и спољнополитичка кретања те земље у 2006. и 2007. години допринела таквом закључку по питању Републике Македоније на Самиту у Букурешту. Битно је нагласити да се у овим извештајима Европске комисије не помиње назадовање колико ограничени напредак, те је теза о назадовању у другој половини 2006. и првој половини 2007. сама по себи неодржива.

³⁵⁶ Ibidem

³⁵⁷ Ibidem

³⁵⁸ Ibidem

³⁵⁹ Ibidem

³⁶⁰ Ibidem

³⁶¹ Ibidem

³⁶² Ibidem

³⁶³ Ibidem

Заправо, закључци са Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године представљају својеврстан посредни разлог за нову етапу у коју је ушла Република Македонија. Разочарање у македонском друштву, изазвано одлуком да се Републици Македонији не додели позивница за пријем у НАТО, добро је послужило одређеним политичким лидерима у тој земљи да направе заокрет у свом унутрашњеполитичком и спољнополитичком деловању, те да пошаљу поруку Бриселу да је могуће водити суверену политику без обзира на то колико она може бити деструктивна у датом тренутку, али и поруку својим грађанима – да увек постоји друга опција, колико год она била нереална и неодржива.

4.3 Македонска држава од Самита у Букурешту до добијања условљене препоруке за учлањење у ЕУ

Република Македонија се након Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године фокусира на нове правце кретања, како на унутрашњеполитичком тако и на спољнополитичком плану. Иако је тадашња власт, предвођена владајућом странком ВМРО–ДПМНЕ и њеним лидером Николом Груевским, наставила да убеђује грађане своје земље, али и међународне партнере, да су евроатлантске интеграције Републике Македоније правац без алтернативе, фактичко стање на терену и начин владања који су спроводили сведочили су о новим правцима кретања.

Већ 11. априла 2008. године, само шест дана након завршетка Самита НАТО-а у Букурешту, македонско Собрање је донело одлуку да се иде на превремене парламентарне изборе, који ће бити одржани 1. јуна те године, иако је фактичко стање у држави указивало да нема потребе за тим, имајући у виду и чињеницу да Република Македонија није добила позив за учлањење у НАТО, али истовремено македонска опозиција није тражила одговорност македонске владе због тога, односно није захтевала расписивање избора. Тадашњи помоћник главног уредника македонског листа „Дневник” Бранко Ђорђевиќ каже да је премијер Никола Груевски расписивањем избора желео да искористи прилику после Самита у Букурешту, када су му позиције, бар према анкетама, биле добростојеће, те да је свестан да време не ради за њега и да због тога жели да покуша поново да добије изборе и тако добије још четири године на власти.³⁶⁴

Други разлог, како објашњава Ђорђевиќ, јесте то што је Груевски желео да исправи грешку коју је направио две године раније, када је формирао владу са Демократском партијом Албанаца, која је у македонском Собрању имала мање посланика од друге албанске странке у Македонији – Демократске уније за интеграције.³⁶⁵

Како он објашњава, управо због тога је био отежан и рад македонског Собрања, јер било је скоро немогуће усвојити законе о етничким заједницама који се доносе такозваном двоструком већином, односно већином македонских и већином албанских посланика, што је у овом саставу парламентарне већине било тешко достићи имајући у виду да је албанска Демократска унија за интеграцију, која је чинила већину албанских посланика у Собрању, била у опозиционим клупама.³⁶⁶

³⁶⁴ „Izbori u Makedoniji 1. juna”, *BBC Serbian*, 12. 4. 2008, Available from: https://www.bbc.com/serbian/news/2008/04/080411_macedonia (Accessed 15 June 2021)

³⁶⁵ Ibidem

³⁶⁶ Ibidem

Предлог о распуштању Собрања подржала је тада владајућа коалиција предвођена македонском странком ВМРО–ДПМНЕ и албанском Демократском партијом Албанаца, а против су били опозициони Социјалдемократски савез Македоније, као и неколико мањих политичких субјеката.³⁶⁷ Иако је главна расправа на тој седници Собрања била одлука да се учлањење Републике Македоније у НАТО одложи до коначног решења спора око имена између Скопља и Атине, наметнула се дилема око тога да ли ће превремени избори допринети напорима Македоније да реши спор са Грчком или ће негативно утицати на њих.³⁶⁸ Анализирајући актуелну ситуацију у тој земљи, поједини аналитичари су оценили да ће превремени избори унети нову несигурност и политичку неизвесност у држави која је иначе већ месецима под тензијом због нестабилне коалиционе владе.³⁶⁹

Тадашњи македонски председник Бранко Црвенковски, који је имао још годину дана до краја председничког мандата, у Собрању је покушао да убеди посланике из редова владајуће већине да у земљи има „важнијег посла”, те нагласио да је битно да се пажња усмери на решавање спора са Грчком око имена државе.³⁷⁰

С друге стране, тадашњи премијер Републике Македоније Никола Груевски истакао је да постоји много разлога за превремене изборе, а један од најважнијих, како је казао, јесте неефикасност актуелног сазива Собрања који, према његовим речима, спречава његову владу да испуни обећања дата македонским грађанима.³⁷¹

Ђорђевиќи, из македонског листа „Дневник”, сматра да је Груевски много раније, чак и пре самита НАТО-а у Букурешту, донео одлуку да се иде на изборе, те да је управо због тога и градио имиџ непопустљивог борца за уставно име државе, рачунајући да ће то користити у кампањи.³⁷² Десна конзервативна владајућа странка ВМРО–ДПМНЕ је готово десет година успешно мобилисала јавност против идеје промене имена, везујући то за сет темељних македонских националних идентитетских питања.³⁷³

О томе да је Република Македонија ушла у период стагнације на путу испуњавања и одрживости стандарда постављених као услов за интегрисање у евроатлантску заједницу, сведоче и неправилности забележане током изборног процеса, али и у самом дану одржавања превремених парламентарних избора, 1. јуна 2008. године. Извештај Европске комисије за 2008. годину је био веома оштар у делу који се односи на непоштовање слободе и права човека, те се као пример тога наводи превремени парламентарни изборни циклус.³⁷⁴ У извештају Европске комисије се наводи да су избори, одржани само два месеца након Самита НАТО-а у Букурешту, били нерегуларни, контролисани од одређених појединаца, али и од стране државних институција и органа државне власти.³⁷⁵

³⁶⁷ Ibidem

³⁶⁸ Ibidem

³⁶⁹ Ibidem

³⁷⁰ Ibidem

³⁷¹ Ibidem

³⁷² Ibidem

³⁷³ Драган Ђукановиќ, *Балкан на постхладноратовском раскришћу* (198–2020), op. cit., стр. 99

³⁷⁴ Љуљзим Фаризи, „Процесот на зачленувањето на РМ во ЕУ и реалната политика после самитот во Букурешт”, *Евро-Атлантските Перспективи на Република Македонија: проблеми, предизвици и политичка реалност по неуспехот на Самитот на НАТО во Букурешт 2008*, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, Република Македонија, 2009, 89–114 Available from: <https://www.seeu.edu.mk/files/research/NATO-mk.pdf> (Accessed 16 June 2021) , p. 95

³⁷⁵ Ibidem

Заправо, најбољи показатељ нерегуларности у том изборном процесу у Републици Македонији представља Коначни извештај о превременим парламентарним изборима одржаним 1. јуна 2008. године, који је припремила Мисија о посматрању избора ОЕБС/ОДИХР.³⁷⁶ Како је наведено у извештају ове посматрачке мисије, „имајући у виду неуспех да се заустави насиље у областима у којима живи у највећем делу етнички албанско становништво и ограничено и селективно спровођење закона, очекивања за напредак нису била реализована”. Како се објашњава, „организоване активности за присилно рушење изборног процеса у преподневним сатима током изборног дана онемогућиле су слободно изражавање воље гласача у многим местима”.³⁷⁷ Када је реч о улози медија током изборног процеса, ОЕБС/ОДИХР у свом извештају наводи да су јавни медијски сервиси извештавали у корист владајућих странака, док су упозорења и санкције Савета за радиодифузију били неефикасни.³⁷⁸

Такође, у извештају се апострофира да је разлика између партијских и државних структура у одређеним моментима била нејасна, те да је то представљено почетком кампање од стране владајућих странака које су рекламирале успех владајућих иницијатива, као и владиних програма о посебним услугама за грађане током изборне кампање.³⁷⁹

Када је реч о албанским странкама у Републици Македонији, у том извештају се наводи да су користили оштру реторику која је водила ка насиљу, те да су забележени бројни инциденти уз насиље, у областима у којима претежно живе етнички Албанци и да је то креирало застрашујућу атмосферу и пре и током изборног процеса.³⁸⁰

У извештају је такође апострофирано да је током изборног дана коришћено организовано насиље и заплашивање, што је онемогућило гласање у срединама са претежно албанским етничким становништвом, при чему је, како се описује, једно лице изгубило живот, док је неколико њих било повређено.³⁸¹

Само два месеца након самита НАТО-а Република Македонија је показала све мањкавости са којима се суочава на унутрашњем плану и самим тим „обезбедила” додатни кредит онима који су се противили њеном учлањењу у НАТО, иако је током Самита коришћена сасвим друга аргументација о томе, односно пре свега је акценат био стављен на добросуседске односе и на спор око имена. Међутим, након неуспеха на самиту у Букурешту, Република Македонија и њени грађани се суочавају са великом политичком фрустрацијом која је отворила нове процесе у унутрашњој и спољној политици Републике Македоније.³⁸²

Након избора, на којима је ВМРО–ДПМНЕ, предвођен Груевским, остварио убедљиву победу, освојивши 47 одсто гласова, односно 63 посланичка места³⁸³ од укупно

³⁷⁶ „Поранешна Југословенска Република Македонија, Предвремени парламентарни избори – коначен извештај“, Мисија за набљудување на избори на ОБСЕ/ОДИХР, Варшава, 2008, Available from: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/e/33153.pdf> (Accessed 16 June 2021)

³⁷⁷ Ibidem, p. 1

³⁷⁸ Ibidem

³⁷⁹ Ibidem, p. 2

³⁸⁰ Ibidem

³⁸¹ Ibidem, p. 3

³⁸² Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, Фондација „Фридрих Еберт”, Канцеларија Скопје, Скопје, 2010, стр. 316

³⁸³ „Поранешна Југословенска Република Македонија, Предвремени парламентарни избори – коначен извештај”, оп. цит., стр. 34

120 у македонском Собрању, започета је нова кампања националног буђења у Републици Македонији.³⁸⁴ Тадашња влада је покренула кампању о античким коренима Македонаца, те су финансирани бројни дигитални и медијски спотови у том смеру, покренута су интензивна археолошка истраживања у циљу проналажења нових доказа о античком пореклу Македонаца, док су истовремено штампане бројне едиције књиге о македонској антици који су доживели, како каже професор Нано Ружин, праву ренесансу.³⁸⁵

Велики број провладиних историчара и археолога почео је да креира јавно мњење у македонском друштву и на својеврстан начин да детерминише „развој”, односно фактичко назадовање Републике Македоније када је реч о стратешким спољнополитичким циљевима, учлањењу у НАТО и ЕУ. Антиквизација је заузела значајно место у македонској политици, што је изазвало још већу нервозу и провокацију у Грчкој.³⁸⁶ Са психолошког угла, како објашњава Ружин, након шока у Букурешту, ова владина стратегија за македонски народ је представљала својеврсну менталну храну коју су доживљавали као реваншизам против јачег.³⁸⁷ На агенди Републике Македоније више није било учлањење у НАТО и ЕУ, већ је енергија македонског друштва била усмерена ка антиквизацији и очувању идентитета који је био угрожен на путу евроатлантског интегрисања. У суштини, Република Македонија је у периоду након Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године ушла у својеврсно поглавље паралелног преживљавања. У том периоду, од стране тадашње македонске власти, с једне стране, вршен је покушај да се међународни актери убеди да је реч о држави која је апсолутно посвећена евроатлантским интеграцијама, док се, с друге стране, на унутрашњем плану покушавао променити јавни дискурс, да се македонска јавност усмери ка филозофској расправи о идентитету, постојању, одрживости и угрожености и да се на тај начин скрене фокус грађана те земље са проблема који су постајали све израженији на институционалном, правном, политичком, економском, безбедносном и финансијском нивоу.

Заправо, питање имена Републике Македоније, након неуспеха те земље на Самиту у Букурешту 2008. године, постало је предмет злоупотребе у дневнополитичким дешавањима у Македонији и у Грчкој како би се стекли политички поени. И Грчка и Македонија тврде да је у Букурешту искоришћен механизам вета, али анализирајући материјалне документе, односно завршни документ након Самита, може се закључити да око питања Републике Македоније није постигнут консензус између земаља чланица Алијансе. Чињеница да је Алијанса дебатовала иза затворених врата по питању учлањења Републике Македоније не може да потврди да је Грчка употребила механизам вета, јер у том тренутку није имала аргументе за то. Суштина је да се Република Македонија налазила пред великим изазовима након неуспеха на Самиту НАТО-а у Букурешту и после најаве политичких челника у Грчкој да ће решавање спора око уставног имена државе бити услов за учлањење Републике Македоније и у НАТО и у ЕУ.³⁸⁸

Тадашња македонска влада је ишла корак даље у заоштравању односа са Грчком, те је одлучила да брани своју позицију тако што је 2. децембра 2008. године поднела тужбу против Грчке пред Међународним судом правде, уз почетну позицију да је Грчка прекршила

³⁸⁴ Од Букурешта априла месеца 2008. године име је постало значајнији улог у унутрашњој политици, уједно и један регионални и међународни улог. у: Нано Ружин, *Европска идеја и балканске иконографије*, Европски центар за мир и развој, Београд, 2013, стр. 395

³⁸⁵ *Ibidem*, стр. 390–391

³⁸⁶ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, *op. cit.*, стр. 317

³⁸⁷ *Ibidem*, стр. 317

³⁸⁸ Љуљзим Фаризи, „Процесот на зачленувањето на РМ во ЕУ и реалната политика после самитот во Букурешт”, *op. cit.*, стр. 97

Привремени споразум између те две земље из 1995. године тиме што је онемогућила пријем Републике Македоније у НАТО. Таквим чином, како објашњава Ружин, спор око имена са преселио са дипломатског у домен права.³⁸⁹ Међутим, оно што је спорно у овом међународном правном процесу јесте чињеница да се у завршном документу НАТО-а са Самита у Букурешту из 2008. године ни на једном месту не наводи да је Грчка блокирала позив за учлањење Републике Македоније у НАТО, већ да је Алијанса, односно Северноатлантски савет на нивоу шефова држава и влада постигао сагласност да се тој земљи упути позив када буде решен спор око имена између Атине и Скопља.³⁹⁰

Официјелна Атина одмах је реаговала и истакла је да је Грчка спремна да се појави пред Међународним судом у Хагу, али је такође нагласила да македонска тужба не представља ништа више него покушај одлагања решавања билатералног спора око имена државе.³⁹¹ Тадашњи портпарол министарства спољних послова Грчке Јоргос Кумуцакос изјавио је да Грчка није прекршила Привремени споразум из 1995. године и истовремено је оптужио македонску владу да је „одбацила недавни пакет идеја ОУН и наставила тактику одлагања”.³⁹²

Чини се да је тадашње македонско политичко руководство још једном пропустило прилику да сагледа спор са Грчком и учлањење Републике Македоније у НАТО из угла стратешког размишљања. Супротно томе, тадашња македонска влада је отпочела процес унутрашњег и међународног реafirмисања македонског идентитета и нације, односно својеврсног оправдавања вођења једне такве политике, а самим тим је додатно продубила јаз у односима и са Грчком, као директно укљученом страном у спору, али и са међународним партнерима, пре свега онима у Бриселу и Берлину, који често нису имали јасно разумевање нити за политику коју је водила тадашња македонска влада, нити за инсистирање грчке стране да Република Македонија треба да промени уставно име. Једино што је у овом контексту било јасно јесте да је Грчка већ била пуноправна чланица и НАТО-а и ЕУ, док је Република Македонија претендовала да постане део тих институција, притом знајући да ће цео тај процес умногоме зависити од става Атине.

Ипак, Република Македонија успела је да добије спор против Грчке пред Међународним судом правде, али ни у једном тренутку није успела да у пракси спроведе такву одлуку суда, односно да добије позив за учлањење у НАТО све до 2018. године, када је спор око уставног имена коначно разрешен. Тадашње државно руководство Републике Македоније поздравило је одлуку Међународног суда правде у којој се наводи да је Грчка кршењем Привременог споразума из 1995. онемогућила пријем Републике Македоније у НАТО.³⁹³ Македонски председник Ђорђе Иванов након саопштавања одлуке затражио је од грчких власти да се понашају једнако одговорно према Привременом споразуму и да поштују пресуду, али и да прихвате оцену да Република Македонија није прекршила одредбе

³⁸⁹ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., , стр. 317

³⁹⁰ Ibidem

³⁹¹ Димитар Чулев, Гордана Дувњак, „Тужба што носи многу ризици”, *Утрински*, Број 2841, 19. 11. 2008, Available from: <https://www.utrinski.com.mk/?ItemID=E4E80C6E882FE443AC0F28DB0606C33C> (Accessed 16 June 2021)

³⁹² Ibidem

³⁹³ „Application of the Interim Accord of 13 September 1995 (The Former Yugoslav Republic of Macedonia V. Greece)”, International Court of Justice, Judgment of 5 December 2011, Available from: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/142/142-20111205-JUD-01-00-EN.pdf> (Accessed 16 June 2021), pp. 39–40

о добросуседским односима.³⁹⁴ Међутим, Иванов је такође додао да пресуду суда не треба посматрати кроз призму победника и поражених, већ да се настави заједнички рад са Републиком Грчком ка заједничкој будућности и будућности региона.³⁹⁵

С друге стране, тадашња македонска опозиција, коментаришући одлуку Међународног суда правде, рекла је да је пресуда морална победа, али да она не представља ефикасни механизам. „Међународни суд правде је одбио тужбени захтев Републике Македоније за обавезивање Грчке у будућности да не може да блокира евроатлантске интеграције Македоније. Тиме се данашња пресуда своди на моралну димензију, али без ефикасног механизма да се реши наш кључни проблем, а то је обезбеђивање учлањења у НАТО и почетак преговора са ЕУ”³⁹⁶, констатовала је Ана Павловска Данева из тадашње највеће опозиционе странке у земљи, Социјалдемократског савез Македоније. Сличан став поводом ове пресуде је изнео и професор Штефан Талмон – шеф Института за међународно право на Универзитету у Бону и професор међународног јавног права на Универзитету Оксфорд. Талмон је навео да Међународни суд правде не може да нареди Грчкој или НАТО-у да Република Македонија постане чланица Алијансе, али да пресуда има велику правну и моралну вредност. Он је такође нагласио да ће спор око имена бити решен само путем политичког компромиса, што се седам година касније и догодило.³⁹⁷

Суштина је да је период након Самита НАТО-а у Букурешту био посебно изазован за македонске грађане. Земља је ушла у процес свеобухватне национализације политике, док је на институционалном и политичком нивоу била суочена са континуираном кризом која је од 2009. па до 2017. године бивала све интензивнија, али се у неким моментима чинило и да се смирује, и тако укруг. У том периоду Република Македонија је у континуитету добијала препоруке Европске комисије за почетак приступних преговора, али је свака од тих препорука била условљена решавањем унутрашњих политичких, безбедносних и институционалних изазова. Када је реч о спору око имена са Грчком, слободно се може рећи да је то питање било на дну агенде Европске комисије када је реч о оцени реформског процеса у Републици Македонији. Криза је била вишеструка, заснована на темељима партизације државних институција, свепрожимајуће и високе корупције, мешања државе у рад медија, као и на занемаривању основних принципа Европске уније попут поштовања основних људских и права грађана. Све то је довело до изражене маргинализације спољнополитичких циљева, односно учлањења у ЕУ и НАТО, до високе стопе друштвене неједнакости, али и подељености друштва, као и до свеопштег неповерења између политичких лидера, без обзира на њихову идеолошку или етничку припадност, што је на

³⁹⁴ Пелагија Стојанчова, „Македонија победи, Грција не е поражена”, *Радио Слободна Европа*, Македонија, декември 05, 2011, Available from:

<https://www.slobodnaevropa.mk/a/24412225.html> (Accessed 16 June 2021)

³⁹⁵ Ibidem

³⁹⁶ Ibidem

³⁹⁷ Борис Георгиевски, „Талмон: Пресудата во Хаг нема автоматски да ги отвори вратите на НАТО”, *Deutsche Welle*, 5. 12. 2011, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BC%D0%BE%D0%BD-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D1%85%D0%B0%D0%B3-%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B4%D0%B0-%D0%B3%D0%B8-%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B2%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE/a-15573362> (Accessed 16 June 2021)

крају резултирало свеобухватном државном кризом и апсолутном нефункционалношћу државних институција.

5 ПОКУШАЈИ РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ ДА ПОСТАНЕ ДЕО НАТО ОД 2006. ДО 2015. ГОДИНЕ – ДРУГИ СПОЉНОПОЛИТИЧКИ СТРАТЕШКИ ЦИЉ

5.1 Напредак Македоније у оквиру тзв. јадранске тројке заједно са Хрватском и Албанијом

Република Македонија је заједно са Албанијом и Хрватском, а уз подршку САД, на пролеће 2003. године на нивоу министара спољних послова, Илира Мете, Тонино Пицуле и Илинке Митреве и тадашњег државног секретара САД Колина Пауела, потписала Јадранску повељу чији је циљ био олакшање пута ових трију земаља ка учлањењу у НАТО.³⁹⁸ Иначе Јадранска повеља је потписана 2. маја 2003. године у Тирани, као стратешки документ између Албаније, Хрватске, Македоније и САД, а на иницијативу тадашњег председника Републике Македоније Бориса Трајковског, коју је он покренуо на Самиту НАТО-а у Прагу 23. новембра 2002. године.³⁹⁹ Основни циљ овог документа је заједничка координација активности потписница овог стратешког документа, а у циљу што бржег испуњења критеријума и стандарда НАТО-а, али и свеобухватно побољшање ситуације у југоисточној Европи у смеру изградње мира, демократије, стабилности, просперитета.

Јадранска повеља је такође била инспирисана претходним удруживањима попут Вилњуске групе или Вишеградске групе, које су на сличан начин покушале доћи до циља – интегрисања у евроатлантске структуре.⁴⁰⁰

Четири су кључне тачке Јадранске повеље:⁴⁰¹

„Прво, у овој повељи се наглашава посвећеност Албаније, Хрватске и Македоније јачању њихових индивидуалних и кооперативних напора на интензивирању реформи на домаћем плану које доприносе побољшању безбедности, просперитету и стабилности региона.

„Друго, у овом документу се истичу огромна достигнућа Албаније, Хрватске и Македоније на путу евроатлантских интеграција и апострофирају се области у којима треба да буде настављен фокус. Такође, наглашава се посвећеност Сједињених Држава пружању помоћи у спровођењу неопходних реформи. Али, и наглашава се да ће се свакој земљи кандидату за пријем у НАТО појединачно оцењивати напредак ка испуњавању стандарда за чланство у евроатлантским организацијама.

„Треће, потврђује се заједничко политичко опредељење потписница ове повеље у смеру јачања демократских институција, цивилног друштва, владавине права, тржишне економије и прилагођавања војних снага држава потписница стандардима НАТО-а. Додаје се политичка опредељеност за борбу против корупције и криминала, као и за заштиту људских права и грађанских слобода.

³⁹⁸ „Adriatic Charter”, Bureau of European and Eurasian Affairs, U. S. Department of State, Washington, DC, 2008, Available from: <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/fs/112766.htm> (Accessed 16 June 2021)

³⁹⁹ Mr Mesić, President of Croatia, Moisiu of Albania Trajkovski of Macedonia met with president Bush and thus symbolically demonstrated the new spirit of cooperation after Prague, not only between the three countries but with the US as well. The beginning of the process that six months later was officially known as the Adriatic Partnership began in this way at the level of heads of state. Izvor: Халили Албулена, Афири Фатмир, „Македонија помеѓу интеграцијата во евро-атлантските структури и балканската геополитика“, op. cit., str. 113

⁴⁰⁰ Халили Албулена, Афири Фатмир, „Македонија помеѓу интеграцијата во евро-атлантските структури и балканската геополитика“, op. cit., str. 122

⁴⁰¹ „Adriatic Charter”, op. cit.

„Четврто, ова повеља промовише стабилност и евроатлантску интеграцију свих земаља југоисточне Европе кроз јачање политичке, одбрамбене и економске сарадње између партнера и између њихових суседа.”⁴⁰²

Тадашњи председник САД Џорџ Вокер Буш поздравио је потписивање Јадранске повеље и њу оценио као снажан допринос спровођењу његове визије о целој слободној и мирољубивој Европи.⁴⁰³ Иначе, повеља се надовезује на достигнућа Самита НАТО-а у Прагу јачањем континуиране америчке подршке „отвореним вратима” Алијансе, наглашавајући као коначни циљ потпуну интеграцију Албаније, Хрватске, Македоније у НАТО и у друге евроатлантске институције.⁴⁰⁴ Представнички дом Конгреса САД је 24. јуна 2003. године усвојио ову повељу и затражио да НАТО помогне потписницима ове повеље да што пре постану део Алијансе.⁴⁰⁵ Драган Ђукановић каже да ова повеља представља својеврсно спољнополитичко и безбедносно стратешко партнерство САД са Хрватском, Албанијом и Македонијом.⁴⁰⁶ Ђукановић додаје да је Јадранска повеља механизам пуног и стратешког везивања држава, како се наводило, Јадранске регије, Хрватске, Албаније, Македоније са САД, а у вези са убрзањем њихових припрема за чланство у НАТО.⁴⁰⁷

Тадашња америчка амбасадорка у НАТО-у Викторија Нуланд, коментаришући значај Јадранске повеље, истакла је да „САД верују да је Јадранска повеља од виталног значаја за Македонију, Албанију и Хрватску како би се оснажиле реформе и продубили демократски процеси у смеру свеукупне стабилизације региона”.⁴⁰⁸ После Самита НАТО-а у Риги 2006. године Албанија, Хрватска и Македонија су наведене у декларацији са тог самита у којој се у члану 29 потврђује отвореност НАТО-а ка новим европским чланицама и где се позитивно оцењују реализовани напреди Републике Македоније, Републике Албаније и Републике Хрватске, а истовремено Алијанса обећава да ће послати нове позивнице земљама које буду испуниле неопходне услове. (Declaration du Sommet de Riga – Communiqué de Press 2006 – 150/29. 11. 2006. г.)⁴⁰⁹

Република Македонија је до 2005. године била лидер у оквирима Јадранске повеље, а на основу оцене Акционог плана за учлањење који се реализовао преко годишњих националних програма о учлањењу. У периоду од 2005. до 2008. године Република Македонија је изгубила водећу позицију, односно позицију лидера у реформама у групи са Хрватском и Албанијом. Како тврди тадашњи амбасадор Републике Македоније у НАТО-у Нано Ружин, застој у реформама наступио је у периоду друге половине 2006. године и прве половине 2007. године, те је, изражено у процентима, највише постигла Хрватска, са око 80%

⁴⁰² Ibidem

⁴⁰³ Ibidem

⁴⁰⁴ Ibidem

⁴⁰⁵ „The Adriatic Charter – Cooperation, Integration, Stability”, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2012, Available from: <https://bezbednost.org/en/publication/the-adriatic-charter-cooperation-integration-stability/> (Accessed 16 June 2021)

⁴⁰⁶ Ђукановић Драган, *Балкан на постхладноратовском раскршћу* (1989–2016), op. cit., стр. 42

⁴⁰⁷ Ђукановић Драган, *Балкан на постхладноратовском раскршћу* (1989–2020), op. cit., стр. 93

⁴⁰⁸ Милчо Јовановски, „Сликата е позитивна - една од првите пораки од Самитот на НАТО во Охрид”, *Deutsche Welle*, 29. 6. 2007, Available from:

[Сликата е позитивна - една од првите пораки од Самитот на НАТО во Охрид | Теми на денот | DW | 29.06.2007](#) (Accessed 16 June 2021)

⁴⁰⁹ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 300

реформи, Македонија је оцењена са 65% спроведених реформи, док је Албанија била на последњем месту са 50% реализованих обавеза.⁴¹⁰

Ипак Република Македонија, као интегрални део Јадранске повеље, није успела да на Самиту НАТО-а у Букурешту у априлу 2008. године добије позив за чланство у Алијанси заједно са Хрватском и Албанијом.⁴¹¹ Иако је реч о држави која је у току девет циклуса акционих планова о учлањењу добијала позитивне оцене, иако је имала значајну улогу као савезник НАТО-а током косовске кризе 1999. године, Република Македонија није успела да се позиционира заједно са Хрватском и Албанијом, те да убеди тадашњу грчку политичку елиту да је реч о мирољубивој суседној држави која, без обзира на поједине одлуке тадашње актуелне владе, остаје посвећена евроатлантским интеграцијама и изградњи добросуседских односа. Тадашња америчка амбасадорка у НАТО-у Викторија Нуланд уочи Самита НАТО-а у Букурешту поручила је македонским властима да испуне све реформе које произлазе из Годишњег националног плана о чланству, те да на тај начин нико неће моћи да блокира Републику Македонију на путу ка НАТО-у.⁴¹² Међутим, закључци Самита НАТО-а сведоче о двострукој грешци: прво, погрешни унутрашњеполитички кораци тадашње македонске владе, који су имали директне импликације у односима са Грчком, а самим тим и на путу атлантског интегрисања; друго, непрагматичност и недовољно разумевање држава чланица НАТО-а, а пре свега САД, у схватању претњи тадашње грчке дипломатије довели су до тога да Република Македонија недобијањем позива за учлањење у НАТО буде на својеврстан начин искључена из оквира Јадранске повеље, стратешког документа чији је и САД потписник, а самим тим и да се пошаље негативна порука о недоследности евроатлантских организација и њених чланица када је реч о односима са државама-кандидатима.

5.2 Период пре Самита НАТО-а 2008. године и политички консензус око црвених линија у Букурешту

Република Македонија је, у периоду уочи Самита НАТО-а у Букурешту, а и неколико година пре тога, била суочена са три изазова и једном дипломатском победом. Први и најважнији изазов је био спровођење одредаба из Охридског оквирног споразума, који је донет као компромисно решење након оружаних сукоба у северозападним деловима Републике Македоније. Заправо, одредбе тог споразума су постале интегрални део македонског устава тако што су биле имплементирани у највишем правном акту Републике Македоније кроз амандмане који су усвојени 16. новембра 2001. године.⁴¹³ Охридски оквирни споразум, који је потписан 13. августа 2001. године и којим је стављена тачка на оружане акције у северозападним деловима Македоније, најцитиранији је и најкритикованији документ у новијој македонској историји. Македонска политичка елита и обични грађани су потрошили много времена како би разумели разлог за постојање тог документа. Данас македонска јавност сведочи свеобухватној имплементацији тог документа кроз механизме за поделу моћи између Македонаца и Албанаца у тој земљи и преносу овлашћења са централног на локални ниво, што до тада није био случај. Према речима

⁴¹⁰ Ibidem, стр. 301

⁴¹¹ „Схефер; Без покана за Македонија”, *BBC Macedonian*, 3. 4. 2008, Available from: http://www.bbc.co.uk/macedonian/news/story/2008/04/080403_nato_pladne.shtml (Accessed 25 June 2021)

⁴¹² Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 305.

⁴¹³ „Одлука за прогласување на Уставот на Република Македонија”, *Собрание на Република Македонија*, Скопје, 17 ноември 1991 година, Available from: <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf> (Accessed 16 June 2021)

актуелног председника земље Стеве Пендаровског, тај споразум је био најбољи могући одговор тадашње политичке елите за политички, безбедносни, регионални и историјски контекст 2001. године.⁴¹⁴

Други изазов за македонску државу појављује се 2004. године са референдумом о новој унутрашњој територијалној подели Републике Македоније. Бројни македонски аналитичари који су ближи десном политичком спектру и идеологијама у тој земљи тврдили су да је циљ тог референдума да се заустави креирање нових граница локалних самоуправа у којима ће Албанци постати већина у појединим општинама у којима до тада нису били. Са друге стране, владајућа елита у земљи није прижељкивала успех тог референдума јер би на тај начин остао на снази Закон о територијалној организацији из 1996. године. Заправо, владајућа елита није хтела да овај референдум успе како би спровела нови закон о уређењу општинских граница, који би омогућио праведну заступљеност свих грађана те земље, а у складу са одредбама Охридског оквирног споразума. Иницијатор референдума је организација Светски македонски конгрес, која се противила новом закону о унутрашњој територијалној организацији те земље. У том тренутку ЕУ и САД такође су позвале македонске грађане на бојкот референдума, упозоравајући их на већу нестабилност уколико референдум буде успешан.⁴¹⁵ Ипак, референдум о територијалној реорганизацији Македоније није успео, јер није изашло неопходних 50% грађана са правом гласа. Према подацима државне изборне комисије, излазност на референдуму је била само 23%, иако је за његов успех било потребно да излазност бирача буде 50% плус један.⁴¹⁶ Можда је, како наводе неки медији, на мању излазност могла да утиче и изненадна одлука САД да, само неколико дана пре референдума, признају Македонију под њеним уставним именом, иако око тога у ОУН још трају преговори Скопља са Атином.⁴¹⁷ Поводом неуспеха тог референдума пише и Глас Америке (*Voice of America*), који започиње свој текст под насловом „Македонски мировни процес побеђује” наглашавајући да је предлог за опозив одлуке о децентрализацији у Македонији поражен на референдуму спроведеном у мирољубивој атмосфери.⁴¹⁸ Како се наводи у тексту, „Македонски националисти нису успели да оборе закон којим се етничким Албанцима у тој земљи омогућава значајна аутономија”⁴¹⁹ и додаје се да је такав исход референдума означио јасну победу македонске мултиетничке владе.⁴²⁰

Тако је македонска влада успела да настави процес спровођења Охридског оквирног споразума и да се ослободи страха од евентуалног успеха тог референдума, за шта је

⁴¹⁴ Stevo Pendarovski, *Macedonian foreign policy 1991-2011 Aspects of internal and international legitimacy*, op. cit., str. 55

⁴¹⁵ „Makedonija - Nacionalisti nisu uspjeli – 2004-11-08”, *Voice of America*, 8. 11. 2004, Доступно преко: <http://ba.voanews.com/a/a-29-a-2004-11-08-1-1-86182457/684856.html> (Пристапљено 16 јуна 2021)

⁴¹⁶ „Кратка анализа бр.1 Македонската етничка политика оо Охридскиот договор - Прашањето на новиот Закон за границите на локалната самоуправа”, Центар за истражување и креирање политики, Скопје, 2005, Available From: <http://www.crpm.org.mk/wp-content/uploads/2012/03/Policy-Brief-N.1.Makedonski.pdf> (Accessed 16 June 2021), p. 10

⁴¹⁷ „Referendum nije uspeo”, *B92*, 7. 11. 2004, Доступно преко: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2004&mm=11&dd=07&nav_category=11&nav_id=155198 (Пристапљено 16. јуна 2021)

⁴¹⁸ „Makedonija - Nacionalisti nisu uspjeli – 2004-11-08”, op. cit.

⁴¹⁹ Ibidem

⁴²⁰ „Makedonski mirovni proces pobedjuje – 2004-11-11”, *Voice of America*, 11. 11. 2004, Dostupno preko: [Makedonski mirovni proces pobedjuje - 2004-11-11 \(glasamerike.net\)](http://glasamerike.net) (Pristupljeno 16. juna 2021)

међународна заједница јасно ставила до знања да би практично значило корак уназад за Македонију и њен пут ка Европи и НАТО.⁴²¹

Када је реч о овом референдуму, вредно је напоменути да он није прошао без безбедносних тензија у македонском друштву. Четири месеца пре одржавања референдума, тадашњи македонски министар одбране Владо Бучковски и генерални секретар владајућег Социјалдемократског савеза Македоније Никола Кјурчијев током посете граду Струга били су нападнути од великог броја Стружана, револтираних владиним предлогом о новој територијалној организацији државе.⁴²² Ти немири су довели до тога да демонстранти употребе Молотовљеве коктеле, те су македонске специјалне полицијске снаге биле приморане да изведу акцију извлачења државних функционера из тог града. Тадашњи председник државе Бранко Црвенковски догађај у Струги оценио је као вандализам, док је опозициони ВМРО–ДПМНЕ позвао владу да поднесе оставку због наведених догађаја.⁴²³

Трећи изазов за Републику Македонију у том периоду је било одржавање редовних парламентарних избора 2006. године, који су одржани годину дана након што је Македонија добила статус кандидата за учлањење у ЕУ и неколико месеци пре одржавања Самита НАТО-а у Риги, на којем се очекивало да ће Република Македонија бити промовисана као држава која ће на наредном самиту, заједно са Хрватском и Албанијом, добити позив за чланство.

На тим изборима убедљиво је победила опозициона странка ВМРО-ДМНЕ, која је освојила скоро 100.000 гласова више у односу на до тада владајући Социјалдемократски савез Македоније.⁴²⁴ Према оцени грађанског удружења „Мост”, ови избори су оцењени као фер и спроведени у демократској атмосфери, у складу са међународним стандардима.⁴²⁵ Тада је новоизабрани македонски премијер Никола Груевски оцењен као европски технократа који ће наставити курс Републике Македоније ка евроатлантским интеграцијама. О томе сведоче и бројне званичне посете земаља Западне Европе које је Груевски остварио убрзо након своје прве изборне победе на челу ВМРО–ДПМНЕ, а званична посета Берлину се издваја као посебно важна у пружању немачке подршке новој македонској владајућој структури.

⁴²¹ „Referendum nije uspeo”, op. cit.

⁴²² „Осум година од немилите настани во Струга”, *Alon.mk*, 23. 7. 2012, Available from: <https://alon.mk/macedonia/osum-godini-od-nemilite-nastani-vo-str/> (Accessed 16 June 2021)

⁴²³ „Šok bombe i suzavac ‘ubeđuju’ Makedonce”, *Novosti online*, 23. 7. 2004, Доступно преко: <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:160060-Sok-bombe-i-suzavac-ube273uju-Makedonce> (Приступљено 16. јуна 2021)

⁴²⁴ „Парламентарни избори 2006 – Саопштение за конечни збирни резултати од гласањето”, Државна изборна комисија, Република Македонија, 2006, Available from: https://izbornaarhiva.mk/dokumentacija/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%20%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%202006/4_%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%20%D0%BE%D0%B4%20%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%B8%20%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%BD%D0%B8%20%D0%BE%D0%B4%20%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%20%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%202006.pdf (Accessed 16 June 2021)

⁴²⁵ „ИЗВЕШТАЈ Парламентарни избори 2006”, Граѓанска асоцијација МОСТ, 2006, Available from: <https://web.archive.org/web/20120907121256/http://www.most.org.mk/images/transparency/Parliamentary%20election%202006/report/Report%20Parlamentarni%20izbori%20MKD.pdf> (Accessed 16 June 2021)

Као највећа дипломатска победа за Републику Македонију у том периоду оцењена је одлука администрације Џорџа Вокера Буша да призна Републику Македонију под њеним уставним именом, само дан након што је он добио други мандат на председничким изборима у САД.⁴²⁶ Истраживач на Институту за међународну политику и привреду у Београду Бранко Павлица сматра да је овај дипломатски чин САД имао за циљ да пружи подршку македонској влади уочи одржавања референдума о Закону о децентрализацији који је наметао Охридски оквирни споразум.⁴²⁷ Тадашњи портпарол Стејт департмента Ричард Баучер је изјавио да је ова одлука САД признање за храброст македонске политике у спровођењу Охридског оквирног споразума и децентрализације, подршка процесу придруживања и ЕУ и НАТО и стабиловању региона.⁴²⁸

Таква одлука Вашингтона изазвала је оштре реакције у Грчкој, те је тадашњи премијер те земље Коста Караманлис изјавио да ће можда Грчка блокирати приступање Скопља у ЕУ и НАТО уколико не дође до споразума са именом.⁴²⁹ Када је реч о ставу ЕУ поводом америчког признавања уставног имена Републике Македоније, тадашњи функционери у Бриселу су рекли да ће ЕУ и даље називати ту земљу референцом Бивша Југословенска Република Македонија⁴³⁰, док је грчки председник Константинос Стефанопулос у честитки упућеној Бушу, поводом изборне победе, истакао „да је одлука Вашингтона код грчког народа изазвала дубоко разочарање, али да Грчка неће заборавити традиционално пријатељство и сарадњу са САД”⁴³¹.

С друге стране, вашингтонско признавање уставног имена Републике Македоније у тој земљи је дочекано као велика дипломатска победа, те се више хиљада људи окупило испред америчке амбасаде у Скопљу и махало америчким, македонским и грчким заставама у знак захвалности. Тадашњи председник Македоније Бранко Црвенковски рекао је да је то велики дан за све Македонце, те је захвалио свима на поверењу, како је казао, принципијелној политици коју су водили последњих година и поручио грчкој влади да је Република Македонија спремна да настави да развија добросуседске односе.⁴³² Тадашња шефица македонске дипломатије Илинка Митрева констатовала је да је Вашингтон таквом одлуком допринео додатној стабилизацији Македоније, а када је реч о грчко-македонским

⁴²⁶ „A Guide to the United States’ History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: North Macedonia”, Office of the Historian, Department of State, United States of America, Available from: <https://history.state.gov/countries/macedonia> (Accessed 16 June 2021)

⁴²⁷ Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, оп. cit., стр. 22

⁴²⁸ Cit. по: Мирче Томовски: Posle odluke SAD o priznanju imena Republike Makedonije, „Podrška hrabrosti“, *Politika*, 6. IX 2004, str. 1-2, у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, оп. cit., стр. 23

⁴²⁹ Posle objavljivanja odluke Vašingtona predsednik grčke Vlade Karamanlis je razgovarao sa vodećim državicima sledećih zemalja: Nemačke, Velike Britanije, Austrije, Luksemburga, Švedske i Španije. Takođe, savetovao se i sa Navijerom Solanom o “budućoj politici Brisela povodom grčkog spora sa RM o pitanju makedonskog državnog imena”. Vidi: Dr Jens Reuter, Nie mehr FYROM? Makedonien nach der Anerkennung durch die USAD, *Sudosteuropa*, 1/2005, s. 46, у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, оп. cit., стр. 23

⁴³⁰ Isto, str. 47.; Mirjana Nikić-Hatzara, Grčka: „Čija je Makedonija?”, *NIN*, 11. 11. 2004, str. 61, у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, оп. cit., стр. 24

⁴³¹ J. Reuter, nav. rad, str. 48.; Tanjug: Sjedinjene Države odlučile da „nagrade stvaranje multietničke demokratije”, *Novosti*, 5. XI 2004., str. 12, у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, оп. cit., стр. 24

⁴³² „Nova Makedonija”, 5. 11. 2004.; Vidi i: Rade Maroević, „Mного добра vest”, (Referendum o novoj teritorijalnoj organizaciji neslavo je propao, Navijer Solana izjavio je da je to „mного добра vest za sve nas”, u međuvremenu Skoplјanci su proslavili američko priznavanje Republike Makedonije), *NIN*, 11. 11. 2004., str. 60–62, у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, оп. cit., стр. 25

односима, подвукла је да ће Скопље чврсто остати посвећено добросуседским односима, пријатељству и сарадњи и наставити преговоре о имену под покровитељством ОУН.⁴³³

Чинило се да се Република Македонија у периоду пре Самита НАТО-а у Букурешту, који је одржан у априлу 2008. године, креће чврсто у правцу евроатлантског интегрисања без већих унутрашњих политичких и друштвених превирања која би могла да доведу у питање спољнополитичке циљеве те земље. Иако је политичка елита у том периоду функционисала у формату такозване кохабитације, постојао је јасан политички и међуетнички консензус око праваца реализације спољнополитичких циљева. Проблеми у том смеру постају видљиви тек неколико месеци пре одржавања букурештанског самита НАТО-а, када је влада предвођена Груевским, без изношења прецизног разлога, почела да спроводи политику такозваног националног буђења, што је директно утицало на нове конфронтације са властима у Грчкој и непосредно довођење у питање пре свега атлантске интеграције Републике Македоније.

5.3 Стратегије грчке министарке спољних послова Доре Бакојани уочи Самита 2008.

Уочи Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године македонске власти су биле прилично уверене да ће Република Македонија, заједно са Албанијом и Хрватском, добити позив за пуноправно учлањење у Северноатлантску алијансу, и поред чињенице да је спор са Грчком око уставног имена државе нерешен. У том тренутку, процене НАТО експерата су се кретале од најоптимистичнијих, па све до умерених. Оптимисти су указивали да је Република Македонија већ спремна за учлањење у Алијансу, те да је могла да добије позив још 2006/2007. године, под претпоставком да се та држава не суочи са неким озбиљнијим друштвеним или политичким тензијама. Умерени оптимисти су сматрали да је Република Македонија углавном одговорила на све велике изазове, те да је показала одличне резултате у једном делу обавеза, али да је и даље потребан напредак, поготово у областима правосуђа, судова, владавине права, спровођења закона у пракси, изборног система и економије.⁴³⁴

Тадашње кохабитационо руководство Републике Македоније између председника државе Бранка Црвенковског из редова Социјалдемократског савеза Македоније и премијера

⁴³³ Представници опозиције VMRO-Narodna су наglasili да за uspeh nisu zaslužni niti vlada niti predsednik na vlasti, nego upornost svih građana u borbi za nezavisnost, suverenitet i državnost. Bivši makedonski vodeći političar Vasil Tupurkovski je naglasio da se pozicija Makedonije kod pregovora sa Grčkom o državnom imenu bitno izmenila. Ne treba više da se traži ime za koje bi bila potrebna saglasnost i Grčke. Međutim, to nije trijumf, nego samo realističan stav prema elementarnom pravu jednog naroda i zemlje da se nazove onako kako to želi. Pri tome, teritorijalni integritet Grčke ni na koji način nije ugrožen. Pregovori o imenu sa Grčkom moraju se voditi oprezno i strpljivo. Vrlo je važno da se postigne sporazum sa Grčkom i Evropskom unijom. Dve stalne članice Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, Francuska i Velika Britanija, u ime zajedničke spoljne politike Evropske unije bi mogle da blokiraju svako rešenje. Stoga Makedonija ostaje zavisna od Ujedinjenih nacija i Evropske unije i po pitanju imena. Stojan Andov iz Liberalne partije je izjavio da je američki predsednik doneo tu odluku jer je nepriznavanje imena Makedonija bilo jedno od glavnih faktora nestabilnosti u region. Takođe je važno da ustavno ime „Republika Makedonija” sada bude priznato i od tri od pet stalnih članica Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, naime od strane SAD, Rusija i Kine. Bivši makedonski ministar spoljnih poslova Ljubomir Frčkoski je izjavio da su odlukom SAD de facto okončani svi pregovori o državnom imenu – bez obzira na kom nivou. Ime Republika Makedonija je sada etabliровано u celom svetu. Makedonija ne treba više da učestvuje u daljim diskusijama o imenu zemlje jer bi to samo moglo da umanji vrednost odluke SAD. Nijedna evropska zemlja neće slediti primer SAD ako Makedonija nastavi pregovore o svom imenu. Vidi: „Nova Makedonija”, 06. 11. 2004, Mladen Stančić, Makedonski predsednik Branko Crvenkovski, “Osećaj pobede”, Novosti, 5. XI 2004, str. 12.; Mirče Tomovski, Posle odluke SAD o priznavanju imena Republike Makedonije, „Podrška hrabrosti”, Politika, 6. XI 2004., str. 2, у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, op. cit., стр. 25

⁴³⁴ Роберт Чатертон Диксон, амбасадор Уједињеног Краљевства у Републици Македонији, *Актуел*, 23. маја 2005. године. у: Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 298

Николе Груевског из ВМРО–ДПМНЕ имало је велике наде у погледу добијања позива за учлањење у НАТО између 2006. и 2008. године.⁴³⁵

Међутим, на конференцији Северноатлантског савета у формату министара спољних послова земаља-чланица НАТО-а, тадашња шефица дипломатије Грчке Дора Бакојани први пут је запретила рекавши да ће Грчка, као стара чланица Алијансе, употребити сва расположива средства како би онемогућила пријем Републике Македоније у НАТО, без обзира на то да ли ће та земља пристати на пријем под привременом референцом БЈРМ⁴³⁶, на шта је и рачунало тадашње македонско руководство. Ипак, у дипломатским круговима Алијансе постојало је уверење да Грчка неће блокирати пријем Републике Македоније у НАТО, али да ће одуговлачити каснију законску процедуру, у националним институцијама, о ратификацији протокола о приступању те земље.

С друге стране, у Скопљу је и даље био изражен оптимизам имајући у виду чињеницу да је у Републици Македонији забележан ефективан напредак у девет акционих планова за учлањење, што је сведочило да та земља и квантитативно и квалитативно напредује ка пуноправном чланству, али и због чињенице да је од 1995. године била чланица програма „Партнерство за мир”, док је статус кандидата имала од 1999. године.⁴³⁷

Међутим, и поред снажне подршке коју је тада Република Македонија уживала када је реч о учлањењу у НАТО, спор око имена са Грчком и изражени реторичко-тензични односи на линији Атина–Скопље довели су до тога да македонска држава буде искључена из групе у којој је била заједно са Албанијом и Хрватском, и поред инсистирања тадашње америчке администрације да је неопходно да све три балканске државе добију позивницу за учлањење.

Неколико месеци пре почетка Самита НАТО-а у Букурешту, тадашње македонско руководство је направило низ потеза који су изиритирали грчку политичку јавност. Испред платоа седишта македонске владе било је постављено више статуа из античког доба, након тога је скопски међународни аеродром „Петровац” преименован у аеродром „Александар Велики”. Употреба тог имена је изазвала велике реакције у грчким медијима и код грчких политичара, те је тадашња амбасадорка САД у НАТО-у Викторија Нуланд инсистирала да се сугерише тадашњем македонском премијеру Николи Груевском да промени одлуку о имену скопског аеродрома јер таква одлука може само да нанесе штету интересима Републике Македоније за учлањење у НАТО.⁴³⁸

С друге стране, тадашња шефица грчке дипломатије Дора Бакојани није пропустила ниједну прилику да покаже како спор око имена није јединствени проблем између Скопља и Атине, те да Скопље спроводи и друге активности супротно принципима о добросуседским односима. Као пример тога је навела „то што се тадашњи македонски премијер фотографисао испод мапе ‘Велике Македоније’, у којој су били обухваћени и делови територије данашње северне Грчке, укључујући и град Солун”.⁴³⁹ Како оцењује тадашњи амбасадор Републике Македоније у НАТО-у Нано Ружин, разумљиво је да је та контрапродуктивна политика македонских власти представљала повреду основног принципа

⁴³⁵ Ibidem, стр. 299

⁴³⁶ Ibidem, стр. 302

⁴³⁷ Ibidem, стр. 303

⁴³⁸ Ibidem, стр. 304

⁴³⁹ Ibidem, стр. 306

о добросуседским односима, што је за грчку дипломатију било довољно да блокира позивницу за учлањење Скопља у НАТО.⁴⁴⁰

Тим поводом је Бакојанијева у ауторском тексту за „Волстрит журнал” рекла да Грчка свим срцем заговара политику проширења, да је срећна што може да каже да су две чланице такозване јадранске тројке, Хрватска и Албанија, у позицији да унапреде принципе Северноатлантског уговора и самим тим добију позив за учлањење у НАТО у Букурешту, али да је растужује што не може исто да каже и за свог суседа, Бившу Југословенску Републику Македонију (БЈРМ).⁴⁴¹

Заправо, шефица грчке дипломатија већ је најавила у једном од најутицајнијих америчких листова да ће Грчка оспорити упућивање позива Републици Македонији за учлањење у НАТО, и поред тога што је тадашњи амерички председник Џорџ Вокер Буш уочи почетка Самита НАТО-а у Букурешту најавио да ће „три државе групе АЗ⁴⁴² добити позив за учлањење у НАТО”.⁴⁴³

Грчка дипломатија је чином блокирања пријема Републике Македоније у НАТО послала троструку поруку: прво, да покаже колико је дубока и сензитивна величина проблема са Републиком Македонијом; друго, да унесе тај проблем на мултилатералном нивоу као проблем добросуседских односа; и треће, да покаже моћ Грчке и подсети македонско руководство да ће убудуће, уколико се не пронађе компромисно решење, та земља наставити са дипломатским блокадама, чак и када је реч о европским интеграцијама Републике Македоније.⁴⁴⁴

Иако је два дана пре почетка Самита бивши државни секретар одбране САД Доналд Рамсфелд за „Волстрит журнал” изјавио да су се „ове три земље (Албанија, Хрватска и Македонија, прим. аут.), добро припремиле за приступање у Алијансу, те да можда нису географски велике, али да су оперативно и контрибутивно у Авганистану и Ираку показале своје способности изнад њихове величине, за разлику од других земаља које се нису довољно ангажовале”⁴⁴⁵, министарка спољних послова Грчке Дора Бакојани је изјавила да „Грчка подржава кандидатуру Хрватске и Албаније, а када је реч о Републици Македонији, због њене иредентистичке и националне позиције, немамо исти став по питању њене кандидатуре”⁴⁴⁶.

Постојало је лажно уверење не само у Републици Македонији, већ и шире у међународној заједници, да ће Атина, и поред изнетих ставова по питању учлањења Републике Македоније у НАТО, попустити услед притиска тадашње администрације у Вашингтону, која је иначе важила за великог савезника Републике Македоније и која је 2004. године признала уставно име те земље и почела у дипломатској комуникацији да је ословљава Републиком Македонијом.

⁴⁴⁰ Ibidem

⁴⁴¹ Dora Bakoyannis, „All in a Name”, *Wall Street Journal*, 2008, Available from: <https://www.wsj.com/articles/SB120701620662579369> (Accessed 16 June 2021)

⁴⁴² Државе потписнице такозване Јадранске повеље Албанија, Хрватска и Македонија, које су потписале поменути повељу са Сједињеним Америчким Државама 2. маја 2003. године у Тирани.

⁴⁴³ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 305

⁴⁴⁴ Ibidem, стр. 306

⁴⁴⁵ Donald Rumsfeld, „NATO Expansion Should Continue”, *The Wall Street Journal*, 28 March 2008, Available from: <https://www.wsj.com/articles/SB120665952870370033> (Accessed 22 June 2021)

⁴⁴⁶ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 311

Посматрано из данашњег угла, признавање уставног имена Републике Македоније од стране Сједињених Америчких Држава и Канаде је такође била једна од црвених лампица за тадашњу грчку владу. Грчке власти су схватиле да су преговори под покровитељством ОУН у Њорсокаку, док Република Македонија истовремено наставља да се интегрише и реализује своје спољнополитичке циљеве. Влада Константина Караманлиса, управо играјући на карту грчког права вета у ЕУ и НАТО, као пуноправна чланица тих организација, променила је савремени ток македонске историје, поново постављајући спор око имена као кључно питање за Републику Македонију у процесу креирања безбедносне одрживости те земље.

За разлику од Грчке, тадашња македонска влада, предвођена Николом Груевским, поново је пропустила прилику да дефинише државну стратегију спољне политике своје земље уочи Самита НАТО-а у Букурешту, а самим тим и прилику да обезбеди позив Републике Македоније за учлањење у НАТО.

Реалне шансе за то су постојале, јер о томе сведочи и изјава Караманлиса, који је на састанку са бившим македонским премијером Владом Бучковским још у 2006. години изјавио „да македонске власти не треба да се заносе да ће због САД постати чланица НАТО под уставним именом”⁴⁴⁷, али је додао „да ће се то догодити једино под референцом БЈРМ”⁴⁴⁸, односно под именом под којим је Република Македонија у том тренутку била чланица и ОУН.

Самит НАТО-а у Букурешту је био велика победа за грчку дипломатију, посматрано из угла македонско-грчких односа и спора око уставног имена Републике Македоније. Иако је македонска делегација, састављена од највиших државних званичника, односно председника Бранка Црвенковског и премијера Николе Груевског, током одржавања Самита била спремна на било које решење само да би се дошло до позивнице за пријем у НАТО, грчка дипломатија је већ била завршила своје активности. Иако су током Самита македонске власти прихватале било коју формулацију, коју су евентуално очекивале да понуди грчка страна, остали су усамљени у својим надама јер је то питање за Републику Грчку у том тренутку било зацементирано, односно наступили су са јасном стратегијом – прво решење спора око имена, па чланство у НАТО-у, што се после десет година и обистинило као тачна теза.

Македонско руководство након такозваног фијаска у Букурешту није научило лекцију. Иако је тадашњи амерички председник Џорџ Вокер Буш након самита поручио да „Македонија мора постати чланица НАТО-а, те да нема времена за губљење”⁴⁴⁹, македонске власти нису разумеле нити поруку која им је упућена током Самита, нити поруке које стизале након њега. Шансе за брзу атлантску интеграцију Републике Македоније након Самита су постојале, међутим, македонско руководство је кренуло другим путем.

Тадашња македонска влада је развила кампању о античким коренима Македонаца преко финансирања више скувих маркетиншких спотова, као и преко интензивираних археолошких истраживања у тој земљи, а у циљу проналажења артефаката о античкој прошлости Македонаца.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ Ibidem, стр. 307

⁴⁴⁸ Ibidem

⁴⁴⁹ „Македонија треба да стане членка на НАТО што е можно поскоро”, *Radio Slobodna Evropa*, 5. 4. 2008, Available from: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/1486846.html> (Accessed 22 June 2021)

⁴⁵⁰ Ibidem, стр. 317

На спољнополитичком плану, Република Македонија је тек 2. децембра 2008. године, осам месеци након Самита НАТО-а у Букурешту, одлучила да тужи Републику Грчку пред Међународним судом правде у Хагу.⁴⁵¹ Иако је са правног аспекта Скопље добило овај спор против Атине, суд је закључио да су грчке власти прекршиле Привремени споразум из 1995. године, у коме између осталог се наводи да Грчка неће блокирати интеграцију Македоније у међународне организације под привременом референцом БЈРМ, то није отклонило грчку блокаду на путу ка НАТО-у. Тиме је учињена и друга стратешка грешка Републике Македоније у процесу реализације својих спољнополитичких циљева у првој деценији 21. века.

Антиквизација на унутрашњем плану је у потпуности забетонирала преговоре између Атине и Скопља о проналажењу прихватљивог решења, док је међународни судски спор креирао додатна непријатељства на нивоу политичких елита које би иначе, у нормалним околностима, требало да дискутују о добросуседским односима за преговарачким столом.

Тешко је рећи да би тадашње грчко руководство, предвођено десничарском странком Новом демократијом, пристало на компромисно решење око уставног имена Републике Македоније, чиме би се отклониле све баријере на путу Скопља ка НАТО-у, али би сигурно реалистичније разумевање позиције Грчке у евроатлантским структурама од стране тадашњих македонских власти, а самим тим и њихово одустајање од појединих такозваних популистичких активности, довело до пријема те земље у НАТО. Самим тим и до побољшане позиције на путу ка ЕУ, а вероватно и до боље преговарачке позиције са Атином у каснијим етапама. Дефинитивно је победила стратегија искусне грчке политичарке Доре Бакојани, док је истовремено Републици Македонији представљена показна вежба о томе шта значи, дефинисати и имати стратегију спољне политике и разумети је.

5.4 Стратегије македонских функционера током Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године

Наде македонског кохабитационог руководства, председника Републике Македоније Бранка Црвенковског и председника македонске владе Николе Груевског, у периоду између 2006. и 2008. године биле су велике када је реч о добијању позива за учлањење у НАТО, оцењује тадашњи амбасадор Македоније у НАТО-у Нано Ружин.⁴⁵² Како он објашњава, иако се та два кључна политичара у Републици Македонији у том периоду међусобно нису подносила, нити поштовала, код саговорника из НАТО-а, који су у том периоду често долазили у Скопљу, остављали су позитиван утисак. „Црвенковски и Груевски су се надопуњавали и побољшавали слику о односу власти и опозиције, а самим тим и слику Републике Македоније као демократске државе која функционише у условима здраве кохабитације”⁴⁵³, објашњава Ружин.

Међутим, у периоду од 2005. до 2008. године Република Македонија је изгубила лидерску позицију у реформама међу три аспиранта, односно у групи са Албанијом и

⁴⁵¹ „Македонија ја тужи Грција”, *Deutsche Welle*, 17. 11. 2008, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%98%D0%B0-%D1%82%D1%83%D0%B6%D0%B8-%D0%B3%D1%80%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-3800110> (Accessed 16 June 2021)

⁴⁵² Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 299

⁴⁵³ Ibidem

Хрватском. Током посете америчког амбасадора у НАТО-у Викторије Нуланд Скопљу у марту 2006. године, ова висока представница Стејт департмента је навела више обавеза за македонску владу, одлазећу или нову, имајући у виду да су редовни парламентарни избори у тој земљи били заказани за јун 2006. године. У том смеру Нуландова је као посебно важне истакла одржавање фер и слободних избора, наставак судских реформа и закона, усвајање Закона о полицији, борбу против корупције и организованог криминала, побољшање економских параметара и БДП, регионалну сарадњу, ојачање Центра за кризни менаџмент, реформу у обавештајној структури у смеру координисања и интегрисања обавештајних служби, трансформације у области одбране и учешће у мировним операцијама.⁴⁵⁴

Успореност у процесу реформи у Републици Македонији наступила је у периоду друге половине 2006. године и прве половине 2007. године, на шта је на састанку са шефовима држава Македоније, Албаније и Хрватске у Загребу указао и тадашњи подсекретар САД за политичка питања у администрацији председник Џорџа Вокера Буша Николас Барнс. Према ставу НАТО експерата, највише је напредовала Хрватска, са око 80 одсто спроведених реформи, док су достигнућа Македоније оцењена са 65 одсто, а Албаније 50 одсто, када је реч о испуњавању обавеза.⁴⁵⁵

У том периоду је и македонско руководство почело да показује одређене дисонантне тонове, те су позиције председника Црвенковског постале флексибилније и компромисније, док су позиције премијера Груевског постајале све чвршће, са одређеним нијансама његове спремности за компромис⁴⁵⁶, када је реч о спору око уставног имена са Грчком и потенцијалним могућностима да та земља заиста блокира приступање Републике Македоније у НАТО, након изношења таквих најава од стране тадашње шефице грчке дипломатије Доре Бакојани.

У том тренутку, неколико месеци пре одржавања Самита НАТО-а у Букурешту, који је био заказан за април 2008. године, македонско руководство, предвођено премијером Николом Груевским, направило је неколико потеза који су додатно испровоцирали грчку политичку јавност, а самим тим пружили „додатни кредит” Атини и њеној оправданој тврдњи да можда Република Македонија још не испуњава критеријуме за добијање позива.

Тадашња македонска влада је на платоу испред владине зграде поставила више статуа из античког доба, чиме је хтела да покаже Грчкој и страним дипломатама у тој земљи да античко наслеђе, хероји и легенде припадају свим балканским народима, а не само Грчкој. Потом је донета одлука о преименовању скопског аеродрома „Петровец” у аеродром „Александар Велики”, што је изазвало велика негодовања и реакције у грчкој политичкој и медијској јавности.⁴⁵⁷ Америчка амбасадорка у НАТО-у Викторија Нуланд је поводом тога инсистирала да македонски премијер промени ту одлуку, тврдећи да ће то негативно утицати на пријем Републике Македоније у НАТО, али, како тврди Ружин, Груевски је то, на састанку Савета амбасадора у Скопљу, јавно одбио.⁴⁵⁸

Посредник ОУН у спору око имена између Грчке и Македоније Метју Нимиц, након састанка са шефицом грчке дипломатије Дором Бакојани, проблем је лоцирао у преименовању скопског аеродрома у „Александар Велики”. Нимиц је тим поводом изјавио да одлука македонске владе да преименује аеродром у „Александар Велики” неће позитивно

⁴⁵⁴ Ibidem, стр. 300

⁴⁵⁵ Ibidem, стр. 301

⁴⁵⁶ Ibidem, стр. 303

⁴⁵⁷ Ibidem, стр. 304

⁴⁵⁸ Ibidem

утицати на спор око имена.⁴⁵⁹ Тадашњи портпарол грчког Министарства спољних послова Јоргос Кумуцакос изјавио је „да је преименовање аеродрома у колизији са Привременим споразумом”,⁴⁶⁰ мислећи на Привремени споразум из 1995. године.

С друге стране, Црвенковски и Груевски су постигли сагласност око тога да двојна формула око имена државе буде последњи уступак који може да направи Македонија. Та формула је предвиђала признавање уставног имена Републике Македоније у међународним оквирима, а да се као билатерално име за комуникацију са Грчком користи кованица Република Македонија – Скопље.⁴⁶¹ Када је реч о новом имену скопског аеродрома, став тадашњег македонског руководства, односно Црвенковског и Груевског, био је да „промена имена аеродрома не представља провокацију или присвајање историје, јер је реч о општеприхваћеној цивилизацијској и историјској личности”.⁴⁶²

Заправо, унутар македонског руководства у години пре Самита, али и уочи Самита НАТО-а у Букурешту, успостављен је чврст консензус који је постајао све више флексибилан и компромисан како су постајале гласније изјаве руководства Грчке да ће блокирати позивницу Републике Македоније за пријем у НАТО.

Атина у предвечерју Самита НАТО-а у Букурешту није играла на карту спора око уставног имена који је имала од стицања македонске независности, него је искористила поједине активности тадашње македонске владе како би приказала да Република Македонија отворено ради супротно принципима добросуседских односа.

Тако је министарка спољних послова Грчке Дора Бакојани у свом ауторском тексту за „Волстрит журнал” истакла да из Скопља долазе сталне провокације садржане у македонским убеницима, географским картама и националним документима, а као пример је апострофирала то што се Груевски фотографисао уз мапу „Велике Македоније” у којој су били обухваћени и делови данашње северне Грчке, као и град Солун.⁴⁶³ Додала је да је реч о контрапродуктивној политици која повређује основне принципе политике добросуседства и нагласила да је управо добросуседска политика један од основних услова за државу-кандидат за уклањање у НАТО.⁴⁶⁴

⁴⁵⁹ „Бакојани на средбата со Нимиц го лоцираше проблемот, Александар Велики”, *Time.mk*, 12. 1. 2007, Available from:

<https://time.mk/арhива/?d1=01&m1=01&y1=1991&d2=31&m2=12&y2=2012&all=0&a1=1&fulltext=2&timeup=2&show=1&q=%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D1%98%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B1%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D1%81%D0%BE%20%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%86%20%D0%B3%D0%BE%20%D0%BB%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%88%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%82%20%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%20%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B8&read=4633b9f661a48a7> (Accessed 16 June 2021)

⁴⁶⁰ Ibidem

⁴⁶¹ „Црвенковски ќе го брани уставното, Груевски името на аеродромот”. *Time.mk*, 13. 1. 2007, Available from:

<https://time.mk/арhива/?d1=01&m1=01&y1=1991&d2=31&m2=12&y2=2012&all=0&dnevnik=1&fulltext=2&timeup=2&show=1&q=%D1%86%D1%80%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D1%9C%D0%B5%20%D0%B3%D0%BE%20%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B0%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%82&read=16df56fb64ef767> (Accessed 16 June 2021)

⁴⁶² Ibidem

⁴⁶³ Dora Bakoyannis, „All in a Name”, op. cit.

⁴⁶⁴ Ibidem

Ружин тврди да је управо принцип добросуседских односа био кључни изговор грчке дипломатије да блокира добијање позива за учлањење у НАТО Републици Македонији на Самиту у Букурешту, која је иначе, претходно имала флексибилнији став по том питању, односно остављала је отворену могућност да Скопље добије позив за пријем у НАТО под привременом референцом Бивша Југословенска Република Македонија.

Захлађење билатералних односа између Атине и Скопља у трећој четвртини 2006. године, а поготово током 2007. године, послужило је грчкој дипломатији да покрене процес сакупљања материјала који доказују иредентистичку политику Републике Македоније, те је приказивала како македонске институције, државници и политичари злоупотребљавају грчку територију и историју кроз изјаве, документа и уџбенике. Те материјале Грчка је слала најрелевантнијим институцијама у државама-чланицама ЕУ и НАТО, док је Бакојанијева на састанку Северноатлантског савета у децембру 2007. године нагласила „да је принцип добросуседских односа услов без кога ниједна држава-кандидат не може да добије позив за учлањење”.⁴⁶⁵

Према мишљењу дипломата у оквирима Алијансе, како наводи Ружин, тадашњи грчки премијер Костас Караманлис је толико био забринут због реакције македонских политичара и због провокација, као што је био билборд са заставом Грчке уз нацистичке симболе у Скопљу, да је још током полетања са атинског аеродрома ка Букурешту био одлучан да по сваку цену блокира пријем Републике Македоније у НАТО.⁴⁶⁶

Он такође додаје да је македонска делегација током самита у Букурешту била спремна за компромисно решење, односно за прихватање пријема под именом Република Македонија – Скопље, али, како тврди Ружин, грчка страна, насупрот македонској понуди, понудила је веома увредљиво решење: да Република Македонија постане део НАТО под именом Република Скопље – Македонија.⁴⁶⁷ „За делегацију Грчке је било важније да блокира пријем Републике Македоније него да се пронађе компромисно решење, јер би такав епилог био од користи за унутрашњу употребу грчком премијеру Караманлису”, објашњава Ружин.⁴⁶⁸

Када је било јасно да Република Македонија није добила, за разлику од Албаније и Хрватске, позив за учлањење у НАТО, македонска делегација је одлучила да демонстративно напусти Самит.⁴⁶⁹ Дописник Дојче велеа из Брисела Бернд Ригерт поводом тога пише да је „неуобичајено то што 26 држава-чланица НАТО-а на састанку у Букурешту није било способно да пронађе компромис између Грчке и Македоније око бизарног спора око имена Македоније”⁴⁷⁰.

⁴⁶⁵ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 307

⁴⁶⁶ Ibidem, стр 314

⁴⁶⁷ Ibidem

⁴⁶⁸ Ibidem

⁴⁶⁹ Зоран Јордановски, „Македонија ќе ја надмине ситуацијата”, *Deutsche Welle*, 3. 4. 2008, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%9C%D0%B5-%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B5-%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0/a-3242650>
(Accessed 16 June 2021)

⁴⁷⁰ Бернд Ригерт, „На самитот во Букурешт НАТО притисна на кочницата”, *Deutsche Welle*, 6. 3. 2008, Available from:

Тадашњи шеф македонске дипломатије Антонио Милошоски један дан пре завршетка Самита изјавио је да ће га македонска делегација напустити зато што, како је рекао, у том тренутку имају потребу да буду заједно са македонским народом.⁴⁷¹ Како су преносили медији из Букурешта, македонска делегација, предвођена председником Црвенковским и премијером Груевским, заједно са новинарима, напустила је Самит одмах након састанка македонског државног врха са америчким председником Џорџом Вокером Бушом, те су оба македонска лидера отказала све остале обавезе на Самиту.⁴⁷²

Тим поводом, Црвенковски је изјавио да се Македонија на Самиту НАТО-а у Букурешту суочила са најгорим могућим сценариом, те да је једна држава-чланица Алијансе злоупотребила своје право вета и нанела велику штету Македонији.⁴⁷³ Он је такође истакао да разочарање не сме да изолује и парализује земљу, те да је потребно да се редифинишу одређена стратешка питања о томе како да се реализују у наредном периоду и да се представи нови концепт.⁴⁷⁴

Македонски премијер Груевски након састанка са Бушом захвалио се Сједињеним Америчким Државама због историјског залагања, а своју захвалност је упутио и Словенији, Турској и свима другима који су, како је рекао, ризиковали своје односе са Грчком да би помогли Македонији. Он је нагласио да су у заблуди они који очекују да ће натерати Македонију да учини нешто што други прижељкују и додао да ће његова земља наставити да остварује реформе и да сарађује са савезницима.⁴⁷⁵

Поједини медији наводе да су целу ноћ трајале „игре” око убеђивања Грчке да одустане од вета по питању уласка Македоније у НАТО, па је у једном тренутку Турска запретила да ће она користити вето у случају уласка Хрватске ако Атина остане упорна у спречавању Македоније да постане пуноправна чланица НАТО-а.⁴⁷⁶

Међутим, битно је да се нагласи да Грчка као пуноправна чланица НАТО-а није формалноправно уложила вето на пријем Републике Македоније у Алијансу, већ је војни савез у целости донео одлуку да ће Македонија добити позив за чланство чим реши спор са Грчком око свог уставног имена.⁴⁷⁷ „Постигли смо сагласност да упутимо позив Бившој

<https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%82-%D0%B2%D0%BE-%D0%B1%D1%83%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%88%D1%82-%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0%D1%82%D0%B0/a-3246713> (Accessed 16 June 2021)

⁴⁷¹ „Македонската делегација го напушта самитот во Букурешт. САД ќе ја гарантираат безбедноста на земјава!”, *Ohridnews*, 3. 4. 2008, Available from:

<https://www.ohridnews.com/makedonskata-delegatsija-go-napushta-samitot-vo-bukuresht-sad-ke-ja-garantiraat-bezbednosta-na-zemjava/> (Accessed 16 June 2021)

⁴⁷² Ibidem

⁴⁷³ Зоран Јордановски, „Македонија ќе ја надмине ситуацијата”, *op. cit.*

⁴⁷⁴ „Македонската делегација го напушта самитот во Букурешт. САД ќе ја гарантираат безбедноста на земјава!”, *op. cit.*

⁴⁷⁵ Ibidem

⁴⁷⁶ Мирослав Лазански, „Неуспешан самит НАТО-а”, *Политика*, 3. 4. 2008, Доступно преко:

<http://www.politika.rs/scc/clanak/38321/Neuspesan-samit-NATO-a> (Приступљено 16. јуна 2021)

⁴⁷⁷ „Чланство у НАТО-у Хрватској и Албанији, Македонци напустили самит из протеста”, *Радио-телевизија Војводине*, 3. 4. 2008, Доступно преко:

http://www.rtv.rs/sr_lat/evropa/clanstvo-u-nato-u-hrvatskoj-i-albaniji-makedonci-napustili-samit-iz-protesta_55940.html (Приступљено 16. јуна 2021)

Југословенској Републици Македонији чим буде пронађено обострано прихватљиво решење за питање имена⁴⁷⁸, рекао је тадашњи генерални секретар НАТО-а Јап де Хоп Шефер.

С друге стране, након састанка македонске делегације са америчким председником Бушом, пре напуштања Самита, договорено је да се у две седмице након Самита потпише специјални билатерални споразум између САД и Македоније којим ће Вашингтон гарантовати безбедност Републике Македоније.⁴⁷⁹

Када је реч о токовима на унутрашњем плану, македонски премијер Груевски, три дана након неуспеха на Самиту у Букурешту, најавио је да ће започети низ састанака са лидерима највећих политичких странака у тој земљи, те да ће их информисати о активностима македонске делегације током Самита.⁴⁸⁰ Такође је најавио да ће Македонија, након тог самита, изградити нову стратегију, док су истовремено македонски експерти изразили супротстављање било каквим радикалним корацима, попут евентуалног блокирања грчко-македонских преговора око имена државе.⁴⁸¹ „Десно конзервативна, тада владајућа ВМРО–ДПМНЕ је мобилисала јавност против идеје промене имена, везујући то за сет темељних македонских националних идентитетских питања⁴⁸², каже Драган Ђукановић и подсећа да је та земља умногоме била испред свих осталих у региону Западног Балкана имајући у виду да је програму „Партнерство за мир” приступила још 1995. године, а да је годину дана пре тога добила Акциони план за чланство који представља заправо (прет)последњу фазу пред позив у чланство Северноатлантског савеза.

5.5 Фијаско на Самиту у Букурешту

Уочи почетка НАТО самита у Букурешту у априлу 2008. године постојале су одређене тврдње да је тадашње македонско руководство, предвођено председником Бранком Црвенковским и премијером Николом Груевским, спремно да прихвати компромисно решење око спора са Грчком, односно да прихвати компромисну формулу Република Македонија (Скопље). Како тврди тадашњи амбасадор Републике Македоније у НАТО-у, подршка коју је Скопље уживало од стране САД и осталих савезника можда је представљала пресудан елемент за релаксиранији однос код тадашњег македонског руководства у смислу да ће Американци завршити посао за добијање позива, јер НАТО – то је заправо САД, и када Вашингтон одлучи, то значи да сте већ члан Алијансе чак и пре почетка Самита.⁴⁸³ Било је приметно да је изјава тадашњег америчког председника Џорџа Вокера Буша, односно „уколико желимо успешан самит, мора да дође до проширења”, повећала наду код македонског руководства да ће упркос грчког противљења, Република Македонија добити

⁴⁷⁸ Ibidem

⁴⁷⁹ „Македонската делегација го напушта самитот во Букурешт. САД ќе ја гарантираат безбедноста на земјава!”, оп. cit.

⁴⁸⁰ Александар Чомовски, „Македонија гради нова стратегија“, *Deutsche Welle*, 7. 4. 2008, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-3248758>

(Accessed 16 June 2021)

⁴⁸¹ Ibidem

⁴⁸² Lidia Georgieva, „Macedonia”, in: Anton Bebler (ed.) *NATO at 60: The Post Cold-War Enlargement and the Alliance's Future*, IOS Press, Amsterdam, Berlin, Tokyo, Washington DC, 2010. pp. 83–86, у: Ђукановић Драган, *Балкан на постхладноратовском раскрићу* (1989–2016), оп. cit., стр. 95

⁴⁸³ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, оп. cit. стр. 305

позив за учлањење.⁴⁸⁴ Америчка подршка је била показана и кроз усвајање Резолуције у америчком Сенату о проширењу НАТО-а државама-чланицама такозване Јадранске групе.⁴⁸⁵ Сенатор и копредседавајући у Комитету за спољне односе Сената Ричард Лугар поднео је резолуцију која је била прихваћена од стране Сената, а односила се на подршку америчког законодавног дома за упућивање позивнице за учлањење у НАТО Републици Македонији, Републици Хрватској и Републици Албанији.⁴⁸⁶

Међутим, у том тренутку грчка дипломатија није играла на карту нерешеног спора око уставног имена, јер је Атина била свесна да је на снази Привремени споразум између две земље из 1995. године, у коме се наводи да Грчка неће ни на који начин блокирати приступање Републике Македоније међународним организацијама и институцијама под привременом референцом Бивша Југословенска Република Македонија, све док се не постигне узајамно прихватљиво решење. Тактика грчке дипломатије у том тренутку је била управо принцип добросуседских односа, те је под тим изговором успела консензуално, у оквиру НАТО-а, да блокира позив за пријем Републике Македоније у НАТО. Наводећи преименовање скопског аеродрома у „Александар Велики”, постављање античких скулптура испред зграде македонске владе у Скопљу, као и то што се тадашњи македонски премијер Никола Груевски фотографисао испод карте „Велике Македоније” којом су обухваћени и делови данашње северне Грчке, као и град Солун, Атина је успела да убеди атлантске савезнике да власти у Републици Македонији спроводе иредентистичку⁴⁸⁷ политику, супротно принципима ЕУ и ОУН о добросуседским односима.

Атина је наговестила своје блокирање учлањења Републике Македоније у НАТО у тренутку када се у јануару 2008. године усвајао извештај о напретку Републике Македоније. У том тренутку Атина је прекинула процедуру ћутања⁴⁸⁸, те је у извештају о напретку за Скопље унела амандман у коме се наводи да „свака држава-кандидат која тежи да добије чланство у Алијанси, како би га добила, дужна је да поштује принцип добросуседских

⁴⁸⁴ Ibidem

⁴⁸⁵ „Expressing the strong support of the Senate for the North Atlantic Treaty Organization to extend invitations for membership to Albania, Croatia, and Macedonia at the April 2008 Bucharest Summit, and for other purposes, Committee on Foreign Relations”, 25 February 2008, Available from: <https://www.govinfo.gov/app/details/BILLS-110sres459is> (Accessed 16 June 2021)

⁴⁸⁶ Richard G. Lugar, United States Senator for Indiana-Press Releases, 25.02.2008, у: Нано Ружин, *НАТО во современиите међународни односи*, op. cit., str. 305

⁴⁸⁷ Irredentism, territorial claim based on a national, ethnic, or historical basis. The term irredentism is derived from the Italian word irredento (“unredeemed”). It originally referred to an Italian political movement during the late 1800s and early 1900s that sought to detach predominantly Italian-speaking areas from Switzerland and the Austro-Hungarian Empire and incorporate these territories into the new Italian state, thus “redeeming” these territories. Under modern usage of the term, in many cases, an irredentist movement is referred to as creating a “Greater X,” with the “X” being the name of a country or state—for example, the quest for a Greater Serbia was in part responsible for the Wars of Yugoslav Succession during the 1990s, and the Greater Romania project (România Mare) was partially responsible for Romania’s siding with the Axis powers during World War II. Irredentism is related to, but distinct from, secession. Irredentism is the process by which a part of an existing state breaks away and merges with another, whereas in secession merging does not take place. The importance of irredentism in international relations is based on the intersection between nationalism and the causes of war; because such a movement invariably means taking land from another state, irredentist claims have been known to provoke ethnic conflicts and territorial aggression. Available from: <https://www.britannica.com/topic/irredentism> (Accessed 26 June 2021)

⁴⁸⁸ „Silence procedure”: When one or several Allies do not have a position at the time of a specific NAC or committee meeting – the Secretary General opts for the „silence procedure”. The proposals are circulated – and if no Ally breaks the silence (in other words no one notifies the IS about its objections before a deadline set by the Secretary General or committee chair – the decision is approved. Available from: <https://scoalanato.files.wordpress.com/2010/03/nato-structure-and-decision-making.pdf> (Accessed 25 June 2021)

односа”⁴⁸⁹. То је изјавила и тадашња министарка спољних послова Грчке Дора Бакојани, која је истакла „да Грчка снажно подржава кандидатуру Хрватске и Албаније, док у односу на Републику Македонију, због њене иредентистичке и националистичке позиције, немамо став у односу на њену кандидатуру”.⁴⁹⁰

Међутим, супротно оптимистичким очекивањима, већ током првог дана Самита, Албанија и Хрватска су добиле позив за учлањење, док је по питању Републике Македоније одлучено да се прво реши спор око имена са Грчком. Највећи пораз је доживела Република Македонија, констатовали су Лорен Закини из француског *Le Monde* и Мајкл Еванс из америчког листа *The Times*, који су навели да „Грчка није попустила ни милиметар, те да Република Македонија може да се нада позиву након решења спора око имена са Грчком”.⁴⁹¹ Фијаско у Букурешту је представљао „опасан сигнал за стабилност региона”, написао је бивши министар спољних послова Данске Уфе Елеман-Јенсен (*Uffe Ellemann-Jensen*).⁴⁹² Како тврди Нано Ружин, уношење огромних количина грчког пропагандног материјала у румунски парламент, где је одржан Самит НАТО-а 2008. године, на коме су се могле видети и фотографије од македонског премијера Николе Груевског испод карте „Велике Македоније”, сведочи о офанзивности грчке дипломатије у намери да блокира атлантску интеграцију Скопља.⁴⁹³

Нано Ружин, поред погрешне политике коју су у том тренутку спроводиле македонске власти, наводи још неколико разлога који су утицали на то да државе-савезнице у оквиру НАТО-а, укључујући и САД, подрже став Атине по питању учлањења Скопља, те самим тим донесу закључак да ће Република Македонија добити позивницу када реши спор око имена са Републиком Грчком:⁴⁹⁴

- „Тадашњи председник САД Џорџ Вокер Буш је био на крају своје каријере, јер је завршавао свој други мандат на челу САД;
- Председник Француске Никола Саркози је најавио повратак Француске Републике у војно крило НАТО-а, те слање 1.000 припадника француске војске у Авганистан, док су истовремено Париз, Мадрид, Амстердам, Копенхаген, као и друге старије чланице Алијансе, подржали Грчку;
- Питање консензуса у оквиру НАТО-а је такво што уколико се једна ’стара’ чланица Алијансе позове на вето, онда је остале државе-чланице обавезно подржавају како је не би оставиле на ’цедилу и изоловану’;
- Грчка је у том тренутку имала одрживије односе са Турском, а не непријатељске какве имају данас, те није било толико важно да ли ће грчка северна граница са Републиком Македонијом бити безбедна или не;
- Русија и Кина нису биле толико присутне на Балкану, те самим тим територија Републике Македоније није имала геополитички значај какав ужива данас, иако је

⁴⁸⁹ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 307

⁴⁹⁰ Ibidem, стр. 311

⁴⁹¹ Ibidem

⁴⁹² Ibidem, стр. 314

⁴⁹³ Ibidem

⁴⁹⁴ Прилог 1 – Интервју са Наном Ружином

геополитички венац НАТО-а био у дисконтинуитету због Републике Македоније, чија територија данас повезује Грчку, Бугарску и Албанију.”⁴⁹⁵

Период пре Самита НАТО-а у Букурешту 2008, као и током њега, сведочи о фактичком недостатку стратегије спољне политике Републике Македоније, односно њеног руководства у реализацији спољнополитичких циљева те земље. И поред постојања Привременог споразума између Атине и Скопља из 1995. године, македонско руководство је требало да разуме нове околности на међународном плану, као и њихово тумачење пре свега у Атини, имајући у виду чињеницу да су 2004. године САД и Канада донеле одлуку да признају Републику Македонију под њеним уставним именом, као и чињеницу да је евроатлантска интеграција Скопља једина „карта” на коју је у том тренутку могла да игра Атина у реализацији својих националних интереса у односима са Републиком Македонијом.

До тог тренутка обичајно право је било на страни Републике Македоније. Иако је постала чланица бројних међународних организација и институција под привременом референцом Бивша Југословенска Република Македонија, у комуникацији са тим организацијама и институцијама, као и на билатералном плану, ретко ко није користио уставно име те државе.

Евентуални пријем Републике Македоније у НАТО 2008. године под привременом референцом би представљао апсолутну победу спољне политике те земље, јер би, с једне стране, у потпуности остварила један од кључних спољнополитичких циљева, док би, с друге стране, додатно ојачала своју позицију у преговорима око уставног имена са Грчком, а тиме и знатно умањила маневарски преговарачки простор Атине. То је било реално реализовати у том тренутку, имајући у виду изјаву тадашњег грчког премијера Костаса Караманлиса да је пријем Републике Македоније у НАТО могућ једино уз коришћење привремене референце. То би се и догодило да македонске власти нису показивале своју снагу на унутрашњем политичком плану, те се бавиле маргиналним историјским питањима у искључиво погрешном тренутку за интересе своје државе, а пре свега за интересе својих грађана.

5.6 Почетак редефинисања стратегије спољне политике

У Републици Македонији, посматрано из формалноправног угла, никада није дошло до редефинисања „прокламоване” стратегије спољне политике, односно остваривања спољнополитичких циљева те земље – учлањења у Европску унију и НАТО. Међутим, развој догађаја у самој Европској унији, у источним деловима Европе, финансијска криза у Грчкој и склоност тадашњег македонског руководства ка неограниченом управљању, довели су до латентног редефинисања спољнополитичке стратегије Републике Македоније.

Све је започело доласком на власт Николе Груевског, који је био на челу ВМРО–ДПМНЕ 2006. године. Груевски је у првим годинама своје владавине уживао велику подршку међународне заједнице, а посебно сестринских странака, чланица Европске народне партије у Европи. Већ је у октобру исте године био дочекан у Берлину од стране немачке канцеларке Ангеле Меркел, и то уз војне почасте. Западни политичари на њега су гледали као на наду за земљу и за регион, као и преокрет од дотадашње националистичке политике. Заправо, ново руководство у Републици Македонији је било представљено као нови проевропски технократски тим који ће се посветити кључним економским политикама у

⁴⁹⁵ Прилог 1 – Интервју са Наном Ружином

земљи, а самим тим интензивно радити на убрзавању интеграције Републике Македоније у ЕУ и НАТО.

Све снаге тадашње македонске кохабитационе власти су биле усмерене на убрзану интеграцију у ЕУ и НАТО. Груевски је, иако је тадашњи македонски председник Бранко Црвенковски био из редова опозиционог Социјалдемократског савеза Македоније, успоставио добру сарадњу са шефом Републике Македоније, те је у очима Запада деловало да у тој земљи функционише стабилна политичка елита по моделу кохабитације.

Међутим, Република Македонија је, годину дана пред одржавање Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године, када је требала заједно са Хрватском и Албанијом да добије позив за учлањење у НАТО, почела да спроводи једну врсту хибридне националистичке политике која је представљала политичку корист за владајући ВМРО–ДПМНЕ, али је регресивно деловала на пољу остваривања спољнополитичких циљева. На унутрашњеполитичком нивоу појављивале су се одређене аномалије, попут одбијања највеће албанске опозиционе странке, Демократске уније за интеграцију, да учествује у раду македонског Собрања, што је представљало негативан сигнал у очима Брисела када су у питању демократски процеси и функционалност институција у Републици Македонији.

С друге стране, владајућа странка ВМРО–ДПМНЕ, притом свесна неопходности добросуседских односа са Грчком на њеном путу ка ЕУ и НАТО-у, почела је да спроводи одређену врсту политике која је спор са Грчком око уставног имена Републике Македоније поново поставила високо на агенди у оквирима тадашње грчке политичке елите, предвођене грчком националистичком странком Новом демократијом. Међутим, тадашње македонско руководство тврдило је да не спроводи политику која негативно утиче на добросуседске односе, нарочито на односе са Републиком Грчком, те је поједине одлуке, попут преименовања скопског аеродрома у „Александар Велики” и постављања античких скулптура испред зграде македонске владе, представљало као чинове који ни у ком случају не треба да буду протумачени као провокације за Атину.

У једној таквој, непредвидивој атмосфери, када је реч пре свега о атлантским интеграцијама Републике Македоније, реаговала је и америчка администрација преко свог тадашњег амбасадора у НАТО Викторије Нуланд, која је посетила Скопље и предочила Груевском да је неопходно да се пре Самита окончају одређени реформски процеси и нагласила да одлуке попут преименовања скопског аеродрома негативно утичу на атлантску интеграцију те земље, гледано из угла спора око имена са Грчком и негодовања грчких власти по том питању. Међутим, Груевски, уз подршку тадашњег председника Бранка Црвенковског, одбио је да прихвати америчке сугестије, послате преко Викторије Нуланд, и чврсто се држао свог става да је то унутрашње питање које ни на који начин не утиче негативно на односе са Атином.

Заправо, тадашње македонско руководство није добро разумело претње које су долазиле из Атине, односно претње тадашњег грчког премијера и министарке спољних послова Грчке, Костаса Караманлиса и Доре Бакојани, о томе да ће бити блокиран пријем Скопља у НАТО уколико не буде разрешен спор око имена са Грчком. Иако је Атина, две године пре Самита НАТО-а у Букурешту, показивала спремност да прихвати пријем Скопља у Алијансу под привременом референцом БЈРМ, одлуке владе на чијем је челу био Груевски, у суштини, утицале су на то да грчке власти промене тај став и супротставе се чак и Вашингтону, када је реч о пријему Македоније у НАТО.

Тај сценарио се догодио у Букурешту, када је грчка дипломатија успела да искористи све механизме који јој стоје на располагању и издејствује одлагање пријема Републике Македоније у НАТО до тренутка постизања решења око спора о имену између

Атине и Скопља, притом не искоришћавајући право вета који је имала као стална чланица Алијансе. Република Македонија је као утешну награду добила уговор о стратешком партнерству са САД, којим се Вашингтон обавезао да ће гарантовати безбедност те земље, али су закључци са тог самита *de facto* представљали почетак својеврсног редефинисања стратегије спољне политике Републике Македоније.

Тај моменат директно се одразио и на унутрашњи план. Уместо да се интензивирају преговори са Грчком, те да дође до брзог решења спора о уставном имену, на шта је позивао и тадашњи амерички председник Џорџ Вокер Буш, а како би Скопље добило позив за учлањење у НАТО, владајући ВМРО–ДПМНЕ је подржао распуштање македонског Собрања и расписивање превремених парламентарних избора. Заправо, Груевски је искористио моменат, те је велики стратешки неуспех за Републику Македонију преточио у свој огроман успех на унутрашњеполитичком плану. То је у суштини први јасан тренутак у коме чувени европски технократа на челу македонске владе прави заокрет у приоритетима свог владања и доноси одлуку да подржи расписивање превремених парламентарних избора који ће, према свим тадашњим анкетама, довести до његове апсолутне победе, али истовремено маргинализовати брзу реализацију једног од спољнополитичких циљева земље, односно учлањење у НАТО.

Немачки Дојче веле наводи да се у Македонији читају и слушају бројне анализе о Груевском као човеку који је од 2006. до 2008. био технократа меког срца, а да се радикални заокрет десио после Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године, док други кажу да је његова странка окренула лист 2009, а трећи да је отворени тоталитаризам наступио 2013. године.⁴⁹⁶

Предизборни период и предизборна кампања су послужили владајућем ВМРО–ДПМНЕ да испровише свој нови концепт владања, који је био фокусиран на две тачке – очување македонског националног идентитета и економску ренесансу за македонску привреду. Након огромног разочарања грађана Републике Македоније због недобијања позива за учлањење у НАТО, једна таква политике какву је представио Груевски постала је веома примамљива македонском становништву.

Након одржавања избора 1. јуна 2008. године стигле су и прве негативне оцене из Брисела. Тадашњи шеф делегације ЕУ у Скопљу Ерван Фуере изјавио је да су ови избори у Републици Македонији били својеврсни тест о приближавању Македоније Европској унији и НАТО-у, али је истовремено истакао своју забринутост због насиља и најавио да ће оцена међународних изборних посматрача ући у наредни извештај Европске комисије о напретку Македоније.⁴⁹⁷ Такође, тадашња немачка посланица у Европском парламенту Дорис Пак је изјавила да је до тада највећа препрека на путу приближавања Македоније ЕУ и НАТО био спор са Грчком око имена државе, а да би од тада то могли да буду и крвави обрачуни током превремених парламентарних избора 2008. године. „Ако се зрелост мери по инцидентима, онда се само може рећи да земља није довољно зрела, јер њени становници нису схватили да се политичка неслагања не решавају оружјем”, нагласила је Пакова коментаришући изборни дан у Републици Македонији.⁴⁹⁸

Овај период није био почетак краја владања Груевског и његове странке ВМРО–ДПМНЕ, али свакако јесте био почетак окончања добрих односа које је овај

⁴⁹⁶ Jasna Koteska, „Tri koraka ka diktaturi”, *Deutsche Welle*, 23. 5. 2006, Available from: <https://www.dw.com/sr/tri-koraka-ka-diktaturi/a-19277008> (Accessed 16 June 2021)

⁴⁹⁷ „Makedonija: izbori kao ispit zrelosti”, *Deutsche Welle*, 2. 6. 2008, Available from: <https://www.dw.com/hr/makedonija-izbori-kao-ispit-zrelosti/a-3379212> (Accessed 16 June 2021)

⁴⁹⁸ Ibidem

македонски политичар гајио са својим западним савезницима. Све друге нападе на рачун његовог владања, а који су долазили из Брисела, представљао је јавности као нападе на Републику Македонију, те је тако и започео да „пропагира” алтернативне правце за развој те земље, док је евроатлантске интеграције у очима македонских гласача представљао као „скуп” циљ који захтева, односно условљава одрицање од свих националних македонских симбола и атрибута. Заправо, кроз своју континуирану политичку кампању успевао је веома успешно да критике западних партнера представи грађанима на један сасвим другачији начин, изван контекста о начину његовог владања, а у смеру угрожавања македонског идентитета и нације.

Тако је Груевски, на крилима апсолутне доминације у политичком систему у Републици Македонији, зацементирао свој метод владања све до децембра 2016. године. У међувремену, организована су још два превремена изборна циклуса, 2011. и 2014. године, када је такође његова странка ВМРО–ДПМНЕ освојила апсолутну победу, док је истовремено његова власт искористила све механизме како би усмерила све институције те државе да раде у интересу владајуће странке. Иако су годишњи извештаји Европске комисије о напретку Републике Македоније били позитивни, те су препоручивали почетак приступних преговора те државе са Европском унијом, замерке које су навођене у тим извештајима из године у годину су се нагомилавале.

Груевски је истовремено почео да „кокетира” са алтернативним правцима стратешког развоја Републике Македоније, те је 2012. године реализована и официјелна посета Москви током које се македонски премијер састао са председником Руске Федерације Владимиром Путином. На састанку Груевског са Путином, у јуну 2012. године, истакнути су добри политички односи између две земље који, како је закључено, иду узлазном путањом.⁴⁹⁹ Такође, македонски премијер и руски председник су се заложили за продубљивање сарадње и интензивирање економских односа на плану инвестиција и трговинске размене, а кључни приоритет о којем су разговарали је била сарадња у областима гасификације и прикључења Македоније на међународне коридоре за пренос гаса, која ће, како је наведено, отворити нове перспективе за македонску економију.⁵⁰⁰ Шеф македонске владе је том приликом изјавио да ће са закључењем споразума о „Јужном току”, сви даљи процеси гасификације Македоније и изградње унутрашње инфраструктуре гасовода добити смисао у правом смеру.⁵⁰¹ Током вишедневне посете Руској Федерацији, Груевски је у Санкт Петербургу свечано отворио и Почасни конзулат Републике Македоније у том граду, а остварио је и бројне састанке са руским трговинским и привредним коморама, као и са бројним губернаторима руских области.⁵⁰²

⁴⁹⁹ „Груевски и Путин се заложија за продлабочена економска соработка”, *Deutsche Welle*, 21. 6. 2012, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BD-%D1%81%D0%B5-%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B0/a-16041698> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁰⁰ Ibidem

⁵⁰¹ „Груевски во Москва за потпишување на договорот за Јужен тек”, *Радио Слободна Европа*, 23. 7. 2013, Available from: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/25054020.html> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁰² „Груевски: Полна поддршка од Путин за економските проекти, нов импулс во продлабочување на соработката”, *Влада на Република Северна Македонија*, 21. 6. 2012, Available from:

Ово је заправо један од експлицитнијих момената када је Груевски, који се декларативно залагао за евроатлантске интеграције Републике Македоније, показао западним партнерима Републике Македоније да та земља размишља о реализацији алтернативних праваца развоја и посвећено ради на њој. Тиме је Груевски заправо хтео да пошаље поруку Бриселу да уме да „игра и на друге карте”, те да су потценили његове спољнополитичке способности. С друге стране, Москва, која је већ у том тренутку била у дубокој дипломатској и економској конфронтацији са Бриселом и Вашингтоном, искористила је ову прилику као показну вежбу свог обновљеног утицаја на Западном Балкану, па чак и у Републици Македонији, која је до само пре неколико година била лидер тог региона на путу ка ЕУ и НАТО-у.

Тадашњи македонски премијер је истовремено успео да искористи и „Иницијативу 16+1” у процесу свог размимоилажења са партнерима на Западу, те је у сарадњи са кинеским властима добио неколико кинеских кредита за инфраструктуру – за изградњу ауто-путева у Републици Македонији, што је касније, након његовог одласка са власти, био и предмет кривичне одговорности, али и предмет кривичне одговорности која је произашла из садржаја прислушких разговора које је македонска опозиција почела да објављује у фебруару 2015. године.

Груевски је у том тренутку оштро нападао представнике Европске уније, тврдећи да спроводе притисак на Македонију око решавања спора око имена, те да у том поступку користе тактику приговарања македонској влади о недовољном спровођењу реформи, наглашавајући то како би довели Републику Македонију у непријатну ситуацију, а самим тим и утицали на смањење угледа македонске владе у јавности.⁵⁰³ С друге стране, Брисел је послао оштро упозорење властима у Скопљу тиме што је Европска комисија обуставила доделу 27 милиона евра из Инструмента за приступну помоћ Македонији због недостатка спремности и зрелости у планирању кључних сектора за које је требало да буду намењена ова средства. Стопирање средстава је било и последица неиспуњавања општих реформских обавеза у Македонији, као резултат погоршаног политичког контекста у тој земљи.⁵⁰⁴

Тадашњи амбасадори чланица Европске уније у Скопљу изразили су „дубоку забринутост” због политичке кризе у Републици Македонији.⁵⁰⁵ Међутим, ситуација на терену се није мењала, а доказ је било и то што је Груевски у једном тренутку био спреман да иде на превремене изборе без учешћа македонске опозиције⁵⁰⁶, међутим, био је заустављен у

<https://vlada.mk/node/3586> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁰³ Светлана Унковска, „Груевски испука торпедо кон Брисел”, *Утрински весник*, 17. 10. 2011, Available from: <https://utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=7B2E476E8BD5C14A9E2C50070BF05979> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁰⁴ „Македонија остана без 27 милиони евра од ИПА-фондовите”, *Deutsche Welle*, 2. 7. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B7-27-%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B0-%D0%BE%D0%B4-%D0%B8%D0%BF%D0%B0-%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5/a-19373644> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁰⁵ „Европските амбасадори загрижени, Димитриев- конструктивен”, *Deutsche Welle*, 1. 7. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B8%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%B2-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D0%BD/a-19371692> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁰⁶ „Груевски објави: Одиме на избори”, *Сакам да кажам*, 16. јун 2021, Available from:

реализацији тога, након што је и највећа албанска странка у тој земљи ДУИ, која је истовремено била коалициони партнер Груевског, одустала од учешћа на тим изборима, тако што није поднела изборну листу у року.⁵⁰⁷

Тај период је истовремено био одлична прилика да се види заокрет који је Груевски направио на спољнополитичком плану. Док су европски званичници, али и амбасадори земаља ЕУ у Скопљу позивали на дијалог између власти и опозиције, официјелна Москва, односно Министарство спољних послова Русије директно је оптужило тадашњу македонску опозицију да је постала „инструмент за распиривање унутрашњеполитичког конфликта, између осталог са спољном подршком”.⁵⁰⁸ О обновљеном утицају Руске Федерације у Републици Македонији током владања Николе Груевског сведочи и реакција Москве када је у априлу 2015. године група терориста напала македонску караулу у селу Гошинце на северној граници. Тада је руско Министарство спољних послова саопштило да „сматрају да ће напори власти у Македонији за успостављање реда добити неопходну међународну подршку” и додало да се „не могу игнорисати све чешће великоалбанске пароле у региону”.⁵⁰⁹ Касније, за време терористичког напада у Дивом насељу у Куманову у мају 2015. године, такође је официјелна Москва објавила своју експресну реакцију, која је, заједно са реаговањем Амбасаде САД у Скопљу, од стране македонских медија забележена као прва реакција о том догађају, чак и пре реаговања македонске владе. У том случају безбедносне дестабилизације Републике Македоније, власти у Москви су рекле да неко споља ради на дестабилизације те земље, док је шеф руске дипломатије Сергеј Лавров саопштио да се ради на сценаријима даље федерализације, креирања конфедерације, па чак и поделе Републике Македоније између Бугарске и Албаније.⁵¹⁰

Истовремено, аустријски лист *Der Standard*, анализирајући терористички чин у Куманову 2015. године, наводи како се Груевски „свом снагом” противи покретању међународне истраге за тај догађај и наглашава „да македонског премијера Николу Груевског већ многи избегавају у Бриселу, те да Брисел покушава да добије на времену, како би одлучио о томе како да се наступи са том нестабилном државом”.⁵¹¹

<https://sdk.mk/index.php/makedonija/gruevski-objavi-odime-na-izbori/> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁰⁷ „ВМРО–ДПМНЕ оди на избори, СДСМ, ДУИ и ДПА не поднесоа листи до ДИК”, *TV21*, 11. 5. 2016, Available from: <https://mk.tv21.tv/vmro-dpmne-odi-na-izbori-sdsm-dui-i-dpa-ne-podnesoa-listi-do-dik/> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁰⁸ Борис Георгиевски, „Москва контра Брисел и Вашингтон во македонската криза” *Deutsche Welle*, 15. 4. 2006, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B2%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0-%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BB-%D0%B8-%D0%B2%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D1%82%D0%BE%D0%BD-%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0/a-19190311> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁰⁹ „Brisel i Moskva osudili napad na karaulu u Gošincu”, *Tanjug*, 24. 4. 2015, Dostupno preko: <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=146614> (Pristupljeno 16. juna 2021)

⁵¹⁰ Снежана Лупевска Созен, „Кључ за вистината - Kod intervjua so eden od izbeganite teroristi od Divo Naselje i sostojbata vo Kumanovo”, Trinity plus Production, Telma, 2015, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=L5tptpmINTg> (Accessed 16 June 2021)

⁵¹¹ Борис Георгиевски, „Груевски не дозволува меѓународна истрага за Куманово”, *Deutsche Welle*, 29. 5. 2015, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%BD%D0%B5-%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D1%93%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0->

Анализирајући македонско-руске односе за време владавине Груевског, Максим Саморуков из Карнеги центра у Москви каже да је Македонија привукла интерес Москве као могућа алтернатива за Бугарску током изградње балканског крака из гасовода „Турски ток”.⁵¹² Како он наводи у интервјуу за Дојче веле, Кремљу се чинило да је Груевски, са својим нелибералним понашањем и погоршањем односа са Западом, добар кандидат у тиму руских европских савезника, заједно са Виктором Орбаном, Милошем Земаном и Милорадом Додиком.⁵¹³

Саморуков истиче да не треба да буде чудно то што је Русија била незадовољна и нервозна због такозване обојене, односно шарене револуције у Скопљу, инспирисане, како каже, од стране Запада, а у прилог тези додаје и то да су контакти између руског „Гаспрома” и Министарства енергетике Бугарске обновљени након пада Груевског са власти.⁵¹⁴

Два кључна фактора су допринела редефинисању спољне политике Републике Македоније током владавине ВМРО–ДПМНЕ од 2006. до 2017. године. Први узрочни фактор је био одлука НАТО-а да обустави пријем Републике Македоније у Алијансу док се не реши спор око имена са Грчком. Други је био последични фактор, односно последице једне такве одлуке НАТО-а која је директно пружила „одрешене руке” Груевском да спроводи своју политику „бесконечног” владања уз два кључна оправдања – „ЕУ и НАТО нас не желе као Македонце” и „нећемо у ЕУ и НАТО без гарантовања македонског идентитета”.

Евроатлантска алијанса је самим тим „отворила врата” Руској Федерацији за политичко деловање и утицај у Републици Македонији. Заправо, хибридно савезништво између Москве и Скопља, које је трајало скоро пет година, до пада ВМРО–ДПМНЕ са власти, није директна последица политичких одлука тадашњих македонских власти, већ синтеза узрочно-последичних фактора на линији Брисел–Скопље, као и краткорочни процес условљавања у коме су и Брисел и Скопље били на губитку – с једне стране, тако што је Брисел допустио креирање једне свепрожимајуће кризе у Републици Македонији, а након тога био приморан да учествује у решавању, док је, с друге стране, Република Македонија у том периоду изгубила сву компаративну предност коју је имала у односу на своје окружење када је реч о евроатлантским интеграцијама. И зато, када је реч о циљевима спољне политике те земље, чини се да је у 2017. години почело све из почетка.

<https://www.dw.com/mk/%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B3%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-18484494> (Accessed 16 June 2021)

⁵¹² Љупчо Поповски, „Падот на Груевски ги спречи плановите на Русија за Македонија”, *Deutsche Welle*, 22. 3. 2018. Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B3%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-43077885> (Accessed 16 June 2021)

⁵¹³ Ibidem

⁵¹⁴ Ibidem

6 ОТВОРЕНА РЕГИОНАЛНА ПИТАЊА КАО ЈЕДНА ОД КЉУЧНИХ ДЕТЕРМИНАНТИ У ПОСТАВЉАЊУ СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ ЦИЉЕВА МАКЕДОНИЈЕ, АЛИ И ЈЕДАН ОД НАЈЗНАЧАЈНИЈИХ ОМЕТАЈУЋИХ ЧИНИЛАЦА У ЊИХОВОМ ОСТВАРИВАЊУ

6.1 Отворено питање са Републиком Грчком и његово перципирање као главне баријере у остваривању спољнополитичких интереса

У оквирима послератног периода, односно након Другог светског рата, политичари, научници, аналитичари и новинари бавили су се проблемом Македоније као и националном припадношћу македонског народа. Ради утврђивања етничко-националног састава македонског народа, група француских експерата израдила је студију о дешавањима у Егејској Македонији⁵¹⁵, односно на територији северног дела данашње Грчке. Они су дошли до закључка да на тој територији не живи нити српско, нити бугарско, нити грчко становништво, већ посебан словенски народ са самосталним језиком и сопственом културом. До сличних резултата су дошли и британски и италијански истраживачи.⁵¹⁶

Са стицањем независности, Република Македонија се суочила са првом међународном баријером која је и довела до блокаде у процесу добијања међународноправног субјективитета те бивше југословенске републике. Република Грчка је тражила да се Скопљу забрани употреба имена Република Македонија, а најгласнији у тим настојањима је био тадашњи министар спољних послова Грчке, касније премијер те земље, Антонис Самарас.⁵¹⁷ Грчки министар спољних послова Михалис Папаконстантину 1992. године покушао је да убеди чланице тадашње Европске заједнице да је 1944. године Јосип Броз Тито самостално и противзаконски доделио име Македонија Народној Републици Македонији у оквирима ФНРЈ.⁵¹⁸

Тако је у суштини и започето прво поглавље у грчко-македонском спору око имена Републике Македоније. Тадашње власти Републике Грчке су тврдиле да Република Македонија тим именом исказује и територијалне претензије према грчкој области, односно према Егејској Македонији. Ипак, арбитражна комисија Европске заједнице за бившу Југославију, такозвана Бадинтерова комисија, није повезивала име државе Републике Македоније са грчким територијалним правима. Тим поводом истакнути познаваоци међународног права, професори Хенкин, Пју, Шахтер и Смит примећују да не постоји никаква основа у међународном праву или у пракси за грчки захтев да Македонија промени своје име, притом захтевајући да ексклузивно право коришћења тог имена припада само Грчкој.⁵¹⁹ С друге стране, како би македонске власти побиле грчку забринутост да име Републике Македоније намеће територијалне захтеве против Грчке, 6. јануара 1992. године су донеле два амандмана на македонски устав. У њима је наведено да Република Македонија „нема никакве територијалне захтеве ка било којој суседној држави, те да њене границе могу

⁵¹⁵ Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, *op. cit.*, стр. 109.

⁵¹⁶ Hans Lotar Steppan, *Makedonskiot jazol : Identitetot na Makedoncite prikazan na primerot na Balkanskiot sojuz (1878-1914)*, Az-Buki, Skopje, 2004, p. 391

⁵¹⁷ Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, *op. cit.*, стр. 208

⁵¹⁸ *Ibidem*, стр. 109

⁵¹⁹ *Ibidem*, стр. 241

да се промене само у складу са Уставом и опште прихваћеним међународним стандардима”.⁵²⁰ У другом амандману се наводи да се Република Македонија приликом изражавања бриге о статусу и праву својих грађана и мањина у суседним земљама неће мешати у суверена права других држава и њихове унутрашње послове.⁵²¹

У тренутку када је Република Бугарска била прва држава која је признала независност и суверенитет Републике Македоније, када се ни српске власти нису противиле одвајању Републике Македоније од бивше заједничке државе Југославије, иако су односи са СР Југославијом успостављени тек након пет година, чинило се да је Атина једина баријера на путу остваривања македонске државности. Грчка је, у том тренутку, за разлику од Бугарске и Србије, могла себи да дозволи да се понаша како жели јер је била пуноправна чланица ЕУ и НАТО-а, те није страховала од притиска или искључења.⁵²²

У том процесу је и сама Европска заједница у јуну 1992. године, усвајањем такозване Лисабонске декларације, признавање македонске државе поставила у немогући контекст наводећи да та држава не сме да користи реч Македонија.⁵²³ У том контексту треба навести изјаву тадашњег министра спољних послова Републике Македоније Денка Малеског, који је рекао да је Македонија већ била у прилици да се суочи са двоструким аршинима тадашње Европске заједнице. Међутим, таква ситуација у процесу легализације независности Републике Македоније сведочи о томе да су македонске власти и тада пропустиле прилику да направе формулацију стратегије своје спољне политике, те су само у собрањској процедури декларативно изразиле своје политичке циљеве учлањења у ЕУ и НАТО, а истовремено занемариле улогу Грчке у процесу остваривања тих циљева као и њену фактичку моћ у реализацији спољнополитичке агенде Републике Македоније. Како у својој анализи тврде Никола Панов и Ристо Мијалов са Института за географију у Скопљу, сложени спор између Републике Македоније и Републике Грчке је постао интегрални део спољне политике Македоније, а такође је утицао и на македонску унутрашњу политику, социјални мир и економску нестабилност.⁵²⁴

Крајем 1993. године македонско Собрање једногласно је усвојило резолуцију која је обавезала Владу да поднесе захтев за учлањење Републике Македоније у НАТО у једном тренутку у будућности.⁵²⁵ Заправо су учлањење у ЕУ и НАТО као главни спољнополитички циљеви Републике Македоније истовремено били и највећи заједнички именитељ свих политичких структура у тој земљи, без обзира на етничку и верску припадност. На самом почетку је постојало уверење да ће се спор између Грчке и Македоније убрзо решити, међутим, тај спор је решен тек 27 година након осамостаљивања Македоније. Грчка влада је у том тренутку предлагала имена попут Централнобалканске Републике, Јужне Славије, Јужне Србије, притом негирајући постојање Републике Македоније и повезујући је са већим географским и културним групама.⁵²⁶ И поред грчког неприхватања да се ова држава назива Македонија, тадашњи председник Републике Македоније Киро Глигоров, на основу члана 4

⁵²⁰ Ibidem

⁵²¹ Ibidem

⁵²² Ibidem, стр. 110

⁵²³ Ристо Никовски, *Клучот за името е во Вашингтон, не во Атина*, Авторско издание, Скопје, 2015, стр. 40

⁵²⁴ Pero Petrović, Milovan Radaković (editors), *National and European identity in the process of European integration*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2013, str. 453

⁵²⁵ Stevo Pendarovski, *Macedonian foreign policy 1991-2011 - Aspects of internal and international legitimacy*, op. cit., str. 35

⁵²⁶ Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, op. cit., стр. 111

Повеље ОУН и у складу са одредбама правила процедуре Савета безбедности 50–60 и одредбама правила процедуре Генералне скупштине ОУН 134–138, 30. јула 1992. године је доставио захтев тадашњем Генералном секретару ОУН Бутросу Бутрос-Галију за пријем Републике Македоније у ту организацију и под уставним именом.⁵²⁷ У захтеву за учлањење Глигоров је нагласио да Република Македонија прихвата опште прихваћене норме међународног права и сматра да ће пријем у ОУН представљати значајан корак ка мирољубивом решавању кризе на територији бивше Југославије.⁵²⁸ Бивша министарка спољних послова Републике Македоније Илинка Митрова каже да је захтев за промену имена државе без преседана у историји међународних односа.⁵²⁹

Након достављања захтева македонских власти за пријем Републике Македоније у ОУН, Атина је експресно доставила меморандум у институције ОУН, састављен од 16 тачака, у коме изражава своје примедбе за пријем Републике Македоније у ОУН под именом који садржи термин Македонија. У том смеру, како је наведено у самом меморандуму, грчка влада сматра да ће пријем Републике Македоније под тим именом изазвати даљу дестабилизацију јужног Балкана, како краткорочно тако и дугорочно.⁵³⁰ Међутим, како тврди македонски новинар Васко Ефтов, Грчка је, и поред спорења са Републиком Македонијом око имена државе, имала јасну стратегију да не жели да на својим северним границама да буде сусед са „Великом Албанијом” или „Великом Бугарском”. Ту тврдњу новинара Ефтова апострофира и бивши шеф војно-обавештајне службе у Грчкој Николас Грилакис, који апострофира да је „Грчка заинтересована за опстанак државе Славо Македоније јер ако не постоји држава Славо Македонија, онда идемо ка Великој Албанији и Великој Бугарској. Грчка страна ни у једном случају не жели нити Велику Албанију, нити Велику Бугарску”.⁵³¹

И поред интензивних активности тадашње македонске дипломатије, Република Македонија није успела да постане чланица ОУН све до пролећа 1993. године. Тадашњи министар спољних послова Грчке Михалис Папаконстантину је 6. априла 1993. године упутио писмо Савету безбедности ОУН у коме наводи да је приступање Републике Македоније као сталне чланице ОУН под привременом референцом Бивша Југословенска Република Македонија прихватљив основ за Грчку.⁵³² Он у том писму такође наглашава да су „решавање спора око имена, усвајање мера за изградњу поверења и пријем те државе под привременом референцом интегрални део пакета који може да разреши значајне разлике између Грчке и Нове републике”⁵³³.

Тако је Република Македонија под привременом референцом Бивша Југословенска Република Македонија, а на основу Резолуције 817/93 Савета безбедности ОУН, постала 181. пуноправна чланица ОУН. На основу препорука Савета безбедности ОУН, Генерална

⁵²⁷ Application of the Republic of Macedonia for admission to UN membership, 30 July 1992 (UN Doc. A/47/876-S/25147, Annex), у: Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, *op. cit.*, стр. 244

⁵²⁸ Ibidem

⁵²⁹ Васко Ефтов, „Сите предавства за името“, Продукција Ефтов, 2018, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=1ShmFhKTg-w> (Accessed 26 June 2021)

⁵³⁰ Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, *op. cit.*, стр. 245

⁵³¹ Васко Ефтов, „Сите предавства за името”, *op. cit.*

⁵³² Letter from the Minister for Foreign Affairs of Greece addressed to the President of the Security Council, 6 April 1993. у: Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, *op. cit.*, стр. 251

⁵³³ Ibidem

скупштина ОУН је 8. априла усвојила Резолуцију 47/225, којом је потврђено пуноправно чланство Републике Македоније, а у истој резолуцији је наглашено да ће преговарачки процес око разлика око имена државе бити настављен уз посредство копредседника Конференције за бившу Југославију Сајруса Венса и Лорда Овена.⁵³⁴ Тако је Република Македонија коначно постала чланица ОУН, те је на тај начин постигнут првобитни циљ те земље, односно добијање међународноправног субјективитета. Али, начин на који се одвијао процес приступања ОУН, па и признавања македонске независности, сведочи о краткорочним потезима и разумевању македонске политичке елите у процесу реализације спољнополитичких циљева, без претходно дефинисане спољнополитичке стратегије која би требало да пружи стратешки оквир за разумевање, дефинисање и превазилажење спољнополитичких баријера на путу остваривања државних спољнополитичких циљева.

Међутим, спорења и трвења у односима између Републике Грчке и Републике Македоније нису окончана пријемом Македоније у ОУН. Убрзо након пријема Републике Македоније, Грчка наставља своју политику својеврсног негирања македонске државе, представљајући ту земљу у међународним односима као фактор који, по примеру Босне и Херцеговине, може да доведе до нове дестабилизације Балкана. Тако, 15 месеци након уласка Републике Македоније у ОУН под привременом референцом, тадашњи председник Грчке Костас Стефанопулос у интервјуу за ТВ *Euronews* оптужује власти у Скопљу да настављају тактику са инсистирањем на имену Македонија, које, како је навео, има експанзионистички карактер и коришћењем симбола који су у грчком власништву.⁵³⁵ „Употребом ових симбола они потврђују своје намере за експанзију у целој Македонији”,⁵³⁶ нагласио је Стефанопулос за *Euronews*.

Током зиме 1993. године Грчка је блокирала снабдевање Македоније нафтом из солунске луке, те је блокирала танкер са нафтом који би Македонији био довољан за три месеца.⁵³⁷ То је у том тренутку креирало нове политичке тензије у Македонији, која је била приморана да се снабдева нафтом из Бугарске и Турске. Такође, и током 1992. и 1993. године Грчка је често затварала своју границу за транспорт робе из Македоније у Грчку и обрнуто, стално претећи тоталном блокадом.⁵³⁸

С друге стране, утицајни лондонски лист *The Economist* у том периоду је тврдио да је Грчка близу компромиса са Македонијом јер не може да победи у том спору, те да постаје веома непопуларна код својих савезника.⁵³⁹ Одређено попуштање већ је примећено, наводи тај британски лист, након што је Грчка прихватила референцу БЈРМ, под којом је Република Македонија постала чланица ОУН 1993. године.⁵⁴⁰

Ипак, 16. фебруара 1994. године тадашњи грчки премијер Андреас Папандреу, након специјално сазване седнице грчке владе, објавио је да Атина прекида све трговинске односе

⁵³⁴ Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, *op. cit.*, стр. 251

⁵³⁵ Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, *op. cit.*, стр. 182

⁵³⁶ *Ibidem*

⁵³⁷ *Ibidem*

⁵³⁸ МИС, Скопје; Feb. 16, 1994. у: Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, *op. cit.*, стр. 182

⁵³⁹ *The Economist*, London; Jan. 29, 1994. у: Светомир Шкарик, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, *op. cit.*, стр. 183

⁵⁴⁰ *Ibidem*

са Скопљем, те да затвара грчки конзулат у Скопљу.⁵⁴¹ У тој изјави Папандреу је навео да је Грчка приморана да предузме овај корак као резултат чврстог става Скопља.⁵⁴² Али вероватно је реч о једној од ретких, али кључних грешака грчке политике када је реч о спору око уставног имена са Републиком Македонијом. Дан пре објављивања грчког ембарга, више десетина хиљада националистичких демонстраната је изашло на улице Солуна са паролана да је „Македонија Грчка” и заставама са сунцем из Вергине, које је иначе тада било симбол и на званичној застави Републике Македоније.⁵⁴³ У Стразбуру је две недеље касније тадашњи грчки шеф дипломатије Каролос Папуљас изјавио да је „грчки ембарго против суседне земље резултат њене агресивне политике и непопустљивог става”.⁵⁴⁴ Месец дана касније, тадашњи грчки премијер Папандреу је у изјави за амерички лист *New York Times* отишао корак даље, те је изјавио да је његова држава била принуђена на такав корак зато што је била угрожена национална безбедност Грчке, тврдећи да је циљ Скопља да добије излаз на Егејско море и да су они затворили границу након што је шест држава-чланица ЕУ признало независност Скопља, а у циљу поновног подсећања да је проблем са Македонијом од важности за стабилност и безбедност региона.⁵⁴⁵

Грчки ембарго у том тренутку у великој мери је утицао на економску и политичку дестабилизацију Републике Македоније.

Професорка Биљана Ванковска сматра да је спор око имена између Грчке и Републике Македоније постао толико заморно питање да је мало ко спреман да слуша о њему.⁵⁴⁶ Како објашњава, неки су тај спор посматрали са дозом хумора, сматрајући га типичним балканским (бесмисленим) спором.⁵⁴⁷ Међутим, управо је тај спор умногоме детерминисао унутрашња и спољнополитичка кретања Републике Македоније током три деценије њене независности.

Против грчког ембарга у том тренутку могле су да се чују и снажне реакције од стране водећих европских земаља. Тим поводом је тадашњи шеф немачке дипломатије Клаус Кинкел рекао да је ембарго Грчке супротан прихваћеном понашању између цивилизованих европских држава,⁵⁴⁸ док је истовремено тадашњи новоизабрани председник Европске комисије Жак Делор упутио официјелну ноту грчком премијеру у којој је истакао забринутост Уније, те озбиљност с којом Европска комисија испитује последње грчке мере.⁵⁴⁹ Чак је и тадашњи британски секретар за спољне послове Даглас Херд, само неколико дана након увођења грчког ембарга, отпутовао за Атину и поручио грчким властима да су

⁵⁴¹ Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, ор. cit., стр. 187

⁵⁴² Ibidem

⁵⁴³ Lou Panov, „Greece Shuts Door on Trade, Travel to Punish Macedonia“, *Macedonian Tribune*; March 1994, у: Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, ор. cit., стр. 188

⁵⁴⁴ Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, ор. cit., 189.

⁵⁴⁵ *MILS News*, Скопје; April 8, 1994, у: Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, ор. cit., стр. 189

⁵⁴⁶ Biljana Vankovska, „Šta se krije u imenu”, *Peščanik*, 3. 12. 2012. Dostupno na:

<https://peschanik.net/sta-se-krije-u-imenu/> (Pristupljeno 16. juna 2021)

⁵⁴⁷ Ibidem

⁵⁴⁸ Boris Johnson and Paul Anast, *The Daily Telegraph*, London; Feb. 19, 1994, у: Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, ор. cit., стр. 197

⁵⁴⁹ Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, ор. cit., стр. 193

мере неоправдане, да штете Републици Македонији, да су нелегалне, као и да штете репутацији и ауторитету Грчке.⁵⁵⁰

Ембарго које је уведен 16. фебруара 1994. године од стране Грчке додатно је довео до заоштравања односа између Скопља и Атине, а укинут је тек 13. септембра 1995. године након потписивања Привременог споразума уз посредништво САД и ОУН.⁵⁵¹ Британски дипломата Роберт О’Нил, који је одређено време био специјални изасланик британског Форин офиса у спору између Скопља и Атине, такође изјављује да се и „сам некада питао да ли заправо грчка влада жели да види успех Македоније, те додаје да не сматра да је то био став грчке владе, али да му је логично било да Грчка жели да Македонија буде поново део Србије и да једноставно нестане”.⁵⁵²

Како би се укинуо грчки ембарго и како би дошли до нормализације односа између Атине и Скопља, Сједињене Америчке Државе одлучују да пошаљу свог дипломату Ричарда Холбрука као посредника између две државе.⁵⁵³ Заправо, то је била такозвана једнодневна дипломатска офанзива Ричарда Холбрука, који је успео у само неколико сати да предложи властима у Македонији (председнику Киру Глигорову) и властима у Грчкој (премијеру Андреасу Папандреу и министру спољних послова Каролосу Папуљасу) привремени споразум и да их убеди да прихвате споразум како би Грчка укинула ембарго и како би се коначно нормализовали односи између Грчке и Македоније.⁵⁵⁴

Након постизања договора, Ричард Холбрук се обратио новинарима испред председничке резиденције у Скопљу, рекавши да „САД објављују симултано у Скопљу, Вашингтону и Атини да су се Грчка и Бивша Југословенска Република Македонија договориле да пошаљу своје министре спољних послова следеће недеље у Њујорк како би потписали споразум који би представљао први важан корак ка успостављању основе за пријатељске односе између ова два суседа”⁵⁵⁵. Додао је да „САД поздрављају овај развој догађаја у овој, како је нагласио, деликатној етапи у потрази за миром на Балкану”.⁵⁵⁶ Већ 13. септембра 1995. године у Њујорку је потписан Привремени споразум о нормализацији односа између Македоније и Грчке.⁵⁵⁷ Потписивањем Привременог споразума између Скопља и Атине заправо је окончано и прво поглавље у грчко-македонским односима од стицања независности Републике Македоније.

Кључне су четири етапе у грчко-македонским односима када је реч о спору око уставног имена Републике Македоније. Први, који је окончан Привременим споразумом; други од 1995. године до грчке блокаде пријема Републике Македоније у НАТО, на Самиту у Букурешту у априлу 2008. године; трећи након Самита НАТО-а у Букурешту па све до пада ВМРО–ДПМНЕ и Николе Груевског 2017. године; и четврти од доласка Зорана Заева на чело македонске владе и потписивања Коначног споразума са Грчком, у време Алексиса Ципраса

⁵⁵⁰ William D. Montalbano, Los Angeles Times; March 4, 1994, у: Светомир Шкариќ, Димитар Апасиев, Владимир Патчев, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, op. cit., стр. 194

⁵⁵¹ „Прашањето за името”, Министерство за надворешно работи, Република Северна Македонија, Последно ажурирање: 23. 11. 2020, Available from:

<https://www.mfa.gov.mk/mk/page/1504/prashanjeto-za-imeto> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁵² Васко Ефтов, „Во центар – Атентатот врз Киру Глигоров”, Продукција Ефтов, 2014, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=VsPKvxExFPE> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁵³ Ibidem

⁵⁵⁴ Ibidem

⁵⁵⁵ Ibidem

⁵⁵⁶ Ibidem

⁵⁵⁷ Ibidem

као премијера, када је Република Македонија прихватила да промени своје име у Републику Северну Македонију, док је истовремено грчка страна прихватила чињеницу да на територији Северне Македоније живе Македонци који говоре македонски језик.

До 2018. године, када је постигнут споразум између Скопља и Атине о уставном имену Републике Македоније, грчко-македонски спор је био позициониран као кључна баријера на путу евроатлантских интеграција Републике Македоније, бар према тврдњама македонских политичара, али и бројних представника академске заједнице. У одређеној мери та теза је била тачна, међутим, с временом су се у Републици Македонији нагомилавали и други суштински унутрашњи проблеми и регионални изазови који су, у недостатку стратегије спољне политике Републике Македоније, учинили себе невидљивим на путу остваривања спољнополитичких циљева те државе. Касније су ти проблеми „испливали на површину”, након што је коначно разрешен спор са Грчком, те су се могли видети проблеми са којима се суочава Република Македонија на унутрашњем плану, а који су такође блокирали њен пут ка ЕУ и НАТО, али и регионални изазови попут историјских и идентитетских спорења са Софијом, који такође представљају огроман баласт на путу те земље пре свега ка учлањењу у Европску унију, након окончања спора са Грчком и пријема сада већ Републике Северне Македоније у НАТО.

6.2 Отворено питање са Републиком Бугарском – нова баријера у стратегији спољне политике

И поред чињенице да је Република Бугарска била прва држава која је признала независност Републике Македоније, обе земље су међусобно размениле амбасадоре тек после две и по године, односно крајем 1993. године.⁵⁵⁸ Софија је званично уверавала да је реч о техничким разлозима за одлагање, али фактичке борбе унутар бугарске владе су биле повод за успостављање политичке позиције према поновном појављивању македонског питања, што је било веома важно.⁵⁵⁹

Власти у Софији одбијају да признају постојање македонског језика, те тврде да је реч о источнобугарском дијалекту, док, када је реч о македонском народу, официјелна Софија такође одбија да прихвати аутентично постојање македонске нације, већ наука и историчари у тој земљи тврде да су Македонци вештачки створена нација од стране југословенских комуниста након 1944. године како би се код народа који живи на територији Републике Македоније изгубила свест да су заправо, према бугарским тврдњама, етнички Бугари.

Одбијање Софије да призна грађанска права Македонцима који живе у Бугарској и њене тврдње да је македонски народ креација комуниста знатно су ограничили простор за сарадњу.⁵⁶⁰

„У Бугарској је владајуће мишљење да смо ми Бугари”⁵⁶¹, каже први председник независне Републике Македоније Киро Глигоров и додаје да није у питању само језик. „Они

⁵⁵⁸ Stevo Pendarovski, *Macedonian foreign policy 1991-2011 - Aspects of internal and international legitimacy*, op. cit., str. 96

⁵⁵⁹ Ibidem

⁵⁶⁰ Ibidem

⁵⁶¹ Исповест: Киро Глигоров, бивши председник Македоније – Охридска сенка (Батић Бачевић), НИН, 17. 7. 2003, стр. 56, у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, op. cit., стр. 48

мисле да је ово западна Бугарска, сматрају да је и Македонија у Грчкој њихова. За време Другог светског рата су били окупатори, као и овде. Сматрају да је њихово до Ниша у Србији. То је Санстефански уговор. Тај уговор је важио само шест месеци, па је дошао Берлински уговор, који их је вратио у њихове границе, али то у њима живи. О томе је написано безброј књига. Постоји усред Софије Македонски институт, који се бави само тим питањима. То није од пре годину, две, или педесет, него од пре двеста година. Ту само може нешто да учини добра воља и напуштање национализма”⁵⁶², објашњава Глигоров.

Након доласка ВМРО–ДПМНЕ на власт у Републици Македонији 1998. године, у новоформираној влади предвођеној Љубчом Георгијевским, Скопље и Софија улазе у нову етапу међудржавних односа потписивањем Декларације о пријатељству и сарадњи 22. фебруара 1999. године.⁵⁶³ Тиме су Бугарска и Македонија означиле нови почетак својих међусобних односа пошто су премијери двеју земаља Иван Костов и Љубчо Георгијевски потписали ту декларацију. Овим документом се регулише најспорнији проблем – онај о језику. Као што је већ познато, Бугарска је прва признала независност Републике Македоније, али не и македонски језик и нацију.⁵⁶⁴

Најзанимљивија у овој декларацији, када је реч о језичком спору између Скопља и Софије, јесте завршна одредба, у којој се наводи да је декларација потписана у Софији 22. фебруара 1999. године, у два оригинална примерка, сваки од њих на официјелним језицима обе земље – бугарском језику, у складу са Уставом Републике Бугарске, и македонском језику, у складу са Уставом Републике Македоније, при чему оба текста имају једнаку важност.⁵⁶⁵ Овим је осам година после бугарског признавања независности Републике Македоније, постигнут својеврстан компромис око језика, односно око формулације да је декларација потписана на бугарском и македонском језику у складу са Уставом Бугарске, односно Уставом Македоније.⁵⁶⁶ Међутим, то није довело да дугорочног превазилажења спорења ових страна. Чак је и сама декларација наишла на бројне критике, како у Македонији тако и у Бугарској. Када је реч о реакцијама у Македонији, тада су политичке улоге у тој земљи биле другачије у односу на данас, па је ВМРО–ДПМНЕ, предвођен Љубчом Георгијевским, била партија која је „гледала европску будућност”, док је Социјалдемократски савез Македоније била партија која је „бранила македонске националне интересе”.⁵⁶⁷

⁵⁶² Ibidem

⁵⁶³ „Letter dated 28 February 1999 from the representatives of Bulgaria and the former Yugoslav Republic of Macedonia to the United Nations addressed to the Secretary-General”, GENERAL ASSEMBLY, SECURITY COUNCIL, 5 March 1999, Available from: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/53/855> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁶⁴ Georgi Filipov, „Bugarska i Makedonija zakopale su ratne sekire”, *AIM*, Sofija, 2. 3. 1999, Dostupno preko: <http://aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199903/90302-003-pubs-sof.htm> (Pristupljeno 16. juna 2021)

⁵⁶⁵ „Заедничка декларација на министер-претседателот на Република Бугарија и претседателот на Владата на Република Македонија”, 22. 2. 1999. Available from: https://mk.wikisource.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8j%D0%B0_%D0%BE%D0%B4_22_%D1%84%D0%B5%D0%B2%D1%80%D1%83%D0%B0%D1%80%D0%B8_1999 (Accessed 23 June 2021)

⁵⁶⁶ „Letter dated 28 February 1999 from the representatives of Bulgaria and the former Yugoslav Republic of Macedonia to the United Nations addressed to the Secretary-General”, op. cit.

⁵⁶⁷ Гоце Трпковски, „Историја на Договорот за „добрососедство и поделби“”, *Призма*, 3. 12. 2020, Available from: <https://prizma.mk/istorija-na-dogovorot-za-dobrososedstvo-i-podelbi/> (Accessed 16 June 2021)

„Претворићемо се у национално обезличену масу, са државом, без националне припадности, па још и са бугарским пореклом”⁵⁶⁸, говорили су тада високи функционери Социјалдемократског савеза Македоније. Али, та декларација није имала само противнике у Македонији. Против ње су били и тадашњи посланик у бугарском Собрању Красимир Каракачанов, који је иначе данас потпредседник бугарске владе и министар одбране. Он је 1999. године стао на страну лидера Бугарске социјалистичке партије Георгија Прванова и јавног тужиоца Бугарске Ивана Татарчева, који су тврдили да је Бугарска направила тежак политички компромис.⁵⁶⁹

Поред тога, бар како су проценили поједини аналитичари и медији у том тренутку, Македонија се овом декларацијом обавезала да неће претендовати на постојање македонске мањине у Бугарској.⁵⁷⁰ У декларацији се наводи да „Македонија изјављује да се ништа из њеног устава не може и не сме тумачити како представља или да ће некада представљати основ за мешање у унутрашње ствари Републике Бугарске, а у циљу заштите статуса и права лица која нису држављани Републике Македоније”⁵⁷¹.

Тадашњи председник Македоније Киро Глигоров је посебно изразио негодовање поводом преузете обавезе да се, убудуће, Република Македонија неће бринути о Македонцима који као национална мањина живе у Бугарској, будући да Софија не признаје да на њеној територији живе, сем Бугара, и припадници других националних мањина.⁵⁷²

Позивајући се на одредбе Устава, Глигоров је упозорио: „Зашто, рецимо, у поменутој заједничкој декларацији Бугарска није преузела исту такву обавезу према Бугарима који живе у Македонији? Да ли то, заиста, значи да Република Македонија признаје да се до сада мешала у унутрашње ствари суседне Бугарске, која се и те како бринула о припадницима своје националне мањине у Македонији, односно, да ли то, такође, значи да Софија убудуће неће то више чинити?”⁵⁷³

Међутим, и поред ове декларације, за коју неки сматрају да „практично регулише сва спорна питања и да тиме Бугарска признаје македонски језик, макар и индиректно, док Македонија одустаје од претензија о постојању македонске мањине у Бугарској”⁵⁷⁴, спорови између Скопља и Софије остају у фокусу бугарских власти које у континуитету до данас тврде да сви македонски политичари, без обзира на страначку припадност, спроводе антибугарску политику.⁵⁷⁵

Поводом потписивања ове декларације, дугогодишњи универзитетски професор и актуелни председник Северне Македоније Стево Пендаровски каже да је у односима између Бугарске и Софије, уместо да се развијају на основама тог достигнућа, уследио дугорочан

⁵⁶⁸ Ibidem

⁵⁶⁹ Ibidem

⁵⁷⁰ Georgi Filipov, „Bugarska i Makedonija zakopale su ratne sekire”, op. cit.

⁵⁷¹ „Заедничка декларација на министер-претседателот на Република Бугарија и претседателот на Владата на Република Македонија”, op. cit.

⁵⁷² Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, op. cit., стр. 54

⁵⁷³ Ibidem, стр. 55

⁵⁷⁴ Georgi Filipov, „Bugarska i Makedonija zakopale su ratne sekire”, op. cit.

⁵⁷⁵ „Захариева го споредува Тито со Хитлер”, *Deutsche Welle*, 15. 12. 2020, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%B2%D0%B0-%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%BE-%D1%81%D0%BE-%D1%85%D0%B8%D1%82%D0%BB%D0%B5%D1%80/a-55944794> (Accessed 16 June 2021)

период обостране пасивности због приоритета код обе стране да се баве унутрашњим питањима.⁵⁷⁶

Нова фаза у односима између Скопља и Софије забележена је након уласка Бугарске у НАТО и Европску унију. У том тренутку, власти у Софији поново актуелизују историјска, језичка и мањинска спорна питања са Скопљем, тврдећи да у Републици Македонији живи многобројна бугарска мањина, односно да у тој земљи, према тврдњама актуелне министарке спољних послова Бугарске Екатерине Захаријеве, живи преко 100.000 грађана са бугарским пасошима.⁵⁷⁷

Тако је Бугарска, како наводи Пендаровски, након уласка у ЕУ постала све гласнија, упозоравајући да Македонија неће моћи да се интегрише у ЕУ уколико се одређена стара билатерална питања не разреше.⁵⁷⁸ Ово је заправо нови изазов за Републику Македонију, која се у ситуацији недостатка стратегије спољне политике водила принципом да ће се решавањем спора око имена са Грчком отворити сва врата тој земљи за евроатлантске интеграције, што је заправо њен главни спољнополитички циљ.

Реални проблем у односима између Скопља и Софије јесте постојање македонске мањине у тој земљи, која је најчешће представљена првобитно преко невладине организације ОМО Илинден-Пирин, а касније преко истоимене политичке странке. Међутим, до данас бугарске институције нису правно регистровале постојање нити организације, нити политичке странке ОМО Илинден-Пирин, тврдећи да је противуставна организација на основу одлуке Уставног суда Бугарске из 29. фебруара 2000. године.⁵⁷⁹

Бугарска је 2011. године проглашена кривом од стране Европског суда за људска права у три случаја, два покренута од стране две македонске организације у Бугарској, ОМО Илинден и ОМО Илинден-Пирин, и једна покренута од стране појединаца – чланова тих организација, саопштила је канцеларација за односе са јавношћу Бугарског хелсиншког комитета.⁵⁸⁰

⁵⁷⁶ Stevo Pendarovski, *Macedonian foreign policy 1991-2011 - Aspects of internal and international legitimacy*, op. cit., стр. 97

⁵⁷⁷ „Стан на улицата ‘Леге’ во Софија е ‘дом’ на 45.000 Македонци со бугарски пасоши”, *Deutsche Welle*, 4. 3. 2021. Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B1%D1%83%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BE%D1%88%D0%B8-%D0%B4%D1%80%D1%9C%D0%B0%D0%B2%D1%98%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%B0%D0%B4%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%B2%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA/a-56769598> (Accessed 15 June 2021)

⁵⁷⁸ Stevo Pendarovski, *Macedonian foreign policy 1991-2011 - Aspects of internal and international legitimacy*, op. cit., стр. 97

⁵⁷⁹ „Case of the United Macedonian Organisation linden – Pirin and Others v. Bulgaria”, Judgement, Strasbourg, 2005, Available from: [http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-179869&filename=CASE%20OF%20THE%20UNITED%20MACEDONIAN%20ORGANISATION%20ILINDEN%20AND%20OTHERS%20v.%20BULGARIA%20\(No.%203\).docx&logEvent=False](http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-179869&filename=CASE%20OF%20THE%20UNITED%20MACEDONIAN%20ORGANISATION%20ILINDEN%20AND%20OTHERS%20v.%20BULGARIA%20(No.%203).docx&logEvent=False) (Accessed 25 June 2021), p. 4

⁵⁸⁰ „ECHR Fines Bulgaria for Violating 'Macedonians' Right to Peaceful Assembly”, *Novinite*, 18. 10. 2011, Available from: <https://www.novinite.com/articles/133044/ECHR+Fines+Bulgaria+for+Violating+%27Macedonians%27%27+Right+to+Peaceful+Assembly> (Accessed 16 June 2021)

„Све тужбе су се односиле на низ забрана које су бугарске власти донеле за мирна окупљања у периоду од 2004. до 2009. године, као и на одбијање регистрације ОМО Илинден као грађанске организације и ОМО Илинден-Пирин као политичке странке. Европски суд за људска права је на основу члана 11 Конвенције (право на слободу мирног окупљања и слободу удруживања са другима) утврдио да је у три случаја прекршено наведено право, те је нагласио и да је одбијање бугарских судова да региструју ОМО Илинден у супротности са стандардима демократских друштава⁵⁸¹, наводи се у одлуци тог суда.

Међутим, Бугарска, и поред тога што је пуноправна чланица Европске уније, оглушила се о одлуке овог суда. Чак је и Европски парламент касније, односно након потписивања Споразума о пријатељству и добросуседским односима између Скопља и Софије 31. августа 2017. године, усвојио резолуцију којом осуђује понашање бугарских власти према македонској мањини у тој земљи, као и према организацијама и политичком деловању македонских мањина.

Највећа неравнотежа у бугарско-македонским односима постојала је за време владавине ВМРО–ДПМНЕ у Републици Македонији на челу са премијером Николом Груевским. Иако се и у том периоду, од 2006. до 2015. године, радило на постизању и усаглашавању текста око заједничког међудржавног споразума између те две земље, тај споразум је потписан доласком Зорана Заева на чело македонске владе.

Македонски премијер Никола Груевски и његов бугарски колега Сергеј Станишев састали су се 14. децембра 2008. године, скоро годину дана након што је Бугарска постала пуноправна чланица Европске уније, и на том састанку Станишев је истакао да је Бугарска више пута доказала пријатељство и добросуседство, те да је Бугарска била прва земља која је признала независност Македоније.⁵⁸² Истом приликом, оба премијера су навела да Македонија ужива снажну подршку Бугарске у процесу интеграције у ЕУ и НАТО и визној либерализацији за македонске грађане, те је Груевски рекао да спор са Грчком око имена представља проблем за пријем у ЕУ и НАТО.⁵⁸³ Док је македонско-грчки спор био у фокусу македонских власти на путу евроатлантских интеграција Републике Македоније, недостатак дугорочне стратегије спољне политике те земље допринео је занемаривању билатералних проблема између Скопља и Софије, а самим тим и непрепознавању тог изазова који је на површину испливао тек након што је Скопље разрешило спор око имена државе са Атином потписивањем такозваног Преспанског споразума.

У међувремену власти у Софији и нису биле тако гласне у инсистирању да се реше отворена питања са Скопљем, али је Бугарска увек користила прилику да, поред Грчке, представи своја неслагања са Скопљем, кроз Копенхагенске критеријуме на путу Републике Македоније ка ЕУ, наглашавајући недовољан допринос македонских власти на плану добросуседске сарадње. У том контексту су искористили и начин владања Николе Груевског и пројекат „Скопље 2014” који је он покренуо након победе на парламентарним изборима у Македонији 2011. године.

Доласком актуелног премијера Бугарске Бојка Борисова на чело бугарске владе, односи су се додатно затегнули, те Борисов није пропустио прилику да у неколико наврата изјави да је Никола Груевски лидер са којим не жели ни да се састане.

⁵⁸¹ Ibidem

⁵⁸² „Бугарска предnjaчи у подршци Македонији”, *Beta, Danas*, 15. 12. 2008, Dostupno preko: <https://www.danas.rs/drustvo/bugarska-prednjaci-u-podrsци-makedoniji/> (Pristupljeno 16. june 2021)

⁵⁸³ Ibidem

„Онај ко ме добро познаје зна да ја са премијером Груевским не причам. Не желим ни добар дан да му кажем. Избегавам сваки сусрет с њим. Ја сам социјалдемократ, мени је Зоран Заев пријатељ и он долази код мене”⁵⁸⁴, рекао је Борисов на конвенцији његове странке 2016. године.

С друге стране, Груевски каже да је за време његовог 11-годишњег владања чинио све да изгради добре односе са свим суседима, али, како наводи, не по цену националних питања, негирања македонског језика, мањине, идентитета и имена од стране Грчке, те додаје да би свака влада, поготово владе малих и рањивих земаља попут Македоније, желела мир и најбоље могуће односе са суседима.⁵⁸⁵

Груевски истиче да је његова влада свом снагом радила на томе да побољша односе са Бугарском, али да се нису договорили са Софијом да потпишу споразум у коме ће Република Македонија прихватити да су до 1944. године македонски преци били Бугари, те да је језик био бугарски и да је управо то креирало тензије у међудржавним односима.⁵⁸⁶

Касније, доласком Социјалдемократског савеза Македоније на власт у Републици Македонији, убрзо је, након формирања владајуће коалиције 31. маја 2017. године, новоизбрани македонски премијер Зоран Заев постигао договор са бугарским колегом Борисовим о потписивању међудржавног споразума.⁵⁸⁷

Споразум о пријатељству, добросуседским односима и сарадњи између Републике Македоније и Републике Бугарске потписан је 1. августа 2017. године⁵⁸⁸, након 60 дана од доласка на власти Зорана Заева, међутим, скоро четири године након његовог потписивања чини се да су тада отворена питања између две стране и даље неразрешена.

У овом споразуму, који није суштински различит у односу на декларацију потписану 1999. године, навођење „заједничке историје која повезује обе државе и њихових народа”, као и „организовање заједничког обележавања заједничких историјских догађаја и ликова”⁵⁸⁹ представљају нови камен спотицања између бугарских и македонских власти.

У члану 8 се наводи да ће „уговорне стране формирати Заједничку мултидисциплинарну експертску комисију за историјска и образовна питања, како би се допринело објективном, аутентичном тумачењу доказа заснованих на историјским изворима и научном тумачењу историјских догађаја”. У наставку тог члана се наводи „да ће уговорне стране организовати, уз узајамну сагласност, заједничко обележавање заједничких

⁵⁸⁴ „Бојко Борисов за Никола Груевски”, *Народен глас*, 18. 4. 2016, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=cj0qO8cmkXg> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁸⁵ „Груевски до Пендаровски: ‘Заедничката’ историја стана ‘Бугарска’“, *Фактор*, 6. 12. 2019, Available from: <https://faktor.mk/gruevski-do-pendarovski-zaednichkata-istorija-stana-bugarska> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁸⁶ Ibidem

⁵⁸⁷ „Предлог – Закон за ратификација на Договорот за пријателство, добродоседство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија“, предлагач Владата На Република Македонија, Скопје 2017, Available from: <https://zjorm.org.mk/documents/%d0%b7%d0%b0%d0%ba%d0%be%d0%bd-%d0%b7%d0%b0-%d1%80%d0%b0%d1%82%d0%b8%d1%84%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%98%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%b4%d0%be%d0%b3%d0%be%d0%b2%d0%be%d1%80%d0%be%d1%82-%d0%bc%d0%b5-15/> (Accessed 22 June 2021)

⁵⁸⁸ Ibidem

⁵⁸⁹ Ibidem, Члан 8

историјских догађаја и личности, усмерено ка ојачању добросуседских односа у духу европских вредности”.⁵⁹⁰

У члану 11 се наводи да „уговорне стране имају право да штите права и интересе својих држављана на територији друге уговорне стране, у складу са међународним правом”⁵⁹¹, али Република Македонија, као и у декларацији из 1999. године, „потврђује да ништа из њеног устава се не може и не треба тумачити као да представља или да ће некада представљати основ за мешање у унутрашње ствари Републике Бугарске, у циљу заштите статуса и права лица која нису држављани Републике Македоније”.⁵⁹²

Последња одредба, која се односи на језике на којима је потписан овај споразум, буквално је прекопирана из декларације из 1999, те се у њој наводи да је споразум потписан у два оригинална примерка, сваки од њих на официјелним језицима уговорних страна – македонском језику, у складу са Уставом Републике Македоније и бугарском језику – у складу са Уставом Републике Бугарске, при чему оба текста имају једнаку важност.⁵⁹³

Овај уговор, идентично као и након потписивања декларације из 1999. године, наишао је на оштре осуде у македонској јавности пре свега због навођења постојања заједничке историје, заједничких историјских догађаја, као и заједничких историјских ликова. Заправо негодовања су се показала као исправна јер данас, скоро четири године након потписивања овог споразума, спорна питања нису разрешена због размимоилажења обеју страна пре свега на експертском и историјском нивоу.

Бугарска данас поново оптужује Републику Македонију за неспровођење одредаба из међудржавног споразума, док критичари тог споразума у Скопљу оптужују Заева да је ставио потпис на споразум, притом не сагледавајући последице прихватања заједничке историје као формулацију у уговору, а истовремено не сагледавајући позицију Бугарске као сталне чланице ЕУ и НАТО-а и њене могућности за условљавање Скопља на путу остваривања стратешких интереса, односно учлањења у ЕУ и НАТО.

Република Македоније је у међувремену добила позив за учлањење у НАТО, након решавање спора око имена са Грчком, те Бугарска није имала могућност да блокира атлантско интегрисање Скопља, али није пропустила прилику да блокира почетак приступних преговора Северне Македоније са Европском унијом.⁵⁹⁴

Иако бугарске власти у континуитету говоре да подржавају интеграцију Западног Балкана, као и Северне Македоније у ЕУ, те подсећају да је на њихову иницијативу одржан Самит ЕУ – Западни Балкан 2018. године, ипак су у случају интеграције Скопља показали

⁵⁹⁰ „Договор за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија”, Available from:

https://vlada.mk/sites/default/files/dogovori/dogovor_za_prijatelstvo_dobrososedstvo_sorabotka_megju_republika_makedonija_i_republika_bugarija.pdf (Accessed 16 June 2021)

⁵⁹¹ „Предлог – Закон за ратификација на Договорот за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија“, *op. cit.*, стр. 8

⁵⁹² „Договор за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија”, *op. cit.*

⁵⁹³ *Ibidem*

⁵⁹⁴ “Студен туш од Бугарија – прва блокада на патот кон ЕУ“, *Deutsche Welle*, 6. 11. 2020, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D1%83%D1%88-%D0%BE%D0%B4-%D0%B1%D1%83%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B2%D0%B0-%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%B5%D1%83/a-55524117> (Accessed 16 June 2021)

супротно од онога што су тврдили. Софија је у децембру 2020. године, након што је Европски савет у марту 2020. године донео одлуку о почетку приступних преговора са Северном Македонијом, блокирала одређивање датума о првој међувладиној конференцији, захтевајући да у преговарачком оквиру са Скопљем буде додат и документ којим ће се одредити динамика спровођења међудржавног споразума.

Супротстављајући се осталим чланицама Европске уније, Бугарска је остала усамљена у противљењу почетку приступних преговора са Северном Македонијом, али је истовремено искористила институционалну могућност ЕУ и блокирала одређивање датума за прву међувладину конференцију.

„Софија у суштини захтева да Македонци признају да су првобитно били Бугари, да су говорили бугарски, пре него што су процесом фалсификовања историје почели да се осећају као посебна нација. Међу представницима ЕУ су наступи бугарског колеге дочекани са неразумевашем и чуђењем. Нико га није подржао, ни Грци, ни Французи, ни Холанђани који су до пре годину дана блокирали приступне преговоре са Северном Македонијом”⁵⁹⁵, пише немачки ФАЦ.

Бивши министар спољних послова Грчке, који је иначе један од креатора такозваног Преспанског споразума, Никос Коцијас каже да је бугарска блокада Скопља на путу ка ЕУ „тон који долази из крајње десничарске бугарске странке ВМРО на чијем је челу актуелни министар одбране Бугарске Красимир Каракачанов”⁵⁹⁶.

„Бугарска није схватила да је у Северној Македонији рођена нова нација која има свој језик. Уместо да поштује мир и пријатељство народа у региону и да им доприноси Бугарска делује дестабилизујуће тако што се претвара да је Херкулес без мишића”⁵⁹⁷, рекао је Коцијас у интервјуу за бриселски Еуроактив.

Ипак Скопље и даље због спора са Софијом није започело приступне преговоре са ЕУ, док су међудржавни односи са Бугарском заправо још један показатељ мањкавости македонске државе у недостатку стратегије спољне политике у процесу остваривања стратешких интереса, односно учлањења у ЕУ и НАТО.

Власти у Скопљу поново нису успеле да процене политику Софије према Северној Македонији, нити да направе стратегију о томе како да наставе на путу ка ЕУ и обезбеде подршку Бугарске. Због недостатка јасне, координисане и усаглашене спољнополитичке стратегије на свим нивоима, Северна Македонија је остала до даљег да чека на вратима Европске уније, покушавајући на политичком нивоу да се договори са Софијом како би добила, за почетак, отварање приступних преговора. Притом поново заборављајући да ће Софија имати могућност још безброј пута да блокира интеграцију Скопља у ЕУ до коначног циља пуноправног чланства. Диференцирано и неусаглашено „маневрисање” македонских политичара, без државног консензуса на политичком и експертском нивоу по питањима остваривања спољнополитичких циљева и истовремено заштита националних интереса,

⁵⁹⁵ „Nemački mediji: Bugarski narativ i pristupni pregovori”, *Deutsche Welle* 2. 11. 2020, Available from: <https://www.dw.com/sr/nema%C4%8Dki-mediji-bugarski-narativ-i-pristupni-pregovori/a-55474374> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁹⁶ Sarantis Michalopoulos, „Former Greek FM: Without Western renewal, we’re heading for Chinese hegemony”, *EURACTIV*, 11. 1. 2021, Available from: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/former-greek-fm-without-western-renewal-were-heading-for-chinese-hegemony/> (Accessed 16 June 2021)

⁵⁹⁷ Ibidem

довело је ту државу, по ко зна који пут, до суочавања са блокадом и бескомпромисним условљавањима.

6.3 Питање Албанаца у Македонији – национални интереси и спољнополитички циљеви доминантне националне мањине

Албанска мањина у Републици Македонији, према подацима последњег пописа из 2002. године, броји 509.083 становника, односно 25,17 одсто од укупног броја становништва те земље.⁵⁹⁸ У Републици Македонији албанска мањина, за разлику од права других мањинских етничких заједница, ужива већа загарантована права, што је дефинисано и у самом Уставу. Иако македонски политичари у континуитету говоре да је Република Македонија мултиетничка држава у којој поред македонског народа, сви грађани других етничких заједница имају једнака права и обавезе, то у пракси, али и у највишем правном акту, није тако. Према подацима с последњег пописа, поред албанске мањине, у тој земљи живе и друге мањине, које броје укупно 215.483 становника, односно 10,62 одсто од укупног броја становништва Републике Македоније, али ти грађани, бар према актуелним законским оквирима, немају ни приближно права која ужива македонски народ, као доминантна етничка већина у тој земљи, и албански народ, као доминантна етничка мањина.

Због тога, у пракси, Република Македонија није мултиетничка држава, већ двоетничка земља са македонском и албанском доминантном етничком структуром која управља свим сферама друштвеног и политичког живота те земље. Иако је евидентна заступљеност и других етничких заједница у законодавној, извршној и судској власти Републике Македоније, у пракси, кључне одлуке, од значаја за Републику Македонију и њене грађане, доносе се кроз постизање македонско-албанског компромиса, односно на основу договора између македонске и албанске политичке елите.

Суштина проблема у једној таквој, како је бројни аналитичари називају, бинационалној македонској држави лежи у самим одредбама Охридског оквирног споразума, потписаног 13. августа 2001. године након вишемесечних сукоба између македонских безбедносних снага и албанске терористичке групације која је деловала у северозападним деловима Републике Македоније.

Албанска мањина у Републици Македонији почетком деведесетих је тврдила да је дискриминисана јер у македонском уставу нису добили статус државотворног народа, а потом су захтевали да поред македонског, и албански језик буде званични језик на територији Републике Македоније. Наводећи превасходно чињенице о броју и уделу у укупном броју становништва, као и тврдње да су дискриминисани, Албанци у Републици Македонији су почетком деведесетих тежили да добију специјални статус у тој земљи, равноправно учешће у двонационалној држави и њеним органима власти.⁵⁹⁹

У том периоду своју улогу у потпиривању незадовољства македонских Албанаца је имала и званична политика Републике Албаније кроз Платформу за решење албанског националног питања, коју је 1998. године објавила Албанска академија наука. Како је наведено у том документу, Албанска академија наука предлаже да се проблем Албанаца у

⁵⁹⁸ „Население/Population”, Државен завод за статистика, 2013, Available from:

<https://www.stat.gov.mk/Publikacii/PDFGodisnik2013/03-Naselenie-Population.pdf> (Accessed 16 June 2021), p. 58

⁵⁹⁹ M. Schmidt-Neke, Makedoniens Albaner: Konfliktpotential oder Stabilisierungsfaktor? *Sudosteuropa*, 3-4/1999, s. 191-212, у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, op. cit. стр. 80

Македонији реши на један од два начина: или да се Македонија конституише као двонационална држава, односно да Албанци добију статус конститутивног народа по узору на Аустроугарску⁶⁰⁰, или тако што ће се у Републици Македонији формирати посебна албанска аутономна покрајина.⁶⁰¹

Посматрано из данашњег угла, чини се да је одлука о оснивању приватног Универзитета у Тетову, коју је македонска влада прогласила неуставном, довела до прве израженије ескалације у односима Албанаца и македонских власти. Македонска полиција, након одбијања Албанаца да затворе тај универзитет, упала је у његове просторије, запленила опрему, ухапсила челнике управе, те је то све изазвало велике нереде на улицама града Тетова у којима је и један демонстрант албанске националности настрадао.

Тада радикалнија албанска странка у Републици Македонији, Демократска партија Албанаца, предвођена тадашњим лидером Арбенем Џаферијем, повукла је аналогију између Универзитета у Тетову и паралелног система образовања Албанаца на КиМ. Џафери је у том периоду често упоређивао своју стратегију деловања са стратегијом Демократског савеза Косова на КиМ, тврдећи да етнички Албанци у Македонији морају да примене исту тактику коју су користили Албанци на КиМ, те да своје циљеве остварују гледајући даље од оквира државног система.⁶⁰² Како је говорио, „ако у демократском систему нема довољно простора, онда се мора узети у обзир недемократски простор који је на располагању”.⁶⁰³

Нано Ружин сматра да проглашењем независности Републике Македоније политичке границе нису представљале неку озбиљну сметњу за даље подстицање односа „везаних судова” између етничких Албанаца са територије КиМ и Македоније.⁶⁰⁴ Он наглашава да су граничне линије остале непрецизно одређене и пропулзивне, а да су Албанци са обе стране границе били и породично и пословно повезани.⁶⁰⁵

С друге стране, упркос све већим тензијама између Албанаца и македонских власти, чињенично стање је да нису постојале израженије тензије, нити нетрпељивости између македонског и албанског народа који живе у тој земљи. Тадашњи председник Републике Македоније Киро Глигоров у интервјуу за немачки лист *Südosteuropa* рекао је да Македонци и Албанци у тој земљи имају истоветно искуство, да су доживели исту судбину под Турцима

⁶⁰⁰ In 17 October was sent and telegram to all the great powers to explain the position of Austria. Berchtold wrote them that “ since the beginning of the war between Balkan sates and Turkey the Austria-Hungarian has taken a peaceful attitude. Absenting for any kind of military intervention and for any aspiration for territorial gains, it is limited to collaborate with Great Powers for the restoration of peace and as regarding the Adriatic in the creation of Albanian state. Considering that goal Austria-Hungarian decided to take part in the Conference of Ambassadors in London where the Albanian question was discused with other problems that were reserved to the verdict of Great Powers. Is clear that to responde the aims of Austria-Hungarian and other cabinets the Albanian question must be resolved in the way that the new state to be able to exist. For this reason it was an imperative need that territories that were purely Albanians to be included inside its borders. In: Elena Kocaqi, „The Austria-Hungarian Ultimatum to Serbia of October 1913”, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol. 3 (8) April 2012 Available from: <http://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/11246/10856> (Accessed 25 June 2021), p. 128

⁶⁰¹ Албанска академија наука, Платформа за решење албанског националног питања, Тирана 1998. године, стр. 41–43, у: Милоје Здравковић, „Велика Албанија – обликовање нове нестабилности на Балкану”, *Scindeks*, 2014. Доступно преко: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2014/0042-84261401160Z.pdf> (Приступљено 16. јуна 2021), p. 169

⁶⁰² International Crisis Group (ICG), *The Albanian Question in Macedonia: Implications of the Kosovo Conflict for Inter-Ethnic Relations in Macedonia*, International Crisis Group (ICG), 1998, Available from: <https://www.refworld.org/docid/3ae6a6d04.html> (Accessed 16 June 2021)

⁶⁰³ Ibidem

⁶⁰⁴ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 380

⁶⁰⁵ Ibidem

и касније у Краљевини Југославији, да Албанци не треба да изгубе ништа од својих националних, културних и језичких посебности, али да се истовремено од њих очекује да буду добри и лојални грађани те земље.⁶⁰⁶

Међутим, трвења која су постојала између албанске мањине у Републици Македонији и македонских власти ни приближно нису водила у смеру сукоба или повећања тензија између македонског и албанског народа. Све до 2001. године, односно до избијања оружаних сукоба, чинило се да су Албанци успешно успевали да институционализују своје изазове у македонској држави кроз своје политичке представнике, односно кроз Демократску партију Албанаца (ДПА) и Партију за демократски просперитет (ПДП).

Нано Ружин каже да се незадовољство Албанаца у Републици Македонији темељи у најмање три домена:⁶⁰⁷

„Први, политички домен је недостатак етничке демократије у складу са величином албанске заједнице, односно позивање на историјско право и наслеђе националних права Албанаца у Републици Македонији, што је био основ за инсистирање на праву поделе суверенитета Републике Македоније између оба конститутивна народа, Албанаца и Македонаца. Ову аномалију су поимали као реликт комунизма и Брозовог модела формалног братства и јединства које се у Републици Македонији називало суживот.

„Други је социоекономски домен, који је био последица тешке транзиције, сиромаштва, незапослености, неуспешног модела приватизације, крађе државне имовине, државне корупције, нефункционалности македонске тржишне привреде и пирамидалних штедњи.

„Треће, проблеми који су се односили на образовни систем, забрану употребе албанског језика у високом образовању, демократизацију у домену културе, медија, еманципације, што је било последица страха и неповерења власти према албанској етничкој заједници. Проблем образовног система у Републици Македонији актуелизован је преко иницијативе албанских интелектуалаца о формирању универзитета на албанском језику од стране Собрања 4. јуна 1994. године.⁶⁰⁸ Било је предвиђено да се оформе филолошки, филозофски, природно-математички, правни, економски и факултет ликовних уметности. Број уписаних студената са 570 се повећао на 6.200 у школској години 1998/1999. Али власти у Републици Македонији нису легализовале тај универзитет. Годину дана након окончања косовске кризе 13. јуна 2000. године од стране више политичких субјеката је иницирана Декларација о легализацији Тетовског универзитета, што је требало да уради Влада Републике Македоније, као трећег државног универзитета. У том периоду Демократска партија Албанаца Арбена Џаферија је била део владајуће коалиције са ВМРО–ДПМНЕ, те није потписала ову декларацију за признавање универзитета од стране државе, већ се ангажовала за отварање Универзитета Југоисточне Европе који је активиран касније, након оружане кризе, односно 19. новембра 2001. године.”⁶⁰⁹

У тренутку када то нико није очекивао, нити у Републици Македонији нити у ширем региону и међународној заједници, оружане албанске групације су започеле терористичке

⁶⁰⁶ K. Schrameyer, *makedonien: Fridlichkeit, Mass und Vernunft – mit den balkanischen Charme, Sudosteuropa*, 12/1997, s. 662, у: Бранко Косте Павлица, *Македонија у балканским односима*, op. cit., стр. 81

⁶⁰⁷ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 256

⁶⁰⁸ Зекирја Реџеџи, „Општествено-политичките настани кај Албанците во Македонија 1990-2001, Available from: http://zeqirja-rexhepi.blogspot.com/2008/01/blog-post_1528.html (Accessed 22 June 2021)

⁶⁰⁹ Ibidem

акције на територији те земље, у њеним северозападним деловима. Генерални штаб такозване ОНА, која је оружано деловала у северозападним деловима Републике Македоније, 23. јануара 2001. године објавио је коминике који се сматра за официјелну објаву рата Ослободилачке националне армије против македонских безбедносних снага. Како се наводи у том коминикеу, „униформа македонског освајача ће бити нападана све док се не ослободи албански народ”.⁶¹⁰

Само месец дана касније је регистрован и први напад такозване ОНА на македонске безбедносне снаге, када је нападнута полицијска станица надомак Тетова. Тадашњи македонски премијер Љубчо Георгијевски каже да на почетку конфликта македонске власти нису ни знале за шта ратују албански побуњеници, те да македонска влада није добила листу захтева за прекид конфликта. Професор Љубомир Фрчковски и тадашњи саветник македонског председника Бориса Трајковског каже да је конфликт у Републици Македонији био „једнонационалистички пројекат за велику Албанију, али са губитничким префиксом”⁶¹¹.

Заправо, власти у Републици Македонији нису имале прецизну слику, као ни шира јавност, да ли је конфликт у тој земљи последица тензичних, али пре свега на политичком нивоу, односа између албанске мањине и македонских власти или је реч о увезеном конфликту са територије Косова и Метохије.

О тој конфузности сведоче и изјаве албанских политичара у Републици Македонији. Тадашњи лидер Демократске партије Албанаца Арбен Џафери на почетку оружаних сукоба изјавио је да је конфликт у Републици Македонији велики апсурд јер, како је навео, ратови се не почињу због политичких или грађанских права,⁶¹² да би касније дао контрадикторне изјаве, те је за париски *La Liberation* изјавио да „криза није увезена са Косова, већ да она има своје корене у Македонији, док је за амерички *New York Times* рекао да се живот Албанаца у Републици Македонији треба унапредити кроз политичке механизме док се још нису млади Албанци окренули ка оружју, те да жели да цивилизује конфликт, а не да га милитаризује.”⁶¹³

Из данашње перспективе, чињенично стање сведочи да конфликт у Републици Македонији нису покренули, нити водили македонски Албанци, нити политичка елита Албанаца у тој земљи. Конфликт је увезен са територије Косова и Метохије, док су истовремено руководиоци албанских побуњеника, као и сами побуњеници, организовали активности напада против македонских безбедносних снага на КиМ. Пре свега је реч о појединцима из албанске дијаспоре који су за време бивше југословенске федерације били протерани са територије те земље. Како каже бивши шеф македонске дипломатије Коле Чашуле, „то је заправо оно што је очувало Републику Македонију од унутрашње дезинтеграције, односно зато што у конфликту нису учествовали македонски Албанци који су били староседеоци у тој земљи”⁶¹⁴. Ипак битно је подсетити да су Албанци у Републици Македонији, од стицања независности те земље, без обзира на то што су учествовали у извршној власти, перманентно тражили статус конститутивног народа, а не статус етничке мањине, затим двојезичност и увођење албанског језика у високообразовне институције, као и већи степен децентрализације. Такође, Албанци су одбили да учествују на попису 1991. године, организовали су референдум о аутономији, те прогласили фамозну Илириду 1992.

⁶¹⁰ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 257

⁶¹¹ Валентина Костовска, „Меѓународните односи и надворешната политика на Република Македонија (1991-1995), докторска теза, Филозофски факултете, Универзитет „Свети Кирил и Методиј”, Скопје, 2008, стр. 183

⁶¹² Васко Ефтов, „Во центар – Војната во 2000”, op. cit.

⁶¹³ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 259

⁶¹⁴ Васко Ефтов, „Во центар – Војната во 2000”, op. cit.

године и конституисали универзитет у Тетову, што је испровоцирало и интервенцију македонских полицијских снага.⁶¹⁵

Конфликт је окончан 13. августа 2001. године, потписивањем Охридског оквирног споразума. Постконфликтни период уводи Републику Македонију у ново поглавље потврђивања своје унитарности на унутрашњем нивоу, али и добијања јасне међународне и регионалне подршке о реалности постојања суверене Републике Македоније.

Дебата о томе да ли је Охридски оквирни споразум добар документ за одрживост те земље или увод у федерализацију Републике Македоније и даље је отворена, али једно је сигурно, а то је да та земља и две деценије након конфликта функционише по принципу унитарности, без иједне друштвене или политичке најаве да Албанци у тој земљи постављају нове услове који су изван оквира тог споразума.

Конфликтом јесте формирана нова доминантна политичка структура Албанаца у Републици Македонији, предвођена политичком партијом Демократска унија за интеграцију Алија Ахметија, али у пракси, на свакодневном нивоу није промењен однос између албанске и македонске етничке групе. Иако бројни аналитичари говоре да је Република Македонија подељена држава, односно да је та земља *de facto* бинационална федерација Македонаца и Албанаца у којој не постоји међусобна комуникација ових двеју доминантних етничких структура, чињенично стање на терену сведочи супротно тим тезама.

Политичке борбе између политичара из македонске и албанске националности постоје, и оне су веома динамичне, али ниједан од актуелних политичара из македонског и албанског политичког корпуса не покушава да добије политичке поене играјући на карту међуетничких односа или кроз пропагирања велико-националистичких пројеката попут „Велике Албаније”. Подршка коју је добила Република Македонија током оружаног сукоба 2001. године од стране Европске уније, НАТО-а и САД, као и релевантних регионалних актера попут Бугарске и Грчке, био је довољан и јасан показатељ за албанске политичаре у региону и у Републици Македонији да су идеје о евентуалном отцепљењу западних делова Македоније, у којима доминантно живе Албанци, и припајању тих делова Републици Албанији или територији КиМ, готово немогућ пројекат или улазак у неку нову „авантуру” на Балкану која би, без сумње, водила до новог регионалног конфликта.

Софија и Атина, које су историјски имале територијалне претензије ка Македонији, током конфликта 2001. су се показале као најзабринутије у очувању независности и стабилности Републике Македоније. Бугарска и Грчка заједнички су оптужиле НАТО за недовољно ангажовање у онемогућавању косовизације Републике Македоније.⁶¹⁶ Република Македонија током конфликта је добила и јасну подршку САД. Тадашњи портпарол Стејт департмента САД Ричар Баучер је изјавио да „САД одбацују и осуђују екстремистичко насиље етничких Албанаца у Републици Македонији, те да САД подржавају територијални интегритет те земље и напоре македонских власти за заштиту владавине права”.⁶¹⁷

Такође, Савет безбедности ОУН је усвојио Резолуцију 1345 (2001) којом је оштро осудио терористичке активности у Републици Македонији и подржао територијални интегритет и суверенитет ове државе.⁶¹⁸ Тадашњи генерални секретар НАТО-а Џорџ Робертсон је изјавио да „Алијанса подржава стабилност и безбедност Републике Македоније,

⁶¹⁵ Ружин Нано, „Односи Сједињених Америчких држава и Републике Македоније”, *op. cit.*, стр. 158

⁶¹⁶ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, *op. cit.*, стр. 259

⁶¹⁷ *Ibidem*, стр. 258

⁶¹⁸ *Ibidem*

те да ће НАТО заједно са ЕУ, ОЕБС и ОУН припремити координисан одговор за стабилизацију региона”.⁶¹⁹

Права која су добили Албанци у Републици Македонији сигурно нису нешто за шта је био потребан оружани сукоб да би се добило. Можда не 2001. године, али свакако би бројност албанске мањине у тој земљи довела до тога да они та права добију у одређеном тренутку. Али, сукоб је био потребан да се провери одрживост те земље, да се процене могућности формирања јединствене великоалбанске државе на Балкану, а самим тим и да се „провери пулс” осталих регионалних и међународних актера кад је реч о таквим, националистичким захтевима појединих албанских политичких лидера. За учеснике, односно организаторе оружаних албанских активности, конфликт је омогућио да се позиционирају на политичкој сцени Републике Македоније, да маргинализују остале албанске политичке субјекте у тој земљи, а да себе представе као кључне борце за права Албанаца. С друге стране, за Републику Македонију конфликт је представљао једно велико „отрежњење” у смислу разумевања регионалних и унутрашњих изазова, али и разумевања интереса регионалних актера, пре свега Софије и Атине, који од почетка македонске независности нису одустале од спорења са Републиком Македонијом, али су истовремено разумеле значај постојања независне македонске државе за стабилност региона, а самим тим и за њихову стабилност и безбедност њихових спољних граница. Конфликт у северозападним деловима Македоније је променио и расправу око имена државе, дајући једну стратешку безбедносну димензију Македонији и њеним суседима.⁶²⁰

Албанци у Републици Македонији данас имају статус својеврсне преференцијалне мањине у односу на друге мањинске етничке заједнице које живе у тој земљи. Учешће политичких субјеката Албанаца у Републици Македонији није само декларативно, што јесте случај када је реч о другим мањинским политичким субјектима који учествују у владиним или опозиционим коалицијама у тој земљи више из формалних него из суштинских разлога, већ по моделу „спојених судова”, јер према актуелним уставним и законским оквирима Македоније није могуће усвојити било коју важну одлуку без двотрећинске квалификоване већине у Собрању, односно без двотрећинске сагласности, поред македонских, и албанских посланика. Када је реч о усклађености македонског устава са одредбама Охридског оквирног споразума, мора се нагласити да је тај споразум постао интегрални део Устава Републике Македоније кроз амандмане који су усвојени непосредно након усвајања и самог споразума.

У складу с тим, у македонском уставу се наводи да поред македонског језика, који је службени језик на целој територији Републике Македоније, други језик који говори најмање 20 одсто грађана такође је службени језик.⁶²¹ Овим амандманом на македонски устав по аутоматизму се фаворизује албанска етничка мањина у Републици Македонији, јер сви актуелни пописни и статистички подаци сведоче да је у тој земљи албанска мањина једина етничка група која испуњава ове могућности које пружа Устав.

Такође, у Уставу се наводи да грађани Републике Македоније који говоре службени језик различит од македонског имају право да добијају личне документе на македонском

⁶¹⁹ Statement by the SG on the situation in the FYROM-PR/CP, 2001-041-Brussels-NATO.doc. In: Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., str. 258

⁶²⁰ Шкарик, Светомир, Апасиев, Димитар и Патчев Владимир (редактори), *Спорот за името меѓу Грција и Македонија*, op. cit., стр. 556

⁶²¹ „Одлука за прогласување на Уставот на Република Македонија”, Собрание на Република Македонија, Скопје, 17 ноември 1991 година, Available from: <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf> (Accessed 16 June 2021), p. 27

језику и на језику који они говоре.⁶²² Када је реч о службеној комуникацији са државним институцијама или институцијама локалне самоуправе, Албанцима у Републици Македонији такође је омогућена комуникација на албанском језику, односно, како се наводи у македонском уставу, на језику који говори најмање 20 одсто грађана.⁶²³ На тај начин албанска мањина у Републици Македонији, као двоструко, по бројности, већа мањина у односу на укупан број свих осталих мањинских етничких заједница у тој земљи, ужива позитивну дискриминацију, што доводи у питање не само права осталих мањинских заједница, већ и тезе које понављају македонски политичари о томе да је реч о мултиетничкој земљи.

Када је реч о спољнополитичким циљевима Републике Македоније, односно о учлањењу у Европску унију и НАТО, вредно је поменути да по овим, кључним спољнополитичким правцима кретања те земље постоји апсолутни друштвени и политичких консензус између Македонаца и Албанаца, као и осталих етничких заједница.⁶²⁴

У статуту најмоћније партије Албанаца у Републици Македонији, Демократске уније за интеграције, међу циљевима и задацима те странке, поред осталих, наводи се и интеграција Македоније у евроатлантске структуре⁶²⁵. Такође, у програму највеће опозиционе албанске странке у Републици Македонији, Алијансе за Албанце, наводи се да се та странка залаже за приступање Републике Македоније НАТО-у и ЕУ, те да ће у том случају предузети активну улогу у решавању спорова које Република Македонија има са суседним земљама (у контексту спорова са Грчком и Бугарском).⁶²⁶

У суштини, албанска мањина и албанска политичка елита у Републици Македонији делиле су са македонским суграђанима спољнополитичке циљеве те земље, односно учлањење у ЕУ и НАТО. Чак су албански грађани и политичари ишли и корак даље, па су македонском народу пружили подршку и око решавања спора око имена са Грчком, али и око идентитетских и историјских спорења са Бугарском, иако су били свесни да пре свега спор са Грчком детерминише динамику учлањења Македоније у НАТО.

О томе сведочи и изјава бившег заменика премијера Републике Македоније и актуелног шефа македонске дипломатије Бујара Османија, који је уочи потписивања Преспанског споразума између Атине и Скопља рекао да Албанци верују да је НАТО једино решење за мир, стабилност и просперитет региона, али да су у преговорима око уставног имена са Грчком за њега увек у првом плану била идентитетска питања, те да је био свестан чињенице да је за одрживо решење потребно да се очува дигнитет (македонског) народа и грађана.⁶²⁷

⁶²² Ibidem

⁶²³ Ibidem

⁶²⁴ „ИРИ: Висока подршка за ЕУ и НАТО, спроти референдумот”, *Voice of America*, 28. 8. 2018, Available from: <https://mk.voanews.com/a/iri-poll-macedonia-4548832.html> (Accessed 16 June 2021). Такође у: Владимир Мирчески, „Македонците и Албанците поделени за ЕУ и НАТО”, *Voice of America*, 24. 1. 2018, Available from: <https://mk.voanews.com/a/macedonia-nato-4221895.html> (Accessed 16 June 2021)

⁶²⁵ „Statuti i Bashkimit Demokratik për Integrim”, BASHKIMI DEMOKRATIK PËR INTEGRIM, Shkup, 2014, Available from: <https://bdi.mk/wp-content/uploads/2020/05/STATUTI.pdf> (Accessed 16 June 2021), p. 5

⁶²⁶ „Statuti i Partisë, Aleanca për Shqiptarët, 2018, Available from: <https://www.aleanca.eu/programi/> (Accessed 15 June 2021)

⁶²⁷ Жана П. Божиновска, „Менувањето член во Уставот е само форма, за мене суштински се името на државата, јазикот и државјанството”, Секретаријат за европски прашања, Влада на Република Македонија, 2018, Available from: <https://www.sep.gov.mk/post/?id=2276#.YЕjME51KhPY> (Accessed 16 June 2021)

Али, када је македонска влада изашла у јавност са понудом за решење проблема са Грчком, односно са именом државе Северна Македонија за свеобухватну употребу, анкете су показале да македонски народ остаје при свом ставу да не жели промену имена државе, док су албански суграђани подржали одржавање најављеног референдума о промени имена државе, као и саму промену имена у циљу учлањења у НАТО. Према подацима истраживачке куће „Брима”, 81,4 одсто Албанаца из Републике Македоније је прихватило да држава промени име као услов за улазак у НАТО, док је, с друге стране, 67,1 одсто Македонаца било против те опције.⁶²⁸ Ипак, према подацима овог истраживања, постоји сагласност између Македонаца и Албанаца да се питање уставног имена државе решава на референдуму, односно 64,1 одсто испитаника албанске националности и 58,9 одсто испитаника македонске националности се изјаснило да жели да на референдуму потврди свој став о промени имена или да се супротстави томе.⁶²⁹

Када је реч о македонско-бугарском спору око идентитетских и историјских питања, чини се да Албанци у Републици Македонији такође покушавају да на један посредан начин, тако што се неће директно укључивати у решавање тих питања, помогну својим суграђанима. О томе можда најбоље сведочи и одлука македонске владе да поред министра спољних послова Републике Македоније Бујара Османија, који је припадник албанског етничког корпуса, именује за специјалног изасланика македонске владе за односе са Бугарском. Бивши министар без портфеља у македонској влади и амбасадор Републике Македоније Мухамед Халили каже да Албанци пружају подршку Македонцима у спору са Софијом око македонског идентитета, али додаје да она неће бити бесконачна.⁶³⁰

„Ако наставимо да показујемо солидарност, то ће трајати дуго и тиме ћемо изгубити перспективу становништва јер ми не можемо да прихватимо да неће бити ЕУ уколико се не постигне договор. Ми то не можемо да прихватимо. Ми кажемо да тренутно нема ЕУ, али морају да се направе напори како би учлањење у ЕУ било што пре”⁶³¹, рекао је Халили коментаришући македонско-бугарски спор и европску перспективу Македоније.

И лидер владајуће албанске странке у Републици Македонији Али Ахмети је изјавио да подржава суграђане Македонце у спору са Бугарском, те је нагласио да је реч о веома важном процесу и да ће бугарска страна имати то у виду.⁶³² Коментаришући бугарски вето на почетак приступних преговора Скопља са ЕУ, Ахмети је рекао да се нада да ће Бугарска пронаћи снаге да превазиђе ову емотивну ситуацију јер, како је навео, уколико Балкан уђе у

⁶²⁸ „И Македонците и Албанците се согласни проблемот со името да се решава на референдум”, *МКД*, 25. 12. 2017, Available from: <https://www.mkd.mk/makedonija/politika/i-makedoncite-i-albancite-se-soglasni-problemot-so-imeto-da-se-reshava-na> (Accessed 16 June 2021)

⁶²⁹ Ibidem

⁶³⁰ „Халили: Албанците се солидарни со Македонците во спорот со Бугарија, но тоа нема да трае вечно”, *Expres.mk*, 8. 12. 2020, Available from: <https://www.expres.mk/halili-albancite-se-solidarni-so-makedoncite-vo-sporot-so-bugarija-no-toa-nema-da-trae-vechno/> (Accessed 16 June 2021)

⁶³¹ Ibidem

⁶³² „Ахмети за спорот со Бугарија: Ги поддржуваме нашите сограѓани Македонци”, *iPortal*, 6. 12. 2020, Available from:

https://iportal.mk/makedonija/ahmeti-za-sporot-bugarija-gi-poddrzhuvame-nashite-sogragjani-makedonci/?_cf_chl_jschl_tk_=259326dab229fe55e7a1403a917233dc40aad61c-1615386320-0-Ae1kAvqRjTip3NIJUPLGTeHzZcwt-llr0tL2gMf-OIaOYB-ST7KaG2sYZxCpkKNj-gnuHwTd-eNZakb1pwsW6aiz4VopOX1ZA98p7GFv5zPpvMvBw_36jZWEed7ShwhBCOMnx_E7R0VydICnuOes2PbAWeZ_bMABzAWWAiuMSBNrSVsNEsDV0A1S3ZOfxR3WU7SREg3Ziwe6BLYX7G6vr_UVqO7iPzU7JUzMjL2_vkc9hYHi_XOE0pbd_mH5e1AdYAf6CKGKb7Qm1fEUqNv17LPCoN8wQbhmC_1vg6qFGueMxmHBPCpvQk02BO9pc7l4BV2_G9iwx20r2K8zdn1xtZfI8PWGcSADD3I8hFhergASS-01pDS2yDaInb_QSvq6ld8us3h0SG1ccuwpF38ytA-M09BSoNxDulijHavqB22fAm-chaCoS12b8mfNwcbzw8tw (Accessed 16 June 2021)

историју, онда ће бити потребно да се сагради нови Балкан. Он је такође додао да је од огромног интереса за Македонију да не изгуби корак на путу ка учлађењу у ЕУ.⁶³³

Политичке и друштвене активности Албанаца у Републици Македонији заиста сведоче о томе да је реч о доминантној мањинској заједници у тој земљи која прагматично сагледава своје националне интересе, у смислу етничке припадности, али и државне интересе, односно спољнополитичке циљеве Републике Македоније за учлађење у НАТО и ЕУ. Њихово учешће у политичком животу Републике Македоније не оставља утисак да је реч о проблематичној етничкој групи која доводи у питање спољнополитичке интересе Републике Македоније, па самим тим и одрживост те земље. Проблеми са којима се суочавају албански грађани су идентични са проблемима са којима се суочавају и њихови македонски суграђани, те би било супротно реалности извући закључак да су међуетнички односи Македонаца и Албанаца или однос једне етничке групе према другој, и обрнуто, заправо изазов који на неки начин одуговлачи процес реализације спољнополитичких циљева Републике Македоније.

Ако оставимо период деведесетих, као и вишемесечни оружани сукоб током 2001. године, по страни, реално стање на терену у Републици Македонији сведочи да је ипак суштина проблема унутар македонског политичког корпуса када је реч о остваривању спољнополитичких циљева те земље, али и креирању стратегије спољне политике која ће јасније детерминисати правце кретања и изнедрити прецизна решења и унутрашњи свеобухватни консензус о баријерама које стоје на путу остваривања наведених циљева.

Ипак, без обзира на етничко порекло, грађани у Македонији пре свега теже да имају нормалан живот, неометан успоменама на претходне тензије и страховима за будућност. Истраживање спроведено у марту и априлу 2007. године показало је да је само 7,6 одсто испитаника оценило међуетничке односе у тој земљи као лоше.⁶³⁴

6.4 Демаркација граница Македоније – нове регионалне околности

Македонско-српска граница

Потписивањем Споразума о регулисању односа и унапређивању сарадње између Републике Македоније и Савезне Републике Југославије 6. априла 1996. године у Београду формирана је заједничка дипломатско-експертска комисија о утврђивању протезања и описа државне границе, која је, у складу са чланом 2 тог споразума, добила мандат да припреми предлог о међународном споразуму у коме ће текстуално бити описано протезање заједничке македонско-српске државне границе.⁶³⁵ Како је наведено, саставни део споразума ће бити и топографске карте на којима ће бити исцртана заједничка државна граница. Након последње, 14. по реду седнице заједничке комисије, одржане 14. и 15. фебруара 2001. године, у Скопљу на самиту шефова држава и влада земаља чланица Процеса о сарадњи у Југоисточној Европи, одржаног 23. фебруара исте године, потписан је Споразум о протезању и опису

⁶³³ Ibidem

⁶³⁴ Judy Batt, Misha Glenny, Denisa Kostovicova, Nicola Mai, Nadege Ragaru, Fabian Schmidt and Miranda Vickers (editors), *Is there an Albanian question?*, Institute for Security Studies, Paris, 2008, стр.49

⁶³⁵ „Zakon o potvrđivanju sporazuma i regulisanju odnosa i unapređenju saradnje Savezne Republike Jugoslavije i Republike Makedonije“, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 1/96, 1996, Dostupno preko: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2003_02/t02_0084.htm (Pristupljeno 16. juna 2021)

државне границе између Републике Македоније и Савезне Републике Југославије.⁶³⁶ Споразум су потписали тадашњи југословенски и македонски председници Војислав Коштуница и Борис Трајковски. Саставни део споразума је такозвани Опис протезања државне границе, којим се текстуално описује гранична линија од македонско-југословенско-албанске тромеђе до македонско-југословенско-бугарске тромеђе, као и Атлас папира, топографске карте у размеру 1:25000, који садржи све папире наведене карте на којима је исцртана заједничка гранична линија. Иначе гранична линија између Србије и Македоније дуга је 263 километра, док саму граничну линију пресецају седам граничних прелаза, шест планина, три реке и једна клисура. Према речима неких аутора, Споразум о граници између Републике Македоније и Савезне Републике Југославије је био такође један од фактора који су утицали на почетак конфликта у северозападним деловима Републике Македоније.⁶³⁷

Македонско-албанска граница

Како је наведено на сајту Собрања Републике Македоније, између Републике Македоније и Републике Албаније, односно македонске и албанске владе, постигнут је Споразум о одржавању, обнављању и обележавању граничне линије и граничних ознака на македонско-албанској државној граници. Такође, истовремено је између те две владе потписан и Споразум о спречавању и решавању инцидента на македонско-албанској државној граници.⁶³⁸ Иначе, реч је о западној македонској граници у правцу север–југ која се протеже 192 километра. Успостављена су четири међудржавна гранична прелаза, док сама граница пресеца једну реку, једну котлину, два језера, Охридско и Преспанско језеро, као и четири планине.

Македонско-бугарска граница

Софија и Скопље су тек у фебруару 2002. године, скоро 12 година након проглашења независности Републике Македоније, постигли на владином нивоу Споразум о чувању, одржавању, обнављању и обележавању граничне линије и граничних обележја на македонско-бугарској државној граници. Закон о ратификацији тог споразума је објављен у Службеном гласнику Републике Македоније 18. фебруара 2002. године. Истовремено, македонска и бугарска влада су потписале и Споразум о мерама за спречавање и решавање граничних инцидента на македонско-бугарској државној граници. Реч је о граничној линији

⁶³⁶ „Закон о потврђивању Уговора између Савезне Републике Југославије у Републике Македоније о протезању и опису државне границе“, *Службени лист Савезне Републике Југославије – међународни уговори*, бр. 1, год. X, Службени гласник, Београд, 2001, Доступно преко: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?regactid=408655&doctype=reg&findpdfurl=true> (Приступљено 22. јуна 2021), стр 27–33

⁶³⁷ Трајан Гоцевски et al. (ed.), *Современа македонска одбрана*, Министерството за одбрана на РМ, Печат, Струмица, 2002. Available from: http://www.morm.gov.mk/wp-content/uploads/2013/10/Sovremena-makedonska-odbrana-br_5.pdf (Accessed 16 June 2021), p. 47

⁶³⁸ Илија Милчевски, Фани Коровешовска, *Билатералните односи меѓу Република Македонија и државите од Југоисточна Европа - Преглед на ратификуваните билатерални договори - студија*, Собрание на Република Македонија, Парламентарен институт, Скопје, 2017. Available from: <https://www.sobranie.mk/content/PI/4.%20%D0%91%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%20%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%84%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8.pdf> (Accessed 16 June 2021), p.

дугој 177 километара, коју пресецају четири гранична прелаза, једна котлина, једна река и пет планина.

Македонско-грчка граница

Република Македонија и Република Грчка су потписале Споразум о физичкој демаркацији границе 2009. године. Ово је заправо била и гранична линија између Грчке и СФР Југославије која није промењена након распада југословенске државе и независности Републике Македоније. Македонско-грчка граница је дуга 262 километра, те постоје три званична гранична прелаза, док саму граничну линију пресецају пет планина, четири котлине, два језера и једна река (Вардар). Гранични прелази су на Дојрану, Ђевђелији и код Битоља, гранични прелаз Кременица.

Иначе, како је наведено у македонском уставу, територија Републике Македоније је неутуђива и недељива, те су постојеће границе неповредиве и могу да буду промењене само у складу са Уставом.⁶³⁹ Такође у члану 68 македонског устава се наводи да Собрање доноси одлуку о промени границе Републике, док се у члану 74 објашњава да Собрање доноси одлуку о промени границе Републике двотрећинском већином гласова од укупног броја посланика, те да се одлука о промени границе усваја на референдуму уколико је за ту одлуку гласала већина од укупног броја бирача.⁶⁴⁰

Република Грчка је одмах након стицања македонске независности и усвајања македонског устава упутила приговор да одредбе устава Републике Македоније омогућавају промену граница, те је изразила забринутост због своје територијалне области која је део географске целине Македоније. Тако је Атина те одредбе македонског устава испред држава-чланица тадашње Европске заједнице представила као својеврсне територијалне претензије нове републике на Балкану.

Тадашње македонске власти одлучиле су да 6. јануара 1992. године, у тренутку када се Скопље борило за међународно признање и пријем у ОУН, усвоје амандман на македонски устав у коме је наведено:

- „Република Македонија нема територијалне претензије ка суседним државама;
- Граница Републике Македоније може да се мења само у складу са Уставом, а на основу принципа добровољности и у складу са општеприхваћеним међународним нормама.”⁶⁴¹

На овај начин македонско руководство је желело да покаже своју добру вољу када је реч о спорењима са Атином, али и пред међународном заједницом, а у смеру прихватања независности Републике Македоније с крајњим циљем њеног пријема у ОУН.

Република Македонија касније није имала никаква спорења са суседним земљама када је реч о демаркацији граничне линије. О томе сведоче и ратификовани споразуми о демаркацији граница које је Скопље потписало са свим суседним државама. Иначе, Јове Талевски и Миле Миленкоски, са Војне академије у Скопљу, наводе да су границе Републике Македоније утврђене још Версајским мировним споразумом, те да су до данас остале

⁶³⁹ „Одлука за прогласување на Уставот на Република Македонија”, *op. cit.*

⁶⁴⁰ *Ibidem*

⁶⁴¹ *Ibidem*

непромењене, а да је граница према Србији, која је након Другог светског рата била административна граница, остала непрецизно дефинисана.⁶⁴²

Када је реч о утврђивању међудржавних граница и граничних линија, битно је нагласити да су гранични спорови честа појава у случајевима када положај границе није утврђен текстом међународног споразума и није материјализован на терену. Од око 170 ратова који су вођени на тлу Европе у последња три века, скоро сви су били повезани са граничним споровима.⁶⁴³ Како објашњавају Талевски и Миленкоски, државне границе и безбедност граница су важан фактор за безбедност и одбрану државе, али и ширег региона. „Утврђене граничне линије су обележје независности једне земље, предуслов за сарадњу између држава суседа, али оне могу да представљају и извор сукоба и спорова међу суседима, те због тога је прецизно разграничавање територије једне земље у односу на друге битан елемент у креирању мира и поретка”⁶⁴⁴, наводе Талевски и Миленкоски.

⁶⁴² Трајан Гоцевски et al. (ed.), *Современа македонска одбрана, op. cit.*, p. 46

⁶⁴³ *Ibidem*, p. 47

⁶⁴⁴ *Ibidem*

7 МЕЂУНАРОДНИ КОНТЕКСТ У РЕАЛИЗАЦИЈИ СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ ЦИЉЕВА МАКЕДОНИЈЕ: ОЛАКШАВАЈУЋЕ И ОТЕЖАВАЈУЋЕ ОКОЛНОСТИ

Међународне околности које су утицале на процес реализације стратегије спољне политике Републике Македоније у периоду који истражујемо у овом раду представљале су додатни отежавајући фактор у процесу реализације спољнополитичких циљева ове државе. Иако Република Македонија нема званични документ који носи назив „стратегија спољне политике”, она има прецизно утврђене спољнополитичке циљеве чија је међународна условљеност, односно условљеност спољним факторима додатно изражена управо због недостатка националног спољнополитичког стратешког документа у коме би се разрадиле све потенцијалне претње и изазови који би могли да се појаве на путу реализације спољнополитичких циљева ове земље.

У наредном поглављу овог рада биће направљен пресек развоја међународних, а пре свега европских токова и дешавања у непосредном окружењу европског континента која нису директно, али јесу посредно, утицала на остваривање спољнополитичких циљева Републике Македоније. Из овог, предстојећег поглавља, на један посредан начин у практичном смислу ће моћи да се утврди значај поседовања стратегије спољне политике за једну малу државу, у овом случају Републику Македонију. Анализирајући ово поглавље, а истовремено имајући у виду недостатак стратегије спољне политике Републике Македоније, може да се утврди да македонске власти управо у периоду који је предмет овог истраживања нису имале адекватан, прагматичан и одржив одговор на питање како наставити са реализацијом спољнополитичких циљева Републике Македоније у регионалним и међународним околностима које у датом тренутку представљају отежавајућу околност у процесу реализације спољнополитичких циљева ове земље.

Анализирајући новонастале околности, пре свега финансијску и дужничку кризу у Републици Грчкој и мигрантску кризу која је захватила европски континент, као и текуће међународне околности, попут оружаних сукоба у Грузији, украјинску кризу и нестабилности на северу Африке и на Блиском истоку, можемо утврдити како су ова дешавања заправо имала непосредан утицај на остваривање спољнополитичких циљева, односно да су представљала ометајући фактор. Посматрано из тог угла, а имајући у виду два кључна спољнополитичка циља Републике Македоније, учлањење у НАТО и Европску унију, односно у организације које су себе сматрале директно „погођеним” овим новонасталим регионалним и међународним околностима, јасно се препознаје линија повезаности између Републике Македоније и њених спољнополитичких циљева и ових дешавања у процесу реализације тих циљева.

Управо се у овом поглављу јасно доказује десета посебна хипотеза овог рада, односно да је измењени међународни контекст од 2006. до 2015. године допринео промени стратегије спољне политике Републике Македоније. Имајући у виду да Република Македонија нема званичан документ стратегије спољне политике усаглашен на националном, политичком и друштвеном нивоу, управо је такав регионални и међународни контекст допринео да се *de facto* промени прокламована стратегија спољне политике Републике Македоније, те су македонске власти у наведеном периоду спроводиле политику на унутрашњем, али и на спољнополитичком плану која се косила са прокламованим спољнополитичким циљевима. Заправо, њихова стратегија спољне политике у пракси се сводила на то да међународне околности у датом тренутку не омогућавају реализацију декларисаних спољнополитичких циљева, те да Република Македонија не може ништа да учини по том питању управо због наведених околности које је македонска власт

представљала као узрочно-последични фактор у стагнацији процеса реализације спољнополитичких циљева.

7.1 Утицај светске економске кризе на стратегију спољне политике Републике Македоније

За почетак такозване светске економске кризе у 21. веку узима се средина 2007. године, када се у Сједињеним Америчким Државама појавила криза са хипотекарним кредитима, односно експерти су у том тренутку говорили да основни узрок кризе представља експанзивна монетарна политика коју су у том тренутку водиле Америчке федералне резерве⁶⁴⁵. Истовремено, бројни познаваоци економских и финансијских прилика у том тренутку су сматрали да се криза неће прелити на друге државе, те да то не би требало да представља проблем за Европу. Кључни узрок кризе, према мишљењу Владимира Глигорова, уочава се у томе што су САД у седам-осам пре почетка кризе година прешле са суфицита на велики континуирани дефицит.⁶⁴⁶ „Монетарна политика се мора мењати тако да дође до генералног смањења новца у светској привреди, као и до неопходне прерасподеле суфицита и дефицита међу државама. Не могу државе извознице нафте да имају велике суфиците, не може НР Кина тако лако да остварује свој извоз, нити САД могу да буду земља у којој свако продаје и у којој је амерички потрошач мотор целе светске привреде.”⁶⁴⁷ Један од основних узрока криза последњих деценија био је високи степен финансијске либерализације, у смислу недовољне регулације банкарских и финансијских институција од стране влада, те су многе земље примењивале правила Вашингтонског консензуса, који је промовисао финансијску либерализацију, чиме је омогућен једноставнији кредитни и новчани проток ка земљама у развоју.⁶⁴⁸ Али, због свепржимајуће економске и финансијске повезаности држава, али и испреплетаности међународних и националних финансијских институција кроз процесе интеграције и либерализације реалног привредног сектора, финансијска криза која се појавила у САД, и за коју су многи експерти тврдили да неће захватити остале државе, односно да се неће прелити на њих, претворила се у глобалну финансијску кризу која је умногоме утицала како на развијене земље, тако и на земље у развоју које су пре свега заснивале своју привредну динамику на извозу ресурса. Почетак рецесије у многим земљама је заправо открио бројне слабости и недоречености у примени властитих развојних модела. На тај начин су погођене националне економије које су се доминантно ослањале на стране изворе финансирања, на повећану изложеност ризицима од финансијских трансфера, посебно финансијским пласманима на спекулативним тржиштима, али и на успорено повећање банкарских кредита становништву и предузећима и на висок ниво извоза, те су

⁶⁴⁵ The framers of the Federal Reserve Act purposely rejected the concept of a single central bank. Instead, they provided for a central banking “system” with three salient features: (1) a central governing Board, (2) a decentralized operating structure of 12 Reserve Banks, and (3) a combination of public and private characteristics. Izvor: „Overview of the Federal Reserve System”, United States of America, Available from: https://www.federalreserve.gov/aboutthefed/files/pf_1.pdf (Accessed 16 June 2021)

⁶⁴⁶ Jožef Kabok, „Globalna ekonomska kriza i njene posledice na finansiranje ustanova visokog obrazovanja u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini”, *Škola biznisa*, Broj 3/2010, 2010, Dostupno na: <http://www.vps.ns.ac.rs/SB/2010/3.11.pdf> (Pristupljeno 16. juna 2021), str. 89

⁶⁴⁷ Ibidem

⁶⁴⁸ Соња Стоиљковић, „Светска економска криза и транзивиона рецесија у Србији”, докторска дисертација, Економски факултете Универзитета у Крагујевцу, 2001, стр. 1

таква кретања неке земље довела готово до безизлазне ситуације.⁶⁴⁹ Неки су чак говорили да је светска економска криза из 2008. године заправо последица политике дерегулације коју су спроводили бивши амерички председник Роналд Реган и бивша британска премијерка Маргарет Тачер још осамдесетих година 20. века. Међутим, према наводима британског листа *Guardian*, док је Маргарет Тачер била на челу британске владе, финансијска регулација је стално јачана и у суштини постајала је све комплекснија. Тадашњи директор Међународног монетарног фонда Доминик Строс-Кан већ је најавио да ће 2009. година бити веома лоша година за светску економију, те је нагласио да ће националне владе морати да потроше још новца како би стимулисале привредни раст.⁶⁵⁰ Строс-Кан је такође истакао да ће у том тренутку бити потребна 1,3 милиона долара за хватање укоштац са економском кризом.⁶⁵¹ Иначе, Међународни монетарни фонд је још у новембру 2008. године изнео прогнозу о смањењу глобалног економског раста, међутим, тадашњи директор те међународне финансијске институције је додао да ће нова прогноза у јануару 2009. године вероватно изнети још гору процену.⁶⁵²

На самиту групе Г20, најразвијених светских економија, одржаном 14. и 15. новембра 2008. године, лидери 20 економски најснажнијих земаља у свету договорили су се о низу хитних и дугорочних активности у смеру стабилизације финансијског система, као и о подстицању домаће потражње, али и пружању помоћи економијама у развоју и националним економијама које су највише погођене кризом. Такође је на том састанку наглашено јачање регулаторних механизма, те креирање оквира у циљу реалнијег управљања финансијама. Доминик Строс-Кан је нагласио посвећено заједничко деловање лидера у оквиру Г20, као и да ће кроз монетарну и фискалну политику, али и кроз „ниске ризике” инфлације покушати да се нађе решење за глобалне макроекономске изазове који су у том тренутку претили целом свету, иако су првобитно процене биле да је ипак реч о финансијској кризи локалног карактера. На том самиту је наглашено да је потребан глобални подстицај у износу од око два одсто светског БДП, али и јачање мандата Међународног монетарног фонда у доменама макроекономског надзора, позајмицама земљама чланицама, у давању помоћи и изградњи капацитета на тржиштима и земљама у развоју.⁶⁵³ Такође, уз све то, подразумева се и пружање савета од стране Међународног монетарног фонда о макрофинансијској политици, укључујући и давање препорука о регулаторним механизмима на националном нивоу. Строс-Кан је тим поводом нагласио значајну улогу Међународног монетарног фонда у пружању одговора на кризу и успостављању система раног упозорења како би се могло уочити када одређене земље могу да се суоче са евентуалним финансијским проблемима. „Важно је дати сигнал да је свет посвећен томе да Међународни монетарни фонд, Светска банка, али и друге

⁶⁴⁹ Бутурац, Г., Рајх, Е., Теодоровић, И. (2009): Хрватско господарство у свијетлу глобалне рецесије, Економски преглед, Загреб, vol. 60, бр. 12, стр. 669, у: С. Стевановић, М. Ђоровић, М. Милановић, „Светска финансијска криза и њене последице на привреду“, Драго Цвијановић, *Економика пољопривреде*, Научно друштво аграрних економиста Балкана, Београд, Институт за економику пољопривреде, Београд и Академија економских наука, Букурешт, 2010, стр. 360

⁶⁵⁰ „IMF predicts a bad 2009”, *BBC Serbian*, 21. 12. 2008, Dostupno na: https://www.bbc.com/serbian/news/2008/12/printable/081221_imf (Pristupljeno 16. june 2021)

⁶⁵¹ Ibidem

⁶⁵² Ibidem

⁶⁵³ „IMF Survey: World Leaders Launch Action Plan to Combat Financial Crisis”, International Monetary Fund, November 15, 2008, Available from: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sonew111508a> (Accessed 16 June 2021)

мултилатералне развојне банке имају довољно ресурса да помогну нашим чланицама да превазиђу кризу⁶⁵⁴, нагласио је тадашњи директор ММФ.

Међутим, ситуација у пракси се није развијала тако оптимистично како је било очекивано на самиту, а у смеру брзог решавања светске финансијске кризе. Само годину дана касније је Доминик Строс-Кан рекао да је „забринут, те да се привреда опоравља и да је то добра вест, али да нестаје оно што је у кризи било тако значајно – спремност свих земаља да сарађују”⁶⁵⁵.

Када је реч о Европској унији, битно је нагласити да су у јеку кризе ЕУ и ММФ на њу реаговали пружајући спасоносни пакет помоћи за угрожене земље, такозвани кишобран спаса, у износу од 750 милијарди евра, док су истовремено у оквиру пакета помоћи, земље Европске уније креирале два механизма: Европски механизам за финансијску стабилност и Европски фонд за финансијску стабилност.⁶⁵⁶ Према мишљењу Владимира Глигорова, за ЕУ је била очекивана стагнација до 2010. године, а можда нешто бржи раст 2011. године, уз напомену да је свака прогноза везана за трајање и домет кризе неизвесна, те да је такође неизвесно да ли ће се ЕУ и већи део света вратити на оне стопе раста из протеклих десет година.⁶⁵⁷

Европски механизам за финансијску стабилност првобитно је био намењен само државама чланицама еврозоне, међутим, средства механизма су могле да користе све државе чланице ЕУ. Иначе овај механизам је располагао са 60 милијарди евра које је обезбедила Европска комисија из својих фондова.⁶⁵⁸ С друге стране, Европски фонд за финансијску стабилност је омогућавао кредитирање чланица у оквирима еврозоне у укупном износу од 440 милијарди евра по повољним каматним стопама, са циљем да се покрију финансијске потешкоће, рекапитализују банке или купе државне обвезнице.⁶⁵⁹ Заправо, после самита о светској финансијској кризи у Вашингтону, који је окупио како најразвијеније земље, тако и оне са убрзаним развојем, како наводи немачки медиј Дојче веле, Европљани су убеђени да решавање кризе ЕУ мора да предводи свет. С друге стране, како наводи Слободан Самарацић, са Факултета политичких наука Универзитета у Београду, „финансијска криза Европске уније од 2008. године надаље појављује се као дужничка криза једног броја њених држава чланица, и то чланица евро-зоне”⁶⁶⁰. Светска финансијска криза која је избила 2008.

⁶⁵⁴ Ibidem

⁶⁵⁵ Kristof Haselbah, Nenad Briski, „Krizа prolazi, nejedinstvo ostaje”, *Deutsche Welle*, 24. 3. 2010, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/kriza-prolazi-nejedinstvo-ostaje/a-5384001> (Pristupljeno 16. juna 2021)

⁶⁵⁶ Milica Kilibarda, Aleksandra Nikčević, Darja Milić, Aleksandra Mićunović, *Globalna finansijska kriza i odgovor Evropske unije*, Sektor za istraživanja i statistiku direkcija za monetarnu politiku i fiskalna istraživanja Centralna banka Crne Gore, Podgorica 2011, Dostupno preko: https://www.cbcbg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/fajlovi_publicacije/radne_studije/globalna_finansijska_kriza.pdf (Pristupljeno 16. juna 2021), str. 19

⁶⁵⁷ Jožef Kabok, „Globalna ekonomska kriza i njene posledice na finansiranje ustanova visokog obrazovanja u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini”, op. cit., str. 89

⁶⁵⁸ Milica Kilibarda, Aleksandra Nikčević, Darja Milić, Aleksandra Mićunović, *Globalna finansijska kriza i odgovor Evropske unije*, op. cit., str. 19

⁶⁵⁹ Ibidem

⁶⁶⁰ Слободан Самарацић, „Европска унија између кризе и дезинтеграције”, *Право и друштво*, 2012/1, стр. 9–26, Службени гласник, 2012, Доступно преко: <http://www.ius.bg.ac.rs/prof/materijali/jovmil/EU%20izmedju%20krize%20i%20dezintegracije.pdf> (Пристапљено 16. јуна 2021), стр. 16

године одиграла је улогу ненамерног убице европске интеграције.⁶⁶¹ Она је готово коинцидирала са последњим таласом проширења Европске уније и изнела на видело крхкост монетарне уније. Дужничка криза и недостатак новца задесили су највећи број држава чланица ЕУ, међу њима и све нове чланице.⁶⁶² Тако су се заправо у првом кварталу 2010. године поново појавиле тензије у одређеним сегментима финансијског тржишта, те је криза државног дуга проузроковала озбиљне притиске на тржишту владиних обвезница у неким земљама еврозоне.⁶⁶³

У суштини, иако је Европска унија очекивала да ће захваљујући свом отвореном тржишту успети да буде предводник у процесу превазилажења савремене економске кризе, тврдећи да евентуални протекционизам може само додатно да продуби кризу и угрози жељени раст глобалних финансијских токова, велике разлике у економским, привредним и финансијским параметрима између држава чланица, као и веома ниска каматна политика коју је у том периоду спроводила Европска централна банка, допринеле су такозваном преобликовању кризе на европском тлу, те је све више било речи о дужничкој кризи унутар ЕУ, која је непосредно доводила у питање монетарну одрживост Брисела. Европска централна банка је реаговала снижавањем кључних каматних стопа и увођењем сета нестандардних мера. Кључна каматна стопа у октобру 2008. године, у поређењу са каматним стопама других водећих централних банака, попут банке Канаде, Енглеске, ФЕД, Швајцарске и Шведске, смањена је за 50 базних поена. Каматна стопа Европске централне банке на главне операције рефинансирања у том тренутку смањена је са 4,25 одсто на један одсто, колико је износила у мају 2009. године.⁶⁶⁴

Светска финансијска криза, међутим, промовисала је размимоилажења између Међународног монетарног фонда и Европске уније, јер је ММФ оценио да је дошао крај дотадашњем моделу привредног раста.⁶⁶⁵ Уместо потпуне финансијске либерализације, као и отварања домаћег тржишта страним кредиторима, како је до тада ММФ заговарао, инвеститорима и банкама, током кризе ова међународна финансијска институција је препоручивала ограничавање прилива страних кредита, фискалне стимулансе за економски опоравак, повећану заштиту домаћег тржишта од иноконкуренције да би се повећала домаћа

⁶⁶¹ Криза је дошла из САД, али је своје плодно тло нашла у ЕУ, јер је и овде под утицајем светских токова диктираних из САД дошло до превласти финансијске привреде над реалном. Добру дефиницију даје норвешки економист Ерик Рејнерт у својој књизи “Спонтани хаос – економија у доба вукова” (Чигоја, Београд, 2011): „Финансијске кризе настају као резултат неравнотеже између реалне и финансијске привреде... Финансијска привреда постепено престаје да зарађује новац кроз финансирање здравих пројеката у реалној привреди и у све већој мери почиње да зарађује новац на самој себи. Круг финансијске привреде почиње експлозивно да расте, као нека врста злоћудног тумора. Новац се зарађује на зарађивању новца, а како то није корисно за реалну привреду, колач не расте. Та игра на крају добија одлике пирамидалне игре. Када тај мехур – односно тумор – треба учинити безбедним, то се тешко може извести а да се при том не оштети и реална привреда.“ (стр. 18-19), у: Слободан Самарцић, „Европска унија између кризе и дезинтеграције”, *op. cit.*, стр. 23

⁶⁶² „Колико је проширење на исток опасно за целокупну Европску унију, а тиме и за евро, показало се у време банкарске кризе 2008. године у Европи. Веома брзо се испоставило да је целокупан огромни `раст` источних земаља које су приступиле ЕУ само резултат огромног задуживања а не стварног развоја.“ У Гинтер Ханних, *нав. дело*, стр. 163-164, у: Слободан Самарцић, „Европска унија између кризе и дезинтеграције”, *op. cit.*, стр. 23

⁶⁶³ Milica Kilibarda, Aleksandra Nikčević, Darja Milić, Aleksandra Mićunović, *Globalna finansijska kriza i odgovor Evropske unije*, *op. cit.*, str. 29

⁶⁶⁴ *Ibidem*, str. 27

⁶⁶⁵ Slađan Ajvaz, Mile Račić, „Globalizacija, kriza i politički poredak”, у: Bojan Dimitrijević (ur.), *Zbornik Univerziteta Edukons za društvene nauke*, Knjiga 5, Univerzitet Edukons, Sremska Kamenica, 2014, 31–40, Dostupno преко: <https://educons.edu.rs/wp-content/uploads/2016/01/Zbornik-2014.pdf> (Pristupljeno 16. juna 2021), str. 35

производња размењивих добара, првенствено за домаћу потрошњу и за извоз.⁶⁶⁶ С друге стране, за разлику од предложених политика Међународног монетарног фонда, Европска унија се ослањала првенствено на привредни раст кроз евроинтеграције, либерализацију трговине, дерегулацију финансијских токова, замену домаћег новца евром, кредитирање домаће привреде и домаћинства и јачање финансијске подршке из мултилатералних и јавних извора.⁶⁶⁷ Све је то водило у смеру презадуживања „сиромашних” чланица Уније, а самим тим и до све већег размимоилажења у креирању политика, како финансијских, тако и економских, на нивоу целе Уније. Грађани „богатих” чланица прво су започели да замерају својим властима што допуштају „сиромашнијим” партнерима у оквиру ЕУ да спроводе финансијску и економску политику засновану на великој потрошњи, а поткрепљену кредитима, док су након тога и саме владе у развијеним чланицама ЕУ промениле курс, те су почеле да приговарају државама Уније које су биле највише захваћене дужничком кризом. Међутим, проблем је био структурални јер је пре свега била реч о државама у дубокој дужничкој кризи који су истовремено биле и чланице еврозоне, те управо због тога ни „богате” чланице нису могле да свепрожимајућу дужничку кризу препусте случају, а самим тим угрозе и своје националне монетарне и финансијске системе прожете заједничком валутом. Почетком 2012. године, јавни дуг само оних држава чланица које премашују одговарајуће критеријуме конвергенције у области буџетског дефицита и јавног дуга износи више хиљада милијарди евра, док њихове обавезе за само текућу годину износе око седамсто милијарди евра.⁶⁶⁸

Такво стање у Европској унији заправо је променило до тада усвојено концептуално разумевање Уније јер су у кратком периоду изашли на видело сви проблеми са којима се суочавао Брисел, а који нису били видљиви у одређеним „нормалним” околностима, без кризе. Однос који су Брисел и „развијене” чланице Уније имали према државама прожетим свепрожимајућом дужничком кризом није нимало наликовао на однос партнерских земаља у једном савезу, већ на однос условљавања између једне наднационалне институције и националне владе која није увек доследно и „помно” пратила смернице надређеног, у овом случају препоруке Уније. То је знатно утицало не само на такозване нове државе чланице Уније, већ и на државе које су биле у процесу приступања, попут Републике Македоније, које су, бар до тада, биле чврсто уверене да европске институције у Бриселу пружају безусловну помоћ било којој држави чланици која се суочава са одређеним изазовима, без обзира на то да ли је реч о проблемима из политичког, економског или безбедносног домена. Заправо, свепрожимајућа светска економска криза, која се прелила у Европску унију и с временом преобликовала у дужничку кризу, показала је да Бриселу недостају чак и савршени економски и финансијски инструменти који ће одбранили Унију од било каквог економског и финансијског удара. Јер, уколико недостаје широки компромис о политичким, безбедносним и спољнополитичким питањима, онда је било очекивано да макар постоје чврсто усвојене смернице и разумевање када је реч о економским и финансијским питањима, који умногоме детерминишу монетарну политику и перспективе те политике у оквирима Уније.

С друге стране, када је реч о Републици Македонији и утицају светске економске кризе на процес остваривања спољнополитичких циљева те земље, а самим тим и на њену стратегију спољне политике, можемо уочити одређене посредне, односно индиректне

⁶⁶⁶ Dr D. Ž. Marković, dr B. Ilić i dr Ž. Ristić, *Globalna ekonomija i geofinansije*, Etnostil, Beograd, 2011, str. 322. u: Slađan Ajvaz, Mile Račić, „Globalizacija, kriza i politički poredak”, op. cit., str. 35

⁶⁶⁷ Ibidem, str. 36

⁶⁶⁸ Слободан Самарџић, „Европска унија између кризе и дезинтеграције”, op. cit., стр. 16

последнице, које нису утицале на промену спољнополитичких циљева, нити на стратегију спољне политике те земље, која у суштини и није постојала, али су биле приметне у контексту дефокусирања односа званичног Брисела према Скопљу, као и изражене незаинтересованости за реформске процесе Републике, Македоније како на унутрашњем тако и на спољнополитичком плану. У контексту једне такве глобалне и свепожимајуће кризе која је кроз године доживљавала различите облике, тешко је измерити њен утицај на економске и политичке прилике у микродржави, попут Републике Македоније, али у сваком случају се могу установити последични фактори, посматрано из угла спољнополитичких циљева Скопља. Усмереност Брисела како према Републици Македонији тако и према целом региону Западног Балкана у институцијама ЕУ је била маргинализована, негде ниско на агенди приоритета Уније, јер су се одједном појавила питања попут редефинисања односа између постојећих чланица Уније, као и модела даље вертикалне интеграције, односно на који начин креирати одрживу ЕУ, која је истовремено састављена од држава чланица не само са различитим политичким, економским и безбедносним политикама, већ и са диференцираним стратешким виђењима о даљем развоју Уније на свим нивоима.

7.2 Мигрантска криза и значај реализације атлантских интеграција као императива у спољнополитичким циљевима

Мигрантска криза, пре свега проузрокована великим бројем избеглица из земаља Блиског истока, северне Африке и централне Азије, потпуно је променила динамику токова у државама на Западном Балкану, али и однос који су те земље имале са Европском унијом. Интензивирање мигрантског таласа на такозваној балканској рути, која је пролазила и кроз Републику Македонију, одједном је изазвало огромну пажњу код европских званичника, који су у том тренутку оценили да су управо западнобалканске државе последња „брана“ за велики број избеглица и миграната који су желели да започну свој нови живот у Западној Европи. Утврђено је постојање неколико „окидача“ мигрантске кризе, која је почела у лето 2015. С једне стране, македонске власти су донеле одлуку да дозволе транзит миграната, на тај начин чинећи привлачнијом „балканску руту“, која је много краћа и мање опасна. Други чинилац који је ступио на сцену била је перцепција самих миграната, заснована на деловању немачке канцеларке Меркел, која је изјавила да избеглице из Сирије неће бити враћене натраг. С треће стране, одлука сиријског председника Башара ал Асада да прошири регрутацију навела је многе противнике његовог режима да напусте Сирију.⁶⁶⁹

У том тренутку нико није имао прави одговор како да реагује, односно како да се постави према огромном изазову миграната јер су поједине земље ЕУ, попут Мађарске и Пољске, одмах затвориле своје границе, док су неке друге, као што је Немачка, на неки начин виделе могућу шансу у интеграцији надолazeћих миграната. Међутим, највећи вакуум у простору се креирао на границама између Турске и Грчке и између Грчке и Македоније јер нису постојале јасне смернице, односно заједничке смернице европских земаља о томе да ли се мигранти пропуштају до крајњег циља, Западне Европе, или ипак они остају у Турској, Грчкој, или у крајњем случају у Републици Македонији. У 2015. години, када је мигрантска криза била на врхунцу на такозваној балканској рути, од Грчке, преко Македоније, Косова, Србије и Босне и Херцеговине ка земљама Западне Европе, пре свега Немачкој, прошло је

⁶⁶⁹ „Pogled preko horizonta – Suočavanje sa izbegličkom i migrantskom krizom”, Beogradski forum za političku izuzetnost, Asocijacija za Jugoistočnu Evropu, 2016, Dostupno preko: https://bfpe.org/wp-content/uploads/2017/04/Pogled-preko-horizonta_zapisnik-i-preporuke_SRB.pdf (Pristupljeno 16. juna 2021), str. 3

више од милион људи.⁶⁷⁰ Професор на скопском универзитету „Ћирило и Методије“ Димитар Мирчев тврди да нема основа да се оцени да је Македонија, тиме што се нашла на такозваној балканској рути миграната, реафирмисала своју фокусну позицију на Балкану и у Европи као значајно позиционирана земља на геостратешким и геополитичким основама.⁶⁷¹ Истина је, додаје он, да је Република Македонија 2015. године често била приказивана у светским и међународним медијима као део „мигрантског коридора“, заједно са Грчком, Србијом, Хрватском и другим земљама, међутим, углавном као транзитни коридор, коридор кроз који углавном пролазе мигранти.⁶⁷² Сличну тезу поставља Нано Ружин, који тврди да је Република Македонија као део земаља на „балканској рути“ само транзитна територија, те да није у опасности од неког великог мигрантског уплива или трајног насељавања избеглица из, како је навео, Месопотамије на македонској територији. Међутим, додаје он, уколико је у неком сценарију територија Републике Македоније постала локација за велику масу избеглица из Месопотамије, држава би ризиковала дестабилизацију по неколико основа, односно економску, социјалну, политичку, геополитичку, етничку и културолошку.⁶⁷³

С друге стране, тадашња политичка елита у Републици Македонији била је на становишту да Република Македонија одиграва кључну улогу у очувању такозваних европских граница од огромног броја миграната који чекају на грчко-македонској граници. Тадашњи председник Републике Македоније Ђорђе Иванов оценио је да је његова земља директно на удару мигрантске кризе и да је доведена у ситуацију да брани Европску унију од ње саме. Иванов је у колумни за британски *The Telegraph* написао да помоћ Европске уније у решавању мигрантске кризе пре свега треба да буде усмерена према Македонији и Грчкој, која је тренутно најслабија карика у Европи.⁶⁷⁴ Такође, према његовим речима, прилив миграната у Македонију повећао је тензије у тој земљи, те је навео да је ризик од могућег сукоба између избеглица и миграната, миграната и полиције и војске, као и између миграната и локалног ставновништва процењен као висок.⁶⁷⁵

Према подацима македонске Обавештајне агенције, више од пола милиона лица је транзитирало кроз Републику Македонију у првој половини 2015. године, те реч је о периоду

⁶⁷⁰ Nataša Anđelković, „Migranti i Balkan: Jesu li strahovi od nove izbegličke krize opravdani“, *BBC News na srpskom*, 6. 3. 2020, Dostupno preko:

<https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-51750896> (Pristupljeno 16. juna 2021)

⁶⁷¹ Димитар Мирчев, „Бегалската криза: како влијае на Геополитичката положба на Македонија“, Владо Камбовски, Димитар Мирчев, Абдулкадар Мемеди (ed.), *Геополитичката и геостратешката положба на Република Македонија во услови на мигрантската и бегалска криза*, Зборник на трудови од Конференцијата одржана на 21 март 2016, Скопје, 2017, pp. 107–122, Available from: <https://repository.ukim.mk/bitstream/20.500.12188/7546/1/MANU%20-%20Politikata%20na%20otvoreni%20vrati%20nasproti%20politikata%20na%20barieri.pdf> (Accessed 23 June 2021), p. 109

⁶⁷² Ibidem

⁶⁷³ Нано Ружин, „Република Македонија – Балканки влог на бегалската криза во рамките на геополитичкиот ривалитет меѓу САД и Русија“, *Геополитичката и геостратешката положба на Република Македонија во услови на мигрантската и бегалска криза*, Зборник на трудови од Конференцијата одржана на 21 март 2016, Скопје, 2017, pp. 123–154, Available from: <https://repository.ukim.mk/bitstream/20.500.12188/7546/1/MANU%20-%20Politikata%20na%20otvoreni%20vrati%20nasproti%20politikata%20na%20barieri.pdf> (Accessed 23 June 2021), p. 150

⁶⁷⁴ „Ivanov: Makedonija brani EU od EU“, N1, Beta, 7. 3. 2016, Dostupno preko:

<https://rs.n1info.com/region/a140884-ivanov-o-izbeglickoj-krizi/> (Pristupljeno 16. juna 2021)

⁶⁷⁵ „Ivanov: Priliv migranata povećao tenzije u Makedoniji“, N1, Tanjug, 22. 11. 2015, Dostupno preko: <https://rs.n1info.com/region/a11547-ivanov-priliv-migranata-povecao-tenzije-u-makedoniji/> (Pristupljeno 15. juna 2021)

када је између 5.000 и 10.000 избеглица и миграната на дневном нивоу пролазило преко граничних прелаза.⁶⁷⁶ Подаци су показали да није реч само о избеглицама са војних подручја, односно да је мање од три четвртине од интервјуисаних 1.538 лица представљало избеглице из војних подручја.⁶⁷⁷ Због великог притиска на јужној граници са Републиком Грчком, тадашња македонска влада је 19. августа 2015. године донела одлуку⁶⁷⁸ о проглашењу ванредног стања на јужној и северној граници у трајању од 30 дана, док је македонско Собрање месец дана касније, односно 19. септембра 2015. године, изгласало одлуку о проглашењу кризног стања на јужној и северној граници у трајању од девет месеци.⁶⁷⁹ Уз усвајање такве одлуке, на јужној граници је била постављена жичана ограда у дужини од 25 километара, која је касније била оснажена још једним редом, а на самој граници су били распоређени, поред припадника македонске војске и полиције, и полицијски припадници из неких европских земаља попут Аустрије, Чешке, Мађарске и Словеније.⁶⁸⁰ Како наводи македонска Обавештајна агенција, два највећа безбедносна изазова са којима су се суочиле институције за кризни менаџмент у Републици Македонији су биле 14. марта 2016. године и 10. априла 2016. године, када су у околини Ђевђелије групе од 2.000 и 4.000 миграната, потпомогнуте активистима страних волонтерских и анархистичких организација, покушале насилно и организовано да пређу границу Републике Македоније, иако су, према одлуци свих земаља на балканској рути и према споразуму између Европске уније и Турске, границе за улаз миграната биле затворене.⁶⁸¹

Тадашњи технички министар унутрашњих послова Републике Македоније Митко Чавков за немачки лист „Франкфуртер Алгемајне цајтунг“ (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*) је изјавио да ЕУ има обавезу да подржи Македонију зато што је проблем у тој земљи пореклом из једне државе чланице ЕУ.⁶⁸² „Процењује се да је у првој недељи августа 2015. године око 2.000 избеглица прошло преко грчко-македонске границе. Ако упоредите тај број са бројем становништва, то је као да сваки дан у Немачку улази по 80.000 људи“⁶⁸³, рекао је Чавков и нагласио да се Македонија осећа као „остављена на цедилу до стране ЕУ“, а истовремено је упутио и критику Грчкој, рекавши да се у тој земљи избеглице довозе аутобусима до

⁶⁷⁶ „Илегална миграција“, Агенција за разузнавање на Република Северна Македонија, Available from: <https://ia.gov.mk/ekot.html> (Accessed 20 May 2021)

⁶⁷⁷ Ibidem

⁶⁷⁸ „Прогласена кризна состојба поради напливот на мигранти“, Влада на Република Северна Македонија, 20. 8. 2015. Available from: <https://vlada.mk/node/10918> (Accessed 15 June 2021)

⁶⁷⁹ *Службен весник на Република Македонија*, број 162, година LXXI, Скопје, 2015, Available from: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/da5ae2fefe994c16b05da3e11fad4627.pdf> (Accessed 15 June 2021), стр. 2

⁶⁸⁰ Марио Шаревски, „Геополитичката положба на Македонија како ранлива точка на Балканскиот појас на кршливост во услови на бегалската криза“, Владо Камбовски, Димитар Мирчев, Абдулкадар Мемеди(ed.), *Геополитичката и геостратежиската положба на Република Македонија во услови на мигрантската и гегалска криза*, Зборник на трудови од Конференцијата одржана на 21 март 2016, Скопје, 2017, pp. 155–174, Available from: <https://repository.ukim.mk/bitstream/20.500.12188/7546/1/MANU%20-%20Politikata%20na%20otvoreni%20vrati%20nasproti%20politikata%20na%20barieri.pdf> (Accessed 23 June 2021), p. 168

⁶⁸¹ „Илегална миграција“, op. cit.

⁶⁸² Зоран Јордановски, Борис Георгиевски, „Македонија оставена на цедило од ЕУ“, *Deutsche Welle*, 10. 8. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%86%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BB%D0%BE-%D0%BE%D0%B4-%D0%B5%D1%83/a-18638644> (Accessed 15 June 2021)

⁶⁸³ Ibidem

граничних прелаза са Македонијом, те да притом грчке власти одбијају било какву комуникацију.

У том тренутку, Република Македонија је била захваћена и дубоком политичком кризом и преговорима између власти и опозиције о организовању превремених парламентарних избора као метода за излазак из кризе. Анализирајући мигрантску кризу на „балканској рути” из угла политичке кризе у Републици Македонији, немачки лист *Die Zeit* наводи да је тешко да се процени како ће се нова улога мале земље као тврђаве Европске уније одразити на унутрашњеполитичко стање.⁶⁸⁴ „Вероватно је да ће веома контроверзни Никола Груевски консолидовати своју моћ. Из искуства може да се каже да се ЕУ у нестабилним временима фокусира на стабилност, те да жели мир, а притом јој свеједно ко ће то обезбедити. За већину Македонаца то не значи ништа добро”⁶⁸⁵, наводи овај лист у својој анализи корелације политичке и мигрантске кризе у Македонији.

О томе да је мигрантска криза одговарала тадашњем македонском руководству на нивоу решавања унутрашњеполитичке кризе, сведочи и ауторски чланак пензионисаног команданта америчке морнарице и бившег портпарола Пентагона Џефрија Д. Гордона, који је написао да је лидер македонске опозиције Зоран Заев објавио приватно снимљене и манипулативне разговоре македонског премијера, те да је покушао да га уцељује тим материјалима. „То је нереална тактика за било коју западну демократију. Имајући у виду да је његова странка слаба по анкетама, једина шанса за победу је да заобиђе изборни процес. Лако се види да је Москва умешала прсте – Кремљ мрзи Европску интеграцију”, написао је Гордон за амерички лист *The Hill*.⁶⁸⁶ С друге стране, својеврсну подршку Груевски је у том тренутку добио и од стране Европске уније, конкретније од тадашњег европског комесара за проширење и суседску политику Јоханеса Хана, који је током разговора у Пржину о формирању техничке владе у Скопљу изјавио да се „та земља налази у веома тешкој стратешкој ситуацији, те да не треба да се заборави, поред свих разговора у вези са новим изборима, да постоји и озбиљна мигрантска криза у Европи, те да ће она бити настављена и током 2016. године”.⁶⁸⁷ У том тренутку ситуација је била таква да је „на граници са Грчком Македонија чувала шенгенску границу, иако она није чланица Шенгенске зоне”⁶⁸⁸.

С друге стране, професор Димитар Мирчев, са Универзитета „Ћирило и Методије” у Скопљу, каже да је мигрантска криза актуелизовала питање места и улоге Западног Балкана у Европској унији, као и у њеној политици проширења. „Република Македонија, уз велике материјалне издатке, жртве и државне издатке, била је веома активан учесник, па и успешан учесник у том процесу који је умногоме зависио од Уније и од других балканских земаља. Имала је успешну сарадњу, координацију, па чак и помоћ земаља у окружењу, осим са

⁶⁸⁴ Борис Георгиевски, „Планот на ЕУ ќе ја консолидира моќта на Груевски”, *Deutsche Welle*, 29. 1. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D1%83-%D1%9C%D0%B5-%D1%98%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%80%D0%B0-%D0%BC%D0%BE%D1%9C%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8/a-19011474> (Accessed 15 June 2021)

⁶⁸⁵ Ibidem

⁶⁸⁶ J. D. Gordon, „Western powers must engage the Balkans”, *THE HILL*, 26. 1. 2016, Available from: <https://thehill.com/blogs/congress-blog/foreign-policy/266920-western-powers-must-engage-the-balkans> (Accessed 15 June 2021)

⁶⁸⁷ Владо Апостолов, „Западната поддршка на Груевски се билда околу бегалците”, *Призма*, 16. 2. 2016, Available from: <https://prizma.mk/zapadnata-poddrshka-na-gruevski-se-bilda-okolu-begaltsite/> (Accessed 15 June 2021)

⁶⁸⁸ „Pogled preko horizonta – Suočavanje sa izbegličkom i migrantskom krizom”, op. cit., str. 16

државом чланицом ЕУ – Грчком. Међутим, кризни период и мигрантски таласи су показали неколико чињеница и реалности. Пре свега, да Балкан треба да се третира као регион, посебан регион у Европи. Без обзира на статус држава чланица ЕУ или НАТО-а, односно да ли су чланице, нису чланице, имају статус кандидата или су придружене чланице. Без обзира на придружени статус у ЕУ и Европи. Ово је у великој мери био тест или испит о политици проширења ЕУ, посебно због чињенице да су таласи долазили из државе чланице ЕУ – Грчке или партнерске Турске, док су се предложене мере, као на пример затварање граница, односиле и на све балканске земље⁶⁸⁹, објашњава Мирчев.

Међутим питање мигрантске кризе током 2015. и 2016. године и такозване балканске руте такође отвара друго стратешко питање, односно да ли Европској унији више одговара потпуна интеграција земаља на Западном Балкану у „европску породицу” или је боље да те земље представљају средњорочно својеврсно предворје Европске уније. У случају мигрантске кризе, одвраћање, временско задржавање и стационирање миграната на територији земаља Западног Балкана у неку руку представљало је и стратешку, али и временску предност Брисела за дефинисање заједничке политике по питању миграната. Питање које остаје отворено јесте: Да ли би, у случају евентуалне потпуне интеграције Западног Балкана у ЕУ, европски званичници имали довољно времена да се договоре око начина управљања новонасталом ситуацијом или би се проблем непосредно односио на безбедносну ситуацију Уније? Или је ипак можда прагматична стратегија о атлантској интеграцији Западног Балкана, уз одређене, такозване придружене моделе, када је реч о интеграцији у ЕУ? Јер границе између држава чланица НАТО и даље остају, што видимо на примеру Грчке и Турске, док су границе у оквирима ЕУ, поготово када је реч о Шенгенској зони, потпуно избрисане. Анализирајући мигрантску кризу на граници између Републике Македоније и Републике Грчке, дописник Дојче велеа из Брисела Бернд Ригерт оцењује да су очајни тражиоци азила на грчко-македонској граници трагичан показатељ о томе да ЕУ није у стању да изађе на крај са све већом избегличком кризом.⁶⁹⁰ С друге стране, када је реч о Македонији, немачки лист „Франкфуртер Алгемајне цајтунг” наводи да је та земља најслабија карика у том ланцу (балканске руте), те због тога се тамо јасно виде опасности. „Она је већ политички нестабилна, власт и опозиција воде огорчену борбу за власт, па није могуће решење без спољног посредовања. То је последица слабих државних институција, док их дугорочни сукоб додатно поткопава. Њихова слабост омогућава инциденте, попут оружаног сукоба са скоро две дужине мртвих у Куманову у мају⁶⁹¹, објашњава овај утицајни немачки лист.

⁶⁸⁹ Димитар Мирчев, „Бегалската криза: како влијае на Геополитичката положба на Македонија”, *op. cit.*, p. 118

⁶⁹⁰ Бернд Ригерт, „Никој не гледа кон македонско-грчката граница: срам за Европа”, *Deutsche Welle*, 24. 11. 2015, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%98-%D0%BD%D0%B5-%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D0%B3%D1%80%D1%87%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D1%81%D1%80%D0%B0%D0%BC-%D0%B7%D0%B0-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0/a-18873525> (Accessed 15 June 2021)

⁶⁹¹ Зоран Јордановски, „Македонија најнестабилна и најзагрозена”, *Deutsche Welle*, 5. 11. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%98%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%98%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D0%B0/a-18830399> (Accessed 15 June 2021)

Заправо, мигрантска криза током 2015. и 2016. на такозваној балканској рути показала је колико је велика стратешка и географска улога земаља на Западном Балкану у односу на Европску унију, али такође је истовремено отворила питање да ли су Унији потребне спољне границе у неком формату такозване тампон-зоне, како би се заштитила Европа од евентуалног наглог прилива миграната или избеглица. Ипак, када је реч о Републици Македонији, Нано Ружин сматра да је та земља својим коректним односима према избеглицама допринела побољшавању међународног угледа земље, унапредила међуграничну безбедносну сарадњу, те је привукла и симпатије међународне заједнице.⁶⁹²

Када је реч о улози НАТО-а током мигрантске кризе на такозваној балканској рути у случају Републике Македоније, евидентно је да та земља није добила никакву суштинску подршку Алијансе у процесу управљања мигрантском кризом, пре свега на својој јужној граници са Републиком Грчком, која је чланица Европске уније и НАТО-а. Република Македонија је пре свега била усмерена на своје полицијске и војне снаге, али и на полицијске снаге из појединих земаља чланица Европске уније које су, заједно са својим македонским колегама, покушавале да спроведу одлуку о затварању такозване балканске руте.

Улога коју је одиграла Република Македонија у суштини није променила спољнополитичку позицију те земље, нити је битно допринела напредовању Скопља у процесу реализације спољнополитичких циљева, односно учлањење у ЕУ и НАТО. У контексту учлањења Републике Македоније у НАТО евидентно је да је мигрантска криза показала колико би то утицало на боље и правовремено управљање кризом, и када је реч из угла операбилности македонске полиције и војске, али и када је реч о интегрисаној сарадњи са осталим партнерима у оквирима Алијансе, али у суштини ситуација из 2015. и 2016. године није променила политичку одлуку савезника о томе да ће Скопље постати део НАТО-а када реши спор око уставног имена земље са Грчком.

С друге стране, на унутрашњеполитичком плану мигрантска криза није утицала, како су неки очекивали, на учвршћивање такозване ауторитарне владавине Николе Груевског и ВМРО–ДПМНЕ, јер је ванредно стање на јужној и северној граници Републике Македоније, у неку руку, само одужило решавање унутрашње свепрожимајуће политичке и институционалне кризе, али није довело до преокрета. Наиме, опозиција је наставила да објављује прислушкиване разговоре, те да истовремено инсистира и на избору техничке владе чији би задатак у том тренутку био организовање и спровођење превремених парламентарних избора. Посматрано из угла испреплетаности политичке и мигрантске кризе са којом се суочавала Република Македонија током 2015. и 2016. године, чини се да је та земља више назадовала на путу евроатлантских интеграција због континуираних тензија на политичком нивоу унутар земље, изазваним пре свега објављивањем материјала прикупљених прислушкивањем, али и неспремношћу власти и опозиције за преговоре о превазилажењу кризе, него што је напредовала, ако гледамо из угла мигрантских и безбедносних изазова. Заправо, Република Македонија није успела да искористи мигрантску кризу у процесу евроатлантских интеграција, те да примером управљања том кризом и њеног решавања покаже колико је спремна и зашто је битно да буде део ЕУ и НАТО, већ је ушла у својеврсну *ad hoc* етапу односа са европским званичницима, оптужујући ЕУ за недовољан ангажман по питању решавања кризе на такозваној балканској рути, што Бриселу у том тренутку није представљало приоритет, какво је било питање пропуштања миграната на турско-грчкој граници.

⁶⁹² Нано Ружин, „Република Македонија – Балканки влог на бегалската криза во рамките на геополитичкиот ривалитет меѓу САД и Русија”, *op. cit.*, p. 151

7.3 Финансијска криза у Грчкој и занемаривање регионалних спорова, укључујући и спор са Скопљем о уставном имену Републике Македоније

Велики пораст јавног дуга у Републици Грчкој био је један од основних узрока почетка финансијске кризе у тој земљи, која је постала видљива када је више десетине хиљада радника започело масовне штрајкове због усвојених мера грчке владе у циљу регулисања нарастајућег дефицита и дугова те земље. Према речима Владимира Глигорова, социјални и политички потреси у Грчкој у том тренутку су указивали на то да јавност, или бар њен значајни део, захтева отпис или бар репрограм јавног дуга, док је, с друге стране, влада преговарала са повериоцима који су имали супротан интерес од грчких пореских обвезника, па је тежила да састави програм који ће обезбедити рефинансирање дугова, а истовремено обећавала да ће дугови бити враћени.⁶⁹³ У том тренутку дугови Републике Грчке су порасли на 113 одсто бруто домаћег производа те земље⁶⁹⁴, односно износили су око 404 милијарде долара, што је довело до наглог пада кредитног рејтинга те земље, а самим тим је све то у целини утицало и на поверење страних инвеститора. Одмах након избијања грчке дужничке кризе, Грчка је оцењена као „рентијерско друштво” у коме одређени кругови успешно конкуришу за приступ друштвеном благостању не би ли га искористили за стицање новца, статуса, привилегија. Дијагноза је представљена као специфична, те је наведено да је та земља велики изузетак у Европској монетарној унији.⁶⁹⁵ Према одредбама Европских споразума у државама-чланицама Уније, буџетски дефицит треба да буде највише три одсто, док јавни дуг не сме да буде већи од 60 одсто бруто националног дохотка. Када је реч о случају Грчке, у 2009. години је установљено да је буџетски дефицит у тој земљи достигао 12,9 одсто,⁶⁹⁶ док је само годину дана касније, односно у 2010. години, јавни дуг износио 125 одсто бруто националног дохотка.⁶⁹⁷ Као последица лоших финансијских параметара у Грчкој, од 2010. године смањен је број запослених у јавном сектору, док су истовремено јавни издаци редуковани. Кренуло се од тога да се упражњена радна места не попуњавају, да се смањују плате, а да се додатне исплате, попут 13. и 14. плате, потпуно укину у 2012. години. Такође дошло је и до масовног отпуштања службеника у државној администрацији, те је у 2013. отпуштено 4.000 радника, док је до краја 2014. отпуштено 15.000 радника.⁶⁹⁸ Заправо највећи проблем се појавио и на међународном тржишту, када је чувена америчка агенција „Стандард енд Пурс” спустила државне обвезнице Грчке за једну категорију, те су светски инвеститори то разумели као поруку ове експертске агенције да више није реч о добром улагању, те да се могу очекивати проблеми у тој земљи и да самим тим дугови неће бити враћени.

Иначе, 23. априла 2010. године тадашњи новоизабрани грчки премијер Јоргос Папандреу је објавио да је ситуација тешка, те да Грчка више није способна да плаћа своје

⁶⁹³ Vladimir Gligorov, „Grčki primer“, *Peščanik*, 18. 6. 2011, Dostupno preko: <https://pescanik.net/grcki-primer/> (Pristupljeno 15. juna 2021)

⁶⁹⁴ ROHIT, „Sovereign Debt Crisis in Greece: Is There a Way Forward?“, *Economic and Political Weekly*, vol. 45, no. 28, 2010, pp. 77–80. *JSTOR*, Available from: www.jstor.org/stable/40736733 (Accessed 16 June 2021)

⁶⁹⁵ Andreas Polterman, „Grčka posle četiri godine štednje“, *Peščanik*, 9. 12. 2013, Dostupno preko: <https://pescanik.net/grcka-posle-cetiri-godine-stednje/> (Pristupljeno 15. juna 2021)

⁶⁹⁶ Kimberly Amadeo, „Greek Debt Crisis Explained“, *The Balance*, 18. 5. 2020, Available from: <https://www.thebalance.com/what-is-the-greece-debt-crisis-3305525> (Accessed 15 June 2021)

⁶⁹⁷ ROHIT, „Sovereign Debt Crisis in Greece: Is There a Way Forward?“, op. cit.

⁶⁹⁸ Andreas Polterman, „Grčka posle četiri godine štednje“, op. cit.

редовне дугове и да је приморана да потражи помоћ.⁶⁹⁹ Истовремено, светском тржишту капитала све мање се допадало то како се у Грчкој односе према новцу, па су камате на позајмице све више расле, све док Атина више није могла себи да приушти. У том тренутку Европска унија је наступила са програмом кредита тешким 110 милијарди евра како би се повратило поверење инвеститора, међутим, ту финансијску инјекцију у Грчкој је требало да прате болне реформе и резони.⁷⁰⁰ Заправо, економска криза у Грчкој озбиљно је утицала на економске и финансијске токове не само у непосредном суседству, већ и у самој Европској унији. У том тренутку појавиле су се и опције да би Атину требало искључити из такозване еврозоне, а да, уместо помоћи од стране Европске уније, Грчка прода своја острва. Брисел је заправо и зато одлучио да пружи снажну финансијску помоћ Атини, како се криза не би проширила у оквирима ЕУ, али земље чланице још нису могле, односно нису биле спремне да спроведу потребне реформе за коначно креирање тј. успостављање финансијске равнотеже у оквирима Уније, те су бројни економски експерти у том тренутку оценили да ће позајмице можда спасти економију Грчке, али да то неће допринети достизању равнотеже унутар европске привреде у целости.

Владимир Глигоров каже да Европска унија и еврозона могу да извуку две поуке из грчке финансијске кризе: једна је да је потребно знатно јачање супервизије банкарског система на нивоу ЕУ, па и озбиљно побољшање регулативе; док је друга поука да ће бити тешко одржати монетарну унију све док постоји знатна фискална сувереност, уз објашњење да јавни дугови нису били кључан разлог, а ни узрок грчке кризе, али не само контрола, већ и расподела фискалног терета у интегрисаној привреди и монетарној унији није могућа уз пуну фискалну сувереност.⁷⁰¹ Тадашња влада премијера Јоргоса Папандреуа обавезала се да ће буџетски дефицит Грчке свести на три одсто до 2012. године, што је у том тренутку био и захтев ЕУ, али је грчка криза већ имала негативан утицај на европску валуту у свету, па је вредност евра у односу на долар у првих два месеца 2010. године пала за пет одсто, те је евро у фебруару 2010. године на берзи у Лондону вредео 1,37 долара.⁷⁰²

Финансијска криза у Грчкој је довела и до великих социјалних немира, свакодневних протеста на улицама великих градова попут Атине и Солуна, али и до превремених парламентарних изборних циклуса, услед немогућности грчких власти да избалансирају захтеве кредитора, спровођење мере штедње и очекивања грађана у тој земљи који су били подвргнути најоштријим финансијским резонима. У том тренутку, како наводи немачки Дојче веле, велику муку су задавале чак и ситне промене, те су биле потребне читаве две године да се млеко за бебе више не продаје само у апотекама, већ – и то много јефтиније – и у самоуслугама, па су и против тога неки у Грчкој протестовали.⁷⁰³ Свепрожимајућа финансијска криза у Грчкој довела је и до пада тадашње грчке владе Јоргоса Папандреуа, који је дошао на власт 2009. године, а већ 10. новембра 2011. његова влада је пала. Током две године владавине обележене тешким, или популарно названим болним мерама штедње, насилним демонстрацијама и „понижавајућим” пакетима помоћи, Јоргос Папандреу је

⁶⁹⁹ Janis Papadimitriju, „Deset godina kasnije: kraj odiseje grčke ekonomije?”, *Deutsche Welle*, 23. 4. 2020, Dostupno preko:

<https://www.dw.com/sr/deset-godina-kasnije-kraj-odiseje-gr%C4%8Dke-ekonomije/a-53217332> (Pristupljeno 15. juna 2021)

⁷⁰⁰ Ibidem

⁷⁰¹ Vladimir Gligorov, „Grčki primer”, op. cit.

⁷⁰² „Министри финансија ЕУ о Грчкој”, *РТС*, 16. 2. 2010, Dostupno preko:

<https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/505641/ministri-finansija-eu-o-grckoj-.html?email=yes> (Pristupljeno 15. juna 2021)

⁷⁰³ Janis Papadimitriju, „Deset godina kasnije: kraj odiseje grčke ekonomije?”, op. cit.

поднео оставку након што је његова иницијатива о одржавању референдума о усвајању пакета помоћи разбеснела европске кредиторе. На место грчког премијера, до одржавања превремених избора, дошао је Лукас Пападемос, иначе бивши званичник Европске централне банке, који је у том тренутку уживао снажну подршку Брисела, али се на унутрашњем плану суочио са истим изазовима да би прогурао законе о мерама штедње и пакет помоћи кроз врло непријатељски настројену и владу и парламент у Атини.⁷⁰⁴

Тада су грађани Грчке оптуживали грчке политичаре да они не владају Грчком, већ да том земљом управљају финансијери и банкари из Брисела и из других финансијских центара моћи. Након привремене, такозване прелазне владе са опозиционом Новом демократијом, одржани су превремени парламентарни избори 6. маја 2012. године, али убрзо после тога су заказани и превремени парламентарни избори, који су одржани 17. јуна 2012. године, након што парламентарне странке на мајским изборима нису успеле да се договоре о формирању владе. Политичка криза која је настала у Грчкој услед свепрожимајуће финансијске кризе блокирала је и преговоре о пакету помоћи са такозваном европском тројком (Европска комисија, ММФ и Европска централна банка). Све то је довело до неминовних окршаја и на улицама и у парламенту у Грчкој, као и до изненадних промена влада и сталних свађа са Бриселом.⁷⁰⁵

Када је реч о ситуацији у региону, те о последицама грчке финансијске кризе на непосредно окружење, македонски експерти, бизнисмени, али и представници македонске владе били су сагласни да економска криза у Грчкој неће негативно утицати на македонску економију, али, према речима тадашњег министра финансија Македонија Зорана Ставреског, криза се може осетити на трговинским односима између те две земље. „Уколико дође до озбиљних социјалних немира у Грчкој, до затварања солунске луке, затварања границе због штрајкова, то ће свакако утицати на трговину између Македоније и Грчке, односно на пословање наших фирми. У делу инвестиција не очекујем негативне последице јер су услови за бизнис у Македонији бољи него у Грчкој. Имамо мање трошкове, тако да нема разлога да инвеститори реагују на негативан начин”⁷⁰⁶, изјавио је Ставрески. С друге стране, када је реч о грчко-македонском спору око имена државе, тадашњи македонски министар спољних послова је изјавио да „решавање спора имена није приоритет грчке стране”⁷⁰⁷, док је истовремено Министарство спољних послова Грчке објавило саопштење у коме се наводи да „Атина активно учествује, одговорно и са добром вољом, у преговорима које води Метју Нимиц”⁷⁰⁸.

С друге стране, тадашњи уредник часописа „Изазови европских интеграција у Србији” Никола Јовановић рекао је да ће последица свакако бити јер је криза у Грчкој толико велика да ће трајати годинама. „Ово је сигурно криза највеће категорије, која једну државу, чланицу Европске уније, економски може да задеси. Не може да утиче позитивно ни у

⁷⁰⁴ Miloš Rudović, „Lideri koji su pali zbog krize (za sada)”, *Vijesti*, 11. 2. 2012, Dostupno preko: <https://www.vijesti.me/svijet/evropa/329449/lideri-koji-su-pali-zbog-krize-za-sada> (Pristupljeno 15. juna 2021)

⁷⁰⁵ Janis Papadimitriju, „Deset godina kasnije: kraj odiseje grčke ekonomije?”, op. cit.

⁷⁰⁶ Dragan Štavljanin, „Kako se grčka kriza odražava na ekonomije regije“, *Slobodna Evropa*, 14. 3. 2010, Dostupno preko: https://www.slobodnaevropa.org/a/grcka_kriza_regija_tema_sedmice/1982846.html (Pristupljeno 16. juna 2021)

⁷⁰⁷ Ibidem

⁷⁰⁸ „Нимиц цека одговор од македонската страна”, *Deutsche Welle*, 28. 9. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D1%81-%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%86-%D1%87%D0%B5%D0%BA%D0%B0-%D0%BE%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80-%D0%BE%D0%B4-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0/a-17960067> (Accessed 16 June 2021)

погледу финансирања одређених операција, ни у вези са инвестирањем грчких фирми, ни као извозно-увозно тржиште које је Србији потребно. У сваком случају, ефекти ће бити репресивни. Сигурно не можемо очекивати да Грчка буде подједнако повољно извозно подручје, као што је била до сада, и сигурно не можемо очекивати исти обим грчких инвестиција у Србији”⁷⁰⁹, објашњава Јовановић.

Када је у Грчкој дошла на власт левичарска влада предвођена странком Сириза, почетком 2015. године, новоизабрани грчки премијер и лидер Сиризе Алексис Ципрас је изјавио да је преузео власт у веома тешком периоду за земљу која је морала да се хвата укоштац с најгором дужничком и избегличком кризом. Ципрас је још током предизборне кампање рекао да ће основни задатак његове владе, уколико победи на изборима, бити захтев за отпис великог дела дуга и почетак преговора са ЕУ о новим условима за отплату преосталог дуга, те је истовремено као пример наводио то што су дугови Немачке отписани 1953. године, а да за Грчку то треба урадити 2015. године.⁷¹⁰ С друге стране, немачки лист *Der Tagesspiegel* је навео да је грчка влада већ шест недеља на власти, а њена судбина је вероватно већ запечаћена. „Влада у Берлину и њени савезници од Лисабона до Хелсинкија чине све да је спрече да испуни своја изборна обећања. Премијер Алексис Ципрас и Сириза су желели да измене досадашњи споразум са повериоцима и зауставе економски слом и растуће сиромаштво у Грчкој. Али њихови циљеви и добре намере не занимају повериоце из других чланица еврозоне. Они су одбацили све предлоге Ципраса и грчког министра финансија Јаниса Варуфакиса”⁷¹¹, наводи *Der Tagesspiegel*. У том тренутку је реаговао и тадашњи немачки министар привреде Зигмар Габријел, који је нагласио да Европска унија није у кризи, као ни евро, те да ће, „како год се окончало грчко питање, евро остати јака и стабилна валута”.⁷¹²

Све ово је сведочио о отвореном сукобу између Брисела и Атине, те је у једном тренутку деловало да европски званичници више уопште не желе да прихвате грчке предлоге, док су, с друге стране, грађани Немачке били све више негативно расположени када је у питању пружање финансијске помоћи Грчкој за превазилажење вишегодишње дужничке кризе. С друге стране професор европских студија на Универзитету Оксфорд Тимоти Гартон Еш је тврдио да Европа мора да спасе Грчку, те да ни останак Грчке у еврозони није добро решење, али да би њен одлазак био још гори. „Он би само изазвао не само економске, већ и огромне људске, геополитичке и историјске последице, те Европа више никада не би била иста”⁷¹³, објашњава Гартон Еш.

Такође, нобеловац Кристофер Писаридес, иначе економиста, сматра да би излазак Грчке из еврозоне повукао за собом и њен излазак из ЕУ.⁷¹⁴ „Државе-чланице би покушале да је задрже и, у најгорем случају, њен практични излазак би се отезао годинама. У међувремену, радикална грчка влада би могла да на пример стави вето на јачање санкција

⁷⁰⁹ Dragan Štavljanin, „Kako se grčka kriza odražava na ekonomije regije”, op. cit.

⁷¹⁰ Јасмина Павловић Стаменић, „Ципрас спреман да попусти”, *Политика*, 9. 1. 2015, Доступно преко: <http://www.politika.rs/scc/clanak/315636/Cipras-spreman-da-popusti> (Приступљено 16. јуна 2021)

⁷¹¹ Heiner Flassbeck, „Slamanje Atine“, *Peščanik*, 21. 3. 2005. Dostupno преко: <https://pescanik.net/slamanje-atine/> (Pristupljeno 16. јуна 2021)

⁷¹² Jasmina Čabaravdić, „Grčka dužnička kriza: Cipras čeka odgovor, a kreditori referendum“, *Slobodna Evropa*, 1. 7. 2015, Dostupno преко: <https://www.slobodnaevropa.org/a/grcka-u-duznickoj-krizi-istekao-rok-za-otplatu-duga/27103557.html> (Pristupljeno 16. јуна 2021)

⁷¹³ Timothy Garton, „Spas Grčke za spas Evrope“, *Peščanik*, 26. 6. 2015, Dostupno преко: <https://pescanik.net/spas-grcke-za-spas-evrope/> (Pristupljeno 16. јуна 2021)

⁷¹⁴ Ibidem

Русији због Украјине. Москва, иако не би дала много новца, са највећим задовољством би играла на карту солидарности између две велике православне нације. Што се тиче хиљада избеглица са Блиског истока и из Африке које пристижу преко Медитерана, Атина би била стимулирана да им омогући директан пролаз до богатих Европљана који су (како би већина грчких грађана сматрала) Грчку оставили на цедилу⁷¹⁵, објашњава Писаридес евентуалну могућност одбијања ЕУ да помогне Грчкој.

Ипак, тадашњи грчки премијер Алексис Ципрас се одлучио да иде на референдум о новом пакету помоћи за Грчку, те је водио кампању против услова тог пакета и нагласио да ће дати оставку на место премијера Грчке уколико грађани те земље прихвате услове кредитора. Грчки парламент је подржао Ципрасову иницијативу за расписивање референдума о захтевима страних поверилаца за решење грчког дуга, те је референдум заказан за 5. јул 2015. године. Одлука грчког парламента о референдуму од стране француске агенције АФП је оцењена као шок након што је Ципрасова влада одбацила последњи аранжман међународних кредитора који је, према Ципрасовим речима, укључивао мере штедње које би узроковале „понижење грчког народа”. Тим поводом тадашњи француски премијер Мануел Валс је изјавио да постоји реални ризик од одласка Грчке из еврозоне уколико грчки народ на референдуму гласа против предложеног договора Европске уније о дугу, те је позвао Атину да се врати за преговорачки сто са такозваном тројком. Сириза са савезницима је позвала грађане Грчке да на референдуму гласају „не”, док је опозиција, у којој су доскоро највеће партије које су управљале том земљом последњих деценија, и за време чије власти је дошло до кризе, позивала грађане да гласају „да”.⁷¹⁶

На референдуму је прошла политика коју је заступао Ципрас, те је већина грађана Грчке гласала против предложеног пакета мера помоћи. Према подацима грчког Министарства унутрашњих послова, 61,21 одсто грађана те земље је гласало против предлога ЕУ и ММФ, док је 38,75 одсто гласало за њега.⁷¹⁷ Тадашњи грчки министар финансија, који је недуго затим поднео оставку на то место, Јанис Варуфакис, у изборној ноћи је поручио да Грчка не жели нове позајмице, већ реструктурирање дуга, те је поручио да је грчки народ, гласајући на референдуму против плана поверилаца, показао да не прихвата ултиматуме.⁷¹⁸ Као резултат таквих резултата на изборима, тадашњи лидер највеће опозиционе странке у Грчкој Андонис Самарас поднео је оставку на ту позицију одмах након објављивања првих прелиминарних резултата.

Међутим, такозвана еуфорија у грчком друштву није дуго трајала јер је недуго потом грчки премијер Алексис Ципрас понудио план такозваној тројци који се, бар како наводе стручњаци, није много разликовао од понуде Европске уније и ММФ, која је чак била предмет референдума у тој земљи. Грчка влада предвођена Ципрасом се договорила са међународним кредиторима већ у августу 2015. године о трећем пакету трогодишњег програма финансијске помоћи у вредности од 86 милијарди евра.⁷¹⁹ Како наводе поједини аналитичари, заправо реч је била о једном од најтежих програма, односно пакета мера за

⁷¹⁵ Ibidem

⁷¹⁶ Ana Časić, Tallasi, „Uživo iz Atine – grčka kriza i odlučujući referendum“, *Peščanik*, 4. 7. 2015. Dostupno preko: <https://pescanik.net/uzivo-iz-atine-grcka-kriza-i-odlucujuci-referendum/> (Pristupljeno 16. juna 2021)

⁷¹⁷ „Грци рекли не кредиторима“, *РТВ, Бета, Танјуг*, 5. 7. 2015, Доступно преко: http://rtv.rs/sr_lat/evropa/referendum-grci-rekli-ne-kreditorima_617079.html (Пристапљено 16. јуна 2021)

⁷¹⁸ Ibidem

⁷¹⁹ Никола Жарковић, „Економска криза у Грчкој”, оригинални научни рад, *Сварог*, бр. 11, октобар 2015, 104–124, Доступно преко: <http://svarog.nubl.org/wp-content/uploads/2014/12/Mr-Nikola-%C5%BDarkovi%C4%87-EKONOMSKA-KRIZA-U-GR%C4%8CKOJ.pdf> (Пристапљено 16. јуна 2021), стр. 120

излазак из кризе и добијање финансијске помоћи. Грчка влада је била присиљена да прихвати тај пакет мера јер је била суочена са банкротом и евентуалним изласком из Европске монетарне уније, те у том тренутку није имала другог избора. Тиме је, како тврди Никола Жарковић из Агенције за банкарство Републике Српске, грчки народ понижен и присиљен да прихвати услове које иједна влада, посебно левичарска, тешко да може да спроведе. Заправо, ради се о тешком програму који је предвиђао укидање пореских привилегија, повећање пореза за пољопривреднике и укидање олакшица за набавку горива за пољопривредне машине, наставак пензионих реформи којим ће се померити старосна граница за пензионисање са 65 на 67 година старости и регулисати много захтевнији услови за одлазак у превремену пензију, реструктурирање јавне администрације, односно смањење броја запослених, као и смањење висине плата, укидање пореских олакшица за народне посланике и смањење плата члановима владе, односно министрима и руководиоцима државних институција, те независних тела за 15 до 20 одсто, повећање такса на емитовање телевизијских реклама и игре на срећу, знатно смањење буџета за одбрану, као и либерализацију тржишта природног гаса до 2018. године.⁷²⁰

Заправо, то је било неочекивано како за грчку јавност тако и за оне које су поверовали у непопустљивост грчких власти, поготово након спровођења референдума. Грци су, наиме, одбацили штедњу, али је паралелно с тим тадашњи немачки министар финансија Волфганг Шојбле запретио Атини да ће морати да се опрости од заједничке валуте, евра. Ципрас је онда одједном окренуо кормило и у парламенту ипак извојевао одлуку о мерама штедње по укусу ЕУ и ММФ. Све до данас, како оцењује Дојче веле, не зна се тачно да ли је немачки министар финансија уопште смео да тако прети Грчкој и да ли се о томе договорио са било ким, рецимо са канцеларком Ангелом Меркел.⁷²¹

Иначе, реч је о годинама када је Атина на спољнополитичком плану била „окупирана” искључиво својим економским и финансијским питањима, те је већина сусрета грчких функционера на међународном плану била повезана са грчком дужничком кризом и моделима и методама за њено превазилажење. Када је реч о односима са Републиком Македонијом, иако је заиста Алексис Ципрас био грчки премијер који је 2018. године пристао на компромисно решење са Скопљем, ипак до 2017. године питање око решавања уставног имена није било на столу државника Грчке. То је тврдио и бивши македонски премијер Никола Груевски, који је говорио да је Грчка због финансијске кризе ослобођена притиска око решавања спора са именом, што је иначе неопходно за напредовање Републике Македоније ка учлађењу у ЕУ.⁷²² „Грчка неколико месеци избегава сусрете, а они који се догоде су без значаја. Економска криза је утицала на то да добије много бољу позицију у међународној заједници. Они су схватили да су темпирана бомба у рукама ЕУ, која ће, ако се превише притиска, експлодирати. И зато нико не сме да их дира, или да их притиска око питања о имену. У таквој комотној ситуацији Атина нема интерес да се реши ово питање кроз разуман компромис. Наставиће да продаје приче да се много труде, да смо близу решења, а они ће повећавати притисак на нас, што ће нас додатно удаљити од циља”⁷²³, тврдио је Груевски 2015. године, у жеку грчке дужничке кризе.

⁷²⁰ Ibidem, стр. 120–121

⁷²¹ Janis Papadimitriju, „Deset godina kasnije: kraj odiseje grčke ekonomije?”, op. cit.

⁷²² „Додека Грција е во криза нема решење за името”, *Нетпрес*, 8. 3. 2014, Available from: <https://netpress.com.mk/dodeka-grcija-e-vo-kriza-nema-reshenie-za-imeto/> (Accessed 16 June 2021)

⁷²³ „Груевски: Грција воопшто не се труди да се најде решение, целиот притисок се префрла врз Македонија”, *Влада на Република Северна Македонија*, 8. 10. 2011, Available from: <https://vlada.mk/node/243?ln=mk> (Accessed 16 June 2021)

С друге стране, утицајни грчки лист „Етнос” је тврдио да је тадашњи шеф грчке дипломатије Никос Коцијас припремио храбре иницијативе у преговорима за решавање спора са Грчком, те да су САД и ЕУ захтевале да се спор реши током наредних месеци, како би Македонија постала чланица НАТО-а на самиту у Варшави у јулу 2016. године. Оцена „Етноса” је да се због америчких и европских притисака решавање спора око имена враћа на високо место на агенди грчке владе, те да је грчка страна спремна да настави спровођење мера о изградњи поверења, али и да разговара о идејама око потенцијалног имена државе.⁷²⁴

У суштини, циљ тих, такозваних мера о изградњи поверења, није било убрзано решавање спора између Скопља и Атине, колико обнављање комуникације и сарадње између грчких и македонских власти, које су, у јеку грчке кризе, биле у потпуности замрзнуте. То је заправо била одлична „подлога” која је касније омогућила убрзано превазилажење спора, иако су бројни аналитичари и у Грчкој и у Македонији оценили да, с једне стране, спор не могу да реше две левичарске владе, те да је у пракси међународних односа то заправо посао који заврше десничарске владе, док су, с друге стране, уверавали да ће било које решење бити одбијено и са једне и са друге стране, без обзира на напоре политичара у Атини и Скопљу.

7.4 Блиски исток и Арапско пролеће – нови фокус стратешких виђења у Бриселу

Иницијална каписла за почетак такозваног Арапског пролећа, односно масовних протеста широм северне Африке и Блиског истока, био је чин самозапаљења тунишанског двадесетогодишњег трговца Мохамеда Буазизија, који се 18. децембра запалио испред зграде локалне власти у граду Сиди Бузиду у виду протеста против корупције јер му је, како су тада преносили светски медији, локални полицајац одузео воће које је продавао. Само десет дана касније тадашњи председник Туниса Зинеа ал-Абидинеа Бен Алија, који је био на власти у тој земљи од 1987. године, био је принуђен да поднесе оставку и пребегне у Саудијску Арабију као последица масовних протеста изазваних смрћу младог трговца. Протести у Тунису изазвали су неочекивани домино ефекат те је на улице и тргове арапских градова изашла до тада незабележено велика маса људи која је желела да отворено искаже своје незадовољство протестујући против тамошњих вишедеценијских ауторитарних власти.

Тако су се демонстрације из Туниса прелиле на Алжир, Мароко, Либију, Египат, Либан, Оман, али и у монархије као што су Бахреин, Кувајт, Јордан и Уједињени Арапски Емирати. Када је 2011. године почело Арапско пролеће – највећа мобилизација маса у новијој историји арапских народа – неки арапски посматрачи указивали су на то да највећу препреку за успешно превладавање ауторитарне владавине представља велико отуђење између владајућих елита и народних маса. То отуђење нарочито се уочава у томе колико су секуларни делови владајућих елита, а колико религиозне народне масе у арапским друштвима. Та друштвена поларизација између конзервативно-исламистичког табора на једној и секуларно-либералног на другој страни допринела је томе што је Арапско пролеће пре времена пропало јер су се у Египту након војног пуча 2013. године на власт вратиле старе, наводно секуларне владајуће елите, док су истовремено Либија и Сирија утонуле у немилосрдан грађански рат.⁷²⁵ У прилог томе говори и то што су многи веровали да ће

⁷²⁴ „ЕУ и САД барале името бргу да се реши, Козиас имал ‘нови и храбри’ иницијативи”, *Правдико*, 13. 10. 2015, Available from: <https://www.pravdiko.mk/eu-i-sad-barale-imeto-brgu-da-se-reshi-kozias-imal-novi-i-hrabri-imitsijativi/> (Accessed 16 June 2021)

⁷²⁵ Loaj Madhun, „Korumpirane elite sve dalje od naroda”, *Deutsche Welle*, 13. 6. 2017, Dostupno preko:

свргавање Хоснија Мубарака донети демократију, правду и слободу говора, међутим, иако су га жестоки протести отерали са власти за само три седмице, и даље нема демократије у Египту.

Устајање народа показало је моћ масовних демонстрација и мирних протеста, али и двоструку улогу масовних медија у томе да остатку света пренесу поруку и додатно подгреју протесте.⁷²⁶ Карактеристична за ове масовне протесте је била брза организација младих захваљујући телефонима и друштвеним мрежама. Бројни чланци, изјаве у јавности и интернет-гласила пренели су ову вестернизовану слику таласа протеста. Као што је и сама кованица Арапско пролеће врло брзо заразила свет, тако је и улога социјалних мрежа у организовању и координирању протеста у земљама Блиског истока постала изузетно важно питање у западном свету.⁷²⁷

Међутим, постоје и умерена становишта која говоре да је улога ових медија значајна, али да је, ипак, преувеличана у одређеној мери, као и она потпуно опречна становишта, која у величању социјалних мрежа, као елемента револуција, виде и проблем, где су некада активисти били дефинисани својим циљевима, они су сада дефинисани својим средствима.⁷²⁸ Посматрано са религијског угла, немачки медији Дојче веле сматра да је Арапско пролеће на власт углавном доводило исламисте, те да су највећи губитници били оријентални хришћани.

Захтеви протестаната у земљама су били различити, те су у Бахреину тражили ослобађање политичких затвореника и реформе људских права, док су у Јордану и Кувајту распуштени парламенти услед притисака грађана. С друге стране у Јемену су масовни протести присилили тадашњег председника да поднесе оставку, што се догодило и у Египту, па је Хосни Мубарак морао да напусти председничку фотељу након 30 година владавине. Највеће последице Арапског пролећа биле су у Сирији и у Либији. У Либији протести су довели до пада владе и до отвореног грађанског рата, који траје и данас, док у Сирији опозиција није успела да обори владу, али је земља ушла у грађански рат који је након пет година проузроковао велику избегличку кризу, односно дошло је до тога да више милиона Сиријаца напусти домовину.

Арапско пролеће и мигрантска криза као два различита, али повезана догађаја, у веома кратком временском размаку изазвали су не само снажан политички потрес у међународним односима, већ и озбиљне несугласице међу земљама чланицама Европске уније. Први потрес уследио је 2011. године, када се народном побуном започет излив антирежимског незадовољства на моменте незауостављивом брзином кретао регионом Северне Африке и Блиског истока. Тада је уместо стабилизације политичких и економских

<https://www.dw.com/sr/korumpirane-elite-sve-dalje-od-naroda/a-39229330> (Pristupljeno 16. juna 2021)

⁷²⁶ „Šta je Aраpско proleće i kako se proširilo?”, *National Geographic Srbija*, 3. 4. 2019, Dostupno preko:

<https://www.nationalgeographic.rs/reportaze/clanci/13499-sta-je-arapsko-prolece-i-kako-se-prosirilo.html> (Pristupljeno 16. juna 2021)

⁷²⁷ Bojana Milošević, „Socijalne mreže o Aраpско proleće”, pregledni rad, *Communication Management Quarterly: Časopis za upravljanje komuniciranjem*, br. 26, 2013, Dostupno preko: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1452-7405/2013/1452-74051327091M.pdf> (Pristupljeno 16. juna 2021), str. 101

⁷²⁸ Evgeny Morozov, Facebook and Twitter are just places revolutionaries go, *Guardian*, 7. 3. 2011, Available from: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/mar/07/facebook-twitter-revolutionaries-cyber-utopians> (Accessed 17 June 2021)

прилика, регион у европском суседству утонуо у још већу нестабилност, отворени конфликт и радикализације.⁷²⁹

Дешавања на Блиском истоку и у Северној Африци показала су да се спољна политика Европске уније суочава са једним од главних изазова који се односи на свеобухватан концепт о будућој улози Европске уније у том региону, а посебно како обликовати билатералне односе са новим арапским владама како би се Брисел поставио као конструктиван партнер са јасном политиком. Очигледно је да би Европска унија требало да буде активнија у тим земљама, посебно када је реч о успостављању одрживих економија и економских система у целини.⁷³⁰

Заправо, Европска унија нема другог избора, како тврди Дојче веле, сем да ради на јачању преостале државности, те да би свака форма сарадње с државама Северне Африке и Блиског истока требало да има за циљ да државне институције, управу и инфраструктуру учини ефикаснијима, више у складу са правима грађана и мање корумпиранима.⁷³¹ Међутим очигледно је да су европски политички и друштвени системи неспојиви са хармонијом и хаосом исламских влада. Заправо, то је колизија двају потпуно различитих светова, што не значи да може да изазове сукоб, али може да доведе до неразумевања природе друге цивилизације.⁷³² Суштина проблема када је реч о реаговању Брисела на дешавања на Блиском истоку и у Северној Африци јесте у томе што Унија никада није имала јасно дефинисану политику о томе какве односе тежи да изгради са тим земљама, иако су оне, географско посматрано, веома близу европском континенту.

Бриселу је по том питању недостајало стратешко разумевање тога на који начин би евентуална дестабилизација тог региона могла да угрози, и политички, и безбедносно, и економски, Европску унију. То се заправо само неколико година касније показало на примеру свепрожимајуће мигрантске кризе која је довела до апсолутне неорганизованости и недостатка консензуалног одговора европских држава у решавању тог проблема који је директно угрожавао границе Европске уније. Иако се почетак мигрантске кризе углавном везује за 2015. годину, тада је заправо дошло до њене ескалације, док је повећан прилив миграната уочен већ почетком 2011. године, када су политички преврати вишедеценијских властодржаца озбиљно уздрмали регион Северне Африке и Блиског истока.⁷³³ Чак и у моменту када се закомпликовала ситуација у том региону, мало ко је веровао да би негативне последице бурних догађаја у арапским земљама могла да осети и Европа, која је и посредно и непосредно подржавала Арапско пролеће јер је промена владајућих елита у географски блиском региону махом била перципирана кроз могућност да Европа поврати некадашњи утицај.⁷³⁴

⁷²⁹ Dejan Radinović, „Арапско пролеће и мигрантска криза: безбедносни изазов за европске земље”, у: Zoran Lutovac, Slobodan Mrša (ur.), *Savremene migracije i društveni razvoj*, Srpsko sociološki društvo, INstitut društvenih nauka, Beograd 2018, str. 271–280, Dostupno na: https://www.idn.org.rs/biblioteka/Zbornik_Migracije_Final_komplet.pdf (Pristupljeno 17. juna 2021), str. 272

⁷³⁰ Mihail Angelov et al., „Economic stability and social prosperity: Challenges to the EU foreign policy”, In: Kalina Panayotova (pr.), *Arab Spring: Hopes for Change and Challenges to the EU Foreign and Security Policy* Centre for European and International Studies, Friedrich Ebert Stiftung Sofia, 2012, Available from: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/09400.pdf> (Accessed 17 June 2021), p. 7

⁷³¹ Loaj Madhun, „Korumpirane elite sve dalje od naroda”, *Deutsche Welle*, 13. 6. 2017. Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/korumpirane-elite-sve-dalje-od-naroda/a-39229330> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷³² Mihail Angelov et al., „Economic stability and social prosperity: Challenges to the EU foreign policy”, op. cit., p. 7

⁷³³ Dejan Radinović, „Арапско пролеће и мигрантска криза: безбедносни изазов за европске земље”, op. cit., str. 272

⁷³⁴ Ibidem, str. 273

Догађаји изазвани Арапским пролећем утицали су на промену политике Европске уније према регионима Северне Африке и Блиског истока. Они су били неочекивани за Унију и утицали су на укупну политику ЕУ у том делу света уношењем новог елемента у такозвани диференцирани приступ Брисела према земљама које учествују у Савету Медитерана. Овај приступ се односи на сарадњу између Европске уније и земаља чланица Савета Медитерана, док с друге стране подразумева и категорију учесника у дијалогу са Унијом.⁷³⁵

Арапско пролеће довело је до ревизије Политике суседства Европске уније према својим јужним суседима, што је подразумевало креирање одговора на нове изазове на Блиском истоку и у Северној Африци. Нови приступ ЕУ „Партнерство за демократију и заједнички просперитет“⁷³⁶ представља нову фазу у односима Брисела и њених партнера, која је подразумевала и конкретне реформске процесе. Ово је заправо такозвани мотивациони приступ, што у преводу значи већу помоћ Европске уније за разне активности партнерских држава које спроводе више реформи са снажнијим темпом. Ово партнерство укључује и бројне реформе у циљу креирања снажног конкурентног тржишта, али и реформске процесе у доменима социјалне политике, здравствене политике, политике заштите потрошача, трговинског права, технологије и туризма.

Друга важна димензија у новој политици ЕУ према земљама Блиског истока и Северне Африке јесте поље безбедности, које је засновано на три постулата, односно на енергетској безбедности, мигрантским питањима и међународној борби против тероризма. Када је реч о енергетској политици, све до дешавања изазваних Арапским пролећем, енергетски односи између земаља у том региону и Европске уније су били засновани на билатералној основи, односно свака земља чланица Европске уније је самостално дефинисала односе у областима енергетике са сваком земљом појединачно из региона Блиског истока и Северне Африке. Циљ нове политике ЕУ је успостављање такозваног заједничког приступа у областима енергетске безбедности, чији је крајњи циљ успостављање енергетске уније на Медитерану.

Друго, када је реч о мигрантској политици, до сада Европска унија није успела да усвоји заједничку одрживу стратегију за борбу против илегалних миграција, али овај сегмент политике према државама Блиског истока и Северне Африке доприноси бољем менаџерисању Брисела у управљању савременим мигрантским токовима који, када је реч о том региону, имају директан утицај и на европски континент и на Европску унију јер највећи број миграната, што економских, што избеглица са ратних подручја, намерава да се досели пре свега у развијене западноевропске државе.

Трећи сегмент нове европске политике према државама Блиског истока и Северне Африке јесте питање борбе против међународног тероризма, што је, слично као и у области енергетике, до сада било регулисано на билатералном нивоу те је због тога и давало ограничене резултате. Циљ нове политике ЕУ када је реч о борби против међународног тероризма јесте креирање бољег надзора над политикама које у том смеру спроводе државе у

⁷³⁵ Ivo Iliev et al., European neighborhood policy - a new attitude towards the „Southern neighbors“, In: Kalina Panayotova (pr.), *Arab Spring: Hopes for Change and Challenges to the EU Foreign and Security Policy* Centre for European and International Studies, Friedrich Ebert Stiftung Sofia, 2012, Available from: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/09400.pdf> (Accessed 17 June 2021), p. 10

⁷³⁶ „Joint Communication to the European Council, The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee and The Committee of the Regions“, European Commission, Brussels, 2011, Available from: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0200:FIN:en:PDF> (Accessed 17 June 2021)

том региону, али и побољшање дијалога у циљу креирања стратегије за сузбијање појаве тероризма уопште.

Ипак, битно је нагласити да је Европска унија 8. марта 2011. године усвојила такозвани Европски стратешки одговор који се односио на Арапско пролеће.⁷³⁷ У заједничкој поруци тадашњег високог представника ЕУ за спољну и безбедносну политику Кетрин Ештон и Европске уније наглашава се перспектива о партнерству за демократију и заједнички просперитет у региону јужног Медитерана. У овом документу се наглашава дугорочни приступ ЕУ, те се истиче да се неће узимати у обзир само захтеви за помоћ добијени од партнерских влада, већ и захтеви цивилног друштва у тим земљама.⁷³⁸

Заправо, нови приступ Политике суседства ЕУ има за циљ пружање веће подршке партнерима посвећеним изградњи такозване дубоке демократије – трајне демократије, јер је бирачко право праћено правима на остваривање слободе говора, формирање конкурентских политичких партија, успостављање непристрасне правде коју спроводе независне судије, безбедност одговорних војних и полицијских снага, приступ надлежној и некорумпираној државној управи, као и другим грађанским и људским правима која многи Европљани узимају здраво за готово, попут слободе мисли, савести и вероисповести.⁷³⁹

Ипак, ситуација у државама на Блиском истоку и у Северној Африци није данас таква каква је била очекивана током еуфорије демонстраната за време свргавања тадашњих аутократских режима. Расположење грађана у том региону драстично се променило, од тријумфа до очаја, због насиља и крвопролића на Блиском истоку.⁷⁴⁰ Заправо, регион је увучен у свеобухватни хаос, те је египатска војска збацила са власти првог председника изабраног на слободним изборима, у Либији влада грађански рат у коме паравојне, полицијске и војне снаге управљају земљом, у Сирији и даље букти грађански рат у коме је погинуло више од 100.000 људи, више милиона грађана Сирије је напустило ту земљу, док је у Ираку након повлачења америчке војске дошло до поновног јачања тероризма и оружаних напада између снага власти, те оружаних сукоба између шиитских и сунитских муслимана.

Како наводи Радио Слободна Европа, од брзог колапса наизглед недодирљивих режима дошло је до успона и пада цихадистичког калифата на Блиском истоку и у Северној Африци, док се, према анализи *The Economic Times*, револту не ближи крај, што потврђују и протести који су осам година касније избили у Судану, Алжиру, Ираку и Либану.⁷⁴¹ Када је реч о Тунису, пише *The Guardian*, Тунишани су слободнији у критикама вођа него пре, њихови избори су фер и поштени, али људи се осећају јадно те су разочарани.⁷⁴²

Ситуација након Арапског пролећа у земљама на Блиском истоку и у Северној Африци сведочи не само да је промена спора и неједнака, већ се и у неким случајевима одиграва у погрешном смеру – када људи решавају проблеме које су бивше аутократе

⁷³⁷ Ivo Iliev et al., European neighborhood policy - a new attitude towards the „Southern neighbors”, op. cit., p. 12

⁷³⁸ Ibidem

⁷³⁹ „Delivering on the Arab Spring Highlights of the Semester | July-December 2011”, EIDHR – European Instrument for Democracy and Human Rights, Available from:

<https://europa.eu/capacity4dev/file/11838/download?token=cQ2oblUb> (Accessed 23 June 2021), p. 4

⁷⁴⁰ Meredith Bjuel, „‘Арапско пролеће’ - од тријумфа до очаја”, *Voice of America*, 23. 8. 2013, Dostupno преко: <https://www.glasamerike.net/a/bliski-istok-arapsko-prolece/1735729.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁴¹ Asja Hafner, „Šta je ostalo iza Арапског прољећа десет година касније”, *Slobodna Evropa*, 16. 12. 2020, Dostupno преко: <https://www.slobodnaevropa.org/a/šta-je-ostalo-iza-arapskog-proljeća-deset-godina-kasnije-/31004010.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁴² Ibidem

прикривале, као што су економски проблеми који су погоршавали живот већине људи. Ту су и стрепње у погледу права жена и припадника мањинских заједница. И премда су нови лидери у региону оштрији према Западу и Израелу, прозападна политика аутократских режима се није изменила онолико колико су се многи надали.⁷⁴³

Када је реч о Европској унији, највеће последице Арапског пролећа, по њеном мишљењу, били су огромни мигрантски и избеглички таласи који су били на врхунцу током 2015. и 2016. године. На повезаност мигрантске кризе и угрожене безбедности Европске уније отворено је указала и тадашња висока представница ЕУ за спољну политику и безбедност Федерика Могерини, која је у изјави за британски *The Telegraph* нагласила да мигрантска криза није само хуманитарна ванредна ситуација, већ исто тако и безбедносна криза будући да су мреже кријумчара повезане са терористичким активностима и њиховим финансирањем.⁷⁴⁴ У том тренутку, без јасног става и јединствене политике на нивоу Европске уније, једна по једна земља чланица почеле су да појачано надзиру и затварају своје границе, и да у сопственом националном интересу предузимају хитне мере и кораке неопходне за нормализацију насталих околности.⁷⁴⁵

Са Арапским пролећем Брисел је имао прилику да препозна све проблеме који су постојали у оквирима такозване Европске политике суседства, али није успео средњорочно да разреши изазове који су се појављивали готово на дневном нивоу, нити да креира јасну стратегију развоја односа са земљама на Блиском истоку и северној Африци, као са регионом за који се показало да било која евентуална политичка и безбедносна дестабилизација има директне и непосредне реперкусије на безбедност и економску одрживост саме Европске уније. Тачно десет година након избијања демонстрација у оквирима такозваног Арапског пролећа ситуација је остала потпуно непредвидива у том региону јер је уследила свепрожимајућа политичка и безбедносна дестабилизација која одговара разним аутохтоним политичким и интересним групама у тим земљама. С друге стране Европска унија, као директан сусед, нема нити јасно разумевање, нити политичке смернице које би довеле до евентуалне стабилизације прилика на Блиском истоку.

7.5 Случај Грузије и интервенција Руске Федерације – поновни почетак стратешког размимоилажења Брисела и Москве

Односи између Руске Федерације и Грузије се су додатно погоршали након доласка на чело државе грузијског председника Михаила Сакашвилија зато што је влада у тој земљи покушавала да поново успостави власт у отцепљеним провинцијама Јужна Осетија и Абхазија, које су до сада добиле међународно признање као републике од стране само девет држава у свету, односно Руске Федерације, Никарагве, Венецуеле, Науруа, Вануатуа, Тувалуа и Сирије. Рат између Грузије и Русије, према речима Владимира Трапаре са Института за међународну политику и привреду, био је само врхунац ескалације насиља на

⁷⁴³ Pesin AI, „Arapsko proleće dve godine kasnije”, *Voice of America*, 28. 1. 2013. Dostupno preko: <https://www.glasamerike.net/a/arapsko-prolece-dve-godine-kasnije/1592552.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁴⁴ Philip Sherwell, „Migrant crisis is a security crisis- says Foreign Office policy chief”, *The Telegraph*, 11. 5. 2015, Available from: www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/11597651/Migrant-crisis-is-a-security-crisis-says-EU-foreign-policy-chief.html (Accessed 17 June 2021)

⁷⁴⁵ Dejan Radinović, „Arapsko proleće i migrantska kriza: bezbednosni izazov za evropske zemlje”, u: Zoran Lutovac, Slobodan Mrša (ur.), *Savremene migracije i društveni razvoj*, Srpsko sociološko društvo, Institut društvenih nauka, Beograd 2018, str. 271–280. Dostupno na: https://www.idn.org.rs/biblioteka/Zbornik_Migracije_Final_komplet.pdf (Pristupljeno 17. juna 2021), стр. 275

подручју Јужне Осетије, која је већ увелико била у току. Русија и Грузија су имале непомирљиво супротстављене интересе, за које су и једна и друга била спремне да употребе силу – Грузија да би се осамосталила од руског утицаја и повратила територијални интегритет, односно контролу над отцепљеним провинцијама,⁷⁴⁶ а Русија да би обезбедила своју сферу утицаја на постсовјетском простору, спречила улазак Грузије у НАТО и „осветила” се Западу за признавање независности Косова, које је сматрала једностраним кршењем међународног права.⁷⁴⁷

Када је реч о сукобима из августа 2008. године између Грузије и Русије, битно је нагласити да су оружана дејства првобитно започета почетком августа 2008. године између такозваних паравојних снага у Јужној Осетији са званичном грузијском војском. Међутим, како су официјелне власти Тбилисија тада тврдили, руске снаге су продрле у Јужну Осетију пре него што су грузијске снаге уопште кренуле у напад са циљем да заузму регион.⁷⁴⁸ Такође, постоје тврдње да је неко време пре избијања рата Русија почела да сепаратистима из Абхазије и Јужне Осетије масовно даје руско држављанство.⁷⁴⁹ Пуковник у Генералштабу швајцарске армије Матијас Кустер тврди да је та „пасошка политика” послужила Русији као алиби за предстојећу војну интервенцију под изговором „заштите руских грађана”.⁷⁵⁰ У том тренутку, тадашњи грузијски министар одбране Мамука Курашвили је тврдио да су у гранатирању на грузијска села учествовале и руске мировне снаге. С друге стране, министар спољних послова Руске Федерације Сергеј Лавров је истакао да су се десила разорна гранатирања цивилних подручја Цинвалија, као и других насеља укључујући и она изван зоне конфликта.⁷⁵¹

У међувремену, немачки медиј Дојче веле у својој анализи „Зашто је почео рат у Грузији” подсећа да је тадашњи амерички председник Џорџ Вокер Буш јасно дао до знања да је САД веома стало до тога да Грузија уђе у НАТО, те Грузија то поздравља, надајући се обимној, како економској тако и војној помоћи од САД. Истовремено, то би, како објашњава Дојче веле, значило побољшање безбедносне ситуације у односу на бившег великог брата – Русију.⁷⁵² С друге стране, како се наводи у овој анализи, „Русија је против уласка Грузије у НАТО, те Москва не жели да јој тај војни савез буде на самој граници, као што не жели

⁷⁴⁶ О томе како је враћање територијалног интегритета постављено као приоритет број један Сакашвилијеве власти, чему се он и лично дубоко посветио, видети: Niklas Nilsson, „Georgia’s Rose Revolution: The Break With the Past”, in: *The Guns of August 2008: Russia’s War in Georgia*, op. cit., pp. 91–95, у: Жаклина Новичић (ур.), *Употреба силе у међународним односима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2018. Доступно преко: https://www.diplomacy.bg.ac.rs/pdf/knjige/2018_Zaklina_Novicic.pdf (Приступљено 17. јуна 2021), стр. 38

⁷⁴⁷ Ariel Cohen, Robert E. Hamilton, „The Russian Military and the Georgia War: Lessons and Implications”, *Strategic Studies Institute*, June 2011, pp. 1–4, 14, у: Жаклина Новичић (ур.), *Употреба силе у међународним односима*, op. cit., стр. 38

⁷⁴⁸ „Osvrt na rusko-gruzijski razarajući rat”, *Slobodna Evropa*, 7. 8. 2018, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-gruzija-rat-razaranje-raseljeni-konflikt/29415435.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁴⁹ Извештај I, стр. 24. Чињеница је да је НАТО напао СР Југославију без мандата СБ ОУН, у: Matthias Kustre, „ГРУЗИЈСКО-РУСКИ РАТ 2008. ГОДИНЕ”, *Војно дело*, 2014. Доступно преко: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2014/0042-84261402023K.pdf> (Приступљено 17. јуна 2021), стр. 28

⁷⁵⁰ Ibidem

⁷⁵¹ „Osvrt na rusko-gruzijski razarajući rat”, *Slobodna Evropa*, op. cit.

⁷⁵² Iveta Ondruškova, „Zašto je počeo rat u Gruziji”, *Deutsche Welle*, 11. 8. 2008, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/za%20je-po%208Deo-rat-u-gruziji/a-3554582> (Pristupljeno 17. juna 2021)

радарска постројења у Чешкој и Пољској, те је то довољан разлог за пружање подршке Јужној Осетији и Абхазији у њиховим намерама да се отцепе од Грузије”⁷⁵³.

Ситуација се закомпликовала када су оружане тензије у Јужној Осетији прерасле у прави рат, након што су грузијске снаге тенковима и ракетама покушале да поврате контролу над побуњеним регионом, а после чега је уследила и неочекивана контраофанзива војних снага Руске Федерације. Како су у том тренутку преносили медији, најозбиљнија руска војна интервенција од пада Совјетског Савеза почела је након несхватљиве одлуке власти у Тбилисију да „поврате контролу” над побуњеном Јужном Осетијом, при чему је убијено најмање десет припадника руских мировних снага.⁷⁵⁴ Тадашњи руски председник Дмитриј Медведев је поновио оптужбе против грузијских власти за „геноцид” у Јужној Осетији, те је најавио истрагу како би се одговорни позвали на кривичну одговорност – уз упозорење да Русија „неће никада бити пасивни посматрач догађаја у кавкаском региону”⁷⁵⁵, док је, с друге стране, тадашњи грузијски председник Михаил Сакашвили рекао да „оно што се сада ради представља чин агресије”⁷⁵⁶. Радио Слободна Европа тврди да је Путинова геополитичка сврха била стварни узрок петодневног руско-грузијског рата. „Страхујући од Путинових реакција, НАТО је тог пролећа одбио да понуди Грузији чак и смернице за чланство у савезу, али је Путин без обзира на то реаговао – кажњавајући Грузине, упозоравајући друге и слањем јасне поруке Западу. Русија ће силом поново успоставити своју хегемонију”, наводи Радио Слободна Европа.⁷⁵⁷

Када је реч о потенцијалном учлађењу Грузије и Украјине у НАТО, битно је навести да су те две земље на Самиту Алијансе у Риги 2006. године добиле позицију такозваног интензивног дијалога са НАТО-ом, те се очекивало да на Самиту НАТО-а у Букурешту 2008. године Грузија и Украјина добију Акциони план о учлађењу. У том тренутку, према неким истраживањима, проатлантско расположење у украјинском друштво се кретало око 30 одсто, док у Грузији је 72,5 одсто грађана подржавало учлађење у НАТО.⁷⁵⁸ У том тренутку је тадашњи генерални секретар НАТО Јап де Хоп Шефер говорио да „не постоји замор од проширења, те да су врата Алијансе и даље отворена”, док је истовремено истакао „да нико нема право да намеће вето споља”. Америчке дипломате такође су сматрале да Руска Федерација не може да наметне вето у оквирима НАТО-а, али је тадашња државна секретарка САД Кондолиза Рајс на састанку Северноатлантског савета на нивоу министара спољних послова, одржаном 6. марта 2008. године у Бриселу, изјавила да ће по питању Украјине и Грузије обавити интензивне дискусије са својим сарадницима.⁷⁵⁹ Супротно ставовима званичника Пољске, Литваније, Летоније, Естоније, Канаде и САД, остале европске савезнице попут Француске, Немачке, Шпаније, Грчке, Норвешке, Турске, Белгије, Холандије, Луксембурга и Италије настојале су да очувају добре односе са Москвом по том питању. Тадашњи министар спољних послова Француске Бернар Кушнер је изјавио да током разматрања амбиције Грузије и Украјине за учлађење у НАТО треба имати у виду и значајну

⁷⁵³ Ibidem

⁷⁵⁴ „Rat u Gruziji”, *RTS*, 8. 8. 2008, Dostupno preko: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/10008/rat-u-gruziji.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁵⁵ „Руско-грузијски sukob”, *BBC Serbian*, 11. 8. 2011, Dostupno preko: https://www.bbc.com/serbian/news/2008/08/080811_ossetia_new (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁵⁶ „Osvrt na rusko-gruzijski razarajući rat”, *Slobodna Evropa*, op. cit.

⁷⁵⁷ „Ko je i šta naučio iz petodnevnog rata Rusije i Gruzije”, *Slobodna Evropa*, 9. 8. 2018, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-gruzija-rat-sukob-putin-saka%C5%A1vili-/29420192.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁵⁸ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 309

⁷⁵⁹ Ibidem, стр. 310

улогу Русије, док је тадашњи министар спољних послова Немачке Франк Валтер Штанмајер такође показао резерву по том питању те је изјавио да не крије свој скептицизам.⁷⁶⁰

Министар спољних послова Руске Федерације Сергеј Лавров је уочи Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године изјавио да је политика отворених врата НАТО-а реликт из времена Хладног рата, те да је Русија спремна да повећа сарадњу са НАТО-ом у Авганистану уколико Алијанса има у виду руске интересе и прекине експанзионистичке пројекте.⁷⁶¹ Такође, портпарол руске владе Димитриј Песков је изјавио да ће „план Алијансе да интегрише Украјину и Грузију у НАТО показати да ли Запад озбиљно размишља да сарађује са Русијом, или ће наставити своју унилатералну активност, уместо политике креирања трансевропских институција”.⁷⁶² У том тренутку је реаговао и тадашњи руски председник Владимир Путин, који је оптужио лидере Алијансе за проширење НАТО-а ка истоку, а да притом немају у виду руске интересе. „Траже од Русије да посматра овај процес без увида у њене интересе. НАТО не може да гарантује своју безбедност на рачун осталих”, истакао је у том тренутку Путин.⁷⁶³ Руска реторика је заправо постала све оштрија како су предлози НАТО експанзије почели да дотичу просторе блиске ономе што Русија сматра легитимном сфером утицаја, пре свега простор Грузије и Украјине.⁷⁶⁴ Из руске перспективе, спољна политика ЕУ се све чешће доживљава као још једна верзија освајачке политике, као реприза „продора на исток” (*Drang Nach Osten*), чије се нормативне стране посматрају као идеолошка обланда.⁷⁶⁵

На том самиту, и поред разочарања тадашњих украјинских и грузијских председника, Виктора Јушченка и Михаила Сакашвилија, лидери земаља-чланица НАТО-а су закључили да су „оба кандидата за Акциони план за учлањење недовољно припремљена за добијање тог статуса, с обзиром на то да њихове демократије нису довољно стабилне”⁷⁶⁶, Таква одлука на Самиту НАТО-а у Букурешту 2008. године за Украјину и Грузију оцењена је као пораз за тадашњег америчког председника Џорџа Вокера Буша од стране Европејаца, имајући у виду чињеницу, како преноси *Daily Telegraph*, да се Буш посебно ангажовао на самиту по питању интеграције тих двеју држава.⁷⁶⁷

Рат између грузијских и руских оружаних снага се догодио само четири месеца касније. Међутим, у том сукобу изостала је било каква конкретна реакција НАТО-а или такозваних западних савезника, осим телефонских комуникација које су имали са званичницима Москве током петодневног рата. Тадашњи амерички председник Џорџ Вокер Буш је изјавио како постоје индиције да Москва можда покушава да сруши демократски изабрану грузијску владу, те је оштро осудио акције руске војске у Грузији и поручио да акције Русије нарушавају односе које та земља има са САД и Европом. Он је такође додао да је о ситуацији у Грузији оштрим тоном разговарао са тадашњим руским премијером

⁷⁶⁰ Ibidem

⁷⁶¹ Ibidem, стр. 309

⁷⁶² Ibidem

⁷⁶³ Paul Taylor, NATO's Georgia, „Ukraine's deal built on ambiguity”, *Reuters*, 4. 4. 2008, Available from: <https://www.reuters.com/article/us-nato-enlargement-compromise-idUSL0424622720080404> (Accessed 17 June 2021)

⁷⁶⁴ Robert Donaldson, Joseph L. Noguee, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems*, нав. дело, стр. 94, у: Александар Саша Гајић, „Еу и Русија: између нормативности и реал-политике”, *Српска политичка мисао*, број 4/2017. год., 24. vol., 261–277, Доступно преко: <https://www.ips.ac.rs/wp-content/uploads/2018/01/spm-58-4-2017-14.pdf> (Приступљено 17. јуна 2021) стр. 264

⁷⁶⁵ Ibidem

⁷⁶⁶ Нано Ружин, *НАТО во современите меѓународни односи*, op. cit., стр. 310

⁷⁶⁷ Ibidem, стр. 311

Владимиром Путином.⁷⁶⁸ Запад је инсистирао на повлачењу руских снага са грузијске територије, док је истовремено Русија одложила све планиране маневре са НАТО-ом у 2008. години. Сукоб у Грузији је заправо суспендовао Савет НАТО – Русија, док је Москва заузврат опозвала свог представника у НАТО-у.⁷⁶⁹ НАТО, Велика Британија и САД су позвали стране да одмах прекину насиље, док је истовремено Европска унија затражила обнову преговора који би омогућили политичко решење уз поштовање суверенитета и територијалног интегритета Грузије. „ЕУ изражава велику забринутост због тешких сукоба у Јужној Осетији”, наводи се у саопштењу Брисела и додаје се да Унија позива све стране да одмах прекину сукобе и без одлагања наставе преговоре ради проналажења политичког решења за кризу, уз поштовање суверенитета и територијалног интегритета Грузије.⁷⁷⁰

Суштина је да је сам рат, као оружана активност на терену, кратко трајао, али да је нанео несагледиве последице на политичком и безбедносном нивоу у односима између САД и ЕУ, с једне стране, и Руске Федерације, с друге стране. И поред постојећих неслагања између Москве и политичког Запада, пре свега када је реч о политици „отворених врата” НАТО-а, евентуална атлантска интеграција Украјине и Грузије чинила се у том тренутку недовољно реалном и дугорочно временски неодређеном да би све то довело до оружаног сукоба. У прилог томе сведочи и закључак НАТО-а са Самита у Букурешту у априлу 2008. године, када је одлучено да се питање евентуалне атлантске интеграције Кијева и Тбилисија одложи док те земље не задовоље демократске критеријуме, што у суштини значи одлагање целог процеса на неодређено време.

Супротно уверењима која су постојала на обе стране Атлантика, Европска унија је успела да утиче на прекид оружаног сукоба између руских и грузијских оружаних снага.⁷⁷¹ После сложених преговора, Москва и Тбилиси су средином августа прихватили споразум о прекиду ватре, постигнут посредством тадашњег председника Француске Николе Саркозија, који је посредовао у својству државе која је у том тренутку председавала Европском савету. Споразумом се позивају стране да обуставе непријатељства и повуку се на положаје које су заузимале пре почетка оружаних дејстава. Како би се прецизирале одредбе споразума, односно начин примене споразума о прекиду ватре, почетком септембра 2008. године потписан је нови споразум, који предвиђа покретање међународног дијалога о будућем статусу Абхазије и Јужне Осетије, те пружање хуманитарне помоћи у зони сукоба, као и повратак расељених лица.⁷⁷² Заправо, грузијско-руски сукоб је био додатни мотив Москве да знатно увећа своје војно и економско присуство како у Абхазији, тако и у Јужној Осетији. Тиме је Руска Федерација додатно везала ове две области за себе и поштрила поделе између њих и територије Грузије. Самим тим је сваки покушај да се реши њихов статус постао

⁷⁶⁸ „Руско-gruzijski sukob”, op. cit.

⁷⁶⁹ Ingo Mantjfel, „Na silu ne odgovarati silom”, *Deutsche Welle*, 22. 8. 2008, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/na-silu-ne-odgovarati-silom/a-3585598> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁷⁰ „Rat u Gruziji”, op. cit.

⁷⁷¹ Manfred Huterer, „The Russia Factor in Transatlantic Relations and New Opportunities for U.S.–EU–Russia Cooperation”, Foreign Policy at Brookings, Working Paper, No. 4, The Brookings Institution, Washington, D.C, 2010, p. 4, u: Ana Jović-Lazić, Ivona Lađevac, „Zamrznuti sukobi i pregovarački procesi u regionu Južnog Kavkaza”, u: Dragan Đukanović (ur.), *Međunarodna politika*, br. 1152, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2013, str. 55–73. Dostupno preko: http://repozitorijum.diplomacy.bg.ac.rs/285/1/Međunarodna_politika_br._1152_2013-57-75.pdf (Pristupljeno 17. juna 2021), str. 59

⁷⁷² Ana Jović-Lazić, „Sukob u Gruziji i Evropska unija”, op. cit., str. 30–37. u: Ana Jović-Lazić, Ivona Lađevac, „Zamrznuti sukobi i pregovarački procesi u regionu Južnog Kavkaza”, op. cit., str. 59

много сложенији, док би било које привремено или стално присуство међународних снага на територији овог региона захтевало одобрење званичне Москве.⁷⁷³

Заправо, ситуација се додатно закомпликовала јер је Руска Федерација само десетак дана након окончања конфликта, односно 26. августа, донела одлуку да призна независност Абхазије и Јужне Осетије, те је ту одлуку истог дана, након седнице Савета за безбедност Русије, саопштио тадашњи руски председник Дмитриј Медведев. На такву одлуку Москве оштро је реаговала немачка канцеларка Ангела Меркел, која је изјавила да је та „одлука супротна начелима територијалне целовитости, темељном начелу међународног права”, те да је управо због тога и неприхватљива, док је, тадашњи одлазећи амерички председник Џорџ Вокер Буш одбацио одлуку Русије и оценио да је то супротно међународном праву, те је нагласио територијалну целовитост Грузије. Експерт за руску политику Инго Мантојфел (*Ingo Mannteufel*) истакао је да ће руско признање независности република Јужне Осетије и Абхазије знатно погоршати односе с Москвом, те нагласио да очекује далекосежне последице. „Колико год се сукоб у Грузији на први поглед за САД и ЕУ чинио неважним, он ће након непријатељског чина Русије без сумње довести до јединствене политике Запада према Москви, и то како у ЕУ, тако у НАТО-у. Критике према Русији ће бити све израженије, а то показују и реакције из Берлина, канцеларке Ангеле Меркел и министра спољних послова Франк-Валтера Штајнмајера. А управо су Немци били ти који су годинама унутар Европске уније градили и улагали у сарадњу с Русијом. То ће сада у суштини променити ствари”⁷⁷⁴, објашњава Мантојфел.

У суштини, конфликт у Грузији је представљао својеврсну прекретницу у односима између Москве и Брисела, који су до тада, како на безбедносном тако и на економско-енергетском плану, уливали наду да је заиста могућа дубља интеграција и сарадња између „Запада и Истока” Европе. С друге стране, иако Вашингтон није успео, краткорочно посматрано, да реализује своје стратешке интересе у Грузији, макар је успео након овог конфликта да „отрезни” своје европске савезнике, који су имали мало већа очекивања од Москве, те су очекивали много резервисаније опхођење Москве и када је реч о европској и када је реч о атлантској политици „отворених врата”. Истовремено, сукоб у Грузији је показао да су интереси Москве и Брисела, посматрано из угла безбедносне политике, и даље знатно супротстављени, односно да се није много далеко одмакло од такозване хладноратовске поделе сфере утицаја између „Запада и Истока”. Иако Брисел има двоструки инструмент у реализацији својих интереса ка источној Европи, један кроз ЕУ и други кроз НАТО, ипак је Руска Федерација, прво на случају Грузије у безбедносном смислу, а потом и на случају Украјине у економском смислу, показала да је реч о традиционалним географским областима руског интересовања, те да су, макар у актуелним међународним односима, донели Европске уније и НАТО-а, а самим тим и САД, у знатној мери ограничени у том делу европског континента.

Међутим, такав развој догађаја отвара нова питања о даљем развоју односа између држава, као и о томе колико интереси великих сила детерминишу спољнополитичка опредељења, а самим тим и стратегију спољне политике малих држава, попут Грузије. Ако смо превазишли хладноратовско историјско поглавље, прожето такозваним блоковским утицајима и с једне и с друге стране, те уколико развој једне државе зависи искључиво од њених суверених одлука усклађених са међународним стандардима и начелима, па и

⁷⁷³ Lincoln A. Mitchell, „Georgia Postbellum”, *The American Interest*, Vol. 4, No. 5, 2009, p. 72, u: Ibidem, str. 60

⁷⁷⁴ Ingo Mantojfel, „Promjena u odnosima Zapada prema Rusiji”, *Deutsche Welle*, 27. 8. 2008, Dostupno preko: <https://www.dw.com/hr/promjena-u-odnosima-zapada-prema-rusiji/a-3596159> (Pristupljeno 17. juna 2021)

европским, онда се поставља питање како мале државе могу да буду властити креатори својих политика које нису увек усклађене са политиком „великог суседа“? Или заправо мале државе имају право на спровођење своје државне политике која је претходно усклађена са политиком великих сила? И колико данас уопште велике силе гарантују одрживост и безбедност једној малој држави, попут Грузије, уколико би то изискивало евентуални сукоб великих сила? У таквом једном контексту разумевања међународних односа, а на примеру Грузије, у суштини изгледа да Тбилиси није успео јасно да схвати своју географску позиционираност, а самим тим ни да дефинише своје спољнополитичке циљеве. Након сукоба Москва је дефинитивно уздрмала своје односе са Бриселом и Вашингтоном, и последице тога су снажне и видљиве чак и данас, 13 година након конфликта, али је истовремено Грузија постала нефункционална држава, уз слабу економију, без јасног територијалног суверенитета, али истовремено и без снажне подршке Вашингтона и Брисела у реализацији претходно прокламованих спољнополитичких циљева. Заправо, реч је о сукобу интереса „великих“, о показној вежби на територији Грузије, на којој су САД и ЕУ у политичком смислу показале да су заинтересоване и забринуте, док је истовремено Руска Федерација показала свој државни витални интерес.

7.6 Случај Украјине и однос Брисела према политици Источног партнерства

Политика Источног партнерства Европске уније првенствено се појавила као иницијатива у мају 2008. године, предвођена тадашњим министрима спољних послова Пољске и Шведске Радославом Сикорским и Карлом Билтом, на Савету за опште и спољне послове Европске уније. Након годину дана, односно на Самиту ЕУ у Прагу одржаном 7. маја 2009. године, покренуто је такозвано Источно партнерство као посебна грана у оквирима Европске политике суседства између ЕУ и шест бивших совјетских република, односно Молдавије, Белорусије, Украјине, Грузије, Азербејџана и Јерменије, што је званична Москва оценила као покушај Уније да повећа свој утицај у земљама у којима Руска Федерација има стратешке интересе, док је, истовремено, Брисел истицао да тиме само жели да обезбеди стабилност земаља у свом окружењу, тј. суседству.⁷⁷⁵ Заправо на том самиту је усвојена и Заједничка декларација о Источном партнерству ЕУ.⁷⁷⁶ Источно партнерство може се посматрати као покушај превазилажења неких од недостатака Европске суседске политике, преваходно када је реч о великим разликама између држава које су део Европске политике суседства. Циљ Источног партнерства је да допринесе убрзаном „политичком придруживању” и даљој економској интеграцији између ЕУ и њених источних партнера. Ова политика Уније осмишљена је са циљем подршке политичким и економским реформама земаља учесница, како путем билатералне, тако и путем мултилатералне сарадње.⁷⁷⁷ Иначе, како је наведено у Заједничкој декларацији из Прага, основни циљ политике Источног

⁷⁷⁵ Ana Jović-Lazić, „Evropska politika dobrosusedstva i evropski instrument za susedstvo i partnerstvo”, *Međunarodna politika*, br. 27-28, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009, стр.162, у: Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, мастер рад, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, Београд, 2014, стр. 4

⁷⁷⁶ Council of the European Union, Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague, 7 May 2009, 8435/09, Brussels, 7 May 2009, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-09-78_en.htm, 28/06/2018, у: Дејана Вукасовић, „Источно партнерство – домети и ограничења”, *Српска политичка мисао*, број 2/2019. год. 26. vol. 64, Београд, 2019, стр. 21

⁷⁷⁷ Дејана Вукасовић, „Источно партнерство – домети и ограничења”, *op. cit.*, стр. 20

партнерства је „стварање услова за ближу економску и политичку сарадњу ЕУ и њених источних суседа”.⁷⁷⁸

Заправо, планирано је да се основни циљ Источног партнерства ЕУ спроводи како на билатералном тако и на мултилатералном нивоу. Када је реч о билатералним односима, они се заснивају на такозваним споразумима о придруживању, односно о новој генерацији такозваних акционих планова, који мењају постојеће споразуме о партнерству и сарадњи. Европска унија је преговарала са државама које су биле спремне да прихвате обавезе које произлазе из тих споразума, а самим тим се партнерске државе приближавају легислативи и стандардима Уније, односно истовремено у своје национално законодавство усвајају законске одредбе о слободној трговини. Такође, што је веома битно, партнерске државе се приближавају и одредбама заједничке спољне и безбедносне политике Европске уније.⁷⁷⁹ Битно је нагласити да се сами споразуми, односно њихови садржаји разликују од државе до државе, а у зависности од њихових аспирација и могућности.⁷⁸⁰ Заправо, предвиђено је да билатерална сарадња ЕУ са сваком земљом понаособ узме у обзир њихове различитости, имајући у виду да постоје земље које у потпуности зависе од руског гаса, попут Јерменије и Молдавије, транзитне земље, попут Украјине и Грузије, као и земље које су снабдевачи, као што је Азербејџан. Мултилатерална сарадња у овој области требало би да омогући да се унапреди систем за рано упозорење у случају евентуалних криза у снабдевању енергентима.⁷⁸¹

Када је реч о улози Москве, поготово у случају Украјине, Кремљ је од почетка, како наводи немачки Дојче веле, „торпедирао” европске интеграције Украјине. Заправо, Кремљ ту земљу не види као суверену државу, већ као руску сферу утицаја. Са Евроазијском унијом, а посебно Царинском унијом са бившим совјетским републикама, Москва је одавно представила контраконцепт Европској унији, а у њега се не уклапа европски оријентисана Украјина.⁷⁸² У суштини, Брисел, уместо да допринесе стабилизацији прилика у источној Европи, лансирајући усмерену политику ка том делу Старог континента, заправо је таквом политиком, поготово у случају Украјине, допринео наглом заоштравању односа на линији Кијев–Москва, а самим тим и на линији ЕУ – Руска Федерација. Два су кључна фактора која су томе допринела: прво, традиционални и историјски интереси Москве у Украјини, а друго, велики утицај Руске Федерације унутар украјинског друштва, што је *de facto* онемогућило успостављање јасне политичке стратегије Кијева ка партнерству са ЕУ, јер је истовремено велики део становника те земље био приклоњен Русији и интегрисаној сарадњи са Москвом.

Проблем је заправо испливао на површину на Самиту ЕУ и земаља-чланица такозваног Источног партнерства у Вилњусу 28. и 29. новембра 2013. године. На скупу на коме се очекивао велики тријумф европске политике Источног партнерства, заправо се догодило оно на шта су многи упозоравали – евидентан снажан утицај Москве у државама

⁷⁷⁸ „Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Council of the European Union, Vilnius, 7 May 2009, Available from: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/139765.pdf (Accessed 17 June 2021)

⁷⁷⁹ Longhurst, Kerry, *Forging a new European Ostpolitik – An Assessment of the Eastern Partnership*, Warsaw, 2009, str. 19, у: Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, *op. cit.*, стр. 17

⁷⁸⁰ Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, *op. cit.*

⁷⁸¹ Benita Ferrero-Waldner, „Eastern Partnership – an ambitious project for 21st Century European Foreign Policy”, у: Ана Јовић-Лазивић, „Источно партнерство Европске уније”, *Европско законодавство*, бр. 29–30, година VIII, стр. 137–144, Доступно преко: http://diplomacy.bg.ac.rs/pdf/E_Zakonodavstvo/29-30/29_14_AJovic.pdf (Пристапљено 17. јуна 2021), стр. 141

⁷⁸² Johan Bernd, „Korak unazad za Brisel i Kijev”, *Deutsche Welle*, 15. 9. 2014, Dostupno преко: <https://www.dw.com/sr/korak-unazad-za-brisel-i-kijev/a-17922015> (Pristupljeno 17. juna 2021)

које су део Источног партнерства, односно вишеслојна зависност тих земаља од Руске Федерације, како на економском, тако и на политичком и безбедносном плану. Европски лидери су на Самиту у Вилњусу потписали заједничку декларацију о продубљивању економске и политичке сарадње Брисела са земаљама у оквиру Источног партнерства. Истовремено су парафирани споразуми о придруживању са Грузијом и Молдавијом, док је Украјина одустала од тога, након што је украјинска влада само недељу дана пре Самита саопштила да неће наставити са припремама за потписивање и одлучила се за даљи развој веза са Москвом, иако су европски лидери пред почетак Самита поново покушали да оживе споразум са Кијевом. Заправо, тврдило се да је реч о случају бивше премијерке Украјине Јулије Тимошенко, иначе тадашње лидерке украјинске опозиције, која је била осуђена на седам година затвора због злоупотребе службеног положаја, те да је Брисел условио потписивање споразума са Кијевом захтевајући ослобађање за Тимошкову. Тадашњи украјински председник Виктор Јанукович или је сматрао да је Украјина превише важна за ЕУ, па да ће се споразум са ЕУ свакако потписати, или је желео да задржавањем Тимошкове у затвору заправо спута њене амбиције на наредним парламентарним изборима.⁷⁸³ Када је реч о Јерменији, на истом самиту у заједничкој изјави Европска унија и Јерменија су споразумно прекинуле процес ратификације Споразума о придруживању, као и Споразума о слободној трговини (ДЦФТА), у складу са новим јерменским међународним усмерењем.⁷⁸⁴

С друге стране, у том тренутку лидери ЕУ, укључујући и немачку канцеларку Ангелу Меркел, поручили су властима у Украјини да Кијев може и даље да потпише споразум и настави европске интеграције, али, како су тврдили медији у том тренутку, услов је био ослобађање из затвора Тимошкове, која је била и највећи политички противник тадашњем украјинском председнику Виктору Јануковичу. Унија ипак није затворила врата Украјини, те је тадашњи европски комесар за проширење Штефан Филе на конференцији о цивилном друштву у Вилњусу поручио да Брисел остаје при својој одлуци да односе са Украјином подигне на виши ниво, те да ЕУ наставља са припремама за потписивање споразума чим Кијев буде спреман да настави пут ка политичкој асоцијацији и придруживању са ЕУ.⁷⁸⁵ Истовремено, тадашњи заменик руског премијер Дмитриј Рогозин је рекао како ће Русија затворити своје границе за производе из земаља које потпишу споразум о придруживању, а радницима из тих држава неће бити допуштено да траже посао у Русији.⁷⁸⁶

Међутим, Кабинет министара Украјине, односно влада у Кијеву донела је одлуку да одложи потписивање споразума са ЕУ, што је заправо и Јанукович најавио 21. новембра. Како наводи немачки Дојче веле, Кијев је под притиском Москве одлучио другачије, и то само једну седмицу уочи самита, те су надлежна министарства у Украјини добила налог да „започну активни дијалог са Русијом и другим државама царинске уније, као и Заједницом независних држава, иако је Украјина, како истиче овај медиј, последњих година убедљиво

⁷⁸³ Korduban, Pavel, Yanukovich Set to Sacrifice European Future and Keep Tymoshenko In Prison, Publication: Eurasia Daily Monitor Volume: 8 Issue: 217, November 30, 2011, Dostupno preko: http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=38726&no_cache=1#.VloASjHF-tI у: Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, оп. cit., стр. 38

⁷⁸⁴ Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, оп. cit., стр. 56

⁷⁸⁵ Mirjana Rakela, „Savet o istočnom partnerstvu, Kišinov i Tbilisi između Moskve i Brisela”, *Radio Slobodna Evropa*, 28. 11. 2013, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/samit-o-istocnom-partnerstvu-kisinov-i-tbilisi-izmedju-moskve-i-brisela/25183423.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁸⁶ Ibidem

предњачио у приближавању ЕУ, те је била прва земља Источног партнерства надамак успостављања слободне трговинске зоне са ЕУ.⁷⁸⁷

Такав развој догађаја довео је до потпуног хаоса у Украјини, првенствено на политичком нивоу, уз бројне и насилне протесте, а који је касније продубљен грађанским сукобима у источним деловима Украјине, али и референдумом на Криму. Већ почетком децембра на кијевском тргу Мајдан започеле су масовне демонстрације проевропских грађана против одлуке да се не потпише споразум са ЕУ, док су у заједничком писму три бивша председника Украјине, односно Леонид Кравчук, Леонид Кучма и Виктор Јушченко, осудили насиље на улицама Кијева и затражили од актуелног председника Јануковича да започне дијалог са опозицијом.⁷⁸⁸

У међувремену су протести на кијевском тргу Мајдан прерасли у сукоб између украјинских безбедносних снага и демонстраната, а ескалација насиља се догодила између 18. и 20. фебруара 2014. године, када је 77 људи настрадало, док је, према подацима Министарства здравља Украјине, преко 600 њих повређено.⁷⁸⁹ Након ескалације догађаја, већ 21. фебруара украјински председник Виктор Јанукович и опозициони лидери у тој земљи Виталиј Кличко, Арсениј Јацњук и Олег Тјагнибок, уз посредништво шефова немачке, француске и пољске дипломатије Франк-Валтера Штајнмајера, Лорана Фабијуса и Радослава Шикороског, потписали су споразум о окончању кризе и о враћању на снагу Устава из 2004. године, те су истовремено заказани избори за мај 2014. године.⁷⁹⁰ Украјински парламент је потом суспендовао Устав и вратио на снагу онај из 2004. године, чиме су председничка овлашћења знатно ограничена, ослободио је из затвора бившу премијерку Јулију Тимошенко, амнестирао ухапшене демонстранте и сменио тадашњег министра полиције за којег се сматра да је наредио употребу силе над учесницима протеста.⁷⁹¹ Украјина је, као кључна земља у овој новој геополитичкој и геоекономској игри постала поприште сукобљавања Европске уније и Русије, које је касније кулминирало анексијом Крима од стране Руске Федерације и хибридном ратом у источној Украјини.⁷⁹²

Суштина је да је Источно партнерство доживело својеврсни дебакл, и та политика је заправо у том тренутку изгубила основни циљ, односно економску, политичку и безбедносну стабилизацију тог региона, јер се на случају Украјине показало да је политика Источног партнерства постала главни камен спотицања између Брисела и Москве, док је истовремено Украјина, уместо мост сарадње на линији Исток-Запад, постала својеврсна тампон-зона у

⁷⁸⁷ Roman Gončarenko, Jakov Leo, „Šta će ko potpisati u Viljnu?”, *Deutsche Welle*, 28. 11. 2013, Dostupno preko: <https://www.dw.com/bs/%C5%A1ta-%C4%87e-ko-potpisati-u-viljnu/a-17257872> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁸⁸ Peter Rutland, *Ukraine After Vilnius: The country has stepped away from history's threshold into stalemate*, December 2013, Dostupno preko: <http://www.tol.org/client/article/24089-ukraine-after-vilnius.html> у: Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, ор. cit., стр. 39

⁷⁸⁹ The Guardian: 'We were so naive and optimistic': Ukraine Euromaidan protesters tell us what's changed for them, Dostupno preko: <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/04/ukraine-crisis-protesters-kieueuromaidan-independence-square> у: Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, ор. cit., стр. 39

⁷⁹⁰ Larsen, H.V.L., 2014. „Great Power Politics and the Ukrainian Crisis: NATO, EU and Russia after 2014”, Report 2014:18, Copenhagen: DIIS, Danish Institute for International Studies, 2014. str. 10, у: Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, ор. cit., стр. 39

⁷⁹¹ „Јануковић напустио Кијев”, *РТС*, 21. 2. 2014, Dostupno preko: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2/svet/1528760/janukovic-napustio-kijev.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁹² Дејана Вукасовић, „Источно партнерство – донети и ограничења”, *Српска политичка мисао*, број 2/2019. год. 26. vol. 64, Београд, 2019, стр. 37

којој се прожимају европски и руски интереси. У том тренутку, на територији Украјине ствари су се одвијале пребрзо да би било ко могао да их предвиди.

Већ почетком марта 2014. године Руска Федерација је извршила војну окупацију Крима, док је 16. марта на тој територији одржан референдум о припајању тог полуострва Русији, на коме је велика већина грађана Крима гласала „за”, а руски председник Владимир Путин је само два дана након референдума, односно 18. марта, потписао указ којим се полуострво припаја Руској Федерацији. Тадашњи амерички председник Барак Обама поручио је да референдум на Криму представља кршење међународног права и украјинског устава, док је Европска унија истовремено на ванредном самиту лидера у Бриселу суспендовала преговоре о економском споразуму и либерализацији виза са Русијом.⁷⁹³ Ситуација се толико закомпликовала да је већ било скоро немогуће вратити се на иницијалне идеје Брисела о економској интеграцији и политичкој асоцијацији између ЕУ и земље у оквиру Источног партнерства. Заправо, Москва је директно послала поруку како Бриселу тако и Вашингтону да је источна Европа и даље једна од основних сфера утицаја за Руску Федерацију, те да неће једноставно прихватити било какво уплитање такозваног западног политичког фактора на том географском простору, које би заправо могло да доведе у питање традиционални руски утицај кроз историју. Ово је, према речима Дејане Вукчевић са Института за политичке студије у Београду, имало за последицу увођење санкција Русији од стране ЕУ и *de facto* замрзавање односа. Две су последице проистекле из овог следа догађаја. С једне стране, у ревидираној Европској политици суседства из 2015. године по први пут је суседство у званичном дискурсу институција ЕУ означено као „геополитички простор” и указано је на потребу да се Брисел укључи у решавање сукоба у региону.⁷⁹⁴ Поједини аутори су у том смислу указивали на појаву „геополитизације” политике Источног партнерства и ефекат „преливања” руског деловања на ЕУ.⁷⁹⁵ Насупрот овом становишту, постоје и мишљења да овај став захтева опрезност, будући да је „геополитизација” Источног партнерства, у самој основи његовог оснивања, схваћена од стране Пољске и балтичких држава као тампон-зона између њих и Русије, док је за Француску и Немачку – Источно партнерство представљало мост ка приближавању Русији.⁷⁹⁶

И поред ратних дејстава у источним областима Украјине, као и стања око Крима, Европска унија је одобрила Украјини износ од 15 милијарди долара у зајмовима и гаранцијама како би та земља избегла евентуални банкрот, те да би нова влада могла да консолидује јавне финансије, које су иначе додатно биле оптерећене ратним дејствима на истоку земље.⁷⁹⁷ Коначно, 21. марта 2014. године Европска унија и Украјина су потписале

⁷⁹³ „Krim za pripajanje Rusiji, SAD i EU osuđuju referendum”, *Voice of America*, 6. 3. 2014, Dostupno preko: <https://www.glasamerike.net/a/ukraine-crimea-parliament-russia/1865756.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁷⁹⁴ European Commission, Joint Staff Working Document, Towards a new European Neighbourhood Policy, Brussels, 18.11. 2015, SWD(2015) 500 final, Internet, http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/documents/2015/151118_staff-working-document_en.pdf, 08/04/2019, у: Дејана Вукасовић, „Источно партнерство – домети и ограничења“, *op. cit.*, стр. 34

⁷⁹⁵ Cristian Nitou, „The elephant in the room at Riga”, *Open Democracy*, 2015, Internet, <https://www.opendemocracy.net/od-russia/christian-nitou/elephant-in-riga-room>, 24/04/2019; Laure Delcour, „Dealing with the elephant in the room: the EU, its ‘Eastern neighbourhood’ and Russia”, нав. дело, David Cadier, „The Geopoliticisation of the EU’s Eastern Partnership”, нав. Дело, у: Дејана Вукасовић, „Источно партнерство – домети и ограничења“, *op. cit.*, стр. 34

⁷⁹⁶ Jean Crombois, „The Eastern Partnership: Geopolitics and policy inertia”, нав. дело, у: Дејана Вукасовић, „Источно партнерство – домети и ограничења“, *op. cit.*, стр. 34

⁷⁹⁷ Ukraine: The Budapest Memorandum of 1994, Dostupno preko: http://www.larouchepub.com/eiw/public/2014/eirv41n08-20140221/34-35_4108.pdf у: Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, *op. cit.*, стр. 40

политички део споразума о придруживању, изражавајући приврженост што скоријем потписивању и закључењу и преосталог дела споразума који се односи на питање слободне трговине.⁷⁹⁸ Део споразума о придруживању који се односио на слободну трговину, односно Споразум о продубљеној и свеобухватној зони слободне трговине (ДЦФТА), потписан је у Бриселу 27. јуна 2014. године, чиме је Споразум о придруживању између ЕУ и Украјине у потпуности био спреман за спровођење као јединствени инструмент.⁷⁹⁹

У таквој ситуацији, успех Европске уније због потписивања тог споразума са Украјином, који је првенствено одбила претходна украјинска влада, био је у суштини занемарљив, јер Украјина више није била држава-лидер у процесу политике Источног партнерства, статус који је уживала пре самита између ЕУ и земаља у оквиру тог партнерства у Вилњусу 2013. године. Нова реалност је била сасвим другачија, јер су се проблеми Кијева нагомилавали брже него што је констатовано у политичким анализама о стању у тој земљи, док је истовремено територијални интегритет био у потпуности обрушен, имајући у виду припајање Крима Руској Федерацији, као и сукобе у источним деловима земље, између украјинских безбедносних снага и проруских оружаних група.

Са украјинске тачке гледишта, када је ЕУ јасно ставила до знања да је спремна да потпише споразум о придруживању са Украјином, Брисел је бар делимично преузео одговорност за дешавања у тој земљи.⁸⁰⁰ Ипак ЕУ мора да призна да се њена иницијатива Источно партнерство није показала адекватном заменом за чланство. Уместо тога, може се рећи да су чак споразуми о асоцијацији били више фактор дестабилизације, с обзиром на реакције Руске Федерације.⁸⁰¹ С друге стране, украјинске власти и даље помињу чињеницу да би једино јасна перспектива украјинског приступања Европској унији могла да уклони врло озбиљан контрааргумент проруских присталица у Украјини о томе да тамо нико не чека ту земљу.⁸⁰²

Ипак, политика Источног партнерства није изнедрила очекивани ефекат који су на самом почетку покретања ове иницијативе очекивали европски званичници у Бриселу. Из данашње перспективе тешко је разумети зашто је у том тренутку Брисел пропустио прилику да направи анализу како ће реаговати званична Москва, пре покретања тог партнерства, или је заправо Украјина била само лакмус-папир да би се директно на терену проценило докле може да се испружи рука политичког Запада. У сваком случају, политика Источног партнерства Европске уније се и даље више тумачи из угла последица које је произвела по

⁷⁹⁸ EU-Ukraine relations: F A C T S H E E T, Brussels, 29 August 2014, str. 2, Izvor: EEAS, Dostupno preko: http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140514_02_en.pdf у: Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, оп. cit., str. 41

⁷⁹⁹ EU-Ukraine relations: F A C T S H E E T, Brussels, 29 August 2014, str. 2, Izvor: EEAS, Dostupno preko: http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140514_02_en.pdf у: Давид Клепић, „Изазови Источног партнерства Европске Уније – Случај Украјина”, оп. cit., str. 41

⁸⁰⁰ Alyona Getmanchuk, „Tracing the origins of the Ukraine crisis: Should the EU share the blame?”, Europe’s World, 15 June 2014, <http://europesworld.org/2014/06/15/tracing-the-origins-of-the-ukraine-crisis-should-the-eu-share-the-blame/#.WLQQOIUrLIX>. У: Katarina Ristić, „Dometi politike uslovljavanja u susedstvu Evropske unije - primer Istočnog partnerstva”, Srđan Korać, *Međunarodni problemi*, Vol. LXIX, br. 1, str. 126–15. Dostupno preko: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2017/0025-85551701126R.pdf> (Pristupljeno 17. јуна 2021), стр. 142

⁸⁰¹ Nadia Alexandrova-Arbatova, „A Russian view on the Eastern Partnership”, EU Forum, 23 March 2016, Clingendail Institute of International Relations, у: Katarina Ristić, „Dometi politike uslovljavanja u susedstvu Evropske unije - primer Istočnog partnerstva”, оп. cit.

⁸⁰² Katarina Ristić, „Dometi politike uslovljavanja u susedstvu Evropske unije - primer Istočnog partnerstva”, оп. cit., str. 143

земље у том делу Европе, за разлику од првобитних циљева ове иницијативе. Заправо суштина проблема се налази у уздрганим односима пре свега на релацији Брисел – Москва, који су прожети обостраним неповерењем, док су истовремено државе у оквирима Источног партнерства постале својеврстан инструмент кроз који се преклапају европски и руски интереси. Без свеобухватног регулисања и нормализације односа између ЕУ и Руске Федерације, у суштини није могуће спровести ни успешну и ефективну политику Источног партнерства. Из данашње перспективе европско-руских односа и узрочно-последичног утицаја тих односа на европску политику Источног партнерства, биће потребан још дуги низ политичких преговора, економских компромиса и енергетске диверзификације како би се могли усагласити макар основни постулати развоја те политике, која би заиста у будућности, посматрано средњорочно, могла бити мост између Уније и Руске Федерације, онако како су и очекивале државе такозване старе Европе.

7.7 Криза политике проширења Европске уније – нови стратешки правци Брисела

Политика проширења Европске уније, која је у првој деценији 21. века била веома проактивна са великим проширењем у 2004. години, а и касније, 2007. године, са пријемом Републике Румуније и Републике Бугарске, већ је у 2008. години почела да постаје предмет размимоилажења у ставовима држава чланица. Идеја о хоризонталној интеграцији Европске уније није се развијала онако како је било замишљено у одређеним оптимистичнијим круговима Брисела, већ се суочила са бројним изазовима и баријерама, како на унутрашњеполитичком тако и на спољнополитичком плану. Три су кључна сегмента која су допринела да се процес даљег хоризонталног проширења Европске уније, на измаку прве деценије 21. века, доведе у питање: први, институционална криза Уније, питање надлежности, права и обавеза држава чланица, преношења овлашћења на наднационалном нивоу, недостатак јасног и консензуалног опредељења у ком ће се правцу развијати ЕУ, у формату федерализованих европских држава, са основном примесом конфедерализма, или ће ипак све остати на нивоу снажног економског савеза независних држава; други, неравнотежа у финансијском систему и економском развоју држава-чланица довела је до отвореног неслагања између политичких елита унутар ЕУ, те и до немогућности усвајања буџета ЕУ који је у једном тренутку постао средство за условљавање на политичком „тржишту“; и треће, својеврсна zasiћеност грађана у државама-чланицама од политике проширења, пре свега у друштвима „старих“ чланица Уније.

Како објашњава Душко Лопандић, у току прве деценије 21. века, Европска унија бележи нове успехе, али и потресе.⁸⁰³ „У мају 2004. године долази до петог проширења Уније којим се дефинитивно бришу некадашње границе подељене Европе. Истовремено, Европска унија се припремала за нову реформу. Након више од две године јавне дебате и преговора, у Риму је у октобру 2004. године договорен уговор о 'Европском уставу', којим је 'Европа' требало да добије ново правно 'рухо' за двадесет и први век. У две земље чланице – Француској и Холандији, нови 'Устав за Европу' није прихваћен, чиме се дебата о изгледу Европске уније у 21. веку вратила скоро на почетну тачку“⁸⁰⁴, наглашава Лопандић. У том контексту Миша Ђурковић са Института за европске студије наводи да криза у ЕУ траје у континуитету од пропасти такозваног Европског устава. „У тренутку када се чинило да ће

⁸⁰³ Duško Lopandić, *Reforma Evropske unije, Zapadni Balkan i Srbija Zakasnela integracija*, Evropski centar za mir i razvoj (ECPD), Beograd, 2007, стр. 24

⁸⁰⁴ Ibidem

након Лисабонског уговора из 2007. године уследити период стабилизације, избила је нова, још озбиљнија криза повезана са економским проблемима с којима се суочило више од пола чланица ЕУ. Борба са последицама економске кризе изазвала је читав низ политичких па и уставноправних последица по функционисање и изглед ЕУ⁸⁰⁵, објашњава Ђурковић. Такав развој ситуације у оквирима Европске уније допринео је својеврсној маргинализацији саме политике проширења, због неопходности суочавања са суштинским изазовима са којима се суочавала Унија у том тренутку. Одбацавање Устава за Европу, проблеми са ратификацијом Уговора из Лисабона, светска економска криза која од 2008. године потреса и ЕУ, били су само неки од унутрашњих проблема на које се Унија морала фокусирати, а проширење привремено склонити са листе својих приоритета.⁸⁰⁶

Истовремено Европска унија се суочавала и са новим изазовима на међународном плану. Светска економска криза је изазвала озбиљне економске „турбуленције” код појединих држава чланица, те је Брисел у том тренутку морао да се бави и питањем како осигурати финансијску одрживост одређених националних финансијских система, који су истовремено били у монетарној унији, а чији би евентуални крах водио у смеру финансијског краха монетарног система Уније. Показало се, наиме, да су финансијска и економска криза послужиле и као окидачи за читав низ других проблема који су испливали на површину када је ЕУ у питању.⁸⁰⁷

С треће стране, на политику проширења Европске уније се све више гледало са одређеном скепском и засићеношћу у оквирима држава-чланица. О томе сведочи и недавно спроведено истраживање Фондације за отворено друштво, заједно са Институтом за европску политику, у коме са наводи да је 59 одсто Француза изјавило да би пријем Западног Балкана у ЕУ био лош, док је само 22 одсто одговорило да је добар.⁸⁰⁸ Конкретније, док би огромна већина Француза, њих 81 одсто, подржала пријем Норвешке, односно 75 одсто Исланда, истовремено када је реч о земљама на Западном Балкану, пријем Србије у ЕУ подржава 22 одсто Француза, пријем Црне Горе 27 одсто, Северне Македоније 25 одсто, док БиХ и Албаније само по 20 одсто.⁸⁰⁹ С друге стране, занимљиво је приметити да је такозвано источно проширење у 2004. години изазвало пораст евроскептицизма. У 1990. години је чак 69 одсто становника тадашње Европске заједнице сматрало да је добро да њихова држава

⁸⁰⁵ Миша Ђурковић, „Криза, федерализација и отпори”, Александар Гајић, Милан Игрутиновић (ур.), *Криза Европске уније - оквири, домети, трендови*, Институт за европске студије, прво издање, Београд, 2013. Доступно преко: http://www.ies.rs/wp-content/uploads/2016/09/Aleksandar_Gajic_i_Milan_Igrutinovic_ur_Kriza_Evropske_unije.pdf (Приступљено 17. јуна 2021), стр. 53

⁸⁰⁶ Данијела Лакић, „Утицај проширења Европске уније на процес интеграција”, докторска дисертација, Факултете политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2015. Доступно преко: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/3111/Disertacija.pdf?sequence=6&isAllowed=y> (Приступљено 17. јуна 2021), стр. 173

⁸⁰⁷ На овој тези посебно инсистира Урлик Бек. По њему су криза евра и финансијска криза само симптоми много дубљих суштинских проблема који се не решавају. Види Beck, 2012, у: Миша Ђурковић, „Криза, федерализација и отпори”, *op. cit.*, стр. 54

⁸⁰⁸ Christine Hübner, Jan Eichhorn, Luuk Molthoff, *It's the EU, not Western Balkan Enlargement... French Public Opinion on EU Membership of the Western Balkans*, Open Society, European Policy Institute, 2021, Available from: <https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/86b64122-f094-4576-a747-f493cbd86f8b/it%E2%80%99s-the-eu-not-western-balkan-enlargement-20210201.pdf> (Accessed 23 June 2021)

⁸⁰⁹ Ibidem

буде чланица ЕЗ/ЕУ, док је тај постотак у 2002. години опао на 55 одсто, да би 2004. године био на нивоу од 48 одсто.⁸¹⁰

У међувремену, тај процес раста скептицизма код грађана у државама-чланицама Европске уније допринео је и порасту скептицизма у државама на Западном Балкану, поготово у државама попут Републике Македоније⁸¹¹, у којима су политичари у континуитету, након распада заједничке социјалистичке државе, инсистирали на убрзаним европским интеграцијама као кључном спољнополитичком циљу који ће допринети националном благостању, одрживости и стабилности. Само што је у овом случају скептицизам био одлика неверовања да ће државе на Западном Балкану постати део Уније, за разлику од скептицизма унутар ЕУ, који је био утемељен на противљењу убрзаној хоризонталној интеграцији и инсистирању на политици проширења. Грађани на Западном Балкану су већином желели да њихове државе постану део такозване европске породице, али су били скептични да ће се то убрзано реализовати, имајући у виду како унутрашње изазове са којима су се суочавале њихове земље, али и изазове са којима се суочавала ЕУ, те су углавном поруке из Брисела биле „умирујуће”, али не и оптимистичне. Значајне разлике постоје у перцепцији проширења ЕУ развијеним земљама Европе од проширења на Западни Балкан и Турску. Процент подршке за Норвешку, Исланд или Швајцарску је већи од 75 одсто, а када се ради о проширењу на Западни Балкан или Турску, проценат подршке се креће у распону од 40 до 50 одсто.⁸¹² Због тога, Александра Стиглмајер, из Европске иницијативе за стабилност, сматра да је кредибилитет ЕУ политике на Западном Балкану на „историјском минимуму”, те да је то најнижа тачка у последњих 20 година када је у питању политика проширења.⁸¹³ Како се објашњава у коауторском раду Душка Лопандића и Јелице Горданић *The European Union between its regional role and its global ambitions in international relations*, губитак динамичности у политици проширења Европске уније на Западном Балкану смањило је њен капацитет (који и даље постоји) да ефикасно утиче на развој унутрашње ситуације и положај земаља на Западном Балкану.⁸¹⁴

Суштина је да грађани и државе на Западном Балкану нису имали разумевање за институционалне, системске, финансијске и спољнополитичке изазове са којима се суочавала Унија, јер су сматрали да је организам ЕУ такав, те да је „за њега природно да апсорбује”, а самим тим и разреши постојеће проблеме, а да притом ти изазови не утичу на њену функционалност, а самим тим и на наставак реализације политике проширења. И у том контексту се појавило извесно наглашено разочарање на Западном Балкану, јер је изостала

⁸¹⁰ 3. С. Г. Марковић, „Евроскептицизам након великог проширења Европске уније“, у: С. Г. Марковић (ур.), Европа и западни Балкан после великог проширења, ИЕС, Београд, 2005, стр. 57. у: Данијела Лакић, „Утицај проширења Европске уније на процес интеграција”, докторска дисертација, Факултете политичких наука Универзитета у Београду, Београд, 2015, Доступно преко: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/3111/Disertacija.pdf?sequence=6&isAllowed=y> (Приступљено 17. јуна 2021), стр. 172

⁸¹¹ „Се зголемува евроскептицизмот кад мледите, но Еу се уште се смета за најголем сојузник”, Институт на демократија Социетас цивилис, Скопје, Available from: <https://idscs.org.mk/mk/2021/02/08/%D1%81%D0%B5-%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B5%D0%BF%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%BE%D1%82-%D0%BA%D0%B0%D1%98-%D0%BC%D0%BB/> (Accessed 17 June 2021)

⁸¹² Данијела Лакић, „Утицај проширења Европске уније на процес интеграција”, op. cit., стр. 174

⁸¹³ Marina Maksimović, „EU - nije do vas, do nas je”, *Deutsche Welle*, 19. 12. 2019, Dostupno преко: <https://www.dw.com/bs/eu-nije-do-vas-do-nas-je/a-50896687> (Prístupljeno 17. јуна 2021)

⁸¹⁴ Katarina Zakić, Birgul Demirtas (editors), *Europe in changes: The old continent at a new crossroads*, Institute of International Politics and Economics and Faculty of Security Studies, Belgrade, 2021, str. 179

реакција ЕУ у тренутку када су је државе и грађани у региону очекивали. Професор студија Југоисточне Европе на Универзитету у Грацу Флоријан Бибер тврди да проширење ЕУ није мртво, али да ће захтевати више времена, те да ће бити више фрустрирајуће него што се то очекивало.⁸¹⁵

Међутим, поставља се питање да ли ће Европска унија икада бити довољно спремна за пријем нових држава чланица по „старом моделу”, односно како ће заправо изгледати европска интеграција у будућности? Да ли ће бити заснована на идеји о такозваном европском уједињењу, или ће постати својеврстан секторски процес, интеграција сектора и политика од заједничког интереса, те ће се самим тим постићи и одређени баланс између грађана „старе Европе”, који већ дужи временски период показују уздржаност по питању интеграције Западног Балкана, док ће се, с друге стране, у неку руку задовољити очекивања грађана земаља на Западном Балкану, који у развојном смислу не виде алтернативу Европској унији. Ипак, посматрано на дужи рок, за стабилност и просперитет земаља Балкана процес укључења у ЕУ има кључни значај, тврди Душко Лопандић. Међутим, додаје он, свако кашњење се плаћа, па тако и земље Западног Балкана могу да трпе или већ трпе последице неких непредвиђених трендова или околности које се не би десиле да је до интеграције у ЕУ брже дошло. Са сваким новим ширењем Уније, објашњава Лопандић, услови за чланство постају објективно и субјективно тежи.⁸¹⁶

С друге стране, то је вероватно питање које најмање изазива пажњу у оквирима Европске уније, имајући у виду да је се у последњих 15 година Брисел суочавао са озбиљним егзистенцијалним питањима попут институционалне кризе, финансијске кризе, мигрантске кризе, па и референдумске одлуке грађана Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске да Лондон напусти Унију. Заправо, реч је о вишегодишњим изазовима који су суштински променили не само начин размишљања о будућности ЕУ, односно како ће изгледати и функционисати Унија, већ и размишљања о постојећим политикама Уније, попут политике проширења, односно о њиховом редефинисању и прилагођавању новим актуелним околностима, али и будућим изазовима. Европска унија се последњих година суочава са низом изазова, како унутрашњих тако и спољашњих: велика економска криза која је започела 2008. године, затим монетарна криза у еврозони, терористички напади, пораст десничарског скептицизма, Брезит, све већи прилив избеглица и миграната који је кулминацију доживео у јесен 2015. године, разоткривши дубоке унутрашње поделе и указавши на недостатак солидарности међу државама чланицама и потешкоће Европске уније у спровођењу заједничке политике азила и миграције.⁸¹⁷

У суштини, Брисел није променио своје стратешке правце у последњих 15 година, већ се бавио решавањем испреплетаних криза на европском тлу које су саме по себи изискивале нова стратешка размишљања, односно решења која неће у будућности водити до сличних проблема или решења која ће омогућити прагматичније и ефективније суочавање са сличним проблемима, већег или мањег интензитета. Лопандић тврди да не треба пренебрегнути чињеницу да, посматрано геостратешки, након учлањења Румуније и Бугарске у ЕУ, политика Уније према Западном Балкану, као својој сиромашној „периферији”, не садржи само елементе којима се подстиче интеграција, него и аспекте „окруживања” или заобилажења региона као зоне која се може, према потреби, и у извесној

⁸¹⁵ Marina Maksimović, „EU - nije do vas, do nas je”, op. cit.

⁸¹⁶ Duško Lopandić, *Reforma Evropske unije, Zapadni Balkan i Srbija Zakasnela integracija*, op. cit., стр. 63

⁸¹⁷ Јелена Тодоровић Лазић, „Политика проширења ЕУ и Западни Балкан”, Културни центар Новог Сада, 2019, Доступно преко: <https://www.kcns.org.rs/agora/politika-prosirenja-eu-i-zapadni-balkan/> (Приступерно 17. јуна 2021)

мери изоловати и држати на одстојању.⁸¹⁸ Посматрано из тог угла, Александра Стиглмајер из Европске иницијативе за стабилност сматра да је важно да земље на Западном Балкану схвате да све што раде у области реформи, раде ради свог бољитка, а не само због ЕУ пута. Такође, слично размишља и Бибер са Универзитета у Грацу, који истиче да је „добро да се схвати да реформе и тешке одлуке не треба да се спроводе због ЕУ, већ зато што су добре за те земље”.⁸¹⁹ У стратегији проширења за 2012–2013. годину Европска комисија је истакла да се политика проширења заснива на начелима консолидовања обавеза, праведне и строге условљености и добре комуникације са јавношћу, уз капацитет ЕУ да интегрише нове чланице.⁸²⁰ Из ове стратегије јасно се види трострука условљеност, односно постављање политике на три летвице, од које свака појединачно мора да буде испуњена.

Прво, реч је праведној и строгој условљености, која, како тврди и Лопандић⁸²¹, може да се „редефинише” из годину у годину, те да политика условљености поставља нове летвице које ће изискивати додатне напоре, више година, али и евентуално засићење како на политичком, тако и на друштвеном нивоу у државама-кандидатима. Друго, када је реч о доброј комуникацији са јавношћу, то се пре свега односи на комуникацију са грађанима у државама-чланицама ЕУ, што може бити једнако захтеван процес када је реч о политици проширења, имајући у виду висок ниво скептицизма унутар ЕУ по том питању, који није забележио изражене осцилације у последњих 15 година. И треће, што може у датим околностима представљати и највећи изазов, јесте капацитет ЕУ да интегрише нове чланице. Имајући у виду да се одлуке по свим питањима у оквирима ЕУ доносе, бар засад, консензуално, односно једногласно, веома је тешко успоставити једногласан став по питању политике проширења унутар ЕУ због, с једне стране, притисака јавности код одређених политичких лидера који, чак и да се залажу за проширење, не могу да делују супротно вољи својих грађана, и због, с друге стране, ставова појединих држава-чланица које већ дуже времена сматрају да је Унији потребнија институционална реформа, као императив, а потом дебата о политици „хоризонталног проширења”.

Такве тенденције на нивоу Европске уније у великој мери утичу и на политичке, али и безбедносне токове на Западном Балкану. Опадање поверења грађана на Западном Балкану у брзу европску интеграцију је у узрочно-последичном односу и са падом поверења у проевропске политичке опције у државама региона, те се на рачун тога поново појављују одређене националистичке или патриотске политичке опције, засноване на идејама супротним европским вредностима, те искоришћавају моменат „застоја” у политици проширења ЕУ у циљу промоције својих „суверених политика”, попут политике националне обнове, економског и финансијског суверенизма, спољнополитичке независности, привредног изолационизма, које се у суштини косе са глобализованим трендовима развоја једне државе и једног друштва.

Криза политике проширења директно је утицала и на пут европских интеграција Републике Македоније, јер су у тренутку када је Скопље фактички било спремно за убрзану интеграцију проблеми унутар Уније добили другачију димензију, која је маргинализовала питање македонског учлањења. Крајем деведесетих и почетком двехиљадитих, када је Брисел могао да апсорбује Републику Македонију у европски механизам, са свим

⁸¹⁸ Duško Lopandić, *Reforma Evropske unije, Zapadni Balkan i Srbija Zakasnela integracija*, op. cit., стр. 64

⁸¹⁹ Marina Maksimović, „EU - nije do vas, do nas je”, op. cit.

⁸²⁰ Данијела Лакић, „Утицај проширења Европске уније на процес интеграција”, op. cit., стр. 188

⁸²¹ „Sa svakim novim širenjem Unije, uslovi za članstvo postaju objektivno i subjektivno teži”, u: Duško Lopandić, *Reforma Evropske unije, Zapadni Balkan i Srbija Zakasnela integracija*, op. cit., стр. 63

проблемима који су постојали у Скопљу, тада је та земља постала последње поглавље сукоба на Балкану, када је у првој години 21. века избио оружани конфликт у северозападним деловима Републике Македоније. Такво стање на терену је захтевало и промену односа између Брисела и Скопља, те су преговори о добијању статуса кандидата замењени посредничким преговорима између тадашње македонске владе и политичких челника оружаних терористичких група у којима је Брисел био својеврстан медијатор заједно са америчким партнерима.

Касније, након усвајања Охридског оквирног споразума и брзе и реформске имплементације његових одредаба, које су у том тренутку постале можда и кључни услов на путу ка ЕУ, Скопље је било спремно за убрзану интеграцију, али је, с друге стране, Брисел био суочен са другачијим изазовима, пре свега унутрашњим. Заправо, пуна имплементација Охридског оквирног споразума је била једна од обавеза Републике Македоније у оквиру Програма о стабилизацији и придруживању.⁸²² У 2005. години Република Македонија је добила кандидатски статус, али није успела да „толико” убрза свој интегративни пут ка ЕУ, те да истовремено заобиђе унутрашње изазове Уније. Република Хрватска, за разлику од Републике Македоније, успела је у томе. Скопље је касније ушло у нову фазу европских интеграција, заправо, поглавље у коме су изазови на европском нивоу представљали одлично оправдање за тадашњу македонску политичку елиту и за пружање објашњења македонској јавности о томе како је Република Македонија са врха у процесу европских интеграција на Балкану, достигла најниже летвице, и на унутрашњем реформском плану, али и на плану заинтересованости Брисела.

⁸²² Данијела Лакић, „Утицај проширења Европске уније на процес интеграција”, *op. cit.*, стр. 252

8 УЛОГА УНУТРАШЊИХ ПОЛИТИЧКО-ИНСТИТУЦИОНАЛНИХ ПРОБЛЕМА У СПРОВОЂЕЊУ СПОЉНОПОЛИТИЧКИХ ЦИЉЕВА МАКЕДОНИЈЕ

8.1 Утицај редефинисања спољне политике на унутрашњеполитичке промене у Републици Македонији

Република Македонија започела је да доживљава својеврсно, *de facto*, редефинисање спољне политике након самита НАТО-а у Букурешту 2008. године, када је одлучено да не добије позивницу за пријем у Алијансу заједно са Хрватском и Албанијом, већ да јој се упути позивница након решавања спора око имена са Републиком Грчком. То је било у том тренутку највеће разочарање за македонско мултиетничко друштво које је, према анкетама, увек снажно подржавало евроатлантске интеграције Републике Македоније као кључан спољнополитички циљ који може да осигура одрживост те земље. Након тог самита НАТО-а, владајућа коалиција предвођена ВМРО–ДПМНЕ започела је у македонском друштву да пласира нови дискурс, који се у суштини заснивао на томе да евроатлантске интеграције захтевају истовремено одустајање од македонског језика, историје и идентитета. Постављајући такву тезу, владајући ВМРО–ДПМНЕ себе је поставио у позицију браниоца македонског идентитета који се декларативно залаже за потпуне евроатлантске интеграције, али који такође не дозвољава одузимање македонског идентитета на рачун учлањења у Европску унију и НАТО.

На тај начин је Република Македонија ушла у нову фазу редефинисања свог спољнополитичког положаја. На почетку, све је било утемељено на спору са Грчком, те је тадашња македонска влада ушла у процес својеврсног доказивања античког порекла македонског народа путем бројних, пре свега маркетиншких пројеката који су били потребни међународној јавности, али и грађанима Републике Македоније, да потврде тезу о томе да је заиста Атина починила неправду над Македонцима у Републици Македонији, те да савремени Македонци без икакве сумње воде порекло од античких Македонаца, пре свега постављајући Филипа Другог и Александра Великог као очеве нације. Промовисање једне такве тезе имало је троструки утицај: прво, на спољнополитичком плану, а потом двоструки утицај на унутрашњем плану у Републици Македонији.

Када је реч о утицају промовисања једне такве тезе на спољнополитичком плану, сведоци смо чињенице да је такав приступ тадашње македонске владе у целости блокирао преговарачки процес око имена државе са Републиком Грчком, и самим тим у континуитету удаљавао ту земљу од брзе интеграције у ЕУ, али пре свега од НАТО интеграције. Преговори са Републиком Грчком, на штету Републике Македоније, били су постављени на један нови основ који је изнедрио нова питања, о којима се уопште није разговарало у дијалогу под покровитељством ОУН пре 2008. године. Атина је самим тим себе и своје хеленско наслеђе у међународним односима представила као угрожену страну, те је за разлику од претходног периода, када није наилазила на разумевање у међународној заједници кад је реч о инсистирању на промени имена Републике Македоније, сада почела да добија подршку одређених кругова у међународним односима. С друге стране, такозвана античка кампања, коју је покренула тадашња македонска влада, изазивала је огромно чуђење у међународној јавности, која није умела да разуме интерес македонске владе у спровођењу једне такве политике која је све више провоцирала Грчку, а самим тим контрапродуктивно утицала на принципе добросуседских односа. На тај начин је заправо Атина добила потврду за своју политику по питању Републике Македоније и њеног пријема у НАТО, јер је, захваљујући „античкој” политици македонске владе, успела да оправда своје неслагање са евроатлантским интеграцијама Републике Македоније, а самим тим да докаже да је та земља

усмерена ка угрожавању регионалних односа спровођењем својеврсне иредентистичке политике из античког доба.

С друге стране, на унутрашњем плану двоструки је био утицај вођења једне такве политике. Прво, тадашња влада предвођена ВМРО–ДПМНЕ себе је позиционирала као националистичку странку која неће „продати” македонски идентитет ни по коју цену иако, како је о томе и јавно говорила, трпи огромне критике на свој рачун од стране међународне заједнице. Међутим, у том тренутку једна таква политика је наишла на велико одобравање у македонској јавности и била је прихваћена као својеврсна ренесанса за македонску нацију која је била жртва других балканских народа током 20. века. Тадашњи премијер је ишао корак даље, те је своју реторику о античком пореклу Македонаца преточио у пројекат „Скопље 2014” којим је у целости преуређено централно градско подручје главног града Македоније, а у складу са средњовековном архитектуром и споменицима који су представљали својеврсно оживљавање „потлаченог” македонизма у последњих 100 година. Према одредбама тог пројекта, фасаде зграда у центру Скопља су добиле средњовековни, али и антички изглед, те је центар Скопља за само две године постао непрепознатљив, у односу на Скопље које је саграђено након земљотреса 1963. године. Зграде су добиле високе масивне стубове, античке мозаике, али и античке скулптуре на крововима. Истовремено су подигнути огромни споменици Александру Великом, Филипу Другом, мајци Олимпији, као и реду других историјских личности попут цара Самоила, али и личности из времена Илинденског устанка као што су Гоце Делчев и Јане Сандански. Све је то у македонском друштву, пре свега код етничких Македонаца, било доживљавано као велика историјска културолошка победа, те су „нервозне” реакције Атине прихваћене уз подсмех и додатну мотивацију за учвршћивање става о томе да савремени Македонци имају античке корене. На политичком плану таква политика је владајућем ВМРО–ДПМНЕ донела огромну популарност у македонском друштву, а пре свега код етничких Македонаца, те је у неколико наврата, на превременим парламентарним изборима, та странка добијала огромну већину подршке код гласача.

То је допринело изразитој подели у македонском друштву јер се на површини појавио сукоб између власти и опозиције. Док је власт тврдила да љубоморно штити и чува македонски идентитет и историју македонске нације, опозиција је истовремено оптуживала владајућу коалицију да је скренула са пута евроатлантских интеграција, те да унутрашњеполитичке и институционалне проблеме са којима се суочава држава представља као борбу за идентитетска питања. Република Македонија је у континуитету од 2009. године добијала позитивне препоруке Европске комисије за почетак приступних преговора, али у свим тим препорукама Брисел је замерио македонским властима недовољно спровођење зацртаних реформи, као и недовољну одвојеност између државе и партије. Тај тренд је ишао дотле да је у извештају Европске комисије о напретку Републике Македоније за 2016. годину та земља класификована као заробљена држава. Након објављивања садржаја прислушких разговора, у извештају о напретку за 2016, Европска комисија је доделила Републици Македонији етикету „заробљена држава и заробљене институције”⁸²³.

Међутим такве тврдње су тадашњи македонски премијер Никола Груевски и председник Републике Македоније Ђорђе Иванов у македонској јавности представљали на сасвим другачији начин, истакавши да Брисел врши притисак на Републику Македонију зато

⁸²³ Данче Даниловска-Бајдевска et. al. (ur.), *Заслепена правда - до заробена држава во Северна Македонија*, Фондација Отворено општество – Македонија, Скопје 2020. Доступно преко: <https://www.ihr.org.mk/storage/app/media/Publications/zaslepena-pravda-za-web.pdf> (Приступљено 17. јуна 2021), стр. 6

што македонска влада не попушта у настојањима такозваног Запада да та земља одустане од свог идентитета како би добила евроатлантску перспективу.⁸²⁴ Тада је Груевски између осталог тврдио да „Атина нема интерес да реши питање око имена разумним компромисом, те да ће наставити да продаје причу да се много труде, да су близу решења, а они ће повећавати притисак на нас, што ће нас додатно удаљити од циља”⁸²⁵. На тај начин Груевски је успео да креира и једну завесу у македонском друштву, дихотомију између власти и опозиције, која је раздвајала две стране на „чуваре националног идентитета” и на „националне издајнике”.

Тадашња опозиција није имала механизам да убеди македонску јавност да је заправо стагнација Републике Македоније на европском путу последица недовољног испуњавања предуслова, јер се на крају увек сводило на то да су Атина и спорење око имена суштински проблем у процесу евроатлантских интеграција. Груевском су на руку ишле и оцене бројних регионалних и међународних, али и македонских и грчких експерата који су евроатлантске интеграције Републике Македоније посматрали искључиво из перспективе спора око имена са Републиком Грчком. Иако су се у извештајима о напретку Европске комисије у периоду од 2011. до 2016. нагомилавали унутрашњи институционални и политички проблеми са којима се суочавала Република Македонија, проблем са Грчком је увек био кључна детерминанта у евроатлантском процесу те земље јер није постојала реалистична анализа о томе који су били унутрашњи проблеми Скопља у том тренутку, ни о томе зашто Западни Балкан и Република Македонија нису били у фокусу Брисела.

Такав развој догађаја ишао је у прилог владајућем ВМРО–ДПМНЕ, јер је та странка успела да, захваљујући апсолутној власти у Републици Македонији, постави тезу да су представници опозиције, који толико инсистирају на евроатлантским интеграцијама, заправо национални издајници који би, уколико би дошли на власт, „продали” идентитет македонског народа ради те интеграције. Немачки Дојче веле наводи да је спор око имена за време владавине ВМРО–ДПМНЕ био нуклеарно политичко оружје у обрачуна са опозицијом, питање на основу кога власт црпи политичку мобилизацију, те зато и никада неће одустати од његове изборне експлоатације.⁸²⁶ Љубомир Фрчкоски тврди да се питање имена користи искључиво да би се преко њега креирали непријатељи и маса у страху, коју ће касније очувати једини чувар – лидер. „То је суштинска политичка операција и главно

⁸²⁴ Борис Георгиевски, „Иванов: Од Македонија се бара да се откаже од името и идентитетот”, *Deutsche Welle*, 2. 8. 2013, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2-%D0%BE%D0%B4-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%81%D0%B5-%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D0%B5-%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B0%D0%B6%D0%B5-%D0%BE%D0%B4-%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%B8-%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%BE%D1%82/a-16993856> (Accessed 17 June 2021)

⁸²⁵ „Груевски: Грција воопшто не се труди да се најде решение, целиот притисок се префрла врз Македонија”, Стратешки приоритети, Влада на Република Северна Македонија, 18. 10. 2011, Available from: <https://vlada.mk/node/243> (Accessed 17 June 2021)

⁸²⁶ Катерина Блажевска, „Името - сè што браниме, консензус - сè што не градиме”, *Deutsche Welle*, 1. 4. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D1%81%D1%90-%D1%88%D1%82%D0%BE-%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B5-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%83%D1%81-%D1%81%D1%90-%D1%88%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B5-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B5/a-17533969> (Accessed 17 June 2021)

погонско гориво којим се храни имагинарни мит преко кога одржавају своју политику. Како да одустану од главног мотора који их покреће, који им помаже да креирају перцепцију да су они 'патриоте', насупротив других, 'издајника'? Али, када се друга страна суочава са митом, није могуће да постоји рационална дебата. А њима није циљ постојање рационалне дебате, јер би их то разоткрило. Имајући у виду да не могу да реше кључна питања од националног интереса, а притом да очувају македонски национални идентитет, испада да су они највећи издајници у овом тренутку"⁸²⁷, тврди Фрчкоски.

Међутим, слична објашњења о непостојању рационалности у оквирима тадашње македонске владе, као и о њиховој злоупотреби македонског идентитета на рачун назадовања Републике Македоније на путу ка НАТО и ЕУ, нису наишла на разумевање код велике већине македонских гласача. Посматрано из угла подршке коју је ВМРО–ДПМНЕ уживао у македонском друштву током своје владавине, као и резултата које је добијао на изборним утакмицама, чињеница је да су етнички Македонци указивали огромно поверење тадашњој власти у, како су тврдили, очувању македонског идентитета и историје у евроатлантском процесу интеграција. О томе сведоче и резултати на превременим парламентарним изборима 2016. године у Републици Македонији, када је ВМРО–ДПМНЕ освојио преко 450.000 гласова и највише мандата у македонском Собрању⁸²⁸, иако је македонска јавност већ имала прилику да се упозна са садржајем прислушких разговора који је имплицирао бројне криминалне активности функционера из владајуће коалиције предвођене Николом Груевским.

У том периоду Никола Груевски је говорио и о алтернативним правцима развоја македонске економије, те је по први пут Република Македонија, у оквиру Министарства спољних послова добила такозване економске дипломате, док је македонска влада покренула пројекат, такозвани економски *Road Show* на коме је македонско руководство у бројним земљама представљало привредне потенцијале и могућности за улагања у Републику Македонију.⁸²⁹ Једна од тих дестинација је била и Руска Федерација, када је Груевски отпутовао у вишедневну посету тој земљи, те се састао са руским председником Владимиром Путином и потписао споразум о прикључењу Републике Македоније „Јужном току”. О окретању Републике Македоније ка Руској Федерацији на спољнополитичком плану сведочи и Никола Ђурчиски из Руске председничке академије, који тврди да се Груевски окренуо ка Русији јер нема други избор. „У тренутку када је Груевски изгубио подршку САД и ЕУ, њему критично недостаје подршка неке светске силе, те зато иде у Русију, јер нема другог избора. Тиме Груевски очекује да ће ојачати своје преговарачке позиције и да ће Москва стати снажно иза њега”, каже Ђурчиски и додаје да то не треба очекивати од Москве јер, како објашњава, Македонија није од посебног стратешког значаја за Русију, нити има неку традицију блиских односа са њом.⁸³⁰ Анализирајући тај период, међутим, занимљиво је

⁸²⁷ Ibidem

⁸²⁸ „Резултати”, Парламентарни избори - Македонија 2016, Државна изборна комисија, Република Македонија, Available from: <https://rezultati2016.sec.mk/Parliamentary/Results?cs=mk-MK&r=r&rd=r1> (Accessed 17 June 2021)

⁸²⁹ „PM Gruevski: Macedonia expects German, Austrian investment”, *Соопштениеа*, Влада на Република Северна Македонија, 24. 11. 2011. Available from: <https://vlada.mk/node/774> (Accessed 17 June 2021)

⁸³⁰ Борис Георгиевски, „Груевски нема друг избор, освен да се врти кон Русија”, *Deutsche Welle*, 22. 5. 2015. Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80-%D0%BE%D1%81%D0%B2%D0%B5%D0%BD->

подсетити се на то да је тадашња влада предвођена Николом Груевским усвојила документ Стратегија о сарадњи владе са грађанским сектором 2012–2017, у коме се наводи да је „влада отворена за сарадњу са грађанским организацијама у формулисању и спровођењу циљева спољне политике”⁸³¹, те да ће „влада наставити сарадњу са грађанским организацијама у међународним иницијативама и процесима, као и да ће посебно укључити организације у иницијативу Отворено владино партнерство, како у припреми извештаја, избору појединача за комитете и других активности из области спољне политике”⁸³².

Међутим, да се вратимо на тврдње Николе Ђурчиског које су, с једне стране тачне, због стратешке незаинтересованости Москве за Републику Македонију, иако је руско руководство пружало снажну вербалну подршку Груевском до краја његове владавине. С друге стране, оне су тачне јер приближавање Скопља и Москве нема упориште у македонском друштву, нити код већине етничких Македонаца, а још мање код етничких Албанаца у Републици Македонији. Пример за то је да је истраживање јавног мњења у Републици Македонији у марту 2007. године показало да 92 одсто Македонаца подржава учлањење те земље у НАТО.⁸³³ Ту тезу потврђује и професор Јевгениј Колошков из Санкт Петербурга, који тврди да су Македонци окренути ка Западу, те да нити ВМРО–ДПМНЕ, нити СДСМ, нити друге политичке снаге у Македонији имају планове о интеграцији, односно сарадњи са Русијом који би могли да угрозе европске интеграције земље и додаје да верује да то Москва зна.⁸³⁴ Заправо, кокетирање Груевског са Москвом је било само део његове стратегије на унутрашњеполитичком и спољнополитичком плану – да покаже македонском народу да Република Македонија има још пријатеља у кругу великих сила, а да то нису само ЕУ и САД, док је, с друге стране, хтео да покаже своје „спољнополитичке мишиће” политичком Западу, верујући да ће их таква политика натерати да га поново прихвате „у загрљај”, без обзира на све проблеме и изазове са којима се у том периоду суочавала његова земља.

Таква политика тада владајућег ВМРО–ДПМНЕ није уродила плодом, јер Руска Федерација није имала шта конкретно да понуди Републици Македонији, у којој је Грчка⁸³⁵ као чланица ЕУ највећи инострани инвеститор, док је, истовремено, Немачка⁸³⁶ највећи спољнотрговински партнер Републике Македоније. Македонска привреда је у највећем делу

[%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D0%B5-%D0%B2%D1%80%D1%82%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-18465154](#) (Accessed 23 June 2021)

⁸³¹ „Стратегија за соработка на владата со граѓанскиот сектор – 2012-2017”, Влада на Република Македонија, Скопје, 2012, Available from: https://www.esem.org.mk/pdf/Najznachajni%20vesti/2014/3/strategija_2012-2017.pdf (Accessed 23 June 2021), p. 52

⁸³² Ibidem, стр. 52

⁸³³ Quoted in PM Gruevski: NATO membership – top priority of Macedonia’s foreign policy, Macedonian Information Agency (MIA), 30 June 2007, In: Judy Batt, Misha Glenny, Denisa Kostovicova, Nicola Mai, Nadege Ragaru, Fabian Schmidt and Miranda Vickers (editors), *Is there an Albanian question?*, op. cit., стр. 56

⁸³⁴ Борис Георгиевски, „Каков је интерес Русије у Македонији?”, *Deutsche Welle*, 4. 6. 2015, Dostupno preko: <https://www.dw.com/bs/kakav-je-interes-rusije-u-makedoniji/a-18494593> (Pristupljeno 23. juna 2021)

⁸³⁵ Сашо Нефовски, *Инвестициона политика – случајот со Република Македонија*, НБРМ, Скопје, 2007, Available from: <https://www.nbrm.mk/WBStorage/Files/3ta-nagrada-investiciona-politika-slucajot-so-RM0.pdf> (Accessed 23 June 2021), p. 29

⁸³⁶ „Македонија најмногу тргувала со Германија”, *Deutsche Welle*, 8. 1. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%98%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%83-%D1%82%D1%80%D0%B3%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D1%81%D0%BE-%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-17348201> (Accessed 23 June 2021)

усмерена на европско тржиште, и на извозној и на увозној страни. С друге стране, иако је Руска Федерација била шеста земља која је признала Републику Македонију под уставним именом, спољнополитички циљеви те земље никада нису били усмерени на било какво савезништво са Русијом, већ су у целости, и у декларативном и у стратешком смислу, били усмерени, од стицања независности, ка учлађењу у ЕУ и НАТО. О томе сведочи и чињеница да је ВМРО–ДПМНЕ чланица Европских народних партија⁸³⁷, те се и у Статуту те партије, у делу о основним циљевима и задацима, наводи „прикључење у Европску унију и у НАТО”⁸³⁸. Ипак берлински лист *Die Tageszeitung* у свом извештају о ситуацији у Македонији у 2015. години истиче да „у Бриселу уопште више не желе да угосте македонског премијера Николу Груевског”⁸³⁹. „ОЕБС је изразио забринутост због пораста насиља у Македонији. Европа и међународна заједница са запрепашћеношћу гледају ка тој земљи, за коју су се пре десетак година још везивале наде о политичким и економским реформама на Балкану, а која је сада постала проблематичан случај”⁸⁴⁰, објашњава *Die Tageszeitung*.

Размимоилажење тадашње македонске власти са Европском унијом негативно је утицало и на реформски процес који је требало да се спроводи у складу са извештајима о напретку Европске комисије. Тадашње македонско руководство све чешће је одбијало да спроводи реформску агенду Европске уније, тврдећи да је реч о притиску, те да су идентитетска питања суштина проблема на евроатлантском путу Републике Македоније, а не незадовољавање постављених критеријума.

Заправо, реалност у Републици Македонији је била поражавајућа, јер су државне институције постале својеврстан инструмент у рукама владајуће елите. Готово у свим институционалним сферама Република Македонија је назадовала, док су односи између власти и опозиције били на такозваном рововском нивоу. То се и показало након превремених парламентарних избора 2014. године, када је опозиција одбила да призна изборни резултат, те је одлучила да објављује материјале којима су, на основу прислушкиване комуникације функционера из редова ВМРО–ДПМНЕ, могле да се утврде одређене криминалне активности током изборног процеса.

О постојању дубоких институционалних проблема, односно нефункционалности македонских институција у том периоду, сведочи и формирање Специјалног тужилаштва које је требало, изван оквира система правосуђа Републике Македоније, самостално да делује како би испитало и процесуирало све потенцијалне криминалне активности. Безбедносни проблем у земљи, у том тренутку, представљала је и огромна подељеност између македонског народа на оне који подржавају владајућу коалицију и на оне који подржавају опозицију. Протести и контрапротести су постали свакодневница у главном граду Скопљу, док су снажне полицијске снаге на тим јавним окупљањима у очима опозиционих симпатизера представљале симбол репресије тадашње македонске власти. У том тренутку није се постављало питање о наставку евроатлантских интеграција Републике Македоније,

⁸³⁷ „Статут на ВМРО–ДПМНЕ”, Скопје, 2020. Available from: <https://www.vmro-dpmne.org.mk/statut/statut.pdf> (Accessed 17 June 2021), p. 1

⁸³⁸ Ibidem, p. 3

⁸³⁹ З. Јордановски, „Во Брисел веќе вошто не сакаат да го примаат Груевски”, *Deutsche Welle*, 8. 5. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B2%D0%BE-%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BB-%D0%B2%D0%B5%D1%9C%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B5-%D1%81%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%B4%D0%B0-%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8/a-18439036> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁴⁰ Ibidem

већ о могућностима да се успостави одрживост те политички подељене земље, те да се пронађе компромис између политичких елита који ће обезбедити њихово враћање у институционалне оквири земље. Република Македонија је у том тренутку била земља чији је институционални механизам у целости био подређен политичким одлукама лидера четири највеће политичке странке, ВМРО–ДПМНЕ, СДСМ, ДУИ и ДПА, уз посредништво Европске уније и САД. Међустраначки преговори у резиденцији Европске уније у Скопљу су постали највише тело у тој земљи, док су истовремено законодавни, извршни и судски органи чекали политичке инструкције о начину деловања. О томе је такође Специјално тужилаштво најбољи пример јер, према правним експертима у тој земљи, уставни и законски оквири Републике Македоније нису омогућавали формирање такве институције која је, на крају формирана као последица политичког договора.

8.2 Актуелизација идентитетских питања као нови приступ у стратегији спољне политике

Након неуспеха македонских власти да обезбеде учлањење Републике Македоније у НАТО на самиту у априлу 2008. године, идентитетска питања, односно питања постојања и одрживости македонске нације, македонског језика, културе, историје и традиције, постали су „главна игра” у тој држави. Поједини аналитичари чак сматрају да је то била стратегија тадашњег премијера Николе Груевског још пре одржавања самита на коме је требало да Македонија добије позив заједно са Хрватском и Албанијом, те тврде да је намерно инсистирао на очувању уставног имена државе и радио на захлађењу односа са суседном Грчком како би то искористио у политичкој кампањи и себе представио као јединог политичара који је на „бранику македонизма”. У сфери симболичке политике, Груевски је почео да користи сваку прилику да истакне „македонизам”, македонски понос и македонску историју.⁸⁴¹

Ако се направи анализа деловања његове владе након тог „чувеног самита НАТО-а”, која је притом била на власти све до пролећа 2017. године, није тешко доћи до закључка да је Груевски почео веома активно да игра на карту националног идентитета. Заправо, он је очување имена државе, као и, како је тврдио, македонског идентитета и језика, поставио у узрочно-последични однос са евроатлантским интеграцијама Републике Македоније, те је пронашао веома софистициран начин да прикаже назадовање те земље на путу ка ЕУ и НАТО као последицу тога што ове две међународне институције захтевају да Република Македонија и Македонци одустану од свог идентитета како би постали део евроатлантске заједнице. Заправо, реалност је била сасвим другачија: ти извештаји Европске комисије од 2008. па све до 2017. године, док је Груевски био на челу македонске владе, сведоче да се Република Македонија суочавала са много озбиљнијим изазовима и проблемима који су суштински утицали на њено удаљавање од такозване евроатлантске породице. Како објашњава бивши македонски дипломата Виктор Габер, у борби за освајање и очување власти, македонска политичка елита се, као и у другим земљама у транзицији, посадила на

⁸⁴¹ Judy Batt, Misha Glenny, Denisa Kostovicova, Nicola Mai, Nadege Ragaru, Fabian Schmidt and Miranda Vickers (editors), *Is there an Albanian question?*, *on. џум.*, стр. 51

националистичку земљу, која је у њиховом случају била обременена и наметнутим спором од стране политичке елите Грчке.⁸⁴²

Међутим, владајући ВМРО–ДПМНЕ, који је имао апсолутну доминацију у македонском етничком корпусу, веома вешто је умео, кроз континуирану медијску кампању, да представи реалност другачијом и да убеди македонске грађане, пре свега етничке Македонце, да суштина проблема није у испуњавању услова на путу ка ЕУ и НАТО-у, већ у томе што Република Македонија и њена власт „љубоморно” чувају македонски идентитет, језик и нацију од, како су стално понављали, „продаје”.

Суштинско неразумевање тадашње владе је било у томе што је поверовала да држава има самосталне капацитете за просперитет. Како би компензовала свој неуспех на спољнополитичком плану, Република Македонија је почела да тражи алтернативе.⁸⁴³ На политичком нивоу, у Републици Македонији је обнављање процеса антиквизације добило примат током владавине ВМРО–ДПМНЕ, али је имало негативан утицај на међуетничке односе у тој земљи и на њену међународну позицију. Према речима македонског историчара Тодора Чепреганова, у Македонији се за време владавине десничара Николе Груевског догодила обнова националног романтизма, а резултат тога били су промењени македонски уџбеници историје.⁸⁴⁴ У уџбеничким издањима из 2011. године македонски ђаци узраста од 11 до 12 година учили су да је македонска држава била предвођена од стране античког краља Филипа, који је освојио хеленистичке колоније, док је његов син, чувени Александар Македонски, успео да порази Грке и принудио их да признају његову власт.⁸⁴⁵ Како објашњава Чепреганов, у таквој ситуацији, чак и када би дошло до помирења између Атине и Скопља кад је реч о имену државе, обе земље би наставиле да се споре око наслеђа Александра Великог. У репортажи француске агенције Франс прес (*France Press*) наводи се да ће након процеса антиквизације у Републици Македонији дугорочни изазов бити како да се преусмери начин на који Македонци уче о својој историји и култури.⁸⁴⁶ „За време националних празника македонска деца су облачила античке униформе, док неки родитељи нису сматрали да су Македонци део словенских народа већ да су директни потомци Филипа и Александра Великог. Ситуација није боља нити у македонском високом образовању јер је у археолошком уџбенику из 2010. године, издатом на Универзитету Гоце Делчева у Штипу, античка Македонија описана као део Балкана на којем су владали Македонци”⁸⁴⁷, објашњава се у извештају Франс преса.

Актуелни премијер Северне Македоније Зоран Заев каже да је за време владања ВМРО–ДПМНЕ 2006–2017. године спроведена масивна и распрострањена културолошка

⁸⁴² Виктор Габер, *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, Фондација „Фридрих Еберт”, Канцеларија во Македонија, Скопје, 2017, Available from: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/14053.pdf> (Accessed 17 June 2021), p. 255

⁸⁴³ Stevo Pendarovski, *Macedonian foreign policy 1991-2011 - Aspects of internal and international legitimacy*, op. cit., стр. 57

⁸⁴⁴ „Крај за антиквизацијата: Прво името, потоа и учебницит”, *Deutsche Welle*, 11. 6. 2018, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%98-%D0%B7%D0%B0-%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B2%D0%BE-%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B0-%D0%B8-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B5/a-44153430> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁴⁵ Ibidem

⁸⁴⁶ Ibidem

⁸⁴⁷ Ibidem

операција, такозвана антиквизација, која је успела да посвађа Републику Македонију са свим суседима и да уведе ту земљу у десетогодишњу изолацију.⁸⁴⁸ Како објашњава у својој објави на друштвеној мрежи *Facebook*, за време Груевског подстицане су дебате о томе „ко смо и шта смо” док су државни приоритети ЕУ и НАТО били бачени у изолацију заједно са државом. Заев додаје да је тако Груевски уназадио и блокирао цео процес евроатлантских интеграција Македоније.⁸⁴⁹ Груевски је у том периоду, односно у септембру 2011. године, током годишњег заседања Генералне скупштине ОУН, чак затражио помоћ те светске организације у решавању спора око имена Македоније тврдећи да македонски јужни сусед оспорава не само име државе него и идентитет Македонаца.⁸⁵⁰

„Тај спор, јединствен у свету, наметнут је због потреба једне земље, нашег суседа, да монополизује два имена или, с друге стране, њихове стратешке одлучности да не постојимо онако како се осећамо”⁸⁵¹, рекао је Груевски и додао да тражи подршку у окончању тог спора, те да се омогући Македонцима да буду оно што јесу јер немају никакве претензије, нити намере да монополизују термин „Македонија”. Како пише Радио Слободна Европа, главни узрок тешкоћа са којима се Македонија суочава јесте спор са Грчком око њеног имена и додаје се да би луцидни аналитичари рекли да је то главни изазов властима да избегавају његово решавање. Македонске власти су отишле предалеко у тим настојањима, позивајући се на своје античко наслеђе.⁸⁵² Бивши македонски дипломата каже да је став Атине о томе да је то што се име Македонија доживљава као опасност по грчки национални идентитет и инсистирање на географским дистинкцијама у називу Северна Македонија пробудило идеју македонских националиста о подељеној отаџбини која је изазвала поделе и у македонском друштву.⁸⁵³ Такву ситуацију током владања Груевског „Русија настоји да искористи, као и у свим другим кризама у свету, али не треба преувеличавати њен утицај у Скопљу”⁸⁵⁴.

Упорна у доказивању античких корена, владајућа странка ВМРО–ДПМНЕ покушава да изгради нови идентитет Македоније, и то преко поражавајуће историјске ревизије постанка македонске нације. Главно обележје помпезног пројекта владе Македоније „Скопље 2014” јесу зграде у античком стилу. Нове зграде Уставног суда и Министарства правде осмишљене су у облику грчког Партенона, оближњи мост преко Вардара украшен је са четири античка лава, а на средини трга је постављен десет метара висок постамент за кип

⁸⁴⁸ „Заев: Груевски со антиквизацијата сакаше да насади нешто што не е природен дел од македонскиот национален корен”, *Фокус*, 22. 7. 2019, Available from: <https://fokus.mk/zaev-gruevski-so-antikvizatsijata-sakashe-da-nasadi-neshto-shto-ne-e-priroden-del-od-makedonskiot-natsionalen-koren/> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁴⁹ Ibidem

⁸⁵⁰ „Грција игра игри и купува време”, *Deutsche Welle*, 21. 1. 2012, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B3%D1%80%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0-%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B8-%D0%B8-%D0%BA%D1%83%D0%BF%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5/a-15682428> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁵¹ „Nikola Gruevski: Grčka osporava ne samo ime nego i identitet Makedonaca”, *Nova srpska politička misao*, 25. 9. 2011, Dostupno preko: [Nikola Gruevski: Grčka osporava ne samo ime nego i identitet Makedonaca | Hronika \(nspm.rs\)](http://www.nspm.rs/nikola-gruevski-grcka-osporava-ne-samo-ime-nego-i-identitet-makedonaca) (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁸⁵² Dragan Štavljanin, „Zašto susedi osporavaju makedonsko ime, naciju, jezik i crkvu?”, *Radio Slobodna Evropa*, 9. 3. 2017, Dostupno preko: [Zašto susedi osporavaju makedonsko ime, naciju, jezik i crkvu? \(slobodnaevropa.org\)](http://www.slobodnaevropa.org/zasto-susedi-osporavaju-makedonsko-ime-naciju-jezik-i-crkvu/) (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁸⁵³ Ibidem

⁸⁵⁴ Ibidem

Александра Македонског на коњу.⁸⁵⁵ „Словенско порекло, о којем се до тада званично учило у историјским уџбеницима, у пракси се више и не помиње и не изгледа довољно угледно за тадашњу политичку елиту. Власт финансира археолошка ископавања како би показала да македонска нација потиче још из антике, а не од Словена.”⁸⁵⁶

Груевски је у том периоду говорио да је Македонија спремна за разговоре о решавању спора са именом са Грчком, али да решење не треба да буде на штету македонског идентитета и државности. „Наше учлањење у ЕУ и НАТО предуго се одуговлачи због спора око имена. То је за нашу економију од виталног значаја, као и за мир на Западном Балкану. Али овде је реч о нашем идентитету. Грчка нам оспорава да се називамо како је за нас правилно и неопходно: Македонија. Међународни суд правде је на нашој страни те је након једног дугог и детаљног поступка у периоду дужем од 10 година дошао до закључка да ми можемо да постанемо део свих међународних институција под нашим именом, које смо изабрали након распада бивше Југославије, а које је у складу са нашом историјом”⁸⁵⁷, рекао је Груевски 2012. године у интервјуу за немачки лист *Die Welt* и апострофирао да је учлањење у ЕУ и НАТО национални интерес Републике Македоније.

Немачки Дојче веле у једној од својих анализа о Републици Македонији наводи да евроатлантске интеграције те земље нису стратешки приоритет за премијера Груевског, те подсећа на његову тадашњу изјаву да је највећи стратешки приоритет економски раст, побољшање стандарда и привлачење страних инвестиција.⁸⁵⁸ Коментаришући ту тезу овог утицајног немачког медија, македонски аналитичар Владимир Мисев, који је у том тренутку био на челу Института за демократију у Македонији, категорично негира тезу да Република Македонија напушта евроатлантски курс и наглашава да македонски политичари, а пре свега они из редова ВМРО–ДПМНЕ, заједно са Груевским, имају реалистичнији приступ када је реч о евроатлантским интеграцијама, свесни да ЕУ пролази кроз тежак период, те да политика проширења ЕУ није на приоритетној агенди Брисела. Али, он додаје да је проевропско расположење македонских грађана и даље највише у региону. Ту тезу на неки начин потврђује и универзитетски професор Ветон Латифи, који каже да нема индиција да ће се у Македонији појавити оснажени скептицизам у наредном периоду.⁸⁵⁹

Нано Ружин каже да је ВМРО–ДПМНЕ предвођен Груевским за време свог владања покренуо иконографску кампању која је неочекивано проузроковала јаку реакцију Атине, а чији је циљ био хомогенизација и уједињење изборног корпуса кроз, како он каже, спин доктора премијера Груевског којим су се вратили у прошлост, односно у време античке Грчке. Изграђени су споменици македонске античке династије у већим градовима Републике Македоније, док је у Скопљу промовисан пројекат „Скопље 2014”, у чијим оквирима посебно место заузимају иконографски симболи попут Тријумфалне капије, грандиозних споменика Александра Великог и Филипа Другог и мајке македонског императора Олимпије. Упоредо са тим, издавачка делатност у Републици Македонији посветила је велику пажњу античкој епохи, објављујући велики број историјских дела о том периоду.⁸⁶⁰ Ружин тврди да

⁸⁵⁵ Сава Јовановић-Дамјановска, „’Антиквизација Македоније’ - Милиони евра за митове”, *НИН*, бр. 3138, 2011. Достуно преко: [НИН online \(nin.co.rs\)](http://nin.co.rs) (Приступљено 17. јуна 2021)

⁸⁵⁶ Ibidem

⁸⁵⁷ „Груевски: Членство во Еу и НАТО; но не по цена на идентитот”, *Макфаксплус*, 26. 2. 2012, Available from: [Груевски: Членство во ЕУ и НАТО, но не по цена на идентитетот \(makfax.com.mk\)](http://makfax.com.mk) (Accessed 17 June 2021)

⁸⁵⁸ Александар Чомовски, „Еу и името не се приоритет бна Груевски”, *Deutsche Welle*, 4. 11. 2011, Available from: [ЕУ и името не се приоритет на Груевски | Северна Македонија | DW | 04.11.2011](http://www.dw.com/en/eu-and-name-not-a-priority-for-gruevski-in-north-macedonia/dw-04.11.2011) (Accessed 17 June 2021)

⁸⁵⁹ Ibidem

⁸⁶⁰ Нано Ружин, *Европска идеја и балканске иконографије*, op. cit., стр. 391

је то било заправо ривалство иконографија између две суседне земље. Македонски народ је у потпуности ушао у ово политичко-иконграфско такмичење двају суседа, те су се чули бројни агресивни слогани, манифестације и анимозитети са обе стране границе. Али, најпрагматичнију партију у томе је играо Груевски јер се ослонио на популистичке концепције око имена и античких корена Македонаца, те су такву концепцију подржали гласачи, дијаспора али и млади кадар у ВМРО–ДПМНЕ.⁸⁶¹

Заправо, Груевски је искористио неколико важних регионалних и међународних околности да спроведе једну такву кампању, освоји огромну већину гласова у Македонији и води политику која је у том тренутку, иако често критикована, била најмање важна у сфери интереса и важности западних партнера и међународних субјеката заинтересованих за интеграцију Републике Македоније у ЕУ и НАТО. Ако изузмемо неуспех Републике Македоније да добије позив за учлањење у НАТО, морамо навести да је то година када су се Европска унија и НАТО суочиле са двоструким економско-безбедносним изазовима. Почетак економске кризе у оквирима ЕУ, која је изазвала и дубоку финансијску кризу у Грчкој, као и интервенција Руске Федерације у бившим совјетским републикама поново су вратили Републику Македонију „на задње седиште” када је реч о интересима Брисела, кога у том тренутку није занимало шта се дешава у тој малој држави на Западном Балкану. Европска унија и њени лидери су били преокупирани унутрашњим финансијским изазовима и продубљивањем институционалне кризе, што је тада представљао далеко израженији фокус за бриселске бирократе него питање шта се дешава у Републици Македонији. С друге стране, НАТО у својству највећег безбедносног савеза на тлу Европе поново је вратио фокус замрзнути ривалитет са Руском Федерацијом, те су у том тренутку била много важнија питања безбедности у источној Европи него убрзана интеграција Републике Македоније, која можда није представљала оазу мира, али нису постојале ни индиције да може да проузрокује било какав унутрашњи или регионални сукоб. Са треће стране, Атина је била преокупирана својим унутрашњим, финансијским изазовима који су довели до општег економског хаоса, смањења плата и пензија бројних и масовних протеста, као и тешких преговора са међународним финансијским институцијама о томе како да се у Грчкој поново успостави економска и финансијска одрживост. У тренутку када се отворено постављало питање да ли финансијски систем Грчке може да издржи притисак и да се задржи у оквирима еврозоне, питање око спора са Републиком Македонијом за власти у Атини је било далеко од врха на агенди приоритета.

Све те чињенице и околности на европском и регионалном плану Груевски је успео вешто да искористи и да креира начин владања у Републици Македонији који се у многим сегментима конфронтирао са постулатима ЕУ и НАТО, али који је изазивао велике симпатије код македонских гласача. Заправо Груевски је усвојио концепт такозване замрзнуте спољне политике и унутрашњег националног буђења који је на унутрашњем нивоу био одржив јер је изазивао велике емоције код етничких Македонаца, док је на спољнополитичком нивоу отварао дебате о томе у ком правцу иде Скопље, али не и контрареакције европских партнера о неопходности брзог решавања таквог стања у Републици Македонији које је, према извештајима Европске комисије, у континуитету одвраћало ту земљу од евроатлантских интеграција.

⁸⁶¹ Ibidem, стр. 395

8.3 Изборни процеси и актуелизација алтернативних путева у спољнополитичким циљевима

У Републици Македонији од 2006. до 2017. године спроведена су четири круга превремених парламентарних избора⁸⁶² и једни редовни избори. Толико често организовање парламентарних избора, без обзира на сам процес и резултате избора, сведочи о недостатку политичке стабилности у земљи. У тим изборним процесима владајући ВМРО–ДПМНЕ је освајао велику већину гласова, док се истовремено опозициони Социјалдемократски процес Македоније суочавао са ниском популарношћу у македонском друштву, која је често била последица тадашње владине политике која је македонску опозицију представљала као „издајничку политичку елиту” чији су циљеви да освоји власт и „распрода” националне интересе Републике Македоније. Континуирани политички сукоби на линији власт–опозиција, пре свега у македонском етничком блоку, довели су и до огромне поларизације гласача у македонском етничком корпусу. Док су истовремено изборни процеси били засновани на маркетиншким кампањама о очувању македонског идентитета и економском препороду Републике Македоније. Владајући ВМРО–ДПМНЕ је водио интензивну и континуирану кампању, без обзира на то да ли је реч о предизборном периоду или не, док је истовремено опозициони Социјалдемократски савез био на сталном удару јавне критике, али и на удару правосудних органа и бројних судских процеса у којима су на оптуженичким клупама били високи челници и функционери опозиције.

Када је реч о самим изборним процесима, ако се изузму парламентарни избори одржани 2006. и 2016. године, у извештајима Европске комисије о напретку Републике Македоније се наводи да је реч о политичким процесима спроведеним са бројним нерегуларностима у организовању и у реализацији. На пример, на превременим парламентарним изборима одржаним у јуну 2008. године, у извештају мисије ОЕБС/ОДИХР наводи се да је примећено коришћење владиних средстава за партијске активности, што је имало значајну улогу у јавним дебатама, поготову на почетку кампање.⁸⁶³ Такође у истом извештају ОЕБС/ОДИХР наводи се да су јавни медијски сервиси извештавали више у корист странака на власти, док су истовремено упозорења и санкције савета за радиодифузију били неефикасни.⁸⁶⁴ Истиче се и да је разлика између партијских и државних инфраструктура у датим тренуцима била нејасна, а с друге стране, да су партије етничких Албанаца користиле оштру реторику која би понекад водила ка насиљу.⁸⁶⁵ Сви ти случајеви, закључује се у извештају, допринели су бројним нерегуларностима и случајевима изборних превара, те је све то утицало на слободу гласача да остваре своје гласачко право без застрашивања, насиља и страха од освете. Из овог изборног процеса у Републици Македонији, који је одржан само

⁸⁶² Admir Fazlagic, Ivana Ramadanova „Македонија пред предвремени парламентарни избори”, *Anadolu Agency*, 23. 11. 2016, Available from: <https://www.aa.com.tr/mk/%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8/691584> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁶³ „Поранешна Југословенска Република Македонија, предвремени парламентарни избори 5 јуни 2011”, Канцеларија за демократски институције и човекови права, Варшава, 2011, Available from: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/84061.pdf> (Accessed 17 June 2021), стр. 13

⁸⁶⁴ Ibidem, стр. 2

⁸⁶⁵ Ibidem

два месеца након Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године, види се да је та земља назадовала када је реч о испуњавању демократских и европских стандарда и принципа, чином организовања нерегуларног изборног процеса чији исход такође непосредно утиче на реализацију спољнополитичких циљева те земље, из угла не испуњавања критеријума на домаћем плану.

На следећим превременим парламентарним изборима, који су били последица неучешћа опозиције у Републици Македонији у раду македонског Собрања, одржаним 5. јуна 2011. године, у извештају посматрачке мисије ОЕБС/ОДИХР на самом почетку се наводи и бирачки списак гласача као једна од спорних тачака у њиховом спровођењу. Како се наводи у извештају, 1,82 милиона грађана са правом гласа, од укупног становништва од око 2,05 милиона, довела су до широко распрострањене сумње у вези са тачности бирачког списка.⁸⁶⁶ С друге стране, објашњава се у извештају, у току кампање су постојали случајеви недовољног одвајања државних од партијских структура, што је супротно ставу 5.4 Копенхагенског документа КЕБС из 1990. године.⁸⁶⁷ Истиче се да то подразумева злоупотребу државних ресурса у циљу кампање и употребу партијске реторике у случајевима када су кандидати деловали у улози службених лица, те се то негативно одразило на свеукупни квалитет изборног процеса.⁸⁶⁸ Када је реч о улози медија, наводи се да је већина медија пратила партијску уређивачку политику, чиме су често допуњавали чињенице са уређивачким коментарима, као и да је јавни медијски сервис, у квантитативном смислу и садржају презентација, био подређен владајућим партијама, што је у супротности са законским обавезама и мандатом јавног медијског сервиса.⁸⁶⁹

Оно што је кључно утицало на то да овај изборни процес буде оцењен као негативан јесте убиство младог човека од стране припадника специјалне полицијске јединице током изборне ноћи. Како се наводи у извештају ОЕБС/ОДИХР, македонски МУП је два дана одбијао да потврди да се догодило кривично дело, те је на крају признао смрт младог човека и уважило одговорност припадника специјалне полицијске јединице, након чега су уследили вишедневни протести против македонског МУП, али и против полицијске бруталности у тој земљи.⁸⁷⁰

С друге стране, дан након избора македонска полиција је ухапсила лидера странке Уједињени за Македонију Љубе Бошковског под сумњом да је нелегално финансирао изборну кампању и злоупотребио службени положај. Његово привођење у централном подручју Скопља од стране маскираних полицајаца из редова специјалне полицијске јединице било је снимљено и објављено на јутјуб-каналу македонског МУП⁸⁷¹, те је то хапшење изазвало одређене сумње у македонској јавности.

Опозиција предвођена Социјалдемократским савезом Македоније, која је освојила знатно више посланичких мандата у односу на претходне изборе, одржане 2008. године, признала је победу владајућег ВМРО–ДПМНЕ, али је истовремено обећала својим симпатизерима снажнију и одлучнију политичку борбу против владајуће коалиције предвођене ВМРО–ДПМНЕ и албанском странком ДУИ.

⁸⁶⁶ Ibidem

⁸⁶⁷ OSCE 5.4 - a clear separation between the State and political parties; in particular, political parties will not be merged with the State, Више на: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/c/14304.pdf>. (Accessed 25 June 2021)

⁸⁶⁸ „Поранешна Југословенска Република Македонија, предвремени парламентарни избори 5 јуни 2011”, оп. cit., p. 2

⁸⁶⁹ Ibidem, p. 3

⁸⁷⁰ Ibidem, p. 23

⁸⁷¹ Ibidem

Реч је о изборним процесима који су у суштини били спроведени регуларно, али који, према оценама међународних посматрача, нису испуњавали у целости критеријуме о демократским и фер изборима, те су такве „уздржане” оцене остављале сумњу у то да ли Република Македонија заиста спроводи реформске процесе у државном систему, или је пре свега реч о декларативном спровођењу реформи, кроз усвајања неопходних законских оквира, али уз изостанак њиховог елементарног спровођења у пракси.

На превременим парламентарним изборима 2011. године по први пут у историји независне Републике Македоније се гласало и за три посланика из дијаспоре, односно право гласа је имала и македонска дијаспора, те је тада владајући ВМРО–ДПМНЕ добио и три посланичка места из дијаспоре, из САД, Аустралије и Европе. Опозициони Социјалдемократски савез Македоније иако је признао изборне резултате, када је реч о изабраним посланицима из дијаспоре, оценио је да низак одзив гласача и избор троје посланика са просечним поверењем од само 2.000 гласова значи девалвацију њиховог легитимитета. „ВМРО–ДПМНЕ је злоупотребио право гласа код македонских држављана који живе у иностранству. Сва три посланика из дијаспоре изабрана су са укупно 2.500 гласова, за разлику од изборних јединица у Македонији, где је за избор једног посланика у просеку потребно најмање 8.000 гласова”, изјавио је тадашњи функционер из редова опозиције Гордан Георгијев.⁸⁷²

Међутим, посматрано из угла избора одржаних 2014. године, који су такође били превремени и одржани заједно са редовним председничким изборима, изборни процеси у 2008. и 2011. години су били релативно регуларни, иако истовремено нису задовољавали критеријуме о демократским и фер изборима. Суштина проблема у изборном процесу 2014. године је била то што је опозиција још пре спровођења тих избора најавила могућност да не прихвати изборни резултат, те да самим тим не прихвати релевантност целог изборног процеса. Када је реч о бирачком списку, одавно је познато да је он у Републици Македонији крајње сумњив, те да право гласа има готово 1,8 милиона бирача, од укупно скоро два милиона становника, према попису који је последњи пут спроведен 2002. године.⁸⁷³

Изборни процес у 2014. години се одвијао у условима велике поларизације македонског друштва. Опозиција у тој земљи је оптуживала владајућу коалицију за бројне криминалне активности, док је истовремено власт оптуживала опозицију да покушава, уз међународну подршку, да освоји власт супротно вољи македонских гласача. Тадашњи лидер опозиционог Социјалдемократског савеза Македоније Зоран Заев позвао је власт да обустави свеобухватну државну контролу и, како је навео, системску контролу над сваким гласачем јер, како тврди, то показује да не постоје фер услови за изборни изазов и резултат.⁸⁷⁴ Он је

⁸⁷² Александра Трајковска, „Партиите ги обелоденија победниците во дијаспората, *Deutsche Welle*, 5. 6. 2011, Available

from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B3%D0%B8-%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE-%D0%B4%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0/a-1513>(Accessed 17 June 2021)

⁸⁷³ Atanas Kirovski, „Makedonski izbori, pitanja umjesto odgovora”, *AlJazeera Balkans*, 29. 4. 2014. Dostupno preko: <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2014/4/29/makedonski-izbori-pitanja-umjesto-odgovora> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁸⁷⁴ Катерина Блажевска, „Изборите со многу извесни резултати и една голема неизвесност”, *Deutsche Welle*, 22. 4. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5->

такође позвао на раздвајање партије од државе и истовремено је запретио да су све опције отворене, односно бојкот избора, непризнавање изборних резултата, али и улична демократија.⁸⁷⁵ У том тренутку сличне предлоге су нудили и аналитичари и новинари који су били ближи опозицији, те су тврдили да је бојкот избора или непризнавање резултата једини логичан корак због масовног фалсификовања воље гласача и непостојања фер такмичарских услова. С друге стране, аналитичари који су ближи владајућим странкама говорили су да је срамота да се размишља о бојкоту, након што је опозиција прихватила измене у Изборном закону у коме су биле спроведене све примедбе опозиције.⁸⁷⁶ Немачки Дојче веле у својој анализи изборне кампање у Републици Македонији 2014. године наводи да је „Македонија подељена земља, те да извештаји Европске уније указују на још један веома озбиљан проблем – угроженост слободе медија.”⁸⁷⁷ Као пример наводи ранг-листу „Репортера без граница” за 2014. годину у коме је Македонија пала са 123. места на 179, иако се 2009. налазила на 34. месту. Такође, овај медиј тврди да су последњих неколико година истраживачки новинари застрашивани и осуђивани на дуге затворске казне због наводног „откривања тајних информација”, а смрт једног новинара који је, како наводе, критиковао режим, остала је неразјашњена.⁸⁷⁸ Додаје се и оцена извештаја организације Фридом хаус која политички систем Републике Македоније у 2013. години означава као „полуконсолидовану демократију”⁸⁷⁹.

Заправо, за разлику од тадашњих владајућих политичких партија у Републици Македонији, које су калкулисале да ли ће добити апсолутну већину, односно 50 одсто подршке плус један глас, опозиција предвођена Зораном Заевим није имала јасну представу како да наступи на тим изборима јер се, с једне стране, бојала реакције међународних партнера, а пре свега Брисела, који је у тим кризним годинама стално позивао политичке челнике у Скопљу да решавају проблеме у институционалним оквирима, док се, с друге стране, бојала изборних резултата, имајући у виду компаративну предност коју је у том тренутку уживао ВМРО–ДПМНЕ код македонских грађана. Циљ владајућег ВМРО–ДПМНЕ је био да освоји 62 или 63 посланичке места од укупно 123 у македонском Собрању. Функционер те странке Влатко Ђорчев је, уочи одржавања избора, у изјави за немачки Дојче веле, рекао да им је суштински важно да имају 63 посланика како би одбранили државне, националне и економске интересе. „Важно је да имамо стабилну владу која неће бити

[https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%B1%D0%BE%D1%98%D0%BA%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5/a-17584113](https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%B8-%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%BD%D0%B5%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82/a-17582022) (Accessed 17 June 2021)

⁸⁷⁵ Ibidem

⁸⁷⁶ Катерина Блажевска, „Нерегуларност на изборите води кон бојкот на резултатие”, *Deutsche Welle*, 23. 4. 2014, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%B1%D0%BE%D1%98%D0%BA%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5/a-17584113> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁷⁷ „Makedonija podijeljena zemlja”, *Deutsche Welle*, 13. 4. 2014. Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/makedonija-podijeljena-zemlja/a-17561701> (Pristupljeno 7. juna 2021)

⁸⁷⁸ Ibidem

⁸⁷⁹ Ibidem

уцењивана, нити блокирана. Која неће бити дестабилизована изнутра или споља. Која ће моћи да парира грчкој политици негирања и обезличавања македонске државе.”⁸⁸⁰

На крају, иако је македонска опозиција, предвођена Социјалдемократским савезом Македоније, учествовала на превременим парламентарним изборима 2014. године, одлучила је да не призна изборни резултат, тврдећи да је власт фалсификовала изборе.⁸⁸¹ Лидер социјалдемократа Зоран Заев је рекао да су грађани Македоније преварени, а да је изборни процес спроведен нецивилизовано и да је узурпирано уставно право грађана. „Тражимо и морају се организовати избори на којима ће народ вратити контролу у своје руке и изабрати власт по сопственој вољи и убеђењу, без притисака, без уцена, без куповања гласова. Без фер избора нема демократије. Без демократије нема просперитетне Македоније”⁸⁸², поручио је Заев током изборне ноћи након саопштавања резултата од стране Државне изборне комисије. С друге стране, шеф мисије ОЕБС/ОДИХР која је пратила изборни процес Герт Аренс изјавио је како „у предизборном периоду нису испуњене важне обавезе које је сугерисао ОЕБС, укључујући одвојеност државе од партије, обезбеђивање равноправних услова за такмичење, неутралност медија, тачност бирачког списка, могућност за притужбе и исправљање неправилности, преко делотворне процедуре”.⁸⁸³ У извештају ОЕБС се наводи да је кампања владајуће партије неприкладно раздвајала партијске од државних активности, супротно ставу 5.4 из Копенхагенског документа ОЕБС из 1990. године и стандардима Савета Европе.⁸⁸⁴ Када је реч о медијима, наводи се да је примећено одуство анализе и независног извештавања у медијима током кампање⁸⁸⁵, те додаје се да је већина медија пристрасно извештавала за рачун владајуће партије, док су били углавном негативни према опозиционим странкама. Такође, наводи се и то да су медији занемаривали разграничење између медијског извештавања о службеним лицима у својству министара и кандидата.⁸⁸⁶

Након овог изборног процеса Република Македонија је ушла у још дубљу политичку и институционалну кризу јер је опозициони Социјалдемократски савез одбио да прихвати посланичке мандате, те је захтевао формирање техничке владе која ће бити задужена за спровођење фер и демократских избора.⁸⁸⁷ С друге стране, албанска владајућа партија ДУИ

⁸⁸⁰ Катерина Блажевска, „Изборите со многу извесни резултати и една голема неизвесност”, *op. cit.*

⁸⁸¹ Катерина Блажевска, „СДСМ не ги признава изборите и бара техничка влада да спроведе нови“, *Deutsche Welle*, 27. 4. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%B4%D1%81%D0%BC-%D0%BD%D0%B5-%D0%B3%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B8-%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8/a-17594858> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁸² Blagoja Kuzmanovski, „Makedonija - godinu obeležili izbori”, *Radio Slobodna Evropa*, 30. 12. 2014, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/makedonija-godinu-obelezili-izbori/26769434.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁸⁸³ Ibidem

⁸⁸⁴ „Изјава за првичните наоди и заклучоци”, Меѓународна набљудувачка мисија за изборите (МНМИ) поранешна југословенска република Македонија, 2014, Available from: <https://www.oscepa.org/documents/election-observation/election-observation-statements/north-macedonia/statements-10/2328-2014-parliamentary-mkd/file> (Accessed 17 June 2021), p. 1

⁸⁸⁵ Ibidem

⁸⁸⁶ Ibidem, p. 2

⁸⁸⁷ Катерина Блажевска, „СДСМ не ги признава изборите и бара техничка влада да спроведе нови“, *Deutsche Welle*, 27. 4. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%B4%D1%81%D0%BC-%D0%BD%D0%B5-%D0%B3%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B8-%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8/a-17594858>

није учествовала на редовним председнички изборима, који су били одржани заједно са превременим парламентарним изборима, јер су захтевали промоцију консензуалног кандидата за председника, предлог који је ВМРО–ДПМНЕ као коалициони партнер одбио.⁸⁸⁸ Немачки Дојче веле поводом такве ситуације у Републици Македонији наводи да Македонији прети политичка криза ако Социјалдемократски савез Македоније остане при ставу да не признаје регуларност избора у тој земљи, док премијер Никола Груевски игнорише оптужбе за изборну превару.⁸⁸⁹ Истовремено, немачка штампа пише о борби између владе и опозиције у Македонији, која доводи у питање њену зрелост за приступне преговоре са ЕУ, које блокира Грчка,⁸⁹⁰ док истовремено „Франкфуртер алгемајне цајтунг” наводи да понашање одлучујућих македонских партија, које подсећа на бана-републике, оставља простор за сумњу и питање да ли је Македонија заиста зрела за учлањење у ЕУ. „У Македонији влада борба између владе и опозиције, која се одвија на недоличан и недостојанствен начин”⁸⁹¹, истиче немачки „Франкфуртер алгемајне цајтунг” и додаје: „Шта год грчки политичари кажу или ураде, заташкају или не ураде – то изазове велику међународну пажњу. То је лоше за атинску елиту, али добро за владајуће гарнитуре балканских земаља – грчких суседа. Они могу да раде шта хоће, јер за њих у страним медијима нема места. То је посебно видљиво на примеру Македоније. Тамо се дешавају скандалозне ствари, а да нико то не посматра и не контролише.”⁸⁹²

У суштини Република Македонија је већ била примећена и у анализама страних медија, али и у извештајима међународних, као и европских организација и институција као проблематична земља на унутрашњем плану која не само што не спроводи реформске процесе у складу са стандардима у оквиру евроатлантских интеграција, већ бележи изразита назадовања у доменима правосуђа, криминала, корупције, функционисања институција, политичких институција, као и у организовању и спровођењу избора. Проблем који је та земља имала са суседном Грчком око уставног имена земље уопште више није био у фокусу евроатлантских интеграција Скопља, јер су проблеми на унутрашњем плану били све озбиљнији и изазовнији, те су представљали кључног „кочничара” у процесу реализације спољнополитичких циљева.

У овом раздобљу заправо и обарамом до сада постојећу и широку усвојену тезу да је кључни проблем Републике Македоније на путу ка ЕУ и НАТО-у спор са Републиком

<https://www.dw.com/mk/%D0%B2%D0%BC%D1%80%D0%BE-%D0%B4%D1%83%D0%B8-%D0%BD%D0%B5-%D1%81%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D0%B1%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B7-%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0/a-17467766> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁸⁸ Катерина Блажевска, „ВМРО–ДПМНЕ и ДУИ не сакаат ‘свадба без невеста’”, *Deutsche Welle*, 2. 3. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B2%D0%BC%D1%80%D0%BE-%D0%B4%D1%83%D0%B8-%D0%BD%D0%B5-%D1%81%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B2%D0%B0%D0%B4%D0%B1%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B7-%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0/a-17467766> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁸⁹ Katarina Blaževska, Svetozar Savić, „Makedonija pred novom krizom_”, *Deutsche Welle*, 28. 4. 2014, Dostupno preko: <https://www.dw.com/bs/makedonija-pred-novom-krizom/a-17595560> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁸⁹⁰ Jasmina Roze, „Sramorna borba vlade i opozicije”, *Deutsche Welle*, 15. 1. 2013, Dostupno preko: <https://www.dw.com/bs/makedonija-sramotna-borba-vlade-i-opozicije/a-16522370> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁸⁹¹ Ibidem

⁸⁹² Ibidem

Грчком. Ако изузмемо изазове са којима се у том тренутку суочавала ЕУ на финансијском и институционалном плану, па и на плану политике проширења, као и финансијску кризу у Грчкој, која је довела у питање економску одрживост те земље, може се установити да је питање око имена Републике Македоније било на маргинама односа Скопља са европским и атлантским партнерима. Република Македонија се суочавала са много изазовнијим баријерама попут владавине права, слободе и права грађана, слободног изражавања и слободе медија, те је у том контексту спор са именом био далеко од до тада усвојеног дефинисања – кључни проблем у евроатлантским интеграцијама Републике Македоније. Све је било подређено унутрашњим политичким борбама, док је истовремено владајућа коалиција у Скопљу мудро искоришћавала актуелну ситуацију на европском нивоу да реализује своје политичке амбиције које су – с једне стране у континуитету удаљавале Републику Македонију од ЕУ и НАТО-а, док су с друге стране доприносиле апсолутној и свепрожимајућој популарности странака које су у тим годинама биле на власти.

8.4 Институционална криза у Републици Македонији од 2008. до 2017. године

Институционална криза са којом се суочавала Република Македонија у периоду од 2008. до 2017. године може да се анализира из три угла. Први угао односи се на институционалну кризу директно проузроковану политичком кризом и политичким конфликтом између највећих странака из редова власти и опозиције. Други угао се заснива на недовољној одвојености партије од државе и свеобухватног коришћења државних ресурса у интересу коалиционе владајуће коалиције, што је у наведеном периоду нотирано као проблем за Републику Македонију и у годишњим извештајима Европске комисије о напретку те земље. Трећи угао, који заправо представља и последњи стадијум политичке кризе у тој земљи, започиње у фебруару 2015. године, када опозиција објављује прислушкване разговоре, те тврди да је македонска служба у интересу владајуће странке дужи временски период прислушкивала преко 25.000 грађана Републике Македоније, укључујући државне функционере, политичке представнике опозиције, представнике невладиног сектора, поједине челнике амбасада у Скопљу, али и новинаре и представнике медија. Када је реч о трећој етапи институционалне кризе у Републици Македонији, са освртом на објављивање прислушкиваних разговора, битно је истаћи да је реч о двострукој злоупотреби државних институција, односно – од стране власти, која је покренула операцију масовног прислушкивања изван оквира закона и процедура, а за рачун владајуће елите, док, с друге стране, можемо закључити да је реч и о злоупотреби од стране водећих опозиционих странака јер су успеле нелегално да прибаве те материјале, те нису затражиле међународну помоћ, уколико су већ довеле у питање начин функционисања правосуђа Републике Македоније, већ су се одлучиле да јавно објављују материјале прикупљене прислушкивањем, а да нико не сноси одговорност за то како је македонска опозиција дошла у посед тих материјала.

Када је реч о првом нивоу институционалне кризе, она се најбоље може утврдити из става македонске опозиције у више наврата у периоду од 2011. до 2017. године да не учествује у раду македонског Собрања. Таква одлука је прво донета у јануару 2011. године када је тадашњи лидер македонске опозиције Бранко Црвенковски донео одлуку о бојкоту македонског парламента због, како је навео, блокирања рачуна тадашњем проопозиционом медију А1 и неколико дневних листова који су излазили у оквиру те медијске куће. Та криза Собрања је окончана превременим парламентарним изборима у јуну 2012, када је опозиција подигла своју популарност међу македонским гласачима, те је освојила и већи број посланичких места.

Друга парламентарна криза је забележена само годину и шест месеци касније, када је 24. децембра 2012. године обезбеђење македонског Собрања избацило из зграде законодавног дома посланике из редова опозиције, као и новинаре, док су се испред Собрања сукобиле присталице из редова власти са присталицима из редова опозиције. Тада је суштина расправе била око буџета за 2013. годину који је владајућа коалиција, ВМРО–ДПМНЕ и албански ДУИ, усвојила истог дана, без присуства опозиције. У том тренутку, опозиција је поново одлучила да обустави своје активности у македонском парламенту, те је тек у марту 2013. године, уз посредништво Европске уније, између власти и опозиције постигнут такозвани Мартовски споразум, којим је договорено да се опозиција врати у скупштинске редове, а да истовремено буде формирана Анкетна комисија која ће испитати дешавања од 24. децембра 2012. године, те на основу тога обелоданити и ко је за те инциденте одговоран. Тим поводом је Хелсиншки комитет у Скопљу сачинио посебан извештај у вези са догађајима у македонском Собрању 24. децембра 2012. године у коме се, поред осталог, захтева неопозива оставка тадашњег председника Собрања Трајка Вељановског, уколико се утврди да је он наредио скупштинском обезбеђењу да „избаци” опозиционе посланике и представнике медија. Тада је у Скопљу боравио и тадашњи шеф немачке дипломатије Гвидо Вестервеле, који је поручио да политичка криза угрожава амбиције Скопља према ЕУ и нагласио да ЕУ са забринутошћу прати развој ситуације. Он је тим поводом позвао све стране да се врате, како је казао, демократским правилима игре и озбиљно обављају посао посланика.⁸⁹³

Трећа криза у функционисању македонског Собрања започиње након превремених парламентарних избора у Републици Македонији 2014. године, када је опозиција предвођена Социјалдемократским савезом Македоније, на чијем је челу био Зоран Заев, донела одлуку да не призна изборне резултате, тврдећи да је власт предвођена ВМРО–ДПМНЕ покрала те изборе, те су одбили и да прихвате посланичке мандате захтевајући формирање техничке владе која ће обезбедити услове за фер и поштене парламентарне изборе. Овај тренутак је заправо кључни јер у том тренутку Република Македонија улази у свепрожимајућу политичку и институционалну кризу на свим нивоима која се поново, из још нејасно утврђених разлога, завршава упадом грађана из иницијативе „За заједничку Македонију” у македонско Собрање 27. априла 2017. године. У координацији са коалиционим партнерима Заев је тада саопштио да Социјалдемократски савез Македоније припрема платформу за даље ванпарламентарно деловање, уз прецизне активности, те је нагласио да је циљ враћање демократских институција и креирање услова за одржавање слободних и фер избора на којима ће бити реализована права воља грађана Републике Македоније.⁸⁹⁴

И поред бројних покушаја да Република Македонија изађе из те политичке кризе, фактичко стање на терену је било такво да ни власт, ни опозиција нису прихватале компромисе – односно, нити је ВМРО–ДПМНЕ желео да иде на поновне изборе, а да пре тога да своју власт у руке нове техничке владе, нити је опозиција желела да одустане од своје

⁸⁹³ Srećko Matić, Ivana Ivanović, „Politička kriza ugrožava ambicije Skoplja prema Eu”, *Deutsche Welle*, 23. 2. 2013, Dostupno preko: <https://www.dw.com/hr/politi%C4%8Dka-kriza-ugro%C5%BEava-ambicije-skopja-prema-eu/a-16624007> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁸⁹⁴ „Опозиционите пратеници доставија оставки во Собранието”, *Deutsche Welle*, 28. 5. 2014. Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B8-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE/a-17668785> (Accessed 17 June 2021)

ванинституционалне борбе, тврдећи да је то једини могући начин у том тренутку да се разоткрију све криминалне активности власти.

На тај начин заправо земља улази у такозвани други угао институционалне кризе када лидер опозиције, након неуспеха да се договори са тадашњим премијером Николом Груевским, одлучује да јавно објављује прислушкиване разговоре за које је тврдио да су дошли у посед његове странке захваљујући појединим припадницима македонске безбедносне службе који нису желели да учествују у тим противправним активностима власти. Лидер опозиционог Социјалдемократског савеза Македоније Зоран Заев изјавио је да је на хиљаде људи било прислушковано у Републици Македонији по налогу тадашњег премијера Николе Груевског и шефа македонске обавештајне службе Саше Мијалкова. Он је нагласио је, да према обиму и величини снимљеног материјала, то могло да буде реализовано само софистицираном опремом, а да је те разговоре могла да прати само домаћа служба.⁸⁹⁵ Након те тврдње Заева, конференцију за медије у македонској влади је одржао тадашњи премијер Републике Македоније Никола Груевски, који је саопштио да му је Заев пре месец дана претио да ће објавити нелегално снимљене телефонске разговоре целог државног врха уколико не прихвати његов захтев за формирање техничке владе што је, како тврди Груевски, одбио. Груевски је такође додао да му је Заев рекао да материјал добио у сарадњи са страном обавештајном службом, те да иза те тврдње постоје чврсти и необориви докази. Истакао је и да, према његовим сазнањима које је добио из македонског Министарства унутрашњих послова, иза снимања стоји страна обавештајна служба чији је главни сарадник у Републици Македонији био З. В. (мислећи на бившег шефа македонске службе Зорана Верушевског) који је, како је казао Груевски, развио своју обавештајну мрежу у Македонији.⁸⁹⁶

Тако је Република Македонија почела да се суочава са све дубљом институционалном кризом, док су македонски грађани имали прилику да на недељном нивоу слушају садржај материјала насталих прислушкивањем који су постали доступни и на бројним онлајн платформама. Груевски је првобитно тврдио да је реч о монтираним разговорима чији је циљ био да се дискредитује његова влада и рад његовог руководства, док је, с друге стране, Заев тврдио да је реч о аутентичним разговорима који приказују какве је све криминалне и противзаконске активности спроводила актуелна влада. Политички аналитичар Исмет Рамадани каже да је, 25 година након стицања независности, поражавајуће то што се у Македонији и даље прича о недостатку демократије, слободе медија, дубоком сиромаштву. „Кривица за такво стање лежи у свима нама, али доминантно је одговорна актуелна власт која не показује лидерство и политичку вољу и зрелост за државност и одбрану интереса грађана”⁸⁹⁷, објашњава Рамадани.

⁸⁹⁵ Катерина Блажевски, „Заев: Илјадници луѓе биле прислушкувани”, *Deutsche Welle*, 9. 2. 2015. Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D0%B2-%D0%B8%D0%BB%D1%98%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8-%D0%BB%D1%83%D1%93%D0%B5-%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BB%D1%83%D1%88%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8/a-18246019> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁹⁶ „Прес-конференција на премијерот Никола Груевски”, *Влада на Република Северна Македонија*, 25. 2. 2015, Available from: <https://vlada.mk/node/10216> (Accessed 17 June 2021)

⁸⁹⁷ Костадин Делимитов, „Македонија е пред опасна крстосница”, *Deutsche Welle*, 8. 9. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4-%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0>

Међутим на тим преговорима није ништа постигнуто, већ је само изражена спремност за наставак дијалога. Док је опозиција захтевала оставку владе, новог јавног тужиоца и промене у руководству државне македонске опозиције, владајући ВМРО–ДПМНЕ је тражио да се криза разреши тако што ће полицијски случај „Пуч” добити правно разрешење.⁹⁰³ Иначе, реч је о случају који је покренут након што је македонски премијер Груевски оптужио Заева за рушење уставног поретка, због чега су поднете кривичне пријаве против Заева, коме је одузет и пасош, док је пет лица ухапшено у истоименој полицијској акцији. У том тренутку, институционалној кризи у Републици Македонији се није назирао крај јер су и власт и опозиција имале „укопане рововске” позиције по питању својих захтева. У том периоду македонско Собрање је функционисало само уз посланике из редова владајуће коалиције ВМРО–ДПМНЕ и ДУИ, док су се преговори између власти и опозиције одвијали у седишту Делегације Европске уније у Скопљу у насељу Пржино, те су договори постигнути на тим преговорима добили назив Пржински споразуми. Преговори су се одвијали на високом нивоу, односно између премијера Николе Груевског, лидера македонске опозиције Зорана Заева, као и лидера двеју највећих албанских партија у тој земљи, ДУИ и ДПА, Алија Ахметија и Мендуха Тачија. Посредништво је водила директно Европска унија, преко свог комесара за политику проширења и суседску политику Јоханеса Хана, а на тим састанцима су присуствовали и тадашњи шеф Европске делегације у Скопљу Аиво Орав, као и тадашњи амбасадор САД у Републици Македонији Цес Бејли. Реч је о тешким преговорима јер тадашња македонска власт на почетку није хтела да прихвати услове опозиције о формирању техничке владе шест месеци пре одржавања превремених избора, као ни формирање Специјалног тужилаштва за гоњење кривичних дела која су произашла из садржаја прислушкиваних разговора које је објавила опозиција. Резултат тих преговора је било потписивање споразума закључених 2. јуна, 19. јуна и 15. јула 2015. године, а основни циљ тих, такозваних Пржинских споразума било је обезбеђивање законске и институционалне реформе за спровођење фер, слободних и демократских избора у које ће грађани имати поверење и који ће представљати крај дубоке политичке кризе у тој земљи.⁹⁰⁴

Међутим, ни Пржински споразуми нису довели до разрешења институционалне кризе у Републици Македонији, јер се спровођење најважнијих делова хитних реформских приоритета одвијало тешко, уз велика одлагања рокова изазвана, пре свега, блокирањем процеса од стране владајућих странака.⁹⁰⁵ Суштина проблема је настала око рокова спровођења договореног јер је, с једне стране опозиција сматрала да није могуће све то реализовати у кратком року, док је владајућа коалиција предвођена ВМРО–ДПМНЕ инсистирала да је рок довољан за реализацију свих одредаба Пржинских споразума, те да се испоштује првобитно одређени рок за превремене изборе, 24. април 2016. године. Опозициони Социјалдемократски савез Македоније тврдио је да је немогуће у толико

[%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%84%D1%80%D0%BB%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D1%83-%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-18558132](#)

(Accessed 17 June 2021)

⁹⁰³ „Демонтажа македонске ‘бомбе’ у Бриселу, први покушај неуспешан”, *РТС*, 30. 3. 2015. Доступно преко: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/1874921/demontaza-makedonske-bombe-u-briselu-prvi-pokusaj-neuspesan.html> (Приступљено 17. јуна 2021)

⁹⁰⁴ „ДОЛГИОТ ПАТ ДО ПРЖИНО: ПРВО РЕФОРМИ ПОТОА”, Македонски центар за европско образование Хелсиншки комитет за човековите права НВО-Инфоцентар Фондација отворено општество - Македонија Транспарентност - Македонија Фондација „Метаморфозис“ Институт за човекови права, ИЗБОРИ! Available from: <https://metamorphosis.org.mk/wp-content/uploads/2016/02/analiza-dolgiot-pat-do-przzino-prvo-reformi-potoa-izbori.pdf> (Accessed 17 June 2021), p. 1

⁹⁰⁵ Ibidem

кратком року извршити реформу у систему правосуђа у тој земљи, „прочистити” бирачки списак, реформисати рад Државне изборне комисије и формирати техничку владу која ће имати све капацитете за спровођење фер и демократских избора.

Иако је у Пржинским споразумима писало да ће се избори, на којима ће учествовати све странке, одржати 24. априла 2016. године, опозиција предвођена Социјалдемократским савезом Македоније одлучила је да на њих не излази јер је утврдила да нису били испуњени сви услови из Пржинских споразума, посебно у делу изборних правила.⁹⁰⁶ Због јединственог става највећих опозиционих странака у одлуци да се на изборе не излази без новог договора, датум гласања је померан два пута, најпре за јун, а потом за децембар⁹⁰⁷, када су коначно спроведени превремени парламентарни избори. Заправо, кључну улогу у одлагању избора у том периоду у Републици Македонији је одиграла највећа албанска странка, ДУИ, која је тада била и део владајуће коалиције заједно са ВМРО–ДПМНЕ. Руководство те странке је одлучило да не подноси своје изборне листе, те је на тај начин ВМРО–ДПМНЕ био приморан да прихвати одлагање избора за децембар 2016. године, на захтев опозиције.

Занимљиво је навести да је одлазећи македонски премијер Никола Груевски у јануару 2016. године имао у Вашингтону сусрет са тадашњим потпредседником САД Џозефом Бајденом.⁹⁰⁸ Одмах након састанка, из Бајденовог кабинета објавили су саопштење у коме се наводи да се „потпредседник САД Џозеф Бајден састао са македонским премијером Николом Груевским, те да су се оба саговорника сагласила око важности континуираног спровођења Пржинских споразума и преузимања активности које су неопходне у обезбеђивању веродостојних избора”⁹⁰⁹. Такође потпредседник САД је истакао континуирану подршку САД у евроатлантским интеграцијама Македоније.

У међувремену, након оставке Груевског, иако је већ почетком 2016. године била формирана техничка влада, са роком трајања од 100 дана, према одредбама Пржинских споразума, а у циљу реализације избора 24. априла 2016. године, мандат те владе је био скраћен јер су министри и заменици, такозвани допунски министри из редова опозиције, напустили владу. Истовремено опозициони посланици су напустили рад македонског Собрања, те се институционална криза поново продубила, имајући у виду да је опозиција сматрала да још нису спроведени сви реформски процеси за фер и демократске изборе, док је, с друге стране, владајући ВМРО–ДПМНЕ инсистирао на спровођењу избора чак, како су претили, и без учешћа опозиције. Одржавање ванредних парламентарних избора је део Пржинских споразума којим је требало да буде решена двогодишња политичка криза, али

⁹⁰⁶ „Интервју на претседателот на СДСМ, Зоран Заев за Призма”, Available from:

<http://arhiva.sdsm.org.mk/default.aspx?mId=55&agId=4&articleId=13420> (Accessed 17 June 2021)

⁹⁰⁷ Aleksandar Miladinović, „Bojkor izbora na Balkanu: Iskustva odluke da se ne izlazi u izbornu trku”, *BBC Sebian*, 1. 9. 2009, Dostupno preko: <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-49525689> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁹⁰⁸ Катерина Блажевска, „Македонска магла врз посетата во Вашингтон, *Deutsche Welle*, 12. 1. 2016, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D0%B0-%D0%B2%D1%80%D0%B7-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D0%B2%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D1%82%D0%BE%D0%BD/a-18972896> (Accessed 17 June 2021). Такође у: „Груевски: Средбата со Бајден потврда на стратешкото партнерство со САД”, *Влада на Република Северна Македонија*, 12. 1. 2016, Available from: <https://vlada.mk/node/11730> (Accessed 17 June 2021)

⁹⁰⁹ „Пржино како излез - дваесет и шести извештајод следењето на процесот на пристапување на ЕУ”, Фондација Отворено општество Македонија, Скопје 2016, Available from: <http://www.eu.inf.mk/wp-content/uploads/2020/07/%D0%9F%D0%A0%D0%96%D0%98%D0%9D%D0%9E-%D0%9A%D0%90%D0%9A%D0%9E-%D0%98%D0%97%D0%9B%D0%95%D0%97.pdf> (Accessed 17 June 2021), p. 64

спровођење договора у потпуности, према мишљењу највеће опозиционе странке у Републици Македонији, омета владајући ВМРО–ДПМНЕ својим односом и злоупотребом државних институција.⁹¹⁰ Међутим како се институционална криза продубљавала, тако је и интересовање међународне јавности било све израженије. Почетком јула 2016. године Немачка је у Скопље послала специјалног изасланика за Македонију Јоханеса Хајндла, који је требало да помогне у решавању свепрожимајуће кризе, док је само неколико дана након њега у официјелну посету Македонији допутовала и тадашња помоћница државног секретара САД за Европу и Евроазију Викторија Нуланд.⁹¹¹ Оно што је током једнодневне посете Нуландове Скопљу било изненађење за све јесте њена изјава да постоји могућност да САД уведу санкције Македонији уколико политички лидери не испуне оно што је договорено. Како је казала, САД се надају да ће политичка криза у Македонији бити брзо разрешена, а да они не буду принуђени да уведу санкције. Она је након сусрета са лидерима политичких странака рекла да је охрабрена након састанака, али је истовремено нагласила да је време за споразум који ће поставити Македонију на пут слободних и фер избора.⁹¹² Занимљиво је да су политичке странке у Скопљу само неколико дана након посете Нуландове Скопљу постигле такозвани споразум Пржино 2, у коме су разрешене све нејасноће у односу на првобитне Пржинске споразуме, а истовремено је закључено да ће се о датуму избора договорити лидери четири највеће политичке странке, односно ВМРО–ДПМНЕ, СДСМ, ДУИ и ДПА, најкасније до 31. августа 2016. године.⁹¹³

Иначе, Специјално тужилаштво за гоњење кривичних дела повезаних са садржајима прикупљеним незаконским праћењем комуникације, и оних који произлазе из њих, већ је функционисало, односно већ 15. септембра 2015. године је подигло прву оптужницу.⁹¹⁴ То је заправо један од највећих доказа нефункционалности македонских институција у том тренутку, те је такво стање наложило потребу за формирањем независног специјалног тужилаштва, изван оквира постојећег правног система у тој земљи. У првих шест месеци рада Специјално тужилаштво у Скопљу је отворило укупно 30 предмета против 80 лица, а кривична дела за која се терете су, између осталог, повреда бирачког права, злоупотреба

⁹¹⁰ „Izbori u Makedoniji 5. juna, opozicija bojkotuje”, *Радио Слободна Европа*, 15. 4. 2016, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/27676720.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁹¹¹ Катерина Блажевска, „Нуланд во Скопје ќе ја дочекаат ланските проблеми и дилеми”, *Deutsche Welle*, 11. 7. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%98%D0%B5-%D1%9C%D0%B5-%D1%98%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D1%87%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8-%D0%B8-%D0%B4%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8/a-19390221> (Accessed 17 June 2021)

⁹¹² Борис Георгиевски, „Охрабрената Нуланд не исклучува санкции доколку нема брзо решение”, *Deutsche Welle*, 11. 7. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BE%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%B1%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4-%D0%BD%D0%B5-%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%BB%D1%83%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D1%83-%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%B1%D1%80%D0%B7%D0%BE-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/a-19393315> (Accessed 17 June 2021)

⁹¹³ Владимир Мирчески, „Постигнат договор, датумот за избори да се утврди до 31 август”, *Deutsche Welle*, 21. 6. 2016, Available from: <https://mk.voanews.com/a/macedonia-political-parties-/3428624.html> (Accessed 17 June 2021)

⁹¹⁴ „Трет преоден и последен проект извештај за активностите и предметите во надлежност на Специјалното Јавно Обвинителство (СЈО)”, Организација за безбедност и соработка во Европа, Мисија во Скопје, Available from: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/0/451573.pdf> (Accessed 17 June 2021) p. 30

службеног положаја, насиље, шпијунажа, злочиначко удруживање. Специјално тужилаштво у Републици Македонији у том тренутку је уживало и велику подршку међународне заједнице. Тадашњи шеф немачке дипломатије Франк-Валтер Штајнмајер поручио је да је важно да Специјално тужилаштво може без икакве сметње да настави свој посао око решавања оптужбе у вези са злоупотребом моћи, како би се поново повратило поверење македонског друштва у демократске институције те земље.⁹¹⁵

Лидери четири највеће политичке странке у Републици Македонији, у складу са одредбама споразума Пржино 2, договорили су се да превремени избори буду одржани 11. децембра 2016. године.⁹¹⁶ На тим изборима ВМРО–ДПМНЕ је поново освојио највише мандата, односно 51 посланичко место, за разлику од 49 посланичких места, колико је освојио опозициони Социјалдемократски савез Македоније. Међутим, иако је Груевски, као лидер странке која је добила највише гласова, имао предност, те је добио мандат од председника државе да састави владу, он у томе није успео и био је приморан да врати мандат.⁹¹⁷ Касније, председник Ђорђе Иванов је пристао да да мандат за састав владе опозиционом лидеру СДСМ Зорану Заеву, али је тражио његове писмене гаранције за очување уставног уређења и територијалног интегритета Републике Македоније. Заправо, институционална криза у Републици Македонији доживела је свој врхунац, али и крај, 27. априла 2017. године, упадом демонстраната, иначе присталица покрета „За заједничку Македонију”, у македонско Собрање у тренутку док је трајала седница о избору новог председника Собрања. Ту је дошло до насиља зато што је за чело законодавног дома изабран Талат Џафери из албанске странке ДУИ. Након неколико часова сукоба између посланика и демонстраната, као и интервенције македонске полиције, велики број демонстраната је ухапшен, док је велики део посланика био повређен. Посланик албанске странке Алијанса за Албанце Зијадин Села био је тешко повређен, те је због телесних повреда задобијених у нападу демонстраната био неколико дана у коми.

Након тога је формирана влада предвођена Зораном Заевим, док је, с друге стране, скопско тужилаштво покренуло кривични поступак против бројних функционера из редова ВМРО–ДПМНЕ због, како је било наведено у оптужници, рушења уставног поретка у Републици Македонији и организовања насиља у Собрању 27. априла 2017. године. Осуђен је и велики број демонстраната који су тог дана починили кривична дела физичког напада у Собрању, док су бројни челници из редова ВМРО–ДПМНЕ, као и тадашњи директор македонског Бироа за јавну безбедност Митко Чавков, осуђени на вишегодишње затворске казне. Догађаји у македонском Собрању 27. априла 2017. године су били заправо епилог вишегодишње политичке и институционалне кризе у којој се налазила Република

⁹¹⁵ Борис Георгиевски, „Нова условена препорака од ЕУ, со старите услови”, *Deutsche Welle*, 9. 11. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B0-%D0%BE%D0%B4-%D0%B5%D1%83-%D1%81%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8/a-36324694> (Accessed 17 June 2021)

⁹¹⁶ Катерина Блажевска, „Во декември на избори, во петор техничка влада”, *Deutsche Welle*, 31. 8. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B2%D0%BE-%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D0%BC%D0%B2%D1%80%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%BA-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0/a-19517224> (Accessed 17 June 2021)

⁹¹⁷ Жана Божиновска, „Груевски го враќа мандатот, на потег е Иванов”, *МКД.МК*, 20. 1. 2017, Available from: <https://www.mkd.mk/makedonija/politika/gruevski-go-vrakja-mandatot-na-poteg-e-ivanov> (Accessed 25 June 2021)

Македонија, а о томе најбоље сведоче и бројна меѓународна истраживања из 2016. године која су оценила Републику Македонију као заробљену државу.

8.5 Политичка криза

Посматрано из данашње перспективе, чини се да је политичка криза у Републици Македонији трајала од доласка на власт ВМРО–ДПМНЕ 2006. године па све до одласка те странке са власти, у мају 2017. године. Криза је прво започета у македонском Собрању када је након редовних парламентарних избора 2006. године, највећа албанска странка у тој земљи, Демократска унија за интеграцију, одбила да учествује у раду законодавног дома због, како су навели, њиховог неучествовања у коалиционој влади и поред чињенице да су добили највећи број гласова у албанском електорату. То је заправо и једна од примедба у Извештају Европске комисије о напретку Републике Македоније за 2006. годину. Посланици ове странке нису учествовали у раду македонског парламента све до 2008. године, када су одржани превремени парламентарни избори на којима је формирана нова владина коалиција између ВМРО–ДПМНЕ и ДУИ. Уочи тих избора и сам премијер Никола Груевски је говорио да је циљ тих превремених избора омогућавање функционалног рада у институцијама, те је одсуство кворума у македонском Собрању представио као кочницу у реализацији пројеката и планова његове владе. Посланици ДУИ су више од годину и шест месеци бојкотовали рад македонског Собрања.⁹¹⁸

Иста ситуација се поновила већ почетком 2011. године, када је највећа опозициона странка у тој земљи, Социјалдемократски савез предвођен бившим председником Републике Македоније Бранком Црвенковским, одлучила да напусти рад македонског Собрања, због, како су навели, притиска власти на рад медија. „Ја лично никада нисам подржавао бојкот институција. Увек сам веровао да то није прави начин за вођење политичке битке у једној парламентарној демократији. Али, Македонија са овом влашћу више није демократија. Остављамо Груевском парламент онакав какав је одувек прижељкивао – без опозиције”⁹¹⁹, рекао је тада Црвенковски. Он је као узрок напуштања рада Собрања Републике Македоније навео судску одлуку о блокирању рачуна македонској телевизији А1, као и рачуна дневних новина које су излазиле у оквиру те медијске куће. Заправо, од 2011. па све до губитка власти ВМРО–ДПМНЕ у мају 2017. године, није прошла ниједна година, а да велики део опозиције, или цела опозиција, не напусти рад Собрања на одређено време – односно до расписивања нових превремених избора или до међународног, пре свега европског посредовања као механизма за поновно функционисање македонског законодавног дома у пуном капацитету.

У суштини, Груевски и није био у том тренутку толико забринут због тога што је македонска опозиција бојкотовала рад Собрања јер је у истом тренутку уживао огромну страначку, али и коалициону већину за рад парламента, те је у сваком тренутку могао да обезбеди себи кворум од 61 посланика, од укупно 120, за легалан рад те институције, али и да обезбеди двотрећинску већину гласова, заједно са својим албанским коалиционим партнером ДУИ.

⁹¹⁸ Борис Георгиевски, „СДСМ го напусти парламентот”, *Deutsche Welle*, 28. 1. 2018, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%B4%D1%81%D0%BC-%D0%B3%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%83%D1%88%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BE%D1%82/a-14802326> (Accessed 17 June 2021)

⁹¹⁹ Ibidem

Чак је и Европска комисија у Извештају о напретку Републике Македоније за 2011. годину навела да је „главна опозициона партија Социјалдемократски савет Македоније започела бојкот Собрања због недемократског владања”, али, у истом извештају се наводи и чињеница да је владајућа коалиција предвођена ВМРО–ДПМНЕ и ДУИ „имала двотрећинску и Бадинтерову већину”⁹²⁰, те су имали могућност да наставе са усвајањем закона и поред бојкота.

У том тренутку македонска опозиција је бојкотовала рад македонског Собрања до одржавања превремених парламентарних избора 5. јуна 2011. године, на којима је владајући ВМРО–ДПМНЕ поново добио већину посланика, те је формирао другу владајућу коалицију са албанском странком ДУИ. Тадашњи лидер опозиције Бранко Црвенковски честитао је лидеру ВМРО–ДПМНЕ Николи Груевском изборну победу и истакао да ће дати све од себе и да време Социјалдемократског савеза тек долази.⁹²¹ Шеф посматрачке мисије ОЕБС Роберто Батели је рекао да су парламентарни избори били конкурентни, транспарентни и добро спроведени у целој земљи, иако, како је навео, уз недовољно јасну одвојеност активности државе и партије на коју треба обратити додатну пажњу.⁹²²

Међутим, политичка стабилизација Републике Македоније није трајала дуго, јер је македонска опозиција, поново предвођена Бранком Црвенковским, напустила рад македонског Собрања у децембру 2012. године, односно само након годину и шест месеци од одржавања превремених парламентарних избора. Суштина спорења 24. децембра 2012. године између власти и опозиције било је усвајање буџета за 2013. годину. Док су се на расправи између посланика у Собрању могле чути тешке оптужбе и напади са једне, али и са друге стране, симпатизери власти и опозиције су протестовали испред македонског Собрања: једни су подржавали буџет, док су други били против њега.⁹²³ Након тога је собрањско обезбеђење избацило из зграде Собрања посланике из редова опозиције, као и новинаре, те је владајућа већина експресно усвојила буџет за 2013. годину, без присуства опозиције и новинара.⁹²⁴ Лидер опозиције Бранко Црвенковски, након насилних инцидената у македонском Собрању, донео је одлуку да опозиција напусти рад парламента, али је истовремено нагласио да од сутра започињу борбу, да иду до краја и да неће бити заустављања.⁹²⁵

С друге стране, тадашњи македонски премијер и лидер ВМРО–ДПМНЕ Никола Груевски изјавио је да је Црвенковски покушао да насилно промени власт, али да се тим намерама супротставио народ, те нагласио да је то увек тако када неко у некој демократској држави покушава насилно да освоји власт.⁹²⁶ Тада су реаговале и Амбасада Сједињених Америчких Држава у Скопљу, као и Делегација ЕУ, које су позвале партије у Републици Македонији да се понашају у складу са правом, Уставом и договореним парламентарним

⁹²⁰ „Работен документ на службите на комисијата - Извештај за напредокот за Република Македонија 2011”, Европска комисија, Брисел, 2011 Available from: <https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/PR2011mk.pdf> (Accessed 17 June 2021), p. 6

⁹²¹ Blagoja Kuzmanovski, „Makedonija: VMRO-DPMNE odnela pobedu na izborima”, *Radio Slobodna Evropa*, 6. 6. 2011, Dostupno preko: https://www.slobodnaevropa.org/a/vmro_dpmne_odnela_pobedu_na_izborima/24225202.html (Pristupljeno 17. juna 2021)

⁹²² Ibidem

⁹²³ „Инциденти и протести пред и во Собрание на РМ”, *Радио Слободна Европа*, 24. 12. 2012, Available from: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/24807393.html> (Accessed 17 June 2021)

⁹²⁴ Ibidem

⁹²⁵ Борјан Јовановски, „Опозицијата го напушти во Собранието”, *Глас Америке*, 24. 12. 2014, Available from: <https://mk.voanews.com/a/opposition-quits-parliament/1571552.html> (Accessed 17 June 2021)

⁹²⁶ Ibidem

процедурама.⁹²⁷ Из Европске уније су изразили разочараност због дешавања унутар и испред македонског Собрања и позвали су све стране хитно да обуставе све агресивне и провокативне акције.⁹²⁸

Тим поводом је и Хелсиншки комитет са представништвом у Скопљу припремио посебан извештај поводом догађаја у македонском Собрању 24. децембра 2012. године у коме се, између осталог, захтева да уколико независна истрага утврди да је наређење за присилно избацивање новинара и посланика дао председник Собрања, он да неопозиву оставку на ту позицију због кршења одредаба Устава Републике Македоније, међународних докумената, као и пословника о раду Собрања.⁹²⁹ После тога је уследила нова политичка криза која је окончана такозваним Мартовским споразумом⁹³⁰, усвојеним између власти и опозиције уз посредништво Европске уније, који налаже да се посланици врате у Собрање, да се формира Анкетна комисија која ће преиспитати шта се догодило у Собрању 24. децембра 2012. године, да се направи изборна реформа, да се направе припреме за локалне изборе и да се уложе напори у слободу медија и дијалог са новинарима. Анкетна комисија, формирана у складу са одредбама такозваног Мартовског споразума, завршила је своје активности у августу 2013. године, а њен извештај су потписали сви чланови, и они из редова власти и они из опозиције.

Међутим, у том тренутку се није ни назирао крај политичке кризе у Републици Македонији, која је све више личила на свепрожимајућу институционалну кризу. Након одржаних локалних и парламентарних избора, криза је продубљена, док је након парламентарних избора у 2014. години опозиција одбила да учествује у раду македонског Собрања.

Када је реч о превременим парламентарним изборима одржаним 2014. године, заједно са председничким изборима, битно је нагласити да је Република Македонија већ била у континуираној политичкој кризи због константног сукоба двеју највећих политичких странака у македонском блоку. Новоизабрани лидер опозиционог Социјалдемократског савеза Зоран Заев пре избора је најавио могућност о непризнавању резултата, што се на крају и догодило. „Власт има шансу да се отрезни и освести. Све се може променити. Ако наставе да систематски контролишу гласаче, да заводе потпуну државну контролу, као што то сада раде, онда је свима јасно да нема поштених услова за изборну утакмицу. Ако у овом кругу избора не буде било јасног разграничења државе од странке, све опције су отворене. Баш све опције”⁹³¹, рекао је Заев и притом објаснио на шта конкретно мисли: „Бојкот, непризнавање

⁹²⁷ Ibidem

⁹²⁸ Ibidem

⁹²⁹ „Посебен извештај за четириесет и деветтата седница на Собранието на РМ одржана на 24 декември 2012 година, Комитет за човекови права на Република Македонија, Скопје, 2013, Available from https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2019/08/Poseben_izvestaj_-_Sobranie_24.12.2012.pdf (Accessed 17 June 2021)

⁹³⁰ „Договорен составот на комисијата за настаните од 24 декември”, *Deutsche Welle*, 17. 3. 2013, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD-%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BE%D0%B4-24-%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D0%BC%D0%B2%D1%80%D0%B8/a-16679597> (Accessed 17 June 2021)

⁹³¹ Katerina Blaževska, Darko Janjević, „Napeta borba za glasove”, *Deutsche Welle*, 23. 4. 2014, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/napeta-borba-za-glasove/a-17582763> (Pristupljeno 17. juna 2021)

тадашњи македонски премијер и лидер ВМРО–ДПМНЕ Никола Груевски такву одлуку опозиције је оценио као штетну за ту страну, али и за целу Републику Македонију, те је позвао СДСМ да још једном преиспита своју одлуку.⁹⁴⁰

У суштини, ова одлука македонске опозиције је означила и почетак свепрожимајуће, хибридне, политичко-институционалне кризе у Републици Македонији, која је окончана насиљем у македонском Собрању 27. априла 2017. године. Након ове одлуке, македонска опозиција је наставила да делује изван македонског Собрања, док су се преговори између власти и опозиције одвијали у ванинституционалним оквирима, уз посредништво САД и ЕУ. Све је то довело почетком следеће године и до објављивања, од стране опозиције, материјала насталих прислушкивањем због којих је настала својеврсна институционална блокада правосудног система Републике Македоније. Последица тога било је формирање Специјалног тужилаштва, према одредбама такозваних Пржинских споразума.

Заправо, Република Македонија се у периоду од пуних десет година, од 2006. до 2017. године, суочавала са континуираном политичком кризом, већег или мањег интензитета, у зависности од стратегија политике владајућих и опозиционих странака. У тим годинама скоро и да није било никакве дискусије политичке елите о спољнополитичким циљевима те земље. Интеграције у ЕУ и НАТО су се искоришћавале само као инструмент у рукама једних и других, а у циљу међусобног оптуживања због фактичког назадовања, док реални интерес о динамизацији тог процеса није постојао ни код једне, нити код друге стране. Из те перспективе, Република Македонија је потрошила целу деценију на решавање унутрашњих изазова и проблема који су у апсолутном смислу маргинализовали спољнополитичке циљеве те земље, а самим тим и делатности с циљем њиховог остваривања.

Бивши чланови тада владајућег ВМРО–ДПМНЕ у писму које је објавио немачки Дојче веле истичу да се Република Македонија, 24 година од стицања независности, налази у тешкој политичкој и институционалној кризи која је можда најтежа у историји те независности. „Треба себи да признамо да нисмо успели да отворимо нову страницу као што смо обећали 2006. године, против криминала и корупције. Да признамо да не само што нисмо успели да изађемо из спирале зла, већ смо ушли још дубље у њу. Зграде стоје, али дух народа, дух грађана Македоније, дух Македоније смо урнисали. Зато нам се народ исељава, па чак и не жели да се врати назад”⁹⁴¹, наводи се у писму бивших чланова ВМРО–ДПМНЕ.

8.6 Поларизација друштва на политичком, социјалном и етничком нивоу

Када говоримо о поларизацији друштва у Републици Македонији у периоду од 2006. до 2017. године, морамо установити да није реч о једноставној вертикалној поларизацији⁹⁴², већ о комплексној подељености једног друштва на више нивоа и категорија која је пре свега била изазвана политичким, потом социјалним, а на крају, традиционално за друштвену

[%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D1%82%D0%BF%D0%BE%D1%80/a-17605285](#) (Accessed 17 June 2021)

⁹⁴⁰ Ibidem

⁹⁴¹ Костадин Делимитов, „Македонија е пред опасна крстосница”, *op. cit.*

⁹⁴² Друштво у Републици Македонији у том тренутку није било подељено само на идеолошкој, односно прецизније само на политичкој основи, већ је било подељено и на економској, социјалној и етничкој основи. Такве све израженије поделе унутар македонског друштва креирале су једну сложену ситуацију његове функционалности, имајући у виду свепрожимање између различитих фактора подељености тог друштва, што је непосредно утицало и на функционалност државног система Републике Македоније, односно на функционисање институција.

структуру у тој земљи, и етничким детерминантама, које су се, у зависности од ситуације, међусобно прожимале.

Табела 3: Нивои и сектори подељености друштва у Републици Македонији

Овај приказ заправо најбоље приказује сву сложеност подељености македонског друштва, што је у великој мери утицало на недостатак компромиса унутар друштвених оквира чак и по неким питањима од суштинског значаја за једну државу. Подељеност македонског друштва, детерминисана на више нивоа и више сегмената, умногоме је утицала и на немогућност решавања политичке и институционалне кризе с којом се суочавала Република Македонија, јер је било готово немогуће постићи друштвени консензус по било ком питању, нити средњорочно одржати један консензус. Политичари и македонско руководство су на тај начин успевали веома једноставно да управљају друштвеним токовима у Републици Македонији, те да спроводе политике, идеје и кампање које најчешће нису

уживале велику подршку у македонском друштву, ако се погледа као целина, али је управо та подељеност доприносила томе да се креирају већина и мањина по сваком питању.

Када говоримо у том контексту, занимљиво је подсетити на тврдње француских филозофа и социолога Жан-Франсоа Лиотара и Жана Бодријара, који су сматрали да не постоји објективна реалност, тако да би се све могло објаснити као део нечијег идеолошки креираног дискурса.⁹⁴³ Овај дух радикалног релативизма, који је и даље тема жестоке дебате између академика, дефинитивно важи и за Македонију, где се политичари, експерти и медији жестоко боре за превласт у њиховим супротстављеним верзијама истине.⁹⁴⁴ Како објашњава бивши министар културе Републике Македоније Роберт Алађозовски, након стицања независности 1991. године у Македонији су доминантне две политичке опције, левица Социјалдемократског савеза Македоније и десница ВМРО–ДПМНЕ, те обе странке заснивају своју владавину на истој стратегији, односно на партијском запошљавању њихових чланова у јавној управи и фаворизовању њихових симпатизера у свим доменима социјалног и политичког живота.⁹⁴⁵ „У сиромашном друштву где је држава једини доминантни играч, где се различите друштвене фракције групишу око једне од две опција, изборни победник држи све карте у рукама”,⁹⁴⁶ тврди Алађозовски и наглашава да је та подељеност македонског друштва продубљена након што је ВМРО–ДПМНЕ у 2006. дошао на власт. Дугогодишња политичка криза у Републици Македонији, која се од 2008. па све до 2017. године развијала и продубљавала у различитим етапама и са различитим интензитетом, довела је до снажне поларизације у македонском друштву, што је изазвало додатну претњу за успостављање реформског процеса. Поларизација друштва у Републици Македонији је детектована и као баријера у више битних области и процеса од стране Европске комисије, која је у свом извештају о напретку Републике Македоније навела управо поларизацију као проблем у односу на политичке критеријуме и владавину права, грађанског друштва и медијске области.⁹⁴⁷

Заправо, политичка хиперполаризација представља егзистенцијално питање за Републику Македонију. Она је уско повезана са недостатком политичке културе и демократских капацитета. У прилог јој иду некооперативност и неконструктивност

⁹⁴³ Robert Alagjovzovski, „Вистината е жртва во поделена Македонија”, *Balkan Insight*, 30. 11. 2010, Available from: <https://balkaninsight.com/2010/11/30/vistinata-e-zrtva-vo-podelena-makedonija/?lang=mk> (Accessed 17 June 2021)

⁹⁴⁴ Ibidem

⁹⁴⁵ Ibidem

⁹⁴⁶ Ibidem

⁹⁴⁷ Катерина Колозова (ед.), „Поларизирачкиот дискурс и влијанието врз политичката и социјалната поларизација во македонското општество -Работна верзија“, Институт за општествени и хуманистички науки, Скопје, Available from: <http://www.isshs.edu.mk/wp-content/uploads/2019/11/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81-%D0%B8-%D0%B2%D0%BB%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%B2%D1%80%D0%B7-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B8-%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BE%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf> (Accessed 17 June 2021), p. 19

политичких елита, што се огледа у легитимизацији институционалних блокада. Из тога произилази селективна информисаност грађана због праћења искључиво „пријатељски настројених” партијских медија. Од тога профитирају национализам, популизам и цинизам, ојачани на основама неповерења према друштвеним актерима због тога што њихов партијски симбол има плаву или црвену позадину. Ово је и најтрагичнија последица поларизације – фрагментација националног ткива, отуђење и мржња међу грађанима који у реалности деле исту колективну судбину.⁹⁴⁸

Македонско друштво у том периоду, „опијено” партијским дискурсима, није умело да препозна заједничке именитеље са којима су се једнако суочавали сви грађани, без обзира на политичку, етничку или социјалну припадност. Јер су и богати и сиромашни имали проблем због непоштовања принципа владавине права и нефункционалности државних институција, јер су се и „патриоте” и „издајници” суочавали са корупцијом на свим нивоима система, са нефункционалношћу здравственог система, са борбом за запошљавање младих, јер су и етнички Македонци, као и етнички Албанци и остале невећинске заједнице у тој земљи имали исте изазове, како напредовати у нестабилном систему, како показати своје квалификације или како инвестирати у нешто уколико је успех било чега постао детерминисан искључиво политичким, односно конкретније партијским токовима. Такође, одређене анализе показују да су друштвене мреже и веб-портали у највећој мери били простор где се користи говор поларизације.⁹⁴⁹ Међутим, анализа података из официјелне комуникације политичких партија са јавношћу, преко анализе текстова и саопштења за јавност и на официјалним веб-страницама тих партија, показује да политичке партије у континуитету користе говор поларизације.⁹⁵⁰ То се можда најбоље види и на примеру преговора македонске власти и опозиције након што је опозициони лидер Зоран Заев одлучио да објави јавности материјале сакупљене прислушкивањем. С једне стране, владајућа коалиција ВМРО–ДПМНЕ није хтела да преговара са опозицијом, тврдећи да ће правосудни органи разрешити аферу „Прислушкивање”, на основу које је покренута полицијска акција „Пуч”⁹⁵¹, те да ће бити доказано да је опозициони лидер покушао да изврши државни удар у сарадњи са страним службама и на тај начин да освоји власт у Републици Македонији, против воље грађана. С друге стране, опозиција предвођена Социјалдемократским савезом Македоније одбијала је да преговара са властима, називајући их организованом криминалном групом, те је захтевала хитно формирање техничке, прелазне владе у циљу спровођења фер и поштених избора. Таква реторика са обе стране политичког спектра у Републици Македонији допринела је дубљој поларизацији у македонском друштву, пре свега унутар македонског етничког корпуса, јер су грађани, симпатизери и једне и друге политичке опције, били уверени да је њихова политичка странка апсолутно у праву што не пристаје на преговоре.

Како се објашњава у истраживању „Поларизирајући дискурс и његов утицај на политичку и социјалну поларизацију у македонском друштву” у издању скопског Института за друштвене и хуманистичке науке, „обе странке представљају владавину другог као режим. Тако у Републици Македонији постоји груевизам и заевизам. Уколико се анализира

⁹⁴⁸ Иво Босилков, „Граѓаните се спремни за помирување, но политичките елити повторно потфрлаат”, *Respublika*, 18. 1. 2019., Available from: <https://respublica.edu.mk/mk/blog/2019-01-18-08-27-55> (Accessed 17 June 2021)

⁹⁴⁹ Катерина Колозова (ед.), „Поларизирачкиот дискурс и влијанието врз политичката и социјалната поларизација во македонското општество -Работна верзија”, *op. cit.*, p. 32

⁹⁵⁰ *Ibidem*, str. 36

⁹⁵¹ „МВР ги сомничи Заев и Верушевски за пуч”, *Академик*, 31. 1. 2015, Available from: <https://akademik.mk/mvr-gi-somnichi-zaev-i-verushevski-za-puch/> (Accessed 17 June 2021)

дискурс, оба режима имају исти механизам владавине – обрачун са политичким противницима, криминално, коруптивно и непотистичко управљање и злоупотреба моћи и ресурса у свим доменима власти – извршној, законодавној и судској власти”.⁹⁵²

Заправо су ВМРО–ДПМНЕ и Социјалдемократски савез Македоније, својом непопустљивошћу када је реч о преговорима са другом страном, хтели у јавности да креирају мишљење да су баш они у праву, те да због тога и не постоји простор за преговоре, односно нема разлога да се разговара „када је истина на нашој страни”. Поларизација као један од кључних друштвених проблема за развој Републике Македоније препозната је и у Стратегији Европске банке за обнову и развој, у којој се наводи како „постоји преко 130 радио и телевизијских канала који раде на релативно малом тржишту у коме доминирају електронски медији. Главни медиј представља јавни радиодифузни сервис, Македонска радио-телевизија (МРТ) са своја три национална канала, једним сателитским каналом и три националне радиостанице. Медији, укључујући и штампане медије, чији је тираж релативно низак, подељени су по политичким и етничким линијама које одражавају свеобухватну поларизованост у друштву.”⁹⁵³

У том контексту, веома се једноставно може утврдити да је у Републици Македонији политичка поларизација друштва доминантна у односу на етничку и социјалну поларизацију. Када говоримо о етничкој поларизацији, она се углавном заснива заправо на политичком маркетингу албанских политичких странака у тој земљи, који добија свој замах у предизборним циклусима. Односно, пре свега албанске политичке странке у Републици Македонији отварају питање о етничким односима између две доминантне етничке структуре у тој земљи, као и питање права албанске заједнице, непосредно пре расписивања изборних циклуса, без обзира на то да ли је реч о парламентарним, локалним или председничким изборима. Албанске странке у Републици Македонији актуелизују такозвано албанско питање искључиво у предизборне сврхе, како би повећале своје шансе на изборима, док се у периоду између изборних кампања ретко примећује повећана активност поменутих странака у домену права мањина или међуетничких односа. О томе занимљиво објашњење даје високи функционер ВМРО–ДПМНЕ Никола Тодоров, који у ауторској колумни наводи да је „кампања албанске партије ДУИ на превременим парламентарним изборима 2020. године са својим кандидатом – Албанцем за премијера Републике Македоније покренута из чисто националистичких разлога”⁹⁵⁴. Према последњем попису у Републици Македонији из 2002. године, у тој земљи живи 64,17 одсто етничких Македонаца, 25,17 одсто етничких Албанаца и 10,62 одсто припадника других мањинских заједница као што су Турци, Роми, Срби, Бошњаци, Власи и остали.⁹⁵⁵

Из данашње перспективе, 30 година након проглашења независности Републике Македоније и 20 година након оружаног конфликта у северозападним деловима те земље који је окончан потписивањем такозваног Охридског оквирног споразума, погрешно је

⁹⁵² Катерина Колозова (ед.), „Поларизирачкиот дискурс и влијанието врз политичката и социјалната поларизација во македонското општество - Работна верзија“, оп. cit., p. 38

⁹⁵³ „Republic of North Macedonia, Strategy 2019-2024”, European Bank for Reconstruction and Development, Available from: <https://www.ebrd.com/documents/strategy-and-policy-coordination/north-macedonia-draft-strategy.pdf?blobnocache=true> (Accessed 23 June 2021), p. 23

⁹⁵⁴ Никола Тодоров, „Зошто да не?!”, *Deutsche Welle*, 14. 6. 2020, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B7%D0%BE%D1%88%D1%82%D0%BE-%D0%B4%D0%B0-%D0%BD%D0%B5/a-53924309> (Accessed 17 June 2021)

⁹⁵⁵ „Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002”, Република Македонија”, Државен завод за статистика, Скопје 2002, Available from: <https://www.stat.gov.mk/Publikacii/knigaXIII.pdf> (Accessed 17 June 2021)

тврдити да постоји изражена етничка поларизација. Иако Албанци у тој земљи почетком деведесетих нису уживали сва права, попут права на образовање на матерњем језику, права на коришћење матерњег језика, права на праведну заступљеност у државним и јавним институцијама – што је касније до детаља уређено одредбама Охридског оквирног споразума – никада није постојала тензија или, конкретније нетрпељивост између етничких Македонаца и етничких Албанаца. Протести Албанаца у Републици Македонији су били усмерени против власти у Скопљу, док су у сукобу из 2001. године пре свега учествовали Албанци са територије Косова и Метохије, уместо, како тврде, македонски Албанци који су били староседеоци у тој земљи. О томе пише и некадашњи премијер Републике Македоније који је био на челу македонске владе током конфликта 2001. године Љубчо Георгијевски, наводећи да је тада са Косова извршена војна агресија на Македонију.⁹⁵⁶ „Уз велику одговорност, ту кризу сам именовао као агресију из суседног Косова, иако, међународна заједница и данас одбија да прихвати употребу тог термина”⁹⁵⁷, пише Георгијевски у својој монографији „Мојата македонска приказна – каде одиш, Македонијо?”. Сличну тезу заговара и Љубомир Фрчкоски, који тврди да „без Косова и без логистичке подршке у сукобу, овај конфликт се можда не би одвијао тако, нити би можда уопште избио”⁹⁵⁸.

Заправо, то је она погрешна теза која постоји у јавном, медијском и академском дискурсу у Македонији, али и шире у региону, да је Република Македонија држава подељена по етничкој линији, те да је реч о држави са паралелним друштвима. Међутим, дугогодишња политичка криза је показала другачије тенденције, а поготово такозвана Обојена револуција, покренута 2015. године, у којој су масовно учествовали и Македонци и Албанци. Наиме, суштина проблема је што обе етничке заједнице у земљи имају исте проблеме и изазове, иако је тачна теза да су Албанци мање заинтересовани за то како ће Скопље разрешити спор око имена са Атином, што је заправо и природно. Етничка подељеност у Републици Македонији у суштини представља добар политички параван и партијски инструмент у рукама политичких елита у тој земљи. Јер да не служи као инструмент за добар политички маркетинг, иначе успешно испробан на просторима Западног Балкана, онда би нестали и сви велики патриотски лидери у тој земљи, али и у земљама окружења.

Када је реч о социјалној поларизацији, то је заправо реалност са којом се суочава македонско друштво од стицања независности Републике Македоније, која истовремено не детерминише било какве турбуленције у политичком, друштвеном и институционалном животу те земље. У фокусу грађана је и даље на снази политичка поларизација, која детерминише друштвене и развојне токове, док су социјалне разлике, веома евидентне на статистичком нивоу, негде на маргинама политичког постојања Републике Македоније и, бар засад, не доводе у питање актуелни систем функционисања те земље на свим нивоима.

8.7 Идентитетска питања у сукобу са стратешким интересима Републике Македоније

Стратешки интереси су постали својеврсни талац идентитетских питања Републике Македоније чином одлуке држава-чланица НАТО-а да тој земљи не доделе позивницу за приступање Алијанси на Самиту 2008. године, заједно са Хрватском и Албанијом, већ да у

⁹⁵⁶ Љубчо Георгијевски, *Мојата македонска приказна – Каде одиш, Македонијо?*, Ѓурѓа, Скопје, 2018, стр. 292.

⁹⁵⁷ Ibidem, str. 165

⁹⁵⁸ *Историја и апокрифи - демитологизација на 2001 - дебата*, Фондација Институт отворено општество – Македонија, Скопје 2010, Available from: <https://fosm.mk/CMS/Files/Documents/fioom-kniga-istorija-i-apokrifi-demitologizacija.pdf> (Accessed 18 June 2021), p. 19

завршном коминикеу наведу да та земља испуњава услове за учлањење, али да је договорено да ће јој позивница бити испоручена када Скопље буде разрешило спор око имена државе са Атином. У дужем периоду, након неуспеха Македоније у априлу 2008. године на Самиту НАТО-а у Букурешту да добије позив за пријем, међународна позиција те земље се суочавала са опадајућим трендом.⁹⁵⁹

То заправо обележава улазак Републике Македоније у ново поглавље, у коме изостаје разумевање како Атине са једне стране, тако и атлантских савезника с друге стране, о томе да македонско руководство неће, поготово не тадашње руководство, предвођено странком из десног центра на политичком спектру, да прихвати брзе преговоре како би та земља у неком хитном периоду постала чланица НАТО-а, што је био случај када је реч о македонском приступању у ОУН.

Та 2008. година је била недвосмислено много различита у односу на 1993, када су Република Македонија и њена тадашња политичка елита инсистирале на убрзаном учлањењу у ОУН, па чак и под привременим именом, односно референцом, због противљења Грчке. Тада је рат на просторима Босне и Херцеговине и Хрватске узимао замаха, док је, према сведочењима тадашње политичке елите у Скопљу, страх од евентуалног отварања трећег фронта или такозваног јужног фронта на територији Републике Македоније, био можда највећа детерминанта у процесу хитног обезбеђивања међународног субјективитета за најјужнију републику бивше Југославије. Управо зато и условљавања, попут најпре промене имена државе, па чланства у НАТО-у и приступних преговора са ЕУ, нису имала велику тежину 2008. године, па ни у каснијем периоду јер се заправо Република Македонија није суочавала са интензитетом безбедносних претњи и опасности какав је постојао почетком деведесетих. Једноставно, постојала је свест да ће одлагање пријема у НАТО утицати на развојни пут Републике Македоније, као и на пут њених европских интеграција, али такође је сваки политичар у тој земљи знао да то неће довести нити до безбедносних изазова, нити до међуетничких неслагања краткорочно, јер је Охридски оквирни споразум већ био одавно усвојен, док су његове одредбе биле интегрални део највишег правног акта у тој земљи. Било је свима јасно да албанска заједница у Републици Македонији уме да условљава своју лојалност према држави и институцијама захтевом за убрзане евроатлантске интеграције, али истовремено су и политички представници Албанаца у тој земљи били свесни да решавање спора са Грчком неће трајати унедоглед, али и то да Република Македонија неће бити у огромном заостатку у односу на своје окружење када је реч о перспективи учлањења у ЕУ.

Све ове чињенице у наредних, пуних девет година, до промене власти у Републици Македонији, показале су се као тачне – јер та земља нити је постала нова безбедносна брига за евроатлантску заједницу на Западном Балкану, нити је било којим чином безбедносно угрозила своје непосредно окружење, и поред свепрожимајуће политичке и безбедносне кризе са којом се суочавала.

Али, када је реч о стратешким интересима државе, тадашња владајућа елита је поставила тезу да ће евентуална промена имена државе довести до брисања македонског идентитета, а самим тим и до нестанка македонског језика и народа. Постављање такве тезе, која је у континуитету била „дохрањивана” различитим кампањама и пројектима о доказивању античких корена Македонаца, као и повезивањем македонског народа са наслеђем Филипа Другог и Александра Великог, довело је до одређене друштвене хипокризије у оквирима македонског етничког корпуса, чије су последице биле отворени страх према евроатлантском интегрисању земље, које је било протумачено као процес који

⁹⁵⁹ Виктор Габер, *Од објект до субјект - Македонија во међународните односи*, op. cit., стр. 318

ће с временом поништити све што је македонско, а самим тим, како је говорила тадашња политичка елита, обезличити македонски народ. На прелазу из прве у другу деценију 21. века, у разликама између јавно исказаних спољнополитичких опредељења и практичних корака за њихово спровођење, уочљива је била „најслабија карика” у државничком искуству и способностима за управљање државом од стране политичког и државног руководства. Формална и јавна стратешка опредељеност државног руководства за припадност и земље евроатлантским структурама и спремност за интегрисање у њих била је у сукобу са прећутним праћењем од стране његових подржавалаца медијске кампање о „опасностима који долазе из САД и ЕУ, негирању националног идентитета Македонаца”, о томе да „они подржавају албански сепаратизам”, да је „ЕУ пред распадом”, да „постоје и друге алтернативе”.⁹⁶⁰ Овај, како тврди Ђорђе Спасов, „лицемерни и инструментализовани национализам”,⁹⁶¹ приказан као патриотизам и као тактика за предуго чекање Републике Македоније за пријем у НАТО и ЕУ⁹⁶², у Републици Македонији је изазвао додатни раздор, уз оптужбе према онима који подржавају евроатлантске интеграције да су странци плаћеници и националне издајнице.⁹⁶³

Отуд потиче и теза да су идентитетска питања Републике Македоније у сукобу са стратешким интересима те земље, за шта се касније показало да је реч о великој обмани, јер је десет година касније, односно 2018. године, Република Македонија променила своје име у Република Северна Македонија, док се истовремено у споразуму са Грчком наводи да у тој земљи живе Македонци који говоре македонски језик.⁹⁶⁴ Међутим, иконографски механизми које је користила влада предвођена ВМРО–ДПМНЕ од 2006. до 2017. године у потпуности су замагљивали реалност код етничких Македонаца. На тај начин власт је успела чврсто да увери своје грађане да она ради на евроатлантском интегрисању Републике Македоније, што је, контрадикторно, поред постојећег страха од губљења идентитетских атрибута, уживало велику подршку у јавности те земље, иако је стање на терену, када је реч о задовољавању европских стандарда и критеријума, било поражавајуће.

С друге стране посматрано, имајући у виду да су евроатлантске интеграције Републике Македоније двосмерна улица, улога НАТО и ЕУ је такође била велика у подстицању одрживости једне такве тезе која је владала колико и ВМРО–ДПМНЕ, од 2006. до 2017. године. Када је реч о европској интеграцији Републике Македоније, та земља је прва приступила Процесу стабилизације и придруживања, који је ступио на снагу 2004. године, а који је парафирала четири године раније, односно на Самиту ЕУ у Загребу 2000. године.

Већ крајем 2005. године, током председавања Велике Британије Европској унији, Република Македонија добија статус кандидата за учлањење у ЕУ. Од тог тренутка до данас, пуних 16 година, та земља није успела да започне приступни процес, односно преговоре о приступању, а тек у марту 2020. године, заједно са Албанијом је добила „зелено светло” од стране ЕУ за почетак приступних преговора, али без датума о првој међувладиној конференцији. Република Македонија од 2005. године стагнира на европском путу, након

⁹⁶⁰ Ibidem, p. 255

⁹⁶¹ Ibidem

⁹⁶² Од колумната на Ѓорѓи Спасов „Кој го има во џебот Груевски?”, објавена во скопскиот „Утрински весник” на 29.10.2016. In: Виктор Габер, *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, op. cit., стр, p. 255

⁹⁶³ Ibidem

⁹⁶⁴ „Целосен текст на Конечниот договор за решавање на македонско - грчкиот спор за името и за стратешко партнерство”, Члан 7, став 3, Влада на Република Северна Македонија, Available from: <https://vlada.mk/node/17422> (Accessed 18 June 2021)

чега су је „престигле” и Црна Гора, и Србија и Албанија.⁹⁶⁵ Наиме, она је након стицања статуса кандидата (новембар 2005) била у готово десетогодишњем периоду потпуне стагнације. Ово је узроковано нерешеним проблемом везаним за доминантно идентитетско питање (назив државе), које се у односима са суседном Грчком појавило од проглашења македонске независности 1991. године.⁹⁶⁶ О проблемима са којима се суочавала Република Македонија у периоду од 2006. до 2017. године сведочи и изјава искусног немачког дипломате Волфганга Ишингера, који је 2014. истакао да су „последњих година очи упрте у Украјину, те да је заборављено да Македонија како на унутрашњем, тако и на спољнополитичком плану полако ’клизи’ ка катастрофи.”⁹⁶⁷ Као кандидат за учлањење у ЕУ, Република Македонија и поред девет препорука Европске комисије за почетак приступних преговора, није успела то да постигне из разноразних разлога. Како је политичка криза постајала све израженија, препоруке су биле условне, са низом конкретних захтева, док је криза била окарактерисана као „озбиљна и драматична”.⁹⁶⁸

Ако гледамо из угла атлантског интегрисања, Република Македонија је 1995. године постала део НАТО-овог програма „Партнерство за мир”, док је на Самиту НАТО-а у Риги 2006. године, заједно са Албанијом и Хрватском, била препоручена за добијање позива за учлањење у Алијансу, имајући у виду да је у складу са годишњим акционим плановима о чланству, испуњавала услове за то. Међутим, на СамитАлијансе у Букурешту у априлу 2008. године позив за учлањење Републике Македоније у НАТО је био условљен решавањем спора око имена са Грчком, који се иначе у македонском друштву тумачи не као питање имена државе, већ као питање будућности македонског идентитета. Истовремено, Република Македонија се суочава са снажењем незадовољства локалних Албанаца и њихових политичких елита решењима која су Охридским споразумом из 2001. године *via facti* ову државу трансформисала у двоетничку државу.⁹⁶⁹ Према речима универзитетског професора Драгана Ђукановића, то може у наредном временском раздобљу довести до нових нестабилности у иначе изразито унутрашњеполитички и економски фрагилној Македонији.⁹⁷⁰

С треће стране, велики улог у тези коју је ВМРО–ДПМНЕ пласирао у македонском друштву имале су и грчке власти, условљавајући евроатлантско интегрисање Републике Македоније решавањем спора око имена, односно инсистирајући да та земља може да напредује ка ЕУ и НАТО тек након што се затвори једино отворено билатерално питање између Скопља и Атине.

У суштини, пропуштена је стратешка прилика да се питање евроатлантских интеграција Републике Македоније затвори током прве деценије 21. века, што би умногоме утицало на релативизацију безбедносних изазова у региону Западног Балкана, а самим тим и на поспешивање процеса и европског и атлантског интегрисања осталих земаља у региону. Заправо стратешки интереси Републике Македоније нису постали талац идентитетских

⁹⁶⁵ Videti preko: http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/former-yugoslav-republic-of-macedonia/index_en.htm u: Đukanović Dragan, Jazić Aleksandar i Jončić Miloš, (priređivači) *Srbija, region i Evropska unija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015, str. 248

⁹⁶⁶ Ibidem

⁹⁶⁷ Videti: <http://www.utrinski.mk/default.asp?ItemID=711E5F82C942224D8D18649EF574871F>; u: Виктор Габер, *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, op. cit., p. 295

⁹⁶⁸ Ibidem, str. 322

⁹⁶⁹ Siniša Jankov Marušić, „Albanians Declare “Republic” in Macedonia”, *Balkan Insight*, BIRN, 19 September 2014, Internet, <http://balkaninsight.com/en/article/republic-of-ilirida-declared-in-macedonia>, 12/02/2015, u: Đukanović Dragan, Jazić Aleksandar i Jončić Miloš, (priređivači) *Srbija, region i Evropska unija*, str. 253

⁹⁷⁰ Ibidem

питања те земље, већ талац погрешних политика како на унутрашњем и регионалном нивоу (мисли се на политику коју су по овом питању спроводили Скопље и Атина), тако и на евроатлантском нивоу.

Ако посматрамо из данашње перспективе, 13 година након Самита НАТО-а у Букурешту и четири године након силаска ВМРО–ДПМНЕ са власти у Републици Македонији, можемо закључити да је одлука савезника по питању интегрисања Скопља имала велики улог у томе, јер је направљена огромна штета у унутрашњој инфраструктури Републике Македоније. Та земља, и поред бројних позитивних препорука Европске комисије о почетку приступних преговара са ЕУ, била је суочена са озбиљним унутрашњим институционалним изазовима који су је у континуитету одвраћали од европског пута, а самим тим утицали регресивно на реализацију њених спољнополитичких циљева. Као последица свега што се дешавало у Републици Македонији, та земља је поново постала дипломатска „пијаца” за велике силе. У априлу 2015. године министри спољних послова земаља чланица ЕУ на састанку у Луксембургу су подвукли своју „дубоку забринутост” о стању у Македонији, „поготово у областима владавине права, основних права и слобода медија, које су језгро демократских вредности ЕУ и њене политике проширења”.⁹⁷¹ Британски професор Џејмс Кер-Линдзи такође је поручио да у „Македонији постоји веома озбиљан политички проблем који треба да се реши, те да је стање неодрживо”.⁹⁷² Он је додао да је грађанима Македоније потребна влада у којој ће моћи да верују и опозиција која ће ефикасно функционисати.

Заправо, Република Македонија у том периоду је ушла у два паралелна процеса – с једне стране је била свеобухватна антиквизација македонског друштва кроз својеврсни македонски модел националног романтизма; док је, с друге стране, упала у дубоку политичку кризу која је почела одбијањем опозиције да учествује у раду македонског Собрања, која је од 2015. до 2017. године кулминирала свепрожимајућом корупцијом и партизацијом државних институција на свим нивоима, злоупотребом безбедносног механизма у политичке сврхе и свепрожимајућим политичким реваншизмом како од стране власти, тако и од стране опозиције, чије последице су биле апсолутна неефикасност државних институција, а самим тим и блокада њиховог функционисању.

Међународна борба Републике Македоније за идентитет постала је унутрашња борба за опстанак. Грађани Републике Македоније у периоду владања ВМРО–ДПМНЕ, када је НАТО компромисно одлучио да пошаље позивницу Републици Македонији након решења спора са Грчком, док се ЕУ све више окретала својим унутрашњим финансијским и институционалним изазовима, суочавали су се са једним новим начином управљања државом у ком, стратешки, није „научена лекција” на основу закључака са Самита НАТО-а у Букурешту 2008. године, већ је започета такозвана бескомпромисна борба за очување македонских националних атрибута, што је у једном тренутку изазвало велику подршку у македонској јавности, притом занемарујући чињенично стање у земљи, која је била све даље од својих декларисаних евроатлантских спољнополитичких циљева.

⁹⁷¹ Виктор Габер, *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, *op. cit.*, p. 324

⁹⁷² Од мислењето на Џејмс Кер-Линдзи, искажано во разговор со новинарката на скопскиот „Утрински весник“, објавена 3.7.2015, стр. 7. In: Виктор Габер, *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, *op. cit.*, p. 325

8.8 Објављивање разговора прислушкихваних од стране македонске службе и њихова улога у реализацији спољнополитичких циљева

Објављивање прислушкихваних разговора, које је тадашњи лидер највеће опозиционе партије у Републици Македонији Социјалдемократског савеза Македоније Зоран Заев започео 9. фебруара 2015. године, представљало је својеврстан почетак кулминације вишегодишње политичке кризе у којој се налазила та држава. Међутим, објављивање прислушкихваних разговора није било само почетак краја свепрожимајуће политичке кризе, већ јасан показатељ тога да се Република Македонија суочава са озбиљном и дубоком институционалном кризом у којој су институције изгубиле своју апсолутну аутономију, а самим тим и ефективност и ефикасност. То је довело и до тога да се међународна јавност, а поготово Европска унија и Берлин, поново фокусирају на проблеме са којима се суочавала та земља дужи низ година. Према документима које је Социјалдемократски савез Македоније тврдио да поседује, у Републици Македонији је било прислушковано око 26.000 грађана, те да једино нису били праћени разговори тадашњег премијера Николе Груевског и шефа Управе за безбедност и контраобавештавање Саше Мијалкова.⁹⁷³ Заправо, циљ опозиције у том тренутку није био само да докаже да је у Републици Македонији спровођено масовно прислушковање одређених грађана, већ и то да је тадашња власт предвођена ВМРО–ДПМНЕ то радила и својим сарадницима, како би их на тај начин додатно контролисала.

Тадашњи македонски премијер Груевски још крајем јануара 2015. године је изнео оптужбу да је лидер опозиције Зоран Заев са још троје својих сарадника припремао државни удар у Републици Македонији, те да је македонски МУП поднео кривичне пријаве против четири особе, док је првооптужени био бивши директор македонске државне безбедности Зоран Верушевски. Груевски је такође оптужио Заева да је прислушкиване садржаје добио од страних обавештајних служби.⁹⁷⁴ Такав ток догађаја је довео до апсолутне блокаде македонских институција, јер опозиција више није хтела да преговара са властима о решавању свепрожимајуће политичке и институционалне кризе, док је истовремено власт „ослушкивала” став у македонском друштву и покушавала да наметне тезу да је страни фактор умешан у, како су је назвали, аферу „Прислушкивање”, те да на тај начин желе да нанесу непоправљиву штету Републици Македонији. Са аспекта европских вредности Република Македонија, у том тренутку, чинило се да је изгубљена, наводи се у анализи утицајног немачког листа „Франкфуртер алгемајне цајтунг”⁹⁷⁵ посвећеној објављивању прислушкихваних разговора или, како су их тада називали, „бомбама”.

⁹⁷³ Борис Георгиевски, „‘Бомбите’ на Заев сè уште без правна завршница”, *Deutsche Welle*, 9. 2. 2018, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D0%B2-%D1%81%D1%90-%D1%83%D1%88%D1%82%D0%B5-%D0%B1%D0%B5%D0%B7-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D1%80%D1%88%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0/a-42520661> (Accessed 18 June 2021)

⁹⁷⁴ Ibidem

⁹⁷⁵ Борис Георгиевски, „ФАЦ: И шефот на Штази би бил горд на Груевски и Мијалков!”, *Deutsche Welle*, 11. 2. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%84%D0%B0%D1%86-%D0%B8-%D1%88%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B7%D0%B8-%D0%B1%D0%B8-%D0%B1%D0%B8%D0%BB-%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B4-%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D0%BC%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2/a-18249123> (Accessed 18 June 2021)

„Уколико се потврде тврдње македонске опозиције, Ерих Милке⁹⁷⁶ би могао да буде поносан на македонског премијера Николу Груевског и шефа тајне службе Сашу Мијалкова⁹⁷⁷, наводи „Франфуртер алгемајне цајтунг” и наглашава да је то тако зато што оно што су урадиле две најмоћније фигуре у тој балканској земљи, која је кандидат за учлањење у ЕУ, може да се измери само са „остварењима” тајне службе бивше Демократске Републике Немачке под руководством Милкеа: више од 20.000 грађана у Македонији у претходним годинама је наводно прислушковано под наредбом премијера и његовог шпијунског шефа, а неки су прислушквани годинама. „Овај (недоказани) број је штавише интересантнији ако се има у виду да је Македонија земља са два милиона становника⁹⁷⁸, наводи „Франфуртер алгемајне цајтунг”.

С друге стране, немачка новинска агенција ДПА, анализирајући новонасталу кризу у Републици Македонији, након објављивања прислушканих разговора, пише да је „годинама, једино спорење са суседном Грчком око имена удаљавало ту државу кандидата за ЕУ и НАТО и од приближавања ка Западу. Али, у међувремену стање се заоштрава и на унутрашњеполитичком нивоу. Власт и опозиција, која већ годину дана због оптужбе о лажним изборима бојкотује парламент, препуцавају се најоштријим оптужбама⁹⁷⁹”.

Такво стање у Републици Македонији довело је и до масовних протеста, с једне стране, опозиционих симпатизера који су тражили правду под слоганом „Живот у Македонији”, а с друге стране, симпатизера владајућег ВМРО–ДПМНЕ који су се такође масовно окупљали промовишући слоган „О заједничкој Македонији”. Безбедносна ситуација у тој земљи постајала је све неизвеснија, имајући у виду чињеницу да су присталице и власти и опозиције показивале велику нетрпељивост на скопским улицама.

Десетине хиљада Македонаца изашле су на улице Скопља да подрже владу премијера Николу Груевског у контрапротесту након што су дан раније симпатизери опозиције марширали главним градом Македоније тражећи оставку Груевског. Опозиција оптужује Груевског за корупцију, прислушкивање телефона хиљада људи и подстицање етничких тензија да би се задржао на власти. Западне дипломате су покушале да посредују у спору између премијера Груевског, главног лидера опозиције Зорана Заева и два албанска лидера, Али Ахметија и Мендуха Тачија, док су истовремено присталице македонске

⁹⁷⁶ Erich Mielke - Director of Stasi, official name Ministerium für Staatsicherheit (German: “Ministry for State Security”), secret police agency of the German Democratic Republic (East Germany). The Stasi was one of the most hated and feared institutions of the East German communist government. Under Erich Mielke, its director from 1957 to 1989, the Stasi became a highly effective secret police organization. Within East Germany it sought to infiltrate every institution of society and every aspect of daily life, including even intimate personal and familial relationships. It accomplished this goal both through its official apparatus and through a vast network of informants and unofficial collaborators (inoffizielle Mitarbeiter), who spied on and denounced colleagues, friends, neighbours, and even family members. By 1989 the Stasi relied on 500,000 to 2,000,000 collaborators as well as 100,000 regular employees, and it maintained files on approximately 6,000,000 East German citizens—more than one-third of the population. Available from: <https://www.britannica.com/topic/Stasi#ref799130> (Accessed 25 June 2021)

⁹⁷⁷ Борис Георгиевски, „ФАЦ: И шефот на Штази би бил горд на Груевски и Мијалков!”, *op. cit.*

⁹⁷⁸ Ibidem

⁹⁷⁹ Борис Георгиевски, „Македонија во внатрешно-политички хаос”, *Deutsche Welle*, 11. 2. 2015,

Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D1%85%D0%B0%D0%BE%D1%81/a-18292960> (Accessed 18 June 2021)

опозиције поставиле протестни камп испред македонског Собрања.⁹⁸⁰ Посматрајући такво стање у Републици Македонији генерални секретар НАТО-а Јенс Столтенберг је позвао на смиреност и нагласио да врло пажљиво прати развој догађаја у тој земљи. „Убеђен сам да су мирне демонстрације део демократског друштва”⁹⁸¹, нагласио је Столтенберг и додао да је важно да се избегне ново насиље, да се омогући демократским институцијама да се развијају како би се владавина права спроводила у целости, те како би се избегла ескалација кризе и сукоба у Македонији.

Заправо, такво стање у Републици Македонији поставило је спољнополитичке циљеве те земље на маргине агенде приоритета, како власти тако и опозиције. Фокус политичке елите је био како у очима јавности да докажу да су они у праву, а не друга страна, док су грађани постали својеврстан инструмент у рукама власти и опозиције који је искоришћаван за масовне протесте и вршење политичког притиска. Симпатизери владајућег ВМРО–ДПМНЕ прихватили су тезу премијера Груевског о томе да су материјали добијени прислушкивањем достављени опозицији од стране страних обавештајних служби, те да су ти разговори монтирани, док су истовремено приврженици опозиције тражили хитну оставку Груевског, формирање прелазне владе до одржавања превремених парламентарних избора и формирање посебног тужилачког већа које ће самостално и непристрано, изван оквира правосудних институција Републике Македоније, испитати прислушкване разговоре и спровести судске процесе. У том тренутку грађанско поверење у институције Републике Македоније готово и да није постојало, јер су присталице и једних и других политичких опција веровале да је правосуђе под снажним притиском, те да је управо због тога онемогућена његова непристрасност.

Република Македонија је у том тренутку поново постала својеврсна безбедносна дилема за Европску унију и НАТО. Имајући у виду лоше економско стање са којем се суочавала, високи степен свепрожимајуће корупције, као и фрагилну мултиетничку структуру која је у том периоду обележена оружаним инцидентима, постојала је реална бојазан код официјелних представника у Бриселу да је могућа ескалација догађаја у тој земљи, посматрано из безбедносног угла.

Институционални путоказ у решавању ове политичке кризе био је обележен низом стручних и аналитичких докумената припремљених од стране међународне заједнице, али и конкретним политичким споразумима између лидера четири највеће политичке странке у Републици Македонији.⁹⁸² С друге стране, Европска комисија је истовремено формирала групу независних и искусних експерата из области владавине права у циљу брзог припремања анализе ситуације, те да дају препоруке у вези са актуелним стањем у тој земљи. На челу те групе је био пензионисани директор у Европској комисији Рајнхард Прибе.⁹⁸³

Како се види из такозваног Прибеовог извештаја, бројне сумње које су претходно истакнуте, а које се односе на мешање у правосуђе, ограничавање слободе медија, изборне малверзације, спајање државе и партије, као и на недостатак надзора над обавештајним активностима, потврђене су у наводима групе експерата коју је формирала Европска

⁹⁸⁰ „Thousands Stage Counter-Protest in Macedonia”, Voice of America, 18. 5. 2015, Available from: <https://www.voanews.com/europe/thousands-stage-counter-protest-macedonia> (Accessed 18 June 2021)

⁹⁸¹ Ibidem

⁹⁸² „Долгиот пат до Пржино: прво реформи потоа”, *op. cit.*, p. 1

⁹⁸³ „(ИНТЕГРАЛНО) Целиот извештај на Рајнхард Прибе за криминалот, корупцијата и прислушувањето”, *Локално*, 19. 6. 2015. Available from: <https://lokalno.mk/integralno-celiot-izveshtaj-na-rajnhard-pribe-za-kriminalot-korupcijata-i-prislushvanjeto-na-vlasta/> (Accessed 18 June 2021)

комисија.⁹⁸⁴ Како се додаје, примећен је недостатак у унутрашњем и спољном надзору над радом обавештајних служби, те је примећен и последични ефекат због недостатка активности од стране свих надзорних тела.⁹⁸⁵ Друго, наводи се у Прибеовом извештају, Управа за безбедност и контраобавештавање ради изван законских оквира, а за рачун власти како би контролисала носиоце високих функција у јавној администрацији, тужилаштву, судовима, као и политичке противнике, а самим тим проузрокује мешање у независност правосуђа и других националних институција.⁹⁸⁶

Када је реч о кривичним делима која су откривена на основу материјала добијених прислушкивањем, потребно је да буду озбиљна размотрена без страха и двоумљења, на не селективан начин, при чему приоритет треба да буду материјали у којима су забележене најозбиљније злоупотребе.⁹⁸⁷

Треће, у Прибеовом извештају се утврђује да се Република Македонија такође суочава са медијском кризом која је, како се наводи, постала „далеко/постепено, лошија у току протеклих година“⁹⁸⁸. Недавно откривени прислушкивани материјали су потврдили да постоји нездрава повезаност између водећих/главних медија и високих функционера власти, што имплицира и примање директних наређења (владиних функционера медијима) када је реч о суштинским питањима уређивачке политике. Ова пракса нарушава право јавности да добије информације из више извора, те се на тај начин умањује простор за објективност и балансирано информисање чињеницама.⁹⁸⁹ У суштини такозвани Прибеов извештај систематски је презентовао све проблеме на институционалном и политичком нивоу са којима се суочавала Република Македонија у тој, али и у неколико протеклих година, што није било тако прецизно доступно македонској и међународној јавности, имајући у виду чињеницу да је та земља у протеклим годинама добијала позитивне извештаје Европске комисије за почетак приступних преговора, уз навођење сличних проблема, али уз закључну констатацију да су у суштини задовољени критеријуми за почетак преговара о приступању са ЕУ. То је заправо представљало својеврсни механизам за обмањивање у рукама македонских власти јер Европска комисија, све до ескалације кризе 2015. године, није јавно представила актуелно стање у Републици Македонији, нити упозорила политичку елиту у тој земљи да постоји могућност и за добијање негативног извештаја.

Такође у извештају америчке организације Фридом хаус за Републику Македонију за 2015. годину констатује се да је регистровано назадовање демократије у тој земљи, и то у више категорија.⁹⁹⁰ „Демократско управљање у Македонији наставило је да назадује у 2015. години, када се држава суочила са најтежом политичком кризом од 2001. године. Од фебруара до јуна опозициони Социјалдемократски савез Македоније је објавио 38 сетова прислушкиваних разговора о којима тврди да откривају директну умешаност високих владиних функционера у корупцију и криминалне активности. Политички простор и

⁹⁸⁴ „The former Yugoslav Republic of Macedonia: Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in Spring 2015“, Brussels, 2015, Available from https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf (Accessed 18 June 2021)

⁹⁸⁵ Ibidem, p. 6

⁹⁸⁶ Ibidem

⁹⁸⁷ Ibidem

⁹⁸⁸ Ibidem, p. 18

⁹⁸⁹ Ibidem

⁹⁹⁰ „Просечна оценка од 4,29 за Македонија во извештајот на Фридом Хаус“, *Правдико*, 12. 4. 2016, Available from: <https://www.pravdiko.mk/prosechna-otsenka-od-4-29-za-makedonija-vo-izveshtajot-na-fridom-haus/> (Accessed 18 June 2021)

грађанско друштво се поларизују већ једну деценију, при чему владајућа елита доминира изнад слабо организоване политичке опозиције, те на тај начин елиминише контролне механизме у смеру снажне извршне власти, што је довело до краха политичког дијалога у 2014. години⁹⁹¹, објашњава се у извештају Фридом хауса.

Како наводи немачки лист „Франкфуртер алгемајне цајтунг“ у својој анализи о политичкој кризи у Републици Македонији, „најгушњије у целој тој трагикомичној представи у Скопљу је то што је та земља некада била лидер у региону када је реч о демократским стандардима”.⁹⁹² Са таквим стањем на терену у Скопљу се више није уопште дискутовало о спољнополитичким циљевима те земље, а још мање о стратегији њене спољне политике. Јер таква политика у том тренутку уопште није била потребна политичкој елити у Скопљу, већ супротно томе – неопходна је била стратегија међународне заједнице о решавању политичких и институционалних изазова у Републици Македонији.

Након представљања такозваног Прибеовог извештаја у Републици Македонији уследила је фаза преговара о постизању политичког договора о изласку из дубоке кризе. Резултат тих преговора су били Пржински споразуми, закључени 2. јуна, 19. јуна и 15. јула 2015. године, а основни циљ тих договора је био да се обезбеде законске и институционалне реформе неопходне за спровођење фер, слободних и демократских избора у којима ће сви грађани имати поверење и који ће означити крај дубоке политичке кризе у тој земљи. Иначе поменуте споразуме из Пржина су потписали лидери четири највеће политичке партије у Македонији, док су гарант за спровођење тих споразума биле ЕУ и САД, које су инсистирале на консензуалном одлучивању по свим питањима.⁹⁹³

Међутим, фактичко стање у Републици Македонији је сведочио да је та земља далеко од брзог решавања политичке кризе. Владајући ВМРО–ДПМНЕ и даље је био најпопуларнија политичка опција код већине етничких Македонаца⁹⁹⁴, док се македонској опозицији, предвођеној Зораном Заевим, смањивао „маневарски простор” имајући у виду чињеницу да је објављивање прислушкиваних разговора утицало на пад апсолутне популарности тадашњих власти, али није, бар како се очекивало, довело до убрзаног пада владе. Заправо нико није успео да предвиди снагу механизма који је креирао Груевски током десет година свог владања. Спровођење Пржинских споразума је напредовало веома тешко, уз велики број одложених рокова, изазваних пре свега блокирањем процеса од стране владајућих странака.⁹⁹⁵

Ипак, као велико достигнуће у том процесу решавања политичке и институционалне кризе у Републици Македонији оцењено је формирање Специјалног тужилаштва за процесуирање кривичних дела која су произашла из садржаја противзаконског праћења комуникација у септембру 2015. године. Главни задатак овог тужилаштва је био да истражи

⁹⁹¹ Ibidem

⁹⁹² Борис Георгиевски, „ФАЦ: И шефот на Штази би бил горд на Груевски и Мијалков”, *op. cit.*

⁹⁹³ „Долгиот пат до Пржино: прво реформи потоа”, *op. cit.*, p. 1

⁹⁹⁴ „Анкета: Јавното мислење за политички рејтинзи – ноември 2016”, Институт за демократија Социетас цивилис, Скопје, 2016. Available from: <https://idscs.org.mk/mk/portfolio/%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B0-%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B5%D1%9A%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D1%80/> (Accessed 18 June 2021)

⁹⁹⁵ „Долгиот пат до Пржино: прво реформи потоа”, *op. cit.*, p. 1

и процесуира могуће злоупотребе које су проишле из материјала сакупљених прислушкивањем у периоду од 2009. до 2015. године.⁹⁹⁶

Када је реч о организовању и спровођењу превремених парламентарних избора, у складу са одредбама такозваних Пржинских споразума, договорено је:⁹⁹⁷

- „да се до 20. октобра 2015. године изабере нови министар унутрашњих послова из редова опозиције, а у складу са консултацијама са владајућим странкама ВМРО–ДПМНЕ и ДУИ;
- да се до 20. октобра 2015. године изабере нови министар за рад и социјалну политику на предлог опозиције;
- да се до 20. октобра 2015. године изаберу нови, такозвани допунски заменици министра и то у ресору унутрашњих послова на предлог владајућег ВМРО–ДПМНЕ, у Министарству за рад и социјалну политику на предлог ВМРО–ДПМНЕ, у Министарству финансија на предлог опозиције, у Министарству пољопривреде, шумарства и водопривреде на предлог опозиције и у Министарству за информатичко друштво и јавну администрацију на предлог опозиције”⁹⁹⁸.

Циљ ове техничке, такозване пржинске владе, био је да се направи механизам у коме ће опозиција одиграти контролну улогу спрам владајућих странака, те су одлуке надлежних министарстава зависиле од „везаних потписа”, односно било која одлука, да би била ефективна и спроводива у пракси, морала је да има потпис оба министра, односно функционера на челу министарства и допунског заменика министра, што је у пракси подразумевало сагласност и власти и опозиције. Такође, договорено је било да на челу те владе буде технички премијер из редова владајућег ВМРО–ДПМНЕ. Опозиција предвођена Зораном Заевим захтевала је да технички премијер буде на челу владе најмање шест месеци пре одржавања избора, док се власт супротставила томе, те је на крају пронађен компромис да се технички премијер изабере тачно 100 дана пре одржавања избора. Када је реч о томе када треба да буде постављен привремени премијер на челу техничке владе, опозиција је оптужила владајуће странке да одбијају њихове предлоге о трајању премијерског техничког мандата како би купиле време и додатно одложиле договорене превремене изборе. У преговоре је директно био укључен и комесар ЕУ за суседску политику Јоханес Хан, који је у више наврата долазио у Скопље и директно разговарао са тадашњим премијером Николом Груевским, лидером опозиције Зораном Заевим, али и са лидерима двеју највећих албанских партија у Републици Македонији ДУИ и ДПА, Алијем Ахметијем и Мендухом Тачијем.

На крају, тек 6. новембра, уз посредништво белгијског медијатора Питера Вајнхаутеа, лидери четири македонске и албанске партије из власти и опозиције постигли су договор о формирању прелазне владе Републике Македоније, што је био један од услова за одржавање ванредних парламентарних избора у априлу 2016. године.⁹⁹⁹ То је значило и да ће

⁹⁹⁶ „Специјално јавно обвинителство, СЈО“, *Deutsche Welle*, 27. 2. 2021, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%98%D0%BE/t-42167475> (Accessed 18 June 2021)

⁹⁹⁷ Владимир Петрески, „Договорот од Пржино - превод на македонски јазик”, *Вистиномер*, 29. 10. 2015, Available from: <https://vistinomer.mk/shto-tochno-se-veli-vo-dogovorot-od-przhino/> (Accessed 18 June 2021)

⁹⁹⁸ Ibidem

⁹⁹⁹ „Formirana prelazna vlada Makedonijea”, *NI*, 6. 11. 2015, Dostupno preko: <https://rs.n1info.com/region/a106876-formirana-prelazna-vlada-makedonije/> (Pristupljeno 18. juna 2021)

дотадашњи премијер Никола Груевски морати да да оставку и да уступи место техничког премијера неке из редова своје странке. У једном тренутку је деловало да се види светло на крају тунела, те да је реално да ће Република Македонија почети да излази из вишегодишње кризе у пролеће 2016. године, међутим, ствари на терену се нису одвијале тако брзо.

Како је било договорено, тадашњи македонски премијер Никола Груевски поднео је оставку 15. јануара 2016. године, према одредбама такозваних Пржинских споразума, а основни циљ нове техничке владе је требало да буде припремање ванредних парламентарних избора. Иницијално је било договорено да прелазна влада буде фомирана након 15. јануара да би ванредни избори били одржани 24. априла, како је предвиђено договором,¹⁰⁰⁰ али избори су одржани тек крајем године, односно 11. децембра 2016. године.

У међувремену протести на улицама Скопља су били настављени, док је такозвано Специјално јавно тужилаштво покренуло своје истраге у вези са материјалима добијем прислушкивањем, у којима су у највећем делу осумњичени били функционери из редова владајућег ВМРО–ДПМНЕ и дотадашњи премијер Груевски. Заправо македонски грађани, како они који су подржавали владајући ВМРО–ДПМНЕ, тако и они који су подржавали опозицију, захтевали су брзо отварање судских поступака јер су веровали да ће то заиста довести и до убрзаног решавања свепрожимајуће политичке кризе у тој земљи, али и до процесуирања оптужених функционера како из редова власти, тако и из редова опозиције. Специјално тужилаштво у тој земљи је постало својеврстан симбол који ће усмерити Републику Македонију ка европским и атлантским стандардима и принципима који су протеклих година били у великом дефициту. У конкретном македонском случају, улог је био тај да ће наставак кризе изазвати одузимање перспективе за учлањење Македоније у ЕУ, односно одузимање препоруке о почетку приступних преговора за чланство у ЕУ. Међународни партнери су преко својих дипломата, али и експерата, историчара, политиколога и научника јасно ставили да знања да у Македонији постоји „веома озбиљан политички проблем који треба да се реши”, те да је „ситуација неодржива”¹⁰⁰¹. Грађанима је потребна влада у коју ће моћи да верују, али и опозиција која ће функционисати ефикасно.¹⁰⁰²

Међутим, криза се додатно продубила и изазвала нове тензије на улицама Скопља када је тадашњи македонски председник, иначе кандидат из редова ВМРО–ДПМНЕ Ђорђе Иванов одлучио једнострано да помилује све политичке чиниоце умешане у криминалне активности које су произашле из садржаја прислушких разговора.¹⁰⁰³ На тај начин је Иванов директно блокирао функционисање Специјалног тужилаштва које је, чини се, у том тренутку било „једина нада” за македонске грађане. „Председник Ђорђе Иванов потписао је одлуку која ступа на снагу одмах, а којом се прекидају сви кривични поступци против политичара који су повезани са политичком кризом и афером прислушкивања. Иванов је у свом обраћању јавности истакао да је донео одлуку и о амнестији на већ осуђених у афери

¹⁰⁰⁰ „Gruevski najavio da će deponovati ostavku”, *Al Jazeera*, 14. 1. 2016, Dostupno preko: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2016/1/14/gruevski-najavio-da-ce-deponovati-ostavku> (Pristupljeno 18. juna 2021)

¹⁰⁰¹ Од мислењето на Џејмс Кер-Линдзи, исказано во разговор со новинарката на скопскиот „Утрински весник“, објавена 3.7.2015, стр. 7. In Виктор Габер, *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, op. cit., p. 325

¹⁰⁰² Ibidem

¹⁰⁰³ „АБОЛИЦИЈА: Од помилувањето до поништувањето на одлуките”, *Академик*, 7. 7. 2016, Available from: <https://akademik.mk/abolicija-od-pomiluvaneto-do-ponishtuvaneto-na-odlukite/> (Accessed 18 June 2021)

‘Прислушкивање’”.¹⁰⁰⁴ Иако је тврдио да је таква одлука била последица његове жеље да оконча политичку кризу и да усмери македонско друштво ка помирењу, помиловање од стране Иванова додатно је повећало огорченост македонског друштва, што је довело и до упада грађана у његову канцеларију у центру Скопља. Тада је немачки Дојче веле писао да на хиљаде грађана протестује на улицама Скопља против одлуке председника Иванова да помилује 56 лица оптужених за различита кривична дела, те да је дошло до сукоба са полицијом и хапшења, као и до упада у канцеларију председника те земље.¹⁰⁰⁵

На ту одлуку председника оштро су реаговале и Европска унија и САД, позвавши македонског председника да повуче у целости одлуку о помиловању.¹⁰⁰⁶ Иванов је био под снажним ударом македонске јавности у том периоду јер је тврдио да је политичка криза створена због рада Специјалног тужилаштва, које селективно кривично гони само људе из владајућег ВМРО–ДПМНЕ Николе Груевског.¹⁰⁰⁷

Ипак, после месец и по дана снажног домаћег и међународног притиска са којим се суочавао тадашњи македонски председник, донета је нова одлука којом се повлачи претходна, односно чини се ништавном одлука председника о помиловању.¹⁰⁰⁸ „После силних притисака и уличних протеста, Иванов је поништио одлуку о помиловању, чиме се македонска политичка криза вратила корак уназад, односно на време пре расписивања у међувремену отказаних избора.”¹⁰⁰⁹ Међутим, и након повлачења одлуке о помиловању, Иванов је тврдио да је уверен да је то била права одлука, али да је одлучио да је повуче због политичке и безбедносне реалности у земљи.¹⁰¹⁰ Занимљива је чињеница да су на одлуку Иванова о аболицији негодовање изразили посланици из редова опозиције, али и посланици из редова владајућег ВМРО–ДПМНЕ. „У данима након аболиције, посланици из редова ВМРО–ДПМНЕ изјављивали су да су ‘фрапирани’ због одлуке Иванова и тражили су њено повлачење, а исто је учинило и неколико актуелних и бивших функционера из редова

¹⁰⁰⁴ Зорана Гацовска Спасовска, „Иванов ги амнестира и власта и опозицијата”, *Радио Слободна Европа*, 12. 6. 2012, Available from: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/27670725.html> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁰⁵ Борис Георгиевски, „Граѓаните маршираа против амнестијата на Иванов”, *Deutsche Welle*, 14. 4. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%93%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2-%D0%B0%D0%BC%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2/g-19185580> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁰⁶ „EU i SAD ponovili: Ivanov mora povući sve abolicije”, *Radio Slobodna Evropa*, 28. 5. 2016, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/27762727.html> (Pristupljeno 18. juna 2021)

¹⁰⁰⁷ „Ivanov: Povlačim pomilovanje”, *RTS*, 27. 5. 2016, Dostupno preko: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/2333014/-ivanov-povlacim-pomilovanje.html> (Pristupljeno 18. juna 2021)

¹⁰⁰⁸ „Иванов ја поништи аболицијата за 22 политичари, кои се на листата?“, *Фактор*, 27. 5. 2016, Available from: <https://faktor.mk/ivanov-ja-ponishti-abolitsijata-za-22-politichari-koi-se-na-listata> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁰⁹ „Ivanov: Povlačim pomilovanje”, op. cit.

¹⁰¹⁰ Борис Георгиевски, „Иванов целосно ја повлече аболицијата”, *Deutsche Welle*, 6. 6. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2-%D1%86%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE-%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D1%87%D0%B5-%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0/a-19310373> (Accessed 18 June 2021)

опозиције”.¹⁰¹¹ Иванов је такође, повлачећи одлуку о помиловању, оптужио ЕУ да „она себе треба да европеизује”¹⁰¹², те да је циљ његове одлуке о помиловању био превазилажење кризе и постизање националног помирења.¹⁰¹³

Све ово је сведочило о дубини и свеобухватности политичке и институционалне кризе са којом се у том периоду суочавала Република Македонија. Амерички, немачки и холандски дипломата, Хојт Ји, Јоханес Хајндл и Роберт де Гроут, у том тренутку су наглашавали да су протести у Републици Македонији изазвани због неиспуњавања онога што је договорено у такозваним Пржинским споразумима, а када је реч о помиловању Иванова – истакли су да треба да буде у потпуности повучена таква одлука.¹⁰¹⁴ Тадашњи шеф делегације Европске уније у Скопљу Аиво Орав је изјавио да је „помиловање представљало својеврсну нуклеарну експлозију за евроатлантске интеграције Македоније”.¹⁰¹⁵ У тој земљи процес евроатлантских интеграција је био и *de facto* и *de jure* у потпуности замрзнут од фебруара 2015. године, када је тадашњи лидер опозиције Зоран Заев почео да објављује прислушкване разговоре. Пратећи стање у Републици Македонији, бивши шеф делегације ЕУ у Скопљу Ерван Фуере је рекао да је тадашња влада одговорна у великој мери и оценио да је Европска комисија тиме што је поново препоручила Републику Македонију за почетак приступних преговора фактички наградила македонску владу која, према његовим речима, „и даље говори језиком конфронтације”.¹⁰¹⁶ О стању са којим се суочавала Република Македонија током 2015. и 2016. године сведочи и колумна бивше немачке амбасадорке у Скопљу Гудрин Штајнакер за Дојче веле у којој се наводи да је „Груевски узурпирао прво партију, а потом и државу са свим њеним институцијама успостављајући клијентелистички режим, те да је Македонија постала дисфункционална држава, а ВМРО–ДПМНЕ једна од најбогатијих партија у Европи”.¹⁰¹⁷

Политичка и институционална криза у Републици Македонији, која је трајала све до 27. априла 2017. године¹⁰¹⁸ и избора нове владе 31. маја 2017. године, предвођене дотадашњим лидером опозиције Зораном Заевим, у целости је маргинализовала

¹⁰¹¹ Борис Георгиевски, „Иванов сееше неправда, пожнеа Шарена реоуција”, *Deutsche Welle*, 12. 4. 2017, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2-%D1%81%D0%B5%D0%B5%D1%88%D0%B5-%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D0%B5%D0%B0-%D1%88%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-38396135> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰¹² Порталот Инфомакс го обвини Ванхауте дека „се финансира со црни пари за да поддржува дестабилизација и дезинтеграција на Македонија и македонското национално ткиво“, а ТВ Сител дека експертите коментирале дека тој покажал „невидена ароганција и крајно ја понижил Република Македонија“ (од извештаите на 28.10.2015). Овој пристап на провладините медиуми, резолутно го осуди Александар Шољаковски во својата колумна „Евроскептицизмот на медиумите и на власта Европа ја прави се подалечна“, објавен во скопскиот „Слободен печат“ на 19.9.2014. In: Виктор Габер, *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, op. cit., p.338

¹⁰¹³ Ibidem

¹⁰¹⁴ Ibidem

¹⁰¹⁵ Ibidem

¹⁰¹⁶ Види го коментарот на Ерван Фуере во скопскиот „Слободен печат“, од 26.11.2015, под наслов „Дали Европа згреши што ја награди македонската влада?“ In: Виктор Габер, *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, op. cit., p. 338

¹⁰¹⁷ Ibidem

¹⁰¹⁸ Упад граѓана из иницијативе „За заједничку Македонију“ у зграду Собрања, за време седнице на којој је за председника избран Талат Џафери.

спољнополитичке циљеве те земље, односно учлањење у Европску унију и НАТО. Та земља, током трајања кризе, осим што није испуњавала постављене критеријуме за учлањење у евроатлантске институције, постала је и озбиљан регионални безбедносни ризик због унутрашњих тензија на политичком и грађанском нивоу. Иако су, у највећем делу, политичке тензије постојале пре свега унутар македонског етничког корпуса, постојао је реалан страх да се тензије продубе и на међуетничком плану због, у међувремену усвојене такозване Тиранске платформе. Тадашњи градоначелник Струге и лидер новоформиране албанске партије у Републици Македонији Алијансе за Албанце Зијадин Села у интервјуу за немачки Дојче веле је истакао да је потребан нови договор између Македонаца и Албанаца. Он је нагласио да нови договор не треба да буде у маркетиншке и политичке сврхе, већ да реално служи побољшању права Албанаца у Македонији. „Собрање би било дводомно, албански језик – службени на територији целе Македоније, а државни буџет да се расподељује локално”¹⁰¹⁹, истакао је Села.

Посматрано из данашњег угла, реч је о најозбиљнијој и најдуготрајнијој политичкој и институционалној кризи са којом се суочавала та земља од стицања независности у септембру 1991. године. Уколико су претходне кризе у Републици Македонији биле последица деловања спољних актера, попут грчког економског ембарга током 1993. и 1994. године и конфликта из 2001. упадом албанских екстремиста са територије КиМ, у овом случају није било простора да се тражи „спољни кривац” због стања у тој земљи, иако је ВМРО–ДПМНЕ такође наступао са тезом да је реч о међународно изазваној кризи чији је циљ био да се ослаби Република Македонија, као и њена међународна позиционираност.

8.9 Обрачун са терористима у Куманову као стратешки сигнал дотадашње македонске власти

Конфликт у Куманову, у такозваном Диво насељу, између македонских безбедносних снага и терористичких припадника такозване ОНА са простора Косова и Метохије догодио се 9. и 10. маја 2015. године. Иако прави мотиви тог конфликта још нису откривени, чињеница је да се тај сукоб догодио у јеку политичке кризе у Републици Македонији и само четири месеца након што је тадашњи лидер македонске опозиције Зоран Заев почео да објављује у македонској јавности такозване бомбе, односно материјале прикупљене прислушкивањем. Конфликт који је трајао два дана остао је до данас непознаница за македонске грађане, али и за ширу међународну јавност јер у том тренутку ниједна политичка опција Албанаца у тој земљи није стала иза активности те терористичке групе, нити су етнички Албанци из Куманова, али ни из целе Македоније, стали иза оружаних дејстава. Неименовани учесник у том конфликту на страни терориста са територије КиМ тврди да је мотив сукоба био недовољна реализација одредаба из Охридског оквирног споразума, потписаног 2001. године од стране албанских политичара у Републици Македонији.¹⁰²⁰ У том оружаном сукобу између македонских безбедносних снага и припадника албанске паравојне формације која је носила ознаке ОВК погинуло је осам

¹⁰¹⁹ Милчо Јованоски, „Села: Македонија - бинационална држава”, *Deutsche Welle*, 12. 7. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0/a-18579575> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰²⁰ Снежана Лупевска Созен, „Кључ за вистината - Код интервју со еден од избеганите терористи од Диво Насеље и состојбата во Куманово”, op. cit.

припадника македонске полиције и 14 припадника терористичке групације, док је 30 припадника ухапшено, након њихове предаје.¹⁰²¹

Отвориле су се бројне теорије и тезе око мотива овог сукоба, али нико није дао, укључујући званичне институције Републике Македоније, одговор на питање о правим мотивима, као ни зашто је баш у том тренутку одлучено да се изведе тај терористички напад, који није уживао никакву подршку ни у оквирима албанске етничке заједнице у Републици Македонији. Теорије бројних македонских и регионалних аналитичара су се кретале од тога да је конфликт још један покушај да се иде ка даљој федерализацији Републике Македоније између Македонаца и Албанаца, па све до тога да је конфликт организовала владајућа елита у Скопљу предвођена Николом Груевским како би скренула пажњу јавности са садржаја који су се могли чути из прислушких разговора које је објављивала тадашња опозиција. Официјелна Москва у том тренутку је упозоравала да спољашњи фактор ради на дестабилизацији Македоније. „Сада су почели да причају о томе како Македонија треба додатно да се федерализује, да треба од те земље да се креира еластична федерација, чак можда и као конфедерација. Чак се и прича о томе зашто се не подели као 'вештачка' држава, те један део да припадне Бугарској, а други Албанији”,¹⁰²² рекао је министар спољних послова Руске Федерације Сергеј Лавров. С друге стране, македонски медији, изненађени бројним реакцијама Москве поводом дешавања у Скопљу, наводили су да је простор Републике Македоније постао интересантан за Руску Федерацију у тренутку када је пут те земље ка ЕУ био блокиран. Жидас Даскаловски из македонског Центра за истраживање и креирање политика сматра да је Република Македонија, на несрећу, у том тренутку постала део великог рата између великих глобалних играча, те да због тога интерес Русије не треба да представља изненађење. Он официјелне изјаве Москве поводом дешавања у Републици Македонији је тумачио као покушај Руске Федерације да ојача своју позицију на Балкану.¹⁰²³

С друге стране, македонски истраживачки новинар Васко Ефтов тврди да је, за разлику од 2001. године, кумановска акција македонске полиције била спроведена експресно, у трајању од 24 сата, те да је управо једна таква реакција македонских безбедносних снага допринела да не дође до понављања кризе из 2001. године у Републици Македонији, а самим тим и да не дође до неког новог Охридског оквирног споразума и, како тврди, до неког новог „некрунисаног лидера Албанаца у тој земљи који ће заменити Алија Ахметија”.¹⁰²⁴

С треће стране, немачки лист „Зидојче цајтунг” (*Süddeutsche Zeitung*) наводи како су „македонски експерти још у априлу (месец дана пре сукоба у Куманову) упозорили да влада под притиском може да инсценира инциденте, чак и терор како би се одржала на власти”. У тексту овог угледног немачког листа такође се наводи и то да амбасадори Немачке, САД, ЕУ, Велике Британије, Француске и Италије након састанка са тадашњим премијером и лидером

¹⁰²¹ „Тешка разарања у Куманову, *Политика*, 11. 5. 2015, Доступно преко: <http://www.politika.rs/scc/clanak/327283/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D0%BE%D0%BD/%D0%A2%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%9A%D0%B0-%D1%83-%D0%9A%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%83> (Приступљено 18. јуна 2021)

¹⁰²² Снежана Лупевска Созен, „Кључ за вистината - Код интервју со еден од избеганите терористи од Диво Насеље и состојбата во Куманово”, *op. cit.*

¹⁰²³ *Ibidem*

¹⁰²⁴ Васко Ефтов, „Во центар – Куманово како ново Арачиново”, *op. cit.*

македонске опозиције, Николом Груевским и Зораном Заевим, ни једном једином речју нису поменули „тероризам”, већ су говорили само о „трагедији”.¹⁰²⁵

Тадашња македонска опозиција је изашла са тврдњом да је напад у Куманову био покушај да се преусмери пажња јавности са садржаја који је произашао из прислушкваних разговора и масовних протеста у Скопљу, док је владајући ВМРО–ДПМНЕ оптужио терористе са територије КиМ да желе да дестабилизују Македонију.¹⁰²⁶

Такође, бивши кандидат за председника државе из редова опозиције у Републици Македонији Љубомир Фрчкоски, анализирајући дешавања у Куманову, у позадини оружаних сукоба у Куманову види тадашњу македонску владу која је, према његовим речима, водила политику која неминовно изазива етничке тензије.¹⁰²⁷ Он додаје и да је све што се догодило унутрашња македонска ствар и да нема никакве везе са суседима, нити са наводним остваривањем плана о „Великој Албанији”.¹⁰²⁸

Такве тезе додатно су уносиле збуњеност у македонско друштво које је, под притиском свепожимајуће политичке и институционалне кризе у земљи, тражило одговоре и на питања о томе шта се догодило у Куманову. Реаговали су и политичари из региона, а највише су се у том тренутку својим изјавама истакли албански и бугарски премијери, Еди Рама и Бојко Борисов. Еди Рама је рекао да сви желе мирну и стабилну Македонију која ће бити чланица НАТО-а, али да не желе у Алијанси земљу која се не придржава принципа тог војног савеза као што су савез народа демократских држава у одбрани мира.¹⁰²⁹ Рама је таквом изјавом експлицитно оптужио институције Републике Македоније за безбедносну ситуацију у овој земљи. С друге стране, бугарски премијер Бојко Борисов је изјавио да помно прате стање у Куманову, да су послали бугарску војску на границу са Републиком Македонијом и да припремају хуманитарне коридоре за, како је нагласио, 90.000 држављана Бугарске који живе у Македонији, те их је позвао да се врате у Бугарску уколико се безбедносна ситуација у Скопљу закомпликује.¹⁰³⁰ Немачки Дојче веле, анализирајући такозвани кумановски сукоб, наводи да „суседи загревају кризу у Македонији”¹⁰³¹, док

¹⁰²⁵ Dijana Rošćić, „Da li je Kumanovo bilo inscenirano?”, *Deutsche Welle*, 15. 5. 2015, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/da-li-je-kumanovo-bilo-inscenirano/a-18451701> (Pristupljeno 18. juna 2021)

¹⁰²⁶ Борис Гергиевски, „Седум казни доживотен затвор за 'Диво насеље'”, *Deutsche Welle*, 2. 11. 2017, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%BC-%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80-%D0%B7%D0%B0-%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D1%99%D0%B5/a-41210871> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰²⁷ Branka Mihajlović, „Ljubomir Frčkoski: Sukobi u Makedoniji nisu deo plana 'Velike Albanije'”, *Radio Slobodna Evropa*, 10. 5. 2015, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/ljubomir-frckoski-sukobi-u-makedoniji-nisu-deo-plana-velike-albanije/27008407.html> (Pristupljeno 18. juna 2021)

¹⁰²⁸ Ibidem

¹⁰²⁹ Снежана Лупевска Созен, „Кључ за вистината - Код интервју со еден од избеганите терористи од Диво Насеље и состојбата во Куманово”, ор. cit.

¹⁰³⁰ Ibidem

¹⁰³¹ Зоран Јордановски, „Соседите ја подгреваат крзата во Македонија”, *Deutsche Welle*, 12. 5. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B3%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-18446844> (Accessed 18 June 2021)

истовремено немачки лист „Ди велт” (*Die Welt*) истиче да „Албанија и Косово шаљу отворене претње властима у Скопљу”¹⁰³².

Када је реч о тезама да је тадашње македонско руководство било умешано у кумановски сукоб, у прилог томе сведочи изјава лидера најугицајније албанске партије у Републици Македонији ДУИ Алија Ахметија, који је неколико дана након сукоба у телевизијском гостовању потврдио да је преговарао са кумановским терористима о њиховој предаји, али и да је рекао терористима да не може да им обезбеди „излазни коридор”.¹⁰³³ С друге стране, неименовани припадник такозване кумановске групе тврди да је Ахмети преговарао са њима, али и да им је истовремено обећао да ће мисија ОЕБС бити на терену, те да ће им она помоћи у извлачењу, што се није догодило, већ су били похапшени сви чланови терористичке групације.¹⁰³⁴

Немачки лист „Ди тагесцајтунг” (*Die Tageszeitung*), анализирајући кумановски конфликт, скреће пажњу на то да се „у Београду на кризу у Македонији гледа у контексту идеје о Великој Албанији и нерешеног албанског питања”¹⁰³⁵. У прилог томе овај немачки лист наводи изјаву албанског премијера Едија Раме, који је рекао да ће „Албанија и Косово бити приморани да се уједине на класичан начин уколико буду морали предуго на чекају на уједињење у оквиру ЕУ”¹⁰³⁶. Такође, у овој анализи се наглашава „да мапе Велике Албаније укључују не само Албанију и Косово, већ и део Србије, Македоније, Црне Горе и Грчке”¹⁰³⁷.

Овај неочекивани конфликт у јеку политичке кризе у Републици Македонији отворио је бројне недоумице јер осим процесуирања припадника кумановске терористичке групе, ниједан други појединац није сео на оптуженичку клупу нити као организатор тог сукоба, нити као наручилац. На крају се у медијима појавила и информација да је реч о унутаралбанском политичком конфликту, те да је циљ био склањање лидера ДУИ Алија Ахметија, уместо изазивања нових сукоба у Републици Македонији или релативизације актуелне политичке кризе.

Међународна кризна група, коментаришући кумановске сукобе, оценила је да се Република Македонија суочава са два шока, те да се усред скандала око прислушких разговора, који откривају како је државни апарат заробљен од стране владајуће странке, догодио и конфликт у етнички мешовитом Куманову између полиције и наоружаних етнички Албанаца, већином са територије Косова и Метохије.¹⁰³⁸ У овој анализи се наглашава да инцидент није изазвао међуетнички сукоб у тој земљи, али истовремено се апострофира неопходност да се хитно разреши ова двострука криза, односно легитимитет владе и питање регионалне безбедности, која би могла да доведе до насилне конфронтације.¹⁰³⁹

Кумановска акција македонске полиције, с циљем разбијања оружане групе чији су припадници били грађани са територије КиМ, знатно је узнемирила домаћу и међународну јавност. У аналитичким и дипломатским центрима појавило се мишљење да се отвара ново

¹⁰³² Ibidem

¹⁰³³ Снежана Лупевска Созен, „Кључ за вистината - Код интервју со еден од избеганите терористи од Диво Насеље и состојбата во Куманово”, *op. cit.*

¹⁰³⁴ Ibidem

¹⁰³⁵ Dijana Rošćić, „Da li je Kumanovo bilo inscenirano?”, *op. cit.*

¹⁰³⁶ Ibidem

¹⁰³⁷ Ibidem

¹⁰³⁸ „Macedonia: defusing the bombs”, Briefing No 75, International Crisis Group, Skopje/Brussels, 2015, Available from: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/macedonia/macedonia-defusing-bombs> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰³⁹ Ibidem

жариште, поред оног у Украјини и антицивизацијске, такозване Исламске државе на територијама Сирије и Ирака. Како би се смирило стање, у Скопље су хитно допутовале разне делегације, између којих и делегација ОУН за праћење стања људских права, а активирале су се и структуре ОЕБС-а, преко тадашњег председавајућег те организације Ивице Дачића, као и амбасадора САД при ОЕБС-у Данијела Баера, који је позвао македонске политичке лидере да затраже савет и помоћ ОЕБС. Иако је више извора нагласило да је кумановска „викенд-војна” представљала метод за дефокусирање јавности током политичке кризе у Македонији, односно „договорени сценарио који се отео контроли”, Брисел и Вашингтон јој нису посветили довољну пажњу. Они су, како тврди бивши македонски дипломата Виктор Габер, као и генерални секретар ОУН Бан Ки Мун, затражили објективну и транспарентну истрагу, те су догађаје у Куманову класификовали у групи традиције „наставка насиља” на Балкану како би скренули пажњу са креирања услова за превазилажење политичке кризе у Републици Македонији.¹⁰⁴⁰

Само два дана након конфликта, оставке су поднела три висока функционера која су важила за блиске сараднике тадашњег македонског премијера Николе Груевског: тадашња министарка унутрашњих послова Гордана Јанкуловска, директор македонске Управе за безбедност и контраобавештавање Сашо Мијалков, као и дотадашњи министар за транспорт Миле Јанакијевски.¹⁰⁴¹ Али, македонска јавност никада није сазнала који су били разлози за оставке, нити мотиве оружаних сукоба у Куманову.

Оно што је изазвало посебну пажњу у Републици Македонији и у региону јесте организовање сахране погинулих припадника такозване кумановске групе на КиМ са државним почастима. Тада су медији у региону писали да су удружења ветерана ОВК организовала у Приштини сахрану за погинуле припаднике кумановске групе који су убијени у сукобима у Куманову, називајући их националним херојима.¹⁰⁴² Иако је приштинско Министарство одбране одбило захтев ветерана такозване ОВК за организовање државне сахране погинулим припадницима кумановске групе, у једној хали у Приштини организована је јавна сахрана на којој је председник Удружења породице ветерана Џавит Јашари изјавио „да су припадници кумановске групе били хероји Косова, те да су се борили за слободу окупираних земаља и за њихово уједињење у једну земљу, Албанију”¹⁰⁴³. Бивши припадник ОВК Нусрет Шчама, који је такође говорио на јавној сахрани припадника албанске групе у Приштини, рекао је да су они умрли у склопу плана Албанаца за стварање „природне Албаније”.¹⁰⁴⁴ С друге стране политички аналитичар Енвер Робели рекао је да је инсистирање на одавању почести срамно, те да земља која слави криминалце пред собом нема светлу будућност и додао да је срамота да припадници кумановске групе буду

¹⁰⁴⁰ Виктор Габер, *Од објект до субјект - Македонија во меѓународните односи*, op. cit., p.323

¹⁰⁴¹ Катерина Блажевска, „Јанкуловска, Јанакиелски и Мајлков, заминаа: Кој е следниот?”, *Deutsche Welle*, 12. 5. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%98%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%83%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D1%98%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D0%BC%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2-%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%98-%D0%B5-%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BE%D1%82/a-18447051> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁴² „Terorista ubijen kod Kumanova sahranjen kao nacionalni heroj u Dečanima“, *Novosti online*, 24. 5. 2015, Dostupno preko: <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:549690-Terrorista-ubijen-kod-Kumanova-sahranjen-kao-nacionalni-heroj-u-Decanima> (Pristupljeno 18. juna 2021)

¹⁰⁴³ Una Hajdar, „Bivši pripadnici OVK odali poštu ubijenima u Kumanovu”, *Balkan Insight*, 26. 5. 2016, Dostupno preko: <https://balkaninsight.com/2015/05/26/biv%2F-pripadnici-ovk-odali-po%2F-c5%2F1tu-ubijenima-u-kumanovu/?lang=sr> (Pristupljeno 18. juna 2021)

¹⁰⁴⁴ Ibidem

сахрањени поред, како је казао, истинских бораца за слободу и бившег председника такозваног Косова Ибрахима Ругове.¹⁰⁴⁵ Британска агенција Ројтерс је написала да се на хиљаде људи окупило у главном граду Косова да ода пошту албанским милитантима убијеним овог месеца у суседној Македонији, које је влада означила као терористе.¹⁰⁴⁶ С друге стране, поједини македонски медији, анализирајући сахрану убијених припадника кумановске групе у Приштини, упитали су да ли ово види Европа, уз констатацију да се терористи из Куманова сахрањују са највишим почастима на Косову.¹⁰⁴⁷

Овај догађај утицао је и на извесно захлађење односа између Скопља и Приштине. Приштинска влада чак је тражила да се покрене међународна истрага у вези са оружаним сукобом у Куманову, међутим, у том тренутку су се македонске власти оштро супротставиле тој идеји.¹⁰⁴⁸ Аустријски лист *Der Standard* наводи да је сахрана убијених припадника кумановске групе у Приштини постала манифестација албанских ултранационалиста и промотера идеје о „Великој Албанији”, а да су истовремено посмртни остаци били третирани као долазак великих хероја, иако је, како пише овај лист, реч о девет криминалаца и једном бившем члану ОВК.¹⁰⁴⁹ Када је реч о истрази о дешавањима у Куманову, *Der Standard* истиче да је још нејасно шта се догодило у том граду, те да се македонска влада супротставила захтевима за међународну истрагу коју је тражило више држава чланица ЕУ, као и Албанија.¹⁰⁵⁰

Ко је организовао кумановску терористичку групу, који су били мотиви и циљеви те групе, као и да ли тај оружани окршај има политичку позадину, још није познато стручној и широј јавности. Реч је заправо о још једној епизоди свепрожимајуће политичке и институционалне кризе у Републици Македонији, којој се у том тренутку није назирао крај. Оружани сукоб у Куманову био је још један показатељ за међународну заједницу да је та земља у озбиљној кризи, далеко од оне Републике Македоније са почетка 21. века, која је била апсолутни лидер у региону Балкана на путу евроатлантских интеграција.

Припадници кумановске групе који су ухапшени након сукоба са македонским безбедносним снагама осуђени су две и по године касније, односно 2. новембра 2017. године. Седам оптужених је осуђено на казну доживотног затвора, других 13 је добило по 40 година

¹⁰⁴⁵ Ibidem

¹⁰⁴⁶ „Илјада Косовци денеска ги оплакувале албанските милитанти убиеени во Македонија”, Ројтерс, 26. 5. 2015. Available from: <http://www.mkd.mk/makedonija/politika/iljada-kosovci-gi-oplakuvale-albanskite-militanti-ubieni-vo-makedonija-foto> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁴⁷ „Гледа ли Европа? Терорист од КУманово погребан со највисоки почести на Косово”, *MK News*, 26. 5. 2015, Available from: <https://mkd-news.com/gleda-li-evropa-terorist-od-kumanovo-pogreban-so-najvisoki-pochesti-na-kosovo-foto/o> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁴⁸ Una Hajdar, „Porodice ubijeni Albanaca otišle u Makedoniju po njihova tela”, *Balkan Insight*, 21. 5. 2015, Dostupno preko: <https://balkaninsight.com/2015/05/21/porodice-ubijenih-albanaca-oti%C5%A1le-u-makedoniju-po-njihova-tela/?lang=sr> (Pristupljeno 18. juna 2021)

¹⁰⁴⁹ Борис Георгиевски, „Гриевски не дозволува меѓународна истрага за Куманово”, *Deutsche Welle*, 29. 5. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%BD%D0%B5-%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D1%93%D1%83%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE/a-18484494> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁵⁰ Ibidem

затвора, а остали су осуђени на казне затвора у трајању од 12 до 20 година.¹⁰⁵¹ Адвокати осуђених одмах су поднели жалбу на пресуду македонског Кривичног суда, која је изазвала протесте у Скопљу и на КиМ, док је истовремено влада у Приштини исплатила по 10.000 евра породицама припадника кумановске групе који су погинули и који су осуђени.¹⁰⁵² Две године касније, у септембру 2019. године, када је на челу македонске владе био Социјалдемократски савез Македоније, предвођен Зораном Заевим, Апелациони суд у Скопљу је у целости потврдио првостепену пресуду за оптужене припаднике такозване кумановске групе. Оптужени су и у другостепеном поступку оглашени кривим јер су починили кривична дела тероризам и терористичко организовање, те су 9. и 10. маја 2015. године реализовали терористички напад у којем је погинуло осам припадника безбедносних снага Републике Македоније.¹⁰⁵³

Заправо, нико након тога није инсистирао на даљој истрази која би се односила на откривање правих мотива и циљева тог догађаја у Куманову. Иако су оптужени у процесу, у својим судским излагањима, говорили да је реч о акцији у чијој позадини су политички мотиви, никада није откривено који су конкретно ти мотиви, као ни то ко је из политичке елите у Републици Македонији или у некој земљи у региону подржао ту терористичку организацију.¹⁰⁵⁴

У сваком случају остала је сумња у умешаност тадашњег владајућег политичког руководства у Републици Македонији у кумановске догађаје, што никада није доказано, нити постоје докази о томе, али су свакако таква навођења бројних домаћих и међународних медија утицала на додатно слабљење те владе, предвођене Николом Груевским, као и на слабљење његове позиције у преговорима са опозицијом у смеру превазилажења политичке кризе. Република Македонија је у том тренутку послала јасну слику међународној заједници у каквој се ситуацији налази држава, која је пре само неколико година претендовала да добије позив за учлањење у НАТО и да започне приступне преговоре са ЕУ. Својеврсна евроатлантска маргинализација са којом се у том периоду суочавала Република Македонија показала је колико један такав тренд негативно утиче не само на развој демократских капацитета једне земље, као и на принципе владавине права и слободе медија, већ и на одрживост безбедносног стања које треба да омогући свим грађанима миран суживот, без

¹⁰⁵¹ Blagoja Kuzmanovski, „Kumanovska grupa kriva za terorizam”, *Radio Slobodna Evropa*, 2. 11. 2017, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kumanovska-grupa-terorizam-skoplje/28831607.html> (Pristupljeno 18. juna 2021)

¹⁰⁵² Катерина Блажевска, „Три године по малата војна - Диво насеље питомо, мотивите матни!”, *Deutsche Welle*, 9. 5. 2018, Available from: <https://www.dw.com/mk/t/%D1%80%D0%B8-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D1%99%D0%B5-%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BE-%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8/a-43710754> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁵³ „Апелација ги потврди доживотните затворски казни за ‘Диво Насеље’”, *Нова Македонија*, 18. 9. 2019, Available from: <https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/politika/%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B3%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B2%D1%80%D0%B4%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B7%D0%B0%D1%82/> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁵⁴ Саше Димовски, „Обвинетите од ‘Диво Насеље’ бараат да сведочат Ангелов и Ахмети“, *Balkan Insight*, 6. 10. 2016, Available from: <https://balkaninsight.com/2016/10/06/obvinetite-od-divo-naselje-baraat-da-svedocat-angelov-i-ahmeti-10-05-2016/?lang=mk> (Accessed 18 June 2021)

обзира на етничку или религијску припадност. Република Македонија у том тренутку је била ослабљена на свим нивоима, укључујући и међуетнички ниво, и управо зато је конфликт у Куманову представљао својеврстан лакмус-папир за међуетничке односе у тој земљи, односно испит који је ипак положен. Међутим, политичка криза тиме није окончана, трајала је и током наредне године, док су истовремено питања о европској и атлантској интеграцији грађана и те земље чекала да се политичари из власти и опозиције договоре, без обзира на то колико времена за то буде требало.

9 УКУПАН УТИЦАЈ СВИХ ОМЕТАЈУЋИХ ЧИНИЛАЦА НА СПОЉНОПОЛИТИЧКЕ ЦИЉЕВЕ РЕПУБЛИКЕ МАКЕДОНИЈЕ ОД 2006. ДО 2015. ГОДИНЕ

9.1 Утицај промена 2015. године на стратегију спољне политике

У Републици Македонији стратегија спољне политике у 2015. години није била у фокусу због вишеструких унутрашњих проблема са којима се суочавала та земља на политичком и безбедносном нивоу. Заправо, та година је започета оштром политичком борбом између владајућег ВМРО–ДПМНЕ с једне стране и опозиционог Социјалдемократског савеза Македоније, а повод су били незаконски прислушкивани разговори које је тадашњи опозициони лидер Зоран Заев почео да објављује током фебруара те године. Пре тога је тадашњи премијер Никола Груевски, 31. јануара на владиној конференцији за медије, оптужио опозиционог лидера Зорана Заева да је захтевао оставку од владе предвођене Груевским, те је претио да ће, уколико се то не оствари и не формира се техничка влада за организовање превремених парламентарних избора, почети да објављује прислушкиване разговоре из чијег садржаја ће бити откривене бројне криминалне активности тадашње владајуће структуре. Након те конференције за медије покренута је и полицијска акција „Пуч”, у којој је један од осумњичених био и лидер опозиције Зоран Заев, а теретили су се за незаконско прислушкивање у сарадњи са страним обавештајним службама у циљу свргавања демократски изабране владе. То је био заправо увод у последњу етапу свепрожимајуће политичке и институционалне кризе у Републици Македонији, за чије решавање је било неопходно међународно посредовање, имајући у виду чињеницу да су власт и опозиција остале „укопане у рововима” без јасног разумевања последица по државу и грађане услед једне такве вишегодишње кризе.

Анализирајући спољну политику Републике Македоније у 2015. години, Денко Малески каже да је све што се дешавало на дипломатском плану у Македонији, годинама заредом, укључујући и успехе, било засењено великим неуспехом јер није било напретка ка учлањењу у НАТО и ЕУ. „Свест политичара да једна мала мултиетничка држава нема нити енергију, нити будућност изван тих интеграција, а нема ни алтернативу за неку другачију спољнополитичку оријентацију, потиснута је жељом да се освоји или остане на власти. Одатле потиче и игра са оптужбама ко је крив за нашу несрећу, политика која дели македонско друштво, а које само уједињено може да се суочи са таквом ситуацијом”¹⁰⁵⁵, објашњава Малевски за немачки Дојче веле. С друге стране, али на истој линији говори и тадашњи шеф македонске дипломатије Никола Поповски, који каже да ће 2015. година остати запамћена по унутрашњим политичким превирањима и проналажењу повољних решења за актуелно стање.¹⁰⁵⁶

Ипак, Поповски истиче да македонска дипломатија није била пасивна у 2015. години, те да је та земља успешно председавала Централноевропској иницијативи, да је била веома активна на пољу решавања избегличко-мигрантске кризе, када је за годину дана кроз

¹⁰⁵⁵ Катерина Блажевска, „Надворешната политика во сенка на внатрешната криза”, *Deutsche Welle*, 31. 1. 2015, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0/a-18952522> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁵⁶ Ibidem

територију Републике Македоније прошло преко 700.000 миграната и избеглица из ратом захваћених подручја, те да се радило и на убрзаној интеграцији државе у ЕУ и НАТО.

Услед тешке политичке ситуације у којој се Република Македонија налазила током 2015. године, годишње обраћање тадашњег председника Ђорџа Иванова је остало можда најприметније у том контексту унутрашњих политичких догађаја, имајући у виду да је македонски председник захтевао реафирмацију спољнополитичких циљева Републике Македоније, односно учлањење у НАТО и ЕУ. „Након избора, једногласно да обновимо завет и посвећеност ка европској и евроатлантској интеграцији. Једногласно да обновимо декларације за учлањење у ЕУ и НАТО”,¹⁰⁵⁷ поручио је Иванов у свом годишњем обраћању.

Заправо, Република Македонија 2015. године јесте била држава у фокусу међународне јавности, али не због њених аспирација за учлањење у ЕУ и НАТО, већ због проблема са којима се суочавала, пре свега због свепрожимајуће политичке и институционалне кризе, а потом и због безбедносне ситуације, с једне стране због огромног прилива миграната и избеглица на јужној граници са Грчком, а с друге стране, због једнодневног оружаног сукоба у Куманову у коме је погинуло осам припадника безбедносних снага те земље.

Политичка криза и преговори између власти и опозиције у седишту Делегације Европске уније у Скопљу постали су „главна игра у граду” у Републици Македонији. На почетку је Европска унија посредовала на нижем нивоу, односно у преговорима су учествовали европски посланици Иво Вајгл, Ричард Ховит и Едуард Кукан, да би се касније директно укључио и европски комесар за проширење и суседску политику Јоханес Хан. У тај процес решавања кризе посредно су биле укључене и Сједињене Америчке Државе преко свог амбасадора у Скопљу Џеса Бејлија, а често је у Скопљу боравио и званичник Стејт департмента Брајан Хојт Ји. О томе колико је политичка криза у Републици Македонији током 2015. године била непремостива, сведочи и посета Скопљу помоћника државног секретара САД Викторије Нуланд, која је након сусрета са политичким челницима у тој земљи поручила да се САД надају да ће се политичка криза у Македонији разрешити а да Вашингтон не буде принуђен да уводи санкције.¹⁰⁵⁸

У тој години Република Македонија на међународној сцени није деловала као субјект међународних односа посвећен остваривању државних спољнополитичких циљева, већ као предмет „на столу” међународних партнера који су покушавали да посредују у убрзаном решавању македонске унутрашњеполитичке и институционалне кризе, која је све више доводила у питање безбедносно стање у земљи, имајући у виду да је реч о мултиетничкој земљи са оштром политичком, односно партијском поларизацијом и изразитом нефункционалношћу државних институција. Ипак, тадашњи македонски премијер Никола Груевски није пропустио прилику, на конгресу Европских народних партија, одржаном у октобру 2015. године у Мадриду, да нагласи своја декларативна залагања да

¹⁰⁵⁷ Ibidem

¹⁰⁵⁸ Борис Георгиевски, „Охрабрена Нуланд не исклучува санкции доколку нема брзо решение”, *Deutsche Welle*, 11. 7. 2016, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BE%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%B1%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4-%D0%BD%D0%B5-%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%BB%D1%83%D1%87%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D1%83-%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%B1%D1%80%D0%B7%D0%BE-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/a-19393315> (Accessed 18 June 2021)

„Македонија живи и ради за европске вредности”¹⁰⁵⁹. „Ми смо Европљани и наше место је у Европи. Европске народне партије у целом овом периоду од стицања независности су велики пријатељ моје земље, помогле су у превазилажењу многих изазова, у спровођењу многих реформи које су имале за циљ унапређивање стандарда”¹⁰⁶⁰, рекао је Груевски на конгресу и додао да је нужно да се обезбеде гаранције и услови за кретање унапред свакој држави која жели да постане део ЕУ.

Међутим, анализирајући стање у Републици Македонији и учешће Груевског на конгресу Европских народних партија у Бриселу, немачки Дојче веле наводи да се „од Груевског тражи европска политика, а не додворавање европској десници”.¹⁰⁶¹

Суштина проблема је била у неспровођењу или, како је тада тврдила македонска опозиција, опструкцијама власти кад је реч о реализацији одредаба из такозваних Пржинских споразума, постигнутих у јулу 2015. године, који су имали за циљ превазилажење политичке и институционалне кризе кроз три кључна принципа: формирање специјалног тужилаштва за преиспитивање евентуалних криминалних активности које су се могле идентификовати у садржају прислушкиваних разговора; ажурирање бирачког списка; као и формирање техничке широке владе 100 дана пре одржавања парламентарних избора, чији би мандат подразумевао организовање и спровођење фер и демократских избора. Тадашњи посредник Европске уније за спровођење одредаба Пржинских споразума истакао је да проблем у Републици Македонији није у томе да се једна странка замени другом, већ је реч о томе да постоји системски проблем, да је то оно што треба да се промени, те да решење има, како је навео, само једно име: „реформе, реформе и само реформе”.¹⁰⁶²

Скопље у том тренутку није само одустало од вођења спољне политике своје земље, а самим тим и од спољнополитичких циљева и стратегије спољне политике, већ је и унутрашњу политику заменило такозваном партијском политиком, јер се у једном тренутку све сводило на преговоре око задовољавања партијских критеријума супротстављених политичких страна. Није постојао план Б, нити у рукама македонских политичара, нити у рукама европских посредника, већ је све било сведено на „добру вољу” политичких лидера да ипак прихвате у целости одредбе такозваних Пржинских споразума и да на тај начин покушају да започну постепено превазилажење дубоке и вишегодишње унутрашње кризе. Како наводи немачки Дојче веле, Република Македонија, некада примеран ђак ЕУ посвећен реформама и побољшању међуетничких односа, сада би могла да изгуби статус кандидата јер је, према годишњем извештају Европске комисије о напретку те државе, објављеном у новембру 2015. године, она назадовала на кључним пољима демократије, правне државе и

¹⁰⁵⁹ Катерина Блажевска, „Од Груевски се бара европска политика, а не додворување на европска десница, *Deutsche Welle*, 22. 10. 2015, Available from:

<https://www.dw.com/mk/%D0%BE%D0%B4-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%81%D0%B5-%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B0-%D0%BD%D0%B5-%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0/a-18798756> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁶⁰ Ibidem

¹⁰⁶¹ Ibidem

¹⁰⁶² Ibidem

слободе медија.¹⁰⁶³ Скопље се у том тренутку први пут суочило са потенцијалном могућношћу да Република Македонија изгуби статус кандидата који је добила пре десет година, односно у децембру 2005. године. Како је казао тадашњи комесар ЕУ за проширење и суседску политику Јоханес Хан – спровођење договорених реформи и одржавање избора ће бити главни услови за приближавање Македоније Европској унији, у супротном би могла да постане прва држава која је изгубила препоруку Брисела о отварању приступних преговора.¹⁰⁶⁴

Једино позитивно поглавље на спољнополитичком плану Републике Македоније у 2015. години је била обострана посета тадашњих министара спољних послова Македоније и Грчке Николе Поповског и Никоса Коцијаса. У жеку политичке кризе, односно 26. јуна 2015. године, у званичној посети Скопљу боравио је Коцијас, и то је била прва посета једног грчког министра спољних послова Републици Македонији у последњих десет година. Циљ посете су биле пре свега мере о изградњи поверења које су биле усмерене на унапређење билатералних односа. Тим поводом је Коцијас изјавио да грчка спољна политика верује да је Република Македонија благодет и носилац стабилности и безбедности. „Чинимо све што можемо да помогнемо на путу ка ЕУ. Верујемо да је постојање и стабилност ове државе дар на Балкану. Постоји једна разлика у односу на име државе, али за сваки проблем постоји решење”¹⁰⁶⁵, нагласио је Коцијас на заједничкој конференцији за медије са македонским колегом.

Међутим, немачки Дојче веле је, анализирајући посету Скопљу Коцијаса, истакао да шеф грчке дипломатије долази у тешком тренутку за обе земље. „Грчка још нема постигнут договор са кредиторима ЕУ када је реч о дужничкој кризи, док Македонија истовремено уз европско посредништво треба да усвоји финансијски споразум за излаз из политичке кризе. Због притиска са роковима и неопходности хитних мера у обе земље, аналитичари не виде у посети Коцијаса могућност за значајније активности у односу на најтеже питање, односно спор око имена.”¹⁰⁶⁶

Само неколико месеци касније, уследила је узвратна посета, када је у децембру 2015. године тадашњи шеф македонске дипломатије Никола Поповски боравио у официјелној посети Атине, што је била прва посета македонског министра спољних послова након 15 година.¹⁰⁶⁷ Тада је Поповски након састанка са Коцијасом изјавио да је „потребно да освоје планину како би решили спор око имена”, док је исто грчки колега нагласио да „обе стране траже часно решење које ће победити иредентизам и екстремни национализам код обе стране”.¹⁰⁶⁸ Немачна штампа, која помно прати развој односа између Скопља и Атине, као и

¹⁰⁶³ „Posjeta od koje zavisi budućnost Makedonije“, *Deutsche Welle*, 15. 1. 2016, Dostupno preko: <https://www.dw.com/bs/posjeta-od-koje-zavisi-budu%C4%87nost-makedonije/a-18982025> (Pristupljeno 18. juna 2021)

¹⁰⁶⁴ Ibidem

¹⁰⁶⁵ „Joint statements of Foreign Minister Kotzias and FYROM Foreign Minister Nikola Poposki, following their meeting (Skopje, 24 June 2015)”, Ministry of Foreign Affairs, Hellenic Republic, Available from: <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/joint-statements-of-foreign-minister-kotzias-and-fyrom-foreign-minister-nikola-poposki-following-their-meeting-skopje-24-june-2015.html> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁶⁶ Катерина Блажевска, „Косиас: За името постои решение”, *Deutsche Welle*, 14. 6. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BA%D0%BE%D1%95%D0%B8%D0%B0%D1%81-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/a-18538585> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁶⁷ Министар спољних послова Републике Македоније који је последњи пут боравио у званичну посету Атине, пре Николе Поповског у 2015, био је Александар Димитров у 2000. години.

¹⁰⁶⁸ Борис Георгиевски, „Големи планини“ меѓу Скопје и Атина”, *Deutsche Welle*, 17. 12. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%BC%D0%B5%D1%93%D1%83->

спор око имена између две државе, анализирајући обострану посету шефова дипломатија Републике Македоније и Републике Грчке у кратком временском периоду, написала је да „нема помака у спору око имена”, али да су то „први сигнали у побољшању климе у односима двеју суседних земаља”. Коментаришући оцену шефа македонске дипломатије након посете Атине, директорка Института за европску политику у Скопљу Малинка Ристевска Јорданова истиче да власт у Скопљу није ништа учинила како би смањила те „планине”, већ је, баш супротно, а поготово са пројектом „Скопље 2014”, дала аргументе Грцима за њихове тезе, те је демотивисала оне који подржавају Македонију. „Олакшала је посао Атине у Бриселу, јер сада више нема потребе да они буду лоши и да нас блокирају за преговоре, јер сами себе блокирамо. Грчка сада може комотно да буде конструктивна”¹⁰⁶⁹, објашњава Ристевска.

Ипак, реално стање у обе земље, те политичке и безбедносне неприлике у Републици Македонији, као и финансијске и политичке неприлике у Републици Грчкој, нису допуштали да се на врх државничке агенде у обе земље постави спор око имена, а самим тим да се омогући својеврсно „олакшање” Скопљу на путу ка НАТО-у и ЕУ. Атина је била у веома тешкој финансијској ситуацији, проузрокованој дужничком кризом, те је политичко руководство те земље било у континуитету фокусирано на постизање споразума са међународним кредиторима како би разрешило финансијско стање земље и самим тим избегло било какве, тада предвиђане, црне сценарије по питању опстанка Атине у оквирима еврозоне. То је било примарно питање не само за тадашњу грчку политичку елиту, већ и за лидере у Бриселу, као и за лидере европских земаља, који су били свесни евентуалних последица банкротирања Грчке или њеног евентуалног изласка из еврозоне по Унију.

С друге стране, ситуација у Скопљу је била више него компликована јер је напредак у спровођењу одредаба из такозваних Пржинских споразума био под знаком питања услед континуираног условљања између власти и опозиције, што је додатно утицало на одлагање спровођења превремених парламентарних избора, као финалног циља у процесу решавања политичке и институционалне кризе. Такве околности на терену су саме по себи постављале стратегију спољне политике Републике Македоније на „последње седиште”, што је можда такође једна од детерминанти непостојање таквог документа. Политичка елита је била окупирана борбом за власт, те су владајуће странке, с једне стране, покушавале да одрже постојећи статус кво у земљи и самим тим задрже власт, док су опозиционе странке, с друге стране, играле на карту апсолутног бојкота државних институција како би тиме изазвале реакцију међународне заједнице, а пре свега Вашингтона и Брисела, да изврше притисак на владајући ВМРО–ДПМНЕ у смеру спровођења реформи, те организовања превремених парламентарних избора у складу са захтеваним реформама.

Заправо, 2015. година је само још једна у низу изгубљених година када је реч о активностима на пољу реализације спољнополитичких циљева, а самим тим и спровођења макар декларативне стратегије спољне политике. У тој години Скопље није забележило стагнацију на путу ка НАТО и ЕУ, већ је допринело томе да у бројним међународним

<https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%98%D0%B5-%D0%B8-%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0/a-18924797> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁶⁹ Катерина Блажевска, „’Скопје 2014’ е една од планините меѓу Скопје и Атина”, *Deutsche Welle*, 18. 12. 2015. Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%98%D0%B5-2014-%D0%B5-%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D0%B4-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BC%D0%B5%D1%93%D1%83-%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%98%D0%B5-%D0%B8-%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0/a-18925965> (Accessed 18 June 2021)

извештајима Република Македонија буде квалификувана као „заробљена држава”. То је у суштини показало назадовање Републике Македоније у евроатлантским интеграцијама, али је такође истовремено доказало да су узроци тога пре свега унутрашњи изазови и политичка дестабилизација, без евидентног спољног утицаја, на регионалном или међународном нивоу.

9.2 Унутрашњи изазови и њихове негативне консеквенце на спољнополитичку стратегију Македоније

Изазови са којима се суочавала Република Македонија у периоду од 2006. до 2015. године, а који су директно или посредно деловали на стратегију спољне политике те земље могу се посматрати из више углова, релевантних у разумевању њиховог негативног утицаја на креирање и реализацију спољнополитичке стратегије. Међутим, кључна су три сегмента на унутрашњем плану која су директно и негативно утицала на процес реализације декларативне стратегије спољне политике Републике Македоније, односно политичко-партијски сегмент, институционални сегмент и сегмент регионалних односа и окружења у коме се налази та држава. Бивши амбасадор Републике Македоније Данчо Марковски такође тврди да су унутрашњи фактори, који су у континуитету онемогућавали креирање државне спољне политике способне да спроведе зацртану стратегију и циљеве, имали посебно негативан утицај у остваривању спољне политике Републике Македоније. „Под унутрашњим факторима пре свега подразумевамо политичке странке. Низак ниво политичке зрелости испуњен најразличитијим идеолошким, националним, етничким и верским поделама, зачињен неприхватљивим национално-историјским поривима за савремени свет, уз присвајање права за постављање партијских изнад државних интереса, елементи су у којима је садржан одговор о неиспуњавању главних стратешких циљева, учлањење у НАТО и ЕУ, али и за незгодну позицију у којој се налази Република Македонија”, објашњава Марковски.¹⁰⁷⁰

Највећи негативни допринос је свакако имала политичко-партијска инстанца која је у периоду од 2006. до 2015. године на више начина показала да су спољнополитички циљеви, а самим тим и спољнополитичка стратегија те земље, маргинализовани, питање од другоразредног државног значаја. А то је заправо детерминисало и унутрашње прилике и процес реформе у самој држави. Иако је до 2008. године деловало да су сви капацитети такозване технократске владе предвођене ВМРО–ДПМНЕ били усмерени ка евроатлантским интеграцијама земље, а самим тим и њеном развоју на политичком, економском и безбедносном плану, у суштини ствари у реалности су се одвијале у другом смеру, што је само неколико година касније довело да „голе” политичке борбе између владајућих и опозиционих политичких структура, занемарујући све стандарде и принципе евроатлантске заједнице, којима је тежила Република Македонија, а и огроман део њених грађана, без обзира на њихову етничку припадност.

Владајућа коалиција предвођена ВМРО–ДПМНЕ латентно је искористила текуће изазове Европске уније и њеног својеврсног занемаривања питања интеграције Западног Балкана, а самим тим и Републику Македонију, те је преобликовала своју државну, односно националну политику и установила нови правац развоја земље заснован на постулатима националне ренесансе. Модел који је био апсолутно аутентичан на тлу целе Европе у 21. веку, а заснован на угрожености постојања македонског идентитета у оквирима европске

¹⁰⁷⁰ Данчо Марковски, *Современи дипломатски методи и њивната примена во македонската дипломатија*, оп. cit., стр. 146

заједнице. Тако су, како објашњава бивши министар спољних послова Републике Македоније Денко Малевски, политичари тада владајуће македонске партије од питања о имену државе креирали компликован идентитетски спор са Грчком који не могу да разреше а да притом не изгубе образ или нешто више, те им је то основни разлог што не учествују у озбиљној потрази за решењем, правдајући се да чекају на столу да добију некакав повољан предлог.¹⁰⁷¹

У суштини, у том периоду је владајући ВМРО–ДПМНЕ добро проценио регионалне и европске прилике, те је успео да на темељима одбране и очувања македонског идентитета учврсти своју власт у Републици Македонији, а истовремено да све политичке противнике сврста у редове националних издајника. Политички стратегии ВМРО–ДПМНЕ су прецизно разумели актуелну ситуацију у којој је Атина била „презаузета” унутрашњим финансијским проблемима и дужничком кризом, док је Европска унија истовремено покушавала да „игра” на више фронтова, попут светске економске кризе, институционалне кризе унутар Уније, решавања дужничке кризе у појединим државама-чланицама, али и све више нарастајућих конфронтација политичког Запада са званичном Москвом. У редовима ВМРО–ДПМНЕ такво стање је било протумачено као одличан маневарски простор за спровођење страначке политике која ће у једном тренутку бити критикована од стране европских партнера, али која неће нужно довести у питање њихов опстанак на власти. Постојање „дежурног кривца” у Атини и Европској унији, као и снажна подршка грађана македонске етничке припадности у такозваном процесу „цементирања” македонског идентитета, били су одличан рецепт за тадашњу владајућу македонску елиту у Републици Македонији у пружању оправдања за стагнацију те земље на путу ка ЕУ и НАТО-у. У међувремену, та стагнација је истовремено била све приметнија на унутрашњем институционалном и политичком нивоу. Опозиција је све чешће била изван редова македонског Собрања, поједини медији су почели да добијају етикете да су инструменти у рукама „страних плаћеника”, док се у годишњим извештајима Европске комисије о напретку Републике Македоније све више помињала фраза „преклапање државе и државних институција са партијом”. Заправо, државне институције су постале својеврстан инструмент у рукама владајућих политичких елита, те су на тај начин спроводиле политику која је у апсолутном смислу уживала подршку у оквирима државне структуре, „загушене” корупцијом и партократијом.

С друге стране, чини се да опозиција у том тренутку није јасно разумела колико је владајућа структура, односно владајуће странке, постала главни детерминатор дешавања у тој земљи у свим порамма македонског система. Заправо, опозицији је недостајала критична подршка македонских грађана, али и подршка европских партнера, који су имали прецизан увид у то на који начин владајуће странке управљају земљом, међутим, посматрано из данашње перспективе, евидентно је да им то није био приоритет на агенди. Тако је македонска опозиција са „скромном” подршком у македонском друштву дуги низ година, односно до почетка 2015. године била остављена на милост и немилост у политичком рингу Републике Македоније.

¹⁰⁷¹ Катерина Блажевска, „Надворешната политика во сенка на внатрешната криза”, *Deutsche Welle*, 31. 12. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0/a-18952522> (Accessed 18 June 2021)

Међутим, како би рекао Џон Далберг-Актон, „моћ тежи корумпирању, а да апсолутна моћ квари апсолутно све”¹⁰⁷², тако је и тадашња македонска владајућа елита, уживајући своју апсолутну моћ у односу на политичке опоненте, допринела креирању једног свепрожимајућег коруптивног система на свим нивоима у Републици Македонији, који је, као последица апсолутне моћи тадашњег ВМРО–ДПМНЕ, допринео апсолутној нефункционалности институционалног система земље, а самим тим и све израженијем назадовању земље у задовољавању евроатлантских принципа и стандарда, којима је иначе декларативно тежила.

С друге стране, проблеми у институционалном сегменту Републике Македоније првенствено су били видљиви још 2011. године на законодавном нивоу, када је македонска опозиција, тада предвођена Социјалдемократским савезом Македоније, напустила рад Собрања у знак протеста због блокирања рачуна једне од највећих приватних медијских кућа у тој земљи. Од 2011. до превремених парламентарних избора у 2014. години, македонска опозиција је у више наврата одбијала да учествује у раду највишег законодавног дома те земље, али са угла легалности, то није представљало проблем за владајућу коалицију јер су уживали двотрећинску, па чак и такозвану Бадинтерову већину, те су могли да усвајају и доносе све кључне законе неопходне за функционисање државе, као што је годишњи закон о буџету. Међутим проблеми су били све израженији и на нивоу правосуђа, те су се правосудне институције све више сврставале у ред државних институција које раде по инструкцијама владајуће коалиције. Тај проблем је био видљив и у годишњим извештајима Европске комисије о напретку Републике Македоније, у којима се наводило да је реформски процес у легислативном смислу спроведен добро, али да се нова законска решења, у складу са реформама, не спроводе у пракси. У извештају Европске комисије о напретку Републике Македоније за 2014. годину се наводи да је успостављен правни и институционални оквир, те да земља у континуитету гради евиденцију истрага, оптужбе и пресуда, али да је ипак у пракси потребно да се види више конкретних резултата, како у погледу смањења, тако и у одвраћању од корупције.¹⁰⁷³ Такође у истом извештају се наводи да корупција остаје распрострањена у многим областима, те да наставља да буде озбиљан проблем.¹⁰⁷⁴ Бивши амбасадор Европске уније у Скопљу Ерван Фуере изјавио је да дефиниција демократије владајућег ВМРО–ДПМНЕ „стање у коме влада контролише све полуге власти, укључујући и судство и изборни процес, не толерише никаква мањинска или издвојена гледишта и користи страх и застрашивање да би остварила своју власт над друштвом”.¹⁰⁷⁵

Реално стање кад је реч о начину функционисања институција Републике Македоније у периоду од 2006. до 2015. године је заправо постало видљиво када је лидер опозиционог Социјалдемократског савеза Зоран Заев почео у фебруару 2015. године да јавно објављује садржај незаконски прислушкиваних разговора, а у којима, захваљујући телефонским комуникацијама између високих владиних функционера из редова

¹⁰⁷² Lord Acton writes to Bishop Creighton that the same moral standards should be applied to all men, political and religious leaders included, especially since “Power tends to corrupt and absolute power corrupts absolutely” (1887), Liberty fund, Available from: <https://oll.libertyfund.org/quote/lord-acton-writes-to-bishop-creighton-that-the-same-moral-standards-should-be-applied-to-all-men-political-and-religious-leaders-included-especially-since-power-tends-to-corrupt-and-absolute-power-corrupts-absolutely-1887> (Accessed 26 June 2021)

¹⁰⁷³ „Извештај за напредокот на Република Македонија за 2014 година Документи РМ/ЕУ”, Меѓународна соработка, Собрание на Република Северна Македонија, Available from: <https://www.sobranie.mk/dokumenti-rm-eu-cbb3490c-fe7d-4750-82f4-67c619c46a6a.nspix> (Accessed 23 June 2021), p. 11

¹⁰⁷⁴ Ibidem, p. 12

¹⁰⁷⁵ Siniša Stanković, „Grogirana poludemokratija”, *Vreme*, 8. 5. 2014, Dostupno preko: <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1195097> (Pristupljeno 18. juna 2021)

ВМРО–ДПМНЕ, могао да се утврди начин на који су владајуће структуре директно или посредно злоупотребљавале државне институције те земље, а самим тим и службени положај функционера. Управо на основу тог садржаја је такозвано Специјално тужилаштво, формирано на основама одредаба Пржинских споразума из 2015. године, покренуло низ оптужница против тадашњих владајућих функционера из редова ВМРО–ДПМНЕ, како због коруптивног деловања тако и због континуиране злоупотребе службеног положаја, злоупотребе бирачког права грађана, искоришћавања јавних институција у партијске сврхе.

Стање у институционалној инфраструктури Републике Македоније заправо је највише негативно допринело назадовању те државе на путу ка НАТО-у и ЕУ, јер је Скопље из године у годину све мање задовољавало критеријуме и стандарде такозване евроатлантске заједнице, док су истовремено државне институције у рукама партијских функционера биле инструмент у спровођењу тог назадовања.

Трећи и можда најмање значајни сегмент у процесу назадовања Републике Македоније у евроатланским интеграцијама јесте неразумевање регионалних неприлика, које не директно, али свакако посредно утичу на остваривање спољнополитичких циљева једне државе. Када је реч о односима са Грчком, Атина је, усред свепрожимајуће финансијске и дужничке кризе, на спољнополитичком плану у целости маргинализовала питање имена са Републиком Македонијом. Проблеми у Грчкој су били много озбиљнији када је реч о одрживости те земље, а самим тим је такво стање допринело да се спор са Скопљем занемари на одређени период. Према речима бившег директора Међународне кризне групе на Балкану Едварда Џозефа, тешко економско стање у Грчкој чини неозбиљним очекивања да та земља може да се фокусира на решавање билатералних питања, попут оног око имена са Македонијом.¹⁰⁷⁶ Република Грчка у том периоду се суочавала са неколико изборних циклуса, промена влада, па чак и с референдумом око усвајања нових финансијских мера у смеру решавања дужничке кризе, што је свакако сведочило о приоритетима тадашње грчке политичке елите.

У Републици Македонији тада су се појавила и одређена мишљења да би Скопље требало да искористи ослабљену међународну позицију Грчке, те уз међународну асистенцију изврши притисак на Атину како би се дошло до решења које би било пре свега у интересу Македоније, међутим, чињенично стање је било такво да, с једне стране, нити је Атина уопште тежила да се бави тим питањем у том тренутку, док, с друге стране, ни међународна заједница, а пре свега Брисел и Вашингтон, није планирала да врши додатни притисак на грчке власти и око спора са Републиком Македонијом, када је већ ионако постојао снажан притисак од стране међународних кредитора. Ту тезу је потврдио и тадашњи амерички амбасадор у Атини Дејвид Пирс, који је у свом излагању испред Комисије за спољне послове америчког Сената рекао да економска криза у Грчкој отежава могућност за решавање спора око имена са Македонијом.¹⁰⁷⁷

Када се све ове унутрашње и регионалне околности имају у виду, није тешко разумети њихов негативан утицај на стратегију спољне политике Републике Македоније у том периоду. Јер су заправо сви укључени актери, како на унутрашњем нивоу у Републици

¹⁰⁷⁶ „Џозеф: Кризата во Грција е многу посериозно прашање од спорот за името”, *Канал 5 ТВ*, 15. 8. 2013, Available from: <https://kanal5.com.mk/djozef-krizata-vo-grcija-e-mnogu-poserizno-prashanje-od-sporot-za-imeto/a181171> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁷⁷ „Пирс: Грчката криза го отежнува решавањето на Кипар и спорот за името со Македонија”, *Канал 5 ТВ*, 28. 6. 2013, Available from: <https://kanal5.com.mk/pirs-grchkata-kriza-go-otezhnuva-reshavanjeto-na-kipar-i-sporot-za-imeto-so-makedonija/a179936> (Accessed 18 June 2021)

Македонији, тако и на регионалном плану, били незаинтересовани за реализацију спољнополитичких циљева те земље, а самим тим и за спровођење спољнополитичке стратегије. Политичка елита у Скопљу, како из редова власти, тако и из опозиционих редова, пре свега је била фокусирана на освајање или очување власти, док су спољнополитички циљеви били само декларативни елемент у њиховим политичким и предизборним кампањама. Када је реч о начину функционисања државних институција Републике Македоније и њиховом доприносу реализацији стратегије спољне политике те земље, самом чињеницом што су те исте институције биле суочене са свепрожимајућом корупцијом, као и њихова повезаност са партијама на власти, односно то што су били у служби владајуће коалиције, сведоче о негативном утицају на спровођење стратегије спољне политике, односно о њеној евидентној маргинализацији у том периоду. А када су у питању регионалне околности, реализација стратегије спољне политике Републике Македоније највише је била детерминисана односом између Атине и Скопља, односно решавањем спора око уставног имена Републике Македоније. С обзиром на то да је Грчка у том периоду пре свега била фокусирана на своје унутрашње изазове, односно на финансијско стање и дужничку кризу, нереално било је очекивати да ће се било ко из редова грчке политичке елите посветити спору око имена са Скопљем. Ниједан политичар у Атини, услед непопуларних рестриктивних финансијских мера у смеру превазилажења дужничке кризе, није желео додатно да доводи у питање своју политичку одрживост још једном, додатним непопуларним потезом, односно решавањем спора око имена са Скопљем.

9.3 Регионални изазови као основ за дефинисање и редефинисање спољнополитичке стратегије

Када је реч о непосредном окружењу у којем се налази Република Македонија, битно је нагласити да је чином стицања независности те земље дефинисана и декларативна стратегија спољне политике која је у том тренутку била заснована управо на изазовима из регионалног окружења. Јер се у том тренутку на просторима бивше Југославије, пре свега у Босни и Херцеговини и Хрватској, одвијао грађански рат, те је као последица тога код тадашње македонске политичке елите постојала бојазан од евентуалног преливања тог сукоба на територију независне Републике Македоније. С друге стране, Атина је одбила да призна независност Републике Македоније, наводећи да неће признати нову државу на Балкану уколико у имену те државе постоји именица Македонија. С треће стране, Софија је међу првима у свету признала македонску независност, али истовремено није признала постојање македонског идентитета и језика, што је остала њена званична политика је до данас. Потези Македоније око независности праћени су интензивно, јер је македонско питање за Софију било више од дипломатије – део националног, историјског и културног идентитета.¹⁰⁷⁸ Тирана је такође оклевала око признавања македонске државности, те је такође посредно изразила негодовање око независне Републике Македоније због албанске мањине која живи у северозападним деловима земље, те због радикалног дела албанске политичке и академске елите који се залагао за уједињење македонских територија са доминантним албанским становништвом са Републиком Албанијом. У таквим нестабилним регионалним околностима, тадашње руководство Републике Македоније промовисало је суседску политику такозване еквилибранце, док су истовремено декларативно, уз апсолутно

¹⁰⁷⁸ Владимир Тодић, „Македонија у регионалним политикама Савезне Републике Југославије и Бугарске деведесетих година 20. века”, *Култура полиса*, бр. 35, год. XVIII, Нови Сад. 2018. Доступно преко: <https://kpolisa.com/KP35/1-5%20Todic.pdf> (Приступљено 18. јуна 2021), стр. 82

јединство свих политичких субјеката у македонском Собрању, изразили спремност за интеграцију земље у Европску унију (тада Европску заједницу) и НАТО. Догађаји у региону су заправо у том тренутку били основни, односно иницијални модел за креирање декларативне стратегије спољне политике Републике Македоније која је била дефинисана на два постулата – учлањење у Европску унију и НАТО, као једини гарант за опстанак и дугорочну одрживост те земље. Међутим суштина проблема је била у томе што је Република Македонија имала јасне узроке који су довели до дефинисања таквих спољнополитичких циљева, али у декларативној стратегији спољне политике та земља није дефинисала и развила механизме, као ни инструменте за спроводивост те стратегије, односно остваривање спољнополитичких циљева. У свему томе је изостало и неразумевање развијања регионалних прилика у каснијем периоду. Међутим, једна теза тадашњег македонског председника Кира Глигорова је била тачна – да та земља жели добре односе са свим суседима, уз оцену да Скопље игра активну улогу као фактор мира и стабилности на Балкану.¹⁰⁷⁹ С друге стране, занимљива је и констатација бившег амбасадора Републике Македоније у Вашингтону који је написао да је „опстанак малих држава проблем који није лако разрешити, а да је на Балкану он додатно закомпликован са много више питања из историјског и етничко-религијског карактера – што је оставило трајне последице након распада Југославије”.¹⁰⁸⁰

Период од 1991. до 2001. године био је прожет питањем како креирати одрживост те земље у процесу евроатлантских интеграција. Јер иако је у априлу 1993. године постала стална чланица ОУН, Република Македоније тим чином није успела да заобиђе изазове које су је чекали на Балкану. Први тест за државност те земље је био грчки економски и трговински ембарго, те је у том тренутку Република Македонија била на ивици економске одрживости, имајући у виду чињеницу да јој је солунска лука, као главна тачка за македонски увоз и извоз, била затворена због грчког ембарга. Проблем је решен 1995. године, потписивањем Привременог споразума између Скопља и Атине, али то није довело до потпуне стабилизације односа са Републиком Грчком. Такође, подсећа се да је грчка војска изводила маневре на граници са Републиком Македонијом, док је Атина блокирала долазак стране помоћи у Скопље, да би у августу 1992. године затворила границе и увела нафтни ембарго.¹⁰⁸¹ Други изазов у том периоду је била косовска избегличка криза, крајем 1998. и почетком 1999, када је, према доступним подацима, на територији Републике Македоније боравило између 300.000 и 400.000 албанских избеглица. Тада је у Скопљу боравила и супруга тадашњег америчког председника Била Клинтон, Хилари Клинтон, која је обишла избеглички камп у Стенковцу и интересовала се за могућност организовања наставе за албанску децу.¹⁰⁸² Смештене наомак скопског аеродрома, бројне избеглице са

¹⁰⁷⁹ Marolov, Dejan (2013): Republic of Macedonia Foreign Policy : Diplomacy in the Middle of the Balkans, Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing. 2013, pp. 19-20, у: Владимир Тодић, “Македонија у регионалним политикама Савезне Републике Југославије и Бугарске деведесетих година 20. века”, op. cit., стр. 79

¹⁰⁸⁰ Васко Наумовски, „Десет препораки за македонската надворешна политика во третата деценија од независноста”, у: Иван Дамјановски (ed.), *Политичка мисла _ Надворешна политика и аспекти на меѓународната дипломатија*, Година 11, број 43, Скопје, 2013. pp. Available from: <https://idsocs.org.mk/wp-content/uploads/2013/10/pm%2043.pdf> (Accessed 18 June 2021), p. 23

¹⁰⁸¹ Phillips, J. (2004) Macedonia: warlords and rebels in the Balkans, I.B.Tauris & Co Ltd, New York. p. 54, у: Дејан Маролов, Оливер Митев, „СОЗДАВАЊЕТО НА НЕЗАВИСНА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА Внатрешни Состојби и Надворешна Политика”, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Правен факултет, Центар за правно-политички истражувања, Штип, 2016, str. 124

¹⁰⁸² Јанаћковић, Балкански троугао (II део), стр. 107, у: Владимир Тодић, „Македонија у регионалним политикама Савезне Републике Југославије и Бугарске деведесетих година 20. века”, op. cit., стр. 89

Косова и Метохије, којих је процентуално било између 15 и 20 одсто у односу на укупан броја становника те земље, задао је нови безбедносни, али и економски ударац Републици Македонији. Питање је решавано у етапама. Након НАТО операције у тадашњој Савезној Републици Југославији, већина избеглица се вратила на Косово и Метохију, али је ситуација током њиховог боравка на македонској територији била веома компликована због недостатка услова, капацитета и ресурса македонске државе за збрињавање толико великог броја избеглица са ратних подручја. Пре почетка оружане операције НАТО-а у Савезној Републици Југославији тадашњи македонски премијер Љубчо Георгијевски је у фебруару 1999. године боравио у званичној посети САД, где је са државним секретаром Медлин Олбрајт и секретаром САД за одбрану Вилијамом Коеном разговарао о војној претњи на КиМ, те је након састанка истакао да се „отвара потреба за потпуно новим споразумом са НАТО у циљу гарантовања безбедности Македоније”.¹⁰⁸³ Трећи и можда највећи изазов у том тренутку је био оружани конфликт у северозападним деловима Републике Македоније између припадника македонских безбедносних снага и оружаних припадника паравојне формације ОНА. Захтев припадника паравојне формације, који су у највећем делу били са простора Косова и Метохије, првобитно је био ослобађање такозваних албанских територија у Републици Македонији. Међутим с временом су се изнедрили нови политички захтеви, пре свега усмерени на права албанске мањине у тој земљи. Конфликт је трајао скоро годину дана, иако је Охридски оквирни споразум потписан већ у августу 2001. године, али је он отворио велику дилему када је реч о интегрисању Републике Македоније у НАТО и ЕУ, као циљ који ће дефинитивно затворити питања о евентуалној подели те земље, о њеној федерализацији, као и слична националистичка питања карактеристична за Балкан након распада социјалистичке Југославије. Међутим, конфликт из 2001. године је био истовремено и добар показатељ значаја стабилне Републике Македоније у процесу креирања стабилности региона Балкана, те су земље попут Грчке и Бугарске, са којима је Скопље имало највише отворених питања, пре свега идентитетског карактера, прве понудиле економску, али и војну подршку македонским властима у фази решавања и превазилажења конфликта. Заправо македонски конфликт из 2001. године је био својеврсно отрежњење за „националистичке” политичке елите у Софији и Атини, које су коначно разумеле значај одрживе и стабилне Републике Македоније, те потенцијалне регионалне опасности од евентуалне свепрожимајуће дестабилизације те земље на безбедносном и економском нивоу.

Такве околности, односно грчки ембарго, косовска избегличка криза, као и конфликт у северозападним деловима Републике Македоније, истовремено су били и одличан пример, заправо показатељ за европске и НАТО званичнике да разумеју спољнополитичке циљеве Скопља, те да установе зашто су евроатлантске интеграције стратешки значајне не само за ту земљу, већ и у ширем регионалном и европском контексту. С друге стране, власти у Атини и грчки стратези спољне политике су такође много јасније разумели важност евроатлантских интеграција Републике Македоније, као непосредног суседа Грчке, у којој би било каква евентуална дестабилизација могла да има директне последице на Републику Грчку. Одједном је постојало разумевање да безбедност Македоније, односно мир у Македонији значи безбедност и мир и на Балкану, као и заобилажење већег војног конфликта који би укључио и државе изван тадашње југословенске федерације.¹⁰⁸⁴ Али у свему томе је велики допринос пружио и унутрашњи међустранички, али и међуетнички консензус о будућности и

¹⁰⁸³ Јанаћковић, Зоран (2014): Балкански троугао (II део), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 31, у: Владимир Тодић, „Македонија у регионалним политикама Савезне Републике Југославије и Бугарске деведесетих година 20. века”, *op. cit.*, стр. 87

¹⁰⁸⁴ Дејан Маролов, Оливер Митев, „СОЗДАВАЊЕТО НА НЕЗАВИСНА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА Внатрешни Состојби и Надворешна Политика”, *op. cit.*, p. 128

одрживости Републике Македоније, као и постојање апсолутне сагласности о њеним интеграцијама у ЕУ и НАТО.

С друге стране, када анализирамо период од 2006. до 2015. године, стратегија спољне политике Републике Македоније није доживела никакво декларативно или официјелно редефинисање услед савремених околности у регионалним односима, већ посредно редефинисање кроз искоришћавање спора са суседном Грчком као кључне баријере на путу ка ЕУ и НАТО, док су истовремено прилике на унутрашњем плану сведочиле о фактичком редефинисању стратегије спољне политике, а самим тим и удаљавању те земље од процеса евроатлантских интеграција. Међу питањима која су се наметнула у последње две деценије, поред спора са Грчком, били су и проблеми са Бугарском, око непризнавања посебности македонског језика и нације, са Србијом, око неканонске Македонске православне цркве – Охридске архиепископије, као и са Албанијом, око непризнавања македонске мањине у тој земљи.¹⁰⁸⁵ Али суштински је битно нагласити да спорови које је Скопље имало са Београдом, Софијом и Тираном нису утицали ни на евроатлантске интеграције Републике Македоније, а самим тим ни на стратегију спољне политике те земље, бар у периоду од 2006. до 2015. године.

Спор са Грчком око уставног имена земље јесте имао директан узрочно-последични ефекат на реализацију стратегије спољне политике Републике Македоније, али на самиту НАТО-а у Букурешту се показало да одговорност за одлуку Алијансе да одложи слање позива Скопљу за прикључење Алијанси није само на властима у Атини, већ умногоме и на тадашњој владајућој политичкој елити у Скопљу која је својим, из данашње перспективе необјашњивим корацима непосредно пре одржавања Самита, осигурала изговор и прецизно оправдање грчким властима за то што сеprotиве учлањењу Републике Македоније у НАТО у датом тренутку. Заправо, то је и тренутак када се најјасније виде све слабости које је декларативна стратегија спољне политике Републике Македоније носила са собом. Јер, као таква, тумачена и реализована од стране тадашње владајуће политичке елите, није развила механизам кретања Скопља ка НАТО-у, непосредно пре Самита, а истовремено имајући у виду да је спор са Грчком и даље отворен, док је, с друге стране, пропуштена прилика и да се креира јасна анализа тога да ли је и у којој мери Вашингтон спреман да изврши притисак на Атину када је реч о пријему Скопља, те колико је из стратешког угла било важно да Република Македонија постане чланица Алијансе у том тренутку, без обзира на став званичне Атине. Овај случај најпрецизније сведочи о последицама које трпи Република Македонија услед непостојања јасног документа стратегије спољне политике, који ће садржати јасно и дугорочно дефинисане циљеве спољне политике, али који ће, као такав, прилагођавати, реформисати и редефинисати механизме за остваривање тих циљева. Јер је управо непостојање механизма, односно делотворне стратегије спољне политике, спроводиве у пракси, допринело да Република Македонија „извиси” на Самиту НАТО-а у Букурешту 2008. године, те да не добије позивницу за учлањење заједно са Републиком Албанијом и Републиком Хрватском.

Међутим, оно што је кључно и одлучујуће утицало на својеврсно редефинисање стратегије спољне политике Републике Македоније у периоду од 2006. до 2015. године јесу унутрашњеполитичке и институционалне околности са којима се суочавала та земља. Свакако да се спољна политика креира у складу са осталим државним политикама, али проблематизовање спољнополитичких питања на дневној основи представља сигнал за

¹⁰⁸⁵ Васко Наумовски, „Десет препораки за македонската надворешна политика во третата деценија од независноста”, *op. cit.*, p. 27

недовољну зрелост политичких актера, што додатно појачава утисак да Република Македонија ни након двадесет година није у стању да разликује борбу између политичких странака с једне стране и борбу на међународном плану, с друге стране. Тачно је да спољна политика, као и све остале политике, не треба да буде имуна на критику, али неопходно је креирање једног консензуса у односу на државне приоритете – који морају да буду прихваћени од стране свих политичких странака.¹⁰⁸⁶

У истом временском раздобљу ситуација у региону није била дефинитивно стабилизована, али све оно што се дешавало није директно утицало на стратегију спољне политике Републике Македоније. Почетком 2008. године дошло је до једностраног проглашења независности Косова од стране такозване косовске скупштине, али тај догађај није имао директне импликације на безбедносно стање у Републици Македонији, нити узрочно-последични ефекат на њене евроатлантске интеграције. Иако су тадашње власти у Скопљу, само неколико месеци после проглашења једностране косовске независности, донеле одлуку да признају такозвану државност Косова, што је у актуелном тренутку довело до својеврсног захлађења односа са Београдом, у суштини тај чин тадашње македонске владе није утицао негативно на интеграцију у НАТО и ЕУ, већ супротно, таква владина одлука је била у координацији са ставом европских и атлантских челника, као и земаља савезница у оквиру НАТО-а и ЕУ, са изузетком става појединих држава, попут Грчке, Румуније, Словачке и Шпаније.

С друге стране, пропуштена прилика да се добије позивница за учлањење у НАТО 2008. године имала је директне импликације на атлантску интеграцију Републике Македоније у наредних десет година, а самим тим и на реализацију декларативне стратегије спољне политике, јер је Атина ушла у проблематично вишегодишње финансијско раздобље, прожето свепрожимајућом дужничком кризом у тој земљи, што је имало директан ефекат и на решавање спора око имена са Скопљем. У том тренутку финансијско стање у Грчкој било је директан регионални изазов за стратегију спољне политике Скопља имајући у виду да је дужничка криза допринела занемаривању решавања спора са Републиком Македонијом и код власти у Атини, али и код званичника у Бриселу.

Иако је тадашње македонско руководство говорило како чекају повољна решења на столу, која ће уважити интересе македонске стране, суштина проблема је била у томе да није постојао никакав интерес за убрзани наставак разговора око решења јер су грчке власти имале други приоритет – како решити дужничку кризу, те избећи евентуални банкрот и излазак из еврозоне. Исти став су делили и тадашњи званичници у Бриселу и Берлину, којима је питање евроатлантских интеграција Републике Македоније било од најнижег интереса у односу на питање дужничке кризе у њиховој „старој” држави-чланици, од чијег решавања зависи не само будућност Атине у оквирима еврозоне, већ и одрживост Европске уније као стабилне монетарне уније и уопште политичке уније која поседује механизме за решавање горућих проблема у својим чланицама.

Заправо ово је и период када је декларативна стратегија спољне политике Републике Македоније доживела највеће фактичко редефинисање због неприлика са којима се суочавала та земља, што је проузроковано пре свега контрадикторним политичким деловањем првенствено владајуће елите. Проблеми на политичком плану, попут континуиране политичке кризе, недостатка политичког дијалога, политичког реваншизма, као и институционални проблеми, попут свепрожимајуће корупције, испреплетаности у деловању државне и партијске структуре, као и све чешће злоупотребе службеног положаја

¹⁰⁸⁶ Ibidem, p. 25

тадашњих македонских функционера, довели су до фактичког редефинисања декларативне спољнополитичке стратегије јер је унутрашње стање на терену сведочило да се земља удаљава од декларисаних спољнополитичких циљева – учлањења у ЕУ и НАТО.

Ако направимо пресек, у периоду од 1991. до 2001. године Република Македонија је имала јасно дефинисане спољнополитичке циљеве који су се и у декларативној стратегији спољне политике, без постојања прецизног стратешког документа о томе, реализовали на један објективан и пре свега прагматичан начин, усаглашен са регионалним изазовима, те додатно прилагођаван у зависности од новонасталих ситуација.

С друге стране, супротно спољнополитичкој пракси Републике Македоније из деведесетих, период од 2006. до 2015. године је обележен такође јасним спољнополитичким циљевима, односно декларативним инсистирањем на истим циљевима коју су утврђени још током деведесетих, али са потпуно контрадикторним деловањем у оквирима декларативне стратегије спољне политике. То је прво довело до одлуке да тој земљи не буде додељена позивница за пријем у НАТО 2008. године, а касније, од 2011. до 2015. године, и до потпуног занемаривања активности ка достизању спољнополитичких циљева, те до унутрашњеполитичког деловања које је *de facto* редефинисало стратегију спољне политике Републике Македоније и успоставило је на постулатима етно-националистичке ренесансе као на предуслову на путу ка ЕУ и НАТО-у. Заправо је стратегија спољне политике Републике Македоније у времену владавине ВМРО–ДПМНЕ постала својеврстан механизам у коме је владајућа структура маркетиншки и системски уцењивала македонске грађане, тврдећи да је учлањење у НАТО и ЕУ условљено одустајањем од македонског идентитета и језика.

9.4 Новонастале међународне околности и њихов утицај на покушаје креирања нове спољнополитичке стратегије

Новонастале околности на међународном, а пре свега на европском нивоу нису могле у периоду од 2006. до 2015. године да имају директан утицај на стратегију спољне политике једне мале земље, попут Републике Македоније, те да утичу у великој мери на редефинисање њене спољнополитичке стратегије. Република Македонија као независна и суверена држава са два милиона становника, економијом и развојем и континуираном политичком транзицијом, није могла да доживи директне последице од одређених међународних околности, осим у случајевима када, управо због приоритетнијих активности на међународном плану, питања која су у стратешком интересу Републике Македоније нису на агенди међународних организација и институција. Управо зато у наведеном периоду није дошло до суштинског редефинисања стратегије спољне политике Републике Македоније, већ до занемаривања, како на унутрашњеполитичком тако и на спољнополитичком плану, реализације спољнополитичких циљева, а самим тим и до релативизације декларативне спољнополитичке стратегије.

Заправо, политичка елита у Републици Македонији никада није имала јасно утемељене механизме за спровођење државне стратегије спољне политике, који би се прилагођавали у зависности од околности, већ су постојали јасно утврђени спољнополитички циљеви, али је свака владајућа политичка елита понаособ, самостално и без ширег политичког консензуса, утврђивала смернице у процесу реализације спољнополитичких циљева, односно у процесу евроатлантских интеграција.

Прва контрадикторност у том процесу је био Самит НАТО-а у Букурешту 2008. године, када је тадашња македонска политичка елита у Скопљу непосредно пре његовог одржавања деловала апсолутно супротно прагматичном и рационалном приступу у циљу

добијања позивнице од стране НАТО-а за учлањење Републике Македоније у Алијансу, што је први и најзначајнији спољнополитички циљ те земље. Самим тим је политичка елита директно допринела редефинисању спољнополитичке стратегије јер у том конкретном тренутку није разумела значај добрих односа са званичном Атином у процесу добијања позивнице, заједно са Албанијом и Хрватском. Постојало је убеђење да ће Вашингтон „завршити посао” за Републику Македонију, те да је на властима у Скопљу остало само да сачекају. Међутим реалност је била другачија, те се нису остварила очекивања тадашње македонске владајуће структуре, док је тадашња стратегија македонске владе доживела потпуни фијаско на спољнополитичком плану, јер атлантска интеграција Републике Македоније није била фокус на Самиту НАТО-а у Букурешту.

Други моменат када је реч о европским интеграцијама десио се 2008, када Скопље није успело да разуме ситуацију са којом се суочавала Европска унија када је Брисел био фокусиран на светску економску кризу, али и на поновно затезање односа са званичном Москвом, услед оружаних сукоба у Грузији. Скопље је добило препоруку за чланство у Европској унији у децембру 2005. године, али након тога је Република Македонија била све удаљенија од добијања препоруке за почетак приступних преговора, с једне стране, због политичких дешавања у тој земљи, а с друге стране, због новонасталих изазова који су били на врху агенде у Бриселу. Узрок свега тога је заправо недостатак прецизно дефинисане стратегије спољне политике Републике Македоније, што сведочи да није реч о редефинисању, већ о недостатку дефинисаног документа којим би се руководила политичка елита у реализацији спољнополитичких циљева. Економска криза на глобалном нивоу, која је на европском тлу, пре свега у земљама чланицама еврозоне, све више мењала свој облик у дужничку економску кризу, у потпуности је променила фокус Брисела, који је у том тренутку био усредсређен на решавање унутрашњих финансијских проблема, пре свега на очување „крхке” монетарне уније, те на очување појединих држава које су умногоме заштитиле одрживу будућност Европске уније од економске пропасти. У таквим околностима тадашње македонско политичко руководство није искористило моменат у смеру додатног унапређивања европских критеријума и стандарда у Републици Македонији, већ је кренуло у супротном смеру – ка фактичком редефинисању стратегије спољне политике, те ка јачању економских веза са државама попут Руске Федерације и НР Кине, што је било у потпуној супротности са спољнополитичким циљевима земље.

С друге стране, оружани сукоби у Грузији додатно су утицали на удаљавање фокуса Европске уније од потенцијалне интеграције Западног Балкана, а самим тим и од интеграције Републике Македоније, јер су се за Брисел одједном појавили нови безбедносни изазови на источним границама Европе који су изискивали не само нови политичко-безбедносни приступ Брисела према том делу Европе, већ и нови економски стратешки приступ имајући у виду чињеницу да је Брисел јачао односе са појединим државама из непосредног окружења Москве, које су истовремено биле важне енергетске трасе између Руске Федерације и земаља чланица Уније, а таква политика ЕУ није била са благонаклоношћу прихваћена од стране официјелне Москве. Такво стање на терену додатно је утицало на затезање односа између Европске уније и НАТО-а, с једне стране, и Руске Федерације, с друге стране, што је довело до својеврсног дебакла политике Источног партнерства Европске уније, али и оружаних сукоба на територији Украјине. Такав развој догађаја је отворио ново поглавље у европско-руским односима, те су референдум на Криму и његово припајање Руској Федерацији довели до отвореног неслагања између Брисела и Москве, као и до обостраних санкција, које су додатно поспешиле раст неповерења и размимоилажење између Брисела и Москве. Одједном, чинило се да је Западни Балкан поново на последњем месту у агенди Брисела, док су се истовремено ствари у Републици Македонији такође развијале у негативном правцу, те је политичка криза постала главни детерминатор друштвених токова у тој земљи, док је

спољна политика у том тренутку била утемељена на спору око имена са Грчком као на главној и јединој баријери на путу ка НАТО-у и ЕУ.

Трећи моменат је избијање сукоба на Блиском истоку и у земљама Северне Африке, односно почетак такозваног Арапског пролећа, што је довело до велике избегличке и мигрантске кризе, као новонасталог проблема за Европску унију, јер је највећи део избеглица и миграната био усмерен управо према западноевропским државама и чланицама Европске уније. Брисел није спремно дочекао ову свепрожимајућу мигрантску кризу, те су на почетку државе-чланице Уније самостално отварале и затвариле границе мигрантима, те усвајале своја, национална правила по том питању, да би потом Брисел постигао споразум са Турском, где је био стациониран велики део миграната и избеглица, али тај споразум није успео одједном да заустави велику масу грађана из ратних подручја да стигну на тло Европе. У том периоду, односно отварањем такозване балканске руте, Западни Балкан и земље у региону поново су биле у фокусу Брисела, али овај пут не у контексту европских интеграција, већ као актери у процесу управљања мигрантском кризом, те као државе које би требало да на својим границама зауставе велики прилив миграната и избеглица. У овом случају Република Македонија је одиграла конструктивну улогу, и поред својих слабих војних и полицијских капацитета, као и свепрожимајуће кризе, те је у сарадњи са полицијским снагама из појединих држава Европске уније успела на својој јужној граници, са Републиком Грчком, да заустави велики број илегалних миграната и избеглица чији циљ није био само да побегну са подручја захваћених ратом, већ и да стигну до западноевропских земаља, а пре свега Немачке. Мигрантска криза је била можда и најважнији моменат када су државе на Западном Балкану, као и Република Македонија, могле да утичу на унапређивање својих односа са Европском унијом, те да укажу на значај европских интеграција овог региона, међутим, и тај момент је, посматрано из угла спољнополитичког стратешког размишљања, изостао.

Заправо, реч је о периоду када су новонастале међународне околности, пре свега оне које су се директно односиле на Европску унију, утицале на то да владајућа елита у Скопљу фактички редефинише стратегију спољне политике Републике Македоније самим тим што није поштовала, нити спроводила такозване реформске агенде постављене у циљу евроатлантских интеграција Републике Македоније. Теза да Европска унија у том тренутку није била заинтересована, нити се бавила политиком проширења на Западни Балкан јесте тачна, али унутрашњи политички догађаји у Републици Македонији представљали су огромно, односно кључно оправдање у рукама европских званичника о томе зашто Скопље, иако је још крајем 2005. године добило статус кандидата за учлањење у ЕУ, није напредовало у тим интеграцијама. С друге стране, тадашња македонска власт је занемаривала критике Брисела, те је убеђивала македонске грађане да је суштина проблема у нерешеном спору око имена са Републиком Грчком, а да решење тог спора захтева, како су они тврдили, одрицање од македонског идентитета и језика. Заправо Република Македонија је ушла у раздобље у ком је спољна политика била само декларативна грана у политичком деловању те земље, без икакве конкретне учинковитости на плану реализације спољнополитичких циљева. Односно сви државни капацитети су били усмерени на креирање унутрашње социјалне кохезије, те је тако успостављена и економска стратегија спољне политике тадашње владе чији је циљ био привлачење страних директних инвестиција, кроз промоцију политике ниског опорезивања, државних субвенција, као и квалификоване и јефтине радне снаге. Такав економски дискурс у спољној политици Републике Македоније није био супротан европским стандардима и принципима, као ни ономе чему је у спољнополитичком смислу декларативно тежила та земља, али никако није доприносио, нити директно, нити посредно, остваривању спољнополитичких циљева, јер је била пре свега реч о компанијама које су инвестирале у Републику Македонију, притом уживајући огромне

државне властице, а истовремено нису реално доприносиле повећању стандарда живота грађана.

Посматрано из данашњег угла, чини се да је посреди била својеврсна алтернативна стратегија спољне политике Републике Македоније која је истовремено двоструко послужила тадашњој владајућој елити: с једне стране да покаже да је македонска дипломатија веома активна на плану спољне политике; а с друге стране, да повећа своју популарност и поверење код македонских грађана отварањем нових привредних потенцијала, а самим тим и нових радних места. С друге стране, тадашња највећа опозициона странка у Републици Македонији, Социјалдемократски савез Македоније, коментаришући буџет за 2016. годину, наводи да је влада предвођена Николом Груевским у буџету предвидела 5,5 милиона евра за нову економску промоцију земље, док је истовремено Скопље на последњем месту у региону по привлачењу страних инвестиција.¹⁰⁸⁷

Међутим, све то никако није утицало на првобитно успостављене спољнополитичке циљеве те земље, односно учлањење у НАТО и ЕУ. Република Македонија је на путу ка ЕУ више од десет година стајала у месту, иако је већ од 2011. године добијала позитивну препоруку Европске комисије за почетак приступних преговора, док је на путу ка НАТО-у била принуђена да чека, с једне стране, превазилажење дужничке кризе у Грчкој, а с друге стране, политичку елиту у Скопљу која ће бити спремна да преговора о потенцијалном консензуалном решењу, а да притом не тврди како решавање спора са Атином изискује одрицање од македонског идентитета и језика.

Република Македонија, посматрано из угла спољнополитичких циљева, у периоду од 2006. до 2015. године могла је да постане пуноправна чланица НАТО-а, заједно са Републиком Албанијом и Републиком Хрватском. Самит НАТО-а у Букурешту 2008. године је био јединствена прилика да Скопље добије позивницу за пријем у Алијансу, без обзира на нерешен спор са Атином, што би подразумевало учлањење под привременом референцом Бивша Југословенска Република Македонија. Касније се та шанса за реализацију првог и најважнијег спољнополитичког циља те земље није поновила до пада с власти ВМРО–ДПМНЕ јер су Атина и Брисел имали друге приоритете. То што је Скопље пропустило у 2008. години је у директном узрочно-последичном односу са недостатком јасно дефинисане стратегије спољне политике и деловања политичке елите у складу са смерницама једног таквог документа. У том контексту занимљиву анализу пружа дугогодишњи македонски новинар Љупчо Поповски, који наводи да је „такав развој догађаја на сликовит начин описао дилему Абрахама Линколна још од времена Грађанског рата у САД: „Моја велика забринутост није то што нисте успели, него да ли сте задовољни вашим неуспехом”.¹⁰⁸⁸ Очито, истиче Поповски, тада су у Македонији, у њеном политичком врху, постојали људи који су били задовољни неуспехом, како би могли да поставе темеље за једну неконтролисану владавину. Тиме се поставља питање: Да ли је уопште постојао систем у тој стратегији спољне политике или је све било учињено импулсивно како би се

¹⁰⁸⁷ „Роуд шоу на Груевски во историјата”, Соопштение за јавност, Центар за комуникации со јавноста Социјалдемократски сојуз на Македонија, Скопје, 21. 11. 2015, Available from: <http://arhiva.sdsd.org.mk/default.aspx?mId=55&agId=7&articleId=12844> (Accessed 18 June 2021)

¹⁰⁸⁸ Љупчо Поповски, „Од Букурешт до Преспа: кога Америка се откажа од Груевски”, In: Санта Аргирова et al. (ed.), *Од Букурешт до Преспа, сведоштва на едно време, Македонија 2008-2018*,: Фондација Отворено општество – Македонија, Скопје, 2020. pp. 102-143, Available from: <https://fosm.mk/wp-content/uploads/2020/02/foom-od-bukurest-do-prespa-mk-za-web.pdf> (Accessed 18 June 2021), p. 105

искористио моменат да се један велики пораз на светској сцени претвори у велику домаћу победу?¹⁰⁸⁹

Када је реч о европској интеграцији, стагнација Скопља на путу ка ЕУ је била последица прожетости узрока како на европском тако и на унутрашњеполитичком нивоу. Бриселу је у том периоду политика проширења на Западни Балкан није била високо на агенди, док је Скопље истовремено у многим областима назадовало у испуњавању европских стандарда и критеријума, те је самим тим Република Македонија показала да се не води принципима спољнополитичких циљева, већ приоритетима тадашње владајуће елите.

¹⁰⁸⁹ Ibidem

10 ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

10.1 Разумевање спољнополитичких активности Македоније од 2006. до 2015. године, заснованих на спољнополитичким циљевима, али уз нова тактичка решења у пракси

Практична решења која су спроводиле власти Републике Македоније у периоду од 2006. до 2015. године била су у супротности са прокламованим спољнополитичким циљевима те земље, јер су креирала константу у удаљавању те земље од учлађења у Европску унију и НАТО. Унутрашњи политички фактори у том периоду су постали својеврсна детерминанта у спољној политици земље, те су прокламовани спољнополитички циљеви били само декларативни механизам владајуће политичке елите, док су евроатлантске интеграције земље, као носећи спољнополитички циљ, доживеле *de facto* замрзавање. Међутим, у претходном периоду су већ доведене у питање легитимност и оправданост првог спољнополитичког циља Републике Македоније, декларисаног непосредно након стицања независности, односно учлађења у НАТО. Република Македонија се определила за атлантску интеграцију почетком деведесетих, имајући у виду нестабилно и ратом захваћено окружење, те страх од реалних могућности за преливање сукоба на македонску територију. Тадашње власти су оцениле да је атлантска интеграција кључни спољнополитички циљ те земље, те једино учлађење у НАТО може да гарантује безбедност и територијални интегритет Републике Македоније. Међутим, дешавања 2001. године и вишемесечни оружани сукоби у северозападним деловима те земље отворили су питање релевантности атлантске интеграције као носећег спољнополитичког циља јер НАТО и савезничке државечланице нису успели да превенирају, нити да зауставе оружана дејства у тој земљи, већ су током конфликта ушли у преговарачко поглавље које је довело до заустављања оружаних дејстава, али је истовремено показало да је НАТО, који је требало да буде гарант мира и стабилности у тој земљи, пропустио прилику да превентивно делује, пре свега имајући у виду његову тадашњу улогу на границама између Републике Македоније и тадашње СР Југославије у делу српске покрајине Косово и Метохија. Такво стање на терену је изазвало велико неслагање између тадашњих челника НАТО-а и македонског руководства јер, с једне стране, званични представници НАТО-а су у континуитету упозоравали македонско руководство на то како не смеју да користе асиметричну силу против паравојних албанских бораца, док су с друге стране постојали бројни докази да највећи део оружаних група долази са територије Косова и Метохије, те да није реч о сукобу између македонских безбедносних снага и македонских Албанаца који се боре за људска, грађанска и политичка права, већ о сукобу чији су основни циљ биле територијалне аспирације.

Заправо НАТО је посредно и својом улогом током конфликта у случају Републике Македоније допринео угрожавању међуетничких односа у тој земљи, између доминантних етничких група Македонаца и Албанаца, тиме што није превентивно деловао у пограничним зонама, те спречио избијање сукоба иако је, имајући у виду бројност НАТО снага у том тренутку, имао реалне могућности да то и уради. То можда није било у потпуности у складу са мисијом коју је Алијанса имала на КиМ, али је свакако било у складу са декларативним принципима и тежњама о нормализацији безбедносне ситуације на Западном Балкану, а поготово у случају Републике Македоније, која је већ дужи временски период била део програма „Партнерство за мир” и аспирант за учлађење у Алијансу.

Спољнополитички циљеви Републике Македоније нису промењени након сукоба, али је у пракси, међу македонским становништвом, а поготово код етничких Македонаца, пољуљано поверење када је реч о атлантским интеграцијама јер се одједном поставило питање да ли је заправо НАТО био на страни паравојних оружаних формација тиме што је на неки начин онемогућио македонским безбедносним снагама да се у целости обрачунају са

терористима, већ је покренуо мисију о предаји оружја од стране терориста, за шта су касније бројни домаћи и страни медији писали о томе како су паравојне формације у северозападним деловима Републике Македоније предавале трофејно и неупотребљиво оружје, оружје из Првог и Другог светског рата, уместо модерног оружја које су користили током конфликта.

Ипак политичко руководство у тој земљи је остало чврсто у својим настојањима да је учлањење у НАТО и ЕУ једина алтернатива за ту земљу која ће обезбедити дугорочан мир и благостање. Али, истовремено је битно нагласити да су евроатлантске интеграције све време заправо и најмањи заједнички именилац између две доминантне етничке групе у тој земљи, иако се на примеру улоге НАТО-а током конфликта у северозападним деловима Републике Македоније показало да та организација није успела, како смо навели и у хипотези, да сачува мир и јединство у Републици Македонији, већ је утицала на то да се отвори „нови нестабилни фронт” на Балкану и да се одрживост међуетничких односа доведе под знак питања. У том контексту је и улога Европске уније била супротна ономе што су очекивали македонски грађани – да добију потпуну подршку, већ је Брисел покушавао, уместо у целости да стане на страну македонских власти у борби против паравојних формација, да одигра улогу својеврсног балансера између обе стране, што је на неки начин пружио легитимитет дејствима паравојних формација, иако је већ на почетку конфликта било јасно да није реч о сукобима зарад права албанске мањине која живи у Републици Македонији. И поред дотадашњих постојећих неслагања између македонских власти и појединих радикалних група из албанске заједнице у Републици Македонији, однос који су имали Македонци и Албанци, староседеоци у тој земљи, није указивао на то да ће македонски Албанци покренути оружану побуну како би остварили своја права – која су се пре свега односила на коришћење албанског језика у јавној управи и у високом образовању, нити је могао да води до тог закључка. Такође, битно је нагласити да су и сами спољнополитички циљеви као такви, односно учлањење у НАТО и ЕУ, постали својеврстан услов албанске заједнице у Републици Македонији, односно услов који до данас користе албански политичари у Скопљу у контексту „или потпуно интегрисање Републике Македоније у ЕУ и НАТО, или Албанци себе не виде као интегрални део те земље”, што је још више утицало на продубљивање анимозитета између македонске и албанске етничке групе у тој земљи, поготово за време владавине ВМРО–ДПМНЕ и Николе Груевског, који су играли на карту очувања македонског идентитета на евроатлантском путу.

Касније, Европска унија је заправо и поставила процес евроатлантских интеграција Републике Македоније на бази условљавања када је реч о спровођењу одредаба Охридског оквирног споразума, те је вештачки тој земљи наметнула додатне критеријуме, иако је фактичко стање пре конфликта сведочило да се Скопље не суочава са међуетничким напетостима и тензијама који могу да доведу до међуетничког сукоба, нити до маргинализације једне етничке групе на рачун друге. Реч је о савременој македонској историји из које се може веома једноставно установити да су Албанци били интегрални део управљања том земљом на свим нивоима, те су се њихова права, па чак и одређене аномалије, односно недостаци, могли редефинисати веома једноставно на политичком нивоу, без икаквих друштвених противљења.

Дешавања 2001. године су оборила све постојеће тезе у македонском друштву када је реч о спољнополитичким циљевима, јер су оне заправо и биле дефинисане као такве, пре свега из безбедносних разлога, односно да се избегне било какво преливање или почетак оружаних сукоба у тој земљи. Конфликт у 2001. години у северозападним деловима Републике Македоније заправо потврђује пету, шесту и седму хипотезу ове дисертације јер је, у суштини, основни мотив европске и атлантске интеграције Републике Македоније, као два главна спољнополитичка циља, био пре свега креирање стабилног и безбедног

унутрашњег и регионалног окружења. Улога коју су одиграли Европска унија и НАТО током конфликта оборила је општеприхваћено убеђење политичке и академске јавности да ће потпуна интеграција Републике Македоније у ове организације допринети апсолутној стабилизацији земље. Република Македонија у том тренутку није била интегрисана државанити у Европску унију, нити у НАТО, али имајући у виду њену лидерску позицију на евроатлантском путу у том тренутку у региону Западног Балкана, као и снажни друштвени и политички консензус о учлађењу у ЕУ и НАТО, ове две међународне организације нису искористиле ниједан механизам за превенцију сукоба у овој земљи, нити су пружиле отворену подршку тадашњим македонским властима у решавању конфликта војним методама, иако су паравојне формације спроводиле снажна оружана дејства у северозападним деловима Републике Македоније.

Потом је та земља ушла у нову етапу односа са ЕУ и НАТО-ом, те је ЕУ већ 2005. године доделила Македонији кандидатски статус, док је НАТО на свом самиту 2006. године промовисао Републику Македонију као државу која ће добити позивницу за приступање. Међутим, у свему овоме битно је нагласити да македонско политичко руководство, осим декларисаних спољнополитичких циљева, није имало јасне стратешке смернице о томе како реализовати те циљеве, већ су деловали од ситуације до ситуације, и у зависности од тога која политичка структура је на власти. Када је реч о периоду од 2006. до 2015. године, стратегија спољне политике Републике Македоније у декларативном смислу се заснивала на убрзаним евроатлантским интеграцијама, док се истовремено у пракси спроводила политика на унутрашњем нивоу која де јуре није доводила у питање спољнополитичке циљеве те земље, али је грађанима истовремено представила нову матрицу у којој је остваривање тих циљева условила очувањем македонског језика, идентитета и историје, те самим тим поставила спољнополитичке циљеве на ниво неостваривости. Тако су се кључни спољнополитички циљеви Републике Македоније нашли на ивици пропасти јер је њихово остваривање постављено у узрочно-последичном односу са губитком македонског идентитета. Тадашња власт успела је веома једноставно да анимира македонску јавност да прихвати једну такву тезу, јер су у њеној промоцији искористили и фијаско на Самиту НАТО-а у Букурешту 2008, али и улогу НАТО-а и ЕУ током сукоба 2001. године, како би показали македонским грађанима колико су заправо ове две организације дволичне и неконзистентне када је реч о Републици Македонији и њеним аспирацијама.

Спољнополитички циљеви Републике Македоније у периоду од 2006. до 2015. године, услед недостатка јасне, прецизне и условима прилагођене спољнополитичке стратегије, постали су својеврстан талац тадашње владајуће политичке елите, која је свесно радила супротно тенденцијама које би водиле до реализације наведених циљева, истовремено искоришћавајући регионалне и европске околности, које су такође допринеле маргинализацији процеса евроатлантских интеграција Републике Македоније. Оно што се спроводило у пракси, а пре свега је реч о факторима на унутрашњем плану, сведочи да је тадашње македонско руководство свесно радило супротно спољнополитичким циљевима те земље, без обзира на то колико су се они показали као релевантни или нерелевантни за безбедност и благостање државе, те је тиме пред регионалним и европским партнерима креирало слику да је Република Македонија само декларативно усмерена ка учлађењу у ЕУ и НАТО, док се Скопље *de facto* удаљава од тих процеса, а све је то пре свега узроковано унутрашњим политичким и институционалним изазовима. У том контексту можемо истаћи и да се потврђује девета хипотеза у овом раду, јер у периоду од 2006. до 2015. године спорови са Грчком и Бугарском нису утицали на редефинисање и реализацију спољнополитичких циљева, јер су односи између Скопља с једне стране и Софије и Атине с друге стране били практично замрзнути у том периоду, док су истовремено политички токови унутар Републике Македоније снажно, непосредно и у континуитету доводили у питање реализацију

спољнополитичких циљева, а самим тим на неки начин и доводили и до њиховог редефинисања, те до покретања нових савезништава, која су поменута у самом раду. Уз све то, додајући међународне околности које су биле актуелне у периоду који је предмет ове дисертације, потврђујемо и десету хипотезу, јер се јасно у истраживању примећује како је власт предвођена Николом Груевским искористила „презаузетост” међународних партнера другим, у том тренутку виталнијим питањима, те је *de facto* извршила заокрет у стратегији спољне политике Републике Македоније, не инсистирајући на убрзаној интеграцији у Европску унију и НАТО, а истовремено спроводећи унутрашњу политику која је била у потпуности супротстављена евроатлантским стандардима и критеријумима.

10.2 Давање предлога и препорука актуелној влади и будућим владама Републике Северне Македоније ради превазилажења проблема неостваривања спољнополитичких циљева земље

У тренутку док смо писали ову докторску дисертацију и док смо истраживали који су то све фактори утицали на то да Република Македонија назадује на путу остваривања кључних спољнополитичких циљева, односно учлањења у НАТО и ЕУ, та земља је постала пуноправна чланица Алијансе у марту 2020. године, и то у потпуности у складу са тим како је било закључено 12 година раније, на Самиту НАТО-а у Букурешту 2008. године, након постигнутог решења око имена са Републиком Грчком. Скопље је 17. јуна 2018. године постигло споразум са Атином око имена државе, те је та држава пристала да се назива Република Северна Македонија, док је у такозваном Преспанском споразуму Атина прихватила да у споразуму буде наведено да у Северној Македонији живи македонски народ који говори македонски језик. Тиме је 28 година након стицања независности Републике Македоније постигнуто решење око уставног имена између Скопља и Атине, што је било кључно и једино спорно питање између ове две земље, које је умногоме утицало на реализацију спољнополитичких циљева Републике Македоније, а самим тим и на националне интересе те земље, услед непостојања консензуалне стратегије спољне политике која би усмеравала политичке елите, без обзира на њихову партијску припадност, у најбољим правцима за реализацију декларативно усвојених спољнополитичких циљева. Међутим, то не значи да се сада Република Северна Македонија (у даљем тексту Северна Македонија) ослободила свих безбедносних изазова и претњи, те да је њено учлањење у НАТО по аутоматизму затворило све потенцијалне претње по безбедност и стабилност те земље. Од тренутка када је Република Македонија стекла независност до данас умногоме су се промениле не само регионалне и међународне околности, већ и типови безбедносних изазова и претњи који представљају нов изазов не само за ту земљу, већ и за све државе чланице НАТО-а, али и остале субјекте међународног права. О томе сведоче и нове доктрине и стратешки правци у којима се креће Алијанса, те се све више нагласак ставља не на конвенционалне, односно традиционалне облике физичке безбедности државе, друштва или система, већ на савремене безбедносне изазове код којих противнике не представљају суверене државе, већ све чешће организоване паравојне формације, сепаратистичке групе, терористичке организације, укључујући и такозване успаване ћелије, али и напади у оквирима такозваног сајбер простора који су, захваљујући глобалном тренду свепожимајуће дигитализације, постали један од највећих изазова за државне системе и саме државе у процесу обезбеђивања стабилности функционисања државног система, а самим тим и

одрживости једне државе. Северноатлантски пакт је усвојио Сајбер стратегију препознавши сајбер претње као објективну опасност по државе чланице, али и по саму организацију.¹⁰⁹⁰

Управо зато, сада Република Северна Македонија као пуноправна чланица НАТО-а треба да усмери своје капацитете ка креирању одрживе стратегије националне безбедности у којој ће, имајући у виду њен статус као пуноправне чланице НАТО-а, узети у обзир све постојеће и нове претње и безбедносне изазове, те у складу са постојећим ресурсима и државним капацитетима, као и у оквиру интегралне сарадње са савезницама НАТО-а, поставити по категоријама, од најважнијих до најмање важних, безбедносне изазове са којима се суочава и са којима би се могла суочавати та земља у 21. веку. С друге стране, битно је да се у том документу представе и сви капацитети који стоје на располагању политичким елитама, али и да се креирају и утврде јасне смернице које ће пружити прецизне правце кретања у процесу реализације једне такве стратегије. Имајући у виду да је реч о малој држави, са веома ограниченим пре свега финансијским капацитетима, од изузетне је важности да се та стратегија прилагоди регионалним околностима, али и сарадњи са партнерским земљама НАТО-а у региону, како би стратегија истовремено била и ефикасна и прагматична и ефективна. Наиме, првенствени циљ учлађења ове земље у НАТО јесте било гарантовање њене територијалне целовитости, али имајући у виду да је то питање средњорочно затворено, те да не постоје реалне опасности од угрожености територијалног интегритета Северне Македоније, битно је да власти у Скопљу, у сарадњи са академском заједницом, али и свим заинтересованим странама у друштву, као и међународним партнерима, успоставе нови стратешки документ националне безбедности који ће дати праве смернице и правовремени одговор на актуелне и надолazeће безбедносне изазове у свим аспектима.

Када је реч о другом најважнијем, или, како је наведено у Националној концепцији за безбедност и одбрану Републике Македоније, виталном интересу те земље, односно учлађењу у Европску унију, Северна Македоније је, заједно са Албанијом остала последња држава у такозваном региону Западног Балкана која још није започела преговоре о приступању са Европском унијом, иако је у марту 2020. године добила „зелено светло” за прву међувладину конференцију, којом би се започели преговори о приступању. Северна Македонија је, од државе која је крајем деведесетих и почетком двехиљадитих била лидер, односно предводник на путу европских интеграција у односу на земље из непосредног окружења, постала држава која је најспорије напредовала на том путу у последњих 15 година. Заправо, постала је земља која је назадовала и тиме омогућила другим државама да је претекну на том путу. Недостатак јасне концепције и стратегије спољне политике у реализацији овог циља, као и редефинисање вођења спољне политике на политичком, односно партијском нивоу, довело је до тога да она назадује на путу европске интеграције, и то не због постојања спора око имена са Републиком Грчком, који је код бројних аналитичара дефинисан као кључни проблем на путу реализације спољнополитичких циљева те земље, већ због унутрашњих политичких, институционалних и безбедносних фактора који су у периоду од 2006. до 2017. године у континуитету удаљавали ту земљу од реализације поменутог циља. Најбољи доказ за то да спор са Грчком није превасходно детерминисао европску интеграцију садашње Северне Македоније јесте и чињеница да је поменути спор разрешен још 2018. године, а да та земља скоро три године након тога није успела да отпочне ни званичне преговоре о приступању.

¹⁰⁹⁰ Каратина Јонев, „Сајбер тероризам и употреба сајбер простора у терористичке сврхе”, *Безбедност*, бр. 2, 2016, Доступно преко: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0409-2953/2016/0409-29531602206J.pdf> (Приступљено 23. јуна 2021), стр. 219

Из данашње перспективе, чини се да је кључна баријера на том путу спор око историјских питања са Републиком Бугарском, међутим, чињенично стање, пре свега на европском нивоу, сведочи да у Европској унији више не постоји суштинско интересовање за убрзану европску интеграцију земаља на Западном Балкану, а самим тим ни за интеграцију Северне Македоније. Тренд заморености од даље хоризонталне интеграције Европске уније, који се појавио крајем прве деценије 21. века, и данас је веома снажан у европском друштву, пре свега између грађана у државама такозване старе Европе. С друге стране, изазови са којима се суочава Европска унија на институционалном, безбедносном, економском, а данас и здравственом нивоу доприносе томе да хоризонтална интеграција Уније не буде у фокусу европских лидера, већ да се ради на новим правцима развоја односа са државама на Западном Балкану, које су све чешће препознате као суседи Европске уније, а не земље-кандидати са перспективом пуноправног учлађења у догледном временском периоду. Управо зато је на властима у Северној Македонији, без обзира на то да ли је реч о социјалдемократским политичким опцијама, или опцијама десног центра, да креирају нову стратегију спољне политике у којој ће дефинисати правце кретања који ће реалистички сагледати регионалне и европске околности, а самим тим и перспективе и могућности пуноправног учлађења, те изнедрити нови стратешки документ који ће омогућити даљи развој и одрживост Северне Македоније, али не искључиво на темељима потпуне европске интеграције, већ на постулатима интегрисане сарадње са државама-чланицама Уније и са самом Европском унијом. На тај начин стратегија спољне политике ће бити прилагођена актуелним околностима, односно постојећем односу Европске уније и држава на Западном Балкану, а самим тим ће средњорочно релативизовати спољнополитички циљ убрзане европске интеграције и оставити простора за интензивiranу сарадњу са ЕУ и њеним чланицама, а да се притом не креирају опасности од евентуалног одлагања пуноправног учлађења у ЕУ, посматрано средњорочно.

Стратегија спољне политике заснована на постулатима пре свега партнерских односа са Европском унијом, бар средњорочно посматрано, омогућиће Северној Македонији да на унутрашњем нивоу релативизује етничке притиске и захтеве, пре свега албанске заједнице у тој земљи, за убрзани улазак у ЕУ, што је дословно немогуће у овом тренутку, док ће јој то, посматрано из спољнополитичког угла, пружити могућност да креира алтернативне облике интензивiranе сарадње са Европском унијом и њеним државама-чланицама, а да се притом не креирају анимозитети о томе зашто је та земља испунила критеријуме, а још није добила „очекивану награду” – пуноправно чланство. Заправо, потребна је нова стратегија спољне политике, пре свега стратегија која би се односила на европску интеграцију, која би се темељила на европским вредностима и стандардима, економским моделима развоја и интеграције, који су неопходни македонском друштву за даљи развој, без обзира на његов мултиетнички карактер, уместо на самом техничком чину учлађења као циљу у „атлетској трци”.

Међутим, да би се једна таква стратегија спољне политике поставила на одрживе темеље, те да би била спроводива, потребан је пре свега снажан политички консензус на свим нивоима у тој земљи, без обзира на идеолошку или етничку опредељеност политичких фактора. Северна Македонија, као и у случају спољнополитичких циљева, до сада је имала декларативну политичку једногласност када је реч о поменутиим циљевима, али су њена спољна политика у целости, као и спољнополитички циљеви, од стицања независност до данас били подвргнути уским политичким, односно партијским интересима, а сходно томе и прилагођавани у складу са стратегијама политичких и партијских маркетинга, без обзира на то како се то одражавало у реалности и на саме спољнополитичке циљеве, у процесу њихове реализације, а самим тим и на националне интересе те земље.

Заправо потребан је нови документ стратегије спољне политике који ће бити заснован на три кључна постулата: на одрживом политичком консензусу, без обзира на распоред моћи; на чињеници да је Северна Македонија већ пуноправна чланица НАТО-а, али не и прилагођена новим безбедносним изазовима који превазилазе државне границе; и на европским околностима у којима је хоризонтална интеграција Уније постала „застарели” концепт даљег развоја ЕУ.

10.3 Значај дефинисања средњорочне стратегије спољне политике Северне Македоније засноване на унутрашњим ресурсима, регионалним изазовима и међународним околностима

У овом раду смо доказали, и на теоријском и на емпиријском нивоу, на случају Републике Северне Македоније, колико је у савременим међународним односима значајно да мале државе имају средњорочне стратегије спољне политике, које ће понудити најбоље правце кретања тим земљама у спољнополитичком деловању, а самим тим и у реализацији спољнополитичких циљева, дефинисаних на основама националних, односно државних интереса, али истовремено уравнотежене стратегије, које праве разлике између жељеног и могућег. Јер је управо на примеру Северне Македоније уочљиво колико је реализација спољнополитичких циљева упитна уколико у стратегији спољне политике, без обзира на то да ли је реч о званичном документу или о спољнополитичким активностима државног руководства, не постоји прецизна усаглашеност између постојећих ресурса, као средстава, и самих спољнополитичких циљева, као жељеног. Посматрано из теоријског угла, стратегија спољне политике је малим државама од кључне важности у њиховом деловању на пољу реализације спољнополитичких циљева јер једино кроз такав стратешки документ политичке и академске елите у тим земљама могу да сагледају актуелне регионалне и међународне околности, и на основу тога, али и постојећих државних ресурса и капацитета, дефинишу спољнополитичке циљеве и одрживе механизме за њихову реализацију. За разлику од великих, развијених и економски снажних држава, мале државе, попут Северне Македоније, нису у могућности, нити имају капацитете да креирају и постављају ни дугорочне стратегије спољне политике ни стратегије националне безбедности, али баш због тога су у обавези да поседују средњорочна стратешка документа и за спољнополитичке циљеве, као и за националну безбедност, како се не би нашле у позицији нераумевања или пропуштене прилике за разумевање актуелних унутрашњих, регионалних и међународних токова, што може не само да угрози реализацију спољнополитичких циљева или остваривање националних интереса, већ и да доведе саму државу у позицију неодрживости.

Велике државе, за разлику од малих, поседују огромне капацитете и ресурсе, што им, заједно са њиховом снажном позицијом у међународним односима, омогућава да креирају дугорочне стратегије спољне политике чији се циљеви не реализују увек онако како су замишљени у тим дугорочним, вишедеценијским стратешким документима, али управо зато економска, политичка и безбедносна моћ коју поседују те земље њима омогућава да без великих потешкоћа и губитака снесу и последице евентуалног неспровођења спољнополитичких циљева или њихове делимичне реализације. С друге стране, у случају малих држава, капацитети и ресурси усмерени на стратегију спољне политике и на реализацију спољнополитичких циљева веома су ограничени, те се зато појављује, и у теоријском и у практичном смислу, потреба за креирањем средњорочне стратегије спољне политике која неће мењати дефинисане спољнополитичке циљеве, али ће на одређени период прилагођавати механизме како би се постигао највећи ефекат на том пољу уз најрационалнију ефективност. Наиме, у случају нереализације, ризици по мале државе су велике, а то смо могли да видимо и на случају Републике Македоније од 2006. до 2017.

године, када је та земља, услед погрешне стратегије спољне политике и нерационалног искоришћавања ресурса и капацитета на спољнополитичком плану, била доведена на ниво опште системске неодрживости и нефункционалности, иако регионалне и европске околности можда нису биле апсолутно повољне, али нису ни кључно детерминисале такво стање у земљи.

Република Македонија је заправо одличан и теоријски и емпиријски пример на европском континенту који сведочи о последицама непостојања стратегије спољне политике и поред јасно дефинисаних спољнополитичких циљева. Политички токови у периоду од 2006. до 2015. године, вођени без стратешког документа који би понудио смернице за реализацију дефинисаних спољнополитичких циљева, доказали су да мале државе могу да се суоче са несагледивим последицама на плану реализације наведених циљева, а самим тим и да доведу у питање државне интересе те земље.

Актуелни ниво свепрожимајуће међузависности на међународном нивоу између држава, без обзира на то да ли је реч о великим или малим државама, или о развијеним или земљама у развоју, представља најбољи показатељ тога зашто је малим државама потребна средњорочна стратегија спољне политике. С једне стране, она ће понудити механизме за спровођење дефинисаних спољнополитичких циљева у реалним околностима, с друге ће имати у виду актуелне регионалне прилике, док ће, с треће стране понудити одржив модел односа између великих и малих, који истовремено неће угрозити такозване гранд стратегије великих земаља, а такође ће пружити прилику малим државама да бележе успех на спољнополитичком плану.

Управо зато, мале државе, без обзира на њихово унутрашњеполитичко устројство, у савременим међународним односима су *de facto* у обавези да поседују средњорочну стратегију спољне политике, јер једино тај документ може да омогући њихову видљивост у актуелним, све више конфузним односима између држава и реализацију њихових спољнополитичких циљева. Нагласак је посебно стављен на средњорочну стратегију спољне политике не само због недостатака ресурса и механизма код малих држава за креирање дугорочне или велике спољнополитичке стратегије, већ и због све турбулентнијих и непредвидљивијих међународних односа у којима су промене, уместо стабилности, постале константа, како због савременог начина владања у великим државама, прожетог неконвенционалним политичким методама и политичким руководством, тако и због савремених глобалних изазова које је тешко предвидети у знатном временском периоду.

Постојање средњорочне стратегије спољне политике за мале државе представља само додатни детерминатор успешности њихове спољне политике, без обзира на то колика ће бити реална ефективност тог документа. С друге стране, недостатак стратегије спољне политике код малих држава може да изазове не само несагледиву штету по такве државе на спољнополитичком плану, већ озбиљно да доведе у питање и њихову суштинску одрживост, услед реперкусија на спољнополитичком плану које, у недостатку ресурса и капацитета, умногоне и у великој мери могу да наруше унутрашњи политички поредак и систем.

11 ПРИЛОЗИ

11.1 Прилог 1 – Интервју за потребе овог рада са универзитетским професором и бившим амбасадором Републике Македоније у НАТО-у Наном Ружином.

Питање 1:

Који су прави разлози за то да Скопље пропусти прилику на Самиту НАТО-а у 2008. да добије позивницу за учлањење у Алијансу? У књизи „НАТО у савременим међународним односима” наводите да су разлози за то промена имена скопског аеродрома, као и постављање одређених античких споменика испред зграде македонске владе у Скопљу. Зар у том тренутку није постојао нико на међународној сцени да укаже македонским властима да би то могао бити могући проблем или је већ у том тренутку било јасно да је Атина одлучила да одложи слање позивнице за пријем у НАТО Републици Македонији? Колико је једна таква одлука у том тренутку сведочила да заправо Алијанси није било толико битно да ли ће Република Македонија у том тренутку добити позивницу или не?

Одговор 1:

Ако анализирамо генеалогiju односа између Скопља и Атине кроз призму спора око имена, можемо да констатујемо да је на почетку, када је била наметнута референца Бивша Југословенска Република Македонија, у круговима руководства бившег председника Кира Глигорова било распрострањено мишљење да ће та ситуација трајати само неколико месеци те да ће нас сви потом називати Републиком Македонијом. Међутим Грчка је била много искључивија по овом питању и систематски је инсистирала на употреби референце. Потом је став руководства у Скопљу био да ће с временом спласнути грчка ирационалност. Чини се да је македонска страна потценила приврженост Грчке њеном историјском и културном наслеђу, без обзира на то што је то било осуђивано и исмевано у дипломатским кулоарима, али током конференција, то је била чврста одлука поштована од стране свих европским савезника Грчке. У 2004. години, када су САД и Канада признале Републику Македонију под уставним именом, сви су се обрадовали што је Република Македонија коначно победник у деценијском рату око имена. Међутим након овог је Грчка проширила стратегију предвођену принципом име за унутрашњу и спољну употребу – *erga omnes*, што није био случај са споразумима из деведесетих. Доласком на чело македонске владе 2006. године, Никола Груевски је показао већу решеност и потврду националистичке политике. Крајем 2007. године почео је да мења одређене топониме, да именује спортске дворане, стадионе, улице, ауто-путеве, фонтане и аеродроме античким именима из династије Филипа Другог. У образовном сектору било је иштампано неколико књига и уџбеника који су присвајали Филипа Другог и његовог сина Александра као историјско наслеђе савремених Македонаца. Ово је произвело лавину негодовања у Атини. Међународна заједница, која је била заинтересована за решавање спора око имена, пре свега САД, настојала је да реагује и да убеди Груевског да одступи од такве политике, те да врати старо име градског стадиона у Скопљу и скопског аеродрома, који је именован „Александар Велики”. То је захтевала и амбасадорка САД у НАТО-у Викторија Нуланд, која је два месеца пре Самита НАТО-а у Букурешту, односно у фебруару 2008, посетила Скопље и наступила са тим захтевима. Такође бивши амбасадор САД у НАТО, а касније заменик помоћника државног секретара САД за евроазијска питања Николас Барнс поручио је Груевском: „Када си у рупи, немој даље копати.” Груевски није веровао свим тим опоменама, те се превише ослањао на претерани оптимизам у дипломатском представништву Републике Македоније у Вашингтону, које је тврдило да ће Скопље сигурно добити позивницу за учлањење на

Самиту НАТО-а у Букурешту 2008. године. Тадашњи председник САД Џорџ Вокер Буш је то заправо најавио пре почетка Самита НАТО-а, на сусрету АТА удружења младих НАТО-а. Али први пут се догодило у историји Алијансе да нешто што најави амерички председник не буде реализовано. Разлози за то су следећи: 1) председник Буш већ је био одлазећи председник јер је завршавао свој други мандат; 2) тадашњи француски председник Никола Саркози најавио је повратак Француске у војно крило НАТО-а и слање хиљаду војника у Авганистан, а Француска се заједно са Шпанијом, Португалијом, Холандијом, Данском и другим старијим чланицама Алијансе солидарисала са Грчком; 3) питање консензуса је такво да у случају да се једна стара чланица Алијансе позове на вето, државе савезнице обавезно се солидаришу са њом како је не би оставиле на цедилу и изоловану; 4) Грчка је у том тренутку одржавала подношљиве односе са Турском и те две државе нису биле у таквом непријатељском односу у каквом су данас, те није било битно да ли ће северна граница са Републиком Македонијом бити безбедна или не; 5) Русија и Кина нису биле толико присутне на Балкану, те територија Републике Македоније није имала такав геополитички значај какав има данас иако је НАТО геополитичко територијални венац био тада у дисконтинуитету због Републике Македоније, чија територија данас повезује Грчку, Бугарску и Албанију.

Питање 2:

Колико регионалне околности у суштини детерминишу стратегију спољне политике Републике Македоније од 2006. до 2015. године или је тадашња македонска власт заправо искористила дужничку кризу у Грчкој, као и регионалну стабилност у том периоду, да би тиме занемарила стратегију спољне политике, а самим тим и спољнополитичке циљеве учлањење у ЕУ и НАТО?

Одговор 2:

Стратегија Републике Македоније или оно што Ришеље назива државним разлогом, била је састављена од следећих стратешких тачака: а) учлањење у ЕУ и НАТО; б) унутрашња и регионална стабилност која је на унутрашњем плану зависила од међуетничких односа и солидних добросуседских односа у региону. Највећа баријера за сва ова питања је био ирационални спор око имена. Он је добио и геополитичку димензију. На унутрашњем плану Албанци су реаговали на то што Скопље не показује већу флексибилност према Атини јер су они много више инсистирали на учлањењу у НАТО у односу на македонско становништво. У том контексту, након Самита НАТО-а у Букурешту, Република Македонија је покренула тужбу против Грчке због непоштовања одредаба Привременог споразума из 1995. године у коме се наводи „да једна страна неће блокирати другу у њеним евроатлантским и другим међународним интеграцијама”. Међународни суд правде у Хагу је пресудио у корист Републике Македоније, али то је била Пирова победа. Грчка је систематски блокирала почетак преговора Скопља са Европском унијом и поред позитивних извештаја Европске комисије о напретку Републике Македоније. Исту праксу су спроводили и када је реч о успешним АПЧ програмима за учлањење у НАТО. Република Македонија, чак и да је хтела, није била у могућности да користи предност економско-финансијске кризе у Грчкој, која је била на коленима. Управо то је било отворено саопштено тадашњим македонским лидерима, односно да не праве никакве калкулације око искоришћавања стања у Грчкој како би се разрешило билатерално питање или евроатлантске интеграције. Македонија није занемарила своју спољну политику на рачун дужничке кризе у Грчкој, већ у том периоду док је Груевски био на власти, Република Македонија није имала спољну политику. Она је имала проблеме са свим суседима, уз изузетак Србије. Република Македонија се окренула пројекту „Скопље 2014” као једином одговору упућеном Атини. Проблем је био што је овај пројекат коштао

милијарду евра. Организована су била гостовања егзотичних краљева, наводних наследника Александра Македонског из Авганистана, а дошао је и Индијац Субрата Рој, који је обећавао милијарде инвестиционих пројеката, а на крају је био ухапшен у Индији.

Питање 3:

Да ли Република Македонија, као мала држава окружена вишеструко већим суседним земљама, може себи да допусти непостојање јасног стратешког документа за спољну политику, имајући у виду да су спољнополитички циљеви чланство у ЕУ и НАТО усаглашени, али такође да Скопље, осим на декларативном нивоу, никада није имало јасну стратегију спољне политике у смислу документа који би се ажурирао средњорочно, а у контексту новонасталих унутрашњих, регионалних и европских околности? И где ви као бивши амбасадор идентификујете грешку због тога?

Одговор 3:

Тачно је да Република Македонија нема усвојени дугорочни стратешки програм о спољној политици, што је коначно превазиђено са предлогом стратешког програма, усвојеним у марту ове године. Због бројних кадровских промена министара спољних послова, ово министарство није успело не само да усвоји такав документ, већ ни да усвоји нови закон о регулисању односа у Министарству спољних послова. Лично сматрам да су ове аномалије последица неколико разлога: 1) Спољна политика је потцењена у Републици Северној Македонији како у финансијском, тако и у кадровском смислу. 2) Док је у дипломатији све истакнутија економска дипломатија, у Републици Северној Македонији она је и даље непознаница због лоших искустава из времена Груевског када су били постављени економски представници који су више радили за себе или за македонске лобистичке групе, а мање за државу. И у овом домену значајнија је била партијска лојалност у односу на способност људи. 3) Потцењен је аналитички капацитет експерата из области међународних односа, јер су главни стубови спољне политике евроатлантске интеграције. 4) Стиче се утисак да дужина спора око имена са Грчком детерминише и остале теме о напретку, те осим односа са ЕУ, НАТО-ом, односно са САД и регионалних односа, друго ништа није било занимљиво. 5) Ова пракса је била широко распрострањена и у медијској сфери, где се 95 одсто дебата односило на унутрашњу политику или на актуелне проблеме, као што је спор са Софијом.

Питање 4:

Колико је заправо ЕУ била реално заинтересована за убрзану европску интеграцију Републике Македоније у периоду који је предмет ове анализе, имајући у виду да се тај период преклапа са отварањем великих изазова за ЕУ, попут светске економске кризе, дужничке кризе у еврозони, интервенције Москве у Грузији, неуспеха политике Источног партнерства и дешавања у Украјини, као и почетка Арапског пролећа, а самим тим и почетка мигрантске и избегличке кризе?

Одговор 4:

Политика проширења на државе Западног Балкана ЕУ датира још из 2003. године, када је одржан Самит ЕУ у Солуну. Порука је била јасна, место свих земаља Западног Балкана је у ЕУ. Од тада је прошло 17 година, што је дуг период у политици, али осим Хрватске и Бугарске, све остале државе Западног Балкана стоје у месту. Постепено се шири скептицизам, који је посебно ојачан политиком дистрибуције вакцина против вируса корона и посебно индиферентношћу ЕУ према политици Бугарске ка Републици Северној

Македонији, која тражи да укључи питања која нису део нове методологије проширења. Сазрева идеја о томе да је будућност држава региона сигурнија у регионалној интеграцији и сарадњи него у оквирима ЕУ, која је тренутно прилично удаљена за све државе кандидате. У Републици Северној Македонији јасно је да може да дође до дестабилизације са мигрантском кризом или међуетничким односима. Зато је оцењено да су чланство у НАТО-у и блиски односи са САД једини фактори који могу да гарантују регионалну стабилност и просперитет. Свет је у последњих неколико година промењен. Глобални тероризам, сајбер напади, кризе у Донбасу и око Крима, турска политика према Курдима, замрзнути конфликти између Русије и Грузије, америчко оспоравање руског протока гаса за извоз у ЕУ, кинески продор са фараонским преокретом „Пут свиле”, трговински рат између Кине и САД, натегнути односи између Београда и Приштине, нефункционалност Босне и Херцеговине, напетости у Црној Гори, као и напетости између Грчке и Турске с једне стране показују крхкост балканског региона и шире међународне заједнице, док са друге стране указују на немоћ ЕУ и САД да руководе конфликтима. У том контексту, када се ЕУ суочава са кризом лидерства, расте популизам и крајња десница, као и евроскептицизам, који утиче на проевропске лидере попут француског председника Емануела Макрона да измишљају нове методологије како би смањили притисак проширења. И криза са Бугарском посматра се као једна врста завере, као дело европских сила које су против проширења ЕУ на Западном Балкану.

11.2 Прилог 2: Интервју за потребе овог рада са др Ангелосом Касканисом, пројектним менаџером у Институту за тактичку безбедност и борбу против тероризма

Питање 1:

Да ли је финансијска криза у Грчкој утицала на процес решавања спора око имена са Скопљем, и у којој мери?

Одговор 1:

После првог таласа финансијске кризе у Грчкој, Сириза је дошла на власт и у том тренутку премијер Алексис Ципрас је био фокусиран на финансијску кризу, док је истовремено Грчка била у то време критикована и од стране ЕУ, од европских институција и од дипломатских кругова. Са дипломатске тачке гледишта, Грчка је губила своје савезнике и у то време све кључне финансијске институције и банке су биле под знаком питања. Заправо, Грчка је била под такозваним микроскопом у том периоду и морала је да ревидира све своје стратешке односе са партнерима, поготово са савезницима из такозваног европског југа, али такође и са Блиским истоком, Балканом, али и са Истанбулом. Грчке банке су биле под контролом неколико кипарских банака. У другом таласу кризе, после референдума Грчка је морала да се окрене Европи и НАТО-у, који су је критиковали да мора да промени своја гледишта и према Балкану. После 2015. у Грчкој је постојала озбиљна дебата о томе ко контролише кључну инфраструктуру у региону и ко спроводи главне инвестиције у региону, а посебно у Северној Македонији. Грчка је много тога уложила у ауто-путеве, у железничку инфраструктуру, у то како функционише транспорт из Солунске луке према Скопљу, а и даље према северу и дошло се до закључка да немамо беневите од тога да нам Северна Македонија буде непријатељ.

Питање 2:

Зашто регионална стабилност није била важнија у грчкој стратегији током Самита НАТО-а 2008. године, када је било закључено да ће Скопље добити позивницу за пријем када буде разрешен спор око имена са Атином?

Одговор 2:

Када је реч о регионалној стабилности, сматрам да је Грчка гарантовала територијални интегритет Северне Македоније и такође смо имали стратегију по том питању, односно да ће Грчка заштитити границе Северне Македоније уколико буду угрожене. Грчка је схватила још од распада Југославије, и имала разумевање за то, колико је битно имати заједничке границе са стабилном земљом. После 30 година без конфликта, али и без решеног спора око имена, мислим да су обе стране схватиле шта је оно што је македонско, шта је македонски идентитет. Грчки народ се осетио угроженим, поготово грчки Македонци, када је Република Македонија на својој застави имала сунце из Вергине, што смо сматрали да је претендовање на грчко наслеђе. Тада је дошло и до ембарга, али прекид дипломатских односа није у интересу ниједне стране. У том тренутку смо прекинули односе на свим нивоима, чак смо зауставили проток робе кроз солунску луку. Када је реч о Преспанским споразумима, посреди је документ који није разрешио само спор око имена, већ је допринео томе да се обе стране међусобно разумеју и то је кључно у односима између две земље. Грчка и Северна Македонија нису имале велике проблеме осим спора око имена, заправо није као у случају са Бугарском, која не признаје македонски идентитет. Преспански споразум је допринео разумевању и довео до дијалога.

Питање 3:

Да ли је Атина довела под знак питања регионалну стабилност тиме што је допустила да спор око имена остане нерешен скоро тридесет година?

Одговор 3:

Атина никада није угрозила регионалну стабилност јер осим спора око имена није доживљавала као претњу ништа што долази из Северне Македоније. Ми смо признали македонски идентитет, признали смо да је та земља независна, да имају своју културу, односно нисмо као Бугари, да не прихватамо то што јесу, ми нисмо као Срби, који не прихватају македонску цркву, и на крају крајева нисмо као Албанци, који су подстакли конфликт. Поред спора око имена, ми се нисмо никада сукобили. Грци и Македонци никада нису доводили у питање регионалну стабилност, нити су њихове обавештајне службе радиле на томе да изазову регионалну дестабилизацију, сукобе, убиства или националистичку пропаганду између земаља. Обе земље имају јасну политику од почетка и нису имале озбиљне спорове изван дипломатског оквира.

12 КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

КЊИГЕ:

1. Alden Chris, Aran Amnon, *Foreign policy analysys – new aproaches*, Routledge, Abington, 2012.
2. Андов, Стојан, *До атентатот и по него*, Матица македонска, Скопје, 2018.
3. Antevski, Miroslav and Mitrović Dragana, *Western Balkans: From stabilization to integration*. Institute for International Politics and Economics, Belgrade, 2012.
4. Armonaite Ausrine, *The Republic of North Macedonia: Political Change, NATO Accession and Economic Transition*, ECONOMICS AND SECURITY COMMITTEE (ESC) Sub-Committee on Transition and Development (ESCTD), Report, 12 October 2019.
5. Arvanits, D.A. Nikos, *Balkanski čvor Balkanski knot*. ANDA Info, Beograd, 2002.
6. Balfour, Rosa and Stratulat Corina, *EU member states and enlargement towards the Balkans*. European Policy Centre, ISSN 1782-494X, 2015
7. Beach Derek, *Analising Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, New York, 2012.
8. Bechev Dimitar, „Constructing South East Europe: The Politics of Balkan Regional Cooperation”, Palgrave Macmillan, New York, 2011
9. Batt Judy, Glenny Misha, Kostovicova Denisa, Mai Nicola, Ragaru Nadege, Schmidt Fabian and Vickers Miranda (editors), *Is there an Albanian question?*, Institute for Security Studies, Paris, 2008.
10. Baylis John, Wirtz James, Cohen Eliot, Grey Colin S., *Strategy in the Contemporary World – An Introduction to Strategic Studies*, Oxford University Press, New York, 2002.
11. Brown Keith, *The Past in Question: Modern Macedonia and the Uncertainties of Nation*, Princeton University Press, Princeton, 2003
12. Дашић Марко, *Меѓународни политички положај као одредница спољне политике малих држава: студија случаја Републике Србије од 2001. до 2018*, докторска дисертација, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, Београд, 2020.
13. Davis Biddle Tami, *Strategy and Grand Strategy: What Students and Practitioners Need to Know*, The United States Army War College, Carlisle, 2015
14. Deibel Terry L., *Foreign Affair Strategy – Logic for American statecraft*, Cambridge University Press, New York, 2007
15. Димитријевић, Војин и Стојановић Радослав, „Меѓународни односи”, Четврто издање, *Службени лист СРЈ*, Београд, 1996.
16. Dimitrijević Duško i Lađevac Ivona, (priređivači), *Challenges of the 21st Century and the Region*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2013.
17. Dragojlović Nataša, Sretenović Stanislav, Đukanović Dragan, Živojinović Dragan, *Spoljna politika Srbije, strategije i dokumenta*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2010.
18. Ђукановић Драган, *Балкан на постхладноратовском раскришћу (1989-2016)*, Институт за меѓународну политику и привреду, Београд, 2016.

19. Ђукановић Драган, *Балкан на постхладноратовском раскрићу* (1989-2020), Институт за међународну политику и привреду и Службени гласник, Београд, 2020.
20. Ђукановић Драган, *Институционални модели и демократизација пост југословенских држава*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2007.
21. Ђукановић Драган и Трапара Владимир, *Европска унија и Западни Балкан – изазови и перспективе* (*European Union and Western Balkans – challenges and perspectives*), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014.
22. Đukanović Dragan, Jazić Aleksandar i Jončić Miloš, (priređivači) *Srbija, region i Evropska unija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.
23. Ejodus Filip, *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник и Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2012.
24. Erl Edvard M., *Tvorci moderne strategije*, Vojno delo, Beograd, 1952.
25. Gavranov Velibor, Stojković Momir, *Међународни односи и спољна политика Југославије*, Savremena administracija, Beograd, 1972.
26. Глигоров Киро, *Виорни времиња Република Македонија – реалност на Балканот*, Култура, Скопје, 2004.
27. Георгиевски Љубчо, *Мојата македонска приказна – Каде одиш, Македонијо?*, Ѓурѓа, Скопје, 2018.
28. Гоцевски Трајан, *Македонската визија за НАТО*, дел 2 „Република Македонија и Евроатлантските интеграции“ во Форум „Македонија во НАТО“, Министерство за одбрана, Скопје, 2002.
29. Hellmann Gunther, Jorgensen Knud Erik (ed.), *Theorising Global Policy in Globalized World*, Palgrave Stuides in International Relations Serise, New York, 2015.
30. Hudson Valerie M., Day Benjamin S., *Foreign Policy Analysis – classic and contemporary theory*, third edition, Rowmann adn Littlefield, Lanham/Bolder/New York/London, 2020.
31. Hill Christopher, *The Changing Politics of Foreign Policy*, Palgrave MacMillan, New York, 2003.
32. Hut Damiën Johannes, *Pursuing domestic policy preferences under EU conditionality Reflecting on the Europeanisation process in Serbia and North Macedonia*, Submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Science, programme European Studies, University of Twente; for the degree of Master of Arts, programme Comparative Public Governance, University of Münster. 23 June 2020, pp. 31
33. Ivanov Gjorgje, „Power of Powerless: Democracy and Civil Society in Macedonia”, *Democratic Reconstruction in the Balkans*, CSD, University of Westminster, London, 2001
34. Jović Dejan (priređivač), *Теорије међународних односа – Realizam*, Политичка култура, Загреб, 2013.
35. Камбовски Владо, Бендевски, Трајан и Галев Гале (уредници), *Методи за хармонизација на националното законодавство со правото на Европската унија*, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 2008.

36. Kegli Jr. Čarls V., *Judžin R. Vitkof, Svetska politika – trend i transformacija*, Prometej, Beograd, 2006.
37. Клeпић Дaвид, „Изазови Истoчнoг пaртнeрствa Еврoпскe Уније – Случај Укрaјинa”, мaстeр рaд, Фaкултeт пoлитичких нaукa, Унивeрзитeт у Бeогрaду, Бeогрaд, 2014.
38. Кoстoвскa Вaлeнтинa, „Мeгунaрoднитe oднoси и нaдвoришнaтa пoлитикa нa Рeпубликa Мaкeдoнијa (1991-1995), дoктoрскa тeзa, Филoзoфски фaкултeтe, Унивeтзитe „Свeти Кирил и Мeтoдиј”, Скопјe, 2008.
39. Кoвaчeвић Živorad, *Međunarodno pregovaranje*, Albatros plus, Beograd, 2010.
40. Kroenig Matthew, *The Return of Great Power Rivalry - Democracy versus Autocracy from the Ancient World to the U. S. And China*, Oxford University Press, Oxford, 2020.
41. Крстич Милан, *Стрaтeгијe дeстигмaтизaцијe у спoљнoј пoлитикци држaвa: студијa случaјa Рeпубликe Србијe oд 2001. дo 2018*, дoктoрскa дисeртaцијa, Фaкултeт пoлитичких нaукa, Унивeрзитeт у Бeогрaду, Бeогрaд 2020.
42. Duško Lopandić, *Reforma Evropske unije, Zapadni Balkan i Srbija Zakasnela integracija*, Evropski centar za mir i razvoj (ECPD), Beograd, 2007
43. Marcella Gabriel (ed.), *Teaching Strategy – Challenge and Responce*, Strategic Studies Institute, Military Bookshor, 2010.
44. Марoлoв Дeјaн, Митeв Oливeр, „COЗДАВАЊEТО НА НЕЗАВИСНА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА Внатрeшни Сoстojби и Нaдвoрeшнa Пoлитикa”, Унивeрзитeт „Гoцe Дeлчeв” – Штип, Прaвeн фaкултeт, Цeнтaр зa прaвнo-пoлитички истрaжувaњa, Штип, 2016.
45. Miletić Andreja, *Nacionalni interes u američkoj teoriji međunarodnih odnosa*, Savremena administracija, Beograd, 1978.
46. Mitrović Ljubiša, *Regionalni identitet i odnos aktera prema procesima globalizacije, regionalizacije i evrointegracije Balkana (Regional identity and attitude of actors toward the processes of globalization, regionalization and European integration of the Balkans)*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu, UDK 316.334.52 (497): 339.92 (4:497)
47. Mitrović Ljubiša, Zaharijevski, Dragana i Gavrilović Danijela (priređivači), *Međuetnički odnosi, identiteti i kultura mira na Balkanu (Interethnic relations, identities and the culture of peace in the Balkans)*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu i Centar za sociološka istraživanja, Niš, 2009.
48. Mintz Alex, DeRouen Karl, *Understanding Foreign Policy – Decision Making*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
49. Murray Williamson, Hart Sinnreich Richard, Lacery James (ed.), *The Shaping of Grand Strategy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
50. Нацeв Зoрaн, Ђoрeски Игoр, Зeндeлoвски Гoрaн, Цaфeри Тaлaт, *Стрaтeгискитe кoнцeпти нa НAТO и Рeпубликa Мaкeдoнијa*, Кa Ел Ес-Принт-Скoпјe, Скопјe, 2016.
51. Neack Laura, *Stidying Foreign Policy Comparatively – cases and analysis*, forth edition, Miami University, Rowman and LITTLEFIELD, Lanham/Boilder/New York/London, 2019.
52. Нeдeљкoвић Стeвaн, *Стрaтeгијa урaвнoтeжeњa у мeшунaрoдним oднoсимa, студијa случaјa: фрaнцyскo и нeмaчкo урaвнoтeжaвaњe Сјeдињeних Амричких Држaвa пoслe Хлaднoг рaтa*, Фaкултeт пoлитичкин нaукa Унивeрзитeтa у Бeогрaду, Бeогрaд, 2020.

53. Николић Марко и Тодић Драгољуб (приређивачи), *Стратешки правци развоја и утврђивања положаја Србије у савременим међународним односима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014.
54. Никовски Ристо, *Улогата на САД во македонските голготи*, Авторско издание, Скопје, 2013.
55. Никовски Ристо, *Клучот за името е во Вашингтон, не во Атина*, Авторско издание, Скопје, 2015.
56. Ристо Никовски, *Клучот за името е во Вашингтон, не во Атина*, Авторско издание, Скопје, 2015.
57. Pavlica Branko, *Aktuelni balkanski sporovi u svetlu diplomatske istorije i međunarodnog prava*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2007.
58. Pavlica Branko, *Makedonija u balkanskim odnosima*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012.
59. Павлица Бранко, *Односи Србије са Републиком Македонијом: 1996-2008*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2009
60. Pajaziti Ali, Ylber Sela and Trajkoska Jasmina, *Multiculturalism in the Republic of Macedonia – case study of Kumanovo*, Institute for political and international studies, Skopje, 2015
61. Pendarovski, Stevo, *Macedonian foreign policy 1991-2011 - Aspects of internal and international legitimacy*, Magor LDT & University American College, Skopje, 2012.
62. Perry Duncan M, *The Politics of Terror: The Macedonian Liberation Movements 1893–1903*, Duke University Press, Durham, 1988
63. Petrović Pero i Radaković Milovan (editors), *National and European identity in the process of European integration*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2013.
64. Ripsman Norrin M., Taliaferro Jeffrey W., Lobell Steven E., *Neoclassical Realist Theory of International Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2016.
65. Ружин Нано, *НАТО во современите међународни односи*, Фондација „Фридрих Еберт“, Канцеларија Скопје, Скопје, 2010.
66. Ружин Нано, *Европска идеја и балканске иконографије*, Европски центар за мир и развој, Београд, 2013.
67. Samit Hasab Hanna, *Weak States in International Relations Theory, The cases of Armenia, St. Ketts and Nevis, Lebanon and Cambodia*, Palgrave MacMillan, New Zork, 1984.
68. Sadowski Rafal and Mus Jan, *The Western Balkans and the European Integration*, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2008
69. Sela Ylber, *Euro regions (Integration societies, generation growth caring resources)*, Institute for political and international studies, Skopje, 2015
70. Sela Ylber, *Euro-Atlantic values and the Balkans*, Institute for political and international studies, Skopje, 2016
71. Sela Ylber, *The decentralization process in Republic of Macedonia (main issues, trends and developments in the future)*, Institute for political and international studies, Skopje, 2013.
72. Симић Драган Р., *Расправа о поретку*, Завод за уџбенике, Београд, 2012.

73. Симић Драган Р., *Светска политика – Међудржавни и међународни поредак, Светска политика, Глобални односи...*, Факултет политичких наука и Чигоја штампа, Београд, 2009.
74. Симић Драган Р., *Позитиван мир – Схватања Јохана Галтунга*, Академија Нова и Архив Кљакић, Београд, 1993.
75. Симић Драган Р., *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.
76. Симић Драган Р., *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука, Београд, 2002.
77. Симић Драган Р., Живојиновић Драган и Недељковић Стеван (приређивачи), *Српско-амерички односи: тридесет година од пада Берлинског зида*, Универзитет у Београду Факултет политичких наука, Београд, 2021.
78. Simić Dragan R., Živojinović, Dragan (priređivači), *Politika Sjedinjenih Američkih Država prema regionu Zapadnog Balkana i Republici Srbiji*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2015.
79. Simić Dragan R., Milenković, Dejan i Živojinović Dragan, (urednici), *Migracije kao bezbednosni izazov za Republiku Srbiju i bezbednost Zapadnog Balkana*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka i Forum Ziviler Friedensdienst, Beograd, 2020.
80. Симић Драган Р., *Светска политика – међудржавни и међународни поредак, Светска политика, глобални односи...* Факултет политичких наука, Чигоја штампа, Београд, 2009.
81. Славески Стојан, *За идентитетот на современата македонска нација*, Џорџ К. Маршал, Скопје, 2013.
82. Smith Steve, Hadfield Amelia, Dunne Tim, *Foreign Policy – theories, actors, cases*, Oxford University Press, Oxford, 2016
83. Snyder Richard C., Bruck H. W., Sapin Burton, *Foreign Policy – Decision Making*, Palgrave MacMillan, New York, 2002.
84. Стамова Маријана, *Албанскиот проблем во Југославија по Тито (1980-1990)*, Македоника литера, Скопје, 2020.
85. Стефановић Штамбук Јелица, „Међународни односи у Уставу Републике Србије”, Шуваковић Урош et al. (ур.), *Устав Републике Србије из 2006. - Неки елементи новог политичког система*, тематски зборник радова, Институт за политичке студије, Београд, 2007.
86. Hans Lotar Steppan, *Makedonskiot jazol : Identitetot na Makedoncite prikažan na primerot na Balkanskiot sojuz (1878-1914)*, Az-Buki, Skopje, 2004.
87. Стоиљковић Соња, „Светска економска криза и транзитивна рецесија у Србији”, докторска дисертација, Економски факултет Универзитета у Крагујевцу, 2001.
88. Стојић Карановић Едита, Јанковић Слободан (ур.), *Елементи стратегије спољне политике Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.
89. Synne L. Dyvik, Selby Jan, Wilkinson Rorden (ed.), *What's the Point of International Relations?*, Routledge, Oxon/New York, 2017.
90. Todorova Marija, *Imaginarini Balkan*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006.

91. Шкарик Светомир, Апасиев, Димитар и Патчев Владимир (редактори), *Спорот за името меѓу Грција и Македонија*, ЈП Службен весник на РМ, Скопје, 2008.
92. Višković Ivo, *Između zavere i birokratskog haosa – kako se stvara spoljna politika SAD*, Anagraf, Beograd 2007.
93. Višković Ivo, *Spoljna politika Jugoslavije – repetitorijum*, Fakultet politički nauka, Univerzitez u Beogradu, Beograd, 1991.
94. Vukadinović Radovan, *Teorije vanjske politike*, Politička kultura, Zagreb, 2005.
95. Волц Кенет, *Теорија меѓународне политике*, Александрија прес, Београд 2008. (1979)
96. Yarger Harry R., *Strategic Theory for the 21st Century: The Little Book on Big Strategy*, Strategic Studies Institute, Carlisle, USA, 2006.
97. Zakić Katarina i Demirtas Birgul (editors), *Europe in changes: The old continent at a new crossroads*, Institute of International Politics and Economics and Faculty of Security Studies, Belgrade, 2021.

Радови у часописима и зборницима радова:

1. Coleman William D. and Porter Tony, „International Institutions, Globalization and Democracy: Assessing the Challenges”, *Global Society*, Vol. 14, No 3, Carfax Publishing, 2000, pp. 377–398
2. Дамјановски Иван и Марковић Ненад, „Стање демократије у Републици Македонији: слободан пад или привремена криза?” у: *Политичке перспективе*, 8, 2013, стр. 23–41
3. De Coning Cedric, „From Peacebuilding to Sustaining Peace: Implications of Complexity for Resilience and Sustainability”, *Resilience*, Vol. 4, No. 3 (2016), pp. 166–181; in Elizabeth M. Cousens et al., *Peacebuilding as Politics: Cultivating Peace in Fragile Societies*, Lynne Rienner Publishers, Boilder, Colorado, 2001
4. Ђукановић Драган, „Постојеће политичке прилике и међуетнички односи у Македонији”, *Прегледи и осврти*, vol. LV, бр. 3–4, стр. 395–412
5. Ђукановић Драган, „Западни Балкан: од сукоба до евроинтеграција”, *Годишњак ФПН*, бр. 3, Београд, 2009, стр. 496–506
6. Editorial Board Helsinki Charter, 2010. „Македонија: под сталним притиском суседа”, *Хелсинки булетин*, 61, стр. 1–7
7. „Ethnic Tensions in Macedonia”, *Strategic Comments*, Vol. 7, No. 3 (2001), pp. 1-2.
8. George Alexander and Keohane Robert, „The Concept of National Interests: Uses and Limitations“, in Alexander George ed., *Presidential Decisio Making in Foreign Policy*. Westview, Boulder, 1980, pp. 217–238.
9. Георгиевски Петре, „Етничка дистанца у Македонији”, у Љубиша Митровић, Драгољуб Б. Ђорђевић и Драган Годоровић (ур.), *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, Институт за социологију, Ниш, 2006, стр.177–199

10. Graan Andrew, „On the Politics of 'Imidž': European Integration and the Trials of Recognition in Postconflict Macedonia”, *Slavic Review*, Winter 2010, Vol. 69, No. 4, pp. 835–858
11. Iseni Bashkim, „One State, Divided Society: The Albanians in Macedonia”, in Sabrina P. Ramet et al (eds.), *Civic and Uncivic Values in Macedonia*, Palgrave MacMillan, London, 2013, pp. 175–193
12. Jashari Hasan and Simkus Albert, „Differences in Values within Macedonia's Macedonian-Albanian Comparisons”, in Ramet, Listhaug and Simkus (eds.), *Civic and Uncivic Values in Macedonia*, pp. 49–58
13. Johansen Harley, „Ethnic Dimensions of Regional Development in Macedonia: A Research Report”, *Euroasian Geography and Economics*, Vol. 45, No. 7 (2004), pp. 534–544
14. Maleska Mirjana, „Multiethnic Democracy in Macedonia: Political Analysis and Emerging Scenarios”, *New Balkan Politics*, No.13, 2013, pp. 1–27
15. Maleska Mirjana, „What Kind of Political System did Macedonia Get after the Ohrid Peace Agreement?”, *New Balkan Politics*, No.9, 2005
16. Maleski Denko, „Macedonia's road to the European union”, *New Balkan Politics*, 2006/2007, str. 1–4
17. Malović Darina, „From Listening to Action? : “New Member States in the European Union” in Darina Malova i Marek Rybar i Vladimir Bilčik et al. - *New Member States in the European Union*, Devin Printing House, Bratislava:, s.r.o, 2010. - 220 str.; 22 cm, pp. 205-215: References.
18. Marinov Tchavdar, „Famous Macedonia, the Land of Alexander: Macedonian Identity at the Crossroads of Greek, Bulgarian and Serbian Nationalism”, in Roumen Daskalov and Tchavdar Marinov, eds., *Entangled Histories of the Balkans*, Vol. 1: *National Ideologies and Language Policies* (Leiden, 2013), pp. 273–330
19. Марковић Ненад, „Анализа превремених парламентарних избора у Републици Македонији 2011”, *Политичке перспективе*, 3, 2011, стр. 107–125
20. Марковић Ненад и Прешова Денис, „Изазови парламентарне демократије у Македонији”, *Политичке анализе*, 14, 2013, стр. 36–43
21. Mearsheimer, John J. „The False Promise of International Institutions”, *International Security Vol. 19*, No. 3, 1994/1995, pp. 5–49
22. Miljković Božić Ivana, „Western Balkans in the process of eurointegration – Economic Networking and the Region's Development”, *Economies and Organization*, Facta Universities, 2007, UDC 330.34 (4-672 EU:497
23. Neofotistos Vasiliki, „The Rhetoric of War and the Reshaping of Civil Society in North Macedonia”, *Slavic Review* 78, No. 2 (Summer 2019), pp. 357–364
24. Orlovic Slavisa, „Constitutional Experiments in the Western Balkans: Bosnia and Herzegovina and Macedonia”, *New Balkan Politics*, No. 17 (2015)
25. Павлица Бранко, *Албанска мањина у Македонији – од међуетничких сукоба до тероризма*, Војно дело, бр. 1/2004, стр. 165–187
26. Пејновић Станковић Весна, „Консоцијацијска демократија у Македонији”, *Социолошка луча*, vol. VI, бр. 1, стр. 48–62

27. Пејновић Станковић Весна, „Постаје ли Македонија бинационална држава”, *Социолошки преглед*, vol. XLIV, бр. 1, стр. 231–246
28. Perry Duncan M., „The Republic of Macedonia: Finding Its Way”, in Karen Dawisha and Bruce Parrott (eds.), *Politics, Power, and the Struggle for Democracy in South-East Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997, pp. 236–237
29. Reka Armend, “The Ohrid Agreement: The Travails of Inter-Ethnic Relations in Macedonia”, in *Human Rights Review*, Vol. 9, No. 1 (March 2008), pp. 55–69
30. Ringdal Kristen, Simkus Albert and Listhaug Ola, “Macedonian Civic Values within a European Perspective,” in Ramet, Listhaug and Simkus (eds.), *Civic and Uncivic Values in Macedonia*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, pp. 26–40
31. 31. Ripiloski Sasho and Pendarovski Stevo, „Macedonia and the Ohrid Framework Agreement: Framed Past, Elusive Future”, *Perceptions*. Vol.18, No. 2 (Summer 2013), pp. 135–161
32. Ружин Нано, „Односи Сједињених Америчких држава и Републике Македоније“, Драган Симић, Драган Живојиновић (ур.), *Политика Сједињених Америчких Држава према региону Западног Балкана и Републици Србији*, Универзитет у Београду – Факултет политички наука, Београд, 2015, стр. 168
33. 33. Sahin Selver B. and Ozan Levent, „Contextualizing Peace-Building Environments from a Sustainability Perspective: Findings of a Pilot Study in North Macedonia”, *Perceptions*, Autumn-Winter 2019 Winter XXIV Number 2-3, pp. 225–248
34. Scerri Andrew and James, Paul, „Accounting for Sustainability”, *International Journal of Social Research Methodology*, Vol. 13, No. 1 (2010), pp. 41-53
35. Стевановић С., Ђоровић М., Милановић М. , „Светска финансијска криза и њене последице на привреду“, Драго Цвијановић, *Економика пољопривреде*, Научно друштво аграрних економиста Балкана, Београд, Институт за економику пољопривреде, Београд и Академија економских наука, Букурешт, 2010.
36. Шаревски Марио, „Геополитичката положба на Македонија како ранлива точка на Балканскиот појас на кршливост во услови на бегалската криза”, Владо Камбовски, Димитар Мирчев, Абдулкадар Мемеди (ed.), *Геополитичката и геостратегиската положба на Република Македонија во услови на мигрантската и гегалска криза*, Зборник на трудови од Конференцијата одржана на 21 март 2016, Скопје, 2017, pp. 123–154
37. Таталовић Сениша, „Етнички аспекти сигурности југоистока Европе”, *Политичка мисао*, број 2, 1998, стр. 65–78
38. Vangeli Anastas, „Nation-Building Ancient Macedonian Style: The Origins and the Effects of the So-Called Antiquization in Macedonia”, *Nationalities papers*, Vol. 39, No. 1 (January 2011), pp. 13–26
39. Vankovska Biljana, „Constitutional Engineering and Institution-Building in the Republic of Macedonia (1991-2011),” in Sabrina P. Ramet, Ola Listhaug and Albert Simkus (eds.), *Civic and Uncivic Values in Macedonia: Value Transformation, Education and Media*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2013, pp. 87–108
40. Vasilev George, „Multiculturalism in Post-Ohrid Macedonia: Some Philosophical Reflections”, *East European Politics and Societies and Cultures*, Vol. 27, No. 4 (2013), pp. 685–708

41. Вукасовић Дејана, „Источно партнерство – домети и ограничења”, *Српска политичка мисао*, број 2/2019. год. 26. vol. 64, Београд, 2019, стр. 13–47
42. Вучић Сандра и Миленковић Милош, „Македонија: Фактор стабилности или нестабилности у регионалном безбедносном подкомплексу Западни Балкан”, *МП* 3-4, 2014, стр. 423–442
43. Woodward Susan L., „Varieties of State-Building in the Balkans: A case for Shifting Focus”, in B. Austin, M. Fischer, H.J. Giessmann (eds.), *Advancing Conflict Transformation: The Berghof Handbook II*, Opladen / Framington Hills: Barbara Budrich Publishers, 2011, p. 316 – 333
44. 43. Watt D. Edward, „Human Needs, Human Wants and Political Consequences”, *Political Studies* 30, N° 4 (1982), pp. 533–543
45. Živojinović Dragan, „Razumevanje pojma nacionalni interes u realističkim teorijama”, u: Dejan Jović, Prir. *Teorije međunarodnih odnosa – Realizam*, Politička kultura, Zagreb

Извори са интернета:

1. „АБОЛИЦИЈА: Од помилувањето до поништувањето на одлуките”, *Академик*, 7. 7. 2016, Available from: <https://akademik.mk/abolicija-od-pomiluvaneto-do-ponishtuvaneto-na-odlukite/> (Accessed 18 June 2021)
2. „Adriatic Charter”, Bureau of European and Eurasian Affairs, U. S. Department of State, Washington, DC, 2008, Available from: <https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/fs/112766.htm> (Accessed 16 June 2021)
3. „A Guide to the United States’ History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: North Macedonia”, Office of the Historian, United States of America, Available from: [North Macedonia - Countries - Office of the Historian \(state.gov\)](https://history.state.gov/diplomacy/countries/north-macedonia) (Accessed 18 June 2021)
4. „Ахмети за спорот со Бугарија: Ги поддржуваме нашите сограѓани Македонци”, *iPortal*, 6. 12. 2020, Available from: https://iportal.mk/makedonija/ahmeti-za-sporot-bugarija-gi-poddrzhuvame-nashite-sogragjani-makedonci/?_cf_chl_jschl_tk__=259326dab229fe55e7a1403a917233dc40aad61c-1615386320-0-Ae1kAvqRjTip3NIJUPLGTeHzZcwt-llr0tL2gMf-OIaQYB-ST7KaG2sYZxCpkKNj-gnuHwTd-eNZakb1pwsW6aiz4VopOX1ZA98p7GFv5zPpvMvBw_36jZWE7ShwhBCOMnx_E7R0VydICnuOes2PbAWeZ_bMABzAWWAiuMSBNrSVsNEsDV0A1S3ZOfxR3WU7SREg3Ziwe6BLYX7G6vr_UVqO7iPzU7JUzMjL2_vkc9hYHi_XOE0pbd_mH5e1AdYAf6CKGKb7Qm1fEUqNv17LPCoN8wQbhmC_1vg6qFGueMxmHBPCpvQk02BO9pc7I4BV2G9iwx20r2K8zdn1xtZfI8PWGcSADD3I8hFhrgASS-01pDS2yDaInb_QSv6ld8us3h0SG1ccuwpF38ytA-M09BS0NxDulijHavqB22fAm-chaCoS12b8mfNwcbzw8tw (Accessed 16 June 2021)
5. Ajvaz Slađan, Račić Mile, „Globalizacija, kriza i politički poredak”, u: Bojan Dimitrijević (ur.), *Zbornik Univerziteta Edukons za društvene nauke*, Knjiga 5, Univerzitet Edukons, Sremska Kamenica, 2014, 31–40, Dostupno preko: <https://educons.edu.rs/wp-content/uploads/2016/01/Zbornik-2014.pdf> (Pristupljeno 16. juna 2021)
6. Al Pesin, „Arapsko proleće dve godine kasnije”, *Glas Amerike*, 28. 1. 2013, Dostupno preko: <https://www.glasamerike.net/a/arapsko-prolece-dve-godine-kasnije/1592552.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)

7. Alagjovovski Robert, „Вистината е жртва во поделена Македонија”, *Balkan Insight*, 30. 11. 2010, Available from: <https://balkaninsight.com/2010/11/30/vistinata-e-zrtva-vo-podelena-makedonija/?lang=mk> (Accessed 17 June 2021)
8. Amadeo Kimberly, „Greek Debt Crisis Explained”, *The Balance*, 18. 5. 2020, Available from: <https://www.thebalance.com/what-is-the-greece-debt-crisis-3305525> (Accessed 15 June 2021)
9. Anđelković Nataša, „Migranti i Balkan: Jesu li strahovi od nove izbegličke krize opravdani”, *BBC News na srpskom*, 6. 3. 2020, Dostupno preko: <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-51750896> (Pristupljeno 16. juna 2021)
10. Angelov Mihail et al., „Economic stability and social prosperity: Challenges to the EU foreign policy”, In: Kalina Panayotova (pr.), *Arab Spring: Hopes for Change and Challenges to the EU Foreign and Security Policy* Centre for European and International Studies, Friedrich Ebert Stiftung Sofia, 2012, Available from: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/09400.pdf> (Accessed 17 June 2021)
11. „Анкета: Јавното мислење за политички рејтинзи – ноември 2016”, Институт за демократија Социјетас цивилис, Скопје, 2016, Available from: <https://idscs.org.mk/mk/portfolio/%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B0-%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%D0%B5%D1%9A%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D1%80/> (Accessed 18 June 2021)
12. „Апелација ги потврди доживотните затворски казни за ‘Диво Насеље’”, *Нова Македонија*, 18. 9. 2019, Available from: <https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/politika/%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B3%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B2%D1%80%D0%B4%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B7%D0%B0%D1%82/> (Accessed 18 June 2021)
13. Апостолов Владо, „Западната поддршка на Груевски се билда околу бегалците”, *Призма*, 16. 2. 2016, Available from: <https://prizma.mk/zapadnata-poddrshka-na-gruevski-se-bilda-okolu-begaltsite/> (Accessed 15 June 2021)
14. „Application of the Interim Accord of 13 September 1995 (The Former Yugoslav Republic of Macedonia V. Greece)”, International Court of Justice, Judgment of 5 December 2011, Available from: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/142/142-20111205-JUD-01-00-EN.pdf> (Accessed 16 June 2021)
15. Arbutina Zoran, „Gruevski ruši sve mostove za sobom”, *Deutsche Welle*, 15. 4. 2016, Available from: <https://www.dw.com/bs/gruevski-ru%C5%A1i-sve-mostove-za-sobom/a-19190951> (Accessed 16 June 2021)
16. Archick Kristin, „The European Union: Questions and Answers”. Congressional Research Service, Available from: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21372.pdf>. (Accessed 6 September 2020)
17. „Бакојани на средбата со Нимиц го лоцираше проблемот, Александар Велики”, *Time.mk*, 12. 1. 2007, Available from: <https://time.mk/arhiva/?d1=01&m1=01&y1=1991&d2=31&m2=12&y2=2012&all=0&a1=1&fulltext=2&timeup=2&show=1&q=%D0%B1%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D1%98%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B1%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D1%81%D0%BE%20%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%86%20%D0%B3%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D1%80/>

<https://www.dw.com/mk/%D0%BA%D0%BE%D1%95%D0%B8%D0%B0%D1%81-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/a-18447051>
(Accessed 18 June 2021)

27. Блажевска Катерина, „Косиас: За името постои решение”, *Deutsche Welle*, 14. 6. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BA%D0%BE%D1%95%D0%B8%D0%B0%D1%81-%D0%B7%D0%B0-%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5/a-18538585> (Accessed 18 June 2021)
28. Blaževska Katarina, Savić Svetozar, „Makedonija pred novom krizom”, *Deutsche Welle*, 28. 4. 2014, Dostupno preko: <https://www.dw.com/bs/makedonija-pred-novom-krizom/a-17595560> (Pristupljeno 17. juna 2021)
29. Блажевска Катерина, „Надворешната политика во сенка на внатрешната криза”, *Deutsche Welle*, 31. 1. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0/a-18952522> (Accessed 18 June 2021)
30. Блажевска Катерина, „Нерегуларност на изборите води кон бојкот на резултатие”, *Deutsche Welle*, 23. 4. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%B1%D0%BE%D1%98%D0%BA%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5/a-17584113> (Accessed 17 June 2021)
31. Блажевска Катерина, „Нуланд во Скопје ќе ја дочекаат ланските проблеми и дилеми”, *Deutsche Welle*, 11. 7. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D1%83%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%98%D0%B5-%D1%9C%D0%B5-%D1%98%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D1%87%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8-%D0%B8-%D0%B4%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8/a-19390221> (Accessed 17 June 2021)
32. Блажевска Катерина, „СДСМ не ги признава изборите и бара техничка влада да спроведе нови”, *Deutsche Welle*, 27. 4. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%B4%D1%81%D0%BC-%D0%BD%D0%B5-%D0%B3%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B8-%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8/a-17594858> (Accessed 17 June 2021)

33. Блажевска Катерина, „СДСМ ги враќа мандатите и се враќа на политиката на „отпор“, *Deutsche Welle*, 1. 5. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%B4%D1%81%D0%BC-%D0%B3%D0%B8-%D0%B2%D1%80%D0%B0%D1%9C%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B8-%D1%81%D0%B5-%D0%B2%D1%80%D0%B0%D1%9C%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D1%82%D0%BF%D0%BE%D1%80/a-17605285> (Accessed 17 June 2021)
34. Blaževska Katerina, Janjević Darko, „Napeta borba za glasove“, *Deutsche Welle*, 23. 4. 2014, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/napeta-borba-za-glasove/a-17582763> (Pristupljeno 17. juna 2021)
35. Блажевска Катерина, „Од Груевски се бара европска политика, а не додворување на европска десница“, *Deutsche Welle*, 22. 10. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BE%D0%B4-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%81%D0%B5-%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B0-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B0-%D0%BD%D0%B5-%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0/a-18798756> (Accessed 18 June 2021)
36. Блажевска Катерина, „Три године по малата војна - Диво насеље питомо, мотивите матни!“, *Deutsche Welle*, 9. 5. 2018, Available from: <https://www.dw.com/mk/t/%D1%80%D0%B8-%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D1%99%D0%B5-%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BE-%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8/a-43710754> (Accessed 18 June 2021)
37. Блажевска Катерина, „Во декември на избори, во петор техничка влада“, *Deutsch Welle*, 31. 8. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B2%D0%BE-%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D0%BC%D0%B2%D1%80%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%BA-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0/a-19517224> (Accessed 17 June 2021)
38. Блажевска Катерина, „Заев: Илјадници луѓе биле прислушкувани“, *Deutsche Welle*, 9. 2. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D0%B2-%D0%B8%D0%BB%D1%98%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8-%D0%BB%D1%83%D1%93%D0%B5-%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BB%D1%83%D1%88%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8/a-18246019> (Accessed 17 June 2021)
39. Близнаковски Јован, „’Наша, но не и ваша држава’: Симболички поделби меѓу Македонците и Албанците во македонската политика“, у: Јован Близнаковски

- Петар Тодоров (ed.), *Ние Наспроти Другите - Символички поделби во Северна Македонија*, Центар за истражување на национализмот и културата, Скопје, 2020, pp. 119–149 Available from: https://pure.uva.nl/ws/files/52630902/Bliznakovski_Todorov_Nie_nasproti_drugite.pdf (Accessed 15. June 2021)
40. „Бојко Борисов за Никола Груевски”, *Народен глас*, 18. 4. 2016, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=cj0qO8cmkXg> (Accessed 16 June 2021)
 41. Босилков Иво, „Граѓаните се спремни за помирување, но политичките елити повторно потфрлаат”, *Respublika*, 18. 1. 2019, Available from: <https://respublica.edu.mk/mk/blog/2019-01-18-08-27-55> (Accessed 17 June 2021)
 42. Божиновска Жана П., „Менувањето член во Уставот е само форма, за мене суштински се името на државата, јазикот и државјанството”, Секретаријат за европски прашања, Влада на Република Македонија, 2018, Available from: <https://www.sep.gov.mk/post/?id=2276#.YEjME51KhPY> (Accessed 16 June 2021)
 43. Божиновска Жана П., „Груевски го враќа мандатот, на потег е Иванов“, *МКД.мк*, 20. 1. 2017, Available from: <https://www.mkd.mk/makedonija/politika/gruevski-go-vrakja-mandatot-na-poteg-e-ivanov> (Accessed 25 June 2021)
 44. „Brisel i Moskva osudili napad na karaulu u Gošincu”, *Tanjug*, 24. 4. 2015, Dostupno preko: <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=146614> (Pristupljeno 16. juna 2021)
 45. „Британија ја извлече Македонија од заложништвото на Брисел и ја пресели во Њујорк”, British Embassy Skopje, 19 March 2018, Available from: <https://blogs.fcdo.gov.uk/ukinnorthmacedonia/2018/03/19/%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%98%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D1%87%D0%B5-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BE%D0%B4-%D0%B7%D0%B0/> (Accessed 3 June 2021)
 46. „Bugarska prednjači u podršci Makedoniji”, *Beta, Danas*, 15. 12. 2008, Dostupno preko: <https://www.danas.rs/drustvo/bugarska-prednjaci-u-podrsci-makedoniji/> (Pristupljeno 16. juna 2021)
 47. Calic Marie-Janine, *The Western Balkans on the Road Towards European Integration*, Friedrich Ebert Stiftung, 2005, Available from: <http://library.fes.de/pdf-files/id/03273.pdf> (Accessed 15 June 2021)
 48. „Case of the United Macedonian Organisation linden – Pirin and Others v. Bulgaria”, Judgement, Strasbourg, 2005, Available from: [http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-179869&filename=CASE%20OF%20THE%20UNITED%20MACEDONIAN%20ORGANISATION%20ILINDEN%20AND%20OTHERS%20v.%20BULGARIA%20\(No.%203\).docx&logEvent=False](http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-179869&filename=CASE%20OF%20THE%20UNITED%20MACEDONIAN%20ORGANISATION%20ILINDEN%20AND%20OTHERS%20v.%20BULGARIA%20(No.%203).docx&logEvent=False) (Accessed 25 June 2021)
 49. „Целиот извештај на Рајнхард Прибе за криминалот, корупцијата и прислушувањето”, *Локално*, 19. 6. 2015, Available from: <https://lokalno.mk/integralno-celiot-izveshtaj-na-rajnhard-pribe-za-kriminalot-korupcijata-i-prislushvanjeto-na-vlasta/> (Accessed 18 June 2021)
 50. „Целосен текст на Конечниот договор за решавање на македонско - грчкиот спор за името и за стратешко партнерство”, Члан 7, став 3, Влада на Република Северна Македонија, Available from: <https://vlada.mk/node/17422> (Accessed 18 June 2021)

51. „Commission Staff Working Document The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2006 Progress Report”, Commission Of The European Communities Brussels, 2006, Available from: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2006/nov/fyrom_sec_1387_en.pdf (Accessed 16 June 2021)
52. „Conclusions of the Presidency”, European Council in Lisbon, 26/27 June 1992, Available from: https://www.consilium.europa.eu/media/20510/1992_june_-_lisbon_eng.pdf (Accessed 4 June 2021)
53. „Constantine Mitsotakis, former prime minister of Greece, dies aged 98”, *Financial Times*, Available at: <https://www.ft.com/content/89878e00-4627-11e7-8d27-59b4dd6296b8> (Accessed 5 June 2021)
54. „Црвенковски ќе го брани уставното, Груевски името на аеродромот”, *Time.mk*, 13. 1. 2007, Available from: <https://time.mk/arhiva/?d1=01&m1=01&y1=1991&d2=31&m2=12&y2=2012&all=0&dnevnik=1&fulltext=2&timeup=2&show=1&q=%D1%86%D1%80%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D1%9C%D0%B5%20%D0%B3%D0%BE%20%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D1%83%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%20%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B0%D0%B5%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%82&read=16df56fb64ef767> (Accessed 16 June 2021)
55. Culeac Petru, *NATO Structure and Decision Making Process*, Vienna School of Governance, Available from: <https://scoalanato.files.wordpress.com/2010/03/nato-structure-and-decision-making.pdf> (Accessed 26 June 2021)
56. Časić Ana Tallasi, „Uživo iz Atine – grčka kriza i odlučujući referendum”, *Peščanik*, 4. 7. 2015, Dostupno preko: <https://pescanik.net/uzivo-iz-atine-grcka-kriza-i-odlucujuci-referendum/> (Pristupljeno 16. juna 2021)
57. Čabaravdić Jasmina, „Grčka dužnička kriza: Cipras čeka odgovor, a kreditori referendum”, *Slobodna Evropa*, 1. 7. 2015, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/grcka-u-duznickoj-krizi-istekao-rok-za-otplatu-duga/27103557.html> (Pristupljeno 16. juna 2021)
58. „Чланство у НАТО-у Хрватској и Албанији, Македонци напустили самит из протеста”, Радио-телевизија Војводине, 3. 4. 2008, Доступно преко: http://www.rtv.rs/sr_lat/evropa/clanstvo-u-nato-u-hrvatskoj-i-albaniji-makedonci-napustili-samit-iz-protesta_55940.html (Пристапљено 16. јуна 2021)
59. Чомовски Александар, „Еу и името не се приоритет бна Груевски”, *Deutsche Welle*, 4. 11. 2011, Available from: [ЕУ и името не се приоритет на Груевски | Северна Македонија | DW | 04.11.2011](http://www.dw.com/en/eu-and-the-name-is-not-a-priority-for-gruevski/s-17041120) (Accessed 17 June 2021)
60. Чомовски Александар, „Избрана новата македонска влада”, *Deutsche Welle*, 27. 6. 2006, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0/a-2529584> (Accessed 15 June 2021)
61. Чомовски Александар, „Македонија гради нова стратегија”, *Deutsche Welle*, 7. 4. 2008, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%B0%D0%B5%D0%B4%D0%B0/a-2529584>

- [%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-3248758](#) (Accessed 16 June 2021)
62. Чулев Димитар, Дувњак Гордана, „Тужба што носи многу ризици”, *Утрински*, број 2841, 19. 11. 2008. Available from: <https://www.utrinski.com.mk/?ItemID=E4E80C6E882FE443AC0F28DB0606C33C> (Accessed 16 June 2021)
63. Даниловска-Бајдевска Данче et. al. (ur.), *Заслепена правда - до заробена држава во Северна Македонија*, Фондација Отворено општество – Македонија, Скопје 2020, Available from: <https://www.ihr.org.mk/storage/app/media/Publications/zaslepena-pravda-za-web.pdf> (Accessed 17 June 2021)
64. Даскаловски Синиша, „Кризата во Македонија 2001 - Внатрешен вооружен конфликт или војна?”, *Годишен зборник*, Филозофски факултет Скопје, 2005, pp. 551–568 Available from: [http://periodica.fzf.ukim.edu.mk/godzb/GZ58\(2005\)/GZ58.37.%20%D0%94%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8.%20%D0%A1.%20-%20%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D0%BE%20%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0%202001%20-%20%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%20%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%BD%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%82%20%D0%B8%D0%BB%D0%B8%20%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%BD%D0%B0.pdf](http://periodica.fzf.ukim.edu.mk/godzb/GZ58(2005)/GZ58.37.%20%D0%94%D0%B0%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8.%20%D0%A1.%20-%20%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D0%BE%20%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0%202001%20-%20%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%20%D0%B2%D0%BE%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B5%D0%BD%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%82%20%D0%B8%D0%BB%D0%B8%20%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%BD%D0%B0.pdf) (Accessed 15 June 2021)
65. „Declaration”, EU – Western Balkan Summit, Thessaloniki, 21 June 2003, Available from: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/76291.pdf (Accessed 15 June 2021)
66. „Декларација за развој за односите на Република Македонија со Европската унија”, *Службен весник на Република Македонија*, број 7, стр. 352, Скопје, 1998, Available from: https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/Rezolucija%2004_02_2008%202.pdf (Accessed 5 September 2020)
67. „Декларација”, *Службен весник на Република Македонија*, Број 42, Год. XLVII, Скопје 1991, Available from: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/C9B84AE4F4E14F568645C6F88960B9C5.pdf> (Accessed 5 June 2021)
68. Делимитов Костадин, „Македонија е пред опасна крстосница”, *Deutsche Welle*, 8. 9. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4-%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0/a-18699607> (Accessed 17 June 2021)
69. Делимитов Костадин, „Меркел ја заобиколува Македонија – случајно или сепак не”, *Deutsche Welle*, 8. 7. 2015. Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B5%D0%BB-%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%>

- [%D1%81%D0%BB%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%98%D0%BD%D0%BE-%D0%B8%D0%BB%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BA-%D0%BD%D0%B5/a-18569796](#) (Accessed 17 June 2021)
70. Deliso, Chris, „Macedonia’s Crisis Isn’t Going Away”, *The American Interest*, 5th March 2017, Available from: <https://www.the-american-interest.com/2017/03/05/macedonias-crisis-isnt-going-away/> (Accessed 19 September 2020)
71. „Delivering on the Arab Spring Highlights of the Semester | July-December 2011”, EIDHR – European Instrument for Democracy and Human Rights, Available from: <https://europa.eu/capacity4dev/file/11838/download?token=cQ2oblUb> (Accessed 23 June 2021)
72. „Демонтажа македонске ‘бомбе‘ у Бриселу, први покушај неуспешан”, *РТС*, 30. 3. 2015, Доступно преко: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/1874921/demontaza-makedonske-bombe-u-briselu-prvi-pokusaj-neuspesan.html> (Приступљено 17. јуна 2021)
73. „Дендиас: Ке се обидеме да го олеснине решавањето на разликите меѓу Скопје и Спфија“, *A1on.mk*, 28. 1. 2021, Available from: <https://a1on.mk/macedonia/dendias-kje-se-obideme-da-go-olesnime-reshavanjeto-na-razlikite-megju-skopje-i-sofija/> (Accessed 14 June 2021)
74. Димовски Сасе, „Обвинетите од ‘Диво Насеље’ бараат да сведочат Ангелов и Ахмети”, *Balkan Insight*, 6. 10. 2016, Available from: <https://balkaninsight.com/2016/10/06/obvinetite-od-divo-naselje-baraat-da-svedocat-angelov-i-ahmeti-10-05-2016/?lang=mk> (Accessed 18 June 2021)
75. „Додека Грција е во криза нема решење за името”, *Нетпрес*, 8. 3. 2014, Available from: <https://netpress.com.mk/dodeka-grcija-e-vo-kriza-nema-reshenie-za-imeto/> (Accessed 16 June 2021)
76. „Договорен составот на комисијата за настаните од 24 декември”, *Deutsche Welle*, 17. 3. 2013, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD-%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BE%D0%B4-24-%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D0%BC%D0%B2%D1%80%D0%B8/a-16679597> (Accessed 17 June 2021)
77. „Договор за пријателство, добрососедство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија”. Available from: https://vlada.mk/sites/default/files/dogovori/dogovor_za_prijatelstvo_dobrososedstvo_sorabotka_megju_republika_makedonija_i_republika_bugarija.pdf (Accessed 16 June 2021)
78. „Документи РМ/ЕУ“, Меѓународна соработка, Собрание на Република Северна Македонија. Available from: <https://www.sobranie.mk/dokumenti-rm-eu-cbb3490c-fe7d-4750-82f4-67c619c46a6a.nspх> (Accessed 23 June 2021)
79. „Долгиот пат до Пржино: Прво реформи потоа избори!”, Македонски центар за европско образование Хелсиншки комитет за човековите права НВО-Инфоцентар Фондација отворено општество - Македонија Транспарентност - Македонија Фондација „Метаморфозис” Институт за човекови права, Available from:

- <https://metamorphosis.org.mk/wp-content/uploads/2016/02/analiza-dolgiot-pat-do-przzino-prvo-reformi-potoa-izbori.pdf> (Accessed 17 June 2021)
80. Dioguardi, Shirley Cloyes and Gjoni Roland, „Crisis Brewing in Macedonia”, *Open Democracy*, 23 September 2014, Available from: <https://www.opendemocracy.net/en/opensecurity/crisis-brewing-in-macedonia/> (Accessed 5 September 2020)
 81. Бурковић Миша, „Криза, федерализација и отпори”, Александар Гајић, Милан Игрутиновић (ур.), *Криза Европске уније - оквири, домети, трендови*, Институт за европске студије, прво издање, Београд, 2013, Доступно преко: http://www.ies.rs/wp-content/uploads/2016/09/Aleksandar_Gajic_i_Milan_Igrutinovic_ur_Kriza_Evropske_unije.pdf (Приступљно 17. јуна 2021)
 82. „Дозеф: Кризата во Грција е многу посериозно прашање од спорот за името”, *Канал 5 ТВ*, 15. 8. 2013, Available from: <https://kanal5.com.mk/djosef-krizata-vo-grcija-e-mnogu-poseriozno-prashanje-od-sporot-za-imeto/a181171> (Accessed 18 June 2021)
 83. „ECHR Fines Bulgaria for Violating 'Macedonians' Right to Peaceful Assembly”, *Novinite*, 18. 10. 2011, Available from: <https://www.novinite.com/articles/133044/ECHR+Fines+Bulgaria+for+Violating+%27Macedonians%27+%27+Right+to+Peaceful+Assembly> (Accessed 16 June 2021)
 84. Economy portal. (2016). Posle Brexit-a: zapadni Balkan može u ‘drugu ligu’ Evropske unije? (After Brexit: Western Balkans can move to ‘second division’ of the European Union?). Economy.rs, Available from: <https://www.economy.rs/vesti/24267/Posle-Brexit-a-zapadni-Balkan-moze-u-drugu-ligu-Evropske-unije.html> (Accessed 17 September 2016)
 85. Ефтов Васко, „Во центар – Атентатот врз Киро Глигоров” Продукција Ефтов, 2014, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=VsPKvxExFPE> (Accessed 16 June 2021)
 86. Ефтов Васко, *Во центар – Како Македонија стана независна држава*, Продукција Ефтов, 2014, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=dpC3SOLiMIs> (Accessed 15. 6. 2021)
 87. Ефтов Васко, „Во центар – Куманово како ново Арациново”, Продукција Ефтов, 2015, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=DtTHDkEsuRc> (Accessed 15 June 2021)
 88. Ефтов Васко, „Сите предавства за името”, Продукција Ефтов, 2018, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=1ShmFhKTg-w> (Accessed 26 June 2021)
 89. Ефтов Васко, „Во центар – Војната во 2000”, Продукција Ефтов, 2016, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=IS6cBkNijqQ> (Accessed 16 June 2021)
 90. Ефтов Васко,, „Во центар – Војната во 2000”, Продукција Ефтов, 2014, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=jfYK8S17oO8> (Accessed 15 June 2021)
 91. *Encyclopedia Britannica*, Encyclopædia Britannica, Inc. Available from: <https://www.britannica.com/> (Accessed 25 June 2021)

92. „ЕУ и САД барале името бргу да се реши, Косиас имал ‘нови и храбри’ иницијативи”, *Правдико*, 13. 10. 2015. Available from: <https://www.pravdiko.mk/eu-i-sad-barale-imeto-brgu-da-se-reshi-kozi-as-imal-novi-i-hrabri-initsijativi/> (Accessed 16 June 2021)
93. „EU i SAD ponovili: Ivanov mora povući sve abolicije”, *Radio Slobodna Evropa*, 28. 5. 2016, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/27762727.html> (Pristupljeno 18. juna 2021)
94. „ЕУ треба да има слух за успехот на реформите во Македонија”, *Deutsche Welle*, 12. 10. 2006, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B5%D1%83-%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D0%B8%D0%BC%D0%B0-%D1%81%D0%BB%D1%83%D1%85-%D0%B7%D0%B0-%D1%83%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%85%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-2529506> (Accessed 16 June 2021)
95. „Европските амбасадори загрижени, Димитриев- конструктивен”, *Deutsche Welle*, 1. 7. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B8%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%B2-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D0%BD/a-19371692> (Accessed 16 June 2021)
96. „Expressing the strong support of the Senate for the North Atlantic Treaty Organization to extend invitations for membership to Albania, Croatia, and Macedonia at the April 2008 Bucharest Summit, and for other purposes, Committee on Foreign Relations”, 25 February 2008, Available from: <https://www.govinfo.gov/app/details/BILLS-110sres459is> (Accessed 16 June 2021)
97. Фаризи Љуљзим, „Процесот на зачленувањето на РМ во ЕУ и реалната политика после самитот во Букурешт“, *Евро-Атлантските Перспективи на Република Македонија: проблеми, предизвици и политичка реалност по неуспехот на Самитот на НАТО во Букурешт 2008*, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, Република Македонија, 2009, 89–114 Available from: <https://www.seeu.edu.mk/files/research/NATO-mk.pdf> (Accessed 16 June 2021)
98. Fazlagic Admir, Ramadanova Ivana, „Македонија пред предвремени парламентарни избори”, *Anadolu Agency*, 23. 11. 2016, Available from: <https://www.aa.com.tr/mk/%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8/691584> (Accessed 17 June 2021)
99. Filipov Georgi, „Bugarska i Makedonija zakopale su ratne sekire“, *AIM*, Sofija, 2. 3. 1999, Dostupno preko: <http://aimpress.ch/dyn/pubs/archive/data/199903/90302-003-pubs-sof.htm> (Pristupljeno 16. june 2021)

100. „Final Declaration”, Zagreb Summit, 24 November 2000, Available from: http://www.europa.rs/upload/documents/key_documents/2000/Zagreb%20Summit%2024%20Nov%202000%20Final%20Declaration.pdf (Accessed 15 June 2021)
101. Фити Таки, Камбовски Владо et al., *Република Македонија на патот кон Европската унија (2020) – Искуства, предизвици, перспективи*, Македонска академија на науките и уметностите, Влада на Република Македонија – Секретаријат за европски прашања, Скопје, 2006, Available from: http://manu.edu.mk/wp-content/uploads/2017/03/Publikacija-MANU-MKD_za_WEB.pdf (Accessed 11 September 2020)
102. Flassbeck Heiner Flassbeck, „Slamanje Atine”, *Peščanik*, 21. 3. 2005, Dostupno preko: <https://pescanik.net/slamanje-atine/> (Pristupljeno 16. juna 2021)
103. „Formirana prelazna vlada Makedonijeja”, *NI*, 6. 11. 2015, Dostupno preko: <https://rs.n1info.com/region/a106876-formirana-prelazna-vlada-makedonije/> (Pristupljeno 18. juna 2021)
104. Fouéré Erwan, *Thessaloniki ten years on: Injecting momentum into the enlargement process for the Western Balkans*, Ceps Commentary, Brussels, 2013, Available from: http://aei.pitt.edu/42204/1/Fou%C3%83%C2%A9r%C3%83%C2%A9_Thessaloniki%2B_10.pdf (Accessed 15 June 2021)
105. Габер Виктор, *Од објект до субјект – Македонија во меѓународните односи*, Фондација "Фридрих Еберт", Скопје, 2017, Available from: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/14053.pdf> (Accessed 4 June 2021)
106. Гајић Александар Саша, „Еу и Русија: између нормативности и реал-политике”, *Српска политичка мисао*, број 4/2017. год., 24. vol., 261-277, Доступно преко: <https://www.ips.ac.rs/wp-content/uploads/2018/01/spm-58-4-2017-14.pdf> (Пристапљено 17. јуна 2021)
107. Garton Timothy, „Spas Grčke za spas Evrope”, *Peščanik*, 26. 6. 2015, Dostupno preko: <https://pescanik.net/spas-grcke-za-spas-evrope/> (Pristupljeno 16. juna 2021)
108. Gelb Leslie H., „Foreign Affairs: 'Macedonia' for Greece”, *The New York Times*, 12 June 1992, Available from: <https://www.nytimes.com/1992/06/12/opinion/foreign-affairs-macedonia-for-greece.html> (Accessed 15 June 2021)
109. Георгиевски Борис, „Берлин до Скопје: ‘Седи, доволен’”, *Deutsche Welle*, 18. 8. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%BD-%D0%B4%D0%BE-%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D1%98%D0%B5-%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BD/a-18654845> (Accessed 17 June 2021)
110. Георгиевски Борис, „‘Бомбите’ на Заев сè уште без правна завршница”, *Deutsche Welle*, 9. 2. 2018, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B1%D0%BE%D0%BC%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D0%B2-%D1%81%D1%90-%D1%83%D1%88%D1%82%D0%B5-%D0%B1%D0%B5%D0%B7-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D1%80%D1%88%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0/a-42520661> (Accessed 18 June 2021)
111. Георгиевски Борис, „ФАЦ: И шефот на Штази би бил горд на Груевски и Мијалков!”, *Deutsche Welle*, 11. 2. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%84%D0%B0%D1%86-%D0%B8->

<https://www.dw.com/mk/%D0%B3%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%83%D1%88%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BE%D1%82/a-14802326> (Accessed 17 June 2021)

125. Гергиевски Борис, „Седум казни доживотен затвор за ’Диво насеље’”, *Deutsche Welle*, 2. 11. 2017, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%BC-%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80-%D0%B7%D0%B0-%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D1%99%D0%B5/a-41210871> (Accessed 18 June 2021)
126. Георгиевски Борис, „Талмон: Пресудата во Хаг нема автоматски да ги отвори вратите на НАТО”, *Deutsche Welle*, 5. 12. 2011, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BC%D0%BE%D0%BD-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D1%85%D0%B0%D0%B3-%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B4%D0%B0-%D0%B3%D0%B8-%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B2%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE/a-15573362> (Accessed 16 June 2021)
127. Gligorov Vladimir, „Grčki primer”, *Peščanik*, 18. 6. 2011. Dostupno preko: <https://pescanik.net/grcki-primer/> (Pristupljeno 15. juna 2021)
128. Гоцевски Трајан et al. (ed.), *Современа македонска одбрана*, Министерството за одбрана на РМ, Печат, Струмица, 2002, Available from: http://www.morm.gov.mk/wp-content/uploads/2013/10/Sovremena-makedonska-odbrana-br_5.pdf (Accessed 16 June 2021)
129. Gončarenko Roman, Leo Jakov, „Šta će ko potpisati u Viljnusu?”, *Deutsche Welle*, 28. 11. 2013, Dostupno preko: <https://www.dw.com/bs/%C5%A1ta-%C4%87e-ko-potpisati-u-viljnusu/a-17257872> (Pristupljeno 17. juna 2021)
130. GORDON J.D., „WESTERN POWERS MUST ENGAGE THE BALKANS”, *THE HILL*, 26. 1. 2016, AVAILABLE from: <https://thehill.com/blogs/congress-blog/foreign-policy/266920-western-powers-must-engage-the-balkans> (Accessed 15 June 2021)
131. „Greece and the Former Yugoslav Republic of Macedonia”, Interim Accord, New York, 1995, Available from: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/mk_950913_interim%20accord%20between%20he%20hellenic%20republic%20and%20the%20fyrom.pdf (Accessed 15 June 2021)
132. „Грци рекли не кредиторима”, *РТВ, Бета, Танјуг*, 5. 7. 2015, Доступно преко: http://rtv.rs/sr_lat/evropa/referendum-grci-rekli-ne-kreditorima_617079.html (Пристапуљено 16. јуна 2021)
133. „Грција игра игри и купува време”, *Deutsche Welle*, 21. 1. 2012, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B3%D1%80%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0-%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B8-%D0%B8-%D0%BA%D1%83%D0%BF%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5/a-15682428> (Accessed 17 June 2021)
134. Grozdanovska Dimishkovska Ljubica, „Macedonia”, in *Freedom House, Nations in Transit 2014*, Available from: freedomhouse.org/report/nations-tansit/2014/macedonia (Accessed 17 September 2020)

135. „Груевски: Членство во Еу и НАТО; но не по цена на идентитот”, *Макфаксплус*, 26. 2. 2012, Available from: [Груевски: Членство во ЕУ и НАТО, но не по цена на идентитот \(makfax.com.mk\)](http://makfax.com.mk) (Accessed 17 June 2021)
136. „Груевски: Грција воопшто не се труди да се најде решение, целиот притисок се префрла врз Македонија”, *Стратешки приоритети*, Влада на Република Северна Македонија, 18. 10. 2011, Available from: <https://vlada.mk/node/243> (Accessed 17 June 2021)
137. „Gruevski najavio da će deponovati ostavku”, *Al Jazeera*, 14. 1. 2016”, Dostupno preko: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2016/1/14/gruevski-najavio-da-ce-deponovati-ostavku> (Pristupljeno 18. juna 2021)
138. „Груевски објави: Одиме на избори”, *Сакам да кажам*, 14. 4. 2016, Available from: <https://sdk.mk/index.php/makedonija/gruevski-objavi-odime-na-izbori/> (Accessed 16 June 2021)
139. „Груевски: Полна поддршка од Путин за економските проекти, нов импулс во продлабочување на соработката”, Влада на Република Северна Македонија, 21. 6. 2012. Available from: <https://vlada.mk/node/3586> (Accessed 16 June 2021)
140. „Груевски: Средбата со Бајден потврда на стратешкото партнерство со САД”, Влада на Република Северна Македонија, 12. 1. 2016, Available from: <https://vlada.mk/node/11730> (Accessed 17 June 2021)
141. „Груевски и Путин се заложиле за продлабочена економска соработка”, *Deutsche Welle*, 21. 6. 2012, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BD-%D1%81%D0%B5-%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B0/a-16041698> (Accessed 16 June 2021)
142. „Груевски во Москва за потпишување на договорот за Јужен тек”, *Радио Слободна Европа*, 23. 7. 2013, Available from: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/25054020.html> (Accessed 16 June 2021)
143. Hafner Asja, „Šta je ostalo iza Arapskog proljeća deset godina kasnije”, *Slobodna Evropa*, 16. 12. 2020, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/šta-je-ostalo-iza-arapskog-proljeća-deset-godina-kasnije-/31004010.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)
144. Халили Албулена, Афири Фатмир, „Македонија помеѓу интеграцијата во евро-атлантските структури и балканската геополитика“, *Евро-Атлантските Перспективи на Република Македонија: проблеми, предизвици и политичка реалност по неуспехот на Самитот на НАТО во Букурешт 2008*, Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово, Република Македонија, 2009, 115–131 Available from: <https://www.seeu.edu.mk/files/research/NATO-mk.pdf> (Accessed 16 June 2021)
145. Hajdar Una, „Bivši pripadnici OVK odali poštu ubijenima u Kumanovu”, *Balkan Insight*, 26. 5. 2016, Dostupno preko: <https://balkaninsight.com/2015/05/26/biv%C5%A1i-pripadnici-ovk-odali-po%C5%A1tu-ubijenima-u-kumanovu/?lang=sr> (Pristupljeno 18. juna 2021)
146. Hajdar Una, „Porodice ubijeni Albanaca otišle u Makedoniju po njihova tela”, *Balkan Insight*, 21. 5. 2015, Dostupno preko: <https://balkaninsight.com/2015/05/21/porodice-ubijenih-albanaca-oti%C5%A1le-u-makedoniju-po-njihova-tela/?lang=sr> (Pristupljeno 16. juna 2021)

147. „Халили: Албанците се солидарни со Македонците во спорот со Бугарија, но тоа нема да трае вечно”, *Expres.mk*, 8. 12. 2020, Available from: <https://www.expres.mk/halili-albancite-se-solidarni-so-makedoncite-vo-sporot-so-bugarija-no-toa-nema-da-trae-vechno/> (Accessed 16 June 2021)
148. Hanrieder Wolfram F., „Actor Objectives and International Systems”, *The Journal of Politics*, Vol. 27, No. 1. (Feb., 1965), pp. 109-132, Princeton University, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0022-3816%28196502%2927%3A1%3C109%3AAOAI%3E2.0.CO%3B2-P> (Accessed 16 June 2021)
149. Hanrieder Wolfram F., *The short American century: The Rise and Decline of American Foreign Policy*, University of California, Santa Barbara, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0043-4078%28198403%2937%3A1%3C176%3ATSACTR%3E2.0.CO%3B2-B> (Accessed 20 June 2021)
150. Hanrieder Wolfram F., *Towards a Synthesis – a review: Approaches to Comparative and International Politics. by R. Barry Farrell*, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0043-8871%28196804%2920%3A3%3C480%3AIACPTA%3E2.0.CO%3B2-V> (Accessed 18 June 2021)
151. Harris Mike, „Macedonia: media freedom sliding backwards”, in *Index on Censorship* (1 December 2011), Available from: www.indexoncensorship.org/2011/12/macedonia-media-freedom-sliding-backwards/ (Accessed 17 September 2020)
152. Hey Jeanne A. K. (ed.), *Small States in World Politics*, Linne Rienner Publishers, London, 2003, Available at: https://books.google.rs/books?hl=sr&lr=&id=WP1_k2RGoMC&oi=fnd&pg=PP11&dq=foreign+policy+strategy+small+states&ots=QEeI4gmODu&sig=6-SNbVEUFziKT41SajAp5J89Mwo&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Accessed 5 June 2021)
153. Hopkins Valerie, „What Happened in Macedonia, and Why”, *The Atlantic*, Apr 28, 2017, Available from: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/04/macedonia-parliament-zaev-nationalist-violence-eu-europe/524733/> (Accessed 17 September 2020)
154. „Хронологија на односите со ЕУ”, Секретаријат за европска прашања, Влада на Република Северна Македонија, Available from: <https://www.sep.gov.mk/post/?id=8#.YEyHf51KhPZ> (Accessed 7 June 2021)
155. Hübner Christine, Eichhorn Jan, Molthoff Luuk, *It's the EU, not Western Balkan Enlargement... French Public Opinion on EU Membership of the Western Balkans*, Open Society, European Policy Institute, 2021, Available from: <https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/86b64122-f094-4576-a747-f493cbd86f8b/it%E2%80%99s-the-eu-not-western-balkan-enlargement-20210201.pdf> (Accessed 23 June 2021)
156. ICG, „Macedonia: Still Sliding”, *Balkans Briefing*, 27 July 2001, Available from: <https://crisisgroup.org/file/3270/download?token=uFP64hTa> (Accessed 1 September 2020)
157. ICG, *The Albanian Question in Macedonia: Implications of the Kosovo Conflict for Inter-Ethnic Relations in Macedonia, 1998*, Available from: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/macedonia/albanian-question-macedonia> (Accessed 2 September 2020)
158. ICG, „Macedonia War on Hold”, *Balkans Briefing*, 15 August 2001, Available from: <https://crisis-group.org/file/3271/download?token=5DcCB41O> (Accessed 1 September 2020)
159. ICG, „Macedonia Ten Years after the Conflict”, ICG Report, No. 212 11 August 2011, Available from: <https://www.crisisgroup.org/file/1505/download?token=Lne1koMa> (Accessed 1 September 2020)

160. ICG, „Macedonia: Defusing the Bombs”, ICG Briefing, No.75, 9 July 2015, Available from: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/macedonia/macedonia-defusing-bombs> (Accessed 1 September 2020)
161. ICG, “Macedonia: War on Hold,” Balkans Briefing, 15 August 2001, <https://www.crisisgroup.org/file/3271/download?token=5DcCB4IO> (Accessed 6 August 2020); Ripiloski and Pendarovski, “Macedonia and the Ohrid Framework Agreement”; Lamont, International Criminal Justice and the Politics of Compliance.
162. „Илјада Косовци денеска ги оплакувале албанските милитанти убиени во Македонија”, *Појтепс*, 26. 5. 2015, Available from: <http://www.mkd.mk/makedonija/politika/iljada-kosovci-gi-oplakuvale-albanskite-militanti-ubieni-vo-makedonija-foto> (Accessed 18 June 2021)
163. „И Македонците и Албанците се согласни проблемот со името да се решава на референдум”, *МКД*, 25. 12. 2017, Available from: <https://www.mkd.mk/makedonija/politika/i-makedoncite-i-albancite-se-soglasni-problemot-so-imeto-da-se-reshava-na> (Accessed 16 June 2021)
164. „IMF Survey: World Leaders Launch Action Plan to Combat Financial Crisis”, International Monetary Fund, November 15, 2008, Available from: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sonew111508a> (Accessed 16 June 2021)
165. Morozov Evgeny, „Facebook and Twitter are just places revolutionaries go”, *Guardian*, 7. 3. 2011., Available from: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/mar/07/facebook-twitter-revolutionaries-cyber-utopians> (Accessed 17 June 2021)
166. „Илегална миграција“, Агенција за разузнавање на Република Северна Македонија, Available from: <https://ia.gov.mk/ekot.html> (Accessed 20 May 2021)
167. Пиев Ivo et al., „European neighborhood policy - a new attitude towards the 'Southern neighbors'”, In: Kalina Panayotova (pr.), *Arab Spring: Hopes for Change and Challenges to the EU Foreign and Security Policy* Centre for European and International Studies, Friedrich Ebert Stiftung Sofia, 2012, pp. 10–12, Available from: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sofia/09400.pdf> (Accessed 17 June 2021)
168. „Инциденти и протести пред и во Собрание на РМ”, *Радио Слободна Европа*, 24. 12. 2012, Available from: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/24807393.html> (Accessed 17 June 2021)
169. „Интервју на претседателот на СДСМ, Зоран Заев за Призма”, Available from: <http://arhiva.sdsrm.org.mk/default.aspx?mId=55&agId=4&articleId=13420> (Accessed 17 June 2021)
170. „ИРИ: Висока поддршка за ЕУ и НАТО, спроти референдумот”, *Voice of America*, 28. 8. 2018, Available from: <https://mk.voanews.com/a/iri-poll-macedonia-/4548832.html> (Accessed 16 June 2021)
171. *Историја и апокрифи - демитологизација на 2001 - дебата*, Фондација Институт отворено општество – Македонија, Скопје 2010, Available from: <https://fosm.mk/CMS/Files/Documents/fioom-kniga-istorija-i-apokrifi-demitologizacija.pdf> (Accessed 18 June 2021)
172. „Ivanov: Povlačim pomilovanje”, *RTS*, 27. 5. 2016, Dostupno preko: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/2333014/-ivanov-povlacim-pomilovanje.html> (Pristupljeno 18. juna 2021)

173. „Иванов ја поништи аболицитјата за 22 политичари, кои се на листата?“, *Фактор*, 27. 5. 2016, Available from: <https://faktor.mk/ivanov-ja-ponishti-abolitsijata-za-22-politichari-koi-se-na-listata> (Accessed 18 June 2021)
174. „Ivanov: Makedonija brani EU od EU“, *NI, Beta*, 7. 3. 2006, Dostupno preko: <https://rs.n1info.com/region/a140884-ivanov-o-izbeglickoj-krizi/> (Pristupljeno 16. juna 2021)
175. „Ivanov: Priliv migranata povećao tenzije u Makedoniji“, *NI, Tanjug*, 22. 11. 2015, Dostupno preko: <https://rs.n1info.com/region/a111547-ivanov-priliv-migranata-povecao-tenzije-u-makedoniji/> (Pristupljeno 15. juna 2021)
176. „Ivanov ponovio da od Zaeva očekuje garancije za unitarnost Makedonije“, *Insajder*, 10. 5. 2017, Dostupno preko: <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/4604/> (Pristupljeno 2. juna 2021)
177. „Иванов му го додели мандатот на Заев“, *Призма*, 17. 5. 2017, Available from: <https://prizma.mk/ivanov-mu-go-dodeli-mandat-na-zaev/> (Accessed 3 June 2021)
178. „ИЗВЕШТАЈ Парламентарни избори 2006“, Граѓанска асоцијација МОСТ, 2006, Available from: <https://web.archive.org/web/20120907121256/http://www.most.org.mk/images/transparency/Parliamentary%20elections%202006/report/Report%20Parlamentarni%20izbori%20MKD.pdf> (Accessed 16 June 2021)
179. „Izbori u Makedoniji 5. juna, opozicija bojkotuje“, *Радио Слободна Европа*, 15. 4. 2016, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/27676720.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)
180. „Izbori u Makedoniji 1. juna“, *BBC Serbian*, 12. 4. 2008, Available from: https://www.bbc.com/serbian/news/2008/04/080411_macedonia (Accessed 15 June 2021)
181. „Изјава за првичните наоди и заклучоци“, Меѓународна набљудувачка мисија за изборите (МНМИ) поранешна југословенска република Македонија, 2014, Available from: <https://www.oscepa.org/documents/election-observation/election-observation-statements/north-macedonia/statements-10/2328-2014-parliamentary-mkd/file> (Accessed 17 June 2021)
182. „Извештај за напредокот на Република Македонија за 2014 година Документи РМ/ЕУ“, Меѓународна соработка, Собрание на Република Северна Македонија. Available from: <https://www.sobranie.mk/dokumenti-rm-eu-cbb3490c-fe7d-4750-82f4-67c619c46a6a.nspix> (Accessed 23 June 2021)
183. Jančeva Ljubica, „Konstituisanje nezavisne i suverene Republike Makedonije (1990-1992)“, Dostupno preko: https://yuhistorija.com/serbian/jug_druga_txt01c5.html (Pristupljeno 3. juna 2021)
184. „Joint Communication to the European Council, The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee and The Committee of the Regions“, European Commission, Brussels, 2011, Available from: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0200:FIN:en:PDF> (Accessed 17 June 2021)
185. „Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Council of the European Union, Vilnius, 7 May 2009, Available from: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/139765.pdf (Accessed 17 June 2021)

186. Каратина Јонев, „Сајбер тероризам и употреба сајбер простора у терористичке сврхе”, *Безбедност*, бр. 2, 2016, Доступно преко: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0409-2953/2016/0409-29531602206J.pdf> (Проступљено 23. јуна 2021)
187. Јовановић-Дамјановска Сава, ”‘Антиквизација Македоније’ - Милиони евра за митове”, *НИН*, бр. 3138, 2011. Доступно преко: [НИН online \(nin.co.rs\)](http://ninaonline.nin.co.rs) (Приступљено 17. јуна 2021)
188. Јовановски Милчо, „Сликата е позитивна - една од првите пораки од Самитот на НАТО во Охрид”, *Deutsche Welle*, 29. 6. 2007, Available from: [Сликата е позитивна - една од првите пораки од Самитот на НАТО во Охрид | Теми на денот | DW | 29.06.2007](http://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%86%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BB%D0%BE-%D0%BE%D0%B4-%D0%B5%D1%83/a-18638644) (Accessed 16 June 2021)
189. Јовић-Лазич Ана, „Источно партнерство Европске уније”, *Европско законодавство*, бр. 29-30, година VIII, стр. 137-144, Доступно преко: http://diplomacy.bg.ac.rs/pdf/E_Zakonodavstvo/29-30/29_14_AJovic.pdf (Приступљено 17. јуна 2021)
190. Јордановски Зоран/Георгиевски Борис, „Македонија оставена на цедило од ЕУ”, *Deutsche Welle*, 10. 8. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%86%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BB%D0%BE-%D0%BE%D0%B4-%D0%B5%D1%83/a-18638644> (Accessed 15 June 2021)
191. Јордановски Зоран, „Македонија ќе ја надмине ситуацијата”, *Deutsche Welle*, 3. 4. 2008, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%9C%D0%B5-%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B5-%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0/a-3242650> (Accessed 16 June 2021)
192. Јордановски Зоран, „Македонија најнестабилна и најзагрозена”, *Deutsche Welle*, 5. 11. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%98%D0%BD%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%98%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D0%B0/a-18830399> (Accessed 15 June 2021)
193. Јордановски Зоран, „Соседите ја подгреваат кризата во Македонија”, *Deutsche Welle*, 12. 5. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B3%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-18446844> (Accessed 18 June 2021)
194. Јордановски Зоран, „Трагично потфрлување на ЕУ во Македонија”, *Deutsche Welle*, 2. 7. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%84%D1%80%D0%BB%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D1%83-%D0%B2%D0%BE-%D0%B5%D1%83/a-18446844> (Accessed 18 June 2021)

[%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-18558132](#) (Accessed 17 June 2021)

195. Јордановски Зоран, „Во Брисел веќе вошто не сакаат да го примаат Груевски”, *Deutsche Welle*, 8. 5. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B2%D0%BE-%D0%B1%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BB-%D0%B2%D0%B5%D1%9C%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%BE-%D0%BD%D0%B5-%D1%81%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%B4%D0%B0-%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%B0%D1%82-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8/a-18439036> (Accessed 17 June 2021)
196. Јовановски Борјан, „Опозицијата го напушти во Собранието”, *Voice of America*, 24. 12. 2014, Available from: <https://mk.voanews.com/a/opposition-quits-parliament/1571552.html> (Accessed 17 June 2021)
197. Јовановски Zoran, „20 godina nezavisnosti Makedonije”, *Deutsche Welle*, 8. 9. 2011, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/20-godina-nezavisnosti-makedonije/a-15371575> (Pristupljeno 15. 6. 2021)
198. Јованоски Милчо, „Иванов: И по Рамловниот договор, чеканата на ЕУ”, *Deutsche Welle*, 12. 8. 2011, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2-%D0%B8-%D0%BF%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80-%D0%B2%D0%BE-%D1%87%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B5%D1%83/a-15313649> (Accessed 15 June 2021)
199. Јованоски Милчо, „Села: Македонија - бинационална држава”, *Deutsche Welle*, 12. 7. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0-%D0%B4%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0/a-18579575> (Accessed 18 June 2021)
200. Kabok Jožef, „Globalna ekonomska kriza i njene posledice na finansiranje ustanova visokog obrazovanja u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini”, *Škola biznisa*, Broj 3/2010, 2010, Dostupno na: <http://www.vps.ns.ac.rs/SB/2010/3.11.pdf> (Pristupljeno 16. juna 2021)
201. Kegley Charles W., „Assumptions and Dilemmas in the Study of American Foreign Policy Beliefs: A Caveat”, *International Studies Quarterly*, Vol. 30, No. 4, Dec. 1986, pp. 447-471, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0020-8833%28198612%2930%3A4%3C447%3AAAADITS%3E2.0.CO%2B2-%23> (Accessed 18 June 2021)
202. Kegley Charles W., R. Wittkopf Eugene, „Structural Characteristics of International Influence Relationships: A Replication Study”, *International Studies Quarterly*, Vol. 20, No. 2. (Jun., 1976), pp. 261-299, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0020-8833%28197606%2920%3A2%3C261%3ASCOIIR%3E2.0.CO%3B2-C> (Accessed 17 June 2021)
203. Kilibarda Milica, Nikčević Aleksandra, Milić Darja, Mićunović Aleksandra, *Globalna finansijska kriza i odgovor Evropske unije*, Sektor za istraživanja i statistiku direkcija za monetarnu politiku i fiskalna istraživanja Centralna banka Crne Gore, Podgorica 2011, Dostupno preko: https://www.cbcbg.me/slike_i_fajlovi/fajlovi/publikacije/radne_studije/globalna_finansijska_kriz_a.pdf (Pristupljeno 16. juna 2021)

204. Kirovski Atanas, „Makedonski izbori, pitanja umjesto odgovora”, *Al Jazeera Balkans*, 29. 4. 2014, Dostupno preko: <https://balkans.aljazeera.net/opinions/2014/4/29/makedonski-izbori-pitanja-umjesto-odgovora> (Pristupljeno 17. juna 2021)
205. Клековски Сашо, *Спорот за името Македонија – ставови на јавност*, Македонски центар за меѓународна соработка – Институт за демократија Социетас цивилис, Скопје, 2011, Available from: <https://idsos.org.mk/wp-content/uploads/2009/08/sporot-za-imeto-makedonija-2011.pdf> (Accessed 15 June 2021)
206. „Ko je i šta naučio iz petodnevnog rata Rusije i Gruzije?”, *Radio Slobodna Evropa*, 9. 8. 2018, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-gruzija-rat-sukob-putin-saka%C5%A1vili-/29420192.html> (Pristupljeno 14. juna 2021)
207. Kocaqi Elena, „The Austria-Hungarian Ultimatum to Serbia of October 1913”, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol. 3 (8) April 2012 Available from: <http://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/11246/10856> (Accessed 25 June 2021), p. 128
208. Колозова Катерина (ед.), „Поларизирачкиот дискурс и влијанието врз политичката и социјалната поларизација во македонското општество -Работна верзија Поларизирачкиот дискурс и влијанието врз политичката и социјалната поларизација во македонското општество -Работна верзија”, Институт за општествени и хуманистички науки, Скопје, Available from: <http://www.issos.edu.mk/wp-content/uploads/2019/11/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81-%D0%B8-%D0%B2%D0%BB%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%B2%D1%80%D0%B7-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B8-%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BE%D0%BF%D1%88%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf> (Accessed 17 June 2021)
209. Koteska Jasna, „Tri koraka ka diktaturi”, *Deutsche Welle*, 23. 5. 2006, Available from: <https://www.dw.com/sr/tri-koraka-ka-diktaturi/a-19277008> (Accessed 16 June 2021)
210. „Крај за антиквизацијата: Прво името, потоа и учебницит”, *Deutsche Welle*, 11. 6. 2018, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%98-%D0%B7%D0%B0-%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B2%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B2%D0%BE-%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B0-%D1%83%D1%87%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B5/a-44153430> (Accessed 17 June 2021)
211. „Кратка анализа бр.1 Македонската етничка политика оо Охридскиот договор - Прашањето на новиот Закон за границите на локалната самоуправа”, Центар за истражување и креирање политики, Скопје, 2005, Available From: <http://www.crpm.org.mk/wp-content/uploads/2012/03/Policy-Brief-N.1.Makedonski.pdf> (Accessed 16 June 2021)

212. „Krim za pripajanje Rusiji”, SAd i EU osuđuju referendum, *Voice of America*, 6. 3. 2014, Dostupno preko: <https://www.glasamerike.net/a/ukraine-crimea-parliament-russia/1865756.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)
213. Kustre Matthias, „ГРУЗИЈСКО-РУСКИ ПАТ 2008. ГОДИНЕ”, *Војно дело*, 2014, Доступно преко: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2014/0042-84261402023K.pdf> (Пристапљено 17. јуна 2021)
214. Kuzmanovski Blagoja, „Kumanovska grupa kriva za terorizam”, *Radio Slobodna Evropa*, 2, 11. 2017, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kumanovska-grupa-terorizam-skoplje/28831607.html> (Pristupljeno 18. juna 2021)
215. Kuzmanovski Blagoja, „Makedonija - godinu obeležili izbori”, *Radio Slobodna Evropa*, 30. 12. 2014, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/makedonija-godinu-obelezili-izbori/26769434.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)
216. Kuzmanovski Blagoja, „Makedonija: VMRO-DPMNE odnela pobedu na izborima”, *Radio Slobodna Evropa*, 6. 6. 2011, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/vmro-dpmne-odnela-pobedu-na-izborima/24225202.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)
217. Лакић Данијела, „Утицај проширења Еврпске уније на процес интеграција”, докторска дисертација, Факултете политичких наука УНниверзитета у Београду, Београд, 2015, Доступно преко: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/3111/Disertacija.pdf?sequence=6&isAllowed=y> (Пристапљено 17. јуна 2021)
218. Лазански Мирослав, „Неуспешан самит НАТО-а”, *Политика*, 3. 4. 2008, Доступно преко: <http://www.politika.rs/scc/clanak/38321/Neuspesan-samit-NATO-a> (Пристапљено 16. јуне 2021)
219. Less, Timothy, „Macedonia is reaching crisis point and the West is looking the other way”, *The Independent*, 2 June 2016, Available from: <https://www.independent.co.uk/voices/macedonia-reaching-crisispoint-the-west-is-looking-the-other-way-a7061541.html> (Accessed 15 September 2020)
220. Less, Timothy, „Macedonia’s Crisis Has Become Existential”, *Balkan Insight*, 6th March 2017, Available from: <https://balkaninsight.com/2017/03/06/macedonia-s-crisis-has-become-existential-03-06-2017/> (Accessed 14 September 2020)
221. „Letter dated 28 February 1999 from the representatives of Bulgaria and the former Yugoslav Republic of Macedonia to the United Nations addressed to the Secretary-General”, General Assembly, Ssecurity Council, Available from: <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/53/855> (Accessed 16 June 2021)
222. Lopandić Duško, „Pre i nakon Soluna – Rezultati Samita Evropske unije i zemalja Zapadnog Balkana”, Duško Lopandić (ur.), *EU i Balkan – šta posle Soluna?*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2003, Dostupno preko: <http://emins.rs/sr/aktivnosti/konferencije/solun/pdf/radovi/lopandic.pdf> (Pristupljeno 15. septembra 2020)
223. *Lord Acton writes to Bishop Creighton that the same moral standards should be applied to all men, political and religious leaders included, especially since “Power tends to corrupt and absolute power corrupts absolutely” (1887)*, Liberty fund, Available from: <https://oll.libertyfund.org/quote/lord-acton-writes-to-bishop-creighton-that-the-same-moral-standards-should-be-applied-to-all-men-political-and-religious-leaders-included-especially-since-power-tends-to-corrupt-and-absolute-power-corrupts-absolutely-1887> (Accessed 26 June 2021)

224. Lukić Filip, „Solunsko obećanje – 14 godina kasnije”, *European Western Balkans*, 21. 6. 2017, Available from: <https://europeanwesternbalkans.rs/solunsko-obecanje-14-godina-kasnije/> (Accessed 16 June 2021)
225. Лупевска Созен Снежана, „Кључ за вистината -Код интервју со еден од избеганите терористи од Диво Насеље и состојбата во Куманово”, Trinity plus Production, Tetma, 2015, Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=L5tptpmINTg> (Accessed 16 June 2021)
226. „Macedonia: defusing the bombs”, Briefing No 75, International Crisis Group, Skopje/Brussels, 2015, Available from: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/macedonia/macedonia-defusing-bombs> (Accessed 18 June 2021)
227. „Macedonia Parliament Storm by Protestors in Skopje”, *BBC News*, 28 April 2017, Available from: <https://www.bbc.com/news/world-europe-3973886> (Accessed 2 September 2020).
228. „Macedonia Violence Ignites Fears of Renewed Ethnic Conflict”, *Financial Times*, 11 May 2015, Available from: <https://www.ft.com/content/26688ba0-f7cb-11e4-9beb-00144feab7de> (Accessed 2 September 2020)
229. Madhun Loaj, Korumpirane elite sve dalje od naroda”, *Deutsche Welle*, 13. 6. 2017, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/korumpirane-elite-sve-dalje-od-naroda/a-39229330> (Pristupljeno 17. juna 2021)
230. Maggiotto Michael A., Wittkopf Eugene R., „American Public Attitudes toward Foreign Policy”, *International Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 4. (Dec., 1981), pp. 601-631, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0020-8833%28198112%2925%3A4%3C601%3AAPATFP%3E2.0.CO%3B2-D> (Accessed 16 June 2021)
231. „Makedonija dobila status kandidata za EU”, *Deutsche Welle*, 17. 12. 2005, Available from: <https://www.dw.com/sr/makedonija-dobila-status-kandidata-za-eu/a-2654148> (Accessed 15 June 2021)
232. „Македонија ја тужи Грција”, *Deutsche Welle*, 17. 11. 2008, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%98%D0%B0-%D1%82%D1%83%D0%B6%D0%B8-%D0%B3%D1%80%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-3800110> (Accessed 16 June 2021)
233. „Македонија најмногу тргувала со Германија”, *Deutsche Welle*, 8. 1. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%98%D0%BC%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%83-%D1%82%D1%80%D0%B3%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B0-%D1%81%D0%BE-%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-17348201> (Accessed 23 June 2021)
234. „Makedonija podijeljena zemlja”, *Deutsche Welle*, 13. 4. 2014, Dostupno na: <https://www.dw.com/bs/makedonija-podijeljena-zemlja/a-17561701> (Pristupljeno 7. juna 2021)
235. „Македонија треба да стане членка на НАТО што е можно поскоро”, *Radio Slobodna Evropa*, 5. 4. 2008, Available from: <https://www.slobodnaevropa.mk/a/1486846.html> (Accessed 22 June 2021)
236. „Македонската делегација го напушта самитот во Букурешт. САД ќе ја гарантираат безбедноста на земјава!”, *Ohridnews*, 3. 4. 2008, Available from: <https://www.ohridnews.com/makedonskata-delegatsija-go-napushta-samitot-vo-bukuresht-sad-ke-ja-garantiraat-bezbednosta-na-zemjava/> (Accessed 16 June 2021)

237. „Македонски Албанци у НАТО и ЕУ са или без Македоније”, Радио-телевизија Војводине, 2. 11. 2009, Available from: http://www.rtv.rs/sr_ci/region/makedonski-albanci-nato-i-eu-sa-ili-bez-makedonije_156250.html (Accessed 10 September 2020)
238. Marusic, Sinisa Jakov, „Macedonia Court Gives Gruevski Two Year Sentence”, *Balkan Insight*, 23 May 2018, Available from: <https://balkaninsight.com/2018/05/23/gruevski-sentence-05-23-2018> (Accessed 2 September)
239. Marusic, Sinisa Jakov, „Macedonia’s Albanians Urged to Reject Gruevski Coalition”, *Balkan Insight*, 17 January 2017, Available from: <https://balkaninsight.com/2017/01/18/ramadani-macedonia-albanians-must-resist-gruevski-s-tricks-01-17-2017/> (Accessed 5 August 2020)
240. „Makedonija - Nacionalisti nisu uspjeli – 2004-11-08”, *Voice of America*, 8. 11. 2004, Available from: <https://ba.voanews.com/a/a-29-a-2004-11-08-1-1-86182457/684856.html> (Accessed 16 June 2021)
241. „Македонија и ЕУ во 2005”, *BBCMacedonian.com*, 29. Декември 2005, Available from: http://www.bbc.co.uk/macedonian/news/story/2005/12/printable/051229_macedonia_eu.shtml (Accessed 15 June 2021)
242. „Makedonija: izbori kao ispit zrelosti”, *Deutsche Welle*, 2. 6. 2008, Available from: <https://www.dw.com/hr/makedonija-izbori-kao-ispit-zrelosti/a-3379212> (Accessed 16 June 2021)
243. „Македонија остана без 27 милиони евра од ИПА-фондовите”, *Deutsche Welle*, 2. 7. 2016, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B7-27-%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B8-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B0-%D0%BE%D0%B4-%D0%B8%D0%BF%D0%B0-%D1%84%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5/a-19373644> (Accessed 16 June 2021)
244. „Makedonski mirovni proces pobjeđuje – 2004-11-11”, *Voice of America*, 11. 11. 2004, Dostupno preko: [Makedonski mirovni proces pobjeđuje - 2004-11-11 \(glasamerike.net\)](http://glasamerike.net/makedonski-mirovni-proces-pobjeđuje-2004-11-11) (Pristupljeno 16. juna 2021)
245. Maksimović Marina, „EU - nije do vas, do nas je”, *Deutsche Welle*, 19. 12. 2019, Dostupno preko: <https://www.dw.com/bs/eu-nije-do-vas-do-nas-je/a-50896687> (Pristupljeno 17. juna 2021)
246. Mantojfel Ingo, „Na silu ne odgovarati silom”, *Deutsche Welle*, 22. 8. 2008, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/na-silu-ne-odgovarati-silom/a-3585598> (Pristupljeno 17. juna 2021)
247. Mantojfel Ingo, „Promjena u odnosima Zapada prema Rusiji”, *Deutsche Welle*, 27. 8. 2008, Dostupno preko: <https://www.dw.com/hr/promjena-u-odnosima-zapada-prema-rusiji/a-3596159> (Pristupljeno 17. juna 2021)
248. Марковски Данчо, *Современи дипломатски методи и нивната примена во македонската дипломатија*, Friedrich Ebert Stiftung, Скопје 2017, Available at: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/14052.pdf> (Accessed 20. 5. 2021)
249. Matić Srećko, Ivanović Ivana, „Politička kriza ugrožava ambicije Skoplja prema Eu”, *Deutsche Welle*, 23. 2. 2013, Dostupno preko: <https://www.dw.com/hr/politi%C4%8Dka-kriza-ugro%C5%BEava-ambicije-skopja-prema-eu/a-16624007> (Pristupljeno 17. juna 2021)

250. Матиќ Среќко, Јордановски Зоран, Хронологија на распадот на СФРЈ, *Deutsche Welle*, 31. 8. 2010, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%85%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%84%D1%80%D1%98/a-5873024-0> (Accessed 5 June 2021)
251. McCormick James M., Wittkopf Eugene R., „Bipartisanship, Partisanship, and Ideology in Congressional-Executive Foreign Policy Relations, 1947-1988”, *The Journal of Politics*, Vol. 52, No. 4. (Nov., 1990), pp. 1077-1100, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0022-3816%28199011%2952%3A4%3C1077%3ABPAIC%3E2.0.CO%3B2-5> (Accessed 17 June 2021)
252. „Меѓународна соработка”, Собрание на Република Северна Македонија, Available from: <https://www.sobranie.mk/r-makedonija-na-pat-kon-eu.nspx> (Accessed 6 June 2021)
253. „Меѓународни односи - надворешна политика - Интеграцијата во евро-атлантските структури е приоритет на Македонија”, Проект за децентрализирана соработка, Доња Нормандија - Македонија. Available from: <http://bn-mk.org/mk/content/%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.html> (Accessed 12 June 2021)
254. Mihajlović Branka, „Ljubomir Frčkoski: Sukobi u Makedoniji nisu deo plana 'Velike Albanije'”, *Radio Slobodna Evropa*, 10. 5. 2015, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/ljubomir-frckoski-sukobi-u-makedoniji-nisu-deo-plana-velike-albanije/27008407.html> (Pristupljeno 18. juna 2021)
255. Миладиновић Александар *Intervju petkom: „NATO je u ovom trenutku bitniji od pregovora sa EU” za Severnu Makedoniju, kaže predsednik Stevo Pendarovski*, BBC, 27. 3. 2020, Available from: <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-52057501> (Accessed 10 September 2020)
256. Miladinović Aleksandar, „Bojkor izbora na Balkanu: Iskustva odluke da se ne izlazi u izbornu trku”, *BBC Serbian*, 1. 9. 2009, Dostupno preko: <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-49525689> (Pristupljeno 17. juna 2021)
257. Милчевски Илија, Коровешовска Фани, *Билатералните односи меѓу Република Македонија и државите од Југоисточна Европа - Преглед на ратификуваните билатерални договори - студија*, Собрание на Република Македонија, Парламентарен институт, Скопје, 2017, Available from: <https://www.sobranie.mk/content/PI/4.%20%D0%91%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%20%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%84%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8.pdf> (Accessed 16 June 2021)
258. Milošević Bojana, „Socijalne mreže o Arapsko proleće”, pregledni rad, *Communication Management Quaterly: Časopis za upravljanje komuniciranjem*, 26, 2013, str. 91–108, Dostupno preko: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1452-7405/2013/1452-74051327091M.pdf> (Pristupljeno 16. juna 2021)
259. „Министри финансија ЕУ о Грчкој”, *PTC*, 16. 2. 2010, Dostupno preko: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/505641/ministri-finansija-eu-o-grckoj-.html?email=yes> (Pristupljeno 15. juna 2021)

260. Мирчев Димитар, „Бегалската криза: како влијае на Геополитичката положба на Македонија”, акад. Владо Камбовски, Димитар Мирчев, Абдулкадар Мемеди(ed.), *Геополитичката и геостратежиската положба на Република Македонија во услови на мигрантската и гегалска криза*, Зборник на трудови од Конференцијата одржана на 21 март 2016, Скопје, 2017, pp. 107–122, Available from: [file:///c:/users/tanjung/downloads/manu%20-%20politikata%20na%20otvoreni%20vrati%20nasproti%20politikata%20na%20barieri%20\(1\).pdf](file:///c:/users/tanjung/downloads/manu%20-%20politikata%20na%20otvoreni%20vrati%20nasproti%20politikata%20na%20barieri%20(1).pdf) (Accessed 23 June 2021)
261. Мирчески Владимир, „Македонците и Албанците поделени за ЕУ и НАТО”, *Voice of America*, 24. 1. 2018, Available from: <https://mk.voanews.com/a/macedonia-nato-/4221895.html> (Accessed 16 June 2021)
262. Мирчески Владимир, „Постигнат договор, датумот за избори да се утврди до 31 август”, *Deutsch Welle*, 21. 6. 2016, Available from: <https://mk.voanews.com/a/macedonia-political-parties-/3428624.html> (Accessed 17 June 2021)
263. „ММФ предвида лошу 2009”, *BBC Serbian*, 21. 12. 2008, Dostupno na: https://www.bbc.com/serbian/news/2008/12/printable/081221_imf (Pristupljeno 16. june 2021)
264. *Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во Европската унија*, Скопје, 2004. Available from: https://www.sobranie.mk/wbstorage/files/nacionalna_strategija%2006.09.04.PDF (Accessed 15 September 2020)
265. „Национална концепција за безбедност и одбрана”, *Службен весник на Република Македонија*, број 42/2001 и 5/2003, Скопје, 2003. Available from: http://morm.gov.mk/?attachment_id=39383 (Accessed 15 September 2020)
266. „Национална концепција за безбедност и одбрана”, Собрание на Република Македонија, Скопје, 2003, Доступно на: <http://www.mod.gov.mk/wp-content/uploads/2017/11/nacionalna-koncepcija-za-bezbednost-i-odbrana.pdf> (Пристапуљено 5. 6. 2021)
267. „Национална стратегија за интеграција на Република Македонија во Европската унија”, Влада на Република Македонија, Скопје 2004, Available from: https://www.sobranie.mk/wbstorage/files/nacionalna_strategija%2006.09.04.PDF (Accessed 6 June 2021)
268. „Население/Population”, Државен завод за статистика, Available from: <https://www.stat.gov.mk/Publikacii/PDFGodisnik2013/03-Naselenie-Population.pdf> (Accessed 16 June 2021)
269. *НАТО членство*, официјален сајт на Министерството на надворешни работи на Република Северна Македонија, Available from: <https://www.mfa.gov.mk/mk/page/7/nato-chlenstv> (Accessed 29 August 2020)
270. Наумовски Васко, „Десет препораки за македонската надворешна политика во третата деценија од независноста”, у: Иван Дамјановски (ed.), *Политичка мисла _ Надворешна политика и аспекти на меѓународната дипломатија*, година 11, број 43, Скопје, 2013. pp. 23–32, Available from: <https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2013/10/pm%2043.pdf> (Accessed 18 June 2021)
271. Наумовски Васко, Спасеновски Александар, Андоновски Јован, *Република Македонија и Сојузна Република Германија – 25 година дипломатскии односи*, Фондацијата Конрад Аденауер, Скопје, 2018, Available from:

- https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=8b031647-ee8e-b0a9-a68d-7744e54960eb&groupId=252038 (Accessed 6 June 2021)
272. Сашо Нефовски, *Инвестициона политика – случајот со Република Македонија*, НБРМ, Скопје, 2007, Available from: <https://www.nbrm.mk/WBStorage/Files/3ta-nagrada-investiciona-politika-slucajot-so-RM0.pdf> (Accessed 23 June 2021)
273. „Nemački mediji: Bugarski narativ i pristupni pregovori”, *Deutsche Welle*, 2. 11. 2020, Available from: <https://www.dw.com/sr/nema%C4%8Dki-mediji-bugarski-narativ-i-pristupni-pregovori/a-55474374> (Accessed 16 June 2021)
274. „Никола Груевски: како реформаторот стана бегалец”, *Deutsche Welle*, 14. 11. 2018, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%BA%D0%B0%D0%BA%D0%BE-%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%86/a-46290450> (Accessed 16 June 2021)
275. „Nikola Gruevski: Grčka osporava ne samo ime nego i identitet Makedonaca”, *Nova srpska politička misao*, 25. 9. 2011, Dostupno preko: [Nikola Gruevski: Grčka osporava ne samo ime nego i identitet Makedonaca | Hronika \(nspm.rs\)](http://www.nspm.rs/nikola-gruevski-grcka-osporava-ne-samo-ime-nego-i-identitet-makedonaca) (Pristupljeno 17. juna 2021)
276. „Нимиц цека одговор од македонската страна”, *Deutsche Welle*, 28. 9. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D1%81-%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%86-%D1%87%D0%B5%D0%BA%D0%B0-%D0%BE%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80-%D0%BE%D0%B4-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0/a-17960067> (Accessed 16 June 2021)
277. „Novi protesti širom Makedonije”, *Al Jazeera*, 15. mart 2017. Dostupni preko: <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2017/3/15/novi-protesti-sirom-makedonije> (Pristupljeno 15. 6. 2021)
278. Новичић Жаклина (ур.), *Употреба силе у меѓународним односима*, Институт за меѓународну политику и привреду, Београд, 2018, Доступно преко: https://www.diplomacy.bg.ac.rs/pdf/knjige/2018_Zaklina_Novicic.pdf (Пристапуљено 17. јуна 2021)
279. „Обединети нации”, Министарство за надворешни работи, Република Северна Македонија, Available from: <https://www.mfa.gov.mk/mk/page/428/obedineti-nacii> (Accessed 3 June 2021)
280. „Одлука за прогласување на Уставот на Република Македонија”, Собрание на Република Македонија, Скопје, 17 ноември 1991 година, Available from: <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf> (Accessed 16 June 2021)
281. „Одлука за стапување на Република Македонија во членство во Северно-Атлантската договорна организација НАТО”, *Службен весник на Република Македонија*, Број 78, Год. XLIX, Скопје, 1993. Available from: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/91d136c2e341423f8ddd9b6d71d24cca.pdf> (Accessed 6 June 2021)

282. Ondruškova Iveta, „Zašto je počeo rat u Gruziji“, *Deutsche Welle*, 11. 8. 2008, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/za%C5%A1to-je-po%C4%8Deo-rat-u-gruziji/a-3554582> (Pristupljeno 17. juna 2021)
283. „Опозиционите пратеници доставија оставки во Собранието“, *Deutsche Welle*, 28. 5. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B8-%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE/a-17668785> (Accessed 17 June 2021)
284. „Osvrt na rusko-gruzijski razarajući rat“, *Slobodna Evropa*, 7. 8. 2018, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-gruzija-rat-razaranje-raseljeni-konflikt/29415435.html> (Pristupljeno 17. juna 2021)
285. „Осум година од немилите настани во Струга“, *Alon.mk*, 23. 7. 2012, Available from: <https://alon.mk/macedonia/osum-godini-od-nemilite-nastani-vo-str/> (Accessed 16 June 2021)
286. „Ова е Тиранската платформа“, *Нет прес*, 17. март 2017, Available from: <https://netpress.com.mk/ova-e-tiranskata-platforma/> (Accessed 15 June 2021)
287. „Overview of the Federal Reserve System“, United States of America Available from: https://www.federalreserve.gov/aboutthefed/files/pf_1.pdf (Accessed 16 June 2021)
288. Падори-Кленке Силвера, „Балканот одново во германскиот политички фокус?“, *Deutsche Welle*, 11. 6. 2014, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%82-%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%B2%D0%BE-%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D1%84%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%81/a-17695682> (Accessed 15 June 2021)
289. Papandreou Giorgos (pr.), *General Affairs and External Relations*, 2518th Council meeting, European Commission, Luxemburg, 2003, Available from: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/76201.pdf (Accessed 15 June 2021)
290. „Парламентарни избори 2006 – Саопштение за конечни збирни резултати од гласањето“, Државна изборна комисија, Република Македонија, 2006, Available from: https://izbornaarhiva.mk/dokumentacija/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%20%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%202006/4_%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%20%D0%BE%D0%B4%20%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BBD1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%87%D0%BD%D0%B8%20%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%BD%D0%B8%20%D0%BE%D0%B4%20%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%20%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%202006.pdf (Accessed 16 June 2021)
291. „Патот на Македонија“, *BBC*, 23. 3. 2007, Available from: http://www.bbc.co.uk/macedonian/news/story/2007/03/printable/070323_maceu23.shtml (Accessed 4 June 2021)

292. „Патот до НАТО”, Министерство за одбрана, Република Северна Македонија, Available from: http://www.mod.gov.mk/?page_id=1960&lang=mk (Accessed 7 June 2021)
293. Perco Ajdin, *The Western Balkans: The Ultimate Test for the European Union*, E-International Relations, 2011, Available from: <https://www.e-ir.info/2011/02/07/western-balkans-the-ultimate-test-for-the-european-union/> (Accessed 5 September 2020)
294. Петреска Елена, „Македонија доби кандидатски статус”, *Deutsche Welle*, 17. 12. 2005, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D0%B8-%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81/a-2529998> (Accessed 16 June 2021)
295. Polterman Andreas, „Grčka posle četiri godine štednje”, *Peščanik*, 9. 12. 2013, Dostupno preko: <https://pescanik.net/grcka-posle-cetiri-godine-stednje/> (Pristupljeno 15. juna 2021)
296. Поповски Љупчо, „Падот на Груевски ги спречи плановите на Русија за Македонија”, *Deutsche Welee*, 22. 3. 2018, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B5%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B3%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0/a-43077885> (Accessed 16 June 2021)
297. „Поранешна Југословенска Република Македонија, Предвремени парламентарни избори – конечен извештај”, Мисија за набљудување на избори на ОБСЕ/ОДИХР, Варшава, 2008, Available from: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/e/33153.pdf> (Accessed 16 June 2021)
298. „Прашалникот од Европската комисија на Премиерот на Владата на Република Македонија”, Секретаријат за европски праѓања, Влада на Република Северна Македонија, 2004, Available from: <https://eu.org.mk/strategi%D1%98a-za-integraczi%D1%98a/> (Accessed 15 June 2021)
299. „Прашањето за името”, Министерство за надворешно работи, Република Северна Македонија, Последно ажурирање: 23. 11. 2020, Available from: <https://www.mfa.gov.mk/mk/page/1504/prashanjeto-za-imeto> (Accessed 16 June 2021)
300. „Предлог – Закон за ратификација на Договорот за пријателство, добродоседство и соработка меѓу Република Македонија и Република Бугарија“, предлагач Владата на Република Македонија, Скопје 2017, Available from: <https://zjorm.org.mk/documents/%d0%b7%d0%b0%d0%ba%d0%be%d0%bd-%d0%b7%d0%b0-%d1%80%d0%b0%d1%82%d0%b8%d1%84%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d1%86%d0%b8%d1%98%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%b4%d0%be%d0%b3%d0%be%d0%b2%d0%be%d1%80%d0%be%d1%82-%d0%bc%d0%b5-15/> (Accessed 22 June 2021)
301. „Пристапување на Република Северна Македонија кон Европската Унија”, Министерство за надворешни работи, Република Северна Македонија, Available from: <https://www.mfa.gov.mk/mk/page/6/eu-chlenstvo> (Accessed 15 June 2021)

302. „Прогласена кризна состојба поради напливот на мигранти”, Влада на Република Северна Македонија, 20. 8. 2015, Available from: <https://vlada.mk/node/10918> (Accessed 15 June 2021)
303. Proroković Dušan, Milićević-Proroković Jelena, „Teorija neoliberalnog institucionalizma na početku 21. veka: međunarodne institucije i globalna upravljanja, u Vladimir Bilanić i dr. (ur.), *Međunarodni problemi – International Problems*, 69, No 2-3, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2017, str. 247-261, Доступно на: https://www.diplomacy.bg.ac.rs/pdf/medj_problemi/2017/Medjunarodni_problemi_br.2-3_2017.pdf (Приступљено 15. септембра 2020)
304. *Protesters Raid Macedonia Parliament Chamber over Albanian Speaker*, DW, 27 April 2017, Available from: <https://www.dw.com/en/protesters-raid-macedonia-parliament-chamber-over-albanian-speaker/a-38618695> (Accessed 2 September 2020)
305. Панов Митко и Крстевски Трајче, *За што се бореше Македонија во 2001, 20 години независна Македонија*, Скопје, 2013, Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=tX3uE8NTTf4> (Accessed 5 September 2020)
306. „Партнерство за мир”, Министерството за одбрана, Република Северна Македонија, Available from: http://morm.gov.mk/?page_id=5083 (Accessed 4 June 2021)
307. Павловић Стаменић Јасмина, „Ципрас спреман да попусти”, *Политика*, 9. 1. 2015, Доступно преко: <http://www.politika.rs/scc/clanak/315636/Cipras-spreman-da-popusti> (Приступљено 16. јуна 2021)
308. Петрески Владимир, „Договорот од Пржино - превод на македонски јазик”, *Вистинומר*, 29. 10. 2015, Available from: <https://vistinomer.mk/shto-tochno-se-veli-vo-dogovorot-od-przhino/> (Accessed 18 June 2021)
309. „Пирс: Грчката криза го отежнува решавањето на Кипар и спорот за името со Македонија”, *Kanal 5 TV*, 28. 6. 2013, Available from: <https://kanal5.com.mk/pirs-grchkata-kriza-go-otezhnuva-reshavanjeto-na-kipar-i-sporot-za-imeto-so-makedonija/a179936> (Accessed 18 June 2021)
310. „PM Gruevski: Macedonia expects German, Austrian investment”, *Соопштение*, Влада на Република Северна Македонија, 24. 11. 2011, Available from: <https://vlada.mk/node/77> (Accessed 17 June 2021)
311. „Pogled preko horizonta – Suočavanje sa izbegličkom i migrantskom krizom”, Beogradski forum za političku izuzetnost, Asocijacija za Jugoistočnu Evropu, 2016, Dostupno preko: https://bfpe.org/wp-content/uploads/2017/04/Pogled-preko-horizonta_zapisnik-i-preporuke_SRB.pdf (Pristupljeno 15. juna 2021)
312. „Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија 2002”, Државен завод за статистика, Република Македонија, Скопје 2005, Available from: <https://www.stat.gov.mk/publikacii/knigaxiii.pdf> (Accessed 15. June 2021)
313. Поповски Љупчо, „Од Букурешт до Преспа: кога Америка се откажа од Груевски”, In: Санта Аргирова et al. (ed.), *Од Букурешт до Преспа, сведоштва на едно време, Македонија 2008-2018.*; Фондација Отворено општество – Македонија, Скопје, 2020. pp. 102–143. Available from: <https://fosm.mk/wp-content/uploads/2020/02/foom-od-bukurest-do-prespa-mk-za-web.pdf> (Accessed 18 June 2021)
314. „Попоски: Солунската агенда да се преточи во дела”, Влада на Република Северна Македонија, Available from: <https://vlada.mk/node/6581?ln=sq> (Accessed 15 June 2021)

315. „Поранешна Југословенска Република Македонија, предвремени парламентарни избори 5 јуни 2011”, Канцеларија за демократски институции и човекови права, Варшава, 2011, Available from: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/84061.pdf> (Accessed 17 June 2021)
316. „Посебен извештај за четириесет и деветтата седница на Собранието на РМ одржана на 24 декември 2012 година”, Комитет за човекови права на Република Македонија, Скопје, 2013, Available from: https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2019/08/Posebena_izvestaj_-_Sobranie_24.12.2012.pdf (Accessed 17 June 2021)
317. „Posjeta od koje zavisi budućnost Makedonije”, *Deutsche Welle* 15. 1. 2016, Dostupno preko: <https://www.dw.com/bs/posjeta-od-koje-zavisi-budu%C4%87nost-makedonije/a-18982025> (Pristupljeno 18. јуна 2021)
318. „Прес-конференција на премијерот Никола Груевски”, Влада на Република Северна Македонија, 25. 2. 2015, Available from: <https://vlada.mk/node/10216> (Accessed 17 June 2021)
319. „Пржино како излез - дваесет и шести извештај од следењето на процесот на пристапување на Македонија во ЕУ”, Скопје, 2016, Available from: <http://www.eu.inf.mk/wp-content/uploads/2020/07/%D0%9F%D0%A0%D0%96%D0%98%D0%9D%D0%9E-%D0%9A%D0%90%D0%9A%D0%9E-%D0%98%D0%97%D0%9B%D0%95%D0%97.pdf> (Accessed 20 June 2021)
320. „Просечна оценка од 4,29 за Македонија во извештајот на Фридом Хаус”, *Правдико*, 12. 4. 2016, Available from: <https://www.pravdiko.mk/prosechna-otsenka-od-4-29-za-makedonija-vo-izveshtajot-na-fridom-haus/> (Accessed 18 June 2021)
321. „Работен документ на службите на комисијата - Извештај за напредокот за Република Македонија 2011”, Европска комисија, Брисел, 2011. Available from: <https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/PR2011mk.pdf> (Accessed 17 June 2021)
322. Radinović Dejan, „Arapsko proleće i migrantska kriza: bezbednosni izazov za evropske zemlje”, u: Zoran Lutovac, Slobodan Mrša (ur.), *Savremene migracije i društveni razvoj*, Srpsko sociološko društvo, Institut društvenih nauka, Beograd 2018, str. 271–280, Dostupno preko: https://www.idn.org.rs/biblioteka/Zbornik_Migracije_Final_komplet.pdf (Pristupljeno 17. јуна 2021)
323. Rakela Mirjana, „Savet o istočnom partnerstvu, Kišinov i Tbilisi između Moskve i Brisela”, *Slobodna Evropa*, 28. 11. 2013, Dostupno preko: <https://www.slobodnaevropa.org/a/samit-o-istocnom-partnerstvu-kisinov-i-tbilisi-izmedju-moskve-i-brisela/25183423.html> (Pritupljeno 17. јуна 2021)
324. Ramet Sabrina P., *Macedonia's Post Yugoslav Reality: Corruption, Wire-Tapping and Stolen Elections*, Available from: <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2471781/Chapter+on+Macedonia.pdf?sequence=1> (Accessed 6 September 2020)
325. „Rat u Gruziji”, *RTS*, 8. 8. 2008, Dostupno preko: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/10/svet/10008/rat-u-gruziji.html> (Pristupljeno 17. јуна 2021)

326. Реџеџи Зеџирџа, „Општествено-политичките настани кај Албанците во Македонија 1990-2001, Available from: http://zeqirja-rexhepi.blogspot.com/2008/01/blog-post_1528.html (Accessed 22 June 2021)
327. „Referendum nije uspeo”, *B92*, 7. 11. 2004, Dostupno preko: https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2004&mm=11&dd=07&nav_category=11&nav_id=155198 (Pristupljeno 16. juna 2021)
328. „Republic of North Macedonia, Strategy 2019-2024”, European Bank for Reconstruncion and Development, Available from: <https://www.ebrd.com/documents/strategy-and-policy-coordination/north-macedonia-draft-strategy.pdf?blobnocache=true> (Accessed 23 June 2021)
329. „Република Северна Македонија и ЕУ”, Делегација на Европската Унија во Република Северна Македонија. 2016. Available from: https://eeas.europa.eu/delegations/republic-north-macedonia/14257/%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B8-%D0%B5%D1%83_mk (Accessed 15 June 2021)
330. „Република Македонија на патото кон ЕУ“, Меѓународна Соработка, Собрание на Република Северна Македонија, Available from: <https://www.sobranie.mk/r-makedonija-na-pat-kon-eu.nspх> (Accessed 15 June 2021)
331. „Resolution 845” (1993), Security Council, United Nations, 1993, Available from: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/845> (Accessed 15 June 2021)
332. „Резултати”, Парламентарни избори - Македонија 2016, Државна изборна комисија, Република Македонија, Available from: <https://rezultati2016.sec.mk/Parliamentary/Results?cs=mk-MK&r=r&rd=r1> (Accessed 17 June 2021)
333. Ригерт Бернд, „На самитот во Букурешт НАТО притисна на кочницата”, *Deutsche Welle*, 6.3. 2008, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%82-%D0%B2%D0%BE-%D0%B1%D1%83%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B5%D1%88%D1%82-%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0%D1%82%D0%B0/a-3246713> (Accessed 16 June 2021)
334. Ригерт Бернд, „Никој не гледа кон македонско-грчката граница: срам за Европа”, *Deutsche Welle*, 24. 11. 2015, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%98-%D0%BD%D0%B5-%D0%B3%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D0%B3%D1%80%D1%87%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D1%81%D1%80%D0%B0%D0%BC-%D0%B7%D0%B0-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0/a-18873525> (Accessed 15 June 2021)
335. Ristić Katarina, „Dometi politike uslovljavanja u susjedstvu Evropske unije - primer Istočnog partnerstva”, u: Srđan Korać, *Međunarodni problemi*, Vol. LXIX, br. 1, str. 126–15, Dostupno preko: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2017/0025-85551701126R.pdf> (Pristupljeno 17. juna 2021)

336. ROHIT, „Sovereign Debt Crisis in Greece: Is There a Way Forward?“, *Economic and Political Weekly*, vol. 45, no. 28, 2010, pp. 77–80. *JSTOR*, Available from: www.jstor.org/stable/40736733 (Accessed 16 June 2021)
337. Rosenau James N., „Comparative Foreign Policy: Fad, Fantasy, or Field?“, *International Studies Quarterly*, Vol. 12, No. 3. (Sep., 1968), pp. 296-329, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0020-8833%28196809%2912%3A3%3C296%3ACFPFO%3E2.0.CO%3B2-B> (Accessed 17 June 2021)
338. Rosenau, James N. „Convergence and Cleavage in the Study of International Politics and Foreign Policy.” *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 6, no. 4, 1962, pp. 359–367. *JSTOR*, Available from: www.jstor.org/stable/172613 (Accessed 21 June 2021)
339. Rosenau James, „Compatibility, Consensus, and an Emerging Political Science of Adaptation”. In: *The Political Science Review*, Vol. 61, No. 4, Dec. 1967) pp. 983-988, Available from: www.jstor.org/stable/1953396 (Accessed 20 June 2021)
340. Rosenau James N., „Foreign Policy as Adaptive Behavior: Some Preliminary Notes for a Theoretical Model”, *Comparative Politics*, Vol. 2, No. 3. (Apr., 1970), pp. 365-387, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0010-4159%28197004%292%3A3%3C365%3AFPAAABS%3E2.0.CO%3B2-T> (Accessed 17 June 2021)
341. Rosenau James N., Burgess Philip M., Hermann Charles F., „The Adaptation of Foreign Policy Research: A Case Study of an Anti-Case Study Project”, *International Studies Quarterly*, Vol. 17, No. 1. (Mar., 1973), pp. 119-144, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0020-8833%28197303%2917%3A1%3C119%3ATAOFP%3E2.0.CO%3B2-5> (Accessed 18 June 2021)
342. Roščić Dijana, „Da li je Kumanovo bilo inscenirano?”, *Deutsche Welle*, 15. 5. 2015, Dostupno preko: <https://www.dw.com/sr/da-li-je-kumanovo-bilo-inscenirano/a-18451701> (Pristupljeno 18. juna 2021)
343. „Роуд шоу на Груевски во историјата”, Соопштение за јавност, Центар за комуникации со јавноста Социјалдемократски сојуз на Македонија, Скопје, 21. 11. 2015. Available from: <http://arhiva.sdsm.org.mk/default.aspx?mId=55&agId=7&articleId=12844> (Accessed 18 June 2021)
344. Roze Jasmina, „Sramorna borba vlade i opozicije”, *Deutsche Welle*, 15. 1. 2013, Dostupno preko: <https://www.dw.com/bs/makedonija-sramotna-borba-vlade-i-opozicije/a-16522370> (Pristupljeno 12. juna 2021)
345. Rudović Miloš, „Lideri koji su pali zbog krize (za sada)”, *Vijesti*, 11. 2. 2012, Dostupno preko: <https://www.vijesti.me/svijet/evropa/329449/lideri-koji-su-pali-zbog-krize-za-sada> (Pristupljeno 15. juna 2021)
346. Rumsfeld Donald, „NATO Expansion Should Continue”, *The Wall Street Journal*, 28 March 2008, Available from: <https://www.wsj.com/articles/SB120665952870370033> (Accessed 22 June 2021)
347. „Руско-грузијски sukob”, *BBC Serbian*, 11. 8. 2011, Dostupno preko: https://www.bbc.com/serbian/news/2008/08/080811_ossetia_new (Pristupljeno 17. juna 2021)
348. Ружин Нано, „Република Македонија – Балканки влог на бегалската криза во рамките на геополитичкиот ривалитет меѓу САД и Русија”, *Геополитичката и геостратегијската положба на Република Македонија во услови на мигрантската и геополитичката криза*, Зборник на трудови од Конференцијата одржана на 21 март 2016,

- Скопје, 2017, pp. 123–154, Available from: <https://repository.ukim.mk/bitstream/20.500.12188/7546/1/MANU%20-%20Politikata%20na%20otvoreni%20vrati%20nasproti%20politikata%20na%20barieri.pdf> (Accessed 23 June 2021)
349. Sadiku Artan, “Power and Corruption in Macedonia, or How to Ruin a Country”, *Prishtina Insight*, 16 March 2017, Available from: <https://prishtinainsight.com/power-corruption-macedonia-ruin-country> (Accessed 11 August 2019)
350. Самарцић Слободан, „Европска унија између кризе и дезинтеграције”, *Право и друштво*, 2012/1, стр. 9–26, Службени гласник, 2012, Доступно преко: <http://www.ius.bg.ac.rs/prof/materijali/jovmil/EU%20izmedju%20krize%20i%20dezintegracije.pdf> (Приступљено 16. јуна 2021)
351. Sarantis Michalopoulos, „Former Greek FM: Without Western renewal, we’re heading for Chinese hegemony”, *EURACTIV*, 11. 1. 2021, Available from: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/former-greek-fm-without-western-renewal-were-heading-for-chinese-hegemony/> (Accessed 16 June 2021)
352. „Схефер; Без покана за Македонија“, ВВС Macedonian, 3. 4. 2008. Available from: http://www.bbc.co.uk/macedonian/news/story/2008/04/080403_nato_pladne.shtml (Accessed 25 June 2021)
353. *Службен весник на Република Македонија*, број 7, стр. 352, 10. фебруар 1998. године, Available from: https://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/Rezolucija%2004_02_2008%202.pdf (Accessed 5 September 2020)
354. *Службен весник на Република Македонија*, број 51, Год. LIV, Available from: <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/D040C753379A40409C0342AA495F2D1D.pdf> (Accessed 8 September 2020)
355. *Службен весник на Република Македонија*, број 162, година LXXI, Скопје, 2015, Available from: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/da5ae2fefe994c16b05da3e11fad4627.pdf> (Accessed 15 June 2021)
356. Sherwell Philip, „Migrant crisis is a security crisis- says Foreign Office policy chief”, *The Telegraph*, 11. 5. 2015. Available from: www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/11597651/Migrant-crisis-is-a-security-crisis-says-EU-foreign-policy-chief.html (Accessed 17 June 2021)
357. „Се зголемува евроскептицизмот кад мледите, но Еу се уште се смета за најголем сојужник”, Институт на демократија Социетас цивилис, Скопје, Available from: <https://idses.org.mk/mk/2021/02/08/%D1%81%D0%B5-%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%B5%D0%BF%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D0%BE%D1%82-%D0%BA%D0%B0%D1%98-%D0%BC%D0%BB/> (Accessed 17 June 2021)
358. Smith Helena, „Macedonia Changes Name, Ending Bitter Dispute with Greece”, *The Guardian*, 18 June 2018, Available from: <https://theguardian.com/world/2018/jun/17/macedonia-greece-dispute-name-agreement-prespa> (Accessed 4 September 2020)
359. Smith Helena, “Macedonia facing Crisis after Name Change Referendum Hit by Low Turnout”, *The Guardian*, 1 October 2019, Available from: <https://theguardian.com/world/2018/sep/30/macedonia-to-vote-on-name-change-and-ending-greek-dispute> (Accessed 4 September 2020)

360. Smith Helena, „Macedonia Referendum: Name Change Vote Fails to Reach Threshold”, BBC, 1 October 2018, Available from: <http://www.bbc.com/news/world-europe-45699749> (Accessed 4 September 2020)
361. „Специјално јавно обвинителство, СЈО”, *Deutsche Welle*, 27. 2. 2021, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%98%D0%BE/t-42167475> (Accessed 18 June 2021)
362. „Стан на улицата ‘Леге’ во Софија е ‘дом’ на 45.000 Македонци со бугарски пасоши”, *Deutsche Welle*, 4. 3. 2021, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B1%D1%83%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%BE%D1%88%D0%B8-%D0%B4%D1%80%D1%9C%D0%B0%D0%B2%D1%98%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE-%D0%B0%D0%B4%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D1%88%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%B2%D0%B0-%D0%B8%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%80%D0%B0%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA/a-56769598> (Accessed 15 June 2021)
363. Stanković Siniša, „Grogirana poludemokratija”, *Vreme*, 8. 5. 2014, Dostupno preko: <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=1195097> (Pristupljeno 18. juna 2021)
364. „Статут на ВМРО-ДПМНЕ”, Скопје 2020, Available from: <https://www.vmro-dpmne.org.mk/statut/statut.pdf> (Accessed 17 June 2021)
365. „STATUTI i Bashkimit Demokratik për Integrim”, BASHKIMI DEMOKRATIK PËR INTEGRIM, Shkup, 2014, Available from: <https://bdi.mk/wp-content/uploads/2020/05/STATUTI.pdf> (Accessed 16 June 2021)
366. „Statuti i Partisë, Aleanca për Shqiptarët, 2018, Available from: <https://www.aleanca.eu/programi/> (Accessed 15 June 2021)
367. „Стратегија националне безбедности Републике Србије”, Београд, 2009, Доступно на: http://mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/dokumenta/strategije/Strategija%20nacionalne%20bezbednosti%20Republike%20Srbije.pdf#:~:text=%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B5%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%20,%20%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD (Приступљено 14. 6. 2021)
368. „Стратегија за интеграција на Република Македонија во НАТО”, *Службен весник на Република Македонија*, број 51, Год. LIV, Скопје, 1998, Available from: <http://www.svesnik.com.mk/Issues/D040C753379A40409C0342AA495F2D1D.pdf> (Accessed 8 September 2020)
369. „Стратегија за одбрана на Република Македонија”, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 30, Скопје, 2010. Available from: <http://morm.gov.mk/wp-content/uploads/2017/11/strategija-za-odbrana-na-rmakedonija.pdf> (Accessed 15 september 2020)
370. „Стратегија за соработка на владата со граѓанскиот сектор – 2012–2017”, Влада на Република Македонија, Скопје, 2012, Available from: https://www.esem.org.mk/pdf/Najznachajni%20vesti/2014/3/strategija_2012-2017.pdf (Accessed 23 June 2021)

371. „Стратешки приоритети на Владата на Република Северна Македонија”, Влада на Република Северна Македонија, Available from: <https://vlada.mk/node/18041> (Accessed 1 September 2020)
372. Stratulat Corina, *To be or not to be an EU member state – A question for the Balkan aspirants as well?*, European Policy Centre, 2016, Available from: https://www.epc.eu/pub_details.php?cat_id=4&pub_id=6835 (Accessed 1 September)
373. „Студен туш од Бугарија – прва блокада на патот кон ЕУ”, *Deutsche Welle*, 6. 11. 2020, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D1%83%D1%88-%D0%BE%D0%B4-%D0%B1%D1%83%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B2%D0%B0-%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%82-%D0%BA%D0%BE%D0%BD-%D0%B5%D1%83/a-55524117> (Accessed 16 June 2021)
374. Шкарик Светомир, Апасиев Димитар, Патчев Владимир, „Спорот за името меѓу Грција и Македонија - студентски проект”, *ЈП Службен весник на РМ*, бр. 02 – 300/6 Скопје, 2008, Available from: <https://eprints.ugd.edu.mk/1015/1/%d0%a1%d0%9f%d0%9e%d0%a0%d0%9e%d0%a2%20%d0%97%d0%90%20%d0%98%d0%9c%d0%95%d0%a2%d0%9e%20-%20%d0%93%d1%80%d1%86%d0%b8%d1%98%d0%b0%20%d0%b8%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d0%b4%d0%be%d0%bd%d0%b8%d1%98%d0%b0.pdf> (Accessed 15 June 2021)
375. „Šok bombe i suzavac ‘ubeđuju’ Makedonce”, *Novosti*, 23. 7. 2004, Доступно преко: <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:160060-Sok-bombe-i-suzavac-ube273uju-Makedonce> (Приступљено 16. јуна 2021)
376. „Šta je Arapsko proleće i kako se proširilo?”, *National Geographic Srbija*, 3. 4. 2019, Dostupno preko: <https://www.nationalgeographic.rs/reportaze/clanci/13499-sta-je-arapsko-prolece-i-kako-se-prosirilo.html> (Pristupljeno 16. јуна 2021)
377. Štavljanin Dragan, „Kako se grčka kriza odražava na ekonomije regije”, *Slobodna Evropa*, 14. 3. 2010, Dostupno preko: https://www.slobodnaevropa.org/a/grcka_kriza_regija_tema_sedmice/1982846.html (Pristupljeno 16. јуна 2021)
378. Štavljanin Dragan, „Zašto susedi osporavaju makedonsko ime, naciju, jezik i crkvu?”, *Radio Slobodna Evropa*, 9. 3. 2017, Dostupno preko: [Zašto susedi osporavaju makedonsko ime, naciju, jezik i crkvu? \(slobodnaevropa.org\)](https://www.slobodnaevropa.org/zašto-susedi-osporavaju-makedonsko-ime-naciju-jezik-i-crkvu/) (Pristupljeno 17. јуна 2021)
379. Taylor Paul, „NATO’s Georgia, Ukraine’s deal built on ambiguity”, *Reuters*, 4. 4. 2008, Available from: <https://www.reuters.com/article/us-nato-enlargement-compromise-idUSL0424622720080404> (Accessed 17 June 2021)
380. „Тешка разарања у Куманову”, *Политика*, 11. 5. 2015, Доступно преко: <http://www.politika.rs/scc/clanak/327283/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D0%BE%D0%BD/%D0%A2%D0%B5%D1%88%D0%BA%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%9A%D0%B0-%D1%83-%D0%9A%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%83> (Приступљено 18. јуна 2021)
381. „Terorista ubijen kod Kumanova sahranjen kao nacionalni heroj u Dečanima”, *Novosti online*, 24. 5. 2015, Dostupno preko: <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:549690->

- [Terorista-ubijen-kod-Kumanova-sahranjen-kao-nacionalni-heroj-u-Decanima](#) (Pristupljeno 18. juna 2021)
382. „The Adriatic Charter – Cooperation, Integration, Stability”, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2012, Available from: <https://bezbednost.org/en/publication/the-adriatic-charter-cooperation-integration-stability/> (Accessed 16 June 2021)
383. *The Albanian Question in Macedonia: Implications of the Kosovo Conflict for Inter-Ethnic Relations in Macedonia*, International Crisis Group (ICG), 1998, Available from: <https://www.refworld.org/docid/3ae6a6d04.html> (Accessed 16 June 2021)
384. „The former Yugoslav Republic of Macedonia: Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in Spring 2015 ”, Brussels, 2015, Available from https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf (Accessed 18 June 2021)
385. „The PHARE Programme and the enlargement of the European Union”, European Parliament, Available from: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a1_en.htm (Accessed 25 June 2021)
386. „Thousands Stage Counter-Protest in Macedonia”, *Voice of America*, 18. 5. 2015, Available from: <https://www.voanews.com/europe/thousands-stage-counter-protest-macedonia> (Accessed 18 June 2021)
387. Тодић Владимир, „Македонија у регионалним политикама Савезне Републике Југославије и Бугарске деведесетих година 20. века”, *Култура полиса*, бр. 35, год. XVIII, Нови Сад. 2018, стр. 75–91, Доступно преко: <https://kpolisa.com/KP35/1-5%20Todic.pdf> (Пристапљено 18. јуна 2021), стр. 82
388. Тодоровић Лазић Јелена, „Политика проширења ЕУ и Западни Балкан”, Културни центар Новог Сада, 2019, Доступно преко: <https://www.kcns.org.rs/agora/politika-prosirenja-eu-i-zapadni-balkan/>(Пристапљено 17. јуна 2021)
389. Трајковска Александра, „Партиите ги обелоденија победниците во дијаспората, *Deutsche Welle*, 5. 6. 2011, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B3%D0%B8-%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE-%D0%B4%D0%B8%D1%98%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0/a-1513> (Accessed 17 June 2021)
390. Трпковски Гоце, „Историја на Договорот за „добрососедство и поделби“”, *Призма*, 3. 12. 2020, Available from: <https://prizma.mk/istorija-na-dogovorot-za-dobrososedstvo-i-podelbi/> (Accessed 16 June 2021)
391. „Указ за прогласување на Законот на амнестија”, *Службен весник на Република Македонија*, Број 18, Год. LVIII, Скопје 2002, Available from: <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/BB86A2DBCEAD05499D6985A903CE0446.pdf> (Accessed 15 June 2021)
392. Унковска Светлана, „Груевски испука торпедо кон Брисел”, *Утрински весник*, 17. 10. 2011, Available from:

- <https://utrinski.com.mk/default.asp?ItemID=7B2E476E8BD5C14A9E2C50070BF05979> (Accessed 16 June 2021)
393. Van der Dennen Johan M.G., „On War: Concepts, Definitions, Research Data - a short literature review and bibliography”, *UNESCO Yearbook on Peace and Conflict Studies 1980*, Greenwood Press, Westport CT, 1981, pp. 128–189, Available from: <https://core.ac.uk/download/pdf/12857871.pdf> (Accessed 15 June 2021)
394. Ванковска Биљана, *Македонија: земља у лимбу*, Политика, Београд, 2015, Доступно преко: <http://www.vankovska.com/2015/05/makedonija-zemlja-u-limbu/> (Приступљено 15. септембра 2020)
395. Vankovska Biljana, „Šta se krije u imenu”, *Peščanik*, 3. 12. 2012, Dostupno na: <https://pescanik.net/sta-se-krije-u-imenu/> (Pristupljeno 16. juna 2021)
396. Vesnic-Alujevic Lucia, *European Integration of Western Balkans: From Reconciliation To European Future*, Centre for European Studies, Brussels, 2012, Available from: <https://www.martenscentre.eu/wp-content/uploads/2020/07/european-integration-western-balkans.pdf> (Accessed 14 June 2021)
397. „ВМРО-ДПМНЕ оди на избори, СДСМ, ДУИ и ДПА не поднесоа листи до ДИК”, *TV21*, 11. 5. 2016, Available from: <https://mk.tv21.tv/vmro-dpmne-odi-na-izbori-sdsm-dui-i-dpa-ne-podnesoa-listi-do-dik/> (Accessed 16 June 2021)
398. „Vremena spogodba za trgovija i trgovinski prašama među Republika Makedonija i Evropskite zajednici”, Available from: [https://www.sep.gov.mk/data/file/Kon-pregovori/Hronologija/Vremena_spogodba_za_trgovija_i_trgovski_prasanja_megju_Republika_Makedonija_i_Evropskite_zaednici\(1\).PDF](https://www.sep.gov.mk/data/file/Kon-pregovori/Hronologija/Vremena_spogodba_za_trgovija_i_trgovski_prasanja_megju_Republika_Makedonija_i_Evropskite_zaednici(1).PDF) (Accessed 15 June 2021)
399. Walker, Shaun, „Anti-Asylum Orban Makes Exception for a Friend in Need”, *The Guardian*, 21 November 2018, Available from: <https://www.theguardian.com/world/2018/nov/20/anti-asylum-orban-makes-exception-for-a-friend-in-need> (Accessed 2 September 2020)
400. Wittkopf Eugene R., „Elites ans Masses Another Look at Attitudes toward America's World Role”, *International Studies Quarterly*, Vol. 31, No. 2. (Jun., 1987), pp. 131-159, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0020-8833%28198706%2931%3A2%3C131%3AEAMALA%3E2.0.CO%3B2-Y> (Accessed 18 June 2021)
401. Wittkopf Eugene R., „On the Foreing Policy Beliefs of the American People: A critic and Some Evidence”, *International Studies Quarterly*, Vol. 30, No. 4. (Dec., 1986), pp. 425-445, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0020-8833%28198612%2930%3A4%3C425%3AOTFPBO%3E2.0.CO%3B2-H> (Accessed 15 June 2021)
402. Wittkopf Eugene R., A. Maggioletto Michael, „Elites and Masses: A Comparative Analysis of Attitudes Toward America's World Role”, *The Journal of Politics*, Vol. 45, No. 2. (May, 1983), pp. 303-334, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0022-3816%28198305%2945%3A2%3C303%3AEAMACA%3E2.0.CO%3B2-V> (Accessed 17 June 2021)
403. Wittkopf Eugene R., McCormick James M., „Congress, the President, and the End of the Cold War: Has Anything Changed?” *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 42, No. 4. (Aug., 1998), pp. 440-466, Available from: <http://links.jstor.org/sici?sici=0022-0027%28199808%2942%3A4%3C440%3ACTPATE%3E2.0.CO%3B2-Y> (Accessed 18 June 2021)
404. „Заев го доби мандатот за состав на влада од Иванов”, *Deutsche Welle*, 17. 5. 2017, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B7%D0%B0%D0%B5%D0%B2-%D0%B3%D0%BE->

- <https://www.fokus.mk/zaev-gruevski-so-antivizatsijata-sakashe-da-nasadi-neshto-shto-ne-e-priroden-del-od-makedonskiot-natsionalen-koren/> (Accessed 28. May 2021)
405. „Заев: Груевски со антиквизацијата сакаше да насади нешто што не е природен дел од македонскиот национален корен”, *Фокус*, 22. 7. 2019, Available from: <https://fokus.mk/zaev-gruevski-so-antivizatsijata-sakashe-da-nasadi-neshto-shto-ne-e-priroden-del-od-makedonskiot-natsionalen-koren/> (Accessed 17 June 2021)
406. „Захаријева го споредува Тито со Хитлер”, *Deutsche Welle*, 15. 12. 2020, Available from: <https://www.dw.com/mk/%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B5%D0%B2%D0%B0-%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%BE-%D1%81%D0%BE-%D1%85%D0%B8%D1%82%D0%BB%D0%B5%D1%80/a-55944794> (Accessed 16 June 2021)
407. „Заедничка декларација на министер-претседателот на Република Бугарија и претседателот на Владата на Република Македонија”, 22. 2. 1999. Available from: https://mk.wikisource.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B0_%D0%BE%D0%B4_22_%D1%84%D0%B5%D0%B2%D1%80%D1%83%D0%B0%D1%80%D0%B8_1999 (Accessed 23 June 2021)
408. „Закон о потврђивању Уговора између Савезне Републике Југославије у Републике Македоније о протезању и опису државне границе”, *Службени лист Савезне Републике Југославије – меѓународни уговори*, бр. 1, год. X, Службени гласник, Београд, 2001, стр 27–33 Доступно преко: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?regactid=408655&doctype=reg&findpdfurl=true> (Приступљено 22. јуна 2021)
409. „Zakon o potvrđivanju sporazuma i regulisanju odnosa i unapređenju saradnje Savezne Republike Jugoslavije i Republike Makedonije”, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 1/96, 1996, Dostupno na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2003_02/t02_0084.htm (Pristupljeno 16. јуна 2021)
410. Здравковић Милоје, „Велика Албанија – обликовање нове нестабилности на Балкану”, *Scindeks*, 2014, Доступно преко: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0042-8426/2014/0042-84261401160Z.pdf> (Приступљено 16. јуна 2021)
411. Жарковић Никола, „Економска криза у Грчкој”, оригинални научни рад, *Сварог*, бр. 11, октобар 2015, 104–124, Доступно преко: <http://svarog.nubl.org/wp-content/uploads/2014/12/Mr-Nikola-%C5%BDarkovi%C4%87-EKONOMSKA-KRIZA-U-GR%C4%8CKOJ.pdf> (Приступљено 16. јуна 2021)
412. „10 mišljenja Badinterove komisije”, *Peščanik*, 18. 11. 2008, Dostupno preko: <https://pescanik.net/10-misljenja-badinterove-komisije/> (Pristupljeno 6. 6. 2021)

Биографија аутора

Митко Арнаудов је рођен 19. новембра 1990. године у Скопљу. Диплому основних академских стекао је на Универзитету у Београду – Факултету политичких наука, на смеру Међународне студије 2013. године (просек оцена 9,00) и исте године је примљен на мастер академске студије политикологије, смер Међународне европске студије. Звање мастер политиколог за међународну политику стиче 2014. године одбраном завршног рада *Геостратешка позиција Републике Македоније у међународним односима од 1992. до 2012. године*, уз укупну просечну оцену током студија 10,00. Академске 2014/2015. године уписује докторске академске студије политикологије – Међународне и европске студије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, и тренутно је, након положених предвиђених испита са просечном оценом 9,29, у процесу писања докторске дисертације.

Током основних и мастер студија, од октобра 2012. до марта 2014. године, волонтирао је на предметима Савремена политичка историја и Друштвена историја Србије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду код проф. др Љубинке Трговчевић и тадашњег асистента на тим предметима Саше Мишића.

Од маја 2016. до децембра 2016. године стажира на Институту за међународну политику и привреду, где под менторством проф. др Драгана Ђукановића објављује бројне научне чланке и приказе стручних књига из области међународне политике.

У периоду од јануара 2017. године до октобра 2018. године ради у пи-ар агенцији *Guide for Communication*, укључен је у пројекат Светске банке о реформи јавне управе и у област односа с јавношћу у Републичком геодетском заводу Републике Србије, а истовремено и ради као уредник спољнополитичке рубрике у часопису „Српска економија”.

Такође, радио је као продуцент емисије „Српска економија”, која се у више од 60 издања емитовала на Другом каналу Радио-телевизије Србије, а продуцирао је и документарно-историјску емисију „Чувари нашег неба”, која је емитована на Другом каналу РТС у више од 60 епизода, чији је пројекат подржало Министарство културе и информисања Републике Србије.

Од октобра 2018. године ради у Новинској агенцији Танјуг, као новинар и менаџер за међуагенцијску сарадњу. Када је реч о новинарству, претежно је фокусиран на дешавања у земљама региона, као и на односе Србије са државама из непосредног окружења.

С друге стране, у својству менаџера за агенцијску сарадњу, Арнаудов води сарадњу са свим регионалним, европским и светским агенцијама са којима Танјуг сарађује, укључујући сарадњу у оквирима Европске алијансе новинских агенција ЕАНА, али и сарадњу са највећим агенцијама на глобалној равни попут Ројтерса, немачке ДПА, америчке АП и многих других као што су агенције у земљама окружења: словеначка СТА, хрватска ХИНА, македонска МИА, албанска АТА.

Током основних и мастер студија, као и за време докторских студијама, учествовао је на бројним домаћим, регионалним и међународним конференцијама, округлим столовима дебатама у земљама у окружењу, у Турској, Немачкој, Аустрији, Белгији, Холандији.

Такође, три године је био стипендиста немачке фондације „Конрад Аденауер”, а био је и стипендиста аустријске владе за учешће у летњој школи „Албах”. Том приликом је сарађивао са колегама из великог броја земаља Европске уније на пољу размене искустава, стицања нових пракси, сарадње у области невладиног сектора, политичке активности цивилног друштва. Течно говори енглески језик, а служи се грчким и немачким језиком.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: Митко Арнаудов

Број индекса: 47/2014

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Стратегија спољне политике Републике Македоније од 2006. до 2015. године

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени;
- да нисам кршио ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Београду, 7. јуна 2021. године

Потпис аутора

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Митко Арнаудов

Број индекса: 47/2014

Студијски програм: Докторске студије политикологије – Међународне и европске студије

Наслов рада: „Стратегија спољне политике Републике Македоније од 2006. до 2015. године”

Ментор: проф. др Драган Р. Симић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду, 7. јуна 2021. године

Потпис аутора

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић” да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„Стратегија спољне политике Републике Македоније од 2006. до 2015. године”

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио.

1. Ауторство (CC BY)
2. **Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)**
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Београду, 7. јуна 2021. године

Потпис аутора

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.